

Πανεπιστήμιο Κρήτης  
Φιλοσοφική σχολή- Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών  
Τομέας Φιλοσοφίας

**Ζαχαρούλα Γασπαράτου:**

## **Φιλοσοφία και καθημερινή γλώσσα**

**Η "γλωσσική φαινομενολογία" του J.L. Austin.**

**Διδακτορική διατριβή**

Επιβλέπουσα συμβουλευτική επιτροπή:

Σταυρούλα Τσινόρεμα

Στέλιος Βιρβιδάκης

Μαρία Βενιέρη

Πανεπιστήμιο Κρήτης  
Φιλοσοφική σχολή- Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών  
Τομέας Φιλοσοφίας

**Z. Γασπαράτου:**

***Φιλοσοφία και καθημερινή γλώσσα***

Διδακτορική διατριβή

Επταμελής εξεταστική επιτροπή:

Αυγελής Νίκος

Βενιέρη Μαρία

Βιρβιδάκης Στέλιος

Μαραγκός Γιώργος

Μπαλτάς Αριστείδης

Πατέλλη Ιόλη

Τσινόρεμα Σταυρούλα

## Πίνακας Περιεχομένων

Πρόλογος. 1

Εισαγωγή: Υπό το βλέμμα του κοινού νου. 3

### I. Η ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ. 20

A. Η 'γλωσσική φαινομενολογία' του J.L. Austin. 20

1. Η μεθοδολογία του 'τι θα λέγαμε εάν...'. 21
2. Η επιλογή του θέματος. 22
3. Φανταστικά συμφραζόμενα. 24
4. Οι λογικές διακρίσεις της γλώσσας. 29

B. Η διπλή κανονιστικότητα της καθημερινής γλώσσας. 31

1. Γλωσσική χρήση. 31
2. Από τη γλώσσα στην εμπειρική πραγματικότητα. 37
  - 2.1. Το επιχείρημα για την αυθεντία της κοινής γλώσσας. 46
  - 2.2. Από την περιγραφή στην κανονιστικότητα. 48
3. Η ανάλυση της καθημερινής γλώσσας ως το πρώτο χρέος της φιλοσοφίας. 49

Γ. Η "γραμματική" έρευνα ως η νέα φιλοσοφία: Wittgenstein και Austin. 53

1. Εισαγωγικά για τη σχέση των δύο φιλοσόφων. 53
2. Η έννοια της 'γραμματικής'. 55
  - 2.1 Η γραμματική ως ουδέτερη φιλοσοφική νόρμα. 56
    - 2.1.1. Η κριτική δύναμη της γραμματικής και τα φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα. 58
    - 2.1.2. Η γραμματική ως θεραπεία. 69
    - 2.1.3. Ο στόχος της «εναργούς αναπαράστασης». 73

### II. Η ΚΟΙΝΗ ΓΛΩΣΣΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ. 84

A. Η κοινή γλώσσα ως κριτής της φιλοσοφίας: το παράδειγμα του *Sense and Sensibilia*. 85

1. Εισαγωγικά για το έργο. 85
2. Η κριτική στη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων. 89
  - 2.1. Το Επιχείρημα της Ψευδαισθήσης. 90
  - 2.2. Η διάκριση μεταξύ "υλικών αντικειμένων" και "αισθητηριακών δεδομένων". 110
  - 2.3. Η «Φύση της Πραγματικότητας»! 125
  - 2.4. Το πρόβλημα είναι γλωσσικό ή 'γεγονικό'; 134
3. Συμπεράσματα. 136
  - 3.1. Ο διάλογος A. J. Ayer – J. L. Austin. 136
  - 3.2. Η κοινή γλώσσα ως κριτής της 'κακής' φιλοσοφίας. 140
  - 3.3. Αφελής ρεαλισμός. 145
  - 3.4. Η κοινή γλώσσα ως το θεμέλιο της γνώσης. 155

B. Η κοινή γλώσσα ως αφετηρία της νέας φιλοσοφίας: το παράδειγμα του *How to Do Things with Words*. 166

1. Η «εργαστηριακή τεχνική» του Austin. 166
2. Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις! 169
  - 2.1. Εισαγωγικά για το έργο. 169
  - 2.2. Η πρακτική διάσταση της γλώσσας. 174
    - 2.2.1. Η ανάγκη για μια νέα προσέγγιση του φαινομένου της γλώσσας. 174
    - 2.2.2. Διάκριση επιτελεστικών- δηλωτικών εκφορών. 175
    - 2.2.3. Συνθήκες ευστοχίας. 176
    - 2.2.4. Κριτήρια προσδιορισμού του επιτελεστικού. 186
    - 2.2.5. Μετατόπιση του επιτελεστικού εντός της εκφοράς. 191
    - 2.2.6. Άρση της πρωτοκαθεδρίας των δηλωτικών εκφορών. 194
3. Το *How to Do Things with Words* ως υπόδειγμα της νέας φιλοσοφίας. 202
  - 3.1. Το πλαίσιο της φιλοσοφικής συζήτησης για τη γλώσσα. 202
  - 3.2. Ομιλιακά ενεργήματα και γλωσσικά παιχνίδια. 211
  - 3.3. Η 'εποικοδομητική' χροιά της μεθόδου. 226

3.4. Η οιονεί συστηματικότητα της μεθόδου του Austin. 237

**III. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ. 242**

*Εισαγωγικά. 242*

*A. Οι επιμέρους θεωρητικές συνιστώσες της προσφυγής στην κοινή γλώσσα. 243*

1. Η αντισυστηματικότητα του Wittgenstein και η οιονεί-συστηματικότητα του Austin. 243
2. Η εμπιστοσύνη στην επιστήμη. 267
3. Ο ιδιότυπος νατουραλισμός της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας. 275
  - 3.1. Η 'φυσική μας ιστορία'. 280
  - 3.2. Ο υπέρρητος συντηρητισμός της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας. 286
4. Οι πραγματιστικές συμπαραδηλώσεις της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας. 294
5. Συμπερασματικά. 300

*B. Η φιλοσοφία στον καμβά της κοινής γλώσσας. 303*

1. Εισαγωγικά. 303
2. Ο μεθοδολογικός νομιναλισμός της αναλυτικής παράδοσης. 304
3. Τα φιλοσοφικά προβλήματα είναι γλωσσικά προβλήματα. 307
4. Η 'περιγραφή' της κοινής γλώσσας. 314
  - 4.1. Μια μέθοδος προσαρμοσμένη στην αγγλική γλώσσα. 314
  - 4.2. 'Γραμματική ανάλυση' με την επίκληση προσωπικών γλωσσικών διαισθήσεων. 317
5. Η κοινή γλώσσα ως φορέας των 'προ-θεωρητικών μας διαισθήσεων'. 327

*Επίλογος. 331*

*Βιβλιογραφία: 333*

1. Τα έργα του J.L. Austin. 333
2. Αναφερόμενα έργα: 334

## Πρόλογος.

Η ενασχόληση μου με τον Austin, και γενικά με τη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας, ήταν για μένα μία πρόκληση, αλλά και μια δοκιμασία τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε προσωπικό επίπεδο. Και αυτό επειδή το έργο του Austin (όπως και του Wittgenstein με τον οποίο δευτερευόντως καταπιάνομαι) θέτει διαρκώς και επιτακτικά το ερώτημα: «τι είναι αυτό που (νομίζεις ότι) κάνεις όταν κάνεις φιλοσοφία;». Και μαζί με αυτό: «σε τι είδους δεδομένα μπορείς να στηριχθείς;», «τι εργαλεία μπορείς να χρησιμοποιήσεις;», «τι είναι το καλύτερο που ελπίζεις να επιτύχεις;». Τα ερωτήματα αυτά μπορούν να ‘τρελάνουν’ ένα μαθητευόμενο φιλόσοφο που, φυσικά, δεν καταλήγει σε καμία τελειωτική απάντηση. Με τον καιρό, συμβιβάζεται απλώς με την ιδέα ότι θα τον απασχολούν για πάντα. Έτσι κι εγώ, παραδέχομαι πια την χρησιμότητα ενός ‘μικρού Austin’, στο πίσω μέρος του μυαλού κάθε φιλοσόφου, να του υπενθυμίζει αυτά τα αναπόδραστα αναστοχαστικά ερωτήματα.

Ευτυχώς, σε όλη αυτή την διαδικασία δεν ήμουν μόνη. Η τριμελής μου επιτροπή συνέδραμε την προσπάθειά μου. Τους ευχαριστώ πολύ. Πρώτα απ’ όλους, ευχαριστώ την επιβλέπουσά μου, *Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κα Σταυρούλα Τσινόρεμα*. Η Βούλα με βοήθησε να κατανοήσω τις φιλοσοφικές θέσεις και τις μεταφιλοσοφικές προϋποθέσεις της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας και να ανασυγκροτήσω συνεκτικά το έργο του J.L. Austin και του L. Wittgenstein. Την ευχαριστώ για τη διδασκαλία της, τις χρήσιμες παρατηρήσεις της και τις συζητήσεις μας. Την ευχαριστώ, επίσης, γιατί, πέραν της συνεργασίας μας σε ό,τι αφορά το θεωρητικό κομμάτι της διατριβής μου, με βοήθησε πολύ και στα διάφορα τεχνικά, γραφειοκρατικά ζητήματα που συνεχώς προέκυπταν.

Ευχαριστώ την *Επίκουρη Καθηγήτρια κα Μαρία Βενιέρη* που, επίσης, με διαφώτισε για πολλά από τα ζητήματα που άπτονται των ενδιαφερόντων της και θίγονται στην παρούσα εργασία (θεωρία αντίληψης, άμεσος ρεαλισμός, Wittgenstein). Τα σχόλιά της στα κείμενά μου, αλλά και οι κατ’ ιδίαν συνομιλίες μας ήσαν πολύ εποικοδομητικές.

Τέλος, ευχαριστώ τον *Καθηγητή κο Στέλιο Βιρβιδάκη* για την ουσιαστική συμβολή του σε κάθε πτυχή της διατριβής αυτής. Τον ευχαριστώ για τη διδασκαλία του, για τις αμέτρητες συζητήσεις μας, για τις πολύτιμες παρατηρήσεις του στα κείμενά μου, αλλά και για όλα εκείνα τα βιβλία που απλόχερα μου δάνειζε. Τον Στέλιο θα ήθελα να τον ευχαριστήσω και για κάτι ακόμα: η διδασκαλία του στο ΜΙΘΕ και οι κατ’ ιδίαν συζητήσεις μας με ενέπνευσαν φιλοσοφικά και με στήριξαν σε μια εποχή που κινδύνευσα να χάσω τον ενθουσιασμό μου.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω ιδιαίτερος την *Καθηγήτρια κα Ιόλη Πατέλλη*. Με αυτήν ουσιαστικά άρχισε η ενασχόλησή μου με την φιλοσοφία. Την θεωρώ, λοιπόν, την πρώτη μου ‘δασκάλα’. Εξάλλου, τα μαθήματά της στο Πανεπιστήμιο Πατρών ήταν τα πρώτα μαθήματα αναλυτικής φιλοσοφίας που παρακολούθησα. Η ίδια συνέβαλε αποφασιστικά και στη συγκρότηση της τριμελούς μου επιτροπής. Χωρίς την συνδρομή της δεν ξέρω πώς ή πότε θα ξεκινούσα το διδακτορικό μου. Την ευχαριστώ, λοιπόν, από καρδιάς.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ χρωστάω και στον *Καθηγητή κ. Αριστείδη Μπαλτά* που διάβασε και σχολίασε πολλά από τα κείμενά μου χωρίς να έχει καμία τυπική υποχρέωση. Κυρίως, όμως, τον ευχαριστώ που, μαζί με τον Στέλιο Βιρβιδάκη, πρώτα μου έβαλαν στο μυαλό την ιδέα και στη συνέχεια με βοήθησαν να επισκεφτώ το Πανεπιστήμιο του Pittsburgh ως visiting scholar. Είχαν δίκιο. Η εμπειρία ήταν πράγματι πολύτιμη.

Στο Pittsburgh εργάστηκα κάτω από την επίβλεψη του *Καθηγητή (Professor) Peter Machamer*. Σε αυτόν χρωστάω ένα, ακόμα, μεγάλο ευχαριστώ. Το ενδιαφέρον που μου έδειξε υπερέβη κατά πολύ τις συμβατικές του υποχρεώσεις ως επιβλέπων μου εκεί. Τον

ευχαριστώ για τον χρόνο που μου διέθεσε, για τις αμέτρητες σελίδες κειμένων μου που διάβασε, για τα πάντα καυστικά του σχόλια, για τις συζητήσεις μας. Ουσιαστικά, στο Pittsburgh διαμορφώθηκε η τελική μορφή του διδακτορικού μου και ο Peter Machamer επηρέασε σημαντικά όλες τις σχετικές αποφάσεις μου.

Δεν εξαντλείται εδώ βεβαίως ο κατάλογος των ανθρώπων που συνέβαλαν στην τελική διαμόρφωση της παρούσας εργασίας. Η Βάσω Κινητή, ο Στάθης Ψύλλος, ο Σπύρος Ράγκος, ο Άρης Κουτούγκος και ο Κωστής Κωβαίος, επίσης, με βοήθησαν ουσιαστικά με την διδασκαλεία τους ή/και με κατ' ιδίαν συζητήσεις. Θα ήθελα να τους ευχαριστήσω όλους. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερω την Ελένη Μανωλακάκη για τις παρατηρήσεις της σε κείμενά μου.

Τέλος, ευχαριστώ το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών που με τίμησε με την υποτροφία του και χρηματοδότησε εν μέρει την παρούσα εργασία.

Θα ήθελα εδώ να ευχαριστήσω και όλους τους φίλους μου. Αν κάτι με βοήθησε ώστε να μην καταβληθώ και να συνεχίζω πάντα με ακμαίο ηθικό είναι κυρίως *όλοι αυτοί* με τους οποίους περνάω καλά τις ώρες που είμαι μακριά από το γραφείο μου. Εδώ θα κατονομάσω μόνο ορισμένους που συνέβαλαν *και πρακτικά* στην εκπόνηση αυτής της διατριβής: Τον Παναγιώτη Γεωργίου που, χάριν της θέσης του στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Παν/μίου Πατρών, με προμήθευε συνεχώς με άρθρα και βιβλία, ιδιαίτερω δυσεύρετα όταν κανείς ζει και εργάζεται στην Ελλάδα. Τον Σπύρο Πετρονάκο για τις συζητήσεις μας, αλλά και για όλα τα βιβλία που μ' έχει δανείσει. Τον Χάρη Χρόνη, που, ακόμα και στις πιο 'αντιφιλοσοφικές' φάσεις του, έβρισκε το κουράγιο να κουβεντιάζει μαζί μου τα όσα φιλοσοφικά με απασχολούσαν. Τον Κώστα Τριαδά που, για δύο συναπτά έτη ήδη, μου προσφέρει στέγη στην Αθήνα, (και) κάθε φορά που προκύπτει κάποιο συνέδριο/ σεμινάριο/ συμπόσιο. Τον Κώστα Ραβάνη για τις συμβουλές και τη βοήθειά του σε πολλά γραφειοκρατικά ζητήματα. Και, φυσικά, τον Ανδρέα Μιχαλάκη. Από τον Ανδρέα πρώτο-έμαθα τι σημαίνει να κάνει κανείς έρευνα. Τον ευχαριστώ για το ενδιαφέρον του, για τις συζητήσεις μας, για την πλούσια βιβλιοθήκη του στην οποία δίνει πάντα πρόσβαση, κυρίως, όμως, για την ηθική υποστήριξη που μου έχει προσφέρει.

Για το τέλος έχω αφήσει το μεγαλύτερο ευχαριστώ απ' όλα. Ευχαριστώ τους γονείς μου, τον Τάκη και την Τούλα, για την πολύπλευρη και τόσο, μα τόσο πολύτιμη στήριξή τους *και* σε αυτή μου την επιλογή. Τους ευχαριστώ και τους αφιερώνω την παρούσα εργασία.

Ζαχαρούλα (Ρένια) Γασπαράτου

### Εισαγωγή: Υπό το βλέμμα του κοινού νου.

Για ποιό σκοπό μπορεί η φιλοσοφία να αποφασίζει ενάντια στον κοινό νου για τούτο ή εκείνο το ζήτημα; Η πεποίθηση ότι υπάρχει ένας υλικός κόσμος είναι παλαιότερη και έχει μεγαλύτερο κύρος από οποιαδήποτε φιλοσοφική αρχή. Αποποιείται το δικαστήριο του λόγου και χλευάζει τα όπλα της λογικής.

T. Reid, *An Inquiry into the Human Mind*, σελ. 127.

Συχνά στην ιστορία της φιλοσοφίας παρακολουθούμε απόπειρες να υποστηριχθούν οι θέσεις, οι θεωρίες ή ακόμα και τα συστήματα των φιλοσόφων με αναφορά σε μια ουδέτερη, αντικειμενική (προ-φιλοσοφική) αρχή που θα εγγυηθεί το κύρος των φιλοσοφικών συμπερασμάτων. Οι κανόνες της λογικής ή εξελίξεις στις επιμέρους επιστήμες<sup>1</sup> είναι ορισμένες από τις ιδέες που επεξεργάστηκαν οι φιλόσοφοι ενώ αναζητούσαν ένα ουδέτερο φιλοσοφικό όργανο που θα τους βοηθήσει να τεκμηριώσουν ή να απορρίψουν φιλοσοφικές απόψεις και επιχειρήματα. Ένα άλλο τέτοιο κριτήριο είναι μια ορισμένου τύπου σχέση με τον κοινό νου.

Η επίκληση του κοινού νου για φιλοσοφικούς σκοπούς είναι τόσο παλιά όσο και η φιλοσοφία. Ο Αριστοτέλης, ο George Berkeley, ο John Locke, ο David Hume, ο Immanuel Kant, ο G.W.F. Hegel, όλοι σε κάποιο σημείο αναφέρονται στον κοινό νου. Ειδικά στην αγγλική εμπειριστική φιλοσοφία υπάρχει μια μακρά παράδοση που καταφεύγει στον κοινό νου για να υπονομεύσει την σύλληψη της φιλοσοφίας ως δογματικής μεταφυσικής και ταυτοχρόνως να τεκμηριώσει τα δικά της φιλοσοφικά συμπεράσματα. Έτσι, ο David Hume υπερασπίζεται τις πολιτικές και γνωσιοθεωρητικές του θέσεις επικαλούμενος τον κοινό νου<sup>2</sup>, ο George Berkeley προσπαθεί να στηρίξει τα παράδοξα συμπεράσματά του για την ανυπαρξία της ύλης και της κίνησης στις απόψεις του κοινού ανθρώπου (vulgar) και του κοινού νου,<sup>3</sup> και

---

<sup>1</sup> Ο Garver, N., 1996, σελ. 163, π.χ. υποστηρίζει, π.χ., ότι ο Kant χρησιμοποιεί ως κριτήριο της φιλοσοφίας του την ευκλείδεια γεωμετρία ή την νευτώνεια φυσική.

<sup>2</sup> Ο Hume, D., γράφει στο *A Treatise of Human Nature*: «[όλοι αυτοί] που αρνούνται το δικαίωμα στην αντίσταση, έχουν αποκηρύξει κάθε αξίωση στον κοινό νου και δεν δικαιούνται σοβαρή απάντηση» (ed. Seldy-Bigge & P.H. Niddith, 1990, *A Treatise of Human Nature*, III, ii, 10; σελ. 564).

<sup>3</sup> Berkeley, G., *A Treatise Concerning the Principles of Human Understanding*, (ed. Dancy, J., 1998) σελ. 144, 149, 204 και Fogelin, R.J., 2001, σελ. 28.

ο John Locke προσφεύγει στον κοινό νου σε αντιπαράθεση προς τον ανόητο, αυτόν που υποστηρίζει αντιφατικές θέσεις.<sup>4</sup>

Στην ίδια παράδοση γράφει και ο Thomas Reid. Κατά τον Reid, ο κοινός νους χρησιμεύει για να αντιπαρατεθεί, όχι μόνο προς την δογματική οντολογία παλαιότερων φιλοσοφικών συστημάτων, αλλά και προς τα σκεπτικιστικά συμπεράσματα του Hume και τις ιδεαλιστικές ακρότητες του Berkeley. Αυτές οι εναλλακτικές επικλήσεις του κοινού νου –εκ μέρους των Hume και Berkeley, από τη μια, και του Reid από την άλλη– αποτελούν ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα στην ιστορία της φιλοσοφίας, όπου ο ‘κοινός νους’ χρησιμοποιείται από διαφορετικούς φιλοσόφους για να τεκμηριώσει διαφορετικές κι ενίοτε αντίθετες θέσεις. Στον φιλοσοφικό στοχασμό του Reid, όμως, ο κοινός νους δεν αποτελεί απλώς ένα ‘δεκανίκι’, στο οποίο ενδέχεται να στηριζόμαστε για να οχυρώσουμε την εγκυρότητα ενός επιχειρήματος, αλλά συνιστά τη νόρμα που θα κρίνει όλη τη παλαιότερη φιλοσοφία και θα μας βοηθήσει να απαλλαγούμε από κάθε δογματική, μεταφυσική ή παράδοξη φιλοσοφική θέση. Στα γραπτά του ο κοινός νους αντιπαλεύει κάθε έννοια δογματικής φιλοσοφίας συνεχώς και ρητά πια<sup>5</sup> και αυτό υπογραμμίζεται και από μια ειρωνική διάθεση που συνοδεύει κάθε αναφορά στη φιλοσοφία, σε φιλοσόφους, σε φιλοσοφικές θέσεις:

Αν ένας απλός άνθρωπος, που δεν βρίσκεται κάτω από την καθοδήγηση της φιλοσοφίας, έχει την πίστη και αποδεχθεί τα μυστήριά της, πόσο μεγάλη πρέπει να είναι η έκπληξή του! Έρχεται σε έναν κόσμο όπου οτιδήποτε βλέπει, γεύεται ή αγγίζει είναι μια ιδέα-ένα εφήμερο είδος όντος που μπορεί να εμφανιστεί ως δια μαγείας ή να εξαφανιστεί εν ριπή οφθαλμού. Όταν το μυαλό του κάπως ηρεμήσει, είναι φυσικό να ρωτήσει τον δάσκαλο φιλοσοφίας: Σας παρακαλώ, Κύριε, δεν υπάρχουν, λοιπόν, τα στερεά και μόνιμα πράγματα που ονομάζονται ήλιος και φεγγάρι και που συνεχίζουν να υπάρχουν είτε τα σκέφτομαι εγώ είτε όχι;<sup>6</sup>

<sup>4</sup> Locke, J., *Essay Concerning Human Understanding*, (ed. P.H. Niddith, 1975), I, ii, σελ. 18.

<sup>5</sup> Και ο Berkley προσπαθεί να παρουσιάσει τον εαυτό του ως υπέρμαχο του κοινού νου έναντι της φιλοσοφίας. Για αυτό και όπου χρησιμοποιεί τον όρο ‘vulgar’ ή ‘common sense’ μιλά για κάποια θέση που ο ίδιος προάγει, ενώ, όπου χρησιμοποιεί τον όρο ‘φιλοσοφικός’, για κάποια θέση που απορρίπτει. Αναγκάζεται όμως να είναι πολύ πιο μετριοπαθής από τον Reid, διότι κατανοεί ότι οι θέσεις του με δυσκολία χαρακτηρίζονται τελικά θέσεις του κοινού νου. (Βλ. Berkeley, G., *A Treatise Concerning The Principles of Human Knowledge*, ed. Dancy, J., 1998, σελ.115, παρ.38 και σελ. 204, υποσ. 60).

<sup>6</sup> Reid, T., *Essay on the Intellectual Powers of Man*, (ed. W. Hamilton, W., 1999), σελ. 299. Η μετάφραση όλων των χωρίων του Reid είναι δική μου.



Ο κοινός νους έρχεται να μας επαναφέρει στην τάξη των καθημερινών μας βεβαιοτήτων, σύμμαχός μας σε μια προσπάθεια να αποτινάξουμε κάθε φιλοσοφική διδασκαλία που είναι αντίθετη με τις προ-θεωρητικές μας διαισθήσεις. Εδώ η προφάνεια, το αυτονόητο, οι καθημερινές αυτόματες αντιδράσεις, οι συνήθειες και οι πεποιθήσεις των ‘απλών ανθρώπων’ έρχονται να ελέγξουν την αυθεντία της φιλοσοφίας. Αν παραδοσιακά η φιλοσοφία θεωρείται ότι ξεκινά από την απορία για τα ζητήματα της καθημερινής ζωής (όνειρα, αντικείμενα αισθήσεων, ηθικά διλήμματα, αισθητική απόλαυση κ.α.) και αναπτύσσεται με φυσικό τρόπο, στην φιλοσοφία του κοινού νου τα πράγματα αντιστρέφονται και το κίνητρο που ωθεί έναν στοχαστή να φιλοσοφήσει δεν είναι η απορία για τέτοιου είδους ζητήματα, αλλά η απορία για ορισμένες φιλοσοφικές θέσεις.<sup>7</sup> Η φιλοσοφία συχνά εμφανίζεται ως ένα τεχνητό κατασκεύασμα, που έχει χάσει κάθε επαφή με την πραγματικότητα και το οποίο θα πρέπει επιτέλους να ελεγχθεί.

Στην συγκεκριμένη παράδοση, και με ανάλογη αφετηρία, αναπτύσσεται και ο φιλοσοφικός στοχασμός του George Edward Moore. Ο φιλόσοφος αποπειράται να βάλει τέλος στον παράδοξο και εντελώς αντί-δαισθητικό, κατά τη γνώμη του, φιλοσοφικό σκεπτικισμό υπενθυμίζοντας τις καθημερινές μας βεβαιότητες. Έτσι, τρεις αιώνες περίπου μετά τον Reid, ο Moore γράφει:

...Υπάρχει τώρα ένα ζωντανό ανθρώπινο σώμα που είναι το σώμα μου. Το σώμα αυτό γεννήθηκε στο παρελθόν και, αν και όχι αμετάβλητο, υπάρχει έκτοτε συνεχώς. ...Αφ' ότου γεννήθηκε ήταν σε επαφή με τη γη, ή τουλάχιστο όχι μακριά από την επιφάνειά της. Και κάθε στιγμή μετά τη γέννησή μου υπήρξαν επίσης πολλά άλλα τρισδιάστατα αντικείμενα με ορισμένο σχήμα και μέγεθος (με την ίδια γνώριμη έννοια που υπήρξε κι αυτό) από τα οποία βρίσκονταν σε διάφορες αποστάσεις. (Έτσι όπως βρίσκεται τώρα σε απόσταση από το μάρμαρο του τζακιού και τη βιβλιοθήκη...)... Ανάμεσα στα πράγματα που αποτέλεσαν μ' αυτή την έννοια το περιβάλλον του...συμπεριλαμβάνεται πλήθος από άλλα ζωντανά ανθρώπινα σώματα.....Τέλος (για να έρθω σε μια διαφορετική τάξη προτάσεων) είμαι ένα ανθρώπινο ον. Και είχα, σε διαφορετικές περιόδους από τότε που γεννήθηκε το σώμα μου, πολλές διαφορετικές εμπειρίες, πολλών και διαφόρων ειδών. Αντιλήφθηκα π.χ. συχνά το δικό

---

<sup>7</sup> Graham, K., 1977, σελ. 10.

μου σώμα και άλλα πράγματα που συναπάρτιζαν το περιβάλλον μου, ...Συνειδητοποίησα ακόμα άλλα γεγονότα που δεν παρατηρούσα την στιγμή που συνέβαιναν...Είχα προσδοκίες για το μέλλον και πολλές πεποιθήσεις...αληθινές ή ψεύτικες. Σκέφτηκα πράγματα και πρόσωπα φανταστικά... Είχα όνειρα. Και είχα συναισθήματα διαφόρων ειδών. Και όπως ακριβώς το σώμα μου υπήρξε το σώμα μιας ανθρώπινης ύπαρξης, δηλαδή της δικής μου που είχε στη ζωή πολλές τέτοιες εμπειρίες, ... έτσι και στην περίπτωση πολλών άλλων ανθρωπίνων σωμάτων...το καθένα τους υπήρξε το σώμα ενός διαφορετικού ανθρωπίνου όντος που... είχε πολλές διαφορετικές εμπειρίες...<sup>8</sup>

Σύμφωνα με τον Moore, η υπενθύμιση όλων αυτών των βεβαιοτήτων, που κάθε άνθρωπος ασπάζεται και καθημερινά χρησιμοποιεί, δείχνει πόσο παράδοξα είναι τα σκεπτικιστικά ερωτήματα για την ύπαρξη και τη φύση των υλικών αντικειμένων, των νοητικών μας ενεργημάτων ή του χρόνου. Όπως παλαιότερα ο Reid, έτσι και τώρα ο Moore χρησιμοποιεί τις καθημερινές μας βεβαιότητες για να ασκήσει κριτική στον σκεπτικισμό και στις ακραίες μεταφυσικές θεωρίες των F.H. Bradley, J.E. McTaggart και C.D. Broad που, στην εποχή του, είχαν στοιχειώσει το Cambridge.<sup>9</sup>

Η επίκληση του κοινού νου δεν ήταν φυσικά η μόνη εναλλακτική διέξοδος για έναν φιλόσοφο που θέλει να πολεμήσει ακραίες μεταφυσικές θεωρίες. Ο Bertrand Russell ακολουθεί την κίνηση του Moore, το μέσο που διαλέγει όμως για να λύσει τα φιλοσοφικά παράδοξα είναι η ανάλυση της γλώσσας βάσει των αρχών της τυπικής λογικής.<sup>10</sup> Αντί της επίκλησης του κοινού νου, υιοθετείται η επιστήμη της μοντέρνας προτασιακής λογικής του Gottlob Frege, εξελίσσεται κι από τον ίδιο τον Russell, και χρησιμεύει ως ένα πολύτιμο εργαλείο γλωσσικής ανάλυσης που θα βοηθήσει να αναλυθούν και διασαφηνισθούν και οι φιλοσοφικές προτάσεις. Τον λογικό ατομισμό

<sup>8</sup> Moore, G.E., 1975, σελ. 243-244. Ανάλογη είναι και η επιχειρηματολογία του Moore, 1993β, στο "A Proof of the External World", όπου η απόδειξη για την ύπαρξη της εξωτερικής πραγματικότητας συνίσταται στην επισήμανση «να ένα χέρι και να κι ένα άλλο» ενώ ο Moore σήκωνε τα χέρια του ψηλά. Στο άρθρο αυτό απαντά το *Περί της Βεβαιότητας* του L. Wittgenstein. Βλ. και πιο κάτω, σελ. 154 και εξής.

<sup>9</sup> Στο Cambridge υπήρξε μια μακρά παράδοση ιδεαλισμού (με κύριους εκπροσώπους τους T.H. Green, F.H. Bradley, J.E. McTaggart και αργότερα τον C.D. Broad). Σχηματοποιώντας, οι φιλόσοφοι αυτοί προσπαθούν να κατασκευάζουν μεγαλεπήβολα μεταφυσικά συστήματα, αναζητούν το Απόλυτο (Green, Bradley), βλέπουν τον κόσμο ως ένα ακεραμάτιστο όλο (Bradley) και φτάνουν σε 'παράδοξες', για τον κοινό νου, θεωρίες, όπως η άρνηση ύπαρξης του χρόνου (McTaggart). Βλ. Broad, C.D., 1933, 1959, Robbins, P., 1982, Passmore, J.A. 1968, σελ. 48-94 και 343-366. Για την αντίδραση των Moore και Russell, βλ. Urmson, J.O., 1963, σελ. 1-5 και Passmore, J.A. 1968, σελ. 201-240.

<sup>10</sup> Ο Russell χαρακτηριστικά δηλώνει: "Αυτός μπήκε αρχηγός στην ανταρσία, και εγώ τον ακολούθησα, με αίσθημα λύσσας". Russell, B., 1995, σελ.12.

του Russell ακολουθεί ο λογικός θετικισμός των Rudolf Carnap, Moritz Schlick, Otto Neurath στη Βιέννη και του A.J. Ayer στην Αγγλία. Και τα δύο αυτά ρεύματα αντλούν τα πρότυπα τους από τη μεθοδολογία και τη γλώσσα των επιστημών. Κοινός τόπος όλων η επίθεση κατά της μεταφυσικής και κάθε φιλοσοφικής α-νοησίας. Κοινή πεποίθηση ότι αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της γλωσσικής ανάλυσης και συγκεκριμένα μέσω της αναγωγής των προτάσεων της κοινής γλώσσας σε προτάσεις μιας άλλης κατασκευασμένης γλώσσας που θα υπακούει στις αρχές της τυπικής λογικής, αφενός, και, αφετέρου, θα έχει ενσωματώσει και τις μη διορθώσιμες εμπειρικές 'προτάσεις πρωτοκόλλου', χαρακτηριστικό των οποίων είναι αντλούν το νόημά τους άμεσα από την αισθητηριακή εμπειρία του υποκειμένου.<sup>11</sup> Το θετικιστικό εγχείρημα γρήγορα καταρρέει καθώς η μεταγραφή των προτάσεων της κοινής γλώσσας σε προτάσεις πρωτοκόλλου καθίσταται αδύνατη. Οι λογικοί θετικιστές, μετά από πολλές συζητήσεις και διαφωνίες, αδυνατούν να ορίσουν τη μορφή που θα πρέπει να πάρουν οι προτάσεις πρωτοκόλλου. Επιπλέον, όλο και περισσότερα είδη προτάσεων της κοινής γλώσσας αντιστέκονται σε μια τέτοια αναγωγή: ευχές, προσταγές, προτάσεις που εκφράζουν ηθικές ή αισθητικές κρίσεις κ.α.. Τελικά, το θετικιστικό εγχείρημα κατηγορείται ότι ήταν το ίδιο παράδοξο με τα παράδοξα που ήρθε να λύσει.

Ο δρόμος που χάραξε ο Moore, αντιθέτως, βρίσκει νέους οπαδούς και νέα έκφραση στην *φιλοσοφία της κοινής γλώσσας* που τώρα τροφοδοτείται και από την αντίδραση στις θέσεις των λογικών θετικιστών. Μετά τον Moore, η στροφή αυτή σηματοδοτείται και από την μεταστροφή του Ludwig Wittgenstein που, από λογικός ατομιστής<sup>12</sup> και συνοδοιπόρος του Russell, στρέφεται, στην ύστερη φάση του στοχασμού του, στην κοινή γλώσσα, την οποία και αναλύει, προσπαθώντας τώρα, βάσει της ανάλυσης αυτής, να μας θεραπεύσει από την κατασκευαστική, συστηματική φιλοσοφία.<sup>13</sup> Παράλληλα, μια σειρά συγχρόνων του φιλοσόφων

<sup>11</sup> Για μια περιεκτική μελέτη όλων των ρευμάτων και της ιστορίας της γλωσσικής ανάλυσης από τον λογικό ατομισμό και τον λογικό θετικισμό έως τη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας, βλ. Soames, S., 2003a και 2003b, Miller, A., 1998 και Urmsom, J.O., 1963. Επίσης, για μια σύντομη αποτίμηση των ομοιοτήτων και των διαφορών των τριών αυτών ρευμάτων βλ. Rorty, R., 1967b, σελ.1-39. Για τον λογικό ατομισμό βλ. Κράφτ, B., 1986 και ενδεικτικά Carnap, R., 1956, 1963a, 1967 και Ayer, A.J., 1959, 1963, 1971 και, στα ελληνικά, 1994. Επίσης, Βλ. Αυγελής, N., 1993, σελ. 63-156, Πατέλλη, I., 1994, σελ. 70-113, Τσινόρεμα, Σ., 1994, σελ.9-22, Μαραγκός, Γ., 1996, Ρουσόπουλος, Γ., 1998, σελ. 13-71 και passim. Βλ. και κεφ. Π.Α για το *Sense & Sensibilia*, σελ. 86-166.

<sup>12</sup> Για τις απόψεις του πρώιμου Wittgenstein, βλ. Wittgenstein, L., *Tractatus Logico-Philosophicus* (ed. C.K. Ogden & F.P. Ramsey, 1922) και σε ελληνική μετάφραση Θ. Κιτσόπουλου (1978).

<sup>13</sup> Τα βασικότερα έργα της ύστερης φάσης του L. Wittgenstein είναι τα εξής: Wittgenstein, L., *Philosophical Investigations*, (μτφ. Anscombe, G.E.M., 1997 και στα ελληνικά *Φιλοσοφικές Έρευνες*, εκδ.

αναζητούν απαντήσεις στην κοινή γλώσσα. Ο J. L. Austin, ο Gilbert Ryle, ο John Wisdom και ο P.F. Strawson, όλοι, αν και με διαφορετικό τρόπο ο καθένας, στρέφονται στην ανάλυση της κοινής γλώσσας. Κοινή αφετηρία όλων είναι η αντίδραση στην απόπειρα των θετικιστών να καταστήσουν τη φιλοσοφία θεραπευαίνιδα των επιμέρους επιστημών. Τώρα, αντιθέτως, προτείνεται η ιδέα ότι η φιλοσοφία σχετίζεται κυρίως με ζητήματα της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, έτσι όπως αυτά βρίσκουν έκφραση μέσα στην κοινή γλώσσα. Τα προβλήματα της παλαιότερης φιλοσοφίας δεν αντιμετωπίζονται πάντα ως γνήσια φιλοσοφικά ζητήματα αλλά συχνά ως ψευδο-ανησυχίες για τις οποίες ευθύνονται οι εννοιολογικές διαστρεβλώσεις που έχει υποστεί η γλώσσα. Για τις στρεβλώσεις της κοινής γλώσσας άλλοτε κατηγορούνται οι φιλόσοφοι<sup>14</sup>, άλλοτε η φύση της γλώσσας, άλλοτε η βούληση και η προδιάθεση του ανθρώπου ως είδους.<sup>15</sup> Πάντως, όλοι, αρχικά τουλάχιστον, συμφωνούν ότι έργο της (νέας) φιλοσοφίας πρέπει να είναι η διάλυση<sup>16</sup> των εννοιολογικών συγχύσεων και η επαναφορά μας σε μια προ-θεωρητική στάση απέναντι στην καθημερινή μας γλώσσα που, όταν χρησιμοποιείται και αναλύεται σωστά, αναδεικνύει ως ορθές τις βεβαιότητες του κοινού νου. Εδώ έγκειται το σημείο επαφής της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας με τη φιλοσοφία του κοινού νου.

Οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας επιδιώκουν να ξεφύγουν από τον φορμαλισμό των προηγούμενων θεωριών των λογικών ατομιστών και θετικιστών και αρχικά διακηρύσσουν ότι η φιλοσοφία δεν μπορεί να είναι συστηματική. Όμως, το εργαλείο για να επιτευχθεί η θεραπεία είναι και εδώ, η γλωσσική ανάλυση. Η αντιμεταφυσική παράδοση του κοινού νου μπολιάζεται από τις εξελίξεις που στο μεταξύ συντελέστηκαν, από τον Frege, τους λογικούς ατομιστές και θετικιστές, στην φιλοσοφία της γλώσσας και χρησιμοποιεί τη μέθοδο της γλωσσικής ανάλυσης για να επιτεθεί, αυτή τη φορά, στην ιδέα της *συστηματικής* φιλοσοφίας: η φιλοσοφία θα πρέπει να αντισταθεί στην ιδέα να κατασκευάσει θεωρητικά συστήματα. Κάτι τέτοιο

---

Π. Χριστοδουλίδης, 1977), Wittgenstein, *On Certainty*, (ed G.E.M. Anscombe & H. von Wright, 1977 και στα ελληνικά *Περί της Βεβαιότητας*, εκδ. Κ. Βουδούρης, 1989) και Wittgenstein, *The Blue and Brown Books* (ed. R. Rhees, 1970 και στα Ελληνικά: *Το Μπλε και το Καφέ βιβλίο*, εκδ. Κ. Κωβαίος, 1984).

<sup>14</sup> Αυτή είναι, όπως θα δούμε, η άποψη του Austin. Απηχεί, νομίζουμε και τις απόψεις του Reid.

<sup>15</sup> Σύμφωνα με τον Wittgenstein είναι η γλώσσα και η φυσική μας προδιάθεση που ευθύνονται για τις εννοιολογικές συγχύσεις, γι' αυτό και χρειαζόμαστε συνεχή θεραπεία. Βλ. πιο κάτω, σελ. 59-84.

<sup>16</sup> Η πεποίθηση ότι τα φιλοσοφικά προβλήματα αποτελούν ψευδοπροβλήματα που θα διαλυθούν με την ανάλυση της γλώσσας είναι μια ιδέα που η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας κληρονομεί από τους λογικούς θετικιστές. Εδώ διαφέρει το είδος της ανάλυσης. (Βλ. Rorty, ο.π.) Εδώ θα αναφερόμαστε σε «διαλυτική» ή «θεραπευτική» μέθοδο ή φιλοσοφία κάθε φορά που το αίτημα δεν είναι η λύση, αλλά η διάλυση των φιλοσοφικών προβλημάτων.

θεωρείται ότι αρμόζει μόνο στην επιστήμη. Η φιλοσοφία δεν χρειάζεται, ούτε και μπορεί να είναι συστηματική. Το μόνο της καθήκον είναι να διασαφηνίζει τους όρους της κοινής μας γλώσσας και έτσι να μας προστατεύει από κίβδηλα ερωτήματα.

Ο τρόπος που εφαρμόστηκαν οι παραπάνω ιδέες διαφέρει από φιλόσοφο σε φιλόσοφο. Έτσι, ο J. Wisdom συσχετίζει στενά το έργο της γλωσσικής ανάλυσης με αυτό της ψυχανάλυσης.<sup>17</sup> Ο P.F. Strawson σύντομα στρέφεται σε μια ‘περιγραφική μεταφυσική’, όπως την αποκαλεί, και αποπειράται να δώσει μια εμμενή, καντιανή, όπως διατείνεται, ανάλυση των ορίων της ανθρώπινης νόησης. Το έργο του, αν και επηρεασμένο από τη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας και τον Wittgenstein, γρήγορα ξεχνά το αίτημα της αντισυστηματικότητας της εννοιολογικής διασάφησης, που αρχικά τίθενται ως το ζητούμενο της νέας γλωσσολογικής φιλοσοφίας.<sup>18</sup> Ο G. Ryle, τέλος, παραμένει πιο κοντά στις αρχές της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας, τις οποίες και υπερασπίζεται στα πρώτα κείμενά του. Όμως, το πιο γνωστό και ίσως σημαντικότερο μέρος του έργου του είναι αφιερωμένο στο πρόβλημα του δυϊσμού στη φιλοσοφία του νου.<sup>19</sup> Ο ίδιος μάλλον πιστεύει ότι ακολουθεί μια βιτγκενσταϊνική στρατηγική διάλυσης του προβλήματος, εντύπωσή μας είναι ότι, σε αυτό τουλάχιστον το κομμάτι του έργου του, ο Ryle υπερβαίνει τους αρχικούς διαλυτικούς και αντιφιλοσοφικούς στόχους της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας. Ίσως, μάλιστα, ποτέ να μην ταυτίστηκε με αυτούς. Ακόμα και στα κείμενά που υπερασπίζεται την ενασχόληση με την κοινή γλώσσα, ο Ryle είναι πολύ πιο μετριοπαθής σε ύφος από τον Austin, π.χ., και διαρκώς επισημαίνει ότι χρειάζεται απλώς να θυμόμαστε τις ορθές χρήσεις της κοινής γλώσσας, διότι πάνω τους στηρίζεται κάθε άλλη χρήση. Δεν απονομιμοποιεί, όμως, κατηγορηματικά τις τεχνικές χρήσεις της γλώσσας.<sup>20</sup>

Ο L. Wittgenstein και ο J.L. Austin, αντιθέτως, χρησιμοποιούν την κοινή γλώσσα όπως ακριβώς ο Reid και ο Moore χρησιμοποίησαν τον κοινό νου. Ισχυρίζονται ότι η κοινή γλώσσα μπορεί να αντιπαρατεθεί με τη παλαιότερη φιλοσοφία και να διαλύσει κάθε φιλοσοφική ανησυχία και κάθε παράδοξη θεωρία. Έτσι, ο Wittgenstein επιμένει:

---

<sup>17</sup> Βλ. Wisdom, J., 1969.

<sup>18</sup> Ο Strawson θεωρεί ότι το πρόγραμμά του για μια περιγραφική μεταφυσική είναι εντός των προταγμάτων της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας (βλ. Strawson, P.F., 1967). Τα βασικότερα έργα του υπερβαίνουν τα προτάγματα αυτά και αποτελούν απόπειρες μιας νέας ανάγνωσης της καντιανής φιλοσοφίας. Βλ. Strawson, 1959 κ’ 1990.

<sup>19</sup> Ryle, G., 1984. Πρβλ. και την κριτική του Austin, 1971.

<sup>20</sup> Ryle, G., 1963 και 1965.

αυτό που κάνουμε εμείς είναι να οδηγούμε τις λέξεις από τη μεταφυσική πίσω στην καθημερινή τους χρήση.<sup>21</sup>

Ο Wittgenstein ταυτίζει την φιλοσοφία με την εννοιολογική ανάλυση της κοινής γλώσσας. Η νέα φιλοσοφία χρησιμοποιεί την ανάλυση της γλώσσας για να ξεδιαλύνει τις εννοιολογικές συγχύσεις και, έτσι, να μας θεραπεύει από τα φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα. Η επαναφορά των λέξεων στην κοινή, καθημερινή τους χρήση αρκεί για να επιτευχθεί η θεραπεία. Πολλά συστηματικά φιλοσοφικά ερωτήματα στερούνται νοήματος και αυτό, κατά τον Wittgenstein, γίνεται σαφές όταν μας υπενθυμίζονται οι κανόνες της κοινής χρήσης της γλώσσας.<sup>22</sup>

Η επαναφορά στην κοινή χρήση της γλώσσας συνεπάγεται και επαναφορά στις περιγραφές και τις πεποιθήσεις που ενσωματώνει αυτή η γλώσσα. Αυτό είναι ακόμα πιο σαφές στη φιλοσοφία του J.L. Austin. Ο Austin απευθύνεται στην κοινή γλώσσα και η προσφυγή του αυτή συνίσταται στην επίκληση των προ-θεωρητικών διαισθήσεων του 'απλού ανθρώπου'. Ο Austin αναρωτιέται τι θα έλεγε ο 'απλός άνθρωπος' σε τούτη ή την άλλη περίπτωση και αντιπαραθέτει τις αυθόρμητες αντιδράσεις του απλού ανθρώπου στις θεωρίες των φιλοσόφων, ώστε να καταδείξει την ανοησία τους:

[Οι φιλόσοφοι] υπαινίσσονται ότι οι κοινοί άνθρωποι πιστεύουν ότι αντιλαμβάνονται υλικά αντικείμενα...ο απλός άνθρωπος ποτέ δεν θα χρησιμοποιούσε αυτή την έκφραση...θα έλεγε, αντιθέτως, ότι ακούει ανθρώπινες φωνές ή ότι είδε μια φωτιά ή ένα ποτάμι και ποτέ δεν θα τα περιέγραφε αυτά ως «υλικά αντικείμενα».<sup>23</sup>

Αλλά ο απλός άνθρωπος θα θεωρούσε την αμφιβολία σε αυτή την περίπτωση όχι απλώς υπερβολική ή μη πρακτική αλλά ως καθαρή ανοησία. Θα έλεγε και πολύ σωστά «λοιπόν, αν αυτό δεν είναι το να βλέπεις μια καρέκλα, τότε δεν ξέρω τι είναι»...<sup>24</sup>

<sup>21</sup> Βλ. Wittgenstein, L., *Φιλοσοφικές Έρευνες*, (επιμ.-μτφρ. Π. Χριστοδουλίδης), παρ. 116. Στο εξής θα αναφερόμαστε στο έργο ως *Φιλοσοφικές Έρευνες*. Όλα τα χωρία των *Φιλοσοφικών Έρευνών* που θα παραθέτουμε θα είναι σε μετάφραση Π. Χριστοδουλίδη.

<sup>22</sup> Για την προσέγγιση του Wittgenstein στη φιλοσοφία, βλ πιο κάτω, κεφ. Ι.Γ.

<sup>23</sup> Austin, *Sense & Sensibilia* (ed. G.J. Warnock, 1964), σελ. 7-9. Στο εξής θα αναφερόμαστε στο έργο ως *Sense & Sensibilia*. Η μετάφραση όλων των χωρίων του *Sense & Sensibilia* που θα παρατίθενται είναι δική μου.

<sup>24</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 10.

Ένας απλός σκύλος θα έλεγε σίγουρα ότι μύρισε την ομοιότητα. Αλλά χωρίς αμφιβολία ο δικός σου φιλοσοφικός σκύλος θα έπειθε τον εαυτό του ότι την «εισέπνευσε».<sup>25</sup>

Ο Austin απευθύνεται στον απλό άνθρωπο για να δείξει οι φιλοσοφικές περιγραφές συχνά παρερμηνεύουν τις απόψεις του και προσφέρουν μια διαστρεβλωμένη εικόνα της πραγματικότητας από αυτή που καθημερινά παραδεχόμαστε. Η επίκληση της κοινής γλώσσας χρησιμεύει ως οδηγός για τις πεποιθήσεις του κοινού νου. Δικαίως έχει γραφτεί ότι η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας, και ειδικά το έργο του Austin, είναι μια ανανεωμένη, προσαρμοσμένη στη γλώσσα, εκδοχή της φιλοσοφίας του κοινού νου.<sup>26</sup> Η φιλοσοφία του Austin, εξάλλου, έχει κληρονομήσει από τους λογικούς ατομιστές και θετικιστές το εργαλείο της γλωσσικής ανάλυσης. Τώρα το χρησιμοποιεί για να αναλύσει τις καθημερινές χρήσεις της γλώσσας και να ανιχνεύσει τις περιγραφές που η κοινή γλώσσα έχει ενσωματώσει για τον κόσμο. Η μέθοδος της γλωσσικής ανάλυσης δίνει στην φιλοσοφία του μεγαλύτερο κύρος. Ο Austin δεν επικαλείται πια ομιχλώδεις ‘πεποιθήσεις’, αλλά βασίζεται σε εμπειρικά δεδομένα: τις πραγματικές χρήσεις της γλώσσας. Άλλωστε, η γλωσσική δραστηριότητα κυβερνάται από κανόνες στους οποίους όλοι οι χρήστες μετέχουν εξίσου - οι κανόνες αυτοί καθοδηγούν κάθε ικανό ομιλητή να απαντήσει τι θα έλεγε σε τούτη ή την άλλη περίπτωση και να καθοδηγήσει τον φιλόσοφο να ανιχνεύσει τις πεποιθήσεις του κοινού νου.<sup>27</sup>

Η επίκληση της κοινής γλώσσας ανάγεται σε ένα ασφαλές μέσο που θα μας βοηθήσει να καταγράψουμε τις περιγραφές και τις πεποιθήσεις του κοινού νου. Συνεχίζει στην ίδια παράδοση της φιλοσοφίας του κοινού νου, και, ως μια νέα εξελιγμένη εκδοχή της, αναζητά τις προ-θεωρητικές, ουδέτερες φιλοσοφικά, πεποιθήσεις και τις ανάγει στο κριτήριο που θα κρίνει:

(α) κάθε παράδοξη συστηματική φιλοσοφική θέση και θεωρία...:

Ας υποθέσουμε για ένα λεπτό ότι το τραπέζι που βλέπουμε είναι αληθινό: δεν θα πρέπει λοιπόν το τραπέζι να εξαφανίζεται καθώς απομακρυνόμαστε από αυτό; Μπορεί εύκολα να δειχθεί ότι πράγματι το τραπέζι θα χάνεται όσο εμείς απομακρυνόμαστε. Πώς λοιπόν, αυτή

<sup>25</sup> Austin, «Are There A Priori Concepts», *Philosophical Papers*, (ed. J.O. Urmson, G.J. Warnock, 1979), σελ. 52. Στο εξής θα αναφερόμαστε στο έργο ως *Philosophical Papers*. Η μετάφραση όλων των χωρίων των *Philosophical Papers* που θα παρατίθενται είναι δική μου.

<sup>26</sup> Βλ. Malcolm, 1967, 1949 και Woozley, 1953.

η προφανής εξαφάνιση του τραπεζιού μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα ότι το τραπέζι δεν είναι αληθινό;<sup>28</sup>

[Και τώρα] η γνωστή περίπτωση με το ραβδί στο νερό... Πιστεύει πράγματι κανείς ότι αν κάτι είναι ίσιο, τότε θα πρέπει σώνει και καλά να φαίνεται και ίσο όλη την ώρα και σε όλες τις περιστάσεις; Προφανώς κανένας δεν περιμένει κάτι τέτοιο.<sup>29</sup>

(β) την φιλοσοφική χρήση της γλώσσας...:

Το να πει κανείς ότι ένα αντικείμενο που βλέπω... δημιουργεί μια εντύπωση στο μυαλό μου δεν είναι ...σωστά αγγλικά...<sup>30</sup>

Η φιλοσοφική χρήση του 'αντιλαμβάνομαι άμεσα'... δεν είναι η κοινή και οικεία χρήση...<sup>31</sup>

και, (γ) τελικά, την νομιμότητα και τα όρια της φιλοσοφικής έρευνας εν γένει:

Οι άνθρωποι συχνά οδηγούνται σε σφάλματα από την αγάπη της απλότητας που μας οδηγεί να ανάγουμε τα πράγματα σε λίγες αρχές και να αντιλαμβανόμαστε μεγαλύτερη απλότητα στην φύση απ' ό,τι πράγματι υπάρχει.<sup>32</sup>

...η υπεραπλούστευση, η σχηματοποίηση και η συνεχής επίμονη επανάληψη της ίδιας, μικρής γκάμας γνησίων 'παραδειγμάτων'...είναι υπερβολικά συχνή για να δικαιολογηθεί ως μια παροδική αδυναμία των φιλοσόφων. Στην πραγματικότητα...οι λέξεις μας έχουν πολύ λεπτές χρήσεις και σημειώνουν πολύ περισσότερες διακρίσεις απ' ό,τι οι φιλόσοφοι συνειδητοποιούν.<sup>33</sup>

Τις προτάσεις που σαν μαγεμένοι ξανά και ξανά επαναπροσεγγίζουμε, αυτές είναι που θέλω να εξαλείψω από τη φιλοσοφική γλώσσα.<sup>34</sup>

Ο κοινές, προ-θεωρητικές μας ενοράσεις παρουσιάζονται ως μια ουδέτερη νόρμα που θα κρίνει την παραδοσιακή φιλοσοφία. Οι έννοιες που ενσωματώνονται στην κοινή γλώσσα είναι πλουσιότερες, πιο σύνθετες και ενέχουν περισσότερες και

---

<sup>27</sup> Αυτό είναι, όπως θα δούμε, το βασικό επιχείρημα όλων των φιλοσόφων που χρησιμοποιούν τις δικές τους γλωσσικές διαισθήσεις θεωρώντας ότι έχουν καθολική ισχύ.

<sup>28</sup> Reid, *An Inquiry into the Human Mind*, (ed. Hamilton, W., 1999) σελ. 304.

<sup>29</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 29.

<sup>30</sup> Reid, *Essays on the Powers of the Human Mind*, (ed. Hamilton, W., 1999) σελ. 254.

<sup>31</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 19.

<sup>32</sup> Reid, *An Inquiry into the Human Mind*, (ed. Hamilton, W., 1999) σελ. 470.

<sup>33</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 3.

<sup>34</sup> Wittgenstein, *Περί της Βεβαιότητας*, (επιμ.-μτφρ. Κ. Βουδούρης, 1989), παρ. 31. (Στο εξής θα αναφερόμαστε στο έργο ως *Περί Βεβαιότητας*. Όλα τα χωρία του *Περί Βεβαιότητας* που θα παραθέτουμε θα είναι σε μετάφραση Κ. Βουδούρη.



πιο λεπτές διακρίσεις από κάθε τεχνητή γλώσσα. Μπορούν έτσι να περιγράψουν τον κόσμο στη συνθετότητά του, χωρίς να καταφεύγουν στις απλουστεύσεις και τις γενικεύσεις της φιλοσοφίας. Αντλούν την αυθεντία τους από τη 'φυσικότητά' τους<sup>35</sup>, από τη λειτουργικότητά τους, από την επιβίωσή τους για μεγάλο χρονικό διάστημα.<sup>36</sup> Απηχούν τις αντιλήψεις με τις οποίες όλοι συμφωνούμε, τις πεποιθήσεις που, στην πράξη, όλοι παραδεχόμαστε ως ορθές.<sup>37</sup> Με πολλές από αυτές έχουμε πορευτεί για αιώνες και έχουν αποδειχθεί ικανές να αντεπεξέλθουν σε κάθε ανάγκη της καθημερινότητάς μας. Σε τούτες, λοιπόν, συνίσταται το κοσμοείδωλό μας, είτε το θέλουμε, είτε όχι. Και, εφόσον έχουν δοκιμαστεί στην πράξη περισσότερο από κάθε εναλλακτική θεωρία,<sup>38</sup> το καλύτερο που έχουμε να κάνουμε είναι, αντί να προσπαθούμε να τις ανασκευάσουμε, να προσαρμόσουμε τη φιλοσοφία σε αυτές. O Reid προτείνει:

Αφού δεν μπορούμε να απαλλαγούμε από την κοινή έννοια και πεποίθηση ενός εξωτερικού κόσμου, ας συμφιλιώσουμε την λογική μας με αυτή όσο καλύτερα μπορούμε. Διότι αν ο Λόγος υποφέρει και δυσανασχετεί τόσο πολύ κάτω από αυτόν το ζυγό, δεν θα μπορέσει να απαλλαγεί. Αν δεν μπορεί, λοιπόν, να είναι υπηρέτης του Κοινού Νου, ας είναι σκλάβος του.<sup>39</sup>

Κάθε φιλόσοφος που υποστηρίζει ότι οι προ- θεωρητικές μας διαισθήσεις προσφέρουν μια καλύτερη κατανόηση για τα πράγματα γύρω μας από ότι η φιλοσοφία, θα προσυπέγραφε τις μεταφιλοσοφικές<sup>40</sup> προεκτάσεις του παραπάνω αποσπάσματος. Η φιλοσοφία θα πρέπει να προσαρμοστεί με τις αντιλήψεις του κοινού νου (ή της κοινής γλώσσας) και όχι το αντίθετο.

Είναι, όμως ζητούμενο αν θα συμφωνούσε και με τη φιλοσοφική θέση που υπαινίσσεται εδώ ο Reid. Αναφερόμαστε στον αφελή και άμεσο ρεαλισμό του Reid, έτσι, όπως αυτός διαφαίνεται στο πάρα πάνω απόσπασμα. Ο Austin συμφωνεί και υπερασπίζεται την άποψη του αφελούς ρεαλισμού, στο βαθμό που αποτελεί τη θέση

<sup>35</sup> Hamilton, W., 1999, σελ. 756.

<sup>36</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182.

<sup>37</sup> Somerville, J., 1987, σελ. 427 και Warnock, 1972, σελ. 114.

<sup>38</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182.

<sup>39</sup> Reid, *An Inquiry into the Human Mind*, (ed. Hamilton, 1999) σελ. 127.

<sup>40</sup> Η διάκριση μεταξύ μεταφιλοσοφίας και φιλοσοφίας είναι ομολογουμένως μια προβληματική διάκριση, αφού και κάθε μεταφιλοσοφική συζήτηση είναι αμιγώς φιλοσοφική. Και ο Wittgenstein θα ήταν πολύ επιφυλακτικός απέναντι στην ιδέα της μετα-έρευνας στη φιλοσοφία (βλ. *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 121). Θα επιμείνουμε όμως στη διάκριση αυτή, χάρη συντομίας κυρίως, αποκαλώντας 'μεταφιλοσοφική' κάθε αναστοχαστική μελέτη για τη φύση, τις μεθόδους της φιλοσοφίας και 'φιλοσοφική', κάθε ρήση που αποπειράται να συζητήσει ένα φιλοσοφικό πρόβλημα.

του απλού ανθρώπου για την αντίληψη.<sup>41</sup> Αντιθέτως, ο Moore διαφωνεί και υπερασπίζεται έναν έμμεσο ρεαλισμό, διαμεσολαβημένο από αισθητηριακά δεδομένα. Ισχυρίζεται, φυσικά, ότι αυτή είναι η πεποίθηση του κοινού νου.<sup>42</sup>

Έτσι, ενώ, ανά την ιστορία της φιλοσοφίας, πολλοί φιλόσοφοι απευθύνθηκαν στον κοινό νου για να επικυρώσουν τα συμπεράσματά τους, οι φιλοσοφικές θέσεις που υπερασπίστηκαν με τη βοήθεια της επίκλησης αυτής, ήταν συχνά ασυμβίβαστες (θυμίζουμε και την περίπτωση Reid – Hume/ Berkeley). Η επίκληση του κοινού νου στη φιλοσοφία έμοιαζε, αρχικά τουλάχιστον, με την επίκληση του κοινού νου στην καθημερινή μας ζωή, όταν ο καθένας απευθύνεται στον κοινό νου για να νομιμοποιήσει τις δικές του απόψεις. Είναι ο ‘κοινός νους’ στην πραγματικότητα που αναγκάζεται να προσαρμοστεί στις απόψεις του εκάστοτε ομιλητή, παρά το αντίθετο. Η επίκλησή του μπορεί να εξυπηρετεί ρητορικούς σκοπούς, δεν αποτελεί, όμως, από μόνο του ένα αξιόπιστο κριτήριο.

Βεβαίως, όσο η ιστορία της φιλοσοφίας προχωράει, ορισμένες φιλοσοφικές θέσεις αποκτούν σταδιακά μια στενή συσχέτιση με επικλήσεις προ-θεωρητικών διαισθήσεων.<sup>43</sup> Ο αφελής ρεαλισμός ή η έμφαση στην πρακτική διάσταση της γλώσσας είναι δύο από αυτές. Θα τις βρούμε και στο έργο του Austin (αλλά και στον Reid,<sup>44</sup> εν μέρει και στον Wittgenstein και, αργότερα, σε παλαιότερους ή νεώτερους πραγματιστές όπως ο W. James, ο J. Dewey, αλλά και ο H. Putnam). Ίσως, λοιπόν, ο ‘κοινός νους’, μετά από τόσους αιώνες φιλοσοφικής χρήσης να τείνει πια να αποκτήσει μια τεχνική, φιλοσοφική σημασία. Αν είναι έτσι, όμως, δεν αφορά πια τις ουδέτερες, μη φιλοσοφικές, προ-θεωρητικές διαισθήσεις των απλών ανθρώπων. Το εγχείρημα της ανάδειξης του κοινού νου ως ένα ‘εξωτερικό’ από τη φιλοσοφία κριτήριο καταρρέει.

Αυτό είναι το ερώτημα που θα απευθύνουμε στον Austin. Ο Austin αποτελεί, κατά τη γνώμη μας, ένας από τους πιο ακραίους, αλλά και πιο συνεπείς συνεχιστές αυτής της παράδοσης. Επιμένουμε ότι *κοινός τόπος όσων επικαλούνται με τόσο σθένος είτε τον κοινό νου, είτε την κοινή γλώσσα, είναι η απόπειρα αναφοράς σε ένα*

<sup>41</sup> Βλ. πιο κάτω, τη συζήτηση για αφελή ρεαλισμό, κεφ. Π.3.3.

<sup>42</sup> Ο Moore επίσης ισχυρίζεται ότι ανάμεσα στις πεποιθήσεις του κοινού νου δεν συγκαταλέγεται η πίστη στο θεό. Βλ. Moore, 1975, σελ.261. Ο ισχυρισμός αυτός δεν νομίζουμε ότι επαληθεύεται από τη δική μας κοινωνική εμπειρία.

<sup>43</sup> Πρόκειται για κάποιες από «τις υποθέσεις που οι άνθρωποι κάνουν καθημερινά και που η φιλοσοφία του κοινού νου επιβεβαιώνει». Somerville, 1987, σελ. 420.

ουδέτερο και προ- θεωρητικό κριτήριο, με το οποίο φιλοδοξούν να αποτιμήσουν τη φιλοσοφική έρευνα. Η ερευνητική μας υπόθεση εδώ είναι ότι το κριτήριο αυτό δεν είναι ούτε ουδέτερο ούτε προ- θεωρητικό. Χρησιμοποιώντας τον Austin ως οδηγό σε αυτή την έρευνα, θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι, στην περίπτωση του Austin τουλάχιστον, η ‘κοινή γλώσσα’ δεν αποτελεί μια ουδέτερη φιλοσοφική αφετηρία, αλλά είναι ήδη εμποτισμένη με τις θεωρητικές προκείμενες της φιλοσοφίας του. Είναι επομένως μια θεωρητική κατασκευή, προγραμματισμένη να νομιμοποιήσει τις φιλοσοφικές θέσεις και τις μεταφιλοσοφικές δεσμεύσεις του Austin.

Δευτερευόντως, θα αναφερθούμε και στον Wittgenstein. Είναι ο φιλόσοφος που σημάδεψε τη στροφή προς την κοινή γλώσσα και ο πρώτος που ταύτισε την κοινή γλώσσα με τον θεματοφύλακα της κοσμοαντίληψής μας. Το έργο του Austin γράφεται μέσα στο πλαίσιο της επίδρασης της βιτγκενσταϊνικής φιλοσοφίας. Η σχέση τους αναδεικνύεται τόσο στις μεταφιλοσοφικές τους απόψεις, όσο και στον τρόπο με τον οποίο προσέγγισαν επιμέρους φιλοσοφικά προβλήματα. Θέση μας, μάλιστα, είναι ότι τα περισσότερα από τα όσα πρόκειται να ισχυριστούμε για τον Austin σχετικά με την αποτυχία του να εκπληρώσει το μεταφιλοσοφικό του αίτημα και να μας παραδώσει μια ουδέτερη νόρμα ως κριτή της φιλοσοφίας, μπορούν να εφαρμοστούν και στο βιτγκενσταϊνικό έργο.<sup>45</sup>

Ενώ πολλά έχουν γραφεί για το έργο του Wittgenstein, αντιθέτως, λίγα, και συνήθως αποσπασματικά, έχουν γραφτεί για τον Austin.<sup>46</sup> Η εργασία μας θα προσπαθήσει εν μέρει να καλύψει και αυτό το κενό. Ούτως ή άλλως, προκειμένου να δείξουμε τις θεωρητικές συνιστώσες της φιλοσοφίας του είναι απαραίτητο να επεκταθούμε στις μεθόδους και στα κείμενα του Austin. Θα προσπαθήσουμε όμως να μην παρεκκλίνουμε από την ερευνητική μας υπόθεση. Για τον σκοπό αυτό, θα μείνουν αδιερεύνητες κάποιες πτυχές του έργου του, αλλά και ορισμένες αναγνώσεις του.<sup>47</sup>

---

<sup>44</sup> Ο Reid μιλά για κάποια είδη εκφορών (υποσχέσεις, προειδοποιήσεις, κλπ) ως κοινωνικές πράξεις (‘social acts’). Βλ. Burkhardt, A., 1990, σελ. 30.

<sup>45</sup> Για την παρουσίαση του βιτγκενσταϊνικού έργου θα βασιστούμε κυρίως στην ερμηνεία των Baker, G.P. & Hacker, P.M.S., Hacker, P.M.S., Glock, H.J., Kenny, A.

<sup>46</sup> Τρεις μόνο είναι οι μονογραφίες που έχουν γραφτεί για τον Austin: Graham, K., 1977, Warnock, G.J., 1989 και DiGiovanna, J., 1989.

<sup>47</sup> Δεν θα αναφερθούμε έτσι καθόλου στην ενδιαφέρουσα, αλλά άσχετη με την παρούσα εργασία, ανάγνωση του S. Cavell για την γοητεία της καθημερινότητας, όπως αυτή, κατά τον Cavell, αναδεικνύεται στο έργο του J.L. Austin, αλλά και του R.W. Emerson, του J. Derrida ή χολιγουντιανών ταινιών. Βλ. χαρακτηριστικά, Cavell, S., 1990 και 1995. Επίσης, Mulhall, S., 1996.

Στο πρώτο μέρος της διατριβής θα κάνουμε μια αρχική παρουσίαση της μεθόδου του Austin.<sup>48</sup> Θα αναφερθούμε στις τεχνικές της μεθόδου του, έτσι όπως αυτές περιγράφονται και εφαρμόζονται από τον ίδιο. Θα υποστηρίξουμε ότι η πρακτική του (τα κριτήρια με τα οποία επιλέγει τα θέματά του, τα παραδείγματα συμφραζομένων που δίνει, η επιμονή του σε αναλύσεις πολύ λεπτών διακρίσεων), αναδεικνύει, από την αρχή ήδη, τη διπλή κανονιστικότητα της έννοιας της κοινής γλώσσας.<sup>49</sup> Ο Austin επιδιώκει να περιγράψει την *ορθή χρήση της γλώσσας* και να την χρησιμοποιήσει για να αναδείξει την *πραγματικότητα έτσι όπως ιδανικά καθρεφτίζεται στις εκφορές μας και στις έννοιές μας*- έτσι όπως η ορθή χρήση της γλώσσας, μας υποβάλλει να την αντιλαμβανόμαστε. Η διαπίστωση αυτή ενδυναμώνεται και από το βασικό επιχείρημα του Austin: η κοινή γλώσσα αντλεί το κύρος της από το γεγονός ότι οι έννοιες και οι διακρίσεις της έχουν επιβιώσει μέσα από τη δοκιμασία πολλών γενεών, και άρα οι περιγραφές της είναι αξιόπιστες.

Έχοντας καταλήξει σε κάποια πρώτα συμπεράσματα σχετικά με το φιλοσοφικό πρόγραμμα του Austin, θα περάσουμε στον Wittgenstein και θα αναφερθούμε στη βιτγκενσταϊνική προσέγγιση στη φιλοσοφία.<sup>50</sup> Αυτή αποτελεί το πλαίσιο και για την ανάπτυξη της φιλοσοφίας του Austin. Θα παρακολουθήσουμε το θεραπευτικό αίτημα που θέτει ο Wittgenstein ως στόχο της έρευνάς του και θα διερευνήσουμε τις σχέσεις του εγχειρήματος αυτού με τον στοχασμό του Austin. Θα δούμε ότι, ενώ ο Wittgenstein αποδίδει όλα τα φιλοσοφικά προβλήματα σε εννοιολογικές συγχύσεις και θέτει το αίτημα της διάλυσής τους ως τον μοναδικό σκοπό της έρευνάς του, ο Austin είναι πιο μετριοπαθής, αφήνοντας ανοικτό το ενδεχόμενο είτε μιας πιο 'κατασκευαστικής' φιλοσοφίας, είτε της μετεξέλιξης της φιλοσοφίας σε μια 'επιστήμη της γλώσσας'.

Στο δεύτερο μέρος της διατριβής θα παρακολουθήσουμε τη μέθοδο του Austin- αλλά και του Wittgenstein- σε δράση. Πρόθεσή μας είναι να διερευνήσουμε πώς μπορεί η γλωσσική ανάλυση να χρησιμεύσει αφενός ως θεραπεία και κριτική της 'κακής', παραδοσιακής φιλοσοφίας, και αφετέρου ως αφετηρία μιας καινούργιας 'εποικοδομητικής' μελέτης. Θα αναφερθούμε στα δύο μεγάλα έργα του Austin. Πρώτα, στο *Sense & Sensibilia*, όπου ο Austin καταπιάνεται με το ζήτημα της κατ' αίσθηση αντίληψης. Αυτό θεωρούμε ως το καλύτερο και πιο ολοκληρωμένο

---

<sup>48</sup> Βλ. κεφ. I.A.

<sup>49</sup> Βλ. κεφ. I.B.

<sup>50</sup> Βλ. κεφ. I.Γ.

παράδειγμα της θεραπευτικής διάστασης της γλωσσολογίας που υιοθετεί. Έπειτα, θα μελετήσουμε το *How to Do Things with Words*, τις διαλέξεις όπου ο Austin πραγματεύεται το ζήτημα της γλώσσας. Αυτές αποτελούν το μοναδικό έργο του Austin, στο οποίο η μέθοδός του αποκτά μια κατασκευαστική χροιά. Τις απόψεις του Austin για την αντίληψη, αλλά και για τη γλώσσα, θα τις αντιπαραθέσουμε και με αυτές του Wittgenstein, τις οποίες άλλωστε και εν μέρει απηχούν.

Αναλύοντας το *Sense & Sensibilia*, θα παρακολουθήσουμε πώς η μέθοδος του Austin εφαρμόζεται όταν θέτει τον σκοπό της διάλυσης ενός προβλήματος που θεωρείται κίβδηλο. Επίσης, θα μας δοθεί η ευκαιρία να εξετάσουμε τις ενστάσεις του Austin κατά της θεωρίας των λογικών θετικιστών.<sup>51</sup> Το *Sense & Sensibilia* αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα της απόπειρας για μια φιλοσοφία χωρίς συστηματικές θέσεις. Το έργο έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από μόνο του. Ενσαρκώνει, καλύτερα από κάθε άλλο κείμενο της εποχής του, το ιδεώδες της διάλυσης (και όχι της λύσης) ενός φιλοσοφικού προβλήματος, με την επίκληση των προ-θεωρητικών μας διαισθήσεων. Θα αναφερθούμε στα κυριότερα επιχειρήματα του Austin και θα παρακολουθήσουμε την απόπειρά του να μην απονομιμοποιήσει κάθε φιλοσοφική συζήτηση για την έννοια της αντίληψης. Παράλληλα, θα αντιπαραθέσουμε τις απαντήσεις του A. J. Ayer στις αναλύσεις του Austin. Ο διάλογος αυτός θα καταδείξει σαφώς τις μεταφιλοσοφικές συμπαραδηλώσεις της φιλοσοφικής πρακτικής του τελευταίου. Παρά τις υπεκφυγές του συγγραφέα, όμως, τελικά θα εντοπίσουμε και ορισμένες ιδέες που διατρέχουν όλο το *Sense & Sensibilia*, και οι οποίες βρίσκονται και στο *Περί της Βεβαιότητας* του Wittgenstein. Οι επισημάνσεις των φιλοσόφων αυτών δίνουν συνεχώς τροφή για φιλοσοφικές συζητήσεις. 'Η φιλοσοφία χωρίς θέσεις' συμβάλλει στην αναβίωση φιλοσοφικών θέσεων, όπως αυτή του άμεσου ρεαλισμού και υιοθετείται ακόμα και ως σήμερα από φιλοσόφους, όπως ο H. Putnam.

Περνώντας, στη συνέχεια στο *How to Do Things with Words*, θα αναφερθούμε στην θεωρία του Austin για τα ομιλιακά ενεργήματα και στην σχέση της με τις απόψεις του Wittgenstein για τη γλώσσα. Το *How to Do Things with Words* είναι το πλέον πολυσυζητημένο έργο του Austin. Έχει ασκήσει μεγάλη επίδραση τόσο στη φιλοσοφία της γλώσσας, όσο και σε άλλους θεωρητικούς κλάδους, όπως η γλωσσολογία, η θεωρία λογοτεχνίας, κ.α. Δεν πρόκειται να συζητήσουμε διεξοδικά τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων, ούτε την σχετική δευτερεύουσα

---

<sup>51</sup> Βλ. κεφ.Π.Α.

βιβλιογραφία. Μέλημά μας είναι να διαγνώσουμε τι διαφοροποιεί το κείμενο αυτό από τα υπόλοιπα φιλοσοφικά έργα.<sup>52</sup> Στο κείμενο αυτό, η μέθοδος του Austin αποκτά μια εποικοδομητική χροιά, και, μάλιστα, χωρίς να παραλλάσσεται και χωρίς να χάνει απολύτως τον θεραπευτικό της χαρακτήρα. Αντιθέτως, χρησιμοποιεί τις ίδιες τεχνικές, φιλοδοξεί να διορθώσει λάθη της φιλοσοφίας του παρελθόντος, αλλά συγχρόνως ασχολείται γνησίως μ' ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζεται σοβαρά, και καταθέτει μια εναλλακτική θεώρηση για την γλώσσα- ίσως όχι μια θεωρία, αλλά πάντως το περίγραμμα μιας εν δυνάμει θεωρίας για την γλώσσα. Η υπόθεσή μας, λοιπόν, είναι ότι το έργο αυτό ενσαρκώνει το ιδανικό της νέας φιλοσοφίας κατά τον Austin. Θα προσπαθήσουμε να δούμε τι συνιστά το ιδανικό αυτό. Θα ισχυριστούμε ότι πρόκειται για μια οιονεί συστηματική έρευνα: διαλέγει προσεκτικά τα θέματά της και τα δεδομένα στα οποία θα στηριχθεί, προχωρά με μεγάλη επιφυλακτικότητα στις διακρίσεις που επισημαίνει, διενεργεί συνεχείς δοκιμασίες στα συμπεράσματά της, ώστε να επιβεβαιώνει το κατά πόσο ανταποκρίνονται στα πράγματα - αλλά δεν επιζητεί τη διατύπωση νομολογικών συμπερασμάτων. Φαίνεται, μάλιστα, ότι μια τέτοια έρευνα έχει υπ' όψη του ο Austin όταν μιλά για τη μετεξέλιξη της φιλοσοφίας σε μια επιστήμη της γλώσσας.<sup>53</sup>

Στο σημείο αυτό, θα έχουμε ήδη αποκτήσει μια συνολική εικόνα της φιλοσοφίας του Austin. Στο τρίτο μέρος θα προσπαθήσουμε να ανιχνεύσουμε και να ανασυγκροτήσουμε τις θεωρητικές συνιστώσες της επίκλησης στην κοινή γλώσσα. Έτσι, θα διαγνώσουμε μια σειρά από επιμέρους θεωρητικές προκειμένες, οι περισσότερες από τις οποίες διατρέχουν τόσο το έργο του Austin, όσο και του Wittgenstein. Θα εξετάσουμε, αρχικά, κατά πόσο δικαιολογείται η επιμονή στην *αντισυστηματικότητα* της φιλοσοφίας.<sup>54</sup> Έπειτα, θα αναφερθούμε στην *εμπιστοσύνη* που οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας δείχνουν απέναντι στην *επιστήμη* και η οποία εκφράζεται στο γεγονός ότι παραπέμπουν όλα τα εμπειρικά προβλήματα συλλήβδην στην επιστήμη.<sup>55</sup> Επίσης, θα διαγνώσουμε μια *νατουραλιστική συνιστώσα*<sup>56</sup> που τροφοδοτείται από την πεποίθηση ότι, εντός των προ-θεωρητικών μας εννοήσεων, υπάρχει ένας σκληρός πυρήνας αναπόδραστων δεσμεύσεων, ο οποίος αποτελεί το 'φυσικό' όριο κάθε έλλογης συζήτησης. Η κοινή γλώσσα αποτελεί, επίσης, μια

---

<sup>52</sup> Βλ. κεφ. II.B.

<sup>53</sup> *Philosophical Papers: «Ifs and Cans»*, σελ.232.

<sup>54</sup> Κεφ. III.A.1.

<sup>55</sup> Κεφ. III.A.2.

<sup>56</sup> Κεφ. III.A.3.

φυσική δραστηριότητα. Το νατουραλιστικό στοιχείο της φιλοσοφίας των Austin-Wittgenstein ενδυναμώνεται, επομένως, από την αναφορά τους στη γλώσσα ως κομμάτι της φυσικής μας ιστορίας. Τέλος, διάχυτη στην φιλοσοφία του Austin είναι μια *πραγματιστική αντίληψη* για την φιλοσοφική έρευνα που τον φέρνει πολύ κοντά στον παραδοσιακό και νεώτερο πραγματισμό.<sup>57</sup>

Πέραν τούτων, θα αναφερθούμε και στη βασική θέση της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας ότι η φιλοσοφική έρευνα μπορεί να ασκείται μόνο στον 'καμβά' της γλώσσας.<sup>58</sup> Η ιδέα να ταυτιστεί η φιλοσοφία με γλωσσική ανάλυση ενυπάρχει ήδη στους λογικούς ατομιστές. Κεντρική συνιστώσα της ιδέας αυτής είναι η θέση του μεθοδολογικού νομιναλισμού, την οποία και οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας ασπάζονται. Εδώ θα αναφερθούμε στα κείμενα των Austin –Wittgenstein και θα εκφράσουμε ορισμένες επιφυλάξεις, σχετικά με το κατά πόσο η φιλοσοφία τους μπορεί να ταυτιστεί με μια αμιγώς γλωσσική ανάλυση. Μπορούν, εξάλλου, να εντοπιστούν και ορισμένα μεθοδολογικά προβλήματα στην απόπειρα του Austin να περιγράψει την κοινή γλώσσα. Βάσει αυτών, θα υποστηρίξουμε ότι η πρακτική του δεν περιγράφει απλώς τις χρήσεις της γλώσσας, αλλά διακριτικά τις αναμορφώνει, έτσι ώστε να απηχούν τις απόψεις που ο ίδιος θέλει να υποστηρίξει για τα επιμέρους θέματα.

Όλα αυτά έρχονται προς επίρρωση της αρχικής μας υπόθεσης και δείχνουν ότι η έννοια της κοινής γλώσσας, που υιοθετεί ο Austin, δεν είναι η καθημερινή ουδέτερη γλώσσα των προ-θεωρητικών μας διαισθήσεων, αλλά μια θεωρητική κατασκευή του ίδιου. Η εφαρμογή του κριτηρίου της κοινής γλώσσας, επομένως, αποτελεί, και πρέπει να αντιμετωπίζεται, ως μια *θεωρητική στάση*. Η φαινομενικά ουδέτερη διέξοδος που προτείνει ο Austin, και η οποία συνίσταται στην απόπειρα: «να επέμβουμε σε ένα πολύ αρχικό στάδιο και να εξολοθρεύσουμε την θεωρία πριν καν διατυπωθεί»,<sup>59</sup> εκφράζει μια συγκεκριμένη φιλοσοφική αντίληψη. Είναι, εξάλλου, εύλογο ότι από τη στιγμή που μιλάμε για μια κανονιστική νόρμα, για ένα κριτήριο, δεν μπορούμε να αποφύγουμε την θεωρία. Η επιλογή ενός κριτηρίου δεν μπορεί παρά να συνιστά μια *θεωρητική επιλογή*.

---

<sup>57</sup> Κεφ. III.A.4.

<sup>58</sup> Κεφ. III.B.

<sup>59</sup> Sense & Sensibilia, σελ. 142.

## I. Η ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.

### **A. Η 'γλωσσική φαινομενολογία' του J.L. Austin.**

Κοινή αφετηρία των φιλοσόφων της κοινής γλώσσας (ordinary language school) είναι ότι, προκειμένου να επιτευχθεί η διασάφηση (clarification), απαραίτητη είναι η περιγραφή της καθημερινής χρήσης της γλώσσας. Πράγματι, η Οξφορδιανή φιλοσοφία της δεκαετίας του '60 ερμηνεύεται συχνά ως μια καθαρά περιγραφική μέθοδος που, ασχέτως αν επιτυγχάνει ή όχι τον σκοπό της, φιλοδοξεί να δώσει μια εμπειρική περιγραφή της γλωσσικής χρήσης. Έτσι, ο J.O. Urmson αποκαλεί την μέθοδο αυτή "εργαστηριακή τεχνική" ("laboratory technique")<sup>1</sup>, ο Richard Rorty την συγκρίνει με τις θετικές επιστήμες σε ό,τι αφορά την συλλογή δεδομένων που επιδιώκει<sup>2</sup>, ο E. Gellner αναφέρεται στο Λεξικό της Οξφόρδης ως το "νέο κοράνι"<sup>3</sup> των φιλοσόφων της κοινής γλώσσας και ο J. DiGiovanna προσπαθεί να αποδείξει ότι η μέθοδος του Austin είναι μια καθαρά εμπειρική μέθοδος,<sup>4</sup> που επιτυγχάνει πράγματι την περιγραφή της κοινής γλώσσας.

Προκειμένου να διερευνήσουμε αν και κατά πόσο μια τέτοια ερμηνεία είναι ορθή, χρήσιμο θα ήταν να δούμε τις τεχνικές που χρησιμοποιεί ο ίδιος ο Austin για να περιγράψει την κοινή γλώσσα.

Ας σημειώσουμε, πάντως ότι ο φιλόσοφος θεωρεί ότι η μέθοδός του θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε καλύτερα, όχι απλώς την λειτουργία των λέξεων, αλλά και τα φαινόμενα, για την περιγραφή των οποίων χρησιμοποιούμε τις λέξεις. Γι' αυτό και αντιστέκεται στους όρους «γλωσσική/ αναλυτική φιλοσοφία» ή «ανάλυση της γλώσσας». Ο όρος που ο ίδιος επιλέγει για να ονομάσει τη μέθοδό του είναι «γλωσσική φαινομενολογία».<sup>5</sup>

---

<sup>1</sup> Urmson, J.O., 1967, σελ. 232

<sup>2</sup> Rorty, R., 1967b, σελ. 19, 26 και passim.

<sup>3</sup> Gellner, E., 1968, σελ. 198- 200. Πέραν της έμφασης που δίνει στην λεξικογραφική πλευρά της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας, το σχόλιο αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα των καυστικών παρατηρήσεων του Gellner στο βιβλίο του *Words and Things*. Πρόκειται για ένα έργο που ασκεί πολύ σκληρή, συχνά άδικη, κριτική στη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας συλλήβδην. Το έργο αυτό, σημειωτέον, προλογίζει ο Russell. Τις θέσεις του αυτές ο Gellner τις συνοψίζει στο Gellner, E., 1986.

<sup>4</sup> DiGiovanna, J., 1989, σελ. 75 -81

<sup>5</sup> *Philosophical Papers: «A Plea for Excuses»*, σελ. 182.



## 1. Η μεθοδολογία του ‘τι θα λέγαμε εάν...’.

Η βασική πρακτική της μεθόδου του Austin θα μπορούσε κάλλιστα να συμπεκνωθεί στην ερώτηση «τι θα λέγαμε εάν μας συνέβαινε το χ;». Ο Austin περιγράφει μια ιστορία και στο τέλος μας ρωτά τι θα λέγαμε εάν βρισκόμασταν οι ίδιοι στην κατάσταση αυτή. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα:

Εσύ έχεις έναν γάιδαρο, εγώ επίσης, και βόσκουν στο ίδιο λιβάδι. Έρχεται η μέρα που καταλαβαίνω ότι έχω αρχίσει να αντιπαθώ τον δικό μου. Πάω να τον σκοτώσω, στοχεύω με προσοχή πάνω του, πυρ: το κτήνος πέφτει επί τόπου. Επιθεωρώ το θύμα και συνειδητοποιώ με τρόμο ότι είναι ο δικός σου γάιδαρος. Εμφανίζομαι στο κατώφλι σου με τη σωρό και λέω- τί; «Λοιπόν, παλιόφιλε, ειλικρινά λυπάμαι κλπ, πυροβόλησα το γάιδαρό σου από ατύχημα» (“by accident”); ή «κατά λάθος» (“by mistake”); Ή πάλι, πάω να σκοτώσω το γάιδαρό μου όπως πριν, ζωγραφίζω ένα στόχο πάνω του, πυρ, αλλά καθώς πυροβολώ, τα ζώα κουνιούνται και με τρόμο συνειδητοποιώ ότι πέφτει το δικό σου. Πάλι η σκηνή στο κατώφλι του γείτονα- τι λέω; «κατά λάθος» ή «από ατύχημα»;<sup>6</sup>

Η παραπάνω ιστορία είναι χαρακτηριστική του τρόπου που ο Austin μελετά την γλώσσα. Αυτό που τον ενδιαφέρει είναι πότε θα λέγαμε ή πότε δεν θα λέγαμε ψ σε συμφραζόμενα X, ή ποιόν όρο θα διαλέγαμε να χρησιμοποιήσουμε μεταξύ πολλών παραπλήσιων σε σημασία όρων. Προσπαθεί να καταγράψει την σημασία των φράσεων μέσα σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα ή, άλλες φορές, να δείξει πώς οι φράσεις αλλάζουν πολλές φορές νόημα όταν αλλάζουν οι περιστάσεις εκφοράς τους. Φιλοδοξεί έτσι να επαναθέσει όλα τα μεγάλα φιλοσοφικά ερωτήματα, ξεκινώντας, όμως, τώρα, από την καθημερινή γλώσσα και «μελετώντας τι θα λέγαμε και πότε, τι θα εννοούσαμε με αυτό και γιατί».<sup>7</sup> Η απάντηση στην ερώτηση «τι θα λέγαμε εάν»- είτε δίνεται από τον ίδιο τον Austin, είτε υπονοείται- θεωρείται ως η μοναδική ορθή, η προφανής απάντηση- η απάντηση που κάθε επαρκής ομιλητής θα έδινε υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις.

<sup>6</sup> *Philosophical Papers*: «A Plea for Excuses», σελ.185. Υπενθυμίζω ότι η μετάφραση όλων των χωρίων των *Philosophical Papers* που θα παρατίθενται είναι δική μου.

<sup>7</sup> *Philosophical Papers*: «A Plea for Excuses», σελ.181.

## 2. Η επιλογή του θέματος.

Ο Austin υποστηρίζει ότι η μέθοδος που προτείνει μπορεί να είναι από μόνη της χρήσιμη και ενδιαφέρουσα για την μελέτη της γλώσσας.<sup>8</sup> Πάντως, τα θέματα που επιλέγει όταν ο ίδιος την εφαρμόζει είναι πάντα ζητήματα που συνδέονται με κάποιο φιλοσοφικό πρόβλημα: η κατ' αίσθηση αντίληψη (*Sense & Sensibilia*), η αλήθεια («Truth»<sup>9</sup>, «Unfair to Facts»<sup>10</sup>), το νόημα («The Meaning of a Word»<sup>11</sup>), η ελευθερία της βούλησης («A Plea for Excuses»<sup>12</sup>, «Three Ways of Spilling Ink»<sup>13</sup>), για να αναφέρουμε μόνο μερικά.

Η μέθοδός του, όμως, παρατηρεί, δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε οποιοδήποτε πρόβλημα. Η 'γλωσσική φαινομενολογία' μπορεί να επιτύχει την (διά)λυση προβλημάτων που άπτονται πρακτικών ενδιαφερόντων του απλού ανθρώπου μόνο όταν σχετίζονται με θέματα, όπου η κοινή γλώσσα είναι πλούσια σε λεξιλόγιο και διακρίσεις. Έτσι, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την μέθοδο του Austin για να διερευνήσουμε πότε και υπό ποιες συνθήκες ζητά κανείς συγγνώμη (και, προεκτείνοντας μια τέτοια ανάλυση, να εφαρμόσουμε τα πορίσματά της στο ζήτημα της ελευθερίας της βούλησης, για παράδειγμα). Όμως, δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε την ίδια μέθοδο αν μας ενδιαφέρει το πρόβλημα του χρόνου, αφού εκεί, σύμφωνα με τον φιλόσοφο, η κοινή γλώσσα υπολείπεται σε διακρίσεις.<sup>14</sup>

Ο Austin, επίσης, επιμένει ότι, προκειμένου η ανάλυση να είναι επιτυχής, θα πρέπει να επικεντρώνεται σε όρους που δεν είναι φιλοσοφικά βεβαρημένοι. Οι φράσεις οι οποίες θα επιλέγονται θα πρέπει να είναι εκφράσεις της καθημερινής γλώσσας, εκφράσεις που να συνδέονται μεν με κάποιο φιλοσοφικό πρόβλημα, αλλά να μην είναι τεχνικοί φιλοσοφικοί όροι. Έτσι, ο Austin επιλέγει να αναλύει τις χρήσεις της λέξης «συγγνώμη», επιδιώκοντας να μιλήσει, μέσα από τις αναλύσεις αυτές, για την ελευθερία της βούλησης αντί να ασχοληθεί με την ανάλυση του όρου καθ'αυτόν, ή μιλά για τις χρήσεις της λέξης «πραγματικό» αντί να μιλήσει για την «Φύση της Πραγματικότητας»<sup>15</sup>. Αυτό υποτίθεται ότι θα τον προστατεύσει από το να κάνει τα λάθη των φιλοσόφων του παρελθόντος, ότι θα του προσφέρει μια στερεή

<sup>8</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 5.

<sup>9</sup> *Philosophical Papers*, σελ. 117-133.

<sup>10</sup> *Philosophical Papers*, σελ. 154- 174.

<sup>11</sup> *Philosophical Papers*, σελ. 55-75.

<sup>12</sup> *Philosophical Papers*, σελ. 175-204.

<sup>13</sup> *Philosophical Papers*, σελ. 272-287.

<sup>14</sup> *Philosophical Papers*: «A Plea for Excuses», σελ.182.

βάση για μια νέα αρχή αποφορτισμένη από δογματικές μεταφυσικές θεωρίες και θα τον βοηθήσει να εξετάσει το πρόβλημα με πιο ξεκάθαρη ματιά.<sup>16</sup> Με τα λόγια του ίδιου:

Εδώ, λοιπόν, οι δικαιολογίες (excuses) αποτελούν ένα θαυμάσιο ζήτημα- μπορούμε να συζητήσουμε τουλάχιστον για την αδεξιότητα, χωρίς να θυμηθούμε τι σκέφτηκε ο Kant και έτσι να προχωρήσουμε σιγά –σιγά ακόμα και στην επισταμένη μελέτη, χωρίς να θυμηθούμε ούτε μία φορά τον Αριστοτέλη ή στον αυτο-έλεγχο χωρίς τον Πλάτωνα.<sup>17</sup>

Ο Austin, λοιπόν, θεωρεί ότι, αν φροντίσουμε να αρχίζουμε την ανάλυσή μας από φράσεις της καθημερινής γλώσσας, μπορούμε να προχωράμε βήμα -βήμα χωρίς τις φιλοσοφικές προκαταλήψεις που είναι εγγενείς στους ‘φορτισμένους’ τεχνικούς φιλοσοφικούς όρους. Επιπλέον, η μελέτη των χρήσεων όρων της κοινής γλώσσας μέσα σε καθημερινά συμφραζόμενα αναμένεται να αποτελέσει επιτέλους για τη φιλοσοφία μια «εργασία πεδίου» (“field work”) που θα συλλέξει «πειραματικά» γλωσσικά «δεδομένα»<sup>18</sup>. Έτσι, θα μπορέσει και η φιλοσοφική έρευνα να χαρεί «την ευχαρίστηση της ανακάλυψης», «τις χαρές τις συνεργασίας» και «την ικανοποίηση της συμφωνίας», χαρές που λείπουν από τον παραδοσιακό τρόπο εφαρμογής της φιλοσοφικής μελέτης.<sup>19</sup> Τώρα, η φιλοσοφία θα αποκτήσει και αυτή μία ‘εμπειρική βάση’ από κοινά γλωσσικά δεδομένα πάνω στα οποία θα στηριχθεί κάθε περαιτέρω ανάλυση. Θα είναι μια κοινή, κοινά αποδεκτή βάση που θα αποτελέσει την απαρχή για την πολυπόθητη *συμφωνία* μεταξύ των φιλοσόφων.<sup>20</sup>

Η συμφωνία είναι το μεγάλο αίτημα της φιλοσοφίας του Austin, αλλά και όλης της παράδοσης στην οποία ανήκει, από τον λογικό ατομισμό ως τη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας. Η γλώσσα αναδεικνύεται ως ο βασικός ‘καμβάς’ της φιλοσοφίας, εν μέρει επειδή θεωρείται ότι έτσι θα υπάρξει ένα αντικειμενικό έδαφος για την ανάλυση των φιλοσοφικών ερωτημάτων. Οι λογικοί θετικιστές αναζητούν το έδαφος αυτό στην ιδανική γλώσσα της λογικής. Τώρα ο Austin και οι υπόλοιποι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας, το αναζητούν στις καθημερινές χρήσεις των εκφορών

<sup>15</sup> Στην ανάλυση της λέξης «πραγματικό» θα αναφερθούμε με λεπτομέρεια στο κεφάλαιο II. Α για το *Sense & Sensibilia*. σελ. 125- 134.

<sup>16</sup> *Philosophical Papers*: «A Plea for Excuses», σελ.177-178, 180, 182-183.

<sup>17</sup> *Philosophical Papers*: «A Plea for Excuses», σελ. 183.

<sup>18</sup> “Experimental data” γράφει ο Austin. *Philosophical Papers*, «Three Ways of Spilling Ink», σελ. 274.

<sup>19</sup> *Philosophical Papers*: «A Plea for Excuses», σελ.175.

μας.<sup>21</sup> Αυτές θεωρείται ότι θα αποκαλύψουν τις λογικές διακρίσεις της κοινής γλώσσας που θα διαφωτίσουν το νόημα των φράσεων της και δεσμεύσουν τους φιλοσόφους σε έναν ελάχιστο κοινό παρονομαστή.

### 3. Φανταστικά συμφραζόμενα.

Για να μελετήσει το νόημα των επίμαχων όρων, ο Austin μελετά τους τρόπους χρήσης τους μέσα σε πιθανές περιστάσεις εκφοράς.<sup>22</sup> Είναι η χρήση μέσα σε συμφραζόμενα που θα αποκαλύψει το νόημα μιας φράσης και η συλλογή αυτών των συμφραζομένων είναι κομμάτι εκείνου που ο Austin ονομάζει «εργασία πεδίου» στην φιλοσοφία.<sup>23</sup> Για τον σκοπό αυτό προτείνει, εξάλλου, και τη χρήση βιβλίων σχετικών με το προς εξέταση θέμα (π.χ., βιβλία ψυχολογίας ή νομικών), προκειμένου να ανασύρει από εκεί πραγματικές περιστάσεις εκφοράς.<sup>24</sup>

Η μοναδική φορά, όμως, που ο ίδιος κάνει κάτι τέτοιο είναι στο «A Plea for Excuses» (1956). Πρόκειται για μια δικαστική υπόθεση, την υπόθεση *H Βασίλισσα εναντίον Finney*<sup>25</sup>. Ο Austin παραθέτει τμήμα από τα πρακτικά της δίκης ενός υπαλλήλου σε ψυχιατρική κλινική: ο υπάλληλος κατηγορείται για τον θάνατο ενός ασθενούς από εγκαύματα που προκλήθηκαν, όταν ο κατηγορούμενος άνοιξε κατά λάθος, όπως ο ίδιος ισχυρίζεται, το καυτό νερό, τη στιγμή που ο ασθενής ήταν στο μπάνιο.

Το παράδειγμα χρησιμοποιείται απλώς ως *υπόδειγμα* για το πώς (και από που) μπορεί κανείς να συλλέξει φράσεις προς περαιτέρω ανάλυση όταν συζητά, στη συγκεκριμένη περίπτωση, το ζήτημα των 'δικαιολογιών' ('excuses'). Ο ίδιος ο Austin δεν προχωρά στην ανάλυση των φράσεων που υπογραμμίζει. Δίνει μόνο οδηγίες για το πώς εφαρμόζεται η μέθοδός του και πώς μπορούν τα βιβλία νομικής ή ψυχολογίας που προτείνει ως βοηθήματα να χρησιμοποιηθούν για τη συλλογή δεδομένων.<sup>26</sup>

Η περίπτωση αυτή, πάντως, αποτελεί το μοναδικό παράδειγμα περιγραφής αληθινών περιστάσεων εκφοράς σε όλο το έργο του Austin. Όλες οι άλλες

---

<sup>20</sup> Ο όρος που χρησιμοποιεί ο Austin είναι «agreement». Βλ. *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 175, 183, «Three Ways of Spilling Ink», σελ.274.

<sup>21</sup> Βλ. Rorty, 1967b.

<sup>22</sup> Εδώ θα χρησιμοποιούμε τους όρους 'περιστάσεις εκφοράς' και 'συμφραζόμενα' χωρίς διάκριση. Άλλωστε και για τον Austin τα συμφραζόμενα δεν μπορούν να περιοριστούν σε γλωσσικά συμφραζόμενα, αλλά περικλείουν την συνολική κατάσταση εκφοράς.

<sup>23</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 183.

<sup>24</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 186, 187, 189 και Urmson, 1967, σελ. 233.

<sup>25</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 196-197.

περιστάσεις που εξιστορούνται ως πλαίσιο συμφραζομένων για την μελέτη της χρήσης ενός όρου, αποτελούν κατασκευές του ίδιου του φιλοσόφου. Ο Austin πλάθει πιθανές ιστορίες για πιθανές χρήσεις των φράσεων που θέλει να συζητήσει, ιστορίες σαν αυτή που είδαμε πιο πάνω (σελ. 19-20). Ζητούμενο είναι, λοιπόν, κατά πόσο εναρμονίζεται η πρακτική αυτή του Austin να κατασκευάζει μόνος του φανταστικά συμφραζόμενα με το ερευνητικό πρόγραμμα της συλλογής εμπειρικών, «πειραματικών» δεδομένων στη φιλοσοφία.

Ο ίδιος ο Austin παρατηρεί αφενός τις πρακτικές δυσκολίες που η συλλογή αληθινών περιστάσεων εκφοράς συνεπάγεται:

Οι αληθινές καταστάσεις θα ήταν φυσικά υπέροχες: θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ποιες λέξεις έχουν πράγματι χρησιμοποιηθεί από τους σχολιαστές σε πραγματικές περιστάσεις ή από αφηγητές σε φανταστικές περιστάσεις. Όμως, δεν έχουμε τον ούτε τον χρόνο, ούτε τον χώρο να το κάνουμε εδώ.<sup>27</sup>

Το να ανασύρει κανείς πραγματικά γεγονότα από πρακτικά δικών, από βιβλία ψυχολογίας ή ακόμα και από καταλόγους ταχυδρομικών παραγγελιών<sup>28</sup>, το να κάνει έρευνα με ερωτηματολόγια, όλα αυτά που ο Austin φαίνεται πως ήθελε να εντάξει στην μέθοδό του για την μελέτη της γλώσσας, προσκρούουν, μας λέει εδώ, σε πρακτικές δυσκολίες. Συνεχίζοντας, όμως, τη φράση του στο “Three Ways of Spilling Ink”, καθώς και σε άλλα σημεία του έργου του, υπαινίσσεται και άλλους, διαφορετικής τάξης, λόγους που δικαιολογούν την επιμονή του στα φανταστικά συμφραζόμενα έναντι των πραγματικών:

Πρέπει, αντιθέτως, να φανταστούμε μερικές καταστάσεις (να τις φανταστούμε προσεκτικά και με λεπτομέρειες και εκτενώς) και να προσπαθήσουμε να συμφωνήσουμε για το τι θα λέγαμε σχετικά με αυτές.<sup>29</sup>

Στην παραπάνω παράγραφο η ιδέα- κλειδί είναι, πιστεύουμε, η έκκληση του Austin για επιμονή στην λεπτομέρεια. Ο Austin μας καλεί να φανταστούμε και να διηγηθούμε τις ιστορίες αυτές, που θα παίξουν τον ρόλο των συμφραζομένων, με την μεγαλύτερη δυνατή λεπτομέρεια. Και αυτό διότι, κατά τον Austin, οι περισσότερες

---

<sup>26</sup> Σύμφωνα με όσα μας παραδίδονται από τον Urmson, ο Austin φιλοδοξούσε να φτιάξει ομάδες εργασίας για μια τέτοια έρευνα. Βλ. Urmson, 1967, σελ.232-238 και εδώ, σελ. 166 –168.

<sup>27</sup> *Philosophical Papers*, «Three Ways of Spilling Ink», σελ.274.

<sup>28</sup> Urmson, 1967, σελ.233.

<sup>29</sup> *Philosophical Papers*, «Three Ways of Spilling Ink», σελ.274.

διαφωνίες σχετικά με το τι θα λέγαμε βασίζονται στο ότι, κάθε φορά, υπάρχει κάτι που παραγνωρίζουμε στις περιστάσεις εκφοράς, κάτι που αγνοούμε ή κάτι που δεν είμαστε αρκετά προσεκτικοί να διακρίνουμε. Αν μπορούσαμε να έχουμε την περιγραφή της κατάστασης σε όλες της τις λεπτομέρειες, σπάνια θα διαφωνούσαμε. Κατά τον Austin:

Λοιπόν, οι γλωσσικές χρήσεις των ανθρώπων διαφέρουν και πράγματι μιλάμε χαλαρά και λέμε διαφορετικά πράγματα προφανώς χωρίς να δίνουμε σημασία. Αλλά, κατά πρώτον, δεν μιλάμε τόσο απρόσεκτα όσο θα πίστευε κανείς. Όταν περνάμε σε συγκεκριμένες περιστάσεις, αποδεικνύεται ότι, στην συντριπτική τους πλειοψηφία, οι περιπτώσεις που νομίζαμε ότι θέλαμε να πούμε διαφορετικά πράγματα για ή στην ίδια περίπτωση δεν ήσαν πράγματι έτσι- είχαμε απλώς φανταστεί την κατάσταση διαφορετικά. ...Όσο περισσότερο φανταζόμαστε την κατάσταση με λεπτομέρεια, και υπό το φόντο μιας ιστορίας –και αξίζει να μεταχειρίζεται κανείς τα πιο ιδιοσυγκρασιακά ή, μερικές φορές, τα πιο βαρετά μέσα προκειμένου να προκαλέσει και να πειθαρχήσει την αξιοθρήνητη φαντασία μας- τόσο περισσότερο ανακαλύπτουμε ότι δεν διαφωνούμε σχετικά με το τι θα έπρεπε να πούμε.<sup>30</sup>

Η ενδελεχής περιγραφή των περιστάσεων εκφοράς, η προσοχή στην λεπτομέρεια, η πλήρης επίγνωση όλων των παραμέτρων που ενέχονται στα συμφραζόμενα αποτελούν τον σημαντικότερο παράγοντα, προκειμένου να καταλήξουμε σε συμφωνία για το ‘τι θα λέγαμε’ υπό τις περιστάσεις και, άρα, να περιγράψουμε σωστά τους όρους χρήσης μιας φράσης. Η ομοφωνία των (επαρκών και προσεκτικών) χρηστών μιας γλώσσας εγγυάται ότι η περιγραφή της χρήσης που δώσαμε είναι ορθή, αλλά, για να επιτευχθεί συμφωνία, απαραίτητη είναι η πλήρης κατανόηση των συμφραζομένων.

Όταν, όμως, βρισκόμαστε πράγματι μέσα σε ένα διάλογο, στην καθημερινή μας ζωή, πόσο συχνά σταματάμε για να αναλογιστούμε τις λεπτομέρειες, να ρωτήσουμε για ό,τι ενδεχομένως έχει προηγηθεί και δεν το γνωρίζουμε, να ερευνήσουμε τι σκέφτεται ο καθένας από τους εμπλεκόμενους ομιλητές και τι προθέσεις έχει; Πόσες φορές, επίσης, σταματάμε να αναλογιστούμε ποιά είναι η πιο κατάλληλη φράση να χρησιμοποιήσουμε μεταξύ παρεμφερών σε σημασία φράσεων,

---

<sup>30</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 183- 184.

όπως το «κατά λάθος» και το «από ατύχημα»; Στην καθημερινή ζωή «μιλάμε χαλαρά», όπως παραδέχεται και ο Austin. Όχι επειδή δεν θα μπορούσαμε να είμαστε πιο προσεκτικοί, αλλά επειδή συνήθως, στις απλές καθημερινές συναλλαγές μας, δεν χρειάζεται. Αν μας ζητηθεί, υπαινίσσεται ο φιλόσοφος αυτός, και αν έχουμε ενώπιον μας μια πλήρη εικόνα της κατάστασης, θα δώσουμε όλοι την ίδια, ορθή απάντηση στην ερώτηση 'τι θα λέγαμε;'.<sup>7</sup>

Εδώ ακριβώς έγκειται το πλεονέκτημα των φανταστικών συμφραζομένων. Στις ιστορίες που ο Austin κατασκευάζει μπορεί να περιγράψει την κατάσταση με λεπτομέρειες που, σε πραγματικές περιστάσεις εκφοράς, πιθανόν να διέφευγαν από τους συνομιλητές. Οι λεπτομέρειες και η ακρίβεια αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς ο Austin επιχειρεί πάντα να διακρίνει μεταξύ της χρήσης όρων με παρεμφερή σημασία, όπως οι όροι «κατά λάθος» και «από ατύχημα» ή «από απροσεξία», κ.α.

Θα μπορούσε, ίσως, να αντιτάξει κανείς ότι, με τον τρόπο αυτό, ο Austin 'εκβιάζει' την απάντηση που θέλει ο ίδιος να δώσει. Τα παραδείγματά του είναι κατασκευασμένα με τρόπο ώστε η προσοχή μας να στρέφεται στις πτυχές αυτές της ιστορίας που ο Austin θέλει να λάβουμε υπ' όψη. Όμως, και στις πραγματικές, καθημερινές καταστάσεις είναι αναπόφευκτο να δοθεί έμφαση σε κάποια ή κάποιες πτυχές των συμφραζομένων και βάσει αυτών να διεξαχθεί ο διάλογος. Σε μια ιστορία όπως αυτή που περιγράφει ο Austin στο παράδειγμα με το γάιδαρο του γείτονα, π.χ., η προσοχή μας μπροστά στην πόρτα του γείτονα, θα στραφεί στο τι θα πούμε για να δικαιολογηθούμε.

Το βασικό σημείο της επιχειρηματολογίας του Austin, εξάλλου, είναι να δειχθεί ότι, *άπαξ και βρεθούμε στην ίδια ακριβώς κατάσταση-* και αυτό σημαίνει και *ότι την αντιλαμβανόμαστε με τον ίδιο ακριβώς τρόπο-* θα εκφέρουμε και *την ίδια φράση- την ορθή* υπό τις περιστάσεις *φράση*. Αυτό είναι που με τις φανταστικές του ιστορίες θέλει να φροντίσει: *να μας βάλει στην ίδια ακριβώς περίσταση*.

Κι έτσι, τα φανταστικά συμφραζόμενα του Austin μας δίνουν πειραματικά δεδομένα, ακριβώς όπως τα πειράματα σε ελεγχόμενες, εργαστηριακές συνθήκες. Και εκεί, όπως και εδώ, οι παράμετροι τίθενται εκ των προτέρων. Και εκεί, όπως και εδώ, ο ερευνητής κατευθύνει το πείραμα δίνοντας έμφαση σε συγκεκριμένες παραμέτρους. Και εκεί, όπως και εδώ, φροντίζει ώστε το πείραμα να μπορεί να επαναληφθεί πολλές φορές με τα ίδια ακριβώς αποτελέσματα. Τα φανταστικά συμφραζόμενα του Austin αποτελούν, λοιπόν, ένα είδος *νοητικού πειράματος-* είναι κατασκευασμένες

φανταστικές υποθέσεις που λειτουργούν ως ασκήσεις ή δοκιμασίες μιας ερευνητικής υπόθεσης ή των ερευνητικών δεδομένων του ερευνητή.

Έτσι, τα φανταστικά παραδείγματα του Austin, μπορούν, επίσης όπως τα πειράματα, να δοκιμάζουν το προς μελέτη αντικείμενο -τη γλώσσα- σε οριακές καταστάσεις. Όταν, λοιπόν, ο Austin συχνά διηγείται απίθανες ιστορίες, το κάνει προσπαθώντας να βρει τα όρια της κοινής γλώσσας. Και έτσι ανακαλύπτει, παραδείγματος χάριν, ότι η γλώσσα μπορεί να τα βγάλει πέρα σε περιστάσεις «ανώμαλης (abnormal) πράξης», προτείνοντας δικαιολογίες για την πράξη αυτή.<sup>31</sup> Δεν μπορεί, όμως, με κανέναν τρόπο να περιγράψει μία κατάσταση, π.χ., όπου μία γάτα αρχίσει να εκφωνεί λόγο.<sup>32</sup> Η κοινή γλώσσα, καταλήγει ο Austin, καταρρέει σε εντελώς ανώμαλες (extraordinary) καταστάσεις.<sup>33</sup> Έχει, όμως, σημασία να μελετήσουμε ποια είναι τα όριά της, επειδή είναι ακριβώς η γλώσσα που θα μας δείξει εν τέλει τι είναι απολύτως 'extraordinary'. Το πιθανό, υπαινίσσεται, σταματά εκεί που σταματά η φαντασία μας και η φαντασία μας σταματά εκεί που οι περιγραφές της γλώσσας δεν βγάζουν πια νόημα.<sup>34</sup>

Ο Austin, επομένως, δεν επιμένει στα φανταστικά συμφραζόμενα απλώς για λόγους πρακτικής ευκολίας. Οι ιστορίες του Austin μας περιγράφουν, με ακρίβεια και λεπτομέρεια, τις περιστάσεις εκφοράς και, επιπλέον, μας καθοδηγούν στο πώς θα πρέπει να εκλάβουμε την κατάσταση. Μόνο σε ελεγχόμενες συνθήκες, όπου δύο διαφορετικά υποκείμενα βρίσκονται μπροστά στα ίδια ακριβώς δεδομένα- χωρίς τον κίνδυνο διαφορετικής ερμηνείας- μπορούμε να ρωτήσουμε την ερώτηση «τι θα λέγατε εάν σας συνέβαινε αυτό;» και να ξέρουμε ότι η απάντηση που θα πάρουμε θα εξαρτάται από τους κανόνες χρήσης της γλώσσας, και μόνο και όχι από το πώς διαφορετικοί ομιλητές ερμήνευσαν την κατάσταση. Διότι εδώ, αυτό που μας ενδιαφέρει είναι τι υπαγορεύει η γλώσσα με τους κανόνες χρήσης της. Η γλώσσα, εξάλλου, είναι που θα μας δείξει τα όρια του πιθανού και του απίθανου σε έναν καθημερινό κόσμο. Γι' αυτό, θα πρέπει να την δοκιμάσουμε (και, μαζί της, να δοκιμάσουμε και την φαντασία μας) σε *οριακές καταστάσεις*. Και αυτός είναι ο δεύτερος λόγος που ο Austin επιμένει στα φανταστικά συμφραζόμενα.

<sup>31</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 179-180.

<sup>32</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 67.

<sup>33</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 67.

<sup>34</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 68.



#### 4. Οι λογικές διακρίσεις της γλώσσας.

Είδαμε ότι ο Austin επινοεί συμφραζόμενα που θα μας βοηθήσουν να διακρίνουμε μεταξύ παρεμφερών σε σημασία όρων. Επιμένει ιδιαιτέρως σε λεπτές διακρίσεις μεταξύ όρων όπως οι: «κατά λάθος»- «από ατύχημα» (“by mistake”- “by accident”)<sup>35</sup>, «από πρόθεση»- «επίτηδες» («on purpose»- «deliberately»)<sup>36</sup>, «ακριβώς» («exactly»- «precisely»- «accurately»)<sup>37</sup>, «λέγοντας» – «με το να λες» («by saying»- «in saying»)<sup>38</sup>, για να αναφέρω λίγα μόνο παραδείγματα. Με τον τρόπο αυτό, θέλει να μας βοηθήσει να ανασύρουμε τον πλούτο των περιγραφών που υποστηρίζει η κοινή γλώσσα και την ακρίβεια ή την λεπτομέρεια που μπορεί κανείς να επιτύχει χρησιμοποιώντας την. Σύμφωνα με τον Austin, η κοινή γλώσσα δεν εμπεριέχει απλώς τις λεπτότερες διακρίσεις από κάθε τεχνητή γλώσσα, αλλά “όλες τις διακρίσεις που αξίζει να γίνουν”.<sup>39</sup>

Πέραν των παρεμφερών σε σημασία όρων, ο Austin επιμένει επίσης στις διακρίσεις μεταξύ των διαφορετικών χρήσεων της ίδιας φράσης σε διαφορετικά συμφραζόμενα. Τέτοιου τύπου αναλύσεις είναι συχνές στο έργο του Austin – ειδικά στο *Sense & Sensibilia* (1962). Αυτό που επιδιώκεται με τις επισημάνσεις αυτές είναι να διορθωθούν τα σφάλματα των φιλοσόφων. Διότι, κατά τον Austin, ο λόγος που οι φιλόσοφοι φτάνουν συχνά στην α-νοησία είναι ότι επικεντρώνουν συνήθως το ενδιαφέρον τους σε μία μόνο από τις χρήσεις ενός όρου και, παραμελώντας εντελώς όλες τις άλλες, την απολυτοποιούν, καθιστώντας τον όρο άνευ νοήματος. Κι έτσι, αντί να μιλούν για το νόημα της λέξης ‘ποντικός’, π.χ., φτάνουν να ψάχνουν το Νόημα των λέξεων γενικά, σαν να ήταν μια οντότητα, όπως ο ποντικός.<sup>40</sup> Μια τέτοια αναζήτηση, όμως, είναι κατά τον Austin καταδικασμένη, αφού αυτό το οποίο αναζητείται ουσιαστικά στερείται νοήματος. Η αναζήτηση του ‘Νοήματος’ αφορά μια φιλοσοφική επινόηση, η οποία προέκυψε απλώς από την παρανόηση της λογικής της γλώσσας και της λειτουργίας της.

Ο Austin, τέλος, μας προκαλεί να διερευνήσουμε και τις διαφορές μεταξύ όρων με κοινή ρίζα, όπως by mistake- owing to a mistake- mistakenly- it was a

<sup>35</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.185.

<sup>36</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 128.

<sup>37</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 128

<sup>38</sup> Austin, J.L., 1962, *How to Do Things with Words*, (ed. Urmson, 1975) σελ. 121-131. Στο εξής θα αναφερόμαστε στο έργο ως *How to Do Things with Words*. Το έργο έχει προσφάτως μεταφραστεί στα ελληνικά με τον τίτλο, *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, (επιμ.Χ. Χρόνης, μτφ.Α. Μπίστης-Χ. Χρόνης, 2003).

<sup>39</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182.

mistake to<sup>41</sup> ή μεταξύ διαφορετικών τύπων στερητικών μορίων (στα αγγλικά: un-, in-, mis- -less)<sup>42</sup>. Κατά τον Austin, για να υπάρχουν οι διαφορετικοί αυτοί τύποι, θα πρέπει να παίζουν κάποιο ρόλο στην γλώσσα. Οι φιλόσοφοι θα πρέπει, λοιπόν, να μελετήσουν την χρήση τους προσεκτικά, προκειμένου να διερευνήσουν τις διακρίσεις που αντιστοιχούν σε διαφορετικούς τύπους άρνησης.<sup>43</sup> Με το ίδιο εξάλλου επιχείρημα, μας προσκαλεί να μελετήσουμε τα επίθετα, καθώς και επιρρήματα και τους διαφορετικούς τρόπους σχηματισμού τους ανάλογα με τις καταλήξεις (-ate, -al, -ful).<sup>44</sup>

Παρόλα αυτά, ο ίδιος ο Austin δεν προβαίνει σε κανενός είδους μελέτη των παραπάνω. Ούτε όρους με κοινή ρίζα βλέπουμε να μελετά και να μας καταδεικνύει τις διαφορές τους, ούτε μας παραδίδει καμία θεωρία σχετικά με τους διαφορετικούς τρόπους σχηματισμού των αρνήσεων ή των επιρρημάτων. Απλώς, μας προτρέπει να μελετήσουμε τις περιπτώσεις αυτές. Όπως παραπάνω θέλησε να μας υποδείξει τρόπους συλλογής συμφραζομένων, αναφερόμενος στο παράδειγμα *Η Βασίλισσα εναντίον Finney*, έτσι, τώρα, μας υποδεικνύει τομείς για περαιτέρω έρευνα. Ο ίδιος ίσως απλώς να μην πρόλαβε να διεξαγάγει μια τέτοια μελέτη.

Αυτές είναι οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές της ‘γλωσσικής φαινομενολογίας’, όπως ο ίδιος ο Austin τις περιγράφει ακροθιγώς στο έργο του. Όπως θα δούμε πιο κάτω, δεν εφαρμόζονται ακριβώς έτσι πάντα. Έτσι, ορισμένες από τις υποδείξεις αυτές θα πρέπει να αντιμετωπιστούν απλώς ως ιδέες για μελλοντική διερεύνηση. Πάντως, τα όσα ο Austin καταθέτει σχετικά με τη μέθοδο του φανερώνουν ήδη τη στάση του απέναντι στη φιλοσοφία, αφενός, και απέναντι στην καθημερινή γλώσσα, αφετέρου. Η κοινή γλώσσα ήδη έχει αρχίσει να αποκαλύπτεται ως η βασική κανονιστική αρχή που θα κρίνει το τι συνιστά την ‘ορθή’ ή ‘θεμιτή’ φιλοσοφία.

---

<sup>40</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ.53-59 κ' εξής.

<sup>41</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 198.

<sup>42</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 193.

<sup>43</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182, 195, 198 και «Three Ways of Spilling Ink», σελ. 281.

<sup>44</sup> *Philosophical Papers*, «Three Ways of Spilling Ink», σελ. 280.

## **B. Η διπλή κανονιστικότητα της καθημερινής γλώσσας.**

### **1. Γλωσσική χρήση.**

Είδαμε ότι ο Austin, για να διασαφηνίσει την κοινή γλώσσα, καταφεύγει διαρκώς στην ερώτηση 'τι θα λέγαμε αν...(συνέβαινε το X)'. Η απάντηση που δίνει εκλαμβάνεται από πολλούς όπως είδαμε ως περιγραφή της κοινής χρήσης της γλώσσας.<sup>1</sup> Όταν όμως κανείς μελετήσει προσεκτικά τις τεχνικές της μεθόδου αρχίζει να αμφιβάλλει για το τι ακριβώς ενδιαφέρεται να περιγράψει ο Austin. Δοθείσης της μεθοδολογίας του, όπως την παρουσιάσαμε πιο πάνω, είναι ζητούμενο το κατά πόσο τον ενδιαφέρει «τι πράγματι θα λέγαμε αν μας συνέβαινε το X», κι όχι «τι θα έπρεπε/ τι θα ήταν ορθό να πούμε αν μας συνέβαινε το X».

Ο λόγος που μας κάνει να υποψιαζόμαστε τη δεύτερη εναλλακτική πρόταση είναι ο εξής: ο Austin δεν διεξάγει κανενός είδους εμπειρική στατιστική μελέτη, προκειμένου να αναζητήσει απάντηση στα ερωτήματά του σχετικά με την χρήση των φράσεων. Δεν αναφέρεται ποτέ ούτε καν σε πιθανή χρήση ερωτηματολογίων ή κασετοφώνων για τη συλλογή εκφορών σε πραγματικές καταστάσεις. Αν προτείνει κάποιου είδους «εργασία πεδίου» αυτή ανάγεται σε χρήση βιβλίων, κυρίως λεξικών, που θα βοηθήσουν τους μελετητές να συλλέξουν, και πάλι, *παραδειγματικές χρήσεις* των εκφράσεων αυτών.

Αυτός είναι, εξάλλου, και ο ρόλος των φανταστικών περιστάσεων εκφοράς. Ο Austin κατασκευάζει συμφραζόμενα, έτσι ώστε να αναδείξει τις λεπτές διαφορές μεταξύ παραπλήσιων σε σημασία όρων, ή να καταδείξει τις διαφορετικές χρήσεις που μπορεί να έχει μια φράση σε διαφορετικά λεκτικά περιβάλλοντα. Επειδή ακριβώς παραδέχεται ότι σε πραγματικές καταστάσεις δεν είναι κανείς τόσο προσεκτικός ώστε να διαλέξει τον πιο κατάλληλο μεταξύ συγγενικών όρων της καθημερινής γλώσσας, ο Austin καταφεύγει σε φανταστικές ιστορίες που καθιστούν σαφείς και τις πιο λεπτές διακρίσεις.

Το γεγονός, μάλιστα, ότι ο Austin επιμένει να διακρίνει μεταξύ τόσο παρεμφερών σε σημασία φράσεων όπως το «επίτηδες», «με πρόθεση», «εκούσια» ή «κατά λάθος», «από απροσεξία» κ.λπ., το γεγονός, δηλαδή, ότι επιμένει να διακρίνει ακόμα και μεταξύ όρων που ένα λεξικό θα επεξηγούσε χρησιμοποιώντας ορισμένους

---

<sup>1</sup> Βλ. Urmson, 1967, σελ. 232, Rorty, 1967b, σελ. 20 -30, Gellner, E., 1968, σελ. 198- 200, DiGiovanna, 1989, σελ. 75 -81.

από τους υπόλοιπους<sup>2</sup> και να σημειώνει τον πλέον κατάλληλο για χρήση ανάλογα με τα συμφραζόμενα, ενισχύει την άποψη ότι αυτό που ο Austin αναζητά είναι η *ορθή χρήση της γλώσσας*, όχι η περιγραφή της τρέχουσας χρήσης σε πραγματικές καταστάσεις εκφοράς.

Τόσο από τον G. Ryle, όσο και από τον A.G.N. Flew, εξάλλου, επισημαίνεται η διάκριση μεταξύ κανονιστικής χρήσης (use) και τρέχουσας χρήσης (usage). Κατ' αυτούς, όταν οι φιλόσοφοι δηλώνουν ότι ενδιαφέρονται για τη χρήση των φράσεων, αναφέρονται στην ορθή χρήση (use) των όρων της κοινής γλώσσας, αυτή που είναι σύμφωνη με τους κανόνες μιας γλώσσας, και όχι στη usage, που αποτελεί την τρέχουσα χρήση μιας λέξης, ένα έθιμο ή μόδα και που ενδέχεται να διαφέρει ανάλογα με την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει κάθε ομιλητής και που, σε πολλές περιπτώσεις, παραβαίνει τους κανόνες της ορθής χρήσης (use).<sup>3</sup> Είναι, υποστηρίζει ο Ryle, η «μη τυπική λογική» των εκφράσεων της γλώσσας, η λογική δύναμη που έχουν οι φράσεις αυτές ως συστατικά μέρη φιλοσοφικών θεωριών και των επιχειρημάτων, που ενδιαφέρουν τη φιλοσοφία και που αποκαλύπτονται μόνο από τη μελέτη της ορθής χρήσης της καθημερινής γλώσσας (της 'use').<sup>4</sup> Μόνο μια τέτοια έρευνα μπορεί να μας βοηθήσει να εντοπίσουμε τα φιλοσοφικά σφάλματα των παλαιότερων θεωριών και να μας οδηγήσει σε μια καλύτερη κατανόηση των πραγμάτων. Οι εμπειρικές κοινωνιολογικές γενικεύσεις και η αναφορά στο 'τι θα έλεγε κανείς', οδηγούν, κατά τον Ryle, σε επισφαλή αποτελέσματα και είναι φιλοσοφικά αδιάφορες.<sup>5</sup>

Το παράδοξο με τον Austin είναι ότι αυτός από τη μία, φαινομενικά τουλάχιστον, χρησιμοποιεί την ερώτηση για το «τι θα έλεγε κανείς» για να επιχειρηματολογήσει, εξετάζοντας πάντα τη χρήση των λέξεων σε συγκεκριμένες περιστάσεις (κι έτσι μοιάζει να αναφέρεται σε αυτό που ο Ryle αποκαλεί usage) ενώ, από την άλλη, αποφαινεται ως τα συμπεράσματά του για τις χρήσεις των λέξεων να

---

<sup>2</sup> Το γεγονός ότι ο Austin επιμένει σε διακρίσεις τόσο λεπτές που ούτε το λεξικό δεν υπογραμμίζει σημειώνεται από τον K. Graham ως ένδειξη της ανεπάρκειας της μεθόδου του Austin να περιγράφει την καθημερινή γλώσσα. Νομίζουμε, όμως, ότι απλώς ποτέ δεν υπήρξε μέσα στους σκοπούς του Austin να περιγράψει την τρέχουσα χρήση της γλώσσας κι άρα ότι αυτό που αναδεικνύεται από μια τέτοια πρακτική είναι η κανονιστική χροιά της μεθόδου του.

<sup>3</sup> Βλ. Ryle, 1963, σελ. 114- 121 και Flew, A.G.N., 1965a, σελ 3-12, 1965b, σελ 217- 226, 1966b, σελ 1-18. Πρβ Findlay, J.N., 1963. Επίσης, βλ. και Kindi, V., 1998. Η Βάσω Κιντή αναφέρεται στον Wittgenstein και υποστηρίζει ότι μέλημα και του φιλοσόφου αυτού είναι να μας περιγράψει την ορθή χρήση. Τα όσα ισχυρίζεται μπορούν να υποστηριχθούν και για τον Austin .

<sup>4</sup> Ryle, 1963, σελ. 126- 127.

<sup>5</sup> Ryle, 1963, σελ. 118.

έχουν καθολική και γενική εφαρμογή στην κοινή γλώσσα (να περιγράψουν, δηλαδή, αυτό που ο Ryle ονομάζει use).

Αν κανείς όμως λάβει υπ' όψη του τη θεωρία νοήματος, που υπόρρητα διατρέχει όλο το έργο του, η παρεξήγηση αίρεται. Διότι, κατά τον Austin, το νόημα συνίσταται ακριβώς στη χρήση των φράσεων μέσα σε πλαίσια συμφραζομένων. Άρα εκεί ακριβώς θα αναζητηθεί. Δεν μπορούμε να μιλάμε για ορθή χρήση, για νόημα, αφηρημένα. Πρέπει να μιλάμε για το νόημα *μιας φράσης και πάντα μέσα σε συγκεκριμένες περιστάσεις εκφοράς*. Αν πρόκειται, επομένως, να αναζητήσουμε τη ορθή χρήση, αυτό θα γίνει με συγκεκριμένα παραδείγματα που θα μας βοηθήσουν να αναδείξουμε το νόημα της φράσης και τους τρόπους χρήσης της.

Ο Austin, εξάλλου, ρωτώντας «τι θα έλεγε κανείς» δεν αναζητά μια τυχαία, στατιστική απάντηση ενός τυχαίου ομιλητή. Κατασκευάζοντας προσεκτικά τις ιστορίες συμφραζομένων, αναζητώντας κάθε πιθανή απάντηση και, επιλέγοντας μεταξύ παρόμοιων σε σημασία και χρήση όρων, ο Austin αναζητά την απάντηση που η ίδια η γλώσσα, στην παραδειγματική της χρήση, έχει να προτείνει. Αυτή είναι που τον ενδιαφέρει, διότι αυτή είναι που θα αναδείξει, στη συνέχεια, και τον κόσμο, την πραγματικότητα όπως την περιγράφει η κοινή γλώσσα. και, επομένως, όπως και εμείς την αντιλαμβανόμαστε.

Ένα δεύτερο παράδοξο είναι, επίσης, το γεγονός ότι ο Austin, ενώ επιμένει να διακρίνει μεταξύ συγγενών σε σημασία όρων, πουθενά δεν αναφέρεται ρητά στη διάκριση μεταξύ use και usage. Εδώ μπορούν να υπάρξουν πολλές πιθανές απαντήσεις. Κατά πρώτον, είναι ζητούμενο αν η διάκριση αυτή είχε θεματοποιηθεί στα χρόνια που έγραφε ο Austin. Τόσο το άρθρο του Ryle όσο και του Flew είναι μεταγενέστερα. Κατά δεύτερον, η διάκριση αυτή αποτελεί μια μεταγλωσσική, φιλοσοφική διάκριση- και ο Austin δεν ασχολείται συνήθως παρά μόνο με διακρίσεις που ενυπάρχουν στην καθημερινή, καθομιλουμένη γλώσσα.<sup>6</sup> Είναι οι πλούσιες και λεπτές διακρίσεις της κοινής γλώσσας που ενδιαφέρουν τον Austin και όχι οι απόλυτοι διαχωρισμοί των φιλοσόφων. Η διάκριση μεταξύ use- usage ενδεχομένως θα εθεωρείτο κατά τον Austin μία ακόμα φιλοσοφική ψευδο-διάκριση.

Η διάκριση αυτή, όμως είναι προβληματική και από άλλες απόψεις. Αφενός, συχνά παρατηρούμε ότι, κάτι που πριν από λίγο αποτελούσε τρέχουσα, αλλά εσφαλμένη, χρήση, λίγα χρόνια μετά, μπορεί να αποτελεί λήμμα στα λεξικά και να

---

<sup>6</sup> Εξαίρεση αποτελεί βεβαίως το έργο του *How to Do Things with Words*.

έχει αναχθεί σε ορθή χρήση. Αλλά, και πέραν τούτου, πού μπορεί να εντοπίσει κανείς την (ορθή) χρήση (use) μιας λέξης, αν όχι στον τρέχοντα τρόπο ομιλίας (στην usage) μιας κοινότητας; Για να το διατυπώσουμε διαφορετικά, αν δεχθούμε ως απόλυτη την παραπάνω διάκριση, θα πρέπει να δεχθούμε επίσης ότι είναι δυνατόν να υπάρξει ‘χρήση’ (use) μιας φράσης, ακόμα και αν κανένας ομιλητής της γλώσσας δεν χρησιμοποιεί τη φράση αυτή κατ’ αυτόν τον τρόπο.

Είναι, άλλωστε, ζητούμενο το τι θα μπορούσε να μας αποκαλύψει μια τέτοια, αποκομμένη από τους χρήστες, ‘Χρήση’ και πώς θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εποικοδομητικά για φιλοσοφικούς σκοπούς. Αφενός, μια τέτοια ιδεατή χρήση, αν δεν απαντά μέσα στη ζωντανή γλώσσα, δεν μας πληροφορεί ούτε για τις πεποιθήσεις, ούτε για το κοσμοείδωλο, ούτε για το εννοιολογικό σύστημα των μελών της γλωσσικής κοινότητας. Αφετέρου, αν παραδεχθεί κανείς τη δυνατότητα ύπαρξης μιας τέτοιας ιδεατής Χρήσης που δεν εντοπίζεται αναγκαστικά σε πραγματικές καθημερινές περιστάσεις εκφοράς, δεν μπορεί να διατυπώσει καμία μομφή απέναντι στη γλώσσα της παραδοσιακής φιλοσοφίας, καθότι, οι φιλόσοφοι, τώρα, θα μπορούσαν να ισχυριστούν ότι είναι η δική τους χρήση των όρων που συνιστά την (ορθή) χρήση (την use). Αναφερόμαστε εδώ στους φιλοσόφους διότι αυτοί είναι στο στόχαστρο του Austin. Γενικά, όμως, οποιοσδήποτε θα μπορούσε να επικαλεστεί τη δική του χρήση ως ορθή, αν κανένα κριτήριο ή εμπειρικός έλεγχος δεν δικαιούται να αντικρούσει τον ισχυρισμό του.

Πρέπει, βεβαίως, να σημειώσουμε ότι ένας απόλυτος διαχωρισμός δεν ανήκει ούτε στις προθέσεις του Ryle, ο οποίος, αντιθέτως, τονίζει τη σχέση use- usage. Το πρόβλημα, όμως, παραμένει: αν κανείς δεχθεί ότι η use ρυθμίζεται και από την usage, ουσιαστικά ακυρώνει τη διάκριση μεταξύ των δύο. Αν, αντιθέτως, επιμένει να διαχωρίζει αυστηρά μεταξύ των δύο, χάνει κάθε κριτήριο αναγνώρισης της use.

Η προβληματικότητα της διάκρισης είναι ίσως ο λόγος που ο Austin δεν αναφέρεται ρητά σε ορθή χρήση, όταν περιγράφει «τι θα λέγαμε». Αυτό, όμως, δεν αναιρεί την κανονιστικότητα των περιγραφών του. Ο Austin περιγράφει τι θα έλεγε ο ιδανικός ομιλητής, ή, αλλιώς, τι θα έπρεπε ο καθένας από εμάς να έλεγε σε παραδειγματικές καταστάσεις- τι, τελικά, ο καθένας από εμάς θα έλεγε αν ήταν αρκετά προσεκτικός στα συμφραζόμενα και ακριβής στα λεγόμενά του. Η απάντηση στην ερώτηση υποτίθεται ότι υποβάλλεται από την ίδια τη γλώσσα – από τους κανόνες χρήσης των φράσεων. Άρα, και εδώ δεν έχουμε παρά μια καλυμμένη διάκριση use και usage. Από την στιγμή που υπαινίσσεται κανείς παραδειγματικές

χρήσεις, υπαινίσσεται επίσης και μια κανονιστική άποψη για τη γλώσσα. Η γλώσσα ενέχει κανόνες και αυτοί καθορίζουν την ορθή χρήση των συστατικών της μερών. Η έννοια της ορθής χρήσης, ακόμα κι αν δεν καθίσταται ρητή, υπόκειται σε όλη τη γλωσσική ανάλυση του Austin.

Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι ο Austin θα αποδεχόταν ή ότι υπαινίσσεται μια απόλυτη διάκριση. Αυτό που τον απασχολεί είναι το τι σε μια δεδομένη ιστορική στιγμή θα θεωρούνταν ως η ορθή ρήση. Ο ίδιος, εξάλλου, μιλά για τη διαρκή εξέλιξη της γλώσσας, για το πώς νέες ανάγκες στην καθημερινή ζωή και στην ανθρώπινη πρακτική μπορούν τελικά να δημιουργήσουν νέες έννοιες, καινούργιους όρους ή καινούργιους τρόπους χρήσης καθημερινών εκφράσεων.<sup>7</sup>

Ορισμένοι θεωρούν ότι τα όσα ο Austin λέει για την εξέλιξη της γλώσσας αντιφάσκουν με την πρακτική του, η οποία, υποστηρίζουν, προκρίνοντας ορισμένες χρήσεις της γλώσσας ως ορθές, επιδιώκει να παγιώσει τις χρήσεις αυτές και να «αντισταθεί» στη φυσική εξέλιξη της γλώσσας.<sup>8</sup> Όμως, το να δεχθεί κανείς ότι η γλώσσα εξελίσσεται δεν τον εμποδίζει από το να κάνει παρατηρήσεις σχετικές με την ορθή χρήση ενός όρου στη δεδομένη φάση της εξέλιξης. Αντιστρόφως, το να αναφερθεί κάποιος στους κανόνες για τη χρήση μιας φράσης δεν συνεπάγεται πως υπαινίσσεται ότι η φράση αυτή θα (πρέπει να) χρησιμοποιείται για πάντα με αυτόν και μόνο τον τρόπο. Αυτό κάνουν και τα λεξικά, τη χρήση των οποίων ενθαρρύνει ο Austin: μας δίνουν τους κανόνες χρήσης των φράσεων, ενώ παράλληλα εμπλουτίζονται και ανανεώνονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα, ακολουθώντας την εξέλιξη της γλώσσας.

Ο Austin προσπαθεί να μας περιγράψει την ιδεατή χρήση, την χρήση που οι κανόνες της γλώσσας θα μας υπέβαλλαν στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Αυτό που ενδιαφέρει τον Austin δεν είναι να προκρίνει μία συγκεκριμένη περιγραφή των πραγμάτων (και, δη, την περιγραφή που τώρα μας δίνει η κοινή γλώσσα) ως την απολύτως αληθή, αλλά να μας δείξει ότι θα πρέπει πάντα, προκειμένου να κατανοήσουμε μια έννοια και τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε για αυτή ή με αυτή, να κοιτάμε πρώτα τον τρόπο που την χρησιμοποιούμε στην καθημερινή μας ζωή. Γι' αυτό και επιμένει να επιστά την προσοχή μας στο πόσο λεπτές είναι οι διακρίσεις της κοινής γλώσσας, πόσο εναργείς και ακριβείς οι περιγραφές της, κάτι που αποδίδεται ακριβώς στη διαρκή εξέλιξη της γλώσσας, στην ικανότητά της να

<sup>7</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.195.

<sup>8</sup> Graham, K., 1977, σελ. 37-38. Πρβ. με Pears, 1969β, σελ. 50.

προσαρμόζεται. Αυτό είναι, εξάλλου, και το επιχείρημα του Austin για την ανωτερότητα της κοινής γλώσσας έναντι της φιλοσοφικής. Επομένως, ως ορθή χρήση δεν μπορεί –και δεν χρειάζεται– να θεωρήσει παρά την ορθή χρήση της δεδομένης ιστορικής στιγμής. Μπορεί έτσι να μην καθιστά απολύτως διαχρονικά τα συμπεράσματά του στα επιμέρους φιλοσοφικά προβλήματα, αλλά νομίζουμε ότι, αφενός, ο Austin θα θεωρούσε την απαίτηση για απόλυτη διαχρονικότητα εξίσου κίβδηλη όσο και τις υπόλοιπες αξιώσεις της φιλοσοφίας για απόλυτη αλήθεια ή για απόλυτη τεκμηρίωση και, αφετέρου, ότι αυτό που πρωτίστως τον ενδιαφέρει είναι να στρέψει την φιλοσοφική μέθοδο εν γένει στην μελέτη της κοινής γλώσσας. Η κοινή γλώσσα, κατά τον Austin, είναι η αφετηρία πάνω στην οποία θα πρέπει να στηρίζεται κάθε άλλη έρευνα.

Το να ορίσουμε, βέβαια, την ορθή χρήση ως την ορθή χρήση της στιγμής, δεν μας απαλλάσσει από τα προβλήματα που συνεπάγεται η διάκριση μεταξύ ορθής και τρέχουσας χρήσης και τα οποία συζητήσαμε λίγο πιο πάνω. Πιστεύουμε όμως ότι τα ‘απαλύνει’ σημαντικά και ότι, τελικά, ακόμα και με τα προβλήματα αυτά, η διάκριση αυτή υφίσταται και σε αυτή καταφεύγουμε συνεχώς στη ζωή μας. Χωρίς αυτή η συνεννόηση θα ήταν αδύνατη. Παράλληλα, το να μιλάμε για ορθή χρήση μόνο μέσα στο πλαίσιο συγκεκριμένου χρονικού ορίζοντα, υπογραμμίζει τη σχέση μεταξύ τρέχουσας και ορθής χρήσης.

Νομίζουμε, έτσι, πως στο έργο του Austin είναι διάχυτη μια κανονιστική αντίληψη για τη γλώσσα. Η ερώτηση περί του «τι θα λέγαμε εάν» ρωτά για την ιδεατή χρήση της γλώσσας και περιγράφει τι ο ιδανικός ομιλητής (αυτός που είναι ακριβής στις ρήσεις του και προσεκτικός στα συμφραζόμενα) πρέπει να πει υπό τις περιστάσεις. Αυτό που μας ενδιαφέρει είναι να περιγράψουμε την ορθή και σύμφωνη με τους κανόνες χρήση της γλώσσας. Κι αυτό, διότι οι κανόνες της κοινής γλώσσας δεν μας πληροφορούν απλώς για το πώς πρέπει να μιλάμε, αλλά και για το πώς πρέπει να αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο γύρω μας. Η κοινή γλώσσα, λόγω της δυνατοτήτάς της να προσαρμόζεται και να εξελίσσεται, μας δίνει πιο επαρκή περιγραφή της πραγματικότητας όπως την αντιλαμβανόμαστε, σε σύγκριση με οποιαδήποτε τεχνητή γλώσσα.

Η κανονιστικότητα της κοινής γλώσσας στον Austin, λοιπόν, είναι διπλή: αν ‘αφουγκραστούμε’ τους γλωσσικούς μας κανόνες δεν θα καταφέρουμε απλώς να μιλάμε όπως πρέπει, αλλά- και εδώ είναι το ζητούμενο- θα κατορθώσουμε να αναπαραστήσουμε τον τρόπο που ο άνθρωπος κατανοεί την πραγματικότητα. Η



περιγραφή αυτή θα είναι πιο σύνθετη και επαρκής από κάθε κατασκευή της φιλοσοφίας.

## 2. Από τη γλώσσα στην εμπειρική πραγματικότητα.

Είδαμε ότι οι διακρίσεις της κοινής γλώσσας είναι ένα σημαντικό φιλοσοφικό εργαλείο της μεθοδολογίας του Austin. Ο ίδιος διαρκώς επισημαίνει και αναλύει ακόμα και τις πιο λεπτές σημασιολογικές αποχρώσεις μεταξύ παρεμφερών σε σημασία όρων. Ο βαθύτερος λόγος για τον οποίο ο Austin επιμένει στις γλωσσικές διακρίσεις είναι ότι πιστεύει πως αυτές αντικατοπτρίζουν τον εννοιολογικό χάρτη με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα. Οι διακρίσεις της κοινής γλώσσας μπορούν να χρησιμεύσουν ως ενδείξεις των κατηγοριών που χρησιμοποιούμε για να κατανοήσουμε τον κόσμο γύρω μας.

Όταν στην καθημερινή μας ζωή, π.χ., μιλάμε για κάποιο γεγονός, για το πώς έπεσε στην αντίληψή μας, για τους λόγους που έχουμε να το πιστεύουμε ή όταν μιλάμε για τις πράξεις κάποιου και τις δικαιολογούμε ή τις επικρίνουμε, χρησιμοποιούμε τους όρους και τις διακρίσεις της κοινής γλώσσας. Οι όροι αυτοί αντικατοπτρίζουν, τουλάχιστον εν μέρει, τις έννοιες που χρησιμοποιούμε για να κατανοήσουμε και να αντεπεξέλθουμε στον κόσμο γύρω μας. Αυτό, νομίζουμε, υπαινίσσεται ο Austin στην παρακάτω παράγραφο:

Αν ο τρόπος που χρησιμοποιούμε τις λέξεις διαφέρει...το πιθανότερο είναι... πως το εννοιολογικό σου σύστημα είναι διαφορετικό από το δικό μου, παρόλο που ίσως είναι εξίσου συνεκτικό και χρήσιμο: εν ολίγοις μπορούμε να κατανοήσουμε γιατί διαφωνούμε- εσύ επιλέγεις να ταξινομήεις τα πράγματα με τον ένα τρόπο ενώ εγώ με τον άλλο. Αν η χρήση της γλώσσας είναι χαλαρή, μπορούμε να καταλάβουμε τον πειρασμό που μας οδήγησε εκεί και τις διακρίσεις που έτσι επισκιάζονται: αν υπάρχουν «εναλλακτικές» περιγραφές, τότε η κατάσταση μπορεί να περιγραφεί ή να «κατασκευαστεί» με δύο τρόπους<sup>9</sup>

Ο Austin υποστηρίζει σαφώς ότι διαφορά στην γλωσσική χρήση, κατά πάσα πιθανότητα, σημαίνει διαφορά στον τρόπο αναπαράστασης και εννοιολογικής

---

<sup>9</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ..184.

σύλληψης. Λίγο πιο κάτω, βεβαίως, θα πει, όπως έχουμε ήδη επισημάνει, ότι τέτοιες διαφωνίες είναι εξαιρετικά σπάνιες και έχουν να κάνουν συνήθως με διαφορετική ερμηνεία των συμφραζομένων. Μια συζήτηση και συμφωνία για τις περιστάσεις εκφοράς θα έλυνε, κατ' αυτόν, τις περισσότερες διαφωνίες.<sup>10</sup>

Έτσι, πιο πάνω τον είδαμε να μιλά για το πώς διαφορά στην καθημερινή χρήση μπορεί να συνεπάγεται και διαφορά στο εννοιολογικό σύστημα. Αυτός ο πολλαπλασιασμός των εννοιολογικών συστημάτων βάσει των διαφορετικών χρήσεων των ομιλητών μιας γλώσσας -και, επίσης, ο κίνδυνος του σχετικισμού- αποτρέπεται από την πεποίθηση του Austin ότι οι περισσότερες διαφωνίες που αφορούν τη χρήση καθημερινών όρων μπορούν να αποφευχθούν αρκεί να δώσουμε μια προσεκτική περιγραφή των περιστάσεων εκφοράς. Αυτό που θα πρέπει, επομένως, να συγκρατήσουμε από την παραπάνω παράγραφο είναι ότι, σύμφωνα με τον φιλόσοφο, ο τρόπος που μιλάμε είναι ενδεικτικός του τρόπου με τον οποίο σκεφτόμαστε και αναπαριστάνουμε τον κόσμο. Η καθημερινή γλώσσα είναι ο χώρος στον οποίο θα πρέπει να αναζητήσει κανείς την εικόνα μας για την πραγματικότητα. Η ανάλυση της κοινής γλώσσας μπορεί, λοιπόν, να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τους τρόπους με τους οποίους βλέπουμε τον κόσμο- τις περιγραφές που χρησιμοποιούμε και τις έννοιες με τις οποίες ταξινομούμε την εξωγλωσσική πραγματικότητα.

Είναι ζητούμενο, όμως, κατά πόσο ο Austin θα πρέσβευε ότι η γλώσσα μπορεί να λειτουργήσει ως αναπαράσταση της πραγματικότητας. Συχνά του αποδίδεται μια τέτοια άποψη. Έτσι, ο G.D. Romanos<sup>11</sup> εντάσσει τον Austin στους «αναλυτικούς μεταφυσικούς», μαζί με τον Russell και τον Bergman, θεωρώντας ότι και αυτός πρεσβεύει πως αναλύοντας την γλώσσα θα φωτίσουμε την πραγματικότητα.<sup>12</sup> Ο O. Hanfling, επίσης, αποδίδει στον Austin μια τέτοια απεικονιστική θεωρία για τη γλώσσα είναι ο O. Hanfling.<sup>13</sup>

Οι παραπάνω συγγραφείς υποτίθεται ότι οδηγούνται σε μια τέτοια ανάγνωση από το γεγονός ότι στα άρθρα του “Truth” και “Unfair to Facts”, αλλά και στο *How to*

<sup>10</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ.Ι.Α.3. (σελ. 23-28.)

<sup>11</sup> Romanos, G.D., 1983, σελ. xiii – xvii.

<sup>12</sup> Απέναντι του τοποθετεί τους «γλωσσικούς καντιανούς», όπως ονομάζει τους θετικιστές, τον Wittgenstein, τον P.F. Strawson, τον S. Hamshire και τον S. Toulmin οι οποίοι, σύμφωνα πάντα με τον Romanos, απορρίπτουν τα φιλοσοφικά ζητήματα συλλήβδην ως ψευδοερωτήματα που προκύπτουν από την εσφαλμένη χρήση της γλώσσας και επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στη γλωσσική, ανάλυση η οποία πλέον θεωρείται ως ανάλυση του εννοιολογικού μας συστήματος. Εντύπωση μας προκαλεί η ανάγνωση των Hamshire και Strawson από τον Romanos: και οι δύο ακολουθούν μια καντιανή γραμμή μεν, δύσκολα όμως θα τους αποδίδαμε τόσο θεραπευτικές θέσεις όσο εδώ ο Romanos (ο.π.).

<sup>13</sup> Hanfling, O., 2000, σελ. 28- 30.

*Do Things with Words*, ο Austin μοιάζει να αποδέχεται τον ορισμό της αλήθειας ως κάποιου είδους αντιστοιχία με την πραγματικότητα<sup>14</sup>, ενώ στο *Sense & Sensibilia* ο Austin δείχνει πράγματι να δυσανασχετεί μπροστά στην ιδέα του A.J. Ayer ότι πολλές φιλοσοφικές διαφωνίες αφορούν απλώς γλωσσικές διαφορές. Αντιθέτως, πιστεύει ότι δεν μπορούμε να αυθαιρετούμε, εισάγοντας νέους όρους εκεί όπου η γλώσσα λειτουργεί ομαλά, χωρίς να ισχυριζόμαστε ότι έτσι μιλάμε για οντότητες που σηματοδοτούν και μια νέα πραγματικότητα.<sup>15</sup>

Όμως, μια τέτοια ανάγνωση του Austin συνιστά παρερμηνεία του έργου του. Ο ίδιος ο Austin επιμένει ότι όταν μιλά για “αντιστοιχία με τα γεγονότα” χρησιμοποιεί απλώς μια «καθόλα κανονική αγγλική φράση» που υποδηλώνει, απλώς, ότι όταν λέμε, π.χ., ότι «έξω βρέχει», η φράση αντιστοιχεί με το γεγονός ότι έξω βρέχει. Εδώ δεν υπάρχει τίποτα το παράδοξο- πρόκειται για μια κανονική, σύμφωνη με τη χρήση της κοινής γλώσσας, εκφορά. Δεν υπαινίσσεται κάποιου είδους μεταφυσικό ισχυρισμό, ούτε ισχυρίζεται ότι υπάρχει μια ιδανική σχέση μεταξύ ψευδο-οντοτήτων, όπως το ‘προτασιακό περιεχόμενο’ και η ‘εξωγλωσσική πραγματικότητα’.<sup>16</sup>

Ο Austin πράγματι θεωρεί ότι, αναλύοντας την γλώσσα, θα φτάσουμε και σε μια καλύτερη κατανόηση των πραγμάτων για τα οποία μιλάμε. Ο ισχυρισμός αυτός, όμως, είναι πολύ διαφορετικός από τον ισχυρισμό ότι η γλώσσα αντιστοιχεί με την πραγματικότητα, που συχνά του αποδίδεται. Κεντρικής σημασίας είναι το απόσπασμα:

...όταν εξετάζουμε ...ποιές λέξεις θα χρησιμοποιούσαμε σε ποιές περιστάσεις, δεν κοιτάζουμε απλώς τις λέξεις, ...αλλά επίσης και τις *πραγματικότητες* (realities) για τις οποίες μιλάμε όταν χρησιμοποιούμε αυτές τις λέξεις: χρησιμοποιούμε την οξυμένη μας επίγνωση για τις λέξεις για να οξύνουμε την *αντίληψη* που έχουμε για τα φαινόμενα.<sup>17</sup>

Ο Austin θεωρεί ότι η γλωσσική μας χρήση θα μας κατευθύνει να κατανοήσουμε καλύτερα τα φαινόμενα για τα οποία μιλάμε. Θα μας αποκαλύψει τις έννοιες που χρησιμοποιούμε. Διαφωτίζοντας, επομένως, τη χρήση της κοινής γλώσσας, θα διασαφηνίσουμε και τις έννοιες με τις οποίες συλλαμβάνουμε τον κόσμο. Ο Austin δεν αναφέρεται σε μια μεταφυσική σχέση ανάμεσα στην γλώσσα και τον

<sup>14</sup> *Philosophical Papers*, «Truth», σελ.117- 133. Βλ. επίσης Wheatley, J., 1969 και Engel, P., 2000, σελ. 41-42. Για το *How to Do Things with Words*, βλ. πιο κάτω, κεφ. II.B.(παρ.2.2.5-2.2.6. και 3.2.)

<sup>15</sup> Βλ. πιο κάτω, κεφ. II.A.1.4.

<sup>16</sup> *Philosophical Papers*, “Unfair to Facts”, σελ.159.

<sup>17</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182, οι υπογραμμίσεις δικές μου.

κόσμο. Μιλά για μια εννοιολογική μελέτη που θα μας οδηγήσει σε μια καλύτερη κατανόηση του κόσμου, όπως τον αντιλαμβανόμαστε και τον αναπαριστούμε, μέσω της γλώσσας και των εννοιών μας.

Με βάση χωρία όπως τα παραπάνω υποστηρίζεται συχνά ότι ο Austin συνάγει οντολογικά συμπεράσματα από την καθημερινή γλώσσα. Υπονοείται, δηλαδή, ότι οι διακρίσεις της καθημερινής γλώσσας δεν είναι απλώς γλωσσικές, αλλά ότι ορίζουν και διακρίνουν και πραγματικές ιδιότητες των πραγμάτων (“features”) μέσα στον κόσμο. Η διάκριση μεταξύ γυναικών και ανδρών, π.χ., δεν είναι απλώς γλωσσική, αλλά ορίζει φυσικές και κοινωνικές οντότητες που είναι σημαντικές για την καθημερινή ζωή. Οι διακρίσεις της γλώσσας –εκτός ίσως από ελάχιστες εξαιρέσεις– ορίζουν και αντανakλούν τις διακρίσεις στον κόσμο. Κατ’ αρχήν, λοιπόν, πρέπει να περιμένουμε ότι, εφόσον υπάρχει μια διάκριση στη γλώσσα, θα βρούμε και το αντίστοιχό της στον κόσμο.<sup>18</sup>

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του “A Plea for Excuses”. Ο Austin, σε αυτό το άρθρο, ρωτά ποιές είναι οι περιπτώσεις που ζητάμε συγνώμη για την συμπεριφορά τη δική μας ή κάποιου άλλου. Η απάντηση είναι ότι κάποιος ζητά συγνώμη όταν έχει κάνει κάτι που ήταν κακό ή λάθος ή ακατάλληλο στις συγκεκριμένες περιστάσεις, οπότε και προβάλλει (είτε ο ίδιος, είτε κάποιος άλλος εκ μέρους του) λόγους για την δικαιολόγηση της πράξης του. Οι λόγοι αυτοί, παρατηρεί ο Austin, μπορούν να πάρουν δύο μορφές. Είτε να ισχυριστεί κανείς ότι αυτό που έκανε, στην πραγματικότητα, δεν είναι κακό ή να προσπαθήσει να το δικαιολογήσει λέγοντας ότι κακώς έκανε ό,τι έκανε, αλλά ότι δεν έγινε με δική του υπαιτιότητα– κάποιος άλλος τον έβαλε να το κάνει ή το έκανε κατά λάθος κ.λπ.<sup>19</sup> Κατά τον Austin, η μελέτη τέτοιων περιπτώσεων μπορεί να φωτίσει γενικώς τις ανθρώπινες πράξεις. Παράλληλα, με την ανάλυση τέτοιων καταστάσεων, όπου δεν αρκεί απλώς να πούμε πως ο X έκανε το Ψ, «μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα ξεφορτωθούμε το πρόβλημα της Ελευθερίας».<sup>20</sup> Η μελέτη, επομένως, των περιστάσεων όπου θα ζητούσε κάποιος συγνώμη, θεωρείται ότι θα φωτίσει το πρόβλημα της ελευθερίας (της βούλησης) και της υπευθυνότητας. Ο Austin συνεχίζει μελετώντας, όπως θα περίμενε κανείς, την καθημερινή χρήση της λέξης «ελεύθερος». Το συμπέρασμα που θα μπορούσαμε να βγάλουμε από τη μελέτη αυτή είναι ότι οι περιπτώσεις που στην

<sup>18</sup> Stroll, 2000, σελ. 168- 169.

<sup>19</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 175- 176.

<sup>20</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 180.

καθημερινή ζωή ζητάμε συγνώμη αποκαλύπτουν ότι υπάρχουν πολλά και διαφορετικά είδη ανελεύθερων καθώς και ελεύθερων πράξεων. Μια τέτοια παρατήρηση, κατά τον Austin, συνεπάγεται την άμεση διάλυση του προβλήματος περί ελεύθερης βούλησης και Ελευθερίας, επειδή κοιτάζοντας την γλώσσα μπορούμε εύκολα να πάρουμε μια απάντηση κατά του ντετερμινισμού.<sup>21</sup> Ο υπαινιγμός εδώ είναι ότι, εφόσον η κοινή γλώσσα χαρακτηρίζει άλλες πράξεις ως ελεύθερες και άλλες ως ανελεύθερες, αυτό συνεπάγεται ότι πράγματι δεχόμαστε ότι υπάρχουν ελεύθερες και ανελεύθερες πράξεις. Η απάντηση στο πρόβλημα δίνεται μέσω της φανέρωσης όψεων του κόσμου, έτσι όπως αυτές μας προσφέρονται από την ανάλυση της κοινής γλώσσας. Κάθε διάκριση στη γλώσσα σηματοδοτεί μια αντίστοιχη διάκριση στην πραγματικότητα.<sup>22</sup> Επομένως, αν οι διακρίσεις της γλώσσας ταυτίζονται με τις διακρίσεις της πραγματικότητας, τότε είναι η γλώσσα που θα πρέπει να κοιτάξουμε για να πληροφορηθούμε και για την εξωγλωσσική πραγματικότητα. Και μάλιστα, εδώ αντανακλώνται γνήσιες διακρίσεις (ιδιότητες, ποιότητες, σχέσεις) της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η κίνηση εδώ είναι από την γλώσσα στον κόσμο και όχι το αντίστροφο. Η πραγματικότητα αποκαλύπτεται εντός των ορίων της γλώσσας. Έτσι, η κοινή γλώσσα θα μας δια φωτίσει για το πώς είναι τα πράγματα στον κόσμο. Αυτό εννοεί ο Austin όταν μιλά για «τις πραγματικότητες για τις οποίες χρησιμοποιούμε τις λέξεις».

Εξάλλου, το κλασικό του έργο *How to Do Things with Words* αντιμάχεται την απεικονιστική θεωρία για τη γλώσσα, όταν διατείνεται ότι οι γλωσσικές μας εκφορές δεν μπορούν να αποτιμηθούν απλώς με όρους αλήθειας ψεύδους. Στην πραγματικότητα όλη η θεωρία των γλωσσικών ενεργημάτων, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ‘δένει’ τη γλώσσα με την πραγματικότητα με έναν μοναδικό τρόπο: η γλώσσα απεικονίζει υπό μία έννοια τον κόσμο όπως τον αντιλαμβανόμαστε, ταυτόχρονα όμως συμβάλλει σε αυτόν, συγκροτεί την πραγματικότητα με έναν κατ’ εξοχήν δημιουργικό τρόπο.<sup>23</sup> Αλλά, πέραν της θεωρίας του για τη γλώσσα, ο Austin διαρκώς ειρωνεύεται όλα αυτά τα μεγαλόστομα φιλοσοφικά προβλήματα και τις φιλοσοφικές διακρίσεις. Θα δούμε, έτσι, όταν θα συζητήσουμε το *Sense & Sensibilia*,

---

<sup>21</sup> Στην πραγματικότητα ο Austin δεν φτάνει μέχρι τέλους στην ανάλυση του ζητήματος αυτού. Αυτό που κυρίως κάνει είναι να εξηγήσει τη μεθοδό του, χρησιμοποιώντας το ζήτημα αυτό ως παράδειγμα. Και, αφού δώσει τις συμβουλές του για το πώς πρέπει, κατά τον ίδιο, να μελετήσει κανείς το ζήτημα αυτό, αποχωρεί και αφήνει το ζήτημα στα χέρια μας. («A Plea for Excuses», σελ.204: “Here I leave and commend the subject to you.”)

<sup>22</sup> Stroll, 2000, σελ. 168- 172.

<sup>23</sup> Βλ. πιο κάτω κεφ. Π.Β. για το *How to Do Things with Words*, και κυρίως παρ.2.2.5-6.

ότι διακωμωδεί κάθε συζήτηση για την «Φύση της Πραγματικότητας» ή για το τί είναι «Πραγματικό» ως απόλυτη έννοια και τι όχι.<sup>24</sup> Η μόνη συνεπής ανάγνωση του παραπάνω αποσπάσματος, επομένως, αλλά και γενικά της σχέσης γλώσσας και πραγματικότητας, θα ήταν να θεωρήσουμε ότι και αυτή είναι κατά τον Austin μια φιλοσοφική ψευδοδιάκριση που ο ίδιος θέλει να υπονομεύσει.

Μια τέτοια ανάγνωση κάνει και ο J.F. Harris.<sup>25</sup> Ο Harris διαβάσει την γλωσσική φαινομενολογία του Austin ως μια απόπειρα υπέρβασης της διάκρισης μεταξύ γλώσσας και πραγματικότητας. Θεμελιώδες ζήτημα της γλωσσικής φιλοσοφίας γενικά είναι πώς θα δικαιολογήσει το άλμα από τη γλώσσα στο κόσμο των φαινομένων ή της εξωγλωσσικής πραγματικότητας, από τις γλωσσικές αναλύσεις στις φιλοσοφικές απαντήσεις. Κατά τον Harris, η ιδιαιτερότητα του έργου του Austin έγκειται στο ότι η θεωρία του υπερβαίνει αυτό το κενό που η διάκριση γλώσσας-πραγματικότητας συνεπάγεται.

Και ο Harris επικαλείται την θεωρία των ομιλιακών δεδομένων, προκειμένου να τεκμηριώσει τη θέση του. Στην θεωρία αυτή, όπως θα δούμε, η γλώσσα συνδέεται άμεσα με την πράξη και αποτελεί, έτσι μέρος του κόσμου μας. Επίσης, η έμφαση που ο Austin πάντοτε δίνει στις περιστάσεις εκφοράς συνιστά τις αναλύσεις του, όχι απλώς γλωσσικές αναλύσεις, αλλά αναλύσεις γενικά των καταστάσεων και των φαινομένων που καθημερινά αντιμετωπίζουμε.

Ο όρος 'γλωσσική φαινομενολογία' είναι, κατά τον Harris, ιδιαίτερος πετυχημένος διότι υπαινίσσεται ότι δεν χρειάζεται να πάμε πίσω από τη γλώσσα για να αναφερθούμε στα φαινόμενα. Όπως παρατηρεί, ο Austin δεν μας προσκαλεί να συλλέξουμε δεδομένα από την γλώσσα και μετά να βγάλουμε συμπεράσματα για την πραγματικότητα, αλλά υπαινίσσεται ότι κοιτάζοντας την γλώσσα, δεν κοιτάζουμε απλώς λέξεις απομονωμένες από τον κόσμο, αλλά παράλληλα και τις πραγματικότητες για τις οποίες μιλάμε. Η γλώσσα δεν μπορεί κατ' αυτόν τον τρόπο να απομονωθεί από την πραγματικότητα. Η διάκριση αυτή αποτελεί μια ακόμα τεχνική διάκριση των φιλοσόφων. Κατά τον Harris ένα από τα χαρακτηριστικά της γλωσσικής φαινομενολογίας έγκειται ακριβώς σε μια απόπειρα υπέρβασης της διάκρισης αυτής.<sup>26</sup>

---

<sup>24</sup> Βλ. πιο κάτω, κεφ. II.A.1.3.

<sup>25</sup> Harris, J.F., 1975/76.

<sup>26</sup> Harris, J.F., 1975/76, σελ.387-390.

Ο ίδιος πάντως επισημαίνει την επιφυλακτικότητα του Austin να γενικεύει. Έτσι, δέχεται ότι η γλωσσική φαινομενολογία μπορεί να γεφυρώσει το κενό μεταξύ γλώσσας και πραγματικότητας, *τουλάχιστον σε ορισμένες περιστάσεις*. Ίσως, υπό αυτό το φως να εξηγούνται και αποσπάσματα όπως το παρακάτω, που έδωσαν τροφή για την ερμηνεία του Austin ως υπερασπιστή της θεωρίας αντιστοιχίας μεταξύ γλώσσας και πραγματικότητας:

Οι λέξεις δεν είναι (παρά μόνο στη δική τους μικρή γωνία του κόσμου) γεγονότα ή πράγματα: χρειάζεται, λοιπόν, να τις κρατάμε μακριά από τον κόσμο, χώρια απ' αυτόν ή έναντι σε αυτόν, ούτως ώστε να κατανοήσουμε τις ανεπάρκειες και την αυθαιρεσία, και να μπορέσουμε να ξανακοιτάξουμε τον κόσμο χωρίς παρωπίδες.<sup>27</sup>

Η παράγραφος αυτή φαινομενικά δημιουργεί δυσκολίες στην ανάγνωση του Harris. Εδώ, ο Austin λέει καθαρά ότι μπορούμε να αντιπαραβάλουμε τη γλώσσα με τον κόσμο. Δεν είναι αυτονόητο, όμως, ότι μιλά και για κάποιου είδους αντιστοιχία. Εδώ δεν λέει ότι οι λέξεις θα μας καθοδηγήσουν, ώστε να δούμε καθαρότερα τον κόσμο, αλλά μάλλον ότι ενδεχομένως να διαστρεβλώνουν ορισμένες φορές την εικόνα του κόσμου. Η κυρίαρχη ιδέα εδώ είναι ότι η γλώσσα μεσολαβεί και καθοδηγεί την κατανόησή μας για την εξωγλωσσική πραγματικότητα. Η θέση αυτή είναι κοινός τόπος σε όλη την μετά-καντιανή γλωσσική φιλοσοφία, από τους λογικούς θετικιστές έως τον Wittgenstein και τον Strawson. Θα δούμε ότι ο Wittgenstein, επίσης, συχνά σχολιάζει πώς η γλώσσα συχνά μας παρασύρει και μας παραπλανά καθώς 'μαγεύει' τον τρόπο που εκλαμβάνουμε τον κόσμο, δημιουργώντας διαστρεβλώσεις στην κατανόησή μας και τελικά φιλοσοφικά 'ψευδοπροβλήματα'.<sup>28</sup>

Πεποίθησή μας, έτσι, είναι ότι αυτό που σε όλα τα παραπάνω αποσπάσματα επαναλαμβάνεται είναι μια αγωνία που δεν έχει τόσο σχέση με την εξωγλωσσική πραγματικότητα καθαυτή, όσο με την κατανόησή μας, με τον τρόπο που εμείς την αντιλαμβανόμαστε. Ο Austin μιλά για το πώς 'αντιλαμβανόμαστε τα φαινόμενα', για το 'εννοιολογικό μας σύστημα', για μια νέα κατανόηση 'χωρίς παρωπίδες'. Ο Austin δεν επιχειρεί να σχολιάσει την σχέση γλώσσας και εξωγλωσσικής πραγματικότητας, αλλά τη σχέση της γλώσσας με την *εμπειρική πραγματικότητα*, την πραγματικότητα, δηλαδή, όπως αυτή γίνεται κατανοητή από τους ανθρώπους. Δεν επικαλείται μια σχέση αντιστοιχίας μεταξύ των δομών του κόσμου και της γλώσσας. Αντιθέτως,

<sup>27</sup> *Philosophical Papers*, Excuses, σελ. 182.

<sup>28</sup> Βλ. πιο κάτω, κεφ. I.Γ.2. 1.1 (σελ.60-72).

πρεσβεύει ότι η καθημερινή μας γλώσσα μπορεί να μας δώσει ενδείξεις για το τρόπο που κατανοούμε και ταξινομούμε τα πράγματα και τα γεγονότα γύρω μας και έτσι να δια φωτίσει όχι τον κόσμο καθ' αυτόν, αλλά το κοσμοείδωλό μας. Η γλώσσα μπορεί να χρησιμεύσει ως χάρτης, όχι ως χάρτης της πραγματικότητας, αλλά ως χάρτης της *εμπειρικής πραγματικότητας*. Υπό αυτή την έννοια, μπορούν να εξαχθούν από τη γλώσσα συμπεράσματα 'οντολογικά', που όμως δεν αφορούν τις οντότητες του κόσμου με την μεταφυσική βαρύτητα του όρου, αλλά τα είδη των οντοτήτων που παραδεχόμαστε στην καθημερινή μας ζωή.

Ο Austin έρχεται εδώ πολύ κοντά με τον ώριμο Putnam όταν αυτός υποστηρίζει ένα είδος εσωτερικού ρεαλισμού ή έναν αφελή άμεσο ρεαλισμό του κοινού νου.<sup>29</sup> Η κεντρική ιδέα που είναι κοινή και για τους δύο φιλοσόφους είναι ότι δεν έχει νόημα να μιλάμε για μια μεταφυσική, 'εξωτερική' πραγματικότητα, αλλά για μια 'εσωτερική' ή εμμενή πραγματικότητα που αντανακλάται μέσα στην κοινή μας γλώσσα.<sup>30</sup> Ο Austin, επομένως, ενδιαφέρεται να μας δώσει μια τέτοια εσωτερική περιγραφή της πραγματικότητας, όπως καθημερινά την αντιλαμβανόμαστε.

Νομίζουμε ότι αυτό είναι το πιο ασφαλές συμπέρασμα αν κανείς προσπαθήσει να ερμηνεύσει τον Austin, τόσο βάσει αυτών που ρητά λέει, αλλά και βάσει του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιεί την γλώσσα. Δεν είναι εξάλλου τυχαίο ότι ο Austin χρησιμοποιεί τον όρο 'γλωσσική φαινομενολογία' για να περιγράψει την μέθοδό του. Ίσως έτσι αποδέχεται ότι η μοναδική πρόσβαση που μας επιτρέπεται στην πραγματικότητα είναι μέσω των φαινομένων όπως αυτά παρατηρούνται στην καθημερινότητά μας και όπως καταγράφονται και από την κοινή μας γλώσσα.

Σε αυτό το κεφάλαιο, επομένως, θα μας απασχολήσει η σχέση της γλώσσας με την πραγματικότητα έτσι όπως οι άνθρωποι την αντιλαμβάνονται. Το κατά πόσο η εμπειρική πραγματικότητα ταυτίζεται με την πραγματικότητα 'καθ' αυτή' είναι ένα ζήτημα που μπορεί εδώ να μπει σε παρένθεση. Πιθανώς, κατά τον Austin, να συνιστά ένα α-νόητο κατ' αρχήν ζήτημα. Πάντως, ο μόνος ασφαλής ισχυρισμός που μπορεί να συναχθεί από τα γραπτά του είναι ότι η γλώσσα μπορεί να μας καθοδηγήσει ώστε να

---

<sup>29</sup> Βλ. Putnam, 1990 και 2000a. Επίσης, Βιρβιδάκης, υπό δημοσίευση2. Ο 'εσωτερικός' ρεαλισμός (Putnam, 1990) δεν ταυτίζεται με τον 'αφελή' (Putnam, 2000a). Η δεύτερη θεωρία αποτελεί, σε ό,τι αφορά τον Putnam, τουλάχιστον, εξέλιξη της πρώτης. Ο Austin, που δεν επιμένει σε τόσο επεξεργασμένες θέσεις βρίσκεται μάλλον κάπου ανάμεσα των δύο. Δεν είναι πάντως η μοναδική φορά που θα συσχετίσουμε θέσεις του Austin με αυτές του Putnam. Βλ., επίσης, κεφ. II.A.3.3.

<sup>30</sup> Το ζήτημα αυτό είναι κεντρικό τόσο στη φιλοσοφία του Austin, όσο και του Wittgenstein. Συνεχώς θα επανερχόμαστε σ' αυτό. Βλ. κεφ. I.Γ., II.A.1.3, II.A.3.3, II.B., III.A.1-4.



εντοπίσουμε τις έννοιες, τις ταξινομήσεις, τις αξιολογήσεις που χρησιμοποιούμε και βάσει αυτών κατανοούμε και αναπαριστούμε τον κόσμο γύρω μας.

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Austin δεν δέχεται την έννοια της αλήθειας. Αντιθέτως, θα τον δούμε να υπερασπίζεται μια αντιστοιχία ‘κοινού νου’ μεταξύ εκφορών και γεγονότων. Όπως επισημάναμε, η φράση «αντιστοιχεί με τα γεγονότα» είναι, κατά τον Austin, «μια υγιής αγγλική έκφραση». Είναι, επομένως, λάθος να έχει κανείς την «παράλογη απαίτηση» να αντιστοιχίσει την φράση αυτή με κάτι στον κόσμο, σαν «να ήταν μια φράση που έχει εφευρεθεί από τους φιλοσόφους».<sup>31</sup> Νομίζουμε ότι σε αυτές τις διαπιστώσεις συμπυκνώνεται και η θεωρία αλήθειας που πρεσβεύει ο Austin: μια αντιστοιχία κοινού νου μεταξύ των προτάσεων που εκφέρουμε και των γεγονότων όπως τα παρατηρούμε. Οι απόψεις του Austin δεν θέλουν να φέρουν κάποιο μεταφυσικό ειδικό βάρος. Αντιθέτως, αποτελούν κομμάτι της απόπειρας του Austin να υπερασπιστεί τις πεποιθήσεις του κοινού νου, μια ‘κοινή’ αντίληψη για τα πράγματα έτσι όπως αυτή αντικατοπτρίζεται στην κοινή γλώσσα. Η πραγματικότητα, έτσι, *υπάρχει ως αυτό στο οποίο ιδεατά αναφερόμαστε όταν μιλάμε*, την αντιλαμβανόμαστε έτσι περίπου όπως την περιγράφουμε και οι προτάσεις μας, μεταξύ άλλων, μπορούν να αποτιμηθούν και ως αληθείς, όταν αναφέρονται σε γεγονότα που ισχύουν. Αυτό δεν είναι μεταφυσική τοποθέτηση, είναι μια περιγραφή των πραγμάτων εν των έσω, από την κοινή μας γλώσσα. Αποτελεί απλώς κομμάτι των πεποιθήσεων μας, κομμάτι του κόσμου έτσι όπως αυτός αναπαριστάται μέσα στην κοινή γλώσσα και έχει σημασία ακριβώς γι’ αυτό: διότι φωτίζει το πως ο απλός άνθρωπος κατανοεί το περιβάλλον του.

Δεν πιστεύουμε, λοιπόν, ότι ο Austin αποπειράται να μιλήσει για τη «Φύση της Πραγματικότητας».<sup>32</sup> Κάτι τέτοιο θα αποτελούσε μεταφυσικό ολίσθημα και ένα ακόμα χαρακτηριστικό φιλοσοφικό σφάλμα. Θα διαφωνήσουμε επομένως εδώ τόσο με τον Romanos όσο και με τον Hanfling όταν αποδίδουν στον Austin μεταφυσικές θέσεις περί αντιστοιχίας γλώσσας και πραγματικότητας. Θα συμφωνήσουμε, αντιθέτως, με τον Harris που προσπαθεί να δείξει ότι, κατά τον Austin, κάθε φιλοσοφική συζήτηση για την σχέση γλώσσας –πραγματικότητας αποτελεί ένα ακόμα δείγμα φιλοσοφικής ανοησίας. Το ζήτημα εδώ είναι διαφορετικό. Αυτό που ο Austin ισχυρίζεται είναι ότι η πραγματικότητα, όπως αναπαριστάται μέσα στη γλώσσα μας,

<sup>31</sup> *Philosophical Papers*, «Unfair to Facts», σελ.159. Το χωρίο αυτό υποσημειώνει και ο Stroud, 2000, σελ.19, π.17, που επίσης το ερμηνεύει ως μια απόπειρα να εγκαταλείψουμε το πρόβλημα.

<sup>32</sup> Ο ίδιος ρητά ειρωνεύεται κάθε τέτοια συζήτηση. *Sense & Sensibilia*, σελ.62.

ταυτίζεται με την πραγματικότητα, όπως αυτή αναπαριστάται από τις υπόλοιπες νοητικές, αντιληπτικές μας δυνάμεις και δεξιότητες. Η γλώσσα μπορεί επομένως να μας καθοδηγήσει, ώστε να ανακαλύψουμε τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο.

Πώς, όμως γίνεται να ταυτίζονται οι δύο αυτές πραγματικότητες; Εδώ χρειαζόμαστε ένα επιχείρημα που να δικαιολογεί γιατί ο κόσμος όπως αναπαρίσταται στην γλώσσα αντιστοιχεί με τον κόσμο όπως τον αντιλαμβανόμαστε. Το επιχείρημα αυτό ο Austin θα μας το δώσει αμέσως πιο κάτω. Αυτό θα συμπυκνώσει και τον λόγο για τον οποίο η συνήθης, κοινή γλωσσική χρήση ανάγεται σε κανονιστική αρχή.

### **2.1. Το επιχείρημα για την αυθεντία της κοινής γλώσσας.**

Ο Austin επαναλαμβάνει διαρκώς ότι κάθε φιλοσοφική προσέγγιση θα πρέπει να ξεκινά με ανάλυση της ορθής χρήσης της καθημερινής γλώσσας. Μόνο έτσι θα αποκαλυφθεί η κρυμμένη σοφία που η καθημερινή γλώσσα ενσωματώνει και θα αποφευχθεί η φιλοσοφική κακοποίησή της. Οι διακρίσεις της κοινής γλώσσας, εξάλλου, αντικατοπτρίζουν τον τρόπο που κατανοούμε τον κόσμο γύρω μας. Από που όμως πηγάζει αυτή η δύναμη της κοινής γλώσσας; Ο Austin μας δίνει το επιχείρημα πάνω στο οποίο εδράζει την αυθεντία της κοινής γλώσσας πολύ αργά στο έργο του, το 1956, λίγα μόλις χρόνια πριν τον θάνατό του. Έκτοτε το επαναλαμβάνει συχνά. Με τα λόγια του ίδιου:

«...το κοινό μας απόθεμα λέξεων ενσωματώνει όλες τις διακρίσεις που αξίζουν να διαγραφούν και τις συνδέσεις που έχουν θεωρηθεί άξιες να γίνουν κατά τη διάρκεια της ζωής πολλών γενεών: αυτές σίγουρα είναι πιο πολλές και πιο αξιόπιστες, αφού έχουν επιβιώσει το μακρά δοκιμασία της επιβίωσης του πιο κατάλληλου, και είναι πιο λεπτές τουλάχιστον σε ό,τι αφορά όλα τα καθημερινά και πρακτικά ζητήματα, απ' ό,τι οτιδήποτε εγώ ή εσύ μπορούμε να σκεφτούμε καθισμένοι στις πολυθρόνες μας ένα απόγευμα- η πιο δημοφιλής εναλλακτική μέθοδος.<sup>33</sup>

Αυτές οι έννοιες θα έχουν εξελιχθεί για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα: δηλαδή θα έχουν αντιμετωπίσει τη δοκιμασία της πρακτικής χρήσης

---

<sup>33</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182

σε πολλές δύσκολες καταστάσεις πιο επιτυχημένα από τους εξαφανισμένους ανταγωνιστές τους.<sup>34</sup>

Ο λόγος που οι διακρίσεις και οι όροι της κοινής γλώσσας είναι κατ' αρχήν πιο επιτυχημένοι από κάθε τεχνητό όρο, έγκειται στο γεγονός ότι έχουν επιβιώσει στο πέρασμα πολλών γενεών και έχουν πολλαπλά δοκιμαστεί απέναντι στις καθημερινές ανάγκες των ανθρώπων. Κάθε όρος που έχει επιβιώσει μετά από μια τέτοια δοκιμασία έχει αποδείξει την αξία του να αντεπεξέρχεται σε ποικίλες και διαφορετικές πρακτικές ανάγκες. Αυτό σημαίνει ότι κάθε όρος ή διάκριση της καθημερινής γλώσσας αντικατοπτρίζει επιτυχώς στο μυαλό των ανθρώπων τον τρόπο που αντιλαμβάνονται το κομμάτι αυτό της πραγματικότητας, για το οποίο μιλά ο όρος αυτός.

Έτσι, αν μιλάμε, π.χ. για δίκαιο και άδικο, αυτό σημαίνει ότι οι έννοιες αυτές υπάρχουν στην εμπειρική πραγματικότητα, αν μιλάμε για ελεύθερη βούληση σημαίνει ότι η ελεύθερη βούληση εξίσου υπάρχει. Ο Austin κάνει πράγματι μια οντολογική παραδοχή. Οποιαδήποτε οντότητα ή ιδιότητα εκφράζεται μέσα από όρους της καθημερινής γλώσσας αυτό συνιστά ένδειξη ότι η οντότητα ή η ιδιότητα αυτή υπάρχει και στο κοσμοείδωλο των καθημερινών ανθρώπων.<sup>35</sup> Έτσι, αν οι άνθρωποι μιλούν για άνδρες και γυναίκες, αυτό σημαίνει ότι η διάκριση αυτή απεικονίζει κάτι και είναι σημαντική για την καθημερινή ζωή των ανθρώπων.<sup>36</sup> Διαφορετικά, η διάκριση δεν θα υπήρχε. Από τη στιγμή που υπάρχει και έχει επιβιώσει για τόσους αιώνες σηματοδοτεί μια σημαντική διάκριση στην εμπειρική πραγματικότητα.

Κατά τον Austin αυτό είναι κάτι το προφανές, μια *ταυτολογία*: «οι μορφές του λόγου που έχουν επιβιώσει είναι οι πιο κατάλληλες- οι πιο επαρκείς- μορφές λόγου».<sup>37</sup> Η 'οικονομία της γλώσσας', εξάλλου, φροντίζει ώστε να μην δημιουργούνται περισσότερες διακρίσεις ή όροι απ' ό,τι χρειάζεται. Για αυτό άλλωστε και η καθημερινή γλώσσα έχει τόσους μηχανισμούς 'ευελιξίας', ούτως ώστε με τους όρους που έχει να μπορεί να τα βγάλει πέρα σε κάθε πιθανή κατάσταση.<sup>38</sup>

Ο Austin παραδέχεται ότι μπορεί κανείς να βρεθεί μπροστά και σε εντελώς περιέργες καταστάσεις ή ανακαλύψεις κλπ, σε καταστάσεις, δηλαδή, που η γλώσσα

<sup>34</sup> *Philosophical Papers*, «Three Ways of Spilling Ink», σελ. 274. Βλ. και σελ. 281.

<sup>35</sup> Ανάλογη είναι και η υπόθεση του Strawson πάνω στην οποία στηρίζει την ιδέα για την «περιγραφική μεταφυσική» του. Η έρευνα αυτή φιλοδοξεί να αποκαλύψει τη δομή του κυρίαρχου εννοιολογικού μας σχήματος που είναι κοινό σε διαφορετικούς πολιτισμούς και ανά τους αιώνες.

<sup>36</sup> Βλ. και Stroll, 2000, σελ. 168- 169, 171-172.

<sup>37</sup> *Philosophical Papers*, «Three Ways of Spilling Ink», σελ. 281.

να μην μπορεί ως έχει να τα βγάλει πέρα.<sup>39</sup> Μπροστά σε τέτοιες περιστάσεις χρειάζεται καινούργια ορολογία. Όμως, κατά τον Austin, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει συχνά. Ο κανόνας που ο ίδιος ασπάζεται συμπυκνώνεται στη φράση «τα γεγονότα είναι πιο πλούσια από την μυθοπλασία».<sup>40</sup> Έτσι, στην καθημερινή τουλάχιστον ζωή, για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει κανείς, πολύ σπάνια θα χρειαστεί να καταφύγει σε νέα ορολογία για να περιγράψει ένα γεγονός.

Θα μπορούσε κανείς να αντιτάξει στον Austin ότι πολύ συχνά οι περιγραφές των ανθρώπων δεν ταυτίζονται. Κλασικό παράδειγμα είναι το παράδειγμα των χρωμάτων. Περιγράφοντας το ίδιο αντικείμενο δύο άνθρωποι θα μπορούσαν να το χαρακτηρίσουν, π.χ., «φούξια» ο ένας, «ροζ» ο άλλος και κανείς να μην μπορεί να πει με σιγουριά αν η διαφορά έγκειται στον τρόπο χρήσης των λέξεων ή στον τρόπο που αντιλαμβάνονται το εν λόγω αντικείμενο. Ο Austin, όμως, θα υποστήριζε ότι ένα τέτοιο γεγονός δεν κλονίζει την αντίληψή του για την γλώσσα. Τελικά, θα έλεγε, τίποτα τέτοιο δεν εμποδίζει την επικοινωνία μας για κάθε πρακτικό σκοπό. Οτιδήποτε άλλο χρειαστεί διερεύνηση θα μας το λύσει η επιστήμη. Το βασικό, για τον φιλόσοφο αυτό είναι ότι η κοινή γλώσσα είναι ό,τι έχουμε για να κατανοήσουμε τον τρόπο που εμείς στην καθημερινή μας ζωή αντιλαμβανόμαστε, τον κόσμο που μας περιβάλλει.

## 2.2. Από την περιγραφή στην κανονιστικότητα.

Αν η κοινή γλώσσα, όμως, αντικατοπτρίζει το κοσμοείδωλό μας, τότε αυτό που τόσα χρόνια η φιλοσοφία αναζητά, δηλαδή, να επεξηγήσει πώς συλλαμβάνουμε τον κόσμο, είναι ήδη μπροστά μας. Η ανάλυση της κοινής γλώσσας θα μας αποκαλύψει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα. Αυτός υποτίθεται πως είναι ο ‘περιγραφικός’ σκοπός της γλωσσικής φαινομενολογίας του Austin.

Αν αναλογιστούμε όμως την επικάλυψη «ορθής» και «τρέχουσας» χρήσης που, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο<sup>41</sup>, επικρατεί στην σκέψη του, βλέπουμε ότι ο Austin δεν ασχολείται με τις διακρίσεις που οι ‘απλοί’ άνθρωποι πράγματι κάνουν στις καθημερινές τους δραστηριότητες, αλλά με τις διακρίσεις που θα έπρεπε, που είναι σωστό, να κάνουν, δηλαδή με τις διακρίσεις που επιβάλλονται από την κοινή

---

<sup>38</sup> Βλ. *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 195, και «Three Ways of Spilling Ink», σελ. 281

<sup>39</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 67-69.

<sup>40</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 195: “fact is richer than fiction”.

<sup>41</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. IB.1.

γλώσσα στην ορθή της χρήση. Αν ακολουθήσουμε την μεθοδολογία του και επισημάνουμε τις σωστές διακρίσεις, μιλήσουμε προσεκτικά και αναλύσουμε ορθώς την γλώσσα, τότε θα μας αποκαλυφθεί και ο ορθός τρόπος να κατανοούμε την πραγματικότητα.

Γι' αυτό και χρειάζεται εξάλλου η ανάλυση της κοινής γλώσσας με τα εργαλεία του Austin. Χρειάζεται να φωτισθούν οι *ορθές* διακρίσεις της κοινής γλώσσας διότι αυτές έχουν επιβιώσει ανά τους αιώνες και στη συνέχεια να δοκιμαστούν σε ποικίλα γλωσσικά περιβάλλοντα ούτως ώστε να εντοπισθούν οι *ορθοί τρόποι* χρήσης τους. Μόνο έτσι θα μπορέσουμε να έχουμε μια *σωστή αναπαράσταση* της πραγματικότητας, έτσι όπως την έχει χαρτογραφήσει η κοινή γλώσσα. Η κοινή γλώσσα θα αποτελέσει τον οδηγό που δεν θα περιγράψει απλώς πώς αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο γύρω μας, αλλά μετά από την ανάλυσή της, θα μας δείξει *πώς πρέπει να συλλαμβάνουμε την πραγματικότητα*, ποιές είναι οι ορθές έννοιες και διακρίσεις και πώς αυτές χρησιμοποιούνται, ώστε να κατανοούμε τον κόσμο γύρω μας ορθά, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την καθημερινότητά μας. Η ανάλυση του Austin ισχυρίζεται ότι μπορεί να αποκαλύψει τη σοφία που ενσωματώνεται μέσα στη γλώσσα μας και περνά από γενιά σε γενιά. Η κοινή γλώσσα, υπό το πρίσμα αυτό αποκτά και μια δεύτερη κανονιστική δύναμη: η μελέτη της δεν θα μας διδάξει απλώς πώς πρέπει να μιλάμε για να μιλάμε σωστά, αλλά μέσω αυτού και πώς πρέπει να αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα έτσι ώστε να την συλλαμβάνουμε ορθά.

### **3. Η ανάλυση της καθημερινής γλώσσας ως το πρώτο χρέος της φιλοσοφίας.**

Σύμφωνα με τα παραπάνω, είναι εύλογο ότι η αφετηρία κάθε εμπειριστατωμένης φιλοσοφικής μελέτης είναι, κατά τον Austin, η ανάλυσή της κοινής γλώσσας. Αυτό αποτελεί «το πρώτο βήμα» της φιλοσοφίας.<sup>42</sup> Αποτελεί καθήκον του φιλοσόφου να αναλύσει τη γλώσσα και να εντοπίσει τις ποικίλες, πραγματικές χρήσεις των όρων της κοινής γλώσσας. Διαφορετικά, αντί να διαφωτίσουμε την πραγματικότητα όπως την κατανοούμε, θα τη συσκοτίσουμε. Κατά τον Austin, αυτό το έχουμε δει να συμβαίνει συχνά στην παραδοσιακή φιλοσοφία: Οι φιλόσοφοι αρπάζονται από μία και μόνη χρήση μιας λέξης και την απομονώνουν, αναδεικνύουν αυτή την χρήση και μόνο ως τη σημασία της, απολυτοποιώντας την και παραγνωρίζοντας εντελώς τον πλούτο των χρήσεων και των συμφραζομένων στα

---

<sup>42</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ 185.

οποία μπορεί να απαντηθεί κάθε λέξη.<sup>43</sup> Ο νέος φιλόσοφος, θα πρέπει να κάνει δουλειά γλωσσαναλυτή και να εντοπίσει τις πραγματικές (καθημερινές) χρήσεις κάθε όρου και τις περιστάσεις στις οποίες ο όρος εκφέρεται. Μόνο έτσι θα ανακαλύψει την κρυμμένη σοφία που από γενιά σε γενιά περνά μέσα από τη γλώσσα και εξελίσσεται μέχρι σήμερα και θα αποκαλύψει τον τρόπο με τον οποίο οι καθημερινοί άνθρωποι, πράγματι, αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους.

Στο σημείο αυτό υπάρχουν δύο εναλλακτικές αναγνώσεις του Austin.<sup>44</sup> Η πρώτη συνίσταται στο να του αποδώσουμε μία ‘ισχυρή θέση’ σύμφωνα με την οποία κάθε διάκριση της καθημερινής γλώσσας υπάρχει για ένα λόγο και, αν ψάξουμε αρκετά θα τον αποκαλύψουμε. Η αποκάλυψη αυτή θα βάλει τέλος σε όλες τις ψευδοδιακρίσεις των φιλοσόφων που συσκοτίζουν τα φαινόμενα και θα διαλύσει όλα τα φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα. Αυτή την ερμηνεία υιοθετεί και ο S. Hampshire. Η δεύτερη ανάγνωση του αποδίδει, αντιθέτως, μια ‘μετριοπαθή θέση’, σύμφωνα με την οποία, η ανάλυση και μελέτη των διακρίσεων που ήδη υπάρχουν στην καθημερινή γλώσσα είναι το πρώτο καθήκον του φιλοσόφου, πριν αυτός εισαγάγει οποιαδήποτε τεχνητή ορολογία. Οι τεχνητές διακρίσεις μπορούν να εισαχθούν μετά από μια τέτοια προπαρασκευαστική έρευνα ως τελειοποιήσεις ή συμπληρώματα των ήδη τρεχουσών διακρίσεων.

Πράγματι, ο Austin δεν ισχυρίζεται πουθενά ότι το καθήκον των φιλοσόφων τελειώνει στην ανάλυση των διακρίσεων της κοινής γλώσσας. Εξάλλου και ο ίδιος δεν σταματά εκεί. Η φιλοσοφική του πρακτική περιλαμβάνει και την εισαγωγή ορολογίας και την κατασκευή θέσεων που βρίσκονται πέραν της κοινής γλώσσας, όπως θα δούμε στο *How to Do Things with Words*. Δεν θα συμφωνήσουμε, λοιπόν, με την ερμηνεία που του αποδίδει ο Hampshire. Όπως οι J.O. Urmson και G.J. Warnock ισχυρίζονται στην απάντησή τους στον Hampshire,<sup>45</sup> ο Austin ποτέ δεν υποστήριξε την ισχυρή θέση, αντιθέτως, μιλά για την ανάλυση της κοινής γλώσσας μόνο ως το «πρώτο βήμα» της φιλοσοφίας, όχι ως το μοναδικό της μέλημα.

Έτσι, η ανάλυση των καθημερινών χρήσεων των φράσεων της κοινής γλώσσας αποτελεί το πρώτο χρέος των φιλοσόφων. Αυτό θα βοηθήσει ούτως ώστε η φιλοσοφία να ξεκινά από μία κοινή βάση, από τα ίδια δεδομένα. Με τον τρόπο αυτό, θα εκλείψουν, πιστεύει ο Austin, οι τεράστιες διαφωνίες του παρελθόντος ανάμεσα

<sup>43</sup> Βλ. για παράδειγμα την ανάλυση της λέξης “real” στο επόμενο κεφάλαιο Π.Α.2.3.

<sup>44</sup> Βλ. Hampshire, S., 1969, σελ. 33- 46. Βλ. επίσης Ambrose, A., 1952 και Weinstock, H.R., 1971.

<sup>45</sup> Βλ. στο Hampshire, S., 1969, την απάντηση των Urmson & Warnock, σελ. 46-48.

σε διαφορετικές φιλοσοφικές θεωρίες. Θα επιτευχθεί παράλληλα και ο στόχος της διάλυσης των ψευδοθεωριών και ψευδοπροβλημάτων. Όπως, εξάλλου, θα δούμε, ο Austin ασκεί τη μέθοδο αυτή κυρίως για θεραπευτικούς σκοπούς, για να μας δείξει, δηλαδή, πως η φιλοσοφία έχει παρανοήσει εντελώς το κοινό μας κοσμοείδωλο και έχει οδηγηθεί σε παράλογες θεωρίες για τις οποίες ποτέ δεν υπήρξε ανάγκη.<sup>46</sup> Αυτό όμως δεν συνεπάγεται ότι θεωρεί όλα τα φιλοσοφικά προβλήματα ως ψευδοπροβλήματα.

Πίσω από τις θέσεις αυτές, εξάλλου, κρύβεται και μια άλλη παραδοχή. Ο Austin διαρκώς επιμένει ότι το πρωτεύον είναι οι καθημερινές, πρακτικές ανάγκες των ανθρώπων. Σε ό,τι αφορά την κάλυψή τους, δεν εντοπίζει κανένα πρόβλημα στην κοινή γλώσσα. Η καθημερινή γλώσσα είναι ό,τι καλύτερο έχουμε για να αντεπεξέλθουμε αυτές τις ανάγκες. Κατ' αυτόν τον τρόπο, όμως, υπαινίσσεται ότι το έργο της φιλοσοφίας αφορά τις πρακτικές της καθημερινότητάς μας και μόνο.

Νομίζουμε ότι ο Austin επιμένει τόσο πολύ στις πρακτικές της καθημερινότητας, διότι εκεί εντοπίζει την απαρχή αλλά και την δυνατότητα για επίλυση των περισσότερων φιλοσοφικών προβλημάτων. Το πρόβλημα της γνώσης, της ηθικής πράξης, της ελευθερίας της βούλησης, και γενικά, όλα τα κεντρικά προβλήματα της φιλοσοφίας αφορούν έννοιες τις οποίες χρησιμοποιούμε συνεχώς στην καθημερινή μας ζωή. Εντός των καθημερινών μας χρήσεων, επομένως, θα πρέπει να αναζητήσουμε το νόημά τους. Εντός της καθημερινής μας γλώσσας βρίσκονται οι λογικές διακρίσεις που επιβίωσαν μετά από μια σειρά από δοκιμασίες μέσα στο χρόνο. Εκεί, επομένως, θα πρέπει να αναζητηθεί, *τουλάχιστον κατ' αρχάς*, η διασάφησή τους. Η κοινή γλώσσα, ο απλός άνθρωπος καταφέρνουν καθημερινά να αντιμετωπίζουν με επιτυχία όλα αυτά τα ζητήματα. Αναλύοντας, επομένως την γλώσσα, αναζητώντας τις πραγματικές (ορθές) διακρίσεις, θα βρούμε και τον ορθό τρόπο να αντιλαμβανόμαστε και να κατανοούμε μια σειρά από προβλήματα που η φιλοσοφία έχει περιπλέξει.

Ο Austin στηρίζει τον φιλοσοφικό στοχασμό του στην ανάλυση της κοινής γλώσσας. Φιλοδοξεί, αναλύοντας την κοινή γλώσσα, να μας δώσει μια επισκόπηση του εννοιολογικού μας οπλοστασίου, επαρκέστερη και πιο αντικειμενική απ' ότι μπορεί να επιτύχει οποιαδήποτε φιλοσοφική θεωρία, που δεν έχει προσφύγει στην

---

<sup>46</sup> Βλ. το επόμενο κεφάλαιο (II.A) για το *Sense & Sensibilia*.

κοινή γλώσσα. Όπως είδαμε πιο πάνω, όμως, ο Austin δεν κάνει απλώς μια καταγραφή χρήσεων των όρων και των φράσεων της καθομιλουμένης γλώσσας. Αντιθέτως, όταν μελετά τη γλώσσα, ασχολείται με την ορθή της χρήση, διότι αυτή είναι που θα αποκαλύψει την δομή του εννοιολογικού μας χάρτη. Η ανάλυση της κοινής γλώσσας, λοιπόν, αποκτά κανονιστικό χαρακτήρα και μάλιστα σε δύο επίπεδα: η μέθοδος της γλωσσικής φαινομενολογίας θα μας δείξει και την ορθή χρήση της καθημερινής γλώσσας (πως μιλάμε, όταν μιλάμε ορθά) και, μέσω αυτής, θα επιτύχει να αναπαραστήσει ορθά την εμπειρική πραγματικότητα.

Δεν είναι, βεβαίως, μόνο ο Austin που αποδίδει αυτή την κανονιστική φόρτιση στην κοινή γλώσσα. Παράλληλα με τον Austin, ο G. Ryle, ο P.F. Strawson, ο J. Wisdom, μεταξύ άλλων, απευθύνθηκαν στην κοινή γλώσσα, ο καθένας με τον τρόπο του και για διαφορετικούς σκοπούς, προκειμένου να δώσουν απαντήσεις σε φιλοσοφικά προβλήματα. Εδώ δεν θα επεκταθούμε στην πραγμάτευση των θεωριών αυτών των φιλοσόφων. Δεν θα μπορούσαμε, όμως, να προσπεράσουμε έτσι και τον Wittgenstein, ο οποίος αποτελεί την κεντρική φυσιογνωμία της «στροφής προς την γλώσσα», και του οποίου η φιλοσοφία ορίζει, εν πολλοίς, την αφετηρία της προβληματικής γύρω από την κοινή γλώσσα. Στο έργο του, η έννοια της «γραμματικής», της κανονιστικότητας της γλώσσας, αποκτά κεντρική σημασία τόσο μεταφιλοσοφικά, όσο και για τον τρόπο με τον οποίο πραγματεύεται τα φιλοσοφικά προβλήματα. Εύλογο είναι, επομένως, στη συνέχεια να προσεγγίσουμε, έστω συνοπτικά, τις απόψεις του φιλοσόφου αυτού σχετικά με τη φύση της φιλοσοφίας, συγκρίνοντάς τις, ταυτοχρόνως, με εκείνες του Austin.



## Γ. Η “γραμματική” έρευνα ως η νέα φιλοσοφία: Wittgenstein και Austin.

### 1. Εισαγωγικά για τη σχέση των δύο φιλοσόφων.

Στο έργο του Wittgenstein δεν έχουμε καμία αναφορά για τον Austin. Στην βιογραφία του Wittgenstein<sup>1</sup>, επίσης, δεν μνημονεύεται κάποιο περιστατικό προσωπικής γνωριμίας τους, ούτε και παρατίθεται κάποια κρίση του Wittgenstein για το έργο του Austin. Στα κείμενά του Austin, από την άλλη, υπάρχει μία και μοναδική αναφορά στον Wittgenstein.<sup>2</sup> Μας παραδίδεται, εξάλλου, και το εξής περιστατικό: Ο ίδιος ο Austin, όταν κάποτε ρωτήθηκε για τον Wittgenstein, απάντησε: «σε μερικούς αρέσει ο Wittgenstein, αλλά εμένα ο άνθρωπός μου είναι ο Moore».<sup>3</sup> Γενικά φαίνεται πως ο Austin αντιμετώπιζε τον Wittgenstein με περιφρόνηση.<sup>4</sup> Είναι, όμως, φανερό ότι γνώριζε το βιτγκενσταϊνικό έργο.

Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι, στην μεταπολεμική Οξφόρδη, ο Wittgenstein συναγωνιζόταν τον Austin σε δημοτικότητα. Το έργο του Wittgenstein ήταν γνωστό σε πολλούς από τους Οξφορδιανούς φιλοσόφους, και ιδιαίτερος στον Ayer, τον Ryle και τον F. Waisman, αλλά και τον Strawson.<sup>5</sup> Τα κείμενα του Wittgenstein, λοιπόν, κυκλοφορούσαν και στην Οξφόρδη πριν ακόμα δημοσιευτούν και σύμφωνα, μάλιστα, με μαρτυρία του Warnock, οι *Φιλοσοφικές Έρευνες* ήταν ανάμεσα στα κείμενα που συζητήθηκαν στα περίφημα ‘Saturday Mornings’, τις φιλοσοφικές συζητήσεις, δηλαδή, που οργάνωνε ο Austin κάθε Σάββατο πρωί. Ο Austin, αναφέρει ο Warnock, συνήθιζε να διαβάσει κάθε κείμενο,

εξετάζοντας μία- μία πρόταση προσεκτικά πριν περάσει στην επόμενη...πολλοί συγγραφείς...λένε πράγματα...που δεν είναι πλήρως κατανοητά υπό το φως άλλων πραγμάτων που δεν έχουν ακόμα πει...Στην περίπτωση του Αριστοτέλη δεν πείραζε και πολύ γιατί το έργο του ήταν απολύτως οικείο στον Austin και ικανοποιητικά και σε

---

<sup>1</sup> Monk, 1999.

<sup>2</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 100: Ο Austin αναφέρεται επί τροχάδην στην ιδέα του Wittgenstein περί του βλέπειν ως (seeing as).

<sup>3</sup> “Some like Wittgenstein, but Moore is my man”. Η ιστορία αυτή παραδίδεται από τον Hacker, P.M.S., 1996, σελ. 172 και σελ.314, n.106, αλλά και από τον Stroll, 2000, σελ. 87. Η μετάφραση δική μου.

<sup>4</sup> Hacker, P.M.S., 1996, σελ. 308, n.46. Το ότι ο Austin αντιμετώπιζε με ειρωνεία και κριτική διάθεση τον Wittgenstein, μας επιβεβαίωσε προφορικά και ο S. Cavell το 2000 στο συνέδριο για τα 50 χρόνια από τον θάνατο του Wittgenstein (“Wittgenstein in Delphi”) στους Δελφούς.

<sup>5</sup> Για την επίδραση της βιτγκενσταϊνικής φιλοσοφίας στην Οξφόρδη, βλ. Hacker, P.M.S., 1996, σελ. 87- 97 και 148- 162.

‘μας. Οι Έρευνες, όμως, νομίζω ότι δεν έδιναν και την καλύτερη εντύπωση κάτω από αυτή την ανελέητη μελέτη.<sup>6</sup>

Ο Austin, επομένως, γνώριζε –σε ένα βαθμό, τουλάχιστον– την βιτγκενσταϊνική σκέψη. Εξάλλου, οι βιτγκενσταϊνικές ιδέες, σε αδρές γραμμές, ήταν διάχυτες στους φιλοσοφικούς κύκλους της Αγγλίας και πρέπει να επηρέασαν σημαντικά το φιλοσοφικό κλίμα της εποχής, ακόμα κι αν η επιρροή αυτή δεν είχε ακόμα την συστηματική μορφή που απέκτησε αργότερα (στον βαθμό που την απέκτησε) στο έργο των ίδιων των μαθητών του Wittgenstein.

Σε κάθε περίπτωση, γεγονός παραμένει ότι μπορεί κανείς να εντοπίσει πολλές ομοιότητες στη σκέψη των δύο ανδρών. Όπως παρατηρεί και ο P.M.S. Hacker, παρά το γεγονός ότι ο Austin φέρεται ως ο λιγότερο επηρεασμένος από τον Wittgenstein φιλόσοφος στην Οξφόρδη, η φιλοσοφική του πρακτική βρίσκεται πιο κοντά σε αυτή του Wittgenstein απ’ ό,τι οποιουδήποτε άλλου φιλοσόφου της εποχής. Και συνεχίζει:

Μπορεί οι φιλόσοφοι στη Οξφόρδη να παρακινούνταν από τον Austin σε ενδελεχή εξέταση γλωσσικών λεπτομερειών που ο Wittgenstein θα προσπερνούσε, αλλά, όταν [ο Austin] περνούσε πια στην εφαρμογή αυτών των πορισμάτων σε συγκεκριμένα φιλοσοφικά ερωτήματα, υπήρχε πολύ μικρή διαφορά στις στρατηγικές κινήσεις τους. Στην πράξη, οι δυο τους [δηλαδή, οι στρατηγικές τους] θα μπορούσαν να ταυτιστούν.<sup>7</sup>

Η ακρίβεια της περιγραφής του Hacker θα προκύψει από την ανάλυση που ακολουθεί. Εξάλλου, και οι δύο αυτοί φιλόσοφοι, στην πράξη, ταυτίζουν τη φιλοσοφία με ενός είδους θεραπευτική πρακτική. Ακόμα κι όταν ο Austin δεν το ομολογεί ρητά (όπως σαφώς κάνει στο *Sense & Sensibilia*), μεταχειρίζεται τα περισσότερα φιλοσοφικά προβλήματα ως ψευδοπροβλήματα που έχουν την απαρχή τους σε παρανοήσεις της κοινής γλώσσας. Η διασάφηση της καθημερινής γλώσσας θα μας απαλλάξει από αυτά τα ψευδοπροβλήματα. Η μελέτη της χρήσης των φράσεων μέσα στα καθημερινά συμφραζόμενα, αποτελεί, τόσο για τον Austin όσο και για τον Wittgenstein, ένα σημαντικό εργαλείο που, δεν θα φωτίσει απλώς παραγνωρισμένες πτυχές του γλωσσικού νοήματος, αλλά θα συμβάλει αποφασιστικά και στην διαλεύκανση των καταχρήσεων και των συγχύσεων που αποτελούν τη ρίζα των φιλοσοφικών ερωτημάτων.

<sup>6</sup> Warnock, 1973, σελ.36-37, η μετάφραση δική μου.

<sup>7</sup> Hacker, P.M.S., 1996, σελ. 172. Η μετάφραση του χωρίου είναι δική μου.

Αυτή είναι μια πρώτη και ουσιαστική ομοιότητα στη σκέψη των δύο αυτών ανδρών, που επιβάλλει να διερευνήσουμε περαιτέρω τις σχέσεις μεταξύ τους. Ιδιαίτερος δε, μιας και πρόκειται για δύο σύγχρονους στοχαστές με σημαντική απήχηση στη φιλοσοφική σκέψη της εποχής τους. Στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής θα επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στις απόψεις του Wittgenstein σχετικά με τη φύση της φιλοσοφίας, τις μεθόδους που θα πρέπει να ακολουθεί και τους σκοπούς που θα πρέπει να θέτει. Ας σημειωθεί, επίσης, ότι θα περιοριστούμε στο έργο του *ύστερου* Wittgenstein, αφού εκεί γίνεται η στροφή προς την *κοινή* γλώσσα.

## 2. Η έννοια της ‘γραμματικής’.

Ο βιτγκενσταϊνικός όρος «γραμματική» χρησιμοποιείται για να αναφερθεί στο κανονιστικό πλαίσιο χρήσης της γλώσσας μέσα στα συμφραζόμενα των γλωσσικών παιχνιδιών. Αναφέρεται στη ‘λογική’ μιας συγκεκριμένης γλωσσικής δραστηριότητας, δηλαδή, στους συγκροτησιακούς κανόνες της χρήσης της γλώσσας. Παράλληλα, χρησιμοποιείται για να αναφερθεί και στη φιλοσοφική *μελέτη* των κανόνων αυτών. Ο *ύστερος* Wittgenstein, χρησιμοποιεί εναλλακτικά και τους όρους «λογική» ή «λογική της γλώσσας», με τη ίδια σημασία που χρησιμοποιεί και τον όρο «γραμματική». Οι λογικές ερωτήσεις, επισημαίνει, είναι στην πραγματικότητα γραμματικές, δηλαδή, αφορούν τους κανόνες χρήσης της γλώσσας.<sup>8</sup>

Σύμφωνα με τον Wittgenstein:

Τα μπερδέματα που μας απασχολούν, προκύπτουν, σα να λέγαμε, όταν η γλώσσα γυρίζει σαν ελεύθερος τροχός, όχι όταν δουλεύει.<sup>9</sup>

...Γι’ αυτό και η έρευνά μας είναι μια γραμματική έρευνα. Αυτή φροντίζει το πρόβλημά μας, καθ’ όσο παραμερίζει τις προκαταλήψεις. Παρανοήσεις που αφορούν τη χρήση των λέξεων-που προκαλούνται μεταξύ άλλων από ορισμένες αναλογίες ανάμεσα σε μορφές έκφρασης που ανήκουν σε διαφορετικές περιοχές της γλώσσας μας.<sup>10</sup>

<sup>8</sup> Βλ. Glock, H.J., 1996, σελ.150 –155 και Grayling, 1996, σελ. 69. Ο Garver, επίσης, επισημαίνει ότι η «γραμματική» των *Φιλοσοφικές Έρευνες* είναι η αντίστοιχη, αν και λίγο διευρυμένη εκδοχή της έννοιας της «λογικής δομής» του *Tractatus* (Βλ. Garver, N., 1996/97, σελ.141-147). Επίσης, βλ. Τσινόρεμα, Σ., 1995.

<sup>9</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 132.

<sup>10</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 90

Η γραμματική έρευνα, η μελέτη, δηλαδή της ορθής χρήσης των προτάσεων ή των φράσεων είναι, λοιπόν, σημαντική διότι θα αποκαλύψει τις γλωσσικές συγχύσεις που είναι υπεύθυνες για τα φιλοσοφικά προβλήματα και, έτσι, θα 'θεραπεύσει' τα προβλήματα αυτά. Η μελέτη της κοινής γλώσσας θα δείξει ότι γλωσσικές παρανοήσεις οδήγησαν στην διατύπωση των φιλοσοφικών ερωτημάτων. Η ρίζα των φιλοσοφικών προβλημάτων βασίζεται σε κακομεταχείριση των όρων που χρησιμοποιήθηκαν για να τεθεί η ερώτηση. Η γραμματική μελέτη θα επισημάνει που ακριβώς συντελέστηκε η παρανόηση και θα άρει το πρόβλημα. Τα φιλοσοφικά προβλήματα, η φιλοσοφία, γενικώς, θα σταματήσουν να μας απασχολούν από τη στιγμή που θα κατανοήσουμε ότι βασίζονται απλώς σε γλωσσικές παρεξηγήσεις. Η γραμματική μελέτη, λοιπόν, στο έργο του Wittgenstein, έρχεται να αντικαταστήσει την παραδοσιακή φιλοσοφία, θεραπεύοντάς μας συγχρόνως από αυτή. Η γραμματική έρευνα είναι η νέα, υγιής φιλοσοφία. Συνιστά, επίσης, και το μέσο για τη θεραπεία από την παλιά 'κακή' φιλοσοφία.

Ίδιο ρόλο αναλαμβάνει και για τον Austin η μελέτη της κοινής γλώσσας. Ο Austin δεν χρησιμοποιεί τον όρο 'γραμματική', όμως, αυτό που αποκαλεί 'κοινή γλώσσα' είναι, ακριβώς όπως η 'γραμματική' του Wittgenstein, κανονιστικά φορτισμένη. Αναφέρεται στην 'ορθή', σύμφωνη με τους κανόνες, χρήση της γλώσσας. Επιπλέον, αποτελεί τη βάση της μεθόδου του Austin και καλείται να μας θεραπεύσει από τις φιλοσοφικές διαστρεβλώσεις στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο.

Η γραμματική μελέτη έρχεται να κρίνει την παλαιότερη φιλοσοφία και να μας θεραπεύσει από αυτήν. Από τη στιγμή που τίθεται ο στόχος της κριτικής της (προηγούμενης) φιλοσοφίας, η επίκληση της γραμματικής είναι κεντρικής σημασίας. Η γραμματική θα χρησιμεύσει ως το κριτήριο, το μέτρο βάσει του οποίου θα κριθεί όλη η προηγούμενη φιλοσοφία.

## **2.1 Η γραμματική ως ουδέτερη φιλοσοφική νόρμα.**

Το αίτημα της αποτίμησης της φιλοσοφίας εν γένει επανέρχεται συχνά στην ιστορία της φιλοσοφίας από την αρχαιότητα έως σήμερα. Έργο σχεδόν εξολοκλήρου αφιερωμένο στην μελέτη και κριτική της θεωρητικής σκέψης και των προϋποθέσεων της, μπορεί να θεωρηθεί η *Κριτική του Καθαρού Λόγου*. Μετά τον Kant, ο

Wittgenstein γράφει όσα κανένας άλλος φιλόσοφος σχετικά με τη φύση της φιλοσοφίας.<sup>11</sup>

Ο Wittgenstein τοποθετείται στην καντιανή παράδοση γενικά σε ό,τι αφορά το πώς εκλαμβάνει το ρόλο της φιλοσοφίας. Όπως ο Kant, έτσι και ο Wittgenstein αργότερα, θεωρεί την φιλοσοφία ως μια κριτική μελέτη που έχει ως στόχο κατ' αρχάς να διασαφηνίζει τη σκέψη. Η διασάφηση αυτή θα αποτελέσει τροχοπέδη στις μεταφυσικές πλάνες και τα ψευδοπροβλήματα. Επιπλέον, όπως ο Kant, πιο «επιθετικά» αργότερα ο Wittgenstein, διαχωρίζει ρητά τη φιλοσοφία από την επιστήμη. Και από τους δύο επισημαίνεται, πάντως, ότι έργο της επιστήμης είναι να συλλάβει τη φύση της πραγματικότητας, ενώ έργο της φιλοσοφίας να ανακαλύψει τις προϋποθέσεις μιας τέτοιας σύλληψης, κατανόησης ή αναπαράστασης.

Η διαφορά είναι ότι, κατά τον Wittgenstein, όλες αυτές οι προϋποθέσεις είναι γλωσσικές και, ως τέτοιες, απεικονίζονται στους κανόνες, τη γραμματική της γλώσσας. Ο Wittgenstein θεωρεί ότι τα όρια της λογικής οριοθετούνται από τα όρια του νοήματος<sup>12</sup> σε αντιδιαστολή με την α-νοησία. Είναι η ορθή γλωσσική χρήση που θα μας δείξει τα όρια της έλλογης σκέψης, και όχι, όπως πίστευε ο Kant, η δυνατή γνώση σε αντιδιαστολή με τον επιπόλαιο, ανενεργό (idle) στοχασμό. Γι' αυτό και, κατά τον Wittgenstein, η φιλοσοφία νοείται μόνο ως γραμματική έρευνα.

Ο Wittgenstein παρατηρεί ότι δεν μπορούμε να βγούμε έξω από τη γλώσσα για να μιλήσουμε για την ωμή εμπειρία μας ή την εξωγλωσσική πραγματικότητα. Οι μόνες 'αναγκαίες αλήθειες' είναι οι ταυτολογίες της γραμματικής και το μόνο που η φιλοσοφία έχει να προσφέρει είναι η εννοιολογική έρευνα, μια 'ενδογλωσσική' διασάφηση των ορίων της σκέψης μας.<sup>13</sup> Η φιλοσοφία θα μας προσφέρει μια καλύτερη κατανόηση της 'λογικής δομής' ή της 'γραμματικής' της γλώσσας.

Η γραμματική, λοιπόν, θα μας αποκαλύψει τι είναι νοητό και άρα γνωρίσιμο. Κάθε φιλοσοφική απόπειρα να βγει κανείς από τη γλώσσα και να μιλήσει για τη 'Φύση της Πραγματικότητας' δεν είναι απλώς άσκοπη, αλλά παραβιάζει τα όρια της

---

<sup>11</sup> Βλ. Glock, H.J., 1996, σελ. 292- 293, Garver, N., 1996.

<sup>12</sup> Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι υπάρχει και βιβλίο του Strawson με τίτλο *The Bounds of Sense*, το οποίο αποπειράται μια περισσότερο γλωσσικά προσανατολισμένη αναβίωση του Καντιανού εγχειρήματος. Το έργο αυτό του Strawson επικαιροποιεί, νομίζουμε, την Καντιανή σκέψη μπολιάζοντας την και με βιτγκενσταϊνικές επιρροές. Βλ. Βιρβιδάκης, 1984, διδ. διατριβή.

<sup>13</sup> Για τις σχέσεις βιτγκενσταϊνικής και Καντιανής φιλοσοφίας, βλ. Glock, H.J., 1996, σελ. 292- 293 και Virvidakis, 1984 και 1990. Θα θέλαμε, πάντως, να επισημάνουμε ότι σε ό,τι αφορά αυτές του τις θέσεις ο Wittgenstein βρίσκεται πολύ κοντά στους λογικούς θετικιστές, οι οποίοι πρώτοι μεταφέρουν ορισμένες από τις βασικές αυτές προκείμενες της Καντιανής φιλοσοφίας στη 'γλωσσική φιλοσοφία'.

σκέψης μας. Η γραμματική, βάσει αυτού του σκεπτικού, ανάγεται σε νόρμα που έρχεται να αποτιμήσει όλη την προηγούμενη φιλοσοφική σκέψη.

Από τη στιγμή που τίθεται το αίτημα αποτίμησης της φιλοσοφίας γενικά, είναι φυσικό να αναζητείται ένα κριτήριο βάσει του οποίου μέλει να κριθεί η δραστηριότητα αυτή. Η γραμματική καλείται να χρησιμεύσει ως το απαιτούμενο κριτήριο. Όπως παρατηρείται, μάλιστα, από τον N. Garver, χρειαζόμαστε για τον σκοπό αυτό ένα κριτήριο φιλοσοφικά ουδέτερο, μη φορτισμένο θεωρητικά. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, εφόσον τίθεται ο στόχος της κριτικής της φιλοσοφικής σκέψης, είναι απαραίτητο να βρεθεί ένα ουδέτερο φιλοσοφικό κριτήριο, ένα κριτήριο αυτοτελές που να ορίζεται μόνο σε σχέση με τον εαυτό του και να μην χρειάζεται θεμελίωση σε κάτι πέρα από το ίδιο, ένα κριτήριο «αυτοαναφερόμενο», όπως ο ίδιος το ονομάζει, που θα χρησιμεύσει ως βάση της κριτικής.<sup>14</sup>

Το κριτήριο αυτό αναζητείται, τόσο από τον Wittgenstein, όσο και από τον Austin στην γραμματική της κοινής γλώσσας. Στην σκέψη των δύο αυτών φιλοσόφων το αίτημα της κριτικής της φιλοσοφίας ως πνευματικής δραστηριότητας είναι ρητό. Η επίκληση της κοινής γλώσσας γίνεται ακριβώς με το σκοπό αυτό. Κατ' αυτούς η γλώσσα αποτελεί (ή, έστω, ενσαρκώνει) το κανονιστικό πλαίσιο της ανθρώπινης σκέψης και δράσης. Είναι επομένως το 'φυσικό' έδαφος πάνω στο οποίο πρέπει να πατήσει μια έγκυρη κριτική της φιλοσοφίας, της *μελέτης* της ανθρώπινης σκέψης και πράξης.

### **2.1.1. Η κριτική δύναμη της γραμματικής και τα φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα.**

Η σύλληψη της γραμματικής (της κανονιστικής διάστασης της γλώσσας) ως ενός αυτοτελούς κριτηρίου βάσει του οποίου μπορεί να κριθεί η φιλοσοφία, δεν αποτελεί, νομίζουμε, καινοτομία της βιτγκενσταϊνικής σκέψης. Ήδη ο G. Frege και ο B. Russell ή, αργότερα, οι λογικοί θετικιστές αναζητούν την λύση προβλημάτων στην ανάλυση της γλώσσας. Στην πραγματικότητα όλη η 'στροφή προς τη γλώσσα' ερμηνεύεται ως μια απόπειρα να βρεθεί ένα 'ουδέτερο σημείο εκκίνησης' από το οποίο μπορεί να ασκηθεί κριτική στη συστηματική φιλοσοφία και να απαντηθούν ομόφωνα τα παραδοσιακά φιλοσοφικά προβλήματα.<sup>15</sup>

Ο Wittgenstein καινοτομεί ως προς το ότι, ακολουθώντας τον Moore, στρέφει, στο ύστερο έργο του, το ενδιαφέρον στην *καθημερινή γλώσσα*, τους κανόνες χρήσεις

<sup>14</sup> Βλ. Garver, N., 1996, σελ. 139- 171.

της οποίας χρησιμοποιεί ως την αφετηρία αλλά και το κριτήριο κάθε φιλοσοφικού στοχασμού. Στην περίπτωση του Wittgenstein, λείπει ένα ρητό επιχείρημα που να δικαιολογεί την επιλογή της κοινής γλώσσας ως το κριτήριο βάσει του οποίου θα κριθεί η φιλοσοφική. Αυτό που ο Wittgenstein υπαινίσσεται, είναι ότι οι μορφές ζωής, και, ως αναπόσπαστο κομμάτι της, η κοινή γλώσσα, είναι το απόλυτο και αναπόδραστο εμπειρικό δεδομένο (factum). Και αυτός αρνείται να κάνει το διαχωρισμό μεταξύ γλώσσας και πραγματικότητας. Η συζήτηση για την Πραγματικότητα, είναι μια ψευδοσυζήτηση ακριβώς επειδή επιχειρεί να υπερβεί τη γλώσσα καθαυτή. Η γλώσσα είναι το κριτήριο που θα κρίνει κάθε φιλοσοφική θέση και που θα καταδείξει, άρα, και την α-νοησία των παραδοσιακών φιλοσοφικών ρήσεων και θεωριών.

Εύλογο είναι ότι, μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο, τα φιλοσοφικά προβλήματα δεν θεωρούνται γνήσια προβλήματα αλλά 'ψευδοπροβλήματα'. Εδώ βρίσκουμε τη συνέχεια μιας μακράς παράδοσης από τον αγγλικό εμπειρισμό, την Καντιανή φιλοσοφία μέχρι τους πραγματιστές και τους λογικούς θετικιστές που ακολουθούν και οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας και ο Wittgenstein.<sup>16</sup>

Σε ότι αφορά τη βιτγκενσταϊνική φιλοσοφία, όμως, η θεώρηση αυτή καταλαμβάνει το κεντρικό σημείο της επιχειρηματολογίας του και, κατά την κυρίαρχη ερμηνεία, αποτελεί τη βάση προκειμένου να κατανοήσουμε τη φιλοσοφία του. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο αυτό, λοιπόν, τα φιλοσοφικά προβλήματα δημιουργούνται «όταν η γλώσσα πάει διακοπές».<sup>17</sup> Αποτελούν διαστρεβλώσεις της χρήσης των όρων της καθημερινής γλώσσας και δημιουργούνται όταν αποσπούμε τους όρους αυτούς από τα γλωσσικά παιχνίδια στο πλαίσιο των οποίων χρησιμοποιούνται «φυσιολογικά».

Έως εδώ, οι απόψεις των Austin και Wittgenstein ουσιαστικά ταυτίζονται, αφού και για τον Austin, τα φιλοσοφικά προβλήματα προκύπτουν όταν χρησιμοποιούμε καταχρηστικά, δηλ. σε μη καθημερινά συμφραζόμενα, λέξεις και φράσεις της καθημερινής γλώσσας. Ο Austin είναι κάπως πιο μετριοπαθής στις δηλώσεις του από τον Wittgenstein. Έτσι, ακόμα κι όταν αναφέρεται ρητά στα φιλοσοφικά προβλήματα ως «γλωσσικές αστοχίες», επισημαίνει ότι είναι ορισμένες

---

<sup>15</sup> Rorty, 1967b, σελ. 4- 33.

<sup>16</sup> Για την αναδρομή στην ιστορία των ψευδοπροβλημάτων, αλλά και για τα προβλήματα που προκύπτουν απ' αυτά, βλ. Sorensen, 1993.

<sup>17</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 38.

«όχι όλες» οι φιλοσοφικές «ανησυχίες» που χρειάζονται διάλυση.<sup>18</sup> Οι διατυπώσεις του Wittgenstein, αντιθέτως, δεν αφήνουν περιθώρια για ‘γνήσια’ προβλήματα στην φιλοσοφία. Κατ’ αυτόν, τα φιλοσοφικά προβλήματα προκύπτουν από γλωσσικές παρανοήσεις και χρειάζονται διάλυση:

Ένα φιλοσοφικό πρόβλημα έχει τη μορφή: ‘Δεν βγάζω άκρη’.<sup>19</sup>

Αποτέλεσμα της φιλοσοφίας είναι το ξεσκέπασμα της μιας ή της άλλης καθαρής α-νοησίας και των καρούμπαλων που απόκτησε ο νους πέφτοντας πάνω στα όρια της γλώσσας. Αυτά, τα καρούμπαλα, μας φανερώνουν την αξία που έχει αυτό το ξεσκέπασμα.<sup>20</sup>

Γιατί η σαφήνεια που επιδιώκουμε είναι χωρίς άλλο μια τέλεια σαφήνεια. Αλλά αυτό σημαίνει πως τα φιλοσοφικά προβλήματα πρέπει να εξαφανιστούν εντελώς.<sup>21</sup>

Η φιλοσοφία εκλαμβάνεται ως κριτική της γλώσσας και των παρανοήσεων που μας υποβάλλει. Το ίδιο μοτίβο σκέψης είδαμε και πιο πάνω στο απόσπασμα του Austin (σελ.43), όπου ο φιλόσοφος μας καλεί να κρατήσουμε τις λέξεις μακριά και να κοιτάξουμε τον κόσμο ‘χωρίς παρωπίδες’. Η διάσταση στις διατυπώσεις των δύο φιλοσόφων, όμως, φαίνεται να συνιστά κυρίως διαφορά ύφους. Διότι και ο Austin, αν κανείς εξετάσει την πρακτική του, τον τρόπο, δηλαδή, που επιχειρηματολογεί κάθε φορά που καταπιάνεται με κάποιο φιλοσοφικό ζήτημα, δίνει την εντύπωση ότι κανένα από αυτά δεν το θεωρεί γνήσιο φιλοσοφικό πρόβλημα. Η πρακτική του υπαινίσσεται ότι κάθε ένα από τα φιλοσοφικά προβλήματα τα οποία συζητάει έχει δημιουργηθεί, επειδή οι όροι με τους οποίους διατυπώθηκε καταπατούν, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, τους κανόνες της καθημερινής γλώσσας. Αν η γλώσσα χρησιμοποιείτο σωστά, τα φιλοσοφικά προβλήματα δεν θα είχαν καν προκύψει. Η μέθοδος του Austin επιχειρεί να μας δείξει ή, έστω, να μας υποψιάσει, πού έγινε το λάθος, ποιά ήταν η εσφαλμένη κίνηση που έγινε από τους φιλοσόφους και πού συνέβαλε στη δημιουργία ενός ζητήματος που διαφορετικά δεν θα μας είχε ποτέ προβληματίσει. Αυτό είναι που υποστηρίζει και ο Wittgenstein. Παρά την διαφορά στο ύφος των δύο φιλοσόφων, και οι δύο δέχονται ότι τα φιλοσοφικά προβλήματα

---

<sup>18</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 5. Μεγάλη συζήτηση έχει γίνει για το κατά πόσο ο Austin θεωρεί όλα ή μερικά μόνο από τα προβλήματα της φιλοσοφίας ψευδοπροβλήματα. Βλ. Hampshire, S., 1969, σελ. 33-48. Γεγονός παραμένει ότι, αν περιοριστεί πάντως κανείς στο έργο του Austin, δεν θα βρει τόσο γενικούς αφορισμούς των φιλοσοφικών προβλημάτων και της φιλοσοφίας όσο στο έργο του Wittgenstein.

<sup>19</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ.123.

<sup>20</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 119.



προκύπτουν συνήθως από γλωσσικές παρανοήσεις. Αμέσως πιο κάτω θα αναφερθούμε στις ρίζες των φιλοσοφικών προβλημάτων.

### 2.1.1.1. Οι ρίζες των φιλοσοφικών προβλημάτων:

#### Α. συγχύσεις που εντοπίζονται στη γλώσσα:

Κατά τον Wittgenstein, τα φιλοσοφικά προβλήματα αποτελούν αγκυλώσεις της γλώσσας και της ανθρώπινης νόησης. Οι πηγές, δε, των φιλοσοφικών προβλημάτων είναι ποικίλες, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν τη ρίζα τους στη γλώσσα. Ακολουθώντας τον P.M.S. Hacker μπορούμε να τις διακρίνουμε στις εξής<sup>22</sup>:

α1.) *Οι αναλογίες στην 'επιφανειακή γραμματική' της γλώσσας:*

Σύμφωνα με τον Wittgenstein, η μορφή των προτάσεων της γλώσσας, «το ένδυμα της γλώσσας»<sup>23</sup>, συχνά μας παραπλανά, κρύβοντάς μας τις διαφορές μεταξύ παρόμοιων, εκ πρώτης όψεως, εκφράσεων της γλώσσας. Η διαφορά μεταξύ επιφανειακής και βαθιάς γραμματικής επισημαίνεται στο *Tractatus Logico-Philosophicus*, εφαρμόζεται όμως και στις *Φιλοσοφικές Έρευνες*.<sup>24</sup> Στον ύστερο Wittgenstein, όμως, η θεραπεία θα επέλθει με προσεκτική μελέτη της χρήσης και των περιστάσεων όπου χρησιμοποιούνται οι προβληματικές εκφράσεις και όχι με την ανακάλυψη μιας ενιαίας μονοσήμαντης λογικής δομής.

Έτσι, σύγχυση προκαλείται, π.χ., από την φαινομενολογία των φράσεων «γράφω», «μιλάω», «σκέφτομαι». Από την επιφανειακή ομοιότητα στην γραμματική δομή των ρημάτων αυτών, παραπλανόμαστε και θεωρούμε ότι και η φράση «σκέφτομαι» έχει την ίδια γραμματική δομή με αυτή των ρημάτων «γράφω» και «μιλάω». Αποτέλεσμα τούτου είναι να θεωρούμε ότι η σκέψη εκτελείται από ένα όργανο (τον εγκέφαλο μας), όπως ακριβώς θεωρούμε ότι η γραφή και η ομιλία εκτελούνται από το χέρι ή τον λάρυγγά μας αντίστοιχα. Οδηγούμαστε, έτσι, να θεωρούμε το κεφάλι μας ως «τόπο σκέψης», ξεχνώντας ότι με τον τρόπο αυτό χρησιμοποιούμε τη φράση μεταφορικά.<sup>25</sup> Σε τέτοιες παρανοήσεις οφείλονται πολλές

<sup>21</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, π.133.

<sup>22</sup> Ο Hacker διακρίνει 8 πηγές φιλοσοφικών προβλημάτων στον στοχασμό του Wittgenstein. Θα ακολουθήσουμε την ταξινόμηση του (Hacker, P.M.S., 1986, σελ. 168- 175 και Baker, G.P. & Hacker, P.M.S., 1997, σελ. 283-285) διότι, μεθοδολογικά, είναι έτσι πιο εύκολο να συγκρίνουμε τις απόψεις του Wittgenstein με αυτές του Austin. Πιστεύουμε, όμως, ότι οι ρίζες των φιλοσοφικών προβλημάτων μπορούν να συμπυκνωθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: αυτές που είναι στη βάση τους γλωσσικές και αυτές που οφείλονται σε μια σύγχυση μεταξύ επιστήμης και φιλοσοφίας. Ακολουθώντας την διάκριση αυτή, αλλάζουμε και τη σειρά που παραδίδεται από τον Hacker.

<sup>23</sup> *Tractatus*, παρ. 4.002

<sup>24</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 664.

<sup>25</sup> *Μπλε και Καφέ Βιβλίο*, σελ. 32.

φιλοσοφικές πλάνες, όπως π.χ., η πλατωνιστική αντίληψη για τα νοήματα των λέξεων ή για τους αριθμούς.<sup>26</sup>

Ο Austin, από την άλλη, παρόλο που δεν χρησιμοποιεί όρους όπως ‘επιφανειακή’ και ‘βαθιά’ γραμματικής, παρατηρεί ότι συχνά παραπλανιόμαστε από το γεγονός ότι χρησιμοποιούμε τις ίδιες ή παρόμοιες φράσεις σε πολλές διαφορετικές περιστάσεις. Η ιδέα εδώ είναι ίδια με του Wittgenstein: Θεωρούμε ότι υπάρχει μια κοινή σημασία ή έννοια που πρέπει να διερευνήσουμε, ενώ στην πραγματικότητα, έχουμε απλώς να κάνουμε με τις ποικίλες διαφορετικές χρήσεις που έχουν οι λέξεις. Αυτό είναι ένα μοτίβο που επανέρχεται συχνά στο έργο του Austin και που φιλοδοξεί να αντιμετωπίσει πλήθος φιλοσοφικών προβλημάτων: το πρόβλημα της ‘φύσης της πραγματικότητας’<sup>27</sup>, το πρόβλημα του σολιψισμού,<sup>28</sup> το πρόβλημα του γλωσσικού νοήματος, της ελεύθερης βούλησης.<sup>29</sup> Επισημαίνοντας τις διαφορετικές λειτουργίες της κάθε φράσης, και ο Austin όπως κι ο Wittgenstein, αντιτάσσεται σε μια πλατωνιστικού τύπου θεωρία για το νόημα.<sup>30</sup>

α2.) *Η τάση των φιλοσόφων να προβάλλουν τα χαρακτηριστικά ενός γλωσσικού παιχνιδιού σε άλλο:*

Αυτό που μας παραπλανά και πάλι είναι η επιφανειακή ομοιότητα μεταξύ φράσεων. Αποτέλεσμα, τώρα, όμως, είναι να δημιουργείται σύγχυση μεταξύ διαφορετικών γλωσσικών παιχνιδιών και να αποδίδονται στο ένα τα χαρακτηριστικά του άλλου. Π.χ., λέμε «είμαι βέβαιος ότι έξω βρέχει» ή «είμαι βέβαιος ότι  $1+1=2$ », θεωρώντας ότι οι βεβαιότητες αυτές δεν διαφέρουν, ή, αν θεωρηθεί ότι διαφέρουν, ότι πρόκειται απλώς για διαφορά βαθμού. Παραγνωρίζεται, έτσι, το γεγονός ότι στην πραγματικότητα έχουμε να κάνουμε με δύο εντελώς διαφορετικά γλωσσικά παίγνια. Στη πρώτη περίπτωση έχουμε να κάνουμε με βεβαιότητα για μια εμπειρική πρόταση, που δεν μπορεί να αποκλείσει κάθε αμφιβολία ως α-νόητη, ενώ στη δεύτερη, με μαθηματική βεβαιότητα που αποκλείει την αμφιβολία, και αυτό, κατά τον Wittgenstein, συνιστά διαφορά είδους, όχι διαφορά βαθμού.<sup>31</sup> Ο Austin, επίσης, τονίζει ότι συχνά παρασυρόμαστε από το γεγονός ότι χρησιμοποιούμε την ίδια φράση και παραγνωρίζουμε το γεγονός ότι την χρησιμοποιούμε για εντελώς διαφορετικούς σκοπούς, αποδίδοντας της, έτσι, διαφορετικό ‘νόημα’, ανάλογα με τα συμφραζόμενα.

<sup>26</sup> Hacker, P.M.S., 1986, σελ. 168- 169.

<sup>27</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 62-77, με ανάλυση των χρήσεων της λέξης ‘πραγματικό’.

<sup>28</sup> *Philosophical Papers*, «Other Minds», με ανάλυση της χρήσης του ρήματος ‘γνωρίζω’.

<sup>29</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word» και «A Plea for Excuses» αντίστοιχα.

<sup>30</sup> Βλ. και *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 74.

α3.) Η «φαινομενολογία της χρήσης της γλώσσας»<sup>32</sup>:

Με άλλα λόγια, ο «πειρασμός να εξηγήσουμε την έννοια του νοήματος μιας εκφοράς με όρους νοητικών πράξεων και διαδικασιών που συνοδεύουν...εκφορές, έχει τις ρίζες του, τουλάχιστον εν μέρει, σε συγκεκριμένα φαινομενολογικά χαρακτηριστικά του να μιλάω, να διαβάζω, να γράφω και να ακούω»<sup>33</sup>. Κατά τον Wittgenstein, η ταυτότητα μιας έννοιας είναι ανεξάρτητη από τα συναισθήματα που έχουν συσχετιστεί με την χρήση της.<sup>34</sup>

Ο Wittgenstein αρνείται την ύπαρξη μιας εσωτερικής διαδικασίας ως εξηγητικής του νοήματος. Ο Austin θα συμφωνούσε μαζί του. Οι κανόνες της γλώσσας αποδίδουν νόημα στις φράσεις όχι οι εσωτερικές διεργασίες που τελούνται στο νου των ομιλητών. Όμως, ενώ ο Wittgenstein επιτίθεται συστηματικά σε κάθε σύλληψη της κατανόησης ως μια εσωτερική διαδικασία, είτε αυτή αφορά τη γλώσσα (συζήτηση περί πλατωνιστικής θεωρίας του νοήματος ή περί του ακολουθείν έναν κανόνα), είτε το νου (συζήτηση περί καρτεσιανής σύλληψης του νου ή περί ιδιωτικής γλώσσας), στον Austin δεν βρίσκουμε μια συστηματική επιχειρηματολογία κατά του ψυχολογισμού. Πάντως, ακόμα και όταν, στη θεωρία του για τα ομιλιακά ενεργήματα<sup>35</sup>, ο Austin συσχετίζει το νόημα μιας εκφοράς με στις προθέσεις του ομιλητή, κάθε αναφορά του σε προθέσεις απλώς συνυπολογίζει και αυτή τη διάσταση εντός των γενικότερων περιστάσεων εκφοράς. Ο Austin δεν εξαρτά το νόημα μιας φράσης από εσωτερικές διαδικασίες όπως οι προθέσεις, όπως, π.χ., κάνει ο H.P. Grice.<sup>36</sup>

α4.) «Εικόνες- αρχέτυπα» ενσωματωμένα στη γλώσσα:

Κατά τον Wittgenstein εικόνες που έχουν ενσωματωθεί στη γλώσσα (ορισμένες δομές των εκφράσεων, μεταφορές, παρομοιώσεις) είναι πηγή φιλοσοφικών παραδόξων, καθώς μας υπαγορεύουν την πεποίθηση ότι τα πράγματα πρέπει να συμμορφώνονται με αυτές τις εικόνες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτού του είδους της πλάνης βρίσκουμε, κατά τον Wittgenstein, στη φιλοσοφία του νου. Εκεί, φράσεις όπως: «πέσ' μου τι συμβαίνει μέσα στο κεφάλι σου» μας παραπλανούν και μας κάνουν να φανταζόμαστε το νου ως ένα ιδιωτικό αμφιθέατρο το οποίο

<sup>31</sup> Hacker, P.M.S., 1986, σελ. 169- 170.

<sup>32</sup> Hacker, P.M.S., 1986, σελ 168.

<sup>33</sup> Hacker, P.M.S., 1986, σελ 170.

<sup>34</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 176,214. Βλ. και Hacker, P.M.S., 1986, σελ.170- 171.

<sup>35</sup> Βλ. *Philosophical Papers*, "Performative Utterances", σελ. 233- 252 και *How to Do Things with Words*. Επίσης, στο επόμενο κεφ., σελ. 166.

<sup>36</sup> Βλ. Grice, H.P., 1989β, και εδώ, σελ.207-209.

μπορούμε να προσεγγίσουμε μόνο με ενδοσκόπηση. Για να αποφευχθούν τέτοιες παρανοήσεις χρειάζεται μια συστηματική επισκόπηση της γραμματικής των φράσεων αυτών. Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι δεν αμφισβητείται η ορθότητα των εικόνων αυτών αλλά η φιλοσοφική κατανόηση ή ερμηνεία τους.<sup>37</sup> Συνήθως, κατά τον Wittgenstein, η εφαρμογή δίνεται από την ίδια την εικόνα, αυτό όμως δεν συμβαίνει στις περιπτώσεις αυτές που οδηγούμαστε σε φιλοσοφική πλάνη.<sup>38</sup> Π.χ., αν πούμε «ενώ του μιλούσα δεν ήξερα τι του περνούσε από το κεφάλι»<sup>39</sup>, εδώ «...ο τρόπος της έκφρασης μοιάζει να είναι κομμένος στα μέτρα ενός θεού που ξέρει αυτό που εμείς δεν μπορούμε να ξέρουμε...».<sup>40</sup> Στην πραγματικότητα, όμως, αυτό που εννοούμε είναι, απλώς, ότι θα θέλαμε να ξέρουμε τι σκέφτεται.<sup>41</sup>

Και ο Austin αναφέρεται σε «εικόνες ή μοντέλα»<sup>42</sup> (models) που έχουν ενσωματωθεί μέσα στη γλώσσα και που πολλές φορές «διαστρεβλώνουν τα γεγονότα αντί να μας βοηθήσουν να τα παρατηρήσουμε». Αυτό συμβαίνει διότι τα μοντέλα αυτά αποσπώνται με το πέρασμα του χρόνου από τις περιστάσεις και τις ανάγκες που τα γέννησαν και εφαρμόζονται σε νέες περιστάσεις για τις οποίες είναι ακατάλληλα. Παράδειγμα τέτοιου μοντέλου είναι, κατά τον Austin, η αιτιότητα. Η λέξη πρωτοχρησιμοποιήθηκε, σημειώνει ο Austin, για να αναφερθούν οι άνθρωποι στις πράξεις τους. Έπειτα για να αναφερθούν σε συμβάντα (events) ως πράξεις που έχουν γίνει από κάποιον. Τελικά, όμως, το μοντέλο αυτό μας «παγιδεύει», καθώς προσπαθούμε να αποδώσουμε στη λέξη «αιτία/ υπαιτιότητα» συνεχώς καινούργιες, «μη ανθρωπομορφικές», σημασίες, αναφερόμενοι σε πράγματα που δεν συνιστούν καν πράξεις. Στο σφάλμα αυτό έπεσε ο Hume, και συνακόλουθα ο Kant. Συμβαίνει συχνά, καταλήγει, όταν ψάχνουμε για την ανάλυση μιας τέτοιας έννοιας, να ανασύρουμε τα μοντέλα αυτά και τα ενσωματώνουμε στην ανάλυσή μας. Η ιστορική εξέταση των φράσεων θα μας δείξει ότι υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου τα νοήματα των φράσεων έχουν επεκταθεί τόσο ώστε δεν υπάρχει πια σχεδόν καμία σχέση με την υποδειγματική περίπτωση του μοντέλου. Αυτό, κατά τον Austin, αποτελεί μια συνήθη πηγή φιλοσοφικής σύγχυσης και «δεισιδαιμονίας».<sup>43</sup>

<sup>37</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 423, 424.

<sup>38</sup> Δες και Hacker, P.M.S., 1986, σελ. 171- 173. Ο Hacker, P.M.S., εντοπίζει επίσης μια παρόμοια αντίληψη στον Bentham (Hacker, P.M.S., 1986, σελ. 171).

<sup>39</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 427.

<sup>40</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 426.

<sup>41</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 427.

<sup>42</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.202.

<sup>43</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 202- 203.

Βλέπουμε εδώ ότι ο Austin για να εξηγήσει την ύπαρξη των μοντέλων αυτών χρησιμοποιεί μια έννοια ιστορικής εξέλιξης της γλώσσας. Η έννοια της εξέλιξης χρησιμοποιείται συνεχώς για να αποδοθεί στην κοινή γλώσσα η κανονιστική λειτουργία που της αποδίδει ο Austin. Μέσα στην εξέλιξη της γλώσσας, όμως, υπάγεται και η φιλοσοφική κατάχρηση της γλώσσας. Οι φιλόσοφοι, παρασύρονται από τα μοντέλα της γλώσσας και τα επεκτείνουν για να καλύψουν περιοχές ξένες προς αυτά. Το αποτέλεσμα είναι να διαστρεβλώνεται η κατανόησή μας για ορισμένα φαινόμενα.

Μια παρόμοια επίκληση της ιστορικής εξέλιξης γλωσσικών χρήσεων και καταχρήσεων συχνά διαφαίνεται και στο έργο του Wittgenstein, ποτέ όμως με τον ρητό τρόπο του Austin. Και εκεί, εικόνες ενσωματωμένες στη γλώσσα παραμορφώνουν τον τρόπο που κατανοούμε τα πράγματα, προβάλλοντας μοντέλα που έχουν σχεδιαστεί για διαφορετική χρήση σε περιστάσεις ξένες προς αυτά. Έχουν σχεδιαστεί στο παρελθόν, εννοείται, όσο κι αν στον Wittgenstein δεν είναι ρητή η 'ιστορικού τύπου' απόπειρα εξήγησης που χρησιμοποιεί ο Austin. Εδώ είναι η 'φύση της γλώσσας', η 'επιφανειακή γραμματική' της, τέτοια που μας παραπλανά.

α5.) «Οι Φυσικοί πόθοι του Λόγου»:

Οι προδιαθέσεις του ανθρώπινου λόγου, που αν δεν εξεταστούν κριτικά μας οδηγούν σε συγχύσεις. Τέτοιες προδιαθέσεις είναι, π.χ., η επιθυμία για γενικεύσεις ή για 'καθαρές' διακρίσεις, η εμμονή να αναζητείται η 'αληθινή ουσία' των πραγμάτων πίσω από τα φαινόμενα ή η διαρκής αναγωγή προς ανακάλυψη των εσχάτων θεμελίων. Κατά τον Wittgenstein, η δυσκολία στη φιλοσοφία έγκειται στο να γνωρίζουμε πότε θα σταματήσουμε<sup>44</sup>, στο να καταφέρουμε, δηλαδή, να υπερνικήσουμε αυτές τις 'φυσικές' μας προδιαθέσεις.<sup>45</sup>

Παρομοίως, και στον Austin, είναι αυτή η ροπή (των φιλοσόφων) για κάθε είδους γενικεύσεις, απλουστεύσεις, απόλυτες διχοτομήσεις και κάθε είδους σχηματοποιήσεις που ευθύνεται για τα φιλοσοφικά προβλήματα.<sup>46</sup> Το έργο του είναι διάχυτο από παραδείγματα και υποδείξεις περιπτώσεων όπου η ροπή αυτή δημιουργεί ψευδοπροβλήματα.<sup>47</sup> Και οι δύο αυτοί φιλόσοφοι αντίκεινται στην ουσιοκρατία, στον αναγωγισμό, στην τάση για γενικεύσεις με βασικό τους επιχειρήμα ότι όλες αυτές οι

<sup>44</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 133.

<sup>45</sup> Hacker, P.M.S., 1986, σελ 173- 174.

<sup>46</sup> Βλ. *Sense & Sensibilia*, σελ.3.

<sup>47</sup> Βλ., π.χ., *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word» ή *Sense & Sensibilia*, κεφ.VII και *passim*.

απόπειρες έχουν στη βάση τους μυθολογίες περί εσχάτων στις οποίες πρέπει κανείς να αντισταθεί.

α6.) Η προβολή της γραμματικής στην πραγματικότητα.

Παραπλανημένοι από την αυγουστίνηια εικόνα για τη γλώσσα, έχουμε την τάση να θεωρούμε ότι όλες οι λέξεις είναι ονόματα, και όλες οι προτάσεις είναι περιγραφές. Αυτό μας οδηγεί στην πεποίθηση ότι όλες οι γραμματικές μορφές της γλώσσας αντικατοπτρίζουν τη φύση των πραγμάτων. Έτσι, η πρόταση «τίποτα δεν είναι κόκκινο και πράσινο σε όλη του την επιφάνεια συγχρόνως» ορθώς εκλαμβάνεται πως δηλώνει μια αλήθεια για τον κόσμο. Δεν ισχύει όμως το ίδιο, κατά τον Wittgenstein, και για την πρόταση «25 > 23», παρόλο που, δίνει την εντύπωση ότι μας λέει κάτι για τη «φύση των αριθμών».<sup>48</sup>

Και ο Austin σαφώς διαφωνεί με αυτή την αντίληψη περί γλώσσας, σύμφωνα με την οποία όλες τις λέξεις εκλαμβάνονται σαν να ήταν κύρια ονόματα<sup>49</sup> και κάθε εκφορά αποτιμάται ως (αληθής ή ψευδής) περιγραφή κάποιας κατάστασης πραγμάτων.<sup>50</sup> Είδαμε όμως ότι ο φιλόσοφος αυτός θεωρεί πως η γλώσσα μπορεί να μας βοηθήσει να δια φωτίσουμε τον τρόπο που κατανοούμε τον κόσμο γύρω μας.<sup>51</sup> Είδαμε, επίσης, ότι συγχρόνως, σε άλλα χωρία του, ο Austin μιλά για την αλήθεια ως κάποιου είδους αντιστοιχία γλώσσας και πραγματικότητας.<sup>52</sup> Θα μπορούσε, λοιπόν, και ο Austin να κατηγορηθεί ότι προβάλλει εικόνες της γραμματικής στην γλώσσα. Εμείς πιστεύουμε ότι ο Austin απλώς επισημαίνει τη σημασία μίας κοινότοπης (common sense) έννοιας αντιστοιχίας ως ‘υπερβατολογική’ (‘συγκροτησιακή’), τρόπον τινά, απαίτηση της γλωσσικής επικοινωνίας.<sup>53</sup> Με τα λόγια του ίδιου:

Αν είναι να υπάρχει οποιαδήποτε επικοινωνία σαν αυτή που επιτυγχάνουμε με τη γλώσσα, πρέπει να υπάρχει ένα απόθεμα συμβόλων κάποιου είδους, το οποίο ένας ομιλητής πρέπει να εκφέρει ‘κατά βούληση’ και τα οποία ένα ακροατής μπορεί να παρατηρήσει... Πρέπει, επίσης να υπάρχει κάτι διαφορετικό από τις λέξεις, κάτι για το οποίο χρησιμοποιούμε τις λέξεις για να

<sup>48</sup> Hacker, P.M.S., 1986, σελ 175.

<sup>49</sup> Βλ. *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 55- 76, και κυρίως σελ.70 και 74.

<sup>50</sup> Βλ. *Philosophical Papers*, Performative Utterances, και *How to Do Things with Words*, passim.

<sup>51</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. I.B.2.1.

<sup>52</sup> *Philosophical Papers*, «Truth», σελ.121, 133 και passim και *Philosophical Papers*, «Unfair to Facts», σελ.159-60 και passim.

<sup>53</sup> Η υπερβατολογική υποστήριξη του ρεαλισμού αποτελεί κομμάτι της καντιανής παρακαταθήκης στην αναλυτική παράδοση. Βλ. Virvidakis, 1984, 1991β και υπό δημοσίευση2.

επικοινωνήσουμε: αυτό μπορεί να ονομάζεται «ο κόσμος». Δεν υπάρχει λόγος ο κόσμος να μην συμπεριλαμβάνει και τις λέξεις...<sup>54</sup>

Διατυπώσεις που υποστηρίζουν μια παρόμοια ερμηνεία μπορούμε, εξάλλου, να εντοπίσουμε και στον Wittgenstein. Στο *Περί Βεβαιότητας* συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι βασικές πεποιθήσεις, όπως είναι η πεποίθησή μας για την ύπαρξη εξωτερικού κόσμου αποτελούν τη σκαλωσιά, τη βάση αυτού του γλωσσικού παιχνιδιού. Η αποδοχή της πραγματικότητας ως υπερβατολογικής απαίτησης της επικοινωνίας μας φαίνεται συχνά να αποτελεί υπόρρητη προϋπόθεση τόσο του Wittgenstein όσο και του Austin. Μια τέτοια άποψη, όμως, σαφώς αποτελεί φιλοσοφική θέση που χρειάζεται περαιτέρω πραγμάτευση και επιχειρηματολογία. Εμείς ως περιοριστούμε εδώ στην παρατήρηση ότι είναι δυνατή μια τέτοια υπερβατολογική ερμηνεία του Βιτγκενσταϊνικού έργου.<sup>55</sup>

#### B. Η σύγχυση μεταξύ εννοιολογικού και εμπειρικού.

Κατά τον Wittgenstein, μια δεύτερη μεγάλη πηγή φιλοσοφικής σύγχυσης, εννοιολογικής φύσης και αυτή, είναι το γεγονός ότι οι φιλόσοφοι, παρασυρόμενοι και από την πρόοδο που σημειώνουν οι επιστήμες, κάνουν το σφάλμα να θεωρούν ότι η φιλοσοφία μπορεί να εφαρμόσει επιστημονικές μεθόδους και να οδηγηθεί έτσι σε νέες ανακαλύψεις. Οι απόψεις του Wittgenstein θεωρούνται εν πολλοίς απάντηση στον δάσκαλό του, τον Russell.<sup>56</sup>

Ο Russell αντιλαμβάνονταν την διαφορά της επιστήμης από την φιλοσοφία ως διαφορά βαθμού, όχι είδους. Η φιλοσοφία ασχολείται απλώς με πιο γενικά ή πιο θεμελιώδη ερωτήματα απ' ότι οι επιμέρους επιστήμες. Ο στόχος της φιλοσοφίας είναι, όπως και των επιστημών, η αναζήτηση και η τεκμηρίωση της γνώσης. Γι' αυτό και ο Russell θεωρεί ως τον κεντρικό πεδίο φιλοσοφικής δραστηριότητας της φιλοσοφίας, τη γνωσιολογία. Ρόλος της είναι η τεκμηρίωση των πορισμάτων της επιστήμης, έτσι ώστε να είναι επιστημολογικά αδιάβλητα. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει και η ίδια η φιλοσοφία να διασφαλίζει το αδιάβλητο των συμπερασμάτων της, θα πρέπει, επομένως, να εφαρμόζει, κατά το δυνατόν, επιστημονικές μεθόδους. Η επιστημονική μέθοδος θα βοηθήσει την φιλοσοφία, εξάλλου, να θεραπευτεί από παραδοσιακά ψευδοπροβλήματα που την απασχόλησαν στο παρελθόν.

<sup>54</sup> *Philosophical Papers*, «Truth», σελ. 121.

<sup>55</sup> Βλ. Virvidakis, 1984. Ανάλογη ερμηνεία μοιάζει να υποστηρίζει και ο McDowell, 2000.

<sup>56</sup> Βλ. Hacker, 1986, σελ. 9-15 και Baker & Hacker, 1997, σελ. 260- 264.

Συνεπής με την θέση του Russell ότι φιλοσοφία και επιστήμη διαφέρουν μόνο σε βαθμό, είναι και η θέση του ότι η φιλοσοφία είναι η μητέρα των επιστημών, καθώς και με τη πεποίθησή του ότι πολλά από τα παραδοσιακά φιλοσοφικά προβλήματα μπορεί τελικώς να απαντηθούν από την επιστήμη.<sup>57</sup> Μια τέτοια σύλληψη της φιλοσοφίας δεν απαντά, βεβαίως, μόνο στο έργο του Russell. Είναι συνήθης στη ιστορία της φιλοσοφίας και, κατά τον Wittgenstein, αποτελεί τη ρίζα πολλών φιλοσοφικών συγχύσεων. Σ' αυτό έχουν συμβάλει δύο, κυρίως, παράγοντες:

*β1.) Το μοντέλο επίλυσης των προβλημάτων στις φυσικές επιστήμες:*

Η πρόοδος που έχει επιτευχθεί στις επιστήμες συντέλεσε ώστε πολλοί φιλόσοφοι να θεωρήσουν ότι επιστημονικές μέθοδοι επίλυσης προβλημάτων θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και στην φιλοσοφία. Η άποψη ότι φιλοσοφική και επιστημονική μέθοδος ταυτίζονται, οδήγησε, κατά τον Wittgenstein, σε παρανόηση της εννοιολογικής ('γραμματικής') φύσης της γλώσσας στην οποία εκφράζονται, και η οποία οδηγεί σε παρανοήσεις των ορίων μεταξύ εμπειρικών προβλημάτων, των οποίων άπτεται η φυσική επιστήμη, και γραμματικών ζητημάτων, τα οποία είναι έργο της φιλοσοφίας να διασαφηνίσει.<sup>58</sup>

*β2.) Οι φιλοσοφικές μυθολογίες.*

Σύμφωνα με τον Wittgenstein, οι φιλόσοφοι παραπλανούνται από το μοντέλο των επιστημών και θεωρούν ότι μπορούν να διατυπώνουν θεωρίες. Ο ρόλος του φιλοσόφου, επιμένει, δεν είναι να κατασκευάζει θεωρίες, ούτε να τάσσεται με τη μία θεωρία ή την άλλη, αλλά να τις απομυθοποιεί, αποκαλύπτοντας τις αμοιβαίες παρανοήσεις πάνω στις οποίες (αντίπαλες θεωρίες) συνήθως στηρίζονται.<sup>59</sup> Στην φιλοσοφία, εξάλλου, δεν μπορεί να υπάρξει πρόοδος με την παραδοσιακή έννοια, δεν μπορεί, δηλαδή, η φιλοσοφία να συνεισφέρει γνωστικά.

Ο Wittgenstein πρεσβεύει έναν απόλυτο διαχωρισμό μεταξύ φιλοσοφίας και επιστήμης, ο οποίος στηρίζεται ακριβώς στην πλήρη διάκριση που κάνει μεταξύ εμπειρικού και εννοιολογικού επιπέδου. Έτσι, κατά τον Wittgenstein, η φιλοσοφία δεν μπορεί να προσφέρει νέα γνώση. Η φιλοσοφία δεν μπορεί να μας παρέχει καμία πληροφορία για τον εμπειρικό κόσμο- αυτός ανήκει στην αρμοδιότητα της επιστήμης να μελετήσει και να τον εξηγήσει. Ρόλος της φιλοσοφίας είναι η εννοιολογική έρευνα, μια έρευνα που θα γίνει με τα εργαλεία της γλωσσολογίας και που έχει ως

<sup>57</sup> Βλ. ενδεικτικά Russell, 1974.

<sup>58</sup> Hacker, 1986, σελ 173.

<sup>59</sup> Hacker, 1986, σελ 175.



σκοπό να μας απαλλάξει από τις φιλοσοφικές συγχύσεις.<sup>60</sup> Η φιλοσοφία δεν ανακαλύπτει, ούτε και εξηγεί τίποτα. Το μόνο που μπορεί να μας προσφέρει είναι περιγραφή και διασάφηση αυτού που ήδη γνωρίζουμε. Επομένως, στη φιλοσοφία δεν μπορούμε να μιλάμε για ‘θεωρίες’, ούτε και να αποζητούμε πρόοδο. Η φιλοσοφία είναι μια γραμματική έρευνα και ο ρόλος της είναι να καταδείξει τα όρια της σκέψης διασαφηνίζοντας τη γλώσσα. Διαφέρει, επομένως, ουσιαστικά από την επιστήμη.

Θα δούμε ότι, παρόλο που δεν ο Austin δεν συζητά ρητά την διάκριση μεταξύ επιστήμης και φιλοσοφίας, την προϋποθέτει συχνά στο έργο του. Έτσι, π.χ., παραπέμπει στην επιστήμη το πρόβλημα της αντίληψης, επειδή, ως εμπειρικό πρόβλημα, δεν βρίσκεται στην δικαιοδοσία της φιλοσοφίας.<sup>61</sup>

### 2.1.2. Η γραμματική ως θεραπεία.

Αν, λοιπόν, τα φιλοσοφικά προβλήματα είναι ψευδοπροβλήματα που έχουν τη ρίζα τους σε συγχύσεις γλωσσικές και εννοιολογικές, τόσο για τον Austin, όσο και για τον Wittgenstein, έργο της γραμματικής είναι να μας θεραπεύσει από τα προβλήματα αυτά. Αν παρατηρήσουμε, όμως, προσεκτικά τις θέσεις τους, και σε ό,τι αφορά τις ρίζες των φιλοσοφικών προβλημάτων όπως αναπτύχθηκαν πιο πάνω, θα δούμε μια διαφορετική απόχρωση στις απόψεις τους. Ο Austin μοιάζει να πιστεύει (χωρίς, όμως, να το ομολογεί ρητά) πως η διασάφηση της γλώσσας θα διαλύσει οριστικά τις φιλοσοφικές ανησυχίες.

Στην ιστορία της ανθρώπινης έρευνας, η φιλοσοφία κατέχει το χώρο ενός αρχικού κεντρικού ήλιου, γόνιμου και πολυτάραχου: από καιρό εις καιρό απελευθερώνει κάποιο τμήμα του να πάρει τη θέση μιας επιστήμης... Δεν είναι, λοιπόν, δυνατό, στον επόμενο αιώνα, να δούμε την γέννηση, ... μιας αληθινής και περιεκτικής *επιστήμης της γλώσσας*; Τότε θα έχουμε ξεφορτωθεί ένα ακόμα κομμάτι της φιλοσοφίας (θα ‘χουν μείνει πολλά ακόμα), *με τον μοναδικό τρόπο που μπορούμε να ξεφορτωθούμε τη φιλοσοφία, κλωτσώντας τη στο πάνω πάτωμα.*<sup>62</sup>

Ο Austin ευαγγελίζεται μια επιστήμη της γλώσσας ή οποία ίσως μια μέρα θα αντικαταστήσει τη μέθοδο του. Αυτό θα έχει τη συνέπεια άλλο ένα κομμάτι,

<sup>60</sup> Βλ. Hacker, 1986, σελ.156-161 και 1996, σελ. 113-117, Baker & Hacker, 1997, σελ. 265- 267 και 277- 283, Glock, σελ.341- 344. Επίσης, Virvidakis, 1984.

<sup>61</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 4. Βλ. και πιο κάτω, κυρίως, κεφ.ΙΙΙ.Α.1-3.

<sup>62</sup> *Philosophical Papers*, «Ifs and Cans», σελ. 232, η υπογράμμιση δική μου.

παραδοσιακά φιλοσοφικό, να αποσπαστεί και να αποτελέσει την απαρχή μιας νέας επιστήμης. Πριν τελεστεί αυτό το βήμα, βεβαίως, είναι απαραίτητη η διασάφηση των εννοιών μας. Όμως, εδώ ο Austin αφήνει ανοικτό το ενδεχόμενο, σταδιακά να *απαλλαγούμε* από τη φιλοσοφία. Ακόμα κι αν αυτό εκληφθεί ως ευχή για διασάφηση, ή, ακόμα, και ως χιούμορ, γεγονός παραμένει ότι υπάρχει ένα υπόρρητο τέτοιο αίτημα στην φιλοσοφία του Austin.

Αντιθέτως, κατά τον Wittgenstein, μια τέτοια θεραπεία δεν μπορεί ποτέ να είναι τελειωτική, καθώς νέα φιλοσοφικά προβλήματα θα αναφύονται επ' άπειρον. Ο φιλόσοφος παρατηρεί ότι τέτοια προβλήματα θα επαναδημιουργούνται συνεχώς, αφού οφείλονται στην φυσική τάση της γλώσσας και των ομιλητών της να αναζητούν το απόλυτο, το γενικό, ή να παραπλανώνται από εικόνες που έχουν ενσωματωθεί μέσα στη γλώσσα και να τις προβάλλουν σε περιοχές της γλώσσας ξένες προς αυτές.<sup>63</sup> Η ρίζα των φιλοσοφικών προβλημάτων είναι μια 'φυσική', όσο και ατελέσφορη, διάθεση του ανθρώπου να ωθεί το νου του πέρα από τα όρια της γλώσσας.<sup>64</sup> Κάτι τέτοιο όμως, είναι αδιανόητο, καθώς όλη μας η σκέψη και η αντίληψη καθορίζεται από τη γλώσσα. Αν οι προϋποθέσεις της σκέψης μας είναι γλωσσικές, κάθε απόπειρα να υπερβούμε τη γλώσσα συνιστά απλώς διαστρέβλωση της- και, κάθε φορά, είναι η γραμματική έρευνα, η γλωσσική ανάλυση, που θα μας βοηθήσει να διασαφηνίσουμε τις έννοιες που παρανοήσαμε και να θεραπεύσουμε το πρόβλημα.

Η διάσταση αυτή στην προσέγγιση των δύο αυτών φιλοσόφων απέναντι στα φιλοσοφικά προβλήματα υπογραμμίζει μία βαθύτερη διαφορά. Στο έργο του Austin υπόρρητη είναι η θέση ότι υπεύθυνος για τις διαστρεβλώσεις της γλώσσας και τη δημιουργία των ψευδοπροβλημάτων είναι εν μέρει ο (παραδοσιακός) φιλόσοφος.<sup>65</sup> Οι φιλόσοφοι έχουν επανανοηματοδοτήσει και καταχραστεί μια σειρά καθημερινών φράσεων. Χρειαζόμαστε, λοιπόν, έναν προσεκτικό γλωσσολόγο για να μας θεραπεύσει από τις φιλοσοφικές μυθολογίες. Όταν η διασάφηση επιτευχθεί, κατά πάσα περίπτωση η φιλοσοφία θα παύσει ή/και θα αντικατασταθεί από μια «επιστήμη της γλώσσας». Επαναλαμβάνουμε ότι μια τέτοια θέση περί του τέλους (ή της 'μεταμόρφωσης') της φιλοσοφίας, δεν εκφράζεται πουθενά ρητά μέσα στο έργο του Austin. Εμφανίζεται όμως υπόρρητα σε κείμενα, όπως στο παραπάνω απόσπασμα.

<sup>63</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 90, 115.

<sup>64</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 119.

<sup>65</sup> Βλ. ενδεικτικά, *Sense & Sensibilia*, σελ. 7-10, 19, 29 και *passim*, *Philosophical Papers*, "Are There A Priori Concepts", σελ. 52. Βλ. επίσης και εδώ, την εισαγωγή.

Κατά τον Wittgenstein, αντιθέτως, είμαστε όλοι υπεύθυνοι για τις διαστρεβλώσεις αυτές που οδηγούν σε ψευδοπροβλήματα ως χρήστες της γλώσσας. Ο ρόλος που αναλαμβάνει εδώ ο φιλόσοφος- γλωσσολογός είναι να θεραπεύσει «τον φιλόσοφο μέσα μας». <sup>66</sup> Κι αυτό γιατί είναι η ίδια η φύση της γλώσσας που μας παραπλανά: «η φιλοσοφία είναι... σφηνωμένη στη γλώσσα» <sup>67</sup>, «στη γλώσσα μας έχει ενσωματωθεί μια ολόκληρη μυθολογία» <sup>68</sup>. Από τη μυθολογία αυτή πρέπει ο φιλόσοφος γλωσσολογός να μας θεραπεύσει. Τον χρειαζόμαστε διότι αυτός είναι περισσότερο πεπαιδευμένος από εμάς στο να αντιστέκεται ακριβώς στη «μυθολογία της γλώσσας», στο να μην παραπλανάται από «επιφανειακές ομοιότητες», στο να εντοπίζει τις εσφαλμένες εικόνες που εκφράζονται καμιά φορά στη γλώσσα και να τις διαλύει. <sup>69</sup>

Το έργο αυτό αναλαμβάνει ο Wittgenstein να φέρει εις πέρας για μια σειρά φιλοσοφικών ζητημάτων που σχετίζονται με το νου και τη γλώσσα, προσπαθώντας να δείξει κάθε φορά το σημείο ακριβώς όπου έχει δημιουργηθεί το μπέρδεμα που έκανε τη γλώσσα να γυρίζει «σαν ελεύθερος τροχός», αντί να λειτουργεί κανονικά <sup>70</sup> και, διασαφηνίζοντάς το, να ελευθερώσει «τη μύγα από την μυγοπαγίδα» <sup>71</sup>. Το έργο της φιλοσοφίας, όπως την αντιλαμβάνεται όμως ο Wittgenstein, δεν σταματά εδώ. Κάθε φορά νέα προβλήματα θα εμφανίζονται και η γλωσσολογία θα χρειάζεται για να τα θεραπεύσει. Πίσω από αυτές τις θέσεις κρύβεται, όμως, μια άλλη, βασικότερη διαφορά: Στον Wittgenstein η ‘θεραπεία από τη φιλοσοφία’ σχετίζεται με μία έννοια ‘νοητικής αταραξίας’ <sup>72</sup> που δεν απαντάται πουθενά στο έργο του Austin. Όπως σημειώνει ο Wittgenstein: «Η πραγματική ανακάλυψη είναι αυτή που με κάνει ικανό να σταματώ να φιλοσοφώ όταν θέλω.- εκείνη που αναπαύει τη φιλοσοφία έτσι που να μην τη βασανίζουν πια ερωτήματα». <sup>73</sup> Η φιλοσοφία θα μας ησυχάσει από άσκοπες

<sup>66</sup> *Manuscripts* (στο εξής θα αναφερόμαστε ως MS) παρ. 219,11, όπως παραδίδεται από τον Kenny, A., 1984, σελ. 48-49. Η μετάφραση χωρίων από το έργο αυτό είναι δική μου.

<sup>67</sup> MS, παρ. 213, 425.

<sup>68</sup> MS, παρ. 213, 434. Όλα τα παραπάνω χωρία του MS παραδίδονται από τον Kenny, A., 1984, σελ. 48-49.

<sup>69</sup> Δες και Kenny, 1984, σελ. 48- 49.

<sup>70</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 132.

<sup>71</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 309.

<sup>72</sup> Εδώ χρησιμοποιούμε τους όρους ‘θεραπευτική’ ή ‘διαλυτική’, όταν αναφερόμαστε στην σύλληψη της φιλοσοφίας ως διάλυσης των φιλοσοφικών προβλημάτων, αλλά θα χρησιμοποιούμε τον όρο ‘ησυχασμός’- ‘ησυχαστικός’, όταν θέλουμε να αναφερθούμε σε αυτή τη πλευρά της βιτγκενσταϊνικής θεραπείας που ως στόχο έχει την *νοητική αταραξία*- μια αταραξία που μπορεί να συγκριθεί με το πυρρώνιο αίτημα. Για τον ησυχασμό (quietism), τις φιλοσοφικές ρίζες του και τις μεταφιλοσοφικές προεκτάσεις του, βλ. Zangwill, 1992, Phillips, 1999. Επίσης, βλ. και Fogelin, R.J., 1994, σελ. 192-220, Βενιέρη, 1989/90, σελ. 26, Virvidakis, αδημοσίευτο 2 και 3, και Schulte, 2001.

<sup>73</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ.133.

ανησυχίες, η γλωσσική ανάλυση θα θεραπεύσει το νου μας από αδιέξοδες σκέψεις και θα μας χαρίσει την ηρεμία του νου- τουλάχιστον προς στιγμήν, μιας και νέα προβλήματα μέλλουν να παρουσιαστούν. Ο ρόλος του γλωσσικολογού –στον Wittgenstein, αλλά όχι και στον Austin- μοιάζει εμπνευσμένος από αυτόν του ψυχολογού.<sup>74</sup> Μόνο που στην περίπτωση της φιλοσοφίας, τουλάχιστον, η προσπάθεια για κατευνασμό των φιλοσοφικών μας ανησυχιών παρουσιάζεται ως μια σισύφεια απόπειρα θεραπείας, διότι η δομή της γλώσσας δημιουργεί αέναα μυθοποιήσεις.

Αν, λοιπόν, «η θεραπεία (treatment) μιας ερώτησης εκ μέρους του φιλοσόφου είναι σαν τη θεραπεία μιας αρρώστιας», το είδος αυτής της αγωγής παρομοιάζεται από τον ίδιο τον Wittgenstein συχνά με ψυχική ανάλυση ή ψυχοθεραπεία. Το έργο που αναλαμβάνει η φιλοσοφία είναι να φέρει στο φως απωθημένες ανοησίες και να τις αποκαλύψει ως τέτοιες, να καταστήσει την υπόρρητη ανοησία ρητή. Το έργο αυτό θεωρεί ο Wittgenstein ότι έχει αναλάβει π.χ. σχετικά με το νου ή τη γλώσσα: να φέρει στο φως υπόρρητες, ξεχασμένες εικόνες που έχουν ενσωματωθεί στη γλώσσα και επηρεάζουν το πώς συλλαμβάνουμε το νου και τη γλώσσα. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση για να επιτύχει η θεραπεία είναι, όπως και στην ψυχική ανάλυση, αφενός, να θελήσει ο ίδιος ο ‘ασθενής’ να αποθεραπευτεί και, αφετέρου, να αναγνωρίσει, όταν ο γλωσσικολογός του το επισημάνει, την ανοησία ως τέτοια.<sup>75</sup>

Η φιλοσοφία, επομένως, εργάζεται ενάντια στη βούληση, όχι στη λογική. Έτσι, όταν ζητείται από κάποιον να εγκαταλείψει ένα συνδυασμό λέξεων ως α-νόητο, του ζητείται να παραιτηθεί από παρορμήσεις της βούλησής του, όχι από το λογικό του (intellect).<sup>76</sup> Κατά τον Wittgenstein, η βούληση για θεραπεία είναι απαραίτητη προϋπόθεση. Για να θεραπευτεί ο ‘ασθενής’, θα πρέπει να είναι ήδη διατεθειμένος να δει τα φιλοσοφικά προβλήματα ως ψευδο-ανησυχίες. Εξίσου απαραίτητο, όμως, είναι να αναγνωρίσει κανείς αβίαστα την περιγραφή του ‘φιλοσόφου- γλωσσικολογού’ ως ορθή.

το άτομο που είναι κάτω από την επίδραση του λάθους πρέπει να πει:  
‘ναι... αυτό ακριβώς σκέφτομαι’...Μπορούμε να κάνουμε κάποιον να κατανοήσει το λάθος του μόνο όταν ο ίδιος παραδεχθεί ότι αυτή είναι η κατάλληλη φράση γι’ αυτό που ο ίδιος πιστεύει...Δηλαδή, ο στόχος

<sup>74</sup> Την ιδέα αυτή της σύγκρισης της φιλοσοφίας και της ψυχικής ανάλυσης επεξεργάστηκε αργότερα και ο μαθητής του Wittgenstein, John Wisdom. Χαρακτηριστικά βλ. Wisdom, 1969.

<sup>75</sup> Kenny, 1984, σελ. 39-41 και Κωβαίος, 1988, σελ.26-28, 114-5, 169-70 και 1996, σελ. 74-79, 104-114, 118-119, 324-347, 397-399.

<sup>76</sup> Βλ. Hacker, 1996, σελ. 112.

είναι: (the point is) μόνο όταν την αναγνωρίσει ως τέτοια είναι η σωστή φράση. (Ψυχανάλυση).<sup>77</sup>

Για την επίτευξη των θεραπευτικών σκοπών της, η φιλοσοφία χρειάζεται να εφαρμόσει πολλές διαφορετικές τεχνικές: «Δεν υπάρχει μία φιλοσοφική μέθοδος-υπάρχουν μέθοδοι, σαν να λέγαμε, διαφορετικές θεραπείες».<sup>78</sup> Ανάλογη, όπως είδαμε, είναι και η άποψη του Austin, όταν περιγράφει την μεθόδό του ως *μία μόνο* από τις φιλοσοφικές μεθόδους.<sup>79</sup> Ζητούμενο είναι αν η γλωσσική ανάλυση που προτείνει ο Wittgenstein θεωρείται ως η νέα μορφή φιλοσοφίας καθαυτή, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει διαφορετικές υπο-μεθόδους ή αν εκλαμβάνεται ως μία από τις μεθόδους που η φιλοσοφία πρέπει να εφαρμόσει προκειμένου να απαλλαγεί από τα φιλοσοφικά προβλήματα. Αν όλα τα συστηματικά φιλοσοφικά προβλήματα συνίστανται σε «καρούμπαλα της γλώσσας», η γραμματική ανάλυση πρέπει να είναι η νέα, η καλή φιλοσοφία, αυτή που, εφαρμόζοντας διαφορετικές τεχνικές ανά περίπτωση, θα μας θεραπεύσει από «την βούληση για την πλάνη».<sup>80</sup>

### 2.1.3. Ο στόχος της «εναργούς αναπαράστασης».

Καθήκον του φιλοσόφου γλωσσολογική είναι να μας θεραπεύσει από τις φιλοσοφικές ανησυχίες. Αυτό θα το επιτύχει όταν καταφέρει να μας δώσει «εποπτεία» της γλώσσας, των γλωσσικών παιχνιδιών, των πραγματικών χρήσεων των λέξεων. Ο Wittgenstein θέτει τον στόχο της «εποπτείας» ή «εποπτικής θέας» (“*oebersicht*”)<sup>81</sup> ή της «εναργούς αναπαράστασης» (“*perspicuous representation*”) της γλώσσας ως απαραίτητο όρο για την επίτευξη της διασάφησης και της διάλυσης των φιλοσοφικών ψευδοπροβλημάτων. Με τα λόγια του ίδιου:

Μια από τις κύριες μορφές ακατανόησias μας είναι πως δεν έχουμε *εποπτεία* της χρήσης των λέξεων.- Στη γραμματική μας λείπει η εποπτικότητα.- Η ξεκάθαρη αναπαράσταση εξασφαλίζει την κατανόηση που συνίσταται ακριβώς στο ότι ‘βλέπουμε τις συσχετίσεις’. Γι’ αυτό και έχει σπουδαιότητα το να βλέπουμε και να δημιουργούμε *ενδιάμεσα μέλη*.

<sup>77</sup> MS, 213, 410 όπως αναφέρεται στον Kenny, 1984, σελ. 41. Η μετάφραση δική μου.

<sup>78</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ.133.

<sup>79</sup> Βλ. *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 181-182.

<sup>80</sup> Hacker, 1996, σελ. 111.

<sup>81</sup> Για να αποδώσω την έννοια αυτή θα χρησιμοποιώ εναλλακτικά τους όρους ‘εποπτεία’, ‘εποπτική θέα’ και ‘επισκόπηση’.

Η έννοια της εποπτικής παράστασης έχει για μας θεμελιακή σημασία. Υποδηλώνει τη μορφή με την οποία παρασταίνουμε τα πράγματα, τον τρόπο μας να τα βλέπουμε. (είναι αυτό μια ‘κοσμοθεωρία’;).<sup>82</sup>

Η «εποπτεία», κατά τον Wittgenstein, συνίσταται σε μια *τακτοποίηση* της γλώσσας<sup>83</sup>, όπως αυτή θα προκύψει μέσω της περιγραφής. Ο στόχος είναι να περιγράψουμε τμήματα γραμματικής, να δείξουμε τις μεταξύ τους συνδέσεις όπου υπάρχουν, να αποκαλύψουμε το πλήθος των γλωσσικών παιγνιδιών και το γραμματικό status των ‘μεταφυσικών αληθειών’. Οι φιλόσοφοι οδηγήθηκαν σε εσφαλμένα, δήθεν εμπειρικά, συμπεράσματα, επειδή ακριβώς τους έλειπε η εποπτεία.<sup>84</sup> Η επισκόπηση της γραμματικής της γλώσσας θα αλλάξει τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα γύρω μας, αφού οι έννοιες θα επανέλθουν στην πραγματική τους διάσταση και οι μεταφυσικές μυθοπλασίες θα διαλυθούν.

Η ιδέα που υποβόσκει εδώ είναι ότι η φιλοσοφία στοχεύει σε ενός άλλου είδους αποκάλυψη από αυτήν της επιστήμης. Ο φιλόσοφος δεν προσφέρει καινούργια γνώση. «Η δουλειά του φιλοσόφου είναι να συλλέγει υπομνήσεις για έναν ορισμένο σκοπό».<sup>85</sup> Σκοπός της φιλοσοφίας, επομένως, δεν είναι να κάνει νέες επαγωγικές ή νομολογικές συστηματικές ανακαλύψεις, αλλά απλώς να υπενθυμίσει αυτό που ήδη γνωρίζουμε, να ξεκαθαρίσει εννοιολογικές συγχύσεις, να τακτοποιήσει τις έννοιές μας. Η αποκάλυψη στην οποία στοχεύει η φιλοσοφία θα έρθει όταν επιτευχθεί μια τάξη στον εννοιολογικό μας χάρτη και γίνουν οι απαραίτητες συνδέσεις (ή αποσυνδέσεις) μεταξύ εννοιών που μας είναι ήδη γνωστές. Η επισκόπηση της γραμματικής στοχεύει, επομένως, σε μια καλύτερη κατανόηση του κόσμου, κατανόηση, όμως, διαφορετική από αυτή της επιστήμης.<sup>86</sup>

Η ‘εποπτική θέα’, συγχρόνως τονίζεται, αποτελεί ολιστική έννοια, αφού φιλοδοξεί να μας δώσει εποπτεία όλης της γλώσσας. Επειδή, όμως, δεν μπορούμε να ‘εποπτεύσουμε’ όλη τη γλώσσα ‘με μια ματιά’, η μελέτη αυτή θα πρέπει να προχωρήσει με λεπτομερείς περιγραφές μικρών κάθε φορά κομματιών της γλώσσας. Ο Wittgenstein συνεχώς τονίζει ότι το μόνο που η φιλοσοφία μπορεί να κάνει είναι να

<sup>82</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 122.

<sup>83</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 92.

<sup>84</sup> Βλ. Backer & Hacker, 1997, σελ. 305-306.

<sup>85</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 127.

<sup>86</sup> Ο Glock ανιχνεύει τις ρίζες της ιδέας ότι υπάρχουν εναλλακτικές μορφές κατανόησης του κόσμου, πέραν της επιστημονικής, που σχετίζονται με την επισκόπηση και την ‘τακτοποίηση’ των εννοιών ή των πρώτων αρχών της σκέψης μας στον Frege αλλά και στους Frazer, Goethe, Spengler (Glock, H.J., 1996, σελ.278-279). Βλ. επίσης, Backer & Hacker, 1997, σελ 306- 308.

περιγράφει τις χρήσεις των λέξεων. Η εποπτεία θα προκύψει μέσω της περιγραφής της γλώσσας και της κατανόησης του νοήματος. Με τα λόγια του ίδιου:

Η φιλοσοφία δεν επιτρέπεται με κανένα τρόπο να αγγίζει την πραγματική χρήση της γλώσσας- τελικά, το μόνο που μπορεί να κάνει, είναι να την περιγράψει. Γιατί δεν μπορεί ούτε να τη θεμελιώσει. Όλα τα αφήνει όπως είναι....<sup>87</sup>

Η φιλοσοφία οφείλει να περιγράψει τα διαφορετικά γλωσσικά παιχνίδια της κοινής γλώσσας, να επισημάνει το πλήθος και τις διαφορές τους, «να βάλει μία τάξη στη γνώση μας για τη χρήση της γλώσσας: μια τάξη για έναν ορισμένο σκοπό- ...- όχι την τάξη».<sup>88</sup>

Η επιμονή στον περιγραφικό ρόλο της φιλοσοφίας είναι ένα από τα μοτίβα της βιτγκενσταϊνικής σκέψης. Μέσω της περιγραφής θα επιτευχθεί η υπενθύμιση και η διασάφηση των εννοιών μας που θα απομακρύνει τις φιλοσοφικές πλάνες. Ο ρόλος της φιλοσοφίας αρχίζει και τελειώνει εκεί:

Η φιλοσοφία απλά και μόνο τα τοποθετεί όλα μπροστά μας και δεν εξηγεί τίποτα, ούτε συνάγει τίποτα.- Αφού όλα προσφέρονται στη θέα και δεν υπάρχει τίποτα που να χρειάζεται εξήγηση. Γιατί αυτό που είναι κρυμμένο δεν μας ενδιαφέρει.<sup>89</sup>

Η εποπτεία, λοιπόν, θα μας βοηθήσει να βάλουμε μία τάξη (όχι «την τάξη») στη γνώση μας για τη γλώσσα, μια τάξη «για ορισμένο σκοπό». Το αίτημα για επιδίωξη εποπτικής θέας θεωρείται από ορισμένους ο μοναδικός 'θετικός' (μη θεραπευτικός) στόχος της φιλοσοφίας του Wittgenstein.<sup>90</sup> Συγχρόνως, το αίτημα αυτό αρνείται την δυνατότητα μιας μεταγλώσσας, μιας μελέτης για τη γλώσσα από ένα ανώτερο επίπεδο. Η φιλοσοφία απλώς τα τοποθετεί όλα μπροστά μας, μας υπενθυμίζει αυτό που ήδη ξέρουμε, επιδιώκει μια τάξη, όχι την τάξη. Έτσι, η περιγραφή της γλώσσας είναι το μόνο ζητούμενο, επειδή έτσι θα διασαφηνιστούν οι προβληματικές περιοχές της γλώσσας και θα εντοπιστούν οι αναλογίες, οι εικόνες, οι παρερμηνευμένες ομοιότητες που προκαλούν φιλοσοφικές πλάνες. Δεν είναι αυτοσκοπός η διασάφηση στο έργο του Wittgenstein, είναι διασάφηση «για ορισμένο σκοπό». Και ο σκοπός της βιτγκενσταϊνικής φιλοσοφίας, σύμφωνα με τα όσα λέει ο ίδιος, τουλάχιστον, είναι να μας θεραπεύσει από τα φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα.

<sup>87</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 124.

<sup>88</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 132.

<sup>89</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 126.

Για να θεραπευτούμε χρειαζόμαστε «πλήρη διασάφηση».<sup>91</sup> Αυτός είναι ο ρόλος της εποπτικής θέας και η λειτουργία της αυτή τη συνδέει τελικά και με τη γενικότερη σύλληψη της φιλοσοφίας ως θεραπείας. Ο ρόλος της επισκόπησης παρουσιάζεται, επομένως, και αυτός ως θεραπευτικός. Η 'εναργής αναπαράσταση' χρειάζεται για να εκλείψουν παρανοήσεις που δημιουργούν φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα.

Η σύλληψη της φιλοσοφίας ως περιγραφής, ως θεραπείας και ως εναργούς αναπαράστασης, η απόλυτη διάκριση μεταξύ εννοιολογικού και εμπειρικού και μαζί η ιδέα ότι η φιλοσοφία στοχεύει σε μια ποιοτικά διαφορετική κατανόηση ή αποκάλυψη από αυτή της επιστήμης αποτελούν το νήμα όλης της βιτγκενσαϊνικής σκέψης. Κατά τον Wittgenstein, λοιπόν, η γραμματική έρευνα θα αποκαλύψει αυτό που βρίσκεται ήδη μπροστά μας. Δεν θα μας μάθει κάτι νέο με τον τρόπο, τουλάχιστον, που το κάνει η επιστήμη. Η αποκάλυψη θα επέλθει αν βγάλουμε τα 'γυαλιά' της φιλοσοφίας και ξαναανακαλύψουμε τον πλούτο των εννοιών μας. Τότε θα ανακαλύψουμε ότι δεν υπάρχει τίποτα κρυφό, πίσω ή κάτω από αυτά που ήδη γνωρίζουμε. Οτιδήποτε υπάρχει είναι ήδη εδώ, μέσα στην κοινή γλώσσα.

Η διασάφηση της κοινής γλώσσας θα επιτευχθεί μέσω της περιγραφής των γλωσσικών παιχνιδιών και της 'εποπτικής θέας'. Σε καμία περίπτωση, δεν χρειάζεται η βελτίωσή της ή η μεταρρύθμισή της σε μία αυστηρότερης λογικής δομής τυποποιημένη γλώσσα. Θα πρέπει, ωστόσο, να σημειώσουμε ότι τόσο ο Wittgenstein, όσο και ο Austin, τουλάχιστον θεωρητικά, δεν εναντιώνονται σε κάθε μεταρρύθμιση της γλώσσας. Ο Wittgenstein παρατηρεί πως «μια τέτοια μεταρρύθμιση είναι βέβαια δυνατή για καθορισμένους πρακτικούς σκοπούς, σκοπούς όπως η βελτίωση της ορολογίας μας έτσι ώστε, στην πρακτική χρήση, να αποφεύγονται παρανοήσεις. Αλλά δεν είναι αυτές οι περιπτώσεις με τις οποίες έχουμε να κάνουμε».<sup>92</sup> Και, επίσης, δεν είναι αυτές οι περιπτώσεις των «διορθώσεων» που επιζητά η παραδοσιακή φιλοσοφία. Κατά τον Austin, δε, η γλώσσα χρειάζεται πολλές φορές να αντιμετωπίσει καινοφανείς καταστάσεις και, στις περιπτώσεις αυτές αναγκαία εξελίσσεται ή εμπλουτίζεται.<sup>93</sup> Οι περιπτώσεις όμως αυτές, και πάλι, δεν μας δημιουργούν προβλήματα.

Τα προβλήματα ξεκινούν όταν η γλώσσα αντιμετωπίζεται συλλήβδην ως ένα τυπικό γλωσσικό σύστημα, κάτι που μας παρεμποδίζει να δούμε τα πράγματα

---

<sup>90</sup> Backer & Hacker, 1997, σελ. 308-309.

<sup>91</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 133.

<sup>92</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 132.



καθαρά. Αρχίζουμε, λοιπόν, να ρωτάμε για την ουσία της γλώσσας, της σκέψης, της πραγματικότητας. Όμως, κατά τον Wittgenstein, τέτοια ερωτήματα βασίζονται σε μια παρανόηση: «Το ερώτημα δεν βλέπει την ουσία σαν κάτι τι που είναι κιόλας ολοφάνερο και που μπορεί να γίνει εποπτικό με μια τακτοποίηση- αλλά σαν κάτι που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια».<sup>94</sup> Από τέτοιου είδους ψευδαισθήσεις παρακινούμαστε να δημιουργήσουμε τεχνητές γλώσσες, εναλλακτικούς και ‘επαρκέστερους’ τρόπους να συλλάβουμε τα πράγματα, ξεχνώντας ότι με κάθε τέτοια προσπάθεια απλώς ‘ο νους μας προσκρούει στα όρια της γλώσσας’.<sup>95</sup> Με τα λόγια του Wittgenstein:

...είναι σαφές πως κάθε πρόταση της γλώσσας μας ‘είναι εντάξει έτσι όπως είναι’- που σημαίνει πως δεν επιδιώκουμε ένα ιδανικό...<sup>96</sup>

...Το ιδανικό, το σκεφτόμαστε να στέκει στέρεο και αμετακίνητο. Δεν μπορείς να βγεις έξω από αυτό. Πρέπει πάντα να γυρνάς πίσω. Δεν υπάρχει κανένα έξω: έξω δεν μπορείς να αναπνεύσεις.<sup>97</sup>

Η ρήση του Wittgenstein ότι η κοινή γλώσσα είναι «εντάξει έτσι όπως είναι», δεν σημαίνει απλώς ότι η καθημερινή γλώσσα είναι επαρκής για κάθε πρακτικό σκοπό και άρα δεν χρειαζόμαστε καμία άλλη ‘ιδανική’ ή τεχνητή γλώσσα. Κατά τον Wittgenstein, ένα τέτοιο δίλημμα δεν μπορεί να τεθεί, καθώς μια τέτοια επιλογή, θα ήταν επιλογή ανάμεσα σε ασύμβατα, για εντελώς διαφορετικούς σκοπούς δομημένα, παιχνίδια. Εδώ, νομίζουμε, ο Wittgenstein στην πραγματικότητα λέει κάτι βαθύτερο: Υπενθυμίζει ότι η κοινή γλώσσα είναι ό,τι έχουμε, ότι *κατ’ αρχήν* δεν μπορούμε να βγούμε έξω από αυτή και να μιλήσουμε για εναλλακτικά συστήματα ή για μια μεταγλώσσα. Κάθε εναλλακτική λογική προϋποθέτει ήδη τη γλώσσα.

...Το ότι εγώ, όταν δίνω εξηγήσεις σχετικές με τη γλώσσα, είμαι αναγκασμένος να χρησιμοποιώ τη γλώσσα στο σύνολό της ...αυτό δείχνει πως για τη γλώσσα μπορώ να πω μόνο εξωτερικά πράγματα.

Ναι, αλλά τότε πως μπορούν να μας ικανοποιήσουν αυτές οι εξηγήσεις;

---

<sup>93</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 69 και «A Plea for Excuses», σελ. 185.

<sup>94</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 92.

<sup>95</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 119.

<sup>96</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 98.

<sup>97</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 103.

-Αλλά οι ερωτήσεις σου ήταν κιάλας διατυπωμένες σ' αυτή τη γλώσσα: έπρεπε να εκφραστούν σ' αυτή τη γλώσσα αν είχες κάτι να ρωτήσεις.

Οι ενδιασμοί σου είναι παρανοήσεις.

Οι ερωτήσεις σου αναφέρονται σε λέξεις' γι αυτό πρέπει και εγώ να μιλήσω για λέξεις...<sup>98</sup>

Θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί: αν η φιλοσοφία μιλάει για τη χρήση της λέξης "φιλοσοφία", τότε θα πρέπει να υπάρχει μια φιλοσοφία δευτέρου βαθμού. Αλλά δεν είναι έτσι: μοιάζει μάλλον με την περίπτωση της ορθογραφίας, που πρέπει να ασχοληθεί και με τη λέξη "ορθογραφία", χωρίς, όμως, αυτή να γίνεται τότε λέξη δευτέρου βαθμού.<sup>99</sup>

Το ιδανικό δεν είναι να φτιαχτεί μια μεταγλώσσα. Κάτι τέτοιο δεν έχει καν νόημα, δεν μπορούμε καν να διανοηθούμε τι θα μπορούσε να είναι ή πως θα μπορούσε να λειτουργεί ένα άλλο σύστημα. Ο μόνος τρόπος που έχουμε να κατανοούμε τα πράγματα είναι αυτός που καθορίζεται από την ίδια γλώσσα. Κάθε απόπειρα κατασκευής νέας, εναλλακτικής γλώσσας, έτσι, προσκρούει αναγκαστικά στα όρια της κοινής γλώσσας, τα οποία, εξάλλου και προϋποθέτει. Η κυκλικότητα είναι αναπόφευκτη, μιας και οι ίδιες οι ερωτήσεις «ήταν κιάλας διατυπωμένες σ' αυτή τη γλώσσα-...».<sup>100</sup> Η κοινή γλώσσα λειτουργεί εδώ ως το υπόστρωμα κάθε σκέψης, οι κανόνες της αποτελούν τις προϋποθέσεις κάθε κατανόησης και κάθε απορίας και είναι αδύνατον, λοιπόν, εκ των πραγμάτων, να παρακαμφθεί η καθημερινή γλώσσα, ακόμα κι όταν αυτό που επιδιώκουμε είναι η κατασκευή μιας νέας. Κατά τον Wittgenstein, είμαστε αναπόδραστα δεμένοι με τα πράγματα της καθημερινής σκέψης, όσο κι αν παρακινούμαστε από μια φυσική τάση να υπερβούμε τα όρια αυτά:

Εδώ είναι, σα να λέγαμε, δύσκολο να κρατήσουμε το κεφάλι ψηλά, - να δούμε πως πρέπει να μείνουμε γερά δεμένοι με τα πράγματα της καθημερινής σκέψης και να μη χάσουμε το δρόμο νομίζοντας πως πρέπει να περιγράψουμε τις έσχατες λεπτότητες, λεπτότητες όμως που δεν μπορούμε να τις περιγράψουμε με τα μέσα που διαθέτουμε. Είναι

<sup>98</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 120.

<sup>99</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 121.

<sup>100</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 120.

σαν να έπρεπε να επισκευάσουμε με τα δάχτυλά μας έναν ξεσκισμένο ιστό αράχνης.<sup>101</sup>

Το έργο της φιλοσοφίας, λοιπόν, είναι να μας λυτρώσει από αυτή την ατελέσφορη προσπάθεια, να μας θεραπεύσει από τις ψευδοανησυχίες. Η περιγραφή των γλωσσικών παιχνιδιών, το ιδεώδες της εποπτικής θέας, έχουν τον σκοπό αυτό.

Όλος αυτός ο προβληματισμός διατρέχει εξίσου και το έργο του Austin. Στον Wittgenstein προβάλλεται στην έννοια της επισκόπησης, της εποπτείας. Ο Austin, περισσότερο φειδωλός από τον Wittgenstein στην εισαγωγή και χρήση τεχνικής ορολογίας, δεν χρησιμοποιεί, βέβαια, τον όρο «εποπτεία», ούτε εισάγει κάποιον αντίστοιχο. Και αυτός όμως στοχεύει σαφώς στο ίδιο: να μας δώσει έναν όσο γίνεται πλήρη χάρτη της γλώσσας και των διακρίσεών της, με την πεποίθηση ότι μια τέτοια χαρτογράφηση θα αποκάλυπτε και τις έννοιες που χρησιμοποιούμε, και τον τρόπο που συνδέονται μεταξύ τους και, εν τέλει θα μας έδειχνε τον τρόπο με τον οποίο κατανοούμε τον κόσμο γύρω μας.

Στον Austin, όμως, το έργο αυτό παίρνει μια πολύ πιο συστηματική μορφή. Ο Austin φιλοδοξεί να διερευνήσει όλες τις περιοχές της γλώσσας που σχετίζονται με κάποιο φιλοσοφικό πρόβλημα και να τις διασαφηνίσει πλήρως, ακόμα και με την βοήθεια λεξικών και ομάδων ομιλητών που θα χρησιμεύσουν ως στατιστικό δείγμα.<sup>102</sup> Ο στόχος είναι και πάλι η *πλήρης διασάφηση*, φαίνεται, όμως, ότι ο Austin είχε σκοπό να εφαρμόσει πολύ πιο συστηματικές (εμπειρικές, γλωσσολογικές) τεχνικές για να το επιτύχει. Στο έργο του, πάντως, δεν έχουμε παρά μόνο νύξεις για το είδος της περιγραφής που ο φιλόσοφος ευαγγελιζόταν.

Ομοίως και στον Wittgenstein, δεν έχουμε κανένα (ρητό, τουλάχιστον) παράδειγμα εποπτικής 'θέασης'. Δεν ξέρουμε, επομένως, σε τι είδους περιγραφή συνίσταται αυτό που αποκαλεί εποπτεία. Από τους σχολιαστές του επισημαίνεται<sup>103</sup> ότι η εποπτεία δεν έχει σκοπό να διατυπώσει γραμματικούς κανόνες, αλλά απλώς να ρίξει φως σε παρερμηνευμένες ή παραμελημένες πλευρές της χρήσης των φράσεων και, έτσι, να επιτύχει μια αλλαγή της εικόνας (Gestalt-switch). Η επισκόπηση θα μας δείξει τη σύγχυση, δεν θα μας πει κάτι καινούργιο για τον κόσμο, (για να χρησιμοποιήσουμε την διάκριση του *Tractatus Logico-Philosophicus* μεταξύ saying και showing). Αυτό μόνο χρειάζεται προκειμένου να αλλάξει η εικόνα μας. Δεν

<sup>101</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 106.

<sup>102</sup> Βλ. Urmson, 1967, σελ. 232- 238.

<sup>103</sup> Βλ. Glock, 1996, σελ.280- 281. Επίσης, Backer & Hacker, 1997, σελ.307.

υπάρχει λόγος, επομένως, για μια εξαντλητική, λεπτομερή αναπαράσταση και περιγραφή ενός γλωσσικού παιχνιδιού. Αρκεί να μας παρουσιαστούν τα στοιχεία αυτά της γλωσσικής χρήσης που θα καταστήσουν σαφές το σημείο που έχει γίνει η παρανόηση. Η περιγραφή αυτή δεν χρειάζεται να είναι τέλεια, ούτε να επιμένει σε λεπτομέρειες που μπορεί τελικά να δημιουργήσουν σύγχυση. Πρέπει απλώς να μας επιδείξει τις εσφαλμένες εικόνες που έχουν ενσωματωθεί στη γλώσσα και οι φιλοσοφικές πλάνες θα διαλυθούν.

Οι ‘γλωσσικές’ παρατηρήσεις του Wittgenstein, εξάλλου, συνήθως συνοδεύονται από έντονη επιχειρηματολογία<sup>104</sup> - επιχειρηματολογία που (ακόμα κι αν ο Wittgenstein επιμένει να μας πείσει ότι διαφέρει από τη συστηματική επιχειρηματολογία της παραδοσιακής φιλοσοφίας), μάχεται πάντως να μας πείσει ότι μέσα στη γλώσσα υπάρχουν συγκεκριμένες εικόνες ή αναλογίες που μας έχουν διαφύγει, ομοιότητες ή διαφορές που έχουμε παραγνωρίσει και που όλες τους βρίσκονται στο κέντρο του φιλοσοφικού προβλήματος που τον απασχολεί. Δεν είναι το είδος της ανάλυσης που θα χρησίμευε σε έναν μη φιλόσοφο για να κατανοήσει καλύτερα τη γλώσσα του. Εντάσσεται στο πλαίσιο της επιχειρηματολογίας του φιλοσόφου να προτείνει τη δική του λύση στα φιλοσοφικά προβλήματα, με τα οποία καταπιάνεται. Ο ίδιος θεωρεί ότι η λύση αυτή μπορεί να αναζητηθεί στη γλώσσα, ότι συνιστά διάλυση των γλωσσικών παρανοήσεων και, από την άποψη αυτή νομίζουμε ότι η εποπτική θέα ή η εναργής αναπαράσταση δεν μπορούν να αποκοπούν από την θεραπευτική προσέγγιση της φιλοσοφίας.<sup>105</sup> Είναι απλώς ένα εργαλείο για τον σκοπό αυτό.

Η σημαντικότερη, όμως, διαφορά είναι ότι ο Austin δίνει τελικά στο *How to Do Things with Words*, μια θεωρία για την γλώσσα. Δεν πρόκειται για μια φορμαλιστική θεωρία, έχει, όμως, έναν οιονεί συστηματικό χαρακτήρα και εισάγει τεχνητούς όρους για την γλώσσα. Μας προτείνει, τελικά, μια μεταγλωσσική θέαση για την γλώσσα.<sup>106</sup> Ζητούμενο, βέβαια, είναι και κατά πόσο ο Wittgenstein παραμένει συνεπής στους στόχους του και δεν προβαίνει σε γενικές παρατηρήσεις για να εξηγήσει το φαινόμενο της γλώσσας.<sup>107</sup>

Επίσης, στον Austin δεν υπάρχει αυτή η ‘υπαρξιακού’ ή η ‘ψυχολογικού’ τύπου αγωνία και ανίχνευση της πηγής της ‘φιλοσοφικής δυσφορίας’. Στον Austin

<sup>104</sup> Βλ. και Hacker, 1996, σελ. 112.

<sup>105</sup> Παρόμοια υποστηρίζουν και οι Kenny, 1984, σελ.42-45 και 1984 και Glock, 1996, σελ.282-283.

<sup>106</sup> Βλ. πιο κάτω, κεφ.ΙΙ.Β.

δεν εντοπίζουμε μια τέτοια υπαρξιακή αγωνία. Εδώ έχουμε να κάνουμε απλώς με τη γλώσσα και τις παρερμηνείες που διαχρονικά έχουν επιτελεστεί στο σώμα της. Εκεί βρίσκεται η απαρχή των φιλοσοφικών αγωνιών και προβλημάτων και όχι το αντίστροφο. Έτσι, ενώ στον Wittgenstein έχουμε έναν υπαρξιακά φορτισμένο κύκλο που μας γυρίζει από τις μεταφυσικές μας αγωνίες σε γλωσσικές παρερμηνείες και σε φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα και νέες αγωνίες, στον Austin είναι η γλώσσα το απόλυτο *factum*, το δεδομένο πάνω στο οποίο, ή λόγω του οποίου όλα χτίζονται. Εκεί εντοπίζεται η απαρχή της παρερμηνείας, εκεί θα βρούμε και όλες τις απαντήσεις που χρειαζόμαστε.

Η διαφορά αυτή είναι πιθανόν απλώς θέμα ύφους. Πράγματι, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, οι αναλύσεις του Austin διαφέρουν σημαντικά από τις βιτγκενσταϊνικές αναλύσεις. Ο Austin, αφενός, επιμένει υπερβολικά σε λεπτομέρειες σχετικές με τις χρήσεις φράσεων, σε λεπτομέρειες όπου δεν είναι πάντα ξεκάθαρο αν όλοι θα συμφωνούσαν με τις αναλύσεις του και που μπορούν, πολλές φορές να προκαλέσουν μεγαλύτερη σύγχυση από αυτή που φιλοδοξούν να επιλύσουν. Αλλά, κυρίως, θεωρείται 'ρηχός', καθώς δεν είναι πάντα σαφές το πώς σχετίζονται οι περιγραφές αυτές με τη φιλοσοφία.<sup>108</sup>

Οι επισημάνσεις αυτές είναι δικαιολογημένες. Οι αναλύσεις του Austin δεν μοιάζουν με αυτές του Wittgenstein και, όπως θα δούμε, εγείρουν πολλά ερωτήματα. Το ζήτημα όμως, που προκύπτει εδώ είναι για τι είδους περιγραφή μπορούμε να μιλάμε στην φιλοσοφία, αν όχι για μια περιγραφή όπως αυτές που δίνει ο Austin. Κατ' αρχάς, οι βιτγκενσταϊνικές έννοιες της «εναργούς αναπαράστασης» και της «εποπτείας», που υποτίθεται ότι αποτελούν τον στόχο του Wittgenstein για περιγραφή της γλώσσας, παραμένουν ασαφείς και αδιευκρίνιστες. Ο ίδιος ο φιλόσοφος δεν μας δίνει ούτε πληροφορίες, ούτε επαρκή παραδείγματα προκειμένου να κατανοήσουμε σε τι ακριβώς συνίσταται η 'εποπτική θέα' ή πώς μπορεί πράγματι να χρησιμεύσει στη φιλοσοφία.<sup>109</sup> Αλλά και όσα παραδίδονται από τους σχολιαστές του, δεν βοηθούν να σχηματίσουμε μια συνεκτική εικόνα. Έτσι, από τη μία, αφήνεται να εννοηθεί ότι η 'εποπτεία', και, μαζί μ' αυτή και η διάλυση των φιλοσοφικών προβλημάτων, θα επιτευχθούν μέσω της λεπτομερούς περιγραφής της γραμματικής

---

<sup>107</sup> Βλ. κεφ. II.B.3.2. και III.A.1 και *passim*.

<sup>108</sup> Backer & Hacker, 1997, σελ. 307 και Κωβαίος, 1996, σελ.335.

<sup>109</sup> Όπως έχει, όμως, επισημανθεί μόνο σε μία περίπτωση ο ίδιος ο Wittgenstein δίνει παράδειγμα 'εναργούς αναπαράστασης' (Glock, H.J., 1996, σελ.280- 281). Είναι, όμως, ζητούμενο πώς

δομής των γλωσσικών παιχνιδιών. Αυτό τουλάχιστον υπαινίσσεται η έννοια της ‘εναργούς αναπαράστασης’, αλλά και ο μαξιμαλιστικός στόχος περί επίτευξης της ‘τέλειας σαφήνειας’<sup>110</sup> που θέτει ο Wittgenstein. Από την άλλη, όμως, στο βιτγκενσταϊνικό έργο, βλέπουμε μόνο σποραδικές επισημάνσεις σχετικά με χρήσεις λέξεων που, θεωρητικά, έχουν δημιουργήσει ψευδείς εικόνες μέσα στη γλώσσα και που σχετίζονται με ορισμένα, κυρίως γνωσιολογικά, φιλοσοφικά προβλήματα. Η «αλλαγή της εικόνας» που επιδιώκει ο Wittgenstein φαίνεται να στοχεύει σε πολύ συγκεκριμένες ‘παρανοήσεις’ που έχουν να κάνουν κυρίως με το καρτεσιανό δυϊστικό μοντέλο για το νου.

Έτσι στη πράξη φαίνεται να επιδιώκεται ένας πολύ πιο μετριασμένος στόχος από αυτόν της διασάφησης της γλώσσας. Ο στόχος του Austin, αντιθέτως, θεωρητικά τουλάχιστον είναι η ‘χαρτογράφηση’ των εννοιών με τις οποίες συλλαμβάνουμε τον κόσμο. Με βάση αυτόν το στόχο, δύσκολα βλέπουμε πως μπορεί να αποφευχθεί η μια λεπτομερής περιγραφή των χρήσεων όπως αυτή που κάνει ο Austin. *Εν τωιαύτη περιπτώσει, αυτό είναι το αίτημα του Austin.* Έτσι, στις γενικές παρατηρήσεις του Wittgenstein περί πληθώρας των γλωσσικών παιχνιδιών, η απάντηση του Austin, πιθανώς, θα ήταν να τα εντοπίσουμε και να τα αναλύσουμε συστηματικά.<sup>111</sup> Τουλάχιστον προγραμματικά, ο Austin φιλοδοξούσε να κάνει μια οργανωμένη και συστηματική περιγραφή της γλωσσικής μας χρήσης. Αυτό για ορισμένους βιτγκενσταϊνικούς αποτελεί παρερμηνεία της βιτγκενσταϊνικής προσταγής για περιγραφή.<sup>112</sup> Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ο Austin δεν είναι μελετητής του Wittgenstein, μέλημά του δεν είναι να ερμηνεύσει τον φιλόσοφο αυτό, και άρα δεν νομίζουμε ότι μπορεί να τεθεί θέμα ‘παρερμηνείας’. Αυτό δεν σημαίνει, βεβαίως, ότι είναι ανεπηρέαστος από τον προβληματισμό του Wittgenstein, προβληματισμό που, όπως ήδη τονίσαμε, ήταν διάχυτος και στο έργο του Austin.

Στο κεφάλαιο αυτό αποπειραθήκαμε μια πρώτη περιγραφή της μεθόδου του Austin. Είδαμε ότι η μέθοδος συνίσταται στην επίκληση των αυθόρμητων γλωσσικών

---

αναγνωρίζεται η εφαρμογή της ως τέτοια, αν, όπως και ο Glock παραδέχεται, δεν διευκρινίζεται πουθενά ο όρος.

<sup>110</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 133.

<sup>111</sup> Για την ακρίβεια, η απάντηση του Austin ήταν «ας τα μετρήσουμε». Αυτή είναι η φράση που λέγετε ότι χρησιμοποιούσε ο Austin για να κατηγορήσει τον Wittgenstein για τεμπελιά. Έτσι τουλάχιστον μας παραδόθηκε από τον Stanley Cavell, σε προφορικές συζητήσεις που είχαμε.

<sup>112</sup> Βλ. Κωβαίος, 1996, σελ.335.

μας διαισθήσεων. Ο Austin ρωτά ‘τι θα λέγαμε’ σε διαφορετικές περιστάσεις εκφοράς προκειμένου να εντοπίσει τις λογικές διακρίσεις της κοινής γλώσσας. Τα θέματα που επιλέγει πληρούν δύο βασικά κριτήρια: σχετίζονται με κάποιο φιλοσοφικό πρόβλημα και αποτελούν ζητήματα για τα οποία η κοινή γλώσσα είναι πλούσια σε λεξιλόγιο και διακρίσεις. Για να είναι αποτελεσματική η επίκληση των γλωσσικών μας διαισθήσεων, ο Austin φροντίζει να διηγείται με κάθε λεπτομέρεια τις περιστάσεις εκφοράς. Προκειμένου η περιγραφή τους να είναι η ακριβέστερη δυνατή, ο Austin δημιουργεί συνήθως ο ίδιος τα συμφραζόμενα εντός των οποίων τοποθετούνται οι εκφορές. Έτσι, επιτυγχάνει να εντοπίζει και να διακρίνει μεταξύ συναφών σε σημασία όρων. Οι διακρίσεις αυτές έχουν κεντρικό ρόλο στην ‘γλωσσική φαινομενολογία’, καθώς μας βοηθούν να διασαφηνίσουμε τις έννοιες μας.

Βάσει των στρατηγικών της, η μέθοδος του Austin αναδεικνύεται σε μια κανονιστική πρακτική που σκοπεύει να αποκαλύψει: α)πως πρέπει να μιλάμε, ποιές, είναι, δηλαδή, οι ορθές διακρίσεις της καθημερινής μας γλώσσας και β)πως πρέπει να αντιλαμβανόμαστε την εμπειρική πραγματικότητα, βάσει των διακρίσεων αυτών. Η κοινή γλώσσα θεωρείται ότι μας δεσμεύει αναπόδραστα σε ένα κοσμοείδωλο. Η επάρκειά της αποδεικνύεται από το γεγονός ότι για αιώνες τώρα μπορεί να εξυπηρετεί τις καθημερινές ανάγκες των ομιλητών της.

Στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου συγκρίναμε τη μέθοδο του Austin με τα βιτγκενσταϊνικά προτάγματα για τις θεμιτές μεθόδους και τους στόχους της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας. Κατά τον Wittgenstein, η γραμματική μελέτη αποτελεί το βασικό μέλημα της φιλοσοφίας. Πρόκειται, επίσης, για τη μελέτη των κανόνων της γλώσσας που στόχο έχει να αποκαλύψει την ορθή χρήση των όρων της και να διασαφηνίσει το νόημα των εννοιών μας. Η διασάφηση θέτει ως κύριο σκοπό της την διάλυση των γλωσσικών μυθολογιών, οι οποίες ευθύνονται για τη δημιουργία των φιλοσοφικών ψευδοπροβλημάτων.

Στο επόμενο κεφάλαιο, θα παρακολουθήσουμε την μέθοδο του Austin στην πράξη. Πρώτον, ως απόπειρα διάλυσης ενός ψευδοπροβλήματος που έχει δημιουργηθεί κυρίως λόγω γλωσσικών παρανοήσεων και δεύτερον, ως μια εποικοδομητική μέθοδο που επεξεργάζεται ένα γνήσιο φιλοσοφικό πρόβλημα. Θα αναφερθούμε, για τον σκοπό αυτό, στα δύο βασικά έργα του Austin, το *Sense and Sensibilia* και *How to Do Things with Words* αντιστοίχως. Παράλληλα, θα παρακολουθήσουμε και τις απόψεις του ύστερου Wittgenstein για την εμπειρική γνώση και για τη γλώσσα.

## II. Η ΚΟΙΝΗ ΓΛΩΣΣΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, κάναμε μια πρώτη παρουσίαση της μεθόδου του Austin. Αναφερθήκαμε (α) στις επιμέρους στρατηγικές, αλλά και (β) στους στόχους της γλωσσικής φαινομενολογίας και, τέλος, (γ) συγκρίναμε τις μεθοδολογικές αρχές του Austin με αυτές του Wittgenstein. Οι βιτγκενσταϊνικές αντιλήψεις περί φιλοσοφίας, εξάλλου, αποτελούν εν πολλοίς το φιλοσοφικό πλαίσιο μέσα στο οποίο και ο Austin γράφει.

Στο κεφάλαιο αυτό, θα παρακολουθήσουμε την μέθοδο του Austin επί τω έργω. Θα δούμε, λοιπόν, πως ο Austin χειρίζεται με οδηγό του τη μέθοδο της γλωσσικής ανάλυσης δύο σημαντικά φιλοσοφικά προβλήματα: Το πρώτο είναι το πρόβλημα της αντίληψης, το οποίο ο Austin πραγματεύεται με σαφή θεραπευτική διάθεση στο *Sense & Sensibilia*. Το δεύτερο είναι το ζήτημα της γλώσσας, το οποίο ο Austin θεματοποιεί ως ένα γνήσιο πρόβλημα που αξίζει να ερευνηθεί στο *How to Do Things with Words*. Τα δύο αυτά έργα, το *Sense & Sensibilia* και το *How to Do Things with Words*, θα μας βοηθήσουν να παρακολουθήσουμε την μέθοδο του Austin και στις δύο διαστάσεις της, την ‘θεραπευτική’ και την ‘δημιουργική’ και να διαμορφώσουμε μια συνολική άποψη, τόσο για τη φιλοσοφική πρακτική του Austin, όσο και για τις απόψεις του σχετικά με τη φύση και τις νόμιμες χρήσεις και μεθόδους της φιλοσοφίας.

Τέλος, τόσο κατά την πραγμάτευση του *Sense & Sensibilia*, όσο και κατά τη συζήτηση του *How to Do Things with Words*, θα αντιπαραβάλουμε επί τροχάδην και τις απόψεις του Wittgenstein, κυρίως, σχετικά με τα ζητήματα που πραγματεύονται τα έργα αυτά. Έτσι, στο πρώτο μέρος, όπου θα μιλήσουμε για την κατ’ αίσθηση αντίληψη και την εμπειρική γνώση, θα αναφερθούμε επίσης και στο *Περί Βεβαιότητας* του Wittgenstein, ενώ, στο δεύτερο μέρος, όταν, δηλαδή, θα μιλήσουμε για την γλώσσα, θα αντιπαραβάλουμε συνοπτικά τα όσα λέει ο Austin για τα ‘ομιλιακά ενεργήματα’ με αυτά που ο Wittgenstein μας παραδίδει για τα ‘γλωσσικά παιχνίδια’. Όπως θα διαπιστώσουμε, υπάρχουν σημαντικές ομοιότητες μεταξύ των δύο φιλοσόφων, τόσο στις θέσεις που διατυπώνουν για τα ζητήματα αυτά, όσο, επίσης, και στον τρόπο που τα πραγματεύονται. Παράλληλα, υπάρχουν και ορισμένες διαφορές. Θα παρατηρήσουμε, λοιπόν, ότι ο Austin είναι πιο διαλυτικός και ‘αντιφιλοσοφικός’ από τον Wittgenstein όταν συζητά την εμπειρική γνώση, ενώ,



αντιθέτως, είναι πολύ πιο ‘κατασκευαστικός’ όταν περνά στην πραγμάτευση ενός ζητήματος που θεωρεί γνήσιο πρόβλημα.

## **A. Η κοινή γλώσσα ως κριτής της φιλοσοφίας: το παράδειγμα του *Sense and Sensibilia*.**

### **1. Εισαγωγικά για το έργο.**

Το πιο χαρακτηριστικό και το πιο ολοκληρωμένο παράδειγμα απόπειρας διάλυσης ενός φιλοσοφικού προβλήματος εκ μέρους του Austin αποτελεί το έργο του *Sense & Sensibilia*. Το βιβλίο ανασυγκροτήθηκε από χειρόγραφα και εκδόθηκε από τον G. J. Warnock, μετά τον θάνατο του Austin. Πρόκειται για μια σειρά διαλέξεων<sup>1</sup> που έδωσε ο Austin στην Οξφόρδη, αρχικά υπό τον τίτλο «Προβλήματα της Φιλοσοφίας» (“Problems of Philosophy”), το 1947. Τον τίτλο *Sense & Sensibilia* τον έδωσε ο ίδιος ο Austin την επόμενη χρονιά.

Το *Sense & Sensibilia* είναι, κατά τη γνώμη μας, το καλύτερο παράδειγμα προκειμένου να εξετάσουμε την μέθοδο του Austin στην θεραπευτική της διάσταση για δύο λόγους:

- πρώτον, διότι αποτελεί το πιο εκτενές θεραπευτικό κείμενο του Austin και μας επιτρέπει να παρατηρήσουμε όλες τις αποχρώσεις της μεθόδου του, και,
- δεύτερον, επειδή, με βάση το *Sense & Sensibilia*, μπορούμε να παρακολουθήσουμε έναν ενδιαφέροντα διάλογο: ο Austin απαντά με το κείμενο αυτό στη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων, όπως αυτή διατυπώνεται στο *Foundations of Empirical Knowledge* του A.J. Ayer<sup>2</sup>. Χρόνια αργότερα ο Ayer ανταπαντά, με τη σειρά του, στον Austin, στο άρθρό του: “Has Austin Refuted the Sense Datum Theory?”<sup>3</sup>. Ο διάλογος αυτός θα μας αποκαλύψει δύο εντελώς διαφορετικές προσεγγίσεις του φιλοσοφείν: θα παρακολουθήσουμε, τόσο με πόσο διαφορετικό τρόπο ασκείται η φιλοσοφία από τους δύο αυτούς φιλοσόφους, όσο και πόσο διαφορετικές είναι οι προτεινόμενες εναλλακτικές αντιλήψεις σχετικά με το ρόλο και τη φύση της φιλοσοφικής έρευνας. Μια

---

<sup>1</sup> Τα χειρόγραφα που αργότερα αποτέλεσαν το *Sense & Sensibilia* γράφτηκαν μεταξύ του 1947- 1958. Η βασική δομή, όμως, είναι αυτή των διαλέξεων που δόθηκαν το 1948- 49. (Βλ. *Sense & Sensibilia*, σελ.v-ix). Τον τίτλο έδωσε ο ίδιος ο Austin, όπως λέγεται, ως έμμεση αναφορά στο *Sense and Sensibility*, ‘παίζοντας’, προφανώς, με την ομοιότητα του ονόματός του με αυτό της Jane Austen.

<sup>2</sup> Το έργο εκδόθηκε το 1940. Εμείς θα παραπέμπουμε σε επανέκδοση του 1971.

<sup>3</sup> Το άρθρο δημοσιεύτηκε αρχικά στο *Synthese*, το 1967. Εμείς το έχουμε σε ανατύπωση του 1973.

τέτοια συγκριτική μελέτη θα μας επιτρέψει, πιστεύουμε, να κατανοήσουμε και να αποτιμήσουμε καλύτερα τις μεθοδολογικές προτάσεις του Austin.

Το κείμενο ασχολείται με το ζήτημα της κατ' αίσθηση αντίληψης και ειδικότερα με την θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων. Στην πραγματικότητα, είναι ένα σκληρό πολεμικό έργο: ο Austin αναφέρεται σε τρία έργα: στο *Perception* του H.H. Price<sup>4</sup>, το *Berkeley* του G.J. Warnock<sup>5</sup>, κυρίως, όμως, όπως προαναφέρθηκε, στο *Foundations of Empirical Knowledge* του A.J. Ayer. Οι φιλόσοφοι αυτοί είναι όλοι εμπειριστές που προσπαθούν να θεμελιώσουν την γνώση πάνω στα υποτιθέμενα 'γυμνά' προ-ενοιολογικά δεδομένα των αισθήσεών μας. Όλα τα κεντρικά ζητήματα της γνωσιολογίας, και κυρίως, το ζήτημα θεμελίωσης της γνώσης και το πρόβλημα της επαρκούς δικαιολόγησης των πεποιθήσεων μπαίνουν εδώ στο στόχαστρο του Austin. Επιτιθέμενος στις απόψεις που οι παραπάνω φιλόσοφοι εκφράζουν στα έργα τους σχετικά με την αισθητηριακή αντίληψη, ο Austin ουσιαστικά επιτίθεται και στο ίδιο το πρόβλημα της εμπειρικής γνώσης όπως αυτό έχει θεματοποιηθεί από τους συγκεκριμένους φιλοσόφους, αλλά και στη θεωρία τους γενικότερα. Αυτό γίνεται σαφές από το πρώτο ήδη κεφάλαιο, όταν ο Austin δηλώνει:

Η γενική μου εντύπωση για αυτή τη θεωρία είναι ότι πρόκειται για μια χαρακτηριστικά σχολαστική θέση που οφείλεται, κατά πρώτον, σε μια εμμονή σε ορισμένες λέξεις, οι οποίες χρησιμοποιούνται υπεραπλουστευτικά, ...και, κατά δεύτερον, σε μια εμμονή σε έναν περιορισμένο αριθμό μισό-μελετημένων «γεγονότων». (Λέω «σχολαστικό», αλλά θα μπορούσα να πω απλώς «φιλοσοφικό»)<sup>6</sup>

Η βασική ιδέα των θεωρητικών των αισθητηριακών δεδομένων ότι η γνώση χρειάζεται θεμελίωση σε κάτι προγνωσιακό έχει συχνά επικριθεί από σύγχρονους φιλοσόφους. Συγχρόνως με τον Austin, ο Wittgenstein στο *Περί της Βεβαιότητας*<sup>7</sup> και

---

<sup>4</sup> Price, 1932.

<sup>5</sup> Warnock, 1953.

<sup>6</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 3, η υπογράμμιση δική μου.

<sup>7</sup> *On Certainty*. Το έργο έχει μεταφραστεί στα Ελληνικά από τον Κ. Βουδούρη (Wittgenstein, 1989, *Περί της Βεβαιότητας*). Από 'δω και στο εξής θα παραπέμπω στην μετάφραση αυτή ως *Περί Βεβαιότητας*.

λίγο αργότερα ο W. Sellars<sup>8</sup>, ασκούν κριτική στην ιδέα αυτή. Ειδικά μεταξύ Austin και Wittgenstein υπάρχουν εντυπωσιακές ομοιότητες στον τρόπο που χειρίζονται το ζήτημα, τις οποίες και θα δούμε στη συνέχεια. Χρήσιμο, μάλιστα, θα ήταν να αναφέρουμε ότι το *Περί Βεβαιότητας* γραφόταν την ίδια ακριβώς περίοδο που ο Austin δούλευε τις διαλέξεις που αργότερα αποτέλεσαν το *Sense & Sensibilia*, ενώ και τα δύο έργα δημοσιεύτηκαν μετά το θάνατο των συγγραφέων τους. Ο Wittgenstein δούλευε το *Περί Βεβαιότητας* μέχρι λίγες μέρες πριν τον θάνατό του. Δεν υπάρχει καμία πληροφορία αλλά και κανένας λόγος να υποθέσουμε ότι ο ένας γνώριζε το έργο του άλλου. Παρόλα αυτά, πολλές από τις ιδέες που διαπερνούν τα δύο αυτά έργα είναι κοινές. Πέρα από τις ομοιότητες μεταξύ των δύο έργων, όμως, υπάρχει και μία σημαντική διαφορά: ο Wittgenstein, σ' αυτό το τελευταίο έργο του, μοιάζει να εγκαταλείπει το θεραπευτικό μένος των *Ερευνών*.<sup>9</sup> Αντίθετα ο Austin, στο *Sense & Sensibilia*, βρίσκεται στην πιο θεραπευτική στιγμή του, καθώς υιοθετεί ένα πολύ αρνητικό και ειρωνικό ύφος απέναντι στη δεσπόζουσα φιλοσοφία. Έτσι, προσπαθεί να μην θεματοποιεί καν το πρόβλημα, αφήνοντας μόνο νύξεις για τις αντιρρήσεις του κατά του αναγωγισμού. Θέλοντας να διατηρήσει ένα 'αντιφιλοσοφικό' ύφος σε όλο το έργο του κυρίως ειρωνεύεται και κατηγορεί τους θεωρητικούς των αισθητηριακών δεδομένων για υπεραπλούστευση, σχηματοποίηση, συνεχή και επίμονη επανάληψη μιας περιορισμένης σειράς από παραδείγματα.<sup>10</sup> Γι' αυτό και υποστηρίζει ότι δεν είναι μόνο η συγκεκριμένη θεωρία (η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων) που δημιουργεί πρόβλημα Όπως ρητά δηλώνει: “δεν είμαστε εμείς που πρέπει να ψάξουμε για απάντηση στην ερώτηση τι είδους πράγματα αντιλαμβανόμαστε”. Κι αυτό διότι, δεν είναι στην αρμοδιότητα της φιλοσοφίας αλλά της επιστήμης να απαντήσει τέτοιες ερωτήσεις. Δεν είναι, λοιπόν, μόνο ο φαινομεναλισμός στο στόχαστρο του Austin – όπως ο ίδιος λέει, και η

---

<sup>8</sup> Ο Sellars, W., (1997) με την κριτική που κάνει στον «μύθο του δεδομένου» στο άρθρο του “Empiricism and the Philosophy of Mind” (πρωτοδημοσιεύτηκε το 1957 στο Feigl, H. & Scriven M., Minnesota Studies in the Philosophy of Science, University of Minnesota Press) θεωρείται ότι πέτυχε στην Αμερική αυτό που ο Austin πέτυχε στην Αγγλία: την οριστική εγκατάλειψη της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων (βλ. Rorty, 1997, σελ. 2, n.1). Το ύφος και η επιχειρηματολογία του, βεβαίως, διαφέρουν πολύ από του Austin. Στην ίδια παράδοση συνεχίζουν στις μέρες μας οι John McDowell και Robert B. Brandom. Παρά τις διαφορετικές ερμηνείες που υιοθετούν, οι δυο τους αποτελούν τους πιο ισχυρούς πολέμιους κάθε νατουραλιστικής, αναγωγιστικής προσπάθειας να αναχθεί η γνώση σε προ-εννοιολογικά, προ-γνωσιακά σχήματα στην σύγχρονη φιλοσοφία. (βλ. McDowell, J. 2000 και Brandom, R.B., 2001 και 1998).

<sup>9</sup> Stroll, A., 1994, σελ. 7-8.

<sup>10</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 3.

ρεαλιστική άποψη δεν είναι “λιγότερο σχολαστική και άστοχη από την αντίθετή της”.<sup>11</sup>

Ενδεικτικό της αντι-λογικοθετικιστικής φιλοσοφικής του τάσης είναι, εξάλλου, το γεγονός ότι ο Austin συστηματικά αποφεύγει να πάρει θέση στα ζητήματα που πραγματεύεται το *Sense & Sensibilia*. Αυτό που κυρίως τον ενδιαφέρει είναι να «διαλύσει», ορισμένες, έστω, «φιλοσοφικές ανησυχίες». <sup>12</sup> Κι αυτό πιστεύει ότι θα το επιτύχει υποδεικνύοντας ένα πλήθος «κυρίως γλωσσικών» σφαλμάτων, στα οποία υποπίπτουν οι φιλόσοφοι. <sup>13</sup> Πεποίθησή του είναι ότι, αν καθαρίσουμε τη γλώσσα από τις φιλοσοφικές χρήσεις ή αποχρώσεις των όρων της, τα φιλοσοφικά προβλήματα (τουλάχιστον αυτά που αφορούν την αισθητηριακή αντίληψη) θα πάψουν να υπάρχουν. Τόσο ο ίδιος, όσο και οι μελετητές του, επισημαίνουν ότι το έργο αυτό έχει κυρίως αρνητικούς, θεραπευτικούς σκοπούς- ως μόνη θετική συνεισφορά του *Sense & Sensibilia* θεωρούνται οι παρατηρήσεις για τη χρήση κάποιων όρων της κοινής γλώσσας. <sup>14</sup>

Το έργο αυτό είναι ενδεικτικό της απόπειρας για μια θεραπευτική φιλοσοφία “χωρίς θέσεις”. Ο Austin εδώ προσπαθεί, απλώς, να υπερασπιστεί τις πεποιθήσεις του κοινού νου και, μέσω αυτών, να διαλύσει τα φιλοσοφικά ερωτήματα για την αντίληψη. Αυτό τον τοποθετεί πολύ πιο κοντά στον Moore και αποτελεί την μεγαλύτερη διαφορά του *Sense & Sensibilia* με το *Περί Βεβαιότητας* του Wittgenstein.

Παρόλα αυτά, αποδίδονται στον Austin απόψεις που μπορούν να περιγραφούν ως «αφελής ρεαλισμός» (‘naïve realism’) ή ως άμεσος αντιληπτικός ρεαλισμός. Ο Putnam<sup>15</sup>, συγκεκριμένα, προτείνει να επιστρέψουμε στον αφελή ρεαλισμό (να αποκαταστήσουμε το «φυσικό ρεαλισμό του απλού ανθρώπου»<sup>16</sup>, όπως χαρακτηριστικά λέει) κύριους εκπροσώπους του οποίου θεωρεί τους J.L. Austin<sup>17</sup>, L. Wittgenstein, E. Husserl και W. James. Κι αυτό, διότι θεωρεί ότι κάθε άλλη εναλλακτική φιλοσοφική θεωρία στο ζήτημα της αισθητηριακής αντίληψης (όλα τα

---

<sup>11</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 4

<sup>12</sup> ‘Philosophical worries’ (*Sense & Sensibilia*, σελ. 5): η υπογράμμιση δική μου. Ενδιαφέρον έχει ότι ο Austin αρνείται ακόμα και να ονομάσει το ζήτημα της αισθητηριακής αντίληψης ‘πρόβλημα’. Με την πρόθεση, προφανώς, να το υποβιβάσει, προτιμά τη λέξη ‘ανησυχία’.

<sup>13</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 5

<sup>14</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 5. Επίσης, Warnock, 1989, σελ. 12 και Graham, K., σελ. 183.

<sup>15</sup> Putnam, 2000a.

<sup>16</sup> Putnam, 2000a, σελ. 24.

<sup>17</sup> Ειδικώς για τον Austin, βλέπε στο κεφ.1: “The importance of being Austin: the need for a second naïveté”, Putnam, 2000a, σελ. 21- 43.

άλλα είδη ρεαλισμού, καθώς και αντιρεαλισμού) παρουσιάζει ανυπέρβλητες δυσκολίες και αντινομίες. Θα εξετάσουμε, επομένως, και κατά πόσο διαφαίνεται ένα γενικό έστω, περίγραμμα ενός αφελούς ρεαλισμού, ενός ρεαλισμού του κοινού νου, του κοινού ανθρώπου ή, όπως θα προτιμούσε ο Austin, της κοινής γλώσσας. Ζητούμενο, βεβαίως, είναι αν μια τέτοια θέση θα μπορούσε να θεωρηθεί 'φιλοσοφική θεωρία', ή απλώς αντι-θεωρητική επιστροφή στην κοινή γλώσσα και τις περιγραφές της.

Πάντως, ακόμα και μέσα στην προσπάθειά του να απονομιμοποιήσει το φιλοσοφικό διάλογο για το ζήτημα, το *Sense & Sensibilia* συμμετέχει ενεργά στον διάλογο αυτό. Η επιχειρηματολογία του Austin αφήνει να διαφανούν ενδιαφέρουσες απόψεις τόσο για το ίδιο το πρόβλημα της αισθητηριακής αντίληψης, όσο και για τη φύση του φιλοσοφείν, τους σκοπούς και τις μεθόδους που, κατά τον φιλόσοφο, πρέπει να υιοθετήσει η φιλοσοφία. Εδώ θα μας απασχολήσει κυρίως το δεύτερο κομμάτι, οι «μεταφιλοσοφικές», δηλαδή, θέσεις του Austin. Για να κατανοήσουμε, όμως, καλύτερα την μεθοδολογική προσέγγιση του φιλοσόφου, σκόπιμο θα ήταν να μελετήσουμε τον τρόπο με τον οποίο πραγματεύεται το πρόβλημα της κατ' αίσθηση αντίληψης, επικεντρώνοντας την προσοχή μας στα βασικά σημεία της επιχειρηματολογίας του.

## **2. Η κριτική στη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων.**

Σε αυτό το κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να ανασυγκροτήσουμε τέσσερα επιχειρήματα που, κατά τη γνώμη μας, είναι τα κεντρικά του *Sense & Sensibilia* αλλά και ενδεικτικά της μεθόδου του, γενικότερα. Δίπλα στις θέσεις του Austin θα βλέπουμε και τις απαντήσεις του Ayer, κυρίως, στα επιχειρήματα αυτά, ούτως ώστε να συγκρίνουμε δύο διαφορετικούς τρόπους θεώρησης των συγκεκριμένων ζητημάτων. Έτσι, θα ασχοληθούμε εκτενώς με:

1. Το επιχείρημα της ψευδαίσθησης (argument from illusion). Η συζήτηση του επιχειρήματος αυτού κατέχει την πιο κεντρική θέση στην κριτική που ασκεί ο Austin στη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων.
2. Τη διάκριση μεταξύ υλικών αντικειμένων και αισθητηριακών δεδομένων- μια διάκριση που ο Austin θα αποπειραθεί να υπονομεύσει.

3. Τη συζήτηση σχετικά με τη ‘Φύση της Πραγματικότητας’, μια συζήτηση που θα επικεντρωθεί σε παρατηρήσεις σχετικά με τη χρήση της λέξης «πραγματικό».

4. Τη συζήτηση σχετικά με το κατά πόσο το ζήτημα της αισθητηριακής αντίληψης είναι γλωσσικό ή το κατά πόσο αφορά τα γεγονότα (linguistic ή factual;).

Θα αναφερθούμε, επίσης, εκτενώς, σε όσες αναλύσεις όρων συναντούμε κατά τη συζήτηση των προαναφερόμενων ζητημάτων. Οι γλωσσικές παρατηρήσεις σχετικά με τις χρήσεις λέξεων και φράσεων κατέχουν το εκτενέστερο κομμάτι της επιχειρηματολογίας του Austin, όχι μόνο στο *Sense & Sensibilia*, αλλά γενικότερα στο έργο του. Θα είναι, επομένως, χρήσιμο να παρακολουθήσουμε διεξοδικά ορισμένα παραδείγματα τέτοιων αναλύσεων. Εξάλλου, οι όροι που αναλύονται από τον Austin είναι, συνήθως, όροι που θεωρούνται κεντρικής σημασίας στη διαμόρφωση των φιλοσοφικών προβλημάτων. Πρόκειται για φράσεις που –κατά τον φιλόσοφο αυτό– η φιλοσοφία κακομεταχειρίζεται. Κατά τις αναλύσεις του, λοιπόν, είναι έκδηλη μια δυσφορία για τη φιλοσοφία όπως ασκείται, τουλάχιστον στην εποχή του.

## 2.1. Το Επιχείρημα της Ψευδαίσθησης.<sup>18</sup>

Συνήθως πιστεύουμε ότι με τις αισθήσεις μας μπορούμε να αντιλαμβανόμαστε τα υλικά αντικείμενα που υπάρχουν στον εξωτερικό κόσμο (τραπέζια, καρέκλες, μολύβια κτλ). Υπάρχουν, όμως, φορές, που βρισκόμαστε μπροστά σε περιπτώσεις ψευδαισθήσεων, σε περιπτώσεις αντανάκλασεων (όταν κοιτάζουμε τον εαυτό μας στον καθρέφτη), αντικατοπτρισμών (βλέπουμε μια όαση εκεί που υπάρχει μόνο έρημος), διάθλασης (ένα καλάμι μισοβυθισμένο στο νερό δείχνει στραβό ενώ είναι ίσιο) ή διπλωπίας (double vision), όταν συνειδητοποιούμε ότι το αντικείμενο της αισθητηριακής μας αντίληψης δεν είναι ένα υλικό αντικείμενο ή ότι τα πράγματα δεν είναι όπως φαίνονται. Τι είναι επομένως εκείνο που αντιλαμβανόμαστε σ’ αυτές τουλάχιστον τις περιπτώσεις; Οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων δίνουν το

---

<sup>18</sup> ‘The argument from illusion’: Στα ελληνικά άλλοτε μεταφράζεται ως ‘επιχείρημα της παραίσθησης’ κι άλλοτε ως ‘επιχείρημα της ψευδαίσθησης’. Ακολουθώντας εδώ τον Austin που ισχυρίζεται ότι το επιχείρημα συγγέει περιστατικά παραισθήσεων (delusions) και ψευδαισθήσεων (illusions), και συνήθως επιμένει σε παραδείγματα ψευδαισθήσεων (βλ. *Sense & Sensibilia*, σελ.20-25 και εδώ, σελ. 103 κ.ε.), ακολουθώ τη δεύτερη μετάφραση. Για συντομία, θα αναφέρομαι σ’ αυτό ως ΕΨ (Επιχείρημα της Ψευδαίσθησης).

όνομα «αισθητηριακό δεδομένο» (sense datum) στο αντικείμενο αυτό της άμεσης αντίληψής μας. Όμως, στη συνέχεια, παρατηρούμε ότι οι περιπτώσεις των ψευδαισθήσεων δεν διαφέρουν ουσιαστικά (ποιοτικά) από τις φυσιολογικές περιπτώσεις: και σε περιστάσεις όπου δεν έχουμε κανένα λόγο να θεωρήσουμε ότι οι αισθήσεις μας εξαπατούν παρατηρούμε ότι τα ίδια τα αντικείμενα φαίνονται διαφορετικά σε διαφορετικές περιστάσεις (ένα στρογγυλό νόμισμα φαίνεται ελλειπτικό όταν το βλέπει κανείς υπό γωνία, ένα δέντρο μοιάζει μικρό από απόσταση ενώ είναι μεγάλο), ή σε διαφορετικά υποκείμενα, (κάποιος που πάσχει από αχρωματοψία ή που βρίσκεται υπό την επήρεια ναρκωτικών έχει διαφορετική αντίληψη των χρωμάτων κτλ). Αν αναλογιστούμε τέτοιες περιπτώσεις, φτάνουμε στο συμπέρασμα ότι οι αληθινές (veridical) μας αισθητηριακές εμπειρίες δεν διαφέρουν ποιοτικά από τις απατηλές (delusive), καθώς και στις δύο περιπτώσεις αυτό που αντιλαμβανόμαστε άμεσα δεν είναι το υλικό αντικείμενο («καθεαυτό»), αλλά αισθητηριακά δεδομένα.

Αυτή είναι μια περιληπτική ανασυγκρότηση του ΕΨ.<sup>19</sup> Οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων αντιλαμβάνονται ότι δεν μπορούν να θεμελιώσουν την εμπειρική γνώση στην αισθητηριακή εμπειρία υλικών αντικειμένων, εφόσον η αναγνώριση ενός αντικειμένου ως τέτοιου (ή, ακόμα περισσότερο, μια εμπειρική απόφαση) συχνά προϋποθέτει κάτι περισσότερο από την άμεση παρατήρηση. Πολλές φορές, π.χ., φτάνει να δω τη σκιά ενός τραπεζιού στον τοίχο για να θεωρήσω ότι βλέπω (και, άρα, ότι υπάρχει) ένα τραπέζι στο δωμάτιο ή τα αυτιά ενός λαγού πίσω από ένα θάμνο για να αποφανθώ ότι είδα ένα λαγό. Αλλά, ακόμα κι όταν λέμε «βλέπω μια καρέκλα», την στιγμή ακριβώς που κοιτάζουμε την καρέκλα, προϋποθέτουμε ότι πραγματικά υπάρχει μπροστά μας το αντικείμενο αυτό, ότι δεν το ονειρευόμαστε ή ότι δεν έχουμε παραισθήσεις, ότι δεν κάνει πειράματα ένας τρελός επιστήμονας με τον εγκέφαλό μας, κ.λπ.. Οι εμπειρικές μου αποφάνσεις πάντα προϋποθέτουν κάτι επιπρόσθετο από τα άμεσα δεδομένα της κατ' αίσθηση αντίληψής μου (ότι, π.χ., είμαι νηφάλιος). Δεδομένου, μάλιστα, ότι η εμπειρία αναγνωρίζεται ήδη από κάποιους φιλοσόφους αυτούς ως θεωρητικά φορτισμένη, ακόμα και σε ό,τι αφορά την επιστήμη, έκδηλη είναι η ανάγκη να τεμαχιστεί η εμπειρία σε μικρότερα κομμάτια, τα άμεσα αισθητηριακά δεδομένα, που θα μας προσφέρουν το θεμέλιο της εμπειρικής γνώσης. Στο επίπεδο της γλώσσας, δε, οι προτάσεις για τα άμεσα

---

<sup>19</sup> Για μια πληρέστερη διατύπωση του ΕΨ από τον Ayer, βλ. Ayer, A.J., 1971, σελ. 1- 11.

αισθητηριακά δεδομένα θα αποτελέσουν τις μη διορθώσιμες προτάσεις πρωτοκόλλου, στις οποίες όλες οι υπόλοιπες εμπειρικές προτάσεις θα μεταφράζονται, προκειμένου να διαπιστωθεί η αλήθεια ή το ψεύδος τους.<sup>20</sup>

Για τον Austin, όμως, το ΕΨ αποτελεί μάλλον ένα παράδειγμα «εμμονής σε μισο- μελετημένα γεγονότα» ή «υπεραπλούστευση μιας περιορισμένης σειράς παραδειγμάτων».<sup>21</sup> Σύμφωνα με τον φιλόσοφο αυτό, το επιχείρημα πάσχει από μια σειρά σφαλμάτων:

*α. Παρερμηνεία των πεποιθήσεων του κοινού νου.*

Κατά πρώτον, το ΕΨ παρερμηνεύει τις αντιλήψεις του απλού ανθρώπου, καθώς προϋποθέτει ότι είναι εσφαλμένες. Οι φιλόσοφοι, λέει ο Austin, παίρνουν σαν δεδομένο ότι ο απλός άνθρωπος θεωρεί ότι αντιλαμβάνεται «υλικά αντικείμενα». Πώς μπορεί, όμως, να συμβαίνει κάτι τέτοιο; Οι εκφράσεις «υλικά αντικείμενα», αλλά και «αντιλαμβάνομαι», δεν αποτελούν μέρος του λεξιλογίου του κοινού ανθρώπου. Ακόμα, όμως, κι αν υποθέσουμε ότι η φράση «υλικά αντικείμενα» χρησιμοποιείται από τους φιλοσόφους απλώς για να περιγράψει την γενική κατηγορία των πραγμάτων που ο κοινός άνθρωπος θεωρεί ότι αντιλαμβάνεται, και πάλι είναι ατυχής. Οι θεωρητικοί αυτοί, όταν αναφέρονται σε 'υλικά αντικείμενα', χρησιμοποιούν παραδείγματα για τραπέζια, καρέκλες, βιβλία, σαν να θεωρούν ότι αυτό που ο κοινός άνθρωπος πιστεύει ότι αντιλαμβάνεται είναι πάντα «κάτι σαν έπιπλο». Όμως, συνεχίζει ο Austin, οι απλοί άνθρωποι θεωρούν επίσης ότι «αντιλαμβάνονται» φωνές άλλων ανθρώπων, ποτάμια, ουράνια τόξα ή φωτιές. Κατά ποιον τρόπο αποτελούν όλα αυτά «υλικά αντικείμενα»; Ο απλός άνθρωπος ποτέ δεν θα χαρακτήριζε τις σκιές ή τις ταινίες στο σινεμά π.χ., ως 'υλικά αντικείμενα', παρόλο που σίγουρα θεωρεί ότι εντάσσονται και αυτά στα αντικείμενα της αντίληψής του.<sup>22</sup>

<sup>20</sup> Αυτή είναι, σε αδρές γραμμές, μια περιληπτική εκδοχή των θέσεων του Ayer, αλλά και γενικά των λογικών θετικιστών. Σημειώνουμε ότι υπάρχουν διαφορές, τόσο μεταξύ διαφορετικών φιλοσόφων όσο και μεταξύ πρώιμων και ύστερων έργων φιλοσόφων όπως ο Carnap, ο Ayer κ.α. Για μια πληρέστερη εικόνα βλέπε: Ayer, A.J., 1959 και 1971, Carnap, R., 1967. Για δευτερεύουσα βιβλιογραφία, βλ. Soames, 2003α, 257-300, Miller, 1998, σελ. 79-113, Urmson, 1966, Κράφτ, 1986. Επίσης, Βλ. Αυγελής, 1993, σελ. 63-156, Πατέλλη, 1994, σελ. 70-113, Τσινόρεμα, 1994, σελ.9-22, Ρουσόπουλος, 1998, σελ. 13-71 και passim. Ενδιαφέρον, επίσης έχει να παρακολουθήσει κανείς τον ειρωνικό τρόπο με τον οποίο ο Austin ανασκευάζει τις θέσεις αυτές. Χαρακτηριστικά βλέπε: *Sense & Sensibilia*, σελ.104- 105 και passim.

<sup>21</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 3.

<sup>22</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 6-8. Παρόμοια κριτική βρίσκουμε και στο *Περί Βεβαιότητας* για τη φράση «φυσικό αντικείμενο» (παρ.35-36). Και ο Wittgenstein υπογραμμίζει ότι η φιλοσοφική χρήση του



Ο όρος «υλικό αντικείμενο» είναι, κατά τον Austin, ατυχής και έχει εισαχθεί από τους φιλοσόφους απλώς ως αντίποδας στον όρο «αισθητηριακό δεδομένο». Όταν οι δύο αυτές λέξεις αποκοπούν η μία από την άλλη παύουν να έχουν νόημα: η κάθε μια σημασιοδοτείται μέσα από την σύγκρισή της με την άλλη.<sup>23</sup> Οι δύο αυτές λέξεις αποτελούν κομμάτια μιας τεχνητής ολότητας, ενός τεχνητού γλωσσικού πεδίου, μέσα στα πλαίσια του οποίου, και μόνο, αλληλονοηματοδοτούνται.

Πέραν τούτου, σύμφωνα με τον Austin, το ΕΨ υπαινίσσεται: 1) ότι, όταν ο απλός άνθρωπος δεν θεωρεί ότι αντιλαμβάνεται υλικά αντικείμενα, θεωρεί ότι εξαπατάται από τις αισθήσεις του, και παράλληλα 2) ότι, όταν πιστεύει ότι οι αισθήσεις του τον απατούν, θεωρεί ότι δεν αντιλαμβάνεται κάποιο υλικό πράγμα. Έτσι, αν κάποιος δει ένα ουράνιο τόξο, πεπεισμένος ότι τα ουράνια τόξα δεν αποτελούν υλικά αντικείμενα, θα πρέπει, σύμφωνα με το ΕΨ να υποθέσει ότι οι αισθήσεις του τον απατούν. Ομοίως, αν κοιτάζει ένα πλοίο στη θάλασσα μια μέρα με καθαρό ουρανό, γνωρίζοντας ότι υπό τέτοιες συνθήκες, το πλοίο φαίνεται πιο κοντά απ' ό,τι είναι, θα πρέπει να συμπεράνει ότι αυτό που αντιλαμβάνεται δεν είναι ένα υλικό αντικείμενο. Κατά τον Austin, χρειάζεται διεξοδική μελέτη, προκειμένου να διακρίνουμε μεταξύ των πεποιθήσεων του απλού ανθρώπου και αυτών που οι φιλόσοφοι παραδέχονται ως ορθές.<sup>24</sup> Μία τέτοια μελέτη φιλοδοξεί να φέρει εις πέρας ο ίδιος.

Οι φιλόσοφοι, υποστηρίζει, αποδίδοντας τέτοιες αντιλήψεις στον απλό άνθρωπο, μοιάζουν να προϋποθέτουν ότι ο κοινός άνθρωπος είναι υπερβολικά αφελής, ότι, δηλαδή, δεν αμφιβάλλει και δεν αναρωτιέται εκεί που κάποιος περισσότερο έξυπνος και πεπαιδευμένος θα αναρωτιόταν. Όταν, όμως, βλέπει κανείς μπροστά του μια καρέκλα είναι πιο φυσικό, υπαινίσσεται ο Austin, να πει «αν αυτό δεν είναι το να βλέπω μια καρέκλα, τότε δεν ξέρω τι είναι». Αντιθέτως, *το να αμφισβητήσει την ύπαρξή της* ορθώς και θα θεωρείτο *ανοησία* από τον καθημερινό άνθρωπο. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο απλός άνθρωπος δεν έχει επίγνωση ότι εξαπατάται από τις αισθήσεις του μερικές φορές. Απλώς, οι φιλόσοφοι παρουσιάζουν έτσι τα πράγματα, ώστε να δίνεται η εντύπωση ότι ο απλός άνθρωπος «κάνει λάθος όλη την

---

όρου είναι προβληματική. Όπως παρατηρεί: «ακόμα κι η φράση ‘υπάρχουν φυσικά αντικείμενα’ είναι ανοησία» (παρ.35). Εδώ ο Wittgenstein, βέβαια, αναφέρεται στην χρήση του όρου όπως γίνεται από τον Moore στο άρθρο του “A Proof of the External World” (Moore, 1993β).

<sup>23</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.4 και 8.

<sup>24</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 8- 9.

ώρα», ότι πάντα αυτό που αντιλαμβάνεται είναι κάτι διαφορετικό από αυτό που νομίζει ότι αντιλαμβάνεται.<sup>25</sup>

Όμως, παρατηρεί ο Austin, η φράση «εξαπατώμαι από τις αισθήσεις μου», παρόλο που αποτελεί μια κοινή μεταφορά, δεν παύει να είναι μεταφορά. Το πρόβλημα είναι ότι οι φιλόσοφοι παίρνουν πολύ στα σοβαρά τέτοιες μεταφορές-διανθίζουν, μάλιστα, τη γλώσσα με διάφορες σχετικές φράσεις και οντότητες, όπως “veridical”, “sense perceptions”, και, γενικά, δίνουν μια τέτοια περιγραφή των απόψεων του κοινού ανθρώπου, ώστε να προετοιμάσουν το έδαφος για τη διατύπωση των φιλοσοφικών τους θέσεων.<sup>26</sup> Ο Austin υπαινίσσεται εδώ ότι το πρόβλημα δεν υπάρχει – είναι οι φιλόσοφοι που (παρασυρμένοι, ίσως, από απλές μεταφορές της κοινής γλώσσας) δίνουν μια τέτοια στρεβλή περιγραφή της κατάστασης, ώστε να ανοίξει ο δρόμος για φιλοσοφικές συζητήσεις.

Ο Austin συνεχίζει παρατηρώντας πως «η συζήτηση περί πλάνης έχει νόημα μόνο σε ένα πλαίσιο μη-εξαπάτησης». Για να αναγνωρίσουμε ότι υπάρχουν περιπτώσεις πλάνης θα πρέπει να μπορούμε να τις αντιπαραβάλουμε με φυσιολογικές περιπτώσεις όπου οι αισθήσεις δεν μας εξαπατούν. Δεν θα μπορούσαμε, επί παραδείγματι να πούμε: «η κρυστάλλινη σφαίρα μου με εξαπάτησε». Οι περιπτώσεις, εξάλλου, που οι αισθήσεις μας εξαπατούν είναι πολύ λιγότερες απ’ ό,τι υπαινίσσονται οι φιλόσοφοι και, τις περισσότερες φορές, αναγνωρίζονται ως τέτοιες από τον καθημερινό άνθρωπο.<sup>27</sup>

Η ιδέα αυτή ότι η αμφιβολία έχει νόημα μόνο μέσα σε ένα πλαίσιο βεβαιότητας είναι ένα από τα μοτίβα που επαναλαμβάνονται σταθερά και στο *Περί Βεβαιότητας*. Με τα λόγια του Wittgenstein: «Αν προσπαθούσες ν’ αμφισβητήσεις τα πάντα, δεν θα έφτανες τόσο μακριά ώστε ν’ αμφισβητείς το κάθε τι. Το παιχνίδι της αμφισβήτησης καθαυτό προϋποθέτει βεβαιότητα.»<sup>28</sup> Σε κάθε περίπτωση για να έχει νόημα η αμφιβολία, για να μπορεί καν να εγερθεί, πρέπει να πατάει σε ένα υπόστρωμα βεβαιότητων, σε ένα σύστημα που εξαιρείται από την αμφιβολία. «Αυτό σημαίνει ότι τα ερωτήματα που κάνουμε και οι αμφιβολίες μας εξαρτώνται από το γεγονός ότι ορισμένες προτάσεις εξαιρούνται από την αμφιβολία- είναι ούτως ειπείν όπως οι στρόφιγγες (μεντεσέδες) γύρω από τις οποίες εκείνες κινούνται.»<sup>29</sup> Αυτό

<sup>25</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 9-10.

<sup>26</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.11, η υπογράμμιση του Austin.

<sup>27</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 11-12.

<sup>28</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ.115

<sup>29</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ.341.

είναι συστατικό και αναπόσπαστο γνώρισμα του γλωσσικού παιγνιδιού του αμφιβάλλειν, κατά τον Wittgenstein. ‘Όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί, πώς θα μπορούσε «ένα παιδί... άμεσα να αμφιβάλλει ό,τι διδάχτηκε; Αυτό θα σήμαινε μόνον ότι δεν έχει την ικανότητα να μάθει κάποια γλωσσικά παίγνια».<sup>30</sup>

Η ιδέα αυτή, ότι, δηλαδή, η αμφιβολία έχει νόημα μόνο πάνω σε ένα υπόστρωμα βεβαιοτήτων επανέρχεται διαρκώς και με παραλλαγές στο έργο και των δύο φιλοσόφων. Είναι η απάντησή τους γενικά σε κάθε απόπειρα να στηθεί φιλοσοφικά ένας ακραίος σκεπτικισμός ή και υποκειμενισμός. Παράλληλα, αποτελεί και μια υπενθύμιση ότι κάθε αμφιβολία βασίζεται πάνω σε ένα εννοιολογικό και γλωσσικό σύστημα που είναι κοινό για όλους και που δεν μπορεί ούτε να αμφισβητηθεί ολοκληρωτικά, ούτε να παραβλεφθεί, διότι τότε απλώς τίποτα δεν θα έβγαζε νόημα. Η καθημερινή γλώσσα ενσωματώνει το υπόστρωμα των βεβαιοτήτων μας. Κάθε προσπάθεια να αμφισβητηθεί συλλήβδην συνεπάγεται πλήρη α-νοησία.

Η καθημερινή γλώσσα, εξάλλου, μας διδάσκει, για να επιστρέψουμε στον Austin, ότι υπάρχουν πάρα πολλοί τρόποι να πάνε τα πράγματα λίγο πιο στραβά από το συνηθισμένο και πάρα πολλές περιστάσεις που είναι αμφίβολο το αν θα θεωρούσαμε ότι εξαπατηθήκαμε από τις αισθήσεις μας ή όχι. Ο Austin δίνει έναν κατάλογο από τέτοιες περιπτώσεις (το αισθητηριακό μας όργανο να έχει κάποια πάθηση, οι περιστάσεις να μην είναι φυσιολογικές κ.α.) για να καταλήξει ότι «δεν υπάρχει μια απλή και ωραία τακτοποιημένη διάκριση μεταξύ του να πάνε τα πράγματα καλά ή στραβά».<sup>31</sup> Δεν υπάρχει, επομένως, και κανένας λόγος να αναγνωρίσει ο απλός άνθρωπος ότι αντιλαμβάνεται μία (μόνο) *κατηγορία* αντικειμένων ή ότι πλανάται από τις αισθήσεις του σε μία ορισμένη *κατηγορία* περιστάσεων.<sup>32</sup>

Αλλά και η θέση των θεωρητικών των αισθητηριακών δεδομένων ότι ποτέ δεν αντιλαμβανόμαστε «απευθείας» ή «άμεσα» (“directly”) αντικείμενα όπως τσιγάρα ή μολύβια, στηρίζεται, κατά τον Austin, σε κακή χρήση του όρου «άμεσα» εκ μέρους τους. Εδώ, υποστηρίζει, έχουμε μια τυπική περίπτωση όπου μια λέξη, η οποία έχει ήδη μια ειδική (special) χρήση, επεκτείνεται ως προς τη σημασία της, χωρίς προσοχή, χωρίς μέτρο και χωρίς να μας δοθεί κανένας ορισμός, μέχρι που γίνεται, στην αρχή

<sup>30</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ.283. Βλέπε επίσης *Περί Βεβαιότητας*, παρ.232, 255, 345, 372. (Υπενθυμίζω ότι η μετάφραση των χωρίων είναι του Κ.Βουδούρη.)

<sup>31</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 13.

<sup>32</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.14, η υπογράμμιση του Austin.

δυσνόητα μεταφορική, τελικά, όμως, εντελώς α- νόητη.» Και συνεχίζει: «Κανείς δεν μπορεί να κακομεταχειρίζεται την κοινή γλώσσα, χωρίς να πληρώσει γι' αυτό».<sup>33</sup>

Θα παραθέσουμε εδώ μια χαρακτηριστική, για τη μέθοδο του Austin, ανάλυση του όρου «άμεσα»:

Ο Austin, παρατηρεί

1. ότι στην περίπτωση του «άμεσα» («ευθέως»- “directly”) (όπως και στην περίπτωση της λέξης «πραγματικό», θα μας πει αργότερα)<sup>34</sup> είναι η αρνητική σημασία (“indirectly”) που «φορά τα παντελόνια».<sup>35</sup> Αυτό σημαίνει ότι η λέξη «άμεσα» νοηματοδοτείται σε σύγκριση με την αντίθετή της (indirectly). Παράλληλα, επισημαίνεται ότι το “indirectly”: α) χρησιμοποιείται σε ειδικές περιστάσεις και β) έχει διαφορετική χρήση, ανάλογα με τις περιστάσεις εκφοράς (μπορούμε, έτσι, να διακρίνουμε το να δει κάποιος κάτι «απευθείας» με το να το δει μέσω ενός καθρέφτη ή από το περισκόπιο ή κοιτάζοντας τις σκιές κλπ.)<sup>36</sup>

2. ότι η έννοια της μη «άμεσης» αντίληψης είναι περισσότερο κατάλληλη όταν συνδέεται με την έννοια της στρέβλωσης στην κατεύθυνση (a kink in direction). Υπό αυτή τη σκοπιά, είναι εσφαλμένο να πούμε ότι αποτελεί «έμμεση» αντίληψη (“indirect” perception) το να κοιτάζω μέσα από κιάλια (κλπ), καθώς τέτοιες περιπτώσεις σημασιοδοτούνται όταν συγκρίνονται με άλλους όρους (π.χ., «με γυμνό μάτι») κι όχι με τη φράση «έμμεσα» (“indirectly”).<sup>37</sup>

3. ότι η έννοια της έμμεσης (μη ευθείας) αντίληψης (indirect perception) δεν χρησιμοποιείται φυσιολογικά (naturally) για να αναφερθούμε σε άλλες αισθήσεις πέραν της όρασης (ακούω τη φωνή σου *εμμέσως* όταν ακούω την ηχώ της; τι μπορεί να συνιστά το να μυρίζεις *εμμέσως*;) Απ’ αυτή την άποψη και μόνο, είναι προβληματικό να μιλάμε γενικά για *έμμεση* (indirect) αντίληψη.<sup>38</sup>

4. ότι πρέπει να είμαστε προσεκτικοί σχετικά με το πόσο θα διευρύνουμε την έννοια της έμμεσης αντίληψης. Θα εντάξουμε σ’ αυτή και

<sup>33</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.15.

<sup>34</sup> Βλ. κεφ.Π.Α.2.3.

<sup>35</sup> “ ‘indirectly’ wears the trousers”. Η υπογράμμιση του Austin . Στα ελληνικά ίσως η φράση να αποδιδόταν καλύτερα «που έχει το πάνω χέρι», «είναι ο άνδρας του σπιτιού». Για κριτική στην ανάλυση του Austin, βλ. Coval, S. & Forest, T., 1967.

<sup>36</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ15- 16.

<sup>37</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 16.

το τηλέφωνο, την τηλεόραση...; Τουλάχιστον, οι περιπτώσεις αυτές πληρούν τους απαραίτητους όρους: την ταυτόχρονη ύπαρξη και την συνακόλουθη μεταβολή μεταξύ αυτού που γίνεται αντιληπτό άμεσα (ευθέως) και αυτού που μπορούμε να περιγράψουμε ως εμμέσως αντιληπτό. Πρέπει, όμως να θέσουμε ένα όριο. Δεν επιτρέπεται να συμπεριλάβουμε, π.χ., όλες τις περιπτώσεις όπου η ύπαρξη ενός αντικειμένου ή γεγονόςτος μπορεί να προκύψει ως συμπέρασμα από την ύπαρξη κάποιου άλλου αντικειμένου (μιας φωτογραφίας, μιας ταινίας). Δεν μπορούμε να πούμε ότι είδαμε τα όπλα «εμμέσως» επειδή είδαμε από μακριά μόνο τη λάμψη τους.<sup>39</sup>

5. ότι, αν είμαστε διατεθειμένοι να πούμε ότι αντιλαμβανόμαστε κάτι “εμμέσως”, θα πρέπει να πρόκειται για κάτι που *μπορούμε τελικά να αντιληφθούμε* (ή, έστω, να το αντιληφθούν οι άλλοι –π.χ., το πίσω μέρος του κεφαλιού μας). Αν θέλουμε να πούμε ότι δεν αντιλαμβανόμαστε καθόλου κάτι, τότε δεν έχει νόημα να λέμε ότι το αντιλαμβανόμαστε εμμέσως.<sup>40</sup>

6. ότι, για μάλλον ευνόητους λόγους, πάντα προτιμάμε στην πράξη «αυτό που θα μπορούσε να αποκληθεί έκφραση ‘τοις μετρητοίς’, παρά την ‘έμμεση’ μεταφορά»<sup>41</sup> Αν έλεγα ότι βλέπω εχθρικά πλοία εμμέσως (indirectly), θα με ρωτούσαν τι εννοώ. Κι αν απαντούσα ότι τα είδα στο ραντάρ, θα αναρωτιόνταν γιατί δεν το είπα από την αρχή. Η φράση «εμμέσως» μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε τόσο μεγάλο πλήθος διαφορετικών περιστάσεων, ώστε είναι σχεδόν αδύνατο να φανταστούμε κάποια συγκεκριμένη περίπτωση που θα συντρέχουν λόγοι να χρησιμοποιηθεί αυτός ακριβώς ο όρος.<sup>42</sup>

Είναι απολύτως σαφές, καταλήγει ο Austin, ότι οι φιλόσοφοι δεν χρησιμοποιούν τον όρο με την καθημερινή του σημασία – σύμφωνα με την οποία είναι εντελώς ανόητο να πει κανείς ότι αντικείμενα, όπως τσιγάρα ή στυλό, δεν γίνονται ποτέ «άμεσα» ή ‘ευθέως’ αντιληπτά. Επίσης, δεν τηρούν τους περιορισμούς που ο Austin προαναφέρει, αλλά ούτε και μας δίνουν κάποιο ορισμό αυτής της νέας

---

<sup>38</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 16–17.

<sup>39</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 17.

<sup>40</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 18, οι υπογραμμίσεις δικές μου.

<sup>41</sup> Στα αγγλικά: “what might be called the *cash value* expression to the ‘indirect’ metaphor.”

<sup>42</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 18, οι υπογραμμίσεις του Austin.

χρήσης της λέξης.<sup>43</sup> Οι φιλόσοφοι, συστηματικά κάνουν απλοϊκές διχοτομήσεις και εισάγουν νέες οντότητες, χωρίς καν να μας πουν περί τίνος πρόκειται (π.χ. *sense perceptions*<sup>44</sup>), υπεραπλουστεύουν τα νοήματα των λέξεων (π.χ., “material things”) και εισάγουν νέες χρήσεις σε ήδη σημασιοδοτημένες, από την κοινή γλώσσα, έννοιες (π.χ., “directly”).

Ο Austin, όμως, θεωρεί ως το πρωταρχικό και βασικό λάθος του ΕΨ το γεγονός ότι υποβιβάζει τον απλό άνθρωπο, καθώς παρερμηνεύει τις πεποιθήσεις του. Οι πεποιθήσεις του κοινού ανθρώπου, που το ΕΨ υποτίθεται ότι διορθώνει, έχουν παρεξηγηθεί και υπονομευθεί από τους φιλοσόφους. Στην πραγματικότητα δεν χρειάζονται διόρθωση, διότι ο απλός άνθρωπος ποτέ δεν πίστεψε αυτά που οι φιλόσοφοι του καταλογίζουν. Παρακολουθούμε, έτσι, μέσα στις πρώτες ήδη σελίδες του *Sense & Sensibilia*, μια αντιπαράθεση μεταξύ του απλού ανθρώπου, από τη μια, και του φιλοσόφου, από την άλλη. Στην αντιπαράθεση αυτή, ο ίδιος ο Austin παίρνει τη μεριά του καθημερινού ανθρώπου και προσπαθεί να αποκαταστήσει την ορθότητα των πεποιθήσεών του. Και η ορθότητα αυτή έγκειται στο ότι, αντίθετα με τον φιλόσοφο, ο απλός άνθρωπος δεν προσπαθεί δια της βίας να κάνει ταξινομήσεις, κατηγοριοποιήσεις, απλουστευτικές διχοτομήσεις και γενικεύσεις. Η καθημερινή εμπειρία είναι πολυδιάστατη και πολύπλευρη και η μόνη γλώσσα που μπορεί να την περιγράψει, κατά τον Austin, είναι η κοινή γλώσσα, η γλώσσα που έχει δοκιμαστεί στη καθημερινή ζωή και που είναι το ίδιο πολυδιάστατη και πολύπλευρη με την πραγματικότητα.<sup>45</sup>

Κατά τον Ayer, τώρα, η κριτική του Austin στο ΕΨ δεν είναι εύστοχη. Ο Ayer<sup>46</sup> υποστηρίζει ότι, παρόλο που πολλές από τις παρατηρήσεις του Austin είναι σωστές σχετικά με την τάση των θεωρητικών των αισθητηριακών δεδομένων να κατηγοριοποιούν τις αισθητηριακές αντιλήψεις με όρους αισθητηριακών δεδομένων και υλικών πραγμάτων ή με τη χρήση μιας περιορισμένης σειράς παραδειγμάτων, τα σχόλια αυτά δεν επηρεάζουν την ίδια τη θεωρία. Το μόνο που επισημαίνουν είναι ότι θα έπρεπε οι φιλόσοφοι να είναι πιο προσεκτικοί στον τρόπο που εκφράζονται. Κατά

<sup>43</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 19.

<sup>44</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 11, 53, 55.

<sup>45</sup> Βλ. και Warnock, 1989, σελ. 15- 16, Lazerowitz, 1963, σελ. 245- 247 και Hardie, W.F.R., 1963, σελ. 256.

<sup>46</sup> Ayer, A.J., 1973b, σελ. 126- 135. Θα πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι και ο ίδιος ο Ayer έχει κάποιες επιφυλάξεις για το ΕΨ (Βλ. Ayer, A.J., 1971, σελ. 11- 19).

τα λοιπά, αφήνουν ανέπαφα τα κύρια σημεία της θεωρίας.<sup>47</sup> Στο παράδειγμα του Austin με την καρέκλα («αν αυτό δεν είναι το να βλέπω μια καρέκλα, τότε δεν ξέρω τι είναι»)<sup>48</sup>, π.χ., δίνεται μια τέτοια περιγραφή της κατάστασης, ώστε να μην αφήνονται περιθώρια για να αναπτυχθεί μια επαρκής ανάλυση της αισθητηριακής εμπειρίας. Όπως ο Ayer παρατηρεί, αυτή δεν είναι η μόνη δυνατή περιγραφή. Αυτό που ο υποστηρικτής των αισθητηριακών δεδομένων θέλει να επισημάνει (και όχι να αποκρύψει, όπως ο Austin) είναι ότι ο παρατηρητής της καρέκλας θα μπορούσε κάλλιστα να έχει αυτή την εμπειρία χωρίς η καρέκλα (το υλικό αντικείμενο) να είναι παρούσα (αν ήταν, π.χ., υπνωτισμένος). Μια τέτοια υπόθεση είναι απολύτως δικαιολογημένη. Οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων θέλουν να δείξουν με παρόμοια παραδείγματα ότι η απόφαση, επί παραδείγματι, ‘η καρέκλα υπάρχει’ δεν προκύπτει λογικά από καμία άλλη δήλωση που να περιορίζεται μόνο στο να περιγράφει τις αισθητηριακές εμπειρίες του παρατηρητή. Η πεποίθηση που βρίσκεται στο κέντρο της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων είναι ότι ακόμα και η πιο απλή κρίση που αναφέρεται στην κατ’ αίσθηση εμπειρία, όπως η απόφαση ‘αυτή είναι μια καρέκλα’, στην πραγματικότητα είναι ένας ισχυρισμός που υπερβαίνει την αισθητηριακή μας αντίληψη. Μια τέτοια κρίση πάντοτε ισχυρίζεται κάτι περισσότερο από τα δεδομένα στα οποία βασίζεται (παίρνει, π.χ., ως δεδομένο ότι ο παρατηρητής δεν ονειρεύεται, δεν είναι υπό την επήρεια ναρκωτικών, δεν βρίσκεται σε περιβάλλον εικονικής πραγματικότητας, κτλ) υπερβαίνει, άρα, την εμπειρία και στηρίζεται σε υποθέσεις από τη πλευρά του παρατηρητή- υποθέσεις που μπορεί να είναι σωστές ή εσφαλμένες.<sup>49</sup>

Αυτή η θέση, επισημαίνει ο Ayer, βρίσκεται στην καρδιά της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων, και ο Austin, αν ήθελε πράγματι να ανατρέψει την θεωρία αυτή, θα έπρεπε πρωτίστως να επιτεθεί στη συγκεκριμένη άποψη. Στην πραγματικότητα, όμως, την προσπερνά χωρίς να αποπειραθεί να την συζητήσει καν. Αντί αυτού, δίνει σωρεία άσχετων παραδειγμάτων και υποδείξεων σχετικά με την κοινή χρήση όρων, κυρίως, όμως, αρνείται αυτό που ο Ayer παίρνει ως δεδομένο: ότι, δηλαδή, πέραν από το κατά πόσο μια τέτοια θέση είναι σωστή ή εσφαλμένη,

---

<sup>47</sup> Ayer, A.J., 1973b, σελ.127.

<sup>48</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.10.

<sup>49</sup> Ayer, A.J., 1973b, σελ.127- 131.

«αποτελεί ένα καθ' όλα νόμιμο ερώτημα για τη φιλοσοφία, ένα ερώτημα που δεν μπορεί να λυθεί με επιστημάνσεις για την καθημερινή χρήση της γλώσσας.»<sup>50</sup>

Κριτική έχει δεχθεί, επίσης, το επιχείρημα του Austin ότι κάθε συζήτηση περί πλάνης προϋποθέτει ένα γενικότερο πλαίσιο μη εξαπάτησης. Ο Ayer επισημαίνει ότι το επιχείρημα αυτό δεν δρα αποτρεπτικά για τον σκεπτικιστή, καθώς το μόνο που λέει είναι ότι αποφασίζουμε για το ποιες από τις αισθητηριακές μας αντιλήψεις είναι εσφαλμένες, συγκρίνοντάς τες με αυτές που θεωρούμε αληθείς. Δεν μας δίνει, όμως, καμία εγγύηση ότι δεν κάναμε εξαρχής λάθος. Μια τέτοια θέση, από μόνη της, δεν μας προμηθεύει κάποιο ασφαλές κριτήριο προκειμένου να διακρίνουμε τις εσφαλμένες από τις ορθές αισθητηριακές μας εμπειρίες. Έτσι, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να αποδειχθούν *ψευδείς αυτές ακριβώς οι αντιλήψεις που θεωρήσαμε αληθείς.*<sup>51</sup>

Όμως, ακόμα κι αν δεν το λέει καθαρά, ο Austin υπαινίσσεται ότι η καθημερινότητα μπορεί να λειτουργήσει ως αυτό το κριτήριο που θα μας δείξει ποιες από τις πεποιθήσεις μας είναι περισσότερο ασφαλείς. Παρομοίως και ο Wittgenstein, θεωρεί ότι τα γλωσσικά παιχνίδια, έτσι όπως εφαρμόζονται στην καθημερινή μας πρακτική μας παρέχουν τους κανόνες και για τη βεβαιότητα και για την αμφιβολία. Αυτό δεν σημαίνει για κανένα από τους δύο φιλοσόφους ότι οι κανόνες αυτοί δεν μπορούν με την πάροδο του χρόνου να αλλάξουν.<sup>52</sup> Όμως, *ανά πάσα στιγμή* θα υπάρχουν κάποιοι κανόνες που θα ρυθμίζουν τη χρήση των εννοιών μας, θα εφαρμόζονται εντός των γλωσσικών μας παιγνίων και θα παρέχουν το υπόστρωμα βεβαιότητας εντός του οποίου θα μπορεί να εκφραστεί και κάθε δυνατή αμφιβολία. Η ερμηνεία αυτή είναι ανάλογη με τα όσα υποστηρίξαμε νωρίτερα σχετικά με την θέση του Austin απέναντι στη διάκριση ορθής και τρέχουσας χρήσης της γλώσσας (use-usage). Και εκεί υποστηρίξαμε ότι είναι η *σωστή χρήση σε κάθε χρονική στιγμή* που απασχολεί τον Austin στις αναλύσεις του. Υπό μία έννοια, λοιπόν, η ορθή χρήση της γλώσσας μας αποκαλύπτει και το υπόστρωμα των βεβαιοτήτων που κάθε φορά προϋποθέτουμε. Αυτές, μέχρι τουλάχιστον να αλλάξει κάτι στην εννοιολόγησή μας, είναι υπεράνω αμφισβήτησης. Αλλά ακόμα κι αν αμφισβητηθούν, δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθούν όλες μαζί.

---

<sup>50</sup> Ayer, A.J., 1973b, σελ. 132.

<sup>51</sup> Ayer, A.J., 1973b, σελ. 135. Επίσης για κριτική στην ίδια θέση βλέπε: Graham, K., 1977, σελ. 154-156.



Αυτή δεν είναι βεβαίως, η μόνη αντίρρηση του Ayer στα επιχειρήματα του Austin. Έτσι, και τα σχόλια του Austin σχετικά με τη χρήση της λέξης «άμεσα» («ευθέως»)<sup>53</sup>, ο Ayer τα θεωρεί ατυχή. Είναι προφανές, σημειώνει, ότι η λέξη «άμεσα» δεν χρησιμοποιείται με την καθημερινή της σημασία. Η λέξη χρησιμοποιείται ως τεχνικός όρος: το να πω ότι βλέπω κάτι «άμεσα» σημαίνει ότι αναφέρομαι σε ένα οπτικό δεδομένο, χωρίς να υποδηλώνω οτιδήποτε άλλο για την κατάστασή του. Τα σχόλια του Austin, πέραν του ότι υποδεικνύουν την ανάγκη να επεξηγεί κανείς πληρέστερα τους όρους που χρησιμοποιεί, είναι άσχετα, καθώς φαίνεται να αγνοούν το προφανές: ότι ο όρος χρησιμοποιείται τεχνικά. Ο Ayer επισημαίνει ακόμα ότι ο Moore έχει δώσει, σε αδρές έστω γραμμές, μια ερμηνεία του όρου «άμεσα» όπως χρησιμοποιείται από τους θεωρητικούς των αισθητηριακών δεδομένων.<sup>54</sup> Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και ο R.J. Hirst που επισημαίνει ότι η φιλοσοφία χρειάζεται (γενικούς) τεχνικούς όρους για να συζητήσει, κι αυτό «δεν αφορά τον απλό άνθρωπο».<sup>55</sup>

Είδαμε ότι ο Austin υποστηρίζει, επίσης, ότι οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων υπεραπλουστεύουν, όταν υποστηρίζουν ότι αντιλαμβανόμαστε μόνο υλικά αντικείμενα και αισθητηριακά δεδομένα- ο απλός άνθρωπος, ισχυρίζεται, αντιλαμβάνεται μια πληθώρα διαφορετικών μεταξύ τους πραγμάτων. Όπως έχει επισημανθεί, όμως, από τον W.F.R. Hardie, αυτή η ποικιλία που, πράγματι, χαρακτηρίζει τα αντικείμενα που αντιλαμβανόμαστε, δεν έρχεται πουθενά σε αντίφαση με τη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων. Το επιχείρημα του Austin είναι ότι ο κοινός άνθρωπος αντιλαμβάνεται πολλά διαφορετικά πράγματα (μολύβια, ουράνια τόξα κλπ) και όχι μόνο υλικά αντικείμενα και αισθητηριακά δεδομένα. Όμως, αυτό που οι θεωρητικοί των αισθητηριακών δεδομένων φιλοδοξούν να κάνουν είναι να δώσουν μια επαρκή ανάλυση της οπτικής αντίληψης *κάθε αντικειμένου* από τη λίστα του Austin: *σε κάθε περίπτωση*, ισχυρίζονται, η αισθητηριακή μας αντίληψη διαμεσολαβείται από αισθητηριακά δεδομένα. Υπό καμία έννοια, λοιπόν, ένας τέτοιος ισχυρισμός, δεν αρνείται, αποκρύπτει ή

---

<sup>52</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 96-99, 256.

<sup>53</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 14- 19.

<sup>54</sup> Ayer, A.J., 1973b, σελ. 136.

<sup>55</sup> Hirst, R.J., 1969, σελ. 246- 247. Ο Fodor, επίσης επισημαίνει ότι και στην καθημερινή γλώσσα δεν είναι σαφής η σημασία του ευθέως, (Fodor, J., 2000), ενώ και ο Hanfling (Hanfling, O., 2000, σελ.36) παρατηρεί ότι θα ήταν δύσκολο να αντικαταστήσει ο Ayer τον όρο 'ευθέως' στο κείμενό του χωρίς να το καταστήσει ακατανόητο.

παραγνωρίζει τις διαφορές μεταξύ όλων αυτών των αντικειμένων που αντιλαμβανόμαστε. Το επιχείρημα αυτό, υποστηρίζεται, είναι εντελώς άσχετο.<sup>56</sup>

Ο Hardie, εξάλλου, στην ερώτηση «μπορεί ο κοινός άνθρωπος να κάνει λάθος όλη την ώρα;» απαντά καταφατικά. Σύμφωνα με αυτόν, είναι ο κοινός νους που υπεραπλουστεύει (και όχι ο φιλόσοφος). Ο κοινός νους οδηγείται στην υπεραπλούστευση, λόγω ακριβώς του ότι οι πρακτικές ανάγκες του καθημερινού βίου του υποβάλλουν μια τέτοια στάση (η ανάγκη για γρήγορες αποφάσεις και πράξεις δεν αφήνει συχνά χώρο για αναστοχασμό και έρευνα).<sup>57</sup> Είναι επίσης αυτός που υποπίπτει πολύ συχνά σε σφάλματα, επειδή συνήθως αγνοεί ζητήματα που δεν εμπλέκονται στην καθημερινή μας ζωή. Ο Hardie δίνει μια σειρά από παραδείγματα περιπτώσεων όπου «ο κοινός άνθρωπος κάνει λάθος» (το φαινόμενο του ουράνιου τόξου ή ενός αστεριού που πέφτει όπως εξηγείται σε αναφορά με τη ταχύτητα του φωτός, τα χρώματα κτλ).<sup>58</sup>

Όμως, ο Austin δεν θα διαφωνούσε με τον Hardie. Κι αυτό γιατί όλα τα παραδείγματα που μας δίνει αναφέρονται σε περιπτώσεις όπου η *επιστήμη* είναι αυτή που έρχεται να διορθώσει τις πεποιθήσεις του κοινού νου και να τεκμηριώσει το πώς τα φαινόμενα αυτά πράγματι εξηγούνται. Όπως διεξοδικά θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, ο Austin αναγνωρίζει μια τέτοια αρμοδιότητα στην επιστήμη<sup>59</sup>, όχι όμως και στη φιλοσοφία. Αυτό που υπαινίσσεται εδώ είναι ότι η καθημερινή γλώσσα μαζί με την επιστήμη επαρκούν για να εξηγήσουν τέτοια φαινόμενα γύρω μας. Η εξήγηση της αντιληπτικής μας ικανότητας αποτελεί, υπαινίσσεται εδώ ο φιλόσοφος, ένα εμπειρικό ζήτημα. Η φιλοσοφία, ως εννοιολογική μελέτη, επομένως, περιττεύει. Ακόμα περισσότερο όταν, στην προσπάθειά της να διερευνήσει το ζήτημα, εμπλέκεται στην καθημερινή γλώσσα και επανανοηματοδοτεί τους όρους της. Γι' αυτό και κάθε φορά που οι φιλόσοφοι κατηγορούν τον Austin ότι δεν αντιλαμβάνεται την τεχνική σημασία των όρων που αυτοί χρησιμοποιούν, ο Austin μπορεί να αντιστρέψει την κατηγορία εις βάρος τους, υποστηρίζοντας ότι αυτός έρχεται να διορθώσει το λάθος των φιλοσόφων να αποδίδουν τεχνική σημασία σε καθημερινούς όρους και από 'φυσιολογικές' φράσεις να δημιουργούν προβληματικές έννοιες.

---

<sup>56</sup> Hardie, W.F.R., 1963, σελ.257- 258. Οι υπογραμμίσεις δικές μου.

<sup>57</sup> Hardie, W.F.R., 1963, σελ 256- 257.

<sup>58</sup> Hardie, W.F.R., 1963, σελ.259- 262.

β. Σύγχυση παραίσθησης (*delusion*) και ψευδαίσθησης (*illusion*).

Η πρώτη και βασικότερη διαφωνία του Austin με το ΕΨ είναι, όπως είδαμε, ότι οι θεωρητικοί που το χρησιμοποιούν προϋποθέτουν πως υπάρχει κάτι εσφαλμένο στις πεποιθήσεις του απλού ανθρώπου. Ο Austin, αρχικά, προσπαθεί να ανατρέψει αυτή την εικόνα. Όμως, η επίθεση του στο ΕΨ δεν σταματά εκεί. Ο Austin επισημαίνει ότι από τον όρο με τον οποίο περιγράφεται το ΕΨ και μόνο συνάγεται ότι όλα τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται σε αυτό είναι περιπτώσεις ψευδαισθήσεων. Επίσης, καθώς το επιχείρημα χρησιμοποιείται για να δείξει ότι κάποιες τουλάχιστον από τις αισθητηριακές μας εμπειρίες είναι σφαλερές/παραισθησιακές (*delusive*), υπονοείται ότι ψευδαίσθηση (*illusion*) και παραίσθηση (*delusion*) είναι το ίδιο πράγμα. Και τα δύο αυτά συμπεράσματα είναι εσφαλμένα.

Το ΕΨ βασίζεται κατά πολύ, σύμφωνα με τον Austin, στην παρεξήγηση που γίνεται κατά τη σύγχυση ανάμεσα στην “ψευδαίσθηση” και την “παραίσθηση”. Το να έχω οπτικές ψευδαισθήσεις, π.χ., σημαίνει ότι βλέπω ένα αντικείμενο κατά τι “παραμορφωμένο”, το αντικείμενο της εμπειρίας μου, όμως, είναι κάτι υπαρκτό. Όταν έχω παραισθήσεις, από την άλλη, σημαίνει ότι έχω κάποια πολύ εσφαλμένη πεποίθηση, ότι βλέπω κάτι που δεν υπάρχει καθόλου. Υπό μία έννοια, λοιπόν, οι παραισθήσεις δεν έχουν καμία σχέση με την αντίληψη. Ο λόγος που δεν γίνεται διάκριση μεταξύ των δύο αυτών όρων, παραδέχεται ο Austin, είναι ότι η χρήση τους είναι κάπως “χαλαρή”. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να είμαστε πιο προσεκτικοί όταν χρησιμοποιούμε τους όρους αυτούς.<sup>60</sup>

Πέραν όμως από τις ψευδαισθήσεις και τις παραισθήσεις και άλλα φαινόμενα αναφέρονται στην έκθεση του ΕΨ από τον Ayer: παραδείγματα αντανάκλασης, αντικατοπτρισμού, διάθλασης, ονείρων. Είναι αυτά ψευδαισθήσεις, όπως φαίνεται να υπονοεί το ΕΨ; Σύμφωνα με τον Austin, όχι. Το επιχείρημα εδώ είναι ότι είμαστε τόσο εξοικειωμένοι με τα φαινόμενα αυτά ώστε η οικειότητα να τους αφαιρεί τη δυνατότητα ενός τέτοιου χαρακτηρισμού. «Τα όνειρα είναι απλώς όνειρα»<sup>61</sup>, το να βλέπω το είδωλό μου στον καθρέφτη είναι ένα απολύτως «φυσιολογικό» συμβάν<sup>62</sup>, το να μου φαίνεται στραβή μια ίσια βέργα όταν την βυθίζω στο νερό ένα απολύτως εξηγήσιμο γεγονός<sup>63</sup>. Τα πράγματα παρουσιάζονται, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις,

<sup>59</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.4 (και 127). Επίσης, *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.203.

<sup>60</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.20 –25.

<sup>61</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 27.

<sup>62</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.26.

<sup>63</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.26, 27. Γενικά, για το ζήτημα αυτό: *Sense & Sensibilia*, σελ.26-27.

ακριβώς όπως θα περιμέναμε να φαίνονται. Τέτοια φαινόμενα δεν αποτελούν προβληματικές καταστάσεις στην καθημερινότητά μας. Ο απλός άνθρωπος ξέρει ακριβώς πώς να τα αντιμετωπίζει. «Η οικειότητα», λέει ο Austin, «αφαιρεί την αιχμή από την ψευδαίσθηση» («takes the edge off illusion»). Ο Austin αναφέρεται επίσης στον ορισμό «ενός απατηλού αισθητηριακού δεδομένου» του H. Price, σύμφωνα με τον οποίο, «έχουμε κάποιο απατηλό αισθητηριακό δεδομένο όταν νομίζουμε ότι αντιλαμβανόμαστε την επιφάνεια ενός υλικού αντικειμένου, ενώ στην πραγματικότητα κάνουμε λάθος»<sup>64</sup>. Ο Austin βρίσκει τη θέση αυτή ακατάληπτη. Πώς είναι, αναρωτιέται, δυνατό να υποστηρίζεται ότι δεν αντιλαμβανόμαστε υλικά αντικείμενα όταν, π.χ., κοιτάζουμε τη βυθισμένη στο νερό βέργα ή όταν κοιταζόμαστε στον καθρέφτη; Δεν είναι υλικά σώματα όλα αυτά τα αντικείμενα, η βέργα, το νερό, ο καθρέφτης, το σώμα μας; Όλα αυτά μπορούν να γίνουν αντιληπτά κι από άλλους ή να φωτογραφηθούν. Δεν μπορούν επομένως να θεωρηθούν –κατά τον Austin- αισθητηριακά δεδομένα.<sup>65</sup>

Το κατά πόσο τα αντικείμενα της αντίληψής μας ταυτίζονται με τις επιφάνειες υλικών αντικειμένων είναι ένα ζήτημα που έχει απασχολήσει τους θεωρητικούς των αισθητηριακών δεδομένων.<sup>66</sup> Ο Ayer συμφωνεί με τον Austin ότι είναι παραπλανητικό, σε αναφορά με φράσεις όπως «βλέπω άμεσα», να μιλάμε για υλικά αντικείμενα ή ακόμα και για επιφάνειες υλικών αντικειμένων. Κάτι τέτοιο, παραδέχεται, γεννά συμπαραδηλώσεις που όσοι υποστηρίζουν τη θεωρία των αισθητηριακών αντικειμένων προσπαθούν να αποφεύγουν.

Όμως, παρατηρεί ο Ayer, αυτό που γέννησε την υποψία ότι ποτέ δεν αντιλαμβανόμαστε άμεσα υλικά αντικείμενα ήταν ακριβώς το ΕΨ. Το επιχείρημα αυτό, έπαιξε μεγάλο ρόλο στην ιστορία της κατ' αίσθηση αντίληψης, καθώς βασίστηκε σε ένα πλήθος εμπειρικών παραδειγμάτων που έδειχναν το κατά πόσο η όψη ενός αντικειμένου βασίζεται σε εξωγενείς ως προς το αντικείμενο παράγοντες (στις περιστάσεις κάτω από τις οποίες γίνεται η παρατήρηση, στη φυσιολογική και ψυχολογική κατάσταση του παρατηρητή κτλ). Το σχόλιο του Austin απέναντι σε όλα αυτά είναι ότι το ΕΨ τοποθετεί κάτω από την κατηγορία “ψευδαισθήσεις” ένα πλήθος

<sup>64</sup> Price, H.H., 1932, σελ. 27.

<sup>65</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 27- 31.

<sup>66</sup> Το ενδεχόμενο να ταυτίζονται τα αισθητηριακά δεδομένα με τις επιφάνειες των αντικειμένων αφήνει ανοιχτό ο Moore, 1975, σελ. 263. Υποστηρίζει, μάλιστα, ότι κάτι τέτοιο αποτελεί μέρος των

διαφορετικών φαινομένων. Το περισσότερο που οι παρατηρήσεις του Austin δείχνουν, υποστηρίζει ο Ayer, είναι ότι ενδεχομένως η ονομασία που παραδοσιακά φέρει το επιχείρημα είναι εσφαλμένη.

Όμως, ακόμα κι αν αποδεχθούμε κάτι τέτοιο, αυτό δεν αναιρεί σε τίποτα την ουσία του επιχειρήματος. Το επιχείρημα αποπειράται να δείξει την διάσταση μεταξύ φαινομένου και πραγματικότητας. Και για να το κάνει αυτό δεν χρειάζεται καν να αποδείξει ότι οι ψευδαισθήσεις πραγματικά συμβαίνουν- αρκεί να δειχθεί ότι αποτελούν ένα πιθανό ενδεχόμενο. Αυτό που θα πρέπει να μας απασχολεί, όταν αποτιμούμε ένα επιχείρημα, υποστηρίζει ο Ayer, είναι κατά πόσο έχει φιλοσοφικό ενδιαφέρον και το ΕΨ –συνεχίζει- είναι χρήσιμο για την φιλοσοφία, παρά την ατυχή, έστω, ονομασία του.<sup>67</sup>

Πράγματι η πρακτική του Austin συνίσταται ως εδώ κυρίως στην αντιπαραβολή φιλοσοφικών θέσεων με τις πεποιθήσεις του, κατά τους φιλοσόφους, ‘αφελή’ κοινού νου. Κι αυτό διότι, όπως θα επιχειρήσουμε να δείξουμε, σκοπός του Austin είναι η απονομιμοποίηση του δεσπίζοντος φιλοσοφικού προβληματισμού σε σχέση με αυτό το ζήτημα. Δεν θα ήθελε επομένως να καταφύγει ο ίδιος σε συστηματικά φιλοσοφικά επιχειρήματα, αλλά απλώς να δείξει ότι ζητήματα σαν αυτά δεν αποτελούν προβλήματα για τον απλό άνθρωπο, παρά μόνο για τους φιλοσόφους που έχουν τελείως παρανοήσει τις χρήσεις της κοινής γλώσσας και τις πεποιθήσεις του κοινού νου, που εκφράζονται μέσα από την κοινή γλώσσα.

*γ. Η αισθητηριακή αντίληψη είναι πάντα αντίληψη αισθητηριακών δεδομένων;*

Κατά τον Austin, ακόμα, όμως, κι αν δεχθούμε ότι στις περιπτώσεις όπου οι αισθήσεις μας απατούν δεν αντιλαμβανόμαστε υλικά αντικείμενα, αλλά αισθητηριακά δεδομένα, δεν υπάρχει λόγος να υποθέσουμε ότι αυτό που πάντοτε αντιλαμβανόμαστε άμεσα είναι αισθητηριακά δεδομένα. Αυτή είναι η τρίτη κατά σειράν αντίρρηση του Austin που σχετίζεται με το ΕΨ.

Ο Austin αναφέρεται στο εξής επιχείρημα του Price: Όταν κοιτάζω ένα αντικείμενο από μακριά, οι πρώτες αισθητηριακές αντιλήψεις που έχω είναι απατηλές από την άποψη ότι βλέπω το αντικείμενο μικρότερο απ’ ό,τι είναι. Όσο πλησιάζω, το αντικείμενο φαίνεται όλο και μεγαλύτερο, μέχρι που, όταν πια σταθώ δίπλα του, το

---

πεποιθήσεων του κοινού νου. Εδώ ο Moore και ο Austin μοιάζουν να διαφωνούν ριζικά σχετικά με τις πεποιθήσεις του κοινού νου.

<sup>67</sup> Ayer, 1973b, σελ.136- 138.

βλέπω στο πραγματικό του μέγεθος. Οι διαφορές μεταξύ των διαδοχικών αισθητηριακών αυτών εμπειριών είναι, λέει ο Price, διαφορές βαθμού, όχι είδους. Αυτό που και τις δύο φορές αντιλαμβανόμαστε - και στις περιπτώσεις των απατηλών αισθητηριακών εμπειριών και στην περίπτωση της πραγματικής αισθητηριακής αντίληψης - είναι αισθητηριακά δεδομένα και όχι υλικά αντικείμενα.<sup>68</sup> Ο Ayer, δεν χρησιμοποιεί το ίδιο ακριβώς επιχείρημα, παραδέχεται ο Austin, θεωρεί όμως και αυτός ότι δεν υπάρχει εγγενής (intrinsic) διαφορά μεταξύ απατηλών και πραγματικών αισθητηριακών αντιλήψεων.<sup>69</sup>

Η θέση ότι, ακόμα και υπό ‘φυσιολογικές’ συνθήκες - όταν δεν τίθεται ζήτημα πλάνης ή παραισθήσεων- αντιλαμβανόμαστε αισθητηριακά δεδομένα κι όχι υλικά αντικείμενα, συνάγεται, σύμφωνα με τον Austin, από μία σειρά εσφαλμένων προκειμένων.<sup>70</sup>

1. Κατά πρώτον, θεωρείται δεδομένη η ύπαρξη οντοτήτων όπως οι “αισθητηριακές αντιλήψεις” (“perceptions”), χωρίς καν να εξηγείται σε τι συνίστανται οι οντότητες αυτές.<sup>71</sup>
2. Δεύτερον, το επιχείρημα εσφαλμένα υποθέτει ότι υπάρχουν δύο μόνο είδη αισθητηριακών αντιλήψεων, οι πραγματικές (“veridical”) και οι απατηλές (“delusive”) και, άρα, ότι όλα όσα αντιλαμβανόμαστε θα πρέπει να υπάγονται σε ένα από αυτά τα δύο είδη. Αυτή είναι μια απλοϊκή, υπαινίσσεται ο Austin, διάκριση, η οποία και αποτελεί τη βάση του επιχειρήματος.<sup>72</sup>
3. Επίσης, θεωρείται δεδομένο ότι οι πραγματικές και οι απατηλές αισθητηριακές αντιλήψεις είναι ποιοτικά όμοιες. Μια τέτοια θέση, κατά τον Austin είναι ασυνήθιστη (extraordinary). Αυτό, παρατηρεί, θα σήμαινε ότι δεν θα μπορούσα, π.χ., να ξεχωρίσω το όνειρο από την πραγματικότητα, ότι κάθε μου εμπειρία θα ήταν σαν όνειρο. Η αίσθηση ότι ονειρευόμαστε δεν θα ήταν απλώς δύσκολο να απομονωθεί από την υπόλοιπη εμπειρία μας, θα ήταν αδύνατον να αποφευχθεί. Ομοίως, θα ήταν ακριβώς το ίδιο για έναν παρατηρητή το να κοιτάζει έναν τοίχο μέσα από μπλε γυαλιά και να κοιτάζει ένα μπλε τοίχο, το ίδιο να βλέπει μια ίσια βέργα να διαθλάται στο νερό και το

<sup>68</sup> Price, 1932, σελ.31. Βλ. επίσης, *Sense & Sensibilia*, σελ. 45- 46.

<sup>69</sup> Ayer, 1971, σελ. 5 – 9. Βλ. επίσης, *Sense & Sensibilia*, σελ. 44- 45

<sup>70</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 44- 54.

<sup>71</sup> Ο Austin επανέρχεται συχνά σε αυτή τη παρατήρηση. Βλ. *Sense & Sensibilia*, σελ 11, 47, 53, 55.

<sup>72</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 42.

ίδιο να βλέπει μια στραβή βέργα. Σύμφωνα με τον Austin, μια τέτοια θέση είναι εξωφρενική.<sup>73</sup>

4. Πέραν τούτου, μια τέτοια θέση υπαινίσσεται ότι, όταν αντιλαμβανόμαστε (“εμείς”, λέει ο Austin και εννοεί: ο απλός άνθρωπος) δύο διαφορετικά είδη πραγμάτων, περιμένουμε ότι αυτά πρέπει να είναι και ποιοτικά διαφορετικά. Μια τέτοια υπόθεση είναι εσφαλμένη. Πρώτον, δεν αντιλαμβανόμαστε μόνο δύο είδη, αλλά πλήθος πραγμάτων. Δεύτερον, παρόλο που γνωρίζω, π.χ., ότι υπάρχουν λεμόνια και σαπούνια, και ότι αυτά είναι δύο διαφορετικά είδη αντικειμένων, θεωρώ απολύτως πιθανό ότι ένα σαπούνι μπορεί να μοιάζει απολύτως με ένα λεμόνι.<sup>74</sup> Το επιχείρημα αυτό εντάσσεται στα πλαίσια του επιχειρήματος της υπεράσπισης του κοινού νου που έχει αναλάβει ο Austin. .

5. Τέλος, μια ακόμα άστοχη αρχή πάνω στην οποία βασίζεται το επιχείρημα των Price -Ayer, κατά τον Austin, είναι η θέση ότι οι πραγματικές και οι απατηλές μας εμπειρίες δεν είναι “ποιοτικά διακρίσιμες” (“qualitatively distinguishable”), διότι, αν ήταν, δεν θα εξαπατώμασταν. Όμως, από το γεγονός ότι, στην πραγματικότητα, κάποιες φορές εξαπατώμαι και αποτυγχάνω να διακρίνω το Α από το Β, δεν συνεπάγεται ότι το Α και το Β είναι μη διακρίσιμα. Τι γνώμη θα σχημάτιζε για ‘μένα ένας επαγγελματίας δοκιμαστής τσαγιού αν επέμενα ότι μεταξύ δύο γεύσεων δεν υπάρχει καμία διαφορά, ρωτά ο Austin. Το γεγονός ότι εγώ μπορεί να μην αντιλαμβάνομαι τη διαφορά δεν σημαίνει και ότι δεν υπάρχει. Αν ήμουν πιο προσεκτικός ή καλύτερα εκπαιδευμένος ίσως να τη διέκρινα.<sup>75</sup>

Ο Austin ομολογεί, ότι δεν είναι στις προθέσεις του να ισχυριστεί ότι δεν υπάρχουν περιπτώσεις όπου πραγματικές και σφαλερές αισθητηριακές αντιλήψεις είναι ποιοτικά μη διακρίσιμες. Αυτό που υποστηρίζει είναι, πρώτον, ότι οι περιπτώσεις αυτές δεν είναι τόσο συνηθισμένες και δεύτερον, ότι πρέπει να υπάρχουν τέτοιες περιπτώσεις για να στηρίζουν το προφανές γεγονός ότι μερικές φορές εξαπατόμαστε από τις αισθήσεις μας. Όμως, ακόμα κι αν παραδεχτούμε ότι, σε σπάνιες περιστάσεις, απατηλές και πραγματικές αισθητηριακές αντιλήψεις είναι ποιοτικά όμοιες, ο Austin δεν βλέπει κανένα λόγο να εισαγάγουμε τα αισθητηριακά δεδομένα στη θεωρία της αντίληψης. Ακόμα περισσότερο, δεν καταλαβαίνει την

<sup>73</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 48 –50.

<sup>74</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 50- 51.

<sup>75</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 51-52.

ανάγκη να επεκτείνουμε μια τέτοια παραδοχή και στις “φυσιολογικές” περιπτώσεις, όταν, δηλαδή, οι εμπειρίες μας είναι πραγματικές.<sup>76</sup>

Εδώ ο Austin ουσιαστικά δίνει το βασικό επιχείρημα που ακόμα χρησιμοποιείται εναντίον του ΕΨ. Όσοι έκτοτε προσπαθούν να αμφισβητήσουν την εγκυρότητα του επιχειρήματος, καταφεύγουν στον ισχυρισμό του Austin ότι οι παραισθήσεις «πιθανόν δεν έχουν καμία σχέση με την αντίληψη»<sup>77</sup> και προσπαθούν να στηρίξουν την άποψη ότι οι παραισθήσεις, οι ψευδαισθήσεις, οι αντικατοπτρισμοί κ.λπ. δεν αποτελούν στη πραγματικότητα αντικείμενα των αισθήσεων. Το επιχείρημα ότι, παρόλο που η παραίσθηση μπορεί να μην διακρίνεται από την ορθή αίσθηση, αποτελεί κάτι το (οντολογικά) εντελώς ξέχωρο από την αισθητηριακή αντίληψη, είναι σήμερα το σημαντικότερο επιχείρημα κατά του ΕΨ, γνωστό ως επιχείρημα της διαζευκτικής θεωρίας (disjunctive theory).<sup>78</sup>

Ο Austin είναι πράγματι υπό μία έννοια ο πρώτος που διατυπώνει την διαζευκτική θεωρία για την αντίληψη. Όμως, ενώ αναφέρει ότι πιθανώς οι ψευδαισθήσεις και οι παραισθήσεις δεν έχουν σχέση με την αντίληψη ή δίνει παραδείγματα όπου δύο αντικείμενα (ένα λεμόνι και ένα σαπούνι σε σχήμα λεμονιού) δεν διακρίνονται εξωτερικά ενώ στην πραγματικότητα αποτελούν εντελώς διαφορετικά πράγματα,<sup>79</sup> δεν επιμένει περισσότερο σε αυτή την γραμμή επιχειρηματολογίας. Στα παραπάνω σημεία (1-5) στηρίζονται ακόμα και σήμερα οι οπαδοί της διαζευκτικής θεωρίας. Ο Austin τα διατυπώνει μεν, δεν επενδύει όμως πάνω τους όσο κανείς θα ανέμενε, αντιθέτως τα αφήνει να χαθούν μέσα σε πλήθη γλωσσικών παρατηρήσεων και ειρωνικών σχολίων.<sup>80</sup>

Ο Ayer πάντως, επιμένει ότι η κριτική του Austin αποτυγχάνει να συλλάβει την ουσία της θέσης τους.<sup>81</sup> Το ζήτημα, υπογραμμίζει, δεν είναι ότι θεωρείται αδύνατο να βρει κανείς κάποια ποιοτική διαφορά μεταξύ πραγματικών και απατηλών αισθητηριακών αντιλήψεων- κανείς δεν υποστηρίζει κάτι τέτοιο. Το ερώτημα είναι το κατά πόσο, από την εξέταση μιας άμεσης αισθητηριακής εμπειρίας και μόνο, μπορεί

---

<sup>76</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 52.

<sup>77</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 23.

<sup>78</sup> Βλ. Hinton, 1967, Snowdon, P., 1990 και McDowell, J., 1988. Για αντιρρήσεις στην θεωρία αυτή, βλ. Glendinning, S., 1998, Robinson, H., 1990 (απάντηση στο Snowdon, 1990) και 2001.

<sup>79</sup> Βλ. αμέσως πιο πάνω, σελ 106-108.

<sup>80</sup> Graham, K., 1977, σελ. 16.

<sup>81</sup> Ayer, 1973b, σελ. 139- 141



κανείς να αποφανθεί σε ποιά από τις δυο κατηγορίες ανήκει αυτή η εμπειρία.<sup>82</sup> Έτσι, σημασία δεν έχει το αν μπορώ να διαχωρίσω το όνειρο από την πραγματικότητα, αλλά αν μπορώ να έχω πάντα επίγνωση, την στιγμή που ονειρεύομαι, ότι αυτό που τώρα βλέπω είναι όνειρο. Ομοίως, στο παράδειγμα με το μπλε γυαλί πίσω απ' τον τοίχο, το ερώτημα είναι κατά πόσο, αν δεν γνώριζα την ύπαρξη αυτού του παράγοντα, θα μπορούσα να τη συμπεράνω από τον άμεσο χαρακτήρα της εμπειρίας και μόνο. Αυτό που η θέση των Ayer- Price θέλει να δείξει είναι ότι τα φαινόμενα καμιά φορά απατούν κι ότι δεν υπάρχει τίποτα στον χαρακτήρα των άμεσων εμπειριών των αισθήσεών μας που να εγγυάται το συμπέρασμα ότι τα πράγματα παρουσιάζονται όπως όντως είναι. Σε αυτά τα ερωτήματα, κατά τον Ayer, ο Austin δεν απαντά.

Αυτό που κάνει είναι να μην αναγνωρίζει εκ προοιμίου καμιά εγκυρότητα στο επιχείρημα του Price, ένα επιχείρημα που και ο ίδιος ο Ayer, όπως σημειώνει, δέχεται με επιφυλάξεις. Όμως, συνεχίζει, αν ο Austin ήθελε να ανατρέψει τη θέση που στηρίζει το επιχείρημα, καλύτερη μέθοδος θα ήταν να αποπειραθεί να ανατρέψει πρώτα το επιχείρημα κι όχι να το αγνοεί. Θα μπορούσε, π.χ., να υποστηρίξει ότι αυτό που από την αρχή βλέπουμε είναι υλικά αντικείμενα. Αντί γι' αυτό, υπαινίσσεται ο Ayer, ο Austin διατυπώνει μια σειρά από άσχετες παρατηρήσεις. Αυτή είναι, εξάλλου, η μόνιμη μομφή για τις αναλύσεις του Austin.

Η κριτική στο ΕΨ αποτελεί το κέντρο της πολεμικής του Austin κατά της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων. Παρακολουθήσαμε εδώ τα βασικά επιχειρήματα του Austin και τις απαντήσεις που πήραν αυτά κυρίως από τον Ayer, αλλά και από άλλους φιλοσόφους.<sup>83</sup> Προτού σχολιάσουμε την αντιπαράθεση αυτή,

---

<sup>82</sup> Η θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων σήμερα ξαναέρχεται στο προσκήνιο από τον Robinson που δίνει μια νέα, ενισχυμένη εκδοχή του ΕΨ. Ο Robinson επιμένει ότι με ερεθισμό του οπτικού νεύρου μπορούμε να έχουμε το ίδιο αισθητηριακό αποτέλεσμα όπως και στην ορθή αντίληψη. Ενδυναμώνεται έτσι, και η αντίρρηση του Ayer ότι από την εξέταση της αισθητηριακής εμπειρίας και μόνο, δεν μπορεί κανείς να αποφανθεί αν η εμπειρία είναι ορθή. Βλ. Robinson, H., 2001. Επίσης, βλ. Smith, A.D., 2002 και Maund, B., 2003.

<sup>83</sup> Σκοπός μας εδώ δεν είναι να εξαντλήσουμε τη κριτική που έχει δεχθεί ο Austin, αλλά να επισημάνουμε τις βασικές αντιρρήσεις που έχουν διατυπωθεί και, κυρίως, να δείξουμε τη «φύση» του διαλόγου. Για κριτική στο ΕΨ βλέπε και Firth, R., 1969, σελ. 254- 267. Ο Firth θεωρεί ότι η βασική αδυναμία στην προσέγγιση του Austin σχετικά με το ΕΨ, είναι ότι δεν κλονίζει την Καρτεσιανή αφαίρεση με το να αποδείξει ότι δεν υπάρχει αισθητηριακό στοιχείο στην κατ' αίσθηση εμπειρία. Επίσης, ο Harrod, R., (1963, σελ. 233- 234) τονίζει την παιδαγωγική σημασία του ΕΨ, πτυχή που, κατ' αυτόν, ο Austin παραγνωρίζει. Τέλος ο J. Dancy (Berkeley, G., 1985, σελ. 169-173, 175, 240-241) και 1995 συμφωνεί με τον Austin σε αρκετά σημεία, θεωρώντας το ΕΨ ανεπαρκές.

χρήσιμο θα ήταν να εξετάσουμε ορισμένα ακόμα βασικά σημεία της κριτικής του Austin.

## 2.2. Η διάκριση μεταξύ “υλικών αντικειμένων” και “αισθητηριακών δεδομένων”.

Είδαμε ήδη, κατά την κριτική του ΕΨ από τον Austin, ότι η διάκριση μεταξύ «υλικών πραγμάτων» και «αισθητηριακών δεδομένων» υπονομεύεται, καθώς οι δύο όροι είναι, σύμφωνα με τον φιλόσοφο αυτό, ατυχείς. Κι αυτό γιατί, όπως υποστηρίζει, η φράση «υλικά αντικείμενα» περικλείει μέσα της μια πληθώρα διαφορετικών αντικειμένων πολύ λίγα από τα οποία θα χαρακτηρίζονταν, υπό φυσιολογικές συνθήκες, «υλικά».<sup>84</sup> Ο όρος, παρατηρεί, εφευρέθηκε μόνο ως αντίποδας για τη φράση «αισθητηριακά δεδομένα» –δεν έχει νόημα από μόνος του.<sup>85</sup> Αλλά και σε ό,τι αφορά τα αισθητηριακά δεδομένα δεν φαίνεται πεπεισμένος για την χρησιμότητά της έννοιας. Όταν, π.χ., δίνει παραδείγματα του τύπου «αν αυτό δεν είναι το να βλέπω μια αληθινή καρέκλα, τότε δεν ξέρω τι είναι»<sup>86</sup>, μοιάζει να αρνείται την ύπαρξη των αισθητηριακών δεδομένων με το επιχείρημα ότι κάτι τέτοιο ούτε ανήκει στην περιγραφή που η κοινή γλώσσα δίνει σε τέτοιες περιστάσεις, ούτε και αποτελεί έννοια ή οντότητα που χρειάζεται η οντολογία του κοινού νου. Το αποφασιστικό χτύπημα, όμως, στη διάκριση μεταξύ υλικών πραγμάτων και αισθητηριακών δεδομένων θα το επιχειρήσει στο κεφάλαιο Χ<sup>87</sup> του *Sense & Sensibilia*.

Η διάκριση μεταξύ υλικών πραγμάτων και αισθητηριακών δεδομένων, βασίζεται σε έναν άλλο πιο σημαντικό, για τους λογικούς θετικιστές, διαχωρισμό: το διαχωρισμό μεταξύ διορθώσιμων προτάσεων<sup>88</sup> (προτάσεων, δηλαδή, περί υλικών αντικειμένων) και μη διορθώσιμων προτάσεων (προτάσεων, δηλαδή, περί αισθητηριακών δεδομένων). Φιλοδοξία των λογικών θετικιστών ήταν να διαμορφώσουν μια γλώσσα, τη γλώσσα των αισθητηριακών δεδομένων που θα χρησίμευε ως βάση για την επαλήθευση ή τη διάψευση όλων των εμπειρικών

---

<sup>84</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 7-9

<sup>85</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 4 και 8.

<sup>86</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.10.

<sup>87</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 104- 131. Επίσης, βλέπε: Warnock, G.J., 1989, σελ.22 –29, Graham, K., 1977, σελ. 169-173, Hirst, R.J., 1969, σελ.246, 250- 252 και Harrod, R., 1963, σελ. 229 –232 (ο οποίος μάλιστα θεωρεί το κεφάλαιο αυτό ως το μόνο φιλοσοφικό του *Sense & Sensibilia*).

<sup>88</sup> Εδώ οι λογ. θετικιστές χρησιμοποιούν τον όρο proposition, δηλ. ‘προτασιακό περιεχόμενο’. Εμείς μεταφράζουμε ‘πρόταση’, αντί του αυστηρότερου όρου ‘προτασιακό περιεχόμενο’, αφενός επειδή ο Austin δεν διακρίνει πουθενά μεταξύ των δύο, και αφετέρου για να είναι πιο κατανοητό στην ελληνική.

προτάσεων. Η ανάγκη αυτή έγινε επιτακτική επειδή, όπως είχε παρατηρηθεί, η επαλήθευση των προτάσεων που αφορούν τα υλικά αντικείμενα προσκρούει σε μια επ' άπειρο αναδρομή: όταν ισχυριζόμαστε ότι γνωρίζουμε μια πρόταση (proposition)  $p$ , αυτό συνήθως σημαίνει ότι δεχόμαστε την πρόταση  $p$  βασιζόμενοι σε μια άλλη πρόταση  $q$ , η οποία υποστηρίζει την πρόταση  $p$  –άρα, για να είμαστε σίγουροι για την αλήθεια της πρότασης  $p$ , θα πρέπει να βεβαιωθούμε ότι η πρόταση  $q$  είναι αληθής. Αυτό συνεπάγεται μια επ' άπειρον αναδρομή, εκτός εάν βρεθούν κάποιες προτάσεις που θα είναι αφ' εαυτού τους γνωστές ως αληθείς ή ψευδείς - ως τέτοιες θα έβαζαν ένα τέλος στην διαδικασία της αναδρομής και θα επαλήθευαν ή θα διέψευδαν τις εμπειρικές μας προτάσεις. Αυτό τον ρόλο καλούνται να παίξουν οι προτάσεις των αισθητηριακών δεδομένων. Ένα τέτοιο είδος προτάσεων θα είχε την ιδιότητα να αναφέρεται απευθείας στην αισθητηριακή μας εμπειρία, χωρίς να περιέχει καμία επιπλέον πληροφορία που θα υπερέβαινε την αντίληψη, να περιγράφει, δηλαδή, τα άμεσα αισθητηριακά μας δεδομένα. Σε αντίθεση, λοιπόν, με τις προτάσεις που περιγράφουν υλικά αντικείμενα και οι οποίες είναι “διορθώσιμες”, εφόσον η επαλήθευσή τους δεν μπορεί ποτέ να είναι τελειωτική, δηλώσεις για τα αισθητηριακά δεδομένα θα ήταν μη διορθώσιμες, εφόσον μια περιγραφή που θα αφορούσε αισθητηριακά δεδομένα θα επιβεβαιωνόταν ολοκληρωτικά και αναμφισβήτητα απευθείας από την άμεση εμπειρία του παρατηρητή. Οι προτάσεις αυτές, γνωστές και ως “προτάσεις πρωτοκόλλου” θα χρησίμευαν ως τα θεμέλια της εμπειρικής μας γνώσης (εξ ου και ο τίτλος του βιβλίου του Ayer: *The Foundations of Empirical Knowledge*), καθώς θα καθιστούσαν δυνατή την επαλήθευση όλων των εμπειρικών προτάσεων.<sup>89</sup>

Η πεποίθηση που βρίσκεται πίσω από αυτόν τον προβληματισμό, και που έκανε ακόμα πιο επιτακτική την ανάγκη να βρεθούν τα θεμέλια της εμπειρικής μας γνώσης, ήταν η πεποίθηση ότι, κάθε φορά, οι εμπειρικές μας κρίσεις υπερβαίνουν την άμεση αισθητηριακή μας εμπειρία. Αυτή η θέση ήταν ακριβώς που οδήγησε στην ανάγκη να εφευρεθεί η γλώσσα των αισθητηριακών δεδομένων. Αναζητήθηκε έτσι μια γλώσσα, οι περιγραφές ή οι δηλώσεις της οποίας, να είναι τόσο στενά δεμένες με την εμπειρία και κατά τέτοιο τρόπο ώστε να προσφέρουν μια ποιοτική περιγραφή αυτού που αντιλαμβανόμαστε κάθε φορά με τις αισθήσεις μας χωρίς να αφήνουν περαιτέρω υπονοούμενα- να περιγράφουν, δηλαδή, τα άμεσα αισθητηριακά μας

<sup>89</sup> Ενδεικτικά, βλ. Ayer, 1971, σελ. 78- 135 και Ayer, 1973b, σελ. 145- 146.

δεδομένα, χωρίς να περιλαμβάνουν ισχυρισμούς που να τα υπερβαίνουν.<sup>90</sup> Αυτή η γλώσσα θεωρητικά θα μας εφοδίαζε με τις –μη διορθώσιμες– “προτάσεις πρωτοκόλλου”.<sup>91</sup>

Η διάκριση μεταξύ διορθώσιμου (corrigible) - μη διορθώσιμου (incorrigible) είναι ο επόμενος στόχος του Austin. Το κεφάλαιο ξεκινά με την πρόταση: «Το κυνήγι του μη διορθώσιμου αποτελεί έναν από τους «σεβαστότερους μπαμπούλες» (venerable bugbears) στην ιστορία της φιλοσοφίας»<sup>92</sup>, και αφού ο Austin μας κάνει μια συνοπτική περιήγηση στην ιστορία του προβλήματος,<sup>93</sup> προχωρά στην ανασυγκρότηση της θέσης του Ayer.<sup>94</sup> Όπως παρατηρεί ο Austin, δεν υπήρξε ομοφωνία εντός του κύκλου των λογικών θετικιστών όσον αφορά το συγκεκριμένο θέμα.<sup>95</sup> Η όλη ιδέα, όμως, ότι θα ήταν ποτέ δυνατό να χαρακτηρίσει κανείς τις προτάσεις μιας οποιασδήποτε γλώσσας ως αληθείς ή ψευδείς, κοιτάζοντας μόνο το νόημα των μεμονωμένων αυτών προτάσεων, είναι, για τον Austin, τελείως εσφαλμένη. Ο μόνος τρόπος να αποτιμηθούν οι προτάσεις είναι, επιμένει, να εξετάσει κανείς τις περιστάσεις κάτω από τις οποίες εκφέρονται. Ομοίως, δεν μπορούν ούτε να κατηγοριοποιηθούν μεμονωμένες προτάσεις έτσι ώστε να διακρίνονται σε αυτές που είναι «ελέγξιμες» (testable) και σε αυτές που είναι «μη διορθώσιμες»<sup>96</sup>. Χαρακτηριστικό είναι το παρακάτω απόσπασμα:

Τι είδους πρόταση εκφέρεται ως παρέχουσα τεκμήρια για κάποιο άλλο είδος, εξαρτάται πάλι, από τις περιστάσεις σε συγκεκριμένες περιπτώσεις- δεν υπάρχει κανένα είδος πρότασης το οποίο ως τέτοιο να παρέχει τεκμήρια (is evidence-providing), ακριβώς όπως δεν υπάρχει κανένα είδος προτάσεων το οποίο να είναι ως τέτοιο παράδοξο (surprising) ή αμφίβολο (doubtful) ή βέβαιο (certain) ή μη διορθώσιμο (incorrigible) ή αληθές.<sup>97</sup>

Ο Austin εδώ επισημαίνει την σημασία του πλαισίου εκφοράς σε κάθε συζήτηση περί νοήματος. Σε όλο το έργο του Austin επανέρχεται και υποστηρίζεται η

<sup>90</sup> Ayer, 1973b, σελ. 135.

<sup>91</sup> Όπως και ο Austin σωστά επισημαίνει (*Sense & Sensibilia*, σελ. 107-112) δεν υπήρξε ομοφωνία σχετικά με το ζήτημα των προτάσεων πρωτοκόλλου ούτε ανάμεσα στους θετικιστές. Από πολύ νωρίς ήταν εμφανής η δυσκολία του εγχειρήματος να βρεθεί μια γλώσσα των αισθητηριακών δεδομένων.

<sup>92</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.104.

<sup>93</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.104- 105.

<sup>94</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 105- 110.

<sup>95</sup> Ο Austin συγκεκριμένα παραθέτει τις διαφορές Ayer- Carnap σε σχέση με το ζήτημα: *Sense & Sensibilia*, 107- 111.

<sup>96</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 111.

<sup>97</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 111, η υπογράμμιση του Austin.

ιδέα ότι δεν μπορεί κανείς ποτέ να μιλήσει για το νόημα ή για την χρήση μιας μεμονωμένης πρότασης, αποκομμένης από τις περιστάσεις εκφοράς της. Αν παλιότερα για τον Frege, η νοηματική μονάδα ήταν η πρόταση, τώρα, κατά τον Austin, είναι η πρόταση μέσα σε συμφραζόμενα.<sup>98</sup> Και όταν μιλάμε για συμφραζόμενα, υπενθυμίζουμε, δεν μιλάμε απλώς για το τι άλλες προτάσεις προηγήθηκαν ή έπονται της πρότασης, αλλά γενικότερα για τις περιστάσεις εκφοράς. Κατά τον Austin, μάλιστα, όσο πιο λεπτομερώς γνωρίζει κανείς την κατάσταση, τόσο καλύτερα αντιλαμβάνεται και τη σημασία μιας πρότασης. Για αυτό και σε όλες τις αναλύσεις όρων που κάνει, δεν μιλά απλώς για προτάσεις, αλλά δίνει περιγραφή μιας συνολικής κατάστασης μέσα στην οποία υποτίθεται ότι εκφέρεται η πρόταση. Έτσι φτιάχνει ολόκληρα παράδειγμα φανταστικών εκφορών.

Ο Austin, λοιπόν, κι εδώ ευθυγραμμίζεται με τις θέσεις του Wittgenstein. Και για τον φιλόσοφο αυτό το νόημα συνίσταται στη χρήση μέσα σε συμφραζόμενα. Ποτέ, υποστηρίζει ο Wittgenstein δεν μπορούμε να αποτιμήσουμε τη λειτουργία μιας μεμονωμένης πρότασης. Η θέση αυτή επαναλαμβάνεται και συχνά στο *Περί Βεβαιότητας*:

Σε τελική ανάλυση το κατά πόσο μια πρόταση μπορεί ν' αποδειχθεί εσφαλμένη εξαρτάται από τον σκοπό και τον προορισμό που έχω θέσει για την πρόταση αυτή.<sup>99</sup>

Ο Wittgenstein, στις σημειώσεις του αυτές, επαναλαμβάνει συχνά τη θέση ότι κάθε τύπου γνωσιακή εκφορά μπορεί να αποτιμηθεί μόνο σε σχέση με ολόκληρο το γνωσιακό μας σύστημα, μέσα, δηλαδή, από το ίδιο το γλωσσικό παίγνιο του γνωρίζειν. Όπως γράφει ο ίδιος: «Μπορεί να πει κάποιος ότι η εμπειρία μας διδάσκει τέτοιες προτάσεις. Δεν τις διδάσκει σε μας μεμονωμένες- αντίθετα διδάσκει ένα σύνολο από αλληλοεξαρτώμενες προτάσεις...».<sup>100</sup> Έτσι, «όταν πιστεύουμε κάτι, εκείνο που πιστεύουμε δεν είναι μια μεμονωμένη πρόταση αλλά ένα ολόκληρο σύστημα προτάσεων... Μεμονωμένα αξιώματα δεν μου φαίνονται αυτονόητα- αντίθετα είναι ένα σύστημα στο οποίο τα συμπεράσματα και οι προκείμενες υποστηρίζονται αμοιβαία».<sup>101</sup> Εδώ ο Wittgenstein φαίνεται εκ πρώτης όψεως να υποστηρίζει μια ολιστική, αλλά και πλαισιοκρατική άποψη περί γνώσης. Το κατά

<sup>98</sup> Υπάρχει, βέβαια, και μια εναλλακτική ανάγνωση των φιλοσόφων της κοινής γλώσσας, σύμφωνα με την οποία η μονάδα του νοήματος είναι η μεμονωμένη λέξη. Βλ. Katz, J. & Fodor, J., 1962, σελ. 197-237, και στο μέρος III, σελ. 320.

<sup>99</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ5.

<sup>100</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 274.

πόσο αυτό είναι ακριβές θα προσπαθήσουμε να διευκρινίσουμε στο τελευταίο μέρος αυτού του κεφαλαίου. Πάντως, επιμένει ότι καμία πρόταση δεν μπορεί να αποτιμηθεί μεμονωμένα, όπως ακριβώς και ο Austin. Η αποτίμηση κάθε πρότασης θα πρέπει να γίνει με πλαίσιο ολόκληρο το γλωσσικό παιχνίδι στο οποίο εντάσσεται. Δεν μπορεί μια πρόταση από μόνη της να αποτελέσει βάση ή αξίωμα για την συναγωγή μιας άλλης. Και οι δύο αυτοί φιλόσοφοι ουσιαστικά βάζουν ως μέτρο αποτίμησης κάθε κρίσης ολόκληρη τη γλώσσα, ολόκληρο το σύστημα, το «κληρονομημένο (μας) υπόβαθρο».<sup>102</sup>

Και ο τρόπος που λειτουργεί η γλώσσα δεν είναι αυτός που περιγράφουν οι λογικοί θετικιστές. Ο Austin για άλλη μια φορά τονίζει πόσο πιο σύνθετος είναι ο τρόπος που μιλάμε και πόσες χρήσεις μπορεί να έχει μια φράση ανάλογα με το περιβάλλον εκφοράς της. Επισημαίνει, έτσι, την απλοϊκότητα των θετικιστών όταν μιλούν για “μη διορθώσιμες προτάσεις” με ένα παράδειγμα. Αν κάποιος πει “αυτός είναι ο Σείριος”, μπορεί να κάνει λάθος από την άποψη ότι το αστέρι που δείχνει μπορεί να είναι ένα άλλο αστέρι. Αν όμως πει “αυτό μοιάζει με αστέρι”, υπό ποία έννοια μπορεί η πρόταση αυτή να είναι “διορθώσιμη”; Η εκφορά μιας τέτοιας πρότασης δεν ενέχει κανένα ρίσκο, η δέσμευσή μου είναι ελάχιστη, καθώς τίποτα δεν μπορεί να δείξει ότι έκανα λάθος και, υπό αυτή την έννοια, η εκφορά μου είναι “μη διορθώσιμη”.<sup>103</sup>

Αλλά, συνεχίζει, κανένα είδος προτάσεων δεν μπορεί, επειδή ανήκει σε κάποια ειδική κατηγορία, να μην επιδέχεται μελλοντικές διορθώσεις. Και ο ίδιος ο Ayer παρατηρεί ότι μπορεί κανείς απλώς να πει την λάθος λέξη, να περιγράψει, δηλαδή, κατά λάθος, εσφαλμένα την εμπειρία του. Προσπαθεί, όμως να αποκλείσει ένα τέτοιο ενδεχόμενο, θεωρώντας ότι θα πρόκειται για απλό γλωσσικό σφάλμα.<sup>104</sup> Όπως υπογραμμίζει ο Austin, όμως, το πράγμα δεν είναι τόσο απλό. Μπορούν, παρατηρεί, να συντρέχουν πολλοί, διαφορετικοί λόγοι για να πει κανείς «φούξια», αντί να πει «ερυθρό»: μπορεί να είναι μια παραδρομή της γλώσσας, μπορεί, όμως, να μην ξέρει ποιά ακριβώς απόχρωση ονομάζεται «φούξια», ή να μην πρόσεξε καλά το χρώμα, οπότε είναι ανοιχτό το ενδεχόμενο να αναθεωρήσει, όταν αναλογιστεί την εμπειρία του καλύτερα. Αυτό είναι πάντα πιθανό, ακόμα και σε μια εκφορά του τύπου «μου φαίνεται, σεμένα προσωπικά, εδώ κι αυτή ακριβώς τη στιγμή ότι βλέπω

---

<sup>101</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 142-42.

<sup>102</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 94.

<sup>103</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 112.

κάτι φούξια». Όσο προσεκτική κι αν είναι η διατύπωση μιας αισθητηριακής εμπειρίας, κανένα είδος προτάσεων, κατά τον Austin, δεν έχει το προνόμιο να είναι εξ ορισμού ‘μη διορθώσιμο’.<sup>105</sup>

Από την άλλη, πολλές φορές μια πρόταση είναι μη διορθώσιμη, όχι επειδή ανήκει σε κάποια ειδική κατηγορία, αλλά επειδή εγώ, κάτω από τις συγκεκριμένες περιστάσεις, είμαι ο μόνος αρμόδιος να εκφέρω τη συγκεκριμένη δήλωση και τίποτα δεν θα μπορούσε ποτέ να αποδείξει ότι έκανα λάθος. (αν, π.χ., πω: «αυτό είναι ένα γουρούνι», όταν δω ένα ζώο και παρατηρήσω τους ήχους που βγάζει...). Η πρόταση, όμως, θα είναι τέτοια, λόγω των περιστάσεων (για κάποιους λόγους είμαι απολύτως πεπεισμένος ότι έχω δίκιο) και όχι λόγω του είδους της.<sup>106</sup>

Η άποψη ότι χρειαζόμαστε μια ειδική κατηγορία προτάσεων, η λειτουργία της οποίας είναι να διατυπώνει τα τεκμήρια για την επαλήθευση μίας άλλης κατηγορίας προτάσεων, παρατηρεί ο Austin, βασίζεται σε δύο εσφαλμένες προκείμενες. Πρώτον, (α) ότι κάθε φορά που κάποιος εκφέρει μια εμπειρική πρόταση πρέπει να προσφέρει και στοιχεία για την αλήθειά της και, δεύτερον, (β) ότι η παροχή τεκμηρίων είναι η λειτουργία ενός και μόνο είδους προτάσεων.

(α) Η πρώτη προκείμενη βασίζεται, κατά τον Austin, σε μια εσφαλμένη χρήση της έννοιας των «τεκμηρίων» (“evidence”). Αν δω πολλά ίχνη γουρουνιού στο έδαφος μπορώ να πω ότι έχω αποδείξεις για την ύπαρξη ενός γουρουνιού στην περιοχή. Αν, όμως, δω το ίδιο το γουρούνι, δεν τίθεται πια το ζήτημα συλλογής αποδείξεων.<sup>107</sup> Πολλές φορές η αλήθεια μιας πρότασης είναι προφανής. Σε αυτές, τουλάχιστον τις περιπτώσεις, υπαινίσσεται ο Austin, είναι λάθος να μιλάμε για αποδείξεις. Δεν χρειάζεται ο ομιλητής να παρέχει αποδείξεις για κάθε εμπειρική εκφορά του. Αυτό εξαρτάται από τις περιστάσεις.

Ομοίως, δεν χρειάζονται όλες οι προτάσεις για υλικά αντικείμενα επαλήθευση. Αν κάποιος σε μια συζήτηση πει ότι ζει στην Οξφόρδη, ο συνομιλητής του μπορεί, αν θέλει, να επαληθεύσει την εκφορά. Ο ίδιος, όμως, ο ομιλητής ξέρει αν λέει αλήθεια ή ψέματα, δεν χρειάζεται να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει την εκφορά του. Στην πραγματικότητα δεν μπορεί να προβεί σε καμία ενέργεια που να θεωρηθεί

---

<sup>104</sup> Ayer, 1971, σελ. 117- 133 και *Sense & Sensibilia*, σελ.113, n.1.

<sup>105</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.112 –113. Η πρόταση στα εισαγωγικά (*Sense & Sensibilia*, σελ. 113) ειρωνεύεται τις απόπειρες των θετικιστών να κατασκευάσουν προτάσεις αισθητηριακών δεδομένων.

<sup>106</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 114.

<sup>107</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.115.

ως επαλήθευση εκ μέρους του.<sup>108</sup> Είναι εντυπωσιακό ότι σχεδόν το ίδιο παράδειγμα δίνει και ο Wittgenstein: «μπορούμε», ρωτάει, «να φανταστούμε έναν άνθρωπο που ...λέει πως ζει σε ένα συγκεκριμένο μέρος, κατάγεται από μια ορισμένη πόλη... αλλά κάνει λάθος; Ποιά είναι η σχέση του με αυτό το σφάλμα, τι να υποθέσω».<sup>109</sup> Σε παραδείγματα σαν κι αυτά, υπαινίσσονται οι δύο φιλόσοφοι, απλώς δεν τίθεται το ζήτημα της επαλήθευσης. Όχι επειδή οι προτάσεις ανήκουν σε κάποια ειδική κατηγορία, αλλά επειδή κάθε αντίθετη περίπτωση θα σήμαινε ότι κάποιος από τους συνομιλητές δεν 'μπορεί να μάθει' το γλωσσικό παιχνίδι.<sup>110</sup>

(β) Έτσι, συνεχίζει ο Austin, δεν ευσταθεί η άποψη ότι η παροχή αποδείξεων αποτελεί τη λειτουργία ενός συγκεκριμένου είδους προτάσεων. Στην πραγματικότητα, οποιοδήποτε είδος προτάσεων μπορεί να έχει μια τέτοια λειτουργία κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Έτσι, πολλές φορές προτάσεις για υλικά αντικείμενα στηρίζονται από άλλες προτάσεις για υλικά αντικείμενα ή ειδικές προτάσεις στηρίζονται από γενικές και όχι αντιστρόφως (π.χ., η πεποίθησή μου ότι αυτό το γουρούνι τρώει γογγύλια μπορεί να βασίζεται στην πεποίθησή μου ότι όλα τα γουρούνια τρώνε γογγύλια). Η ιδέα ότι οι προτάσεις για τα υλικά αντικείμενα είναι *εξ ορισμού ή εκ φύσεως* διορθώσιμες είναι το ίδιο εσφαλμένη με την ιδέα ότι οι προτάσεις για τα αισθητηριακά δεδομένα είναι *εξ ορισμού ή εκ φύσεως* μη διορθώσιμες.<sup>111</sup>

Σύμφωνα με τον Austin, εξάλλου, και η θέση ότι η επαλήθευση των εμπειρικών μας προτάσεων δεν μπορεί ποτέ να είναι τελειωτική είναι ακατάληπτη. Έτσι, σημειώνει, αν κάποιος μου πει ότι υπάρχει ένα τηλέφωνο στο διπλανό δωμάτιο, μπορώ απλώς να πάω και να δω αν υπάρχει κάτι που να μοιάζει με τηλέφωνο, να λειτουργεί ως τηλέφωνο, να αποτελείται από τα κομμάτια που αποτελείται ένα τηλέφωνο. Υπό ποία έννοια η επαλήθευση μου δεν θα είναι, τότε, τελειωτική; Το ίδιο το αντικείμενο είναι παρόν και προσφέρεται να δοκιμαστεί για βεβαιωθούμε ότι είναι πράγματι τηλέφωνο- κι αν περάσει όλα τα τεστ και είναι, για τους καθημερινούς, πρακτικούς σκοπούς, το ίδιο χρήσιμο με ένα τηλέφωνο, τότε είναι, αναμφισβήτητα, ένα τηλέφωνο.<sup>112</sup>

<sup>108</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.118.

<sup>109</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ.67.

<sup>110</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 18,283.

<sup>111</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 116- 117.

<sup>112</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.118- 119.



Να σημειώσουμε εδώ ότι, μεγάλο πρόβλημα είχε αποτελέσει για τους θετικιστές το κατά πόσο θα μπορούσε, τελικά, να υπάρξει τελειωτική επαλήθευση. Όπως τελικά αναγκάστηκαν να παραδεχθούν, η επαλήθευση δεν μπορεί ποτέ να είναι τελειωτική, καθώς κάθε πρόταση για υλικά αντικείμενα δεν συνεπάγεται (entail) την ύπαρξη ενός συγκεκριμένου και πεπερασμένου αριθμού προτάσεων αισθητηριακών δεδομένων. Κάθε φορά υπάρχει ανοιχτό το ενδεχόμενο να βρεθεί μια ακόμα πρόταση αισθητηριακών δεδομένων που να είναι ψευδής, με αποτέλεσμα η εμπειρική πρόταση να διαψευσθεί, τελικά.

Αυτή η ασυνήθιστη (extraordinary) θέση, σύμφωνα με τον Austin, βασίζεται σε μια πολύ περίεργη χρήση της έννοιας της συνεπαγωγής. Ο Austin δεν δέχεται ότι από δηλώσεις τύπου: «αυτό είναι ένα γουρούνι» μπορούμε να συναγάγουμε τις προτάσεις: «μοιάζει (με)...», «ακούγεται (σαν)...», «μυρίζει...». Η πορεία, κατά τον Austin, είναι αντίστροφη: μαθαίνουμε τη λέξη «γουρούνι», όπως και τις περισσότερες λέξεις, μέσω παρατήρησης (ostensively), και αργότερα διαμορφώνουμε μια σειρά προσδοκιών σχετικά με το πώς πρέπει να μοιάζει ένα γουρούνι. Είναι εντελώς τεχνητό, υποστηρίζει, να πούμε ότι αυτές οι προτάσεις αποτελούν συνεπαγωγές της πρότασης «αυτό είναι ένα γουρούνι». Αυτό αποτελεί μια παρωδία της επαλήθευσης και δείχνει ότι η έννοια έχει εντελώς παρεξηγηθεί.<sup>113</sup>

Δεν μπορούμε, επιμένει ο Austin, να μιλήσουμε γενικά για προτάσεις, παρά μόνο για δηλώσεις εντός συγκεκριμένων περιστάσεων εκφοράς – δεν είναι, επομένως, δυνατό να χωρίζουμε τις προτάσεις, ανεξαρτήτως συμφραζομένων, σε κατηγορίες. Αυτός είναι και ο λόγος που αυτή η γενική θεωρία για τη γνώση έχει *εξολοκλήρου* και κατ' *αρχήν* παρερμηνευτεί. Είναι λάθος αρχής να πιστεύει κανείς ότι μπορεί να διακρίνει μεταξύ των θεμελίων και του εποικοδομήματος της γνώσης, γενικά.<sup>114</sup> Κι αυτό επειδή:

...δεν μπορεί να υπάρξει καμία γενική απάντηση στα ερωτήματα σχετικά με το τι συνιστά τεκμήριο για τι, τι είναι βέβαιο, τι είναι αμφίβολο, τι χρειάζεται ή δεν χρειάζεται αποδείξεις, μπορεί ή δεν μπορεί να επαληθευτεί.<sup>115</sup>

Σύμφωνα με τον Austin, όλη αυτή η παρεξήγηση σχετικά με τη θεωρία των δύο γλωσσών βασίζεται σε μια σαθρή υπόθεση: Οι θεωρητικοί των αισθητηριακών

<sup>113</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 119 – 122.

<sup>114</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 124. Οι υπογραμμίσεις του Austin.

<sup>115</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 124. Οι υπογραμμίσεις του Austin.

δεδομένων πίστεψαν ότι μπορεί να εφευρεθεί μια γλώσσα πιο ακριβής (more precise) από την καθημερινή που θεωρήθηκε ασαφής. Αυτή η πεποίθηση στηρίχθηκε σε μια παρερμηνεία των λέξεων «ακρίβεια» (“precision”) και της λέξης «ασαφής» (“vague”).<sup>116</sup> Σε αυτό το σημείο για άλλη μια φορά θυμίζει Wittgenstein. Ήδη από τις *Φιλοσοφικές Έρευνες*, ο Wittgenstein στάθηκε στις λέξεις ‘ακριβής’ - ‘ανακριβής’,<sup>117</sup> επισημαίνοντας την προβληματική χρήση της λέξης στη φιλοσοφία. Η οριοθέτηση της ακρίβειας από την ανακριβεία παρομοιάζεται από τον Wittgenstein εδώ με μια γραμμή χαραγμένη με κιμωλία, ... «μια γραμμή», όμως, που «έχει πλάτος». Αναρωτιέται ποιό είναι το νόημα, όταν μιλάμε έτσι αυστηρά για την ακρίβεια. Υπάρχει ιδανική ακρίβεια; Με πόση ακρίβεια, π.χ., ρωτάει, θα πρέπει να ορίσω την ώρα σε ένα ρολόι για να είναι ακριβές; Και καταλήγει:

‘Ανακριβές’ είναι, στην πραγματικότητα, ένας ψόγος, και ‘ακριβές’ ένας έπαινος. Αυτό πάει να πει: το ανακριβές δεν πετυχαίνει τον στόχο του τόσο τέλεια όσο το ακριβές. Εδώ λοιπόν όλα εξαρτώνται απ’ αυτό που λέμε ‘στόχος’. ... Δεν έχει προκαθοριστεί μια ιδανική ακρίβεια-δεν ξέρουμε πως να την φανταστούμε. ...<sup>118</sup>

Όπως ο Wittgenstein, έτσι και ο Austin μοιάζει να πιστεύει ότι η απόλυτη «ακρίβεια» είναι ένα ιδανικό που έχουν άτεχνα κατασκευάσει οι φιλόσοφοι. Στην κοινή γλώσσα η λέξη αυτή δεν δημιουργεί προβλήματα, διότι δεν έχει τον απόλυτο, εξιδανικευμένο, ρόλο που της προσάπτουν οι φιλόσοφοι. Για να το υποστηρίξει αυτό, ο Austin εδώ θα μας δώσει μια λεπτομερή, χαρακτηριστική του ύφους του, ανάλυση της λέξης «ακριβής» και όλων των συνωνύμων της. Θα καταλήξει ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος να θεωρήσουμε τις προτάσεις των αισθητηριακών δεδομένων, ως τέτοιες, ακριβείς, ενώ τις προτάσεις που αναφέρονται σε υλικά αντικείμενα, ως τέτοιες, ασαφείς.<sup>119</sup>

Ο Ayer υποστηρίζει ότι μια πρόταση που αναφέρεται σε ένα αισθητηριακό δεδομένο καθορίζεται με μεγαλύτερη ακρίβεια από τον κανόνα που συσχετίζει τη συγκεκριμένη πρόταση με το συγκεκριμένο αισθητηριακό δεδομένο. Στην περίπτωση των προτάσεων που αναφέρονται σε υλικά αντικείμενα, αντιθέτως, δεν μπορούμε να

<sup>116</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 124–131.

<sup>117</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 88..

<sup>118</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 88.

<sup>119</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 131.

έχουμε τέτοια ακρίβεια, καθ' όσον δεν υπάρχουν παρατηρήσιμα γεγονότα που να συνιστούν αναγκαία και επαρκή συνθήκη για την αλήθεια της πρότασης.<sup>120</sup>

Ο Austin, κατ' αρχάς ειρωνεύεται τον Ayer: «Λοιπόν, δεν είναι και πολύ σαφές τι εννοεί μ' αυτές τις παρατηρήσεις- πάντως, αυτό που μάλλον εννοεί είναι ότι οι δηλώσεις για τα αισθητηριακά δεδομένα –όλες αυτές οι δηλώσεις- είναι, κατά κάποιο τρόπο ή υπό κάποια έννοια, *ακριβείς*, ενώ, σε αντιδιαστολή, οι δηλώσεις για τα υλικά αντικείμενα είναι – *όλες είναι- ασαφείς* υπό κάποια έννοια ή κατά κάποιο τρόπο» και, συνεχίζοντας στο ίδιο ύφος, ρωτά: είναι, λοιπόν, το «Εδώ είναι τρία γουρούνια» ασαφές; ή μήπως είναι περισσότερο ακριβές το: «μου φαίνεται σαν να βλέπω κάτι κάπως ροζέ»; Ο Austin βρίσκει περίεργο το γεγονός ότι η ακρίβεια, σύμφωνα με τη θεωρία των θετικιστών, συνδυάζεται με την μη διορθωσιμότητα, ενώ η ασάφεια με την διορθωσιμότητα. Κι αυτό επειδή, παρατηρεί, συνήθως, *όσο πιο ακριβής είναι κανείς, τόσο πιο εύκολο είναι να κάνει λάθος*.<sup>121</sup>

Αυτό που χρειάζεται, κατά τον Austin, είναι μια πιο προσεκτική ματιά στο πώς χρησιμοποιούνται οι λέξεις «ασαφές» και «ακριβές». Η λέξη «ασαφές» παρατηρεί, χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ένα πλήθος ιδιοτήτων, οι οποίες δεν αποτελούν απαραίτητα μειονεκτήματα – μια περιγραφή, ενός σπιτιού π.χ., μπορεί να είναι ασαφής, είτε επειδή δίνεται κατά προσέγγιση, είτε επειδή είναι διφορούμενη ή ανακριβής (*imprecise*) ή χωρίς πολλές λεπτομέρειες ή επειδή είναι διατυπωμένη σε γενικούς όρους, δεν είναι ορθή (*accurate*), δεν είναι πλήρης ή ολοκληρωμένη. Ο Austin επιμένει ότι δεν υπάρχει ένας μοναδικός και ενιαίος τρόπος να είναι κάποιος σαφής ή ασαφής, κυρίως, όμως, ότι δεν είναι οι λέξεις που είναι ασαφείς αλλά οι χρήσεις τους<sup>122</sup> – μόνο κάτω από συγκεκριμένες περιστάσεις εκφοράς, και αναλόγως με τις απαιτήσεις που οι περιστάσεις αυτές εγείρουν μπορεί κανείς να είναι ασαφής. Από την άλλη, κάτω από οριακές περιστάσεις οποιαδήποτε λέξη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ασαφώς –όχι, όμως επειδή ανήκει στην γλώσσα των υλικών αντικειμένων, αλλά επειδή ανήκει στην *καθημερινή γλώσσα* (σε αντιδιαστολή, δηλαδή, όχι με τη γλώσσα των αισθητηριακών δεδομένων, αλλά με τη γλώσσα των «ακριβών επιστημών»)<sup>123</sup>.

<sup>120</sup> Ayer, 1971, σελ. 110.

<sup>121</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 125, οι υπογραμμίσεις του Austin.

<sup>122</sup> Παρόλα αυτά ο Austin βρίσκει μερικές λέξεις τις οποίες και χαρακτηρίζει ασαφείς. Πρόκειται για τις «περιβόητες άχρηστες λέξεις» όπως η «δημοκρατία». (*Sense & Sensibilia*, σελ.127)

<sup>123</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 127, οι υπογραμμίσεις του Austin.

Η προσέγγιση είναι παρόμοια και σε ό,τι αφορά τη λέξη «ακριβής» (“precise”). Όπως παρατηρεί ο Austin, η έννοια αυτή χρησιμοποιείται κυρίως όταν μιλάμε για μετρήσεις- εδώ το να είναι κανείς ακριβής συνίσταται στο να χρησιμοποιεί μια λεπτά διαβαθμισμένη κλίμακα. Οι λέξεις, λοιπόν, είναι ακριβείς, θεωρητικά, όταν η σημασία τους είναι ‘στενή’, «όταν η εφαρμογή τους ορίζεται μέσα σε στενά όρια» (π.χ., «το ‘duck- egg blue’ είναι περισσότερο ακριβές από το ‘μπλε’»).<sup>124</sup> Και πάλι, όμως, δεν υπάρχουν γενικοί κανόνες που να ορίζουν, ούτε πόσο στενά διαβαθμισμένη πρέπει να είναι μια κλίμακα, ούτε πόσο στενά καθορισμένη πρέπει να είναι η εφαρμογή μιας λέξης, εφόσον πάντα υπάρχει περιθώριο για περισσότερες διακρίσεις.<sup>125</sup>

Στο σημείο αυτό ο Austin ανοίγει, θα λέγαμε μια παρένθεση για να σχολιάσει τις χρήσεις τριών λέξεων που προφανώς θεωρεί κεντρικές στο πρόβλημα που πραγματεύεται: των συνώνυμων λέξεων “precisely”, “exactly” (ακριβώς) και “accurate” (ακριβές). Έτσι, παρατηρεί, το “precisely” πρέπει να διακρίνεται από το “exactly” (“αν μετρήσω μια μπανάνα με ένα χάρακα, μπορεί να την βρω μήκους precisely πέντε εκατοστών, ενώ, αν μετρήσω το χάρακά μου με μπανάνες μπορεί να τον βρω exactly έξι μπανάνες μακρύ, δεν θα ισχυριστώ, όμως, μεγάλη ακρίβεια (precision) για τη μέτρησή μου”...) - και τι μπορούμε να πούμε για τη λέξη ‘accurate’; (είναι συνώνυμο με το ‘αληθές’; σίγουρα, δεν μπορούμε να πούμε «αναληθές αλλά accurate» όμως και το «accurate, άρα, αληθές» είναι σωστό;...).<sup>126</sup> Ο Austin αφιερώνει δύο παραγράφους συγκρίνοντας τις τρεις αυτές λέξεις μεταξύ τους και προσφέροντας πλήθος παραδειγμάτων, ερωτημάτων και παρατηρήσεων σχετικά με τη χρήση τους. Εδώ έχουμε μια τυπική επιχειρηματολογία του Austin. Όλη η ανάλυση του στηρίζεται σε σχόλια και επισημάνσεις σχετικά με τη χρήση παρεμφερών σε σημασία όρων, επισημάνσεις που δεν είναι πάντοτε σχετικές με το πρόβλημα που πραγματεύεται.

Στη συνέχεια, όμως, επανέρχεται: Τι νόημα, ρωτάει, πρέπει να βγάλουμε από τη φράση ότι ‘οι προτάσεις για τα υλικά αντικείμενα είναι ασαφείς όταν ταιριάζουν στα φαινόμενα’<sup>127</sup>. Όταν, π.χ., πω «αυτή είναι μια μπάλα του κρίκετ» κατά ποίο τρόπο αυτό που λεω είναι ασαφές ‘στην εφαρμογή του στα φαινόμενα’. Η λειτουργία

<sup>124</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.127.

<sup>125</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 127- 128.

<sup>126</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 128- 129.

<sup>127</sup> Εδώ ο Austin ειρωνεύεται το αίτημα για αντιστοιχία της γλώσσας με τα φαινόμενα. Πρβλ. και *Philosophical Papers*, «Unfair to Facts», σελ. 159-161. Βλ. και κεφ. I.B.2.1.

μιας τέτοιας φράσης δεν είναι να ‘εφαρμοστεί στα φαινόμενα’, αλλά να προσδιορίσει ένα συγκεκριμένο είδος μπάλας. Και το προσδιορίζει με απολύτως ικανοποιητική ακρίβεια. Θα ήταν λάθος, καταλήγει ο Austin, να ζητήσουμε περισσότερη ακρίβεια. Η μεγαλύτερη ακρίβεια δεν αποτελεί πάντα βελτίωση– αντιθέτως, όσο πιο ακριβές είναι ένα λεξιλόγιο, τόσο πιο δύσκολο είναι να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις νέων ή ασυνήθιστων περιστάσεων.<sup>128</sup>

Αλλά και σε ό,τι αφορά το δεύτερο μέρος του ισχυρισμού των λογικών θετικιστών, ότι οι προτάσεις για τα αισθητηριακά δεδομένα είναι, ως τέτοιες, ακριβείς, αποτελεί, κατά τον Austin, μία δυσνόητη θέση. Όταν ο Ayer υποστηρίζει ότι υπάρχουν κανόνες που συσχετίζουν τις προτάσεις περί αισθητηριακών δεδομένων με τα αισθητηριακά δεδομένα καθαυτά, δεν μπορεί να εννοεί ότι κάθε τέτοια πρόταση θα αναφέρεται σε ένα συγκεκριμένο αισθητηριακό δεδομένο κάθε φορά, γιατί τότε δεν θα μιλούσαμε για γλώσσα των αισθητηριακών δεδομένων, αλλά για ονόματα αισθητηριακών δεδομένων. Αλλά, γενικά, δεν υπάρχει κανένας λόγος να θεωρήσουμε αυτές τις προτάσεις ακριβείς, τη στιγμή μάλιστα που ο Ayer δεν διευκρινίζει καν εάν μιλά για μια γλώσσα υπαρκτή και σε χρήση, ή για μια γλώσσα που θα μπορούσε, κατ’ αρχήν, να εφευρεθεί – δεν μας δίνεται, εξάλλου, κανένα παράδειγμα μιας τέτοιας πρότασης.

Κατά τον Austin, το γεγονός ότι δεν μας παραδίδεται κανένα παράδειγμα τέτοιας πρότασης είναι δευτερεύον – σημασία έχει κυρίως ότι *τίποτα δεν μπορεί να εγγυηθεί την απαραίτητη σύνδεση μεταξύ της αναφοράς στα αισθητηριακά δεδομένα και την ακρίβεια*. Μπορεί, βέβαια, εξ ορισμού, η αναφορά στα αισθητηριακά δεδομένα να μην είναι ‘ασαφής στην εφαρμογή τους στα φαινόμενα’, όμως αυτό δεν εγγυάται ότι αυτές οι προτάσεις θα αποδειχθούν, πράγματι, ακριβείς. *Υπάρχουν, επισημαίνει, πολλοί διαφορετικοί τρόποι να είναι κάτι ασαφές.*<sup>129</sup>

Είναι περίεργο το γεγονός ότι ο Austin δεν επιμένει περισσότερο στην αδυναμία των λογικών θετικιστών να δώσουν παραδείγματα προτάσεων πρωτοκόλλου. Το γεγονός ότι οι λογικοί θετικιστές προέβαιναν σε τόσο φιλόδοξες διακηρύξεις σχετικά με τη γλώσσα των αισθητηριακών δεδομένων, τις προτάσεις πρωτοκόλλου, κλπ, χωρίς να έχουν κατορθώσει να δώσουν ούτε μερικά

<sup>128</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 129- 130.

<sup>129</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 130- 131, οι υπογραμμίσεις του Austin.

παραδείγματα, που να είναι κοινώς αποδεκτά μέσα στον κύκλο τους,<sup>130</sup> αποτέλεσε πάγιο σημείο κριτικής για τους πολέμιούς τους. Ο Austin, αντιθέτως, αρκείται σε μια απλή αναφορά στο γεγονός αυτό, ενώ αφιερώνει πολύ μεγαλύτερο κομμάτι της επιχειρηματολογίας του σε παρατηρήσεις και υποδείξεις σχετικά με τη χρήση λέξεων που δεν σχετίζονται πάντα με τη συζήτηση.

Ο Ayer, τώρα, σε ό,τι αφορά την επαλήθευση, απαντά ότι, πράγματι, το να πει κανείς ότι έχει αποδείξεις ότι υπάρχει ένα γουρούνι, τη στιγμή που βλέπει το ζώο μπροστά του είναι κακή χρήση της καθημερινής γλώσσας. Κάτι τέτοιο θα παραπλανούσε το ακροατήριο, καθώς, όποτε λέμε ότι «έχουμε στοιχεία ότι p», στην πραγματικότητα υπονοούμε ότι δεν είμαστε απολύτως βέβαιοι ότι p. Όμως, κυριολεκτώντας και στα πλαίσια της συγκεκριμένης συζήτησης, δεν είναι ασυμβίβαστο να πει κανείς ότι γνωρίζει ότι p, ακριβώς επειδή έχει αποδείξεις γι' αυτό. Αντιθέτως, (σε τέτοια συμφραζόμενα) θα ήταν λάθος να ισχυριστώ κάτι αν δεν παρουσιάσω αποδείξεις γι' αυτό. Το γεγονός, εξάλλου, ότι συνήθως (στην καθημερινή γλώσσα) επιλέγουμε μια εκφορά που μας δεσμεύει λιγότερο στο να προσφέρουμε αποδείξεις για τη στήριξή της, δεν σημαίνει ότι οι αποδείξεις δεν υπάρχουν. Στο παράδειγμα του Austin, μπορεί, όταν κάποιος βλέπει υπό φυσιολογικές συνθήκες ένα γουρούνι, να μην πει ότι «έχει αποδείξεις» για την ύπαρξη του ζώου επειδή μια τέτοια εκφορά δεν συνιστά ορθή χρήση της κοινής γλώσσας. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι στη πραγματικότητα δεν έχει αποδείξεις για την ύπαρξη του γουρουνιού –αντιθέτως, έχει, και μάλιστα, πολύ ισχυρές.<sup>131</sup> Ο Austin, επισημαίνει, με τη σημασία που αποδίδει στις περιστάσεις εκφοράς, θα έπρεπε να κατανοεί την ιδιαιτερότητά τους στη συγκεκριμένη περίπτωση. Ο μόνος τρόπος να κατανοήσουμε τη στάση του είναι να του αποδώσουμε την πρόθεση να απορρίψει το φιλοσοφικό πλαίσιο συλλήβδην.

Στο παράδειγμα με το τηλέφωνο, επίσης, ο Austin υποστηρίζει ότι, όταν ένα αντικείμενο βρίσκεται μπροστά μου, είναι λάθος να ισχυριστώ ότι η πεποίθησή μου ότι το αντικείμενο υπάρχει βασίζεται σε συναγωγή (inference). Είναι, σύμφωνα με τον φιλόσοφο αυτό, πολύ σπάνιες οι περιπτώσεις όπου η πεποίθησή μου στηρίζεται πράγματι σε ένα λογικό συμπέρασμα. Ο Ayer δεν διαφωνεί εδώ με τον Austin, αλλά,

---

<sup>130</sup> Είχαν γίνει κάποιες προσπάθειες να δοθούν παραδείγματα, αλλά και οι ίδιοι οι θετικιστές δεν συμφωνούσαν σε αυτά και επεσήμαναν διαρκώς ανεπάρκειες. Βλ. και Ρουσόπουλος, 1998, σελ. 125-150.

παρατηρεί ότι ο Austin δεν απαντά στο κεντρικό σημείο της συζήτησης. Κι αυτό, για τους θετικιστές είναι το γεγονός ότι *κάθε εμπειρική πρόταση (της κοινής γλώσσας) υπερβαίνει την άμεση εμπειρία, ισχυρίζεται κάτι περισσότερο από ό,τι στηρίζουν τα άμεσα αντιληπτικά μας δεδομένα*. Ο Austin δεν παρουσιάζει κανένα επιχείρημα ενάντια σε αυτή τη θέση που αποτελεί τη βασική συνιστώσα όλης της συζήτησης.<sup>132</sup> Απέναντι στο πρόβλημα αυτό, λέει ο Ayer, οι περιγραφές που θα έκανε ο κοινός νους δεν προσφέρουν καμιά βοήθεια.<sup>133</sup>

Αν ο Austin αρνείται κάτι, όμως, δεν είναι ότι οι προτάσεις μας υπερβαίνουν την εμπειρία, αλλά ότι *θα μπορούσε, υπό ιδανικές συνθήκες ή σε μία ιδανική γλώσσα, να συμβεί κάτι διαφορετικό*. Κατά τον Austin, εξάλλου, το γεγονός αυτό δεν συνιστά πρόβλημα. Διότι απλώς δεν υπάρχει εναλλακτική δυνατότητα, δεν υπάρχει τρόπος να βγούμε έξω από τη γλώσσα. Αλλά ούτε και λόγος, αφού αυτή τελικά μας προσφέρει το υπόστρωμα κάθε κρίσης και εκφοράς. Ο Austin επιδιώκει να δείξει ότι αυτό που οι θετικιστές προτείνουν ως ιδανικό είναι ανέφικτο και α- νόητο. Δεν μπορεί να υπάρξει μία προεννοιακή γλώσσα.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι σε ότι αφορά τη μη διορθωσιμότητα των προτάσεων των αισθητηριακών δεδομένων, και ο Ayer δηλώνει πως αμφιβάλλει πλέον για το ποια είναι η σωστή θέση. Ίσως, λει, ο Austin να μην κάνει λάθος όταν υποστηρίζει ότι ούτε αυτές οι προτάσεις δεν εγγυώνται αυτή τη συνθήκη. Είναι πάντα πιθανό, παραδέχεται, κάποιος να περιγράψει εσφαλμένα τα περιεχόμενα της αισθητηριακής του αντίληψης και, σε αυτή την περίπτωση, δεν είναι βέβαιο αν το σφάλμα αφορά τη γλώσσα ή τα γεγονότα. Από τη στιγμή, όμως, που μιλά για εσφαλμένη περιγραφή, ο Ayer παραδέχεται ότι δεν μπορεί ούτε αυτή η ιδανική γλώσσα να λειτουργεί ανεξάρτητα από τους χρήστες της. Και από τη στιγμή που εισέρχεται στην εικόνα το γνωρίζον υποκείμενο που είναι οπωσδήποτε και χρήστης της γλώσσας, καταρρέει η ιδέα ότι μπορεί να υπάρξει γλώσσα μη εννοιολογημένων, 'ωμών' δεδομένων. Διότι τι άλλο μπορεί να είναι αυτό που θα χειρίζεται ο χρήστης της γλώσσας όταν δίνει μια περιγραφή αν όχι έννοιες; Η 'ιδανική' γλώσσα των θετικιστών, κατά των Austin, απλώς μεταφέρει τα ίδια προβλήματα (την πιθανότητα λάθους, την πιθανότητα εσφαλμένης περιγραφής, κ.τ.λ) σε μια άλλη, πολύ πιο φτωχή και με ασαφείς κανόνες, γλώσσα.

---

<sup>131</sup> Ayer, 1973b, σελ. 128- 131.

<sup>132</sup> Ayer, 1973b, σελ. 131.

<sup>133</sup> Ayer, 1973b, σελ. 134.

Παρόλα αυτά ο Ayer επιμένει τουλάχιστον σε μια ασθενέστερη αρχή: τη θέση ότι *το υποκείμενο θα είναι ο τελικός κριτής των εμπειρικών του προτάσεων*. Ακόμα, όμως, κι αν και αυτό αποδειχθεί εσφαλμένο, επιμένει, δεν αδυνατίζει τη βασική ιδέα ότι *η αλήθεια των προτάσεων που περιγράφουν την αισθητηριακή αντίληψη υλικών αντικειμένων βασίζεται στην αλήθεια προτάσεων που αφορούν την εμπειρία*.<sup>134</sup> Βεβαίως, παρατηρεί, θα είναι προβληματικό για τη γενικότερη θεωρία αν τελικά δεν βρεθούν τα κριτήρια που θα καθορίσουν την αλήθεια αυτών των προτάσεων.<sup>135</sup> Δεν εγκαταλείπει, επομένως, την ιδέα ότι μπορούν να υπάρξουν προτάσεις εμπειρικές που να λειτουργήσουν ως βάση για τις κρίσεις μας, απλώς αμφιβάλλει αν θα κατορθώσουμε να διατυπώσουμε κριτήρια για την αλήθεια τους. Αυτή η ασθενέστερη θέση όμως είναι εξίσου δύσκολο να υποστηριχθεί τη στιγμή, μάλιστα, που δεν έχουμε κανένα παράδειγμα τέτοιας πρότασης. Αλλά, από τη στιγμή που μιλάμε για γλώσσα είναι α-νόητο, σύμφωνα τουλάχιστον με τα όσα υπαινίσσεται ο Austin, να συζητάμε για μία γλώσσα που αντί να χειρίζεται έννοιες – με όσα προβλήματα μπορεί να συνεπάγεται ο χειρισμός των εννοιών- χειρίζεται αισθητηριακά δεδομένα. Εξάλλου, ο χειρισμός των εννοιών ανάγεται τελικά στο χειρισμό λέξεων και, γενικά, γλωσσικών σημείων.

Ο Ayer, επίσης, θεωρεί σε μεγάλο βαθμό δικαιολογημένες τις ενστάσεις του Austin σχετικά με τη χρήση της έννοιας της λογικής συνεπαγωγής (logical entailment)<sup>136</sup>, ενώ σε σχέση με τη χρήση των λέξεων “precision”, “vagueness” υποστηρίζει ότι θα μπορούσε, βέβαια να είναι πιο προσεκτικός στις διατυπώσεις του, αυτό όμως δεν αναιρεί την αλήθεια των θέσεών του.<sup>137</sup> Κι αυτό διότι, το κεντρικό σημείο της συζήτησης, όπως και ο Keith Graham παρατηρεί<sup>138</sup>, είναι ότι *υπάρχει μια αναμφισβήτητη διάκριση μεταξύ της σχέσης μου με την αισθητηριακή μου εμπειρία και της σχέσης μου με τον κόσμο. Τη διάκριση αυτή, υποστηρίζουν, ο Austin επιμένει να την αρνείται*.

Δεν νομίζουμε, όμως, ότι ο Austin πράγματι αρνείται την διάκριση αυτή. Αυτό που πιστεύουμε πως θέλει να επισημάνει είναι ότι, σε ό,τι αφορά την καθημερινή μας ζωή και τις κοινές μας πεποιθήσεις, *δεν υπάρχει τίποτα προβληματικό στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Η σχέση μεταξύ κόσμου και εμπειρίας*

<sup>134</sup> Ayer, 1973b, σελ. 145- 146.

<sup>135</sup> Ayer, 1973b, σελ. 145- 146.

<sup>136</sup> Ayer, 1973b, σελ. 146.

<sup>137</sup> Ayer, 1973b, σελ. 147.

<sup>138</sup> Graham, K., 1977, σελ.171.



μας για τον κόσμο δεν παρουσιάζει, κατά τον Austin, τόσα προβλήματα όσα της αποδίδουν οι φιλόσοφοι. Επομένως, δεν συντρέχει καμία ανάγκη για βελτίωση της γλώσσας και των εννοιών μας σε σχέση με το ζήτημα αυτό. Επιπλέον, ο Austin δεν θεωρεί την πρόταση των θετικιστών για μια γλώσσα αισθητηριακών δεδομένων σε καμία περίπτωση βελτίωση ή θεμέλιο για την κοινή γλώσσα. Η γλώσσα που προτείνεται είναι ένα ασαφές κατασκευάσμα. Δεν υπάρχει κανένας λόγος να θεωρήσουμε ότι υπερέχει σε κάτι από την κοινή ούτε ότι θα μας προφυλάξει από τυχόν λάθη. Έτσι δεν μας παρέχει καμία δικλείδα ασφαλείας, τη στιγμή που η κοινή γλώσσα υπακούει σε κανόνες, έχει θεσπισμένες χρήσεις και κάθε εκφορά της υπόκειται στην κρίση του συνόλου των χρηστών της.

Τέλος ο Austin, στην κατηγορία που συνεχώς του προσάπτεται ότι δεν κατανοεί την ιδιαιτερότητα της φιλοσοφικής ορολογίας και ότι αλλάζει τα νοήματα των φιλοσοφικών όρων, θα απαντούσε και πάλι ότι αυτός απλώς διορθώνει το λάθος των φιλοσόφων στους οποίους αντιπαρατίθεται. Διότι είναι εκείνοι που πρώτοι παρανόησαν τις κοινές μας έννοιες και επανασηματοδότησαν τους όρους της κοινής γλώσσας.

### 2.3. Η «Φύση της Πραγματικότητας»!

Στο κεφάλαιο vii του *Sense & Sensibilia*, ο Austin θα αποπειραθεί, όπως δηλώνει ειρωνικά, να συζητήσει «τη Φύση της Πραγματικότητας».<sup>139</sup> Παρόλο που, όπως υπαινίσσεται, συνήθως αποφεύγει τέτοιους (βαρύγδουπους) ισχυρισμούς, η ανάγκη για μια τέτοια ανάλυση δημιουργήθηκε από την παρατήρηση των διαφορετικών χρήσεων της λέξης “πραγματικό”, “πράγματι”, “πραγματικό σχήμα” στα επιχειρήματα που προηγήθηκαν κατά την συζήτηση του ζητήματος της κατ’ αίσθηση αντίληψης.<sup>140</sup> Και ενώ από οποιονδήποτε άλλο φιλόσοφο που θα εκδήλωνε τέτοιες προθέσεις (‘να διερευνήσει τη φύση της πραγματικότητας’) θα περιμέναμε γενικές παρατηρήσεις περί του τι θεωρεί πραγματικό σε αντίθεση με το φαινομενικό, ο Austin επικεντρώνει όλη τη συζήτηση του θέματος – κατά τρόπο συνεπέστατο με

<sup>139</sup> “The Nature of Reality”, τα κεφαλαία του Austin: *Sense & Sensibilia*, σελ. 62. Ο Austin αρχίζει την συζήτηση αυτή περί πραγματικότητας στο προηγούμενο κεφάλαιο του *Sense & Sensibilia* (σελ.78-83). Εκεί, κάνει κριτική στο κεφάλαιο του Ayer, “Appearance and Reality” (Ayer, 1971, 263 –274)- κριτική που περιορίζεται σε υποδείξεις σχετικά με τη χρήση όρων που χρησιμοποιούνται από τον Ayer (κυρίως των όρων “existentially delusive” και “qualitatively delusive”).

<sup>140</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.62

τις μεθοδολογικές επιλογές του - στην διερεύνηση των χρήσεων της λέξης «πραγματικό» (“real”).

Σύμφωνα με τον Austin, η διάκριση φαινομένου (φαινομενικότητας)-πραγματικότητας έχει παρεξηγηθεί. Ο ίδιος, άλλωστε, επανειλημμένα υπονομεύει τη διάκριση αυτή.<sup>141</sup> Αν και δεν το λέει ρητά, πολλές φορές ο τρόπος που μεταχειρίζεται τους όρους δείχνει ότι δεν διακρίνει μεταξύ τους την αντίθεση που, τουλάχιστον παραδοσιακά, προβάλλει η φιλοσοφία.<sup>142</sup> Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι, σε όλη την ανάλυση του ζητήματος της κατ’ αίσθηση αντίληψης στο *Sense & Sensibilia*, ο Austin αρνείται να συζητήσει την διάκριση μεταξύ φαινομένου (φαινομενικότητας) και πραγματικότητας με όρους που θα τη νομιμοποιούσαν. Σε αυτό ακριβώς το κλίμα μπορούμε να τοποθετήσουμε και την συζήτηση περί πραγματικότητας που θα παρακολουθήσουμε εδώ.

Όπως ήδη παρατηρήσαμε, η όλη συζήτηση περί της φύσεως της πραγματικότητας θα περιοριστεί σε επισημάνσεις σχετικές με τη χρήση της λέξης «πραγματικό» (‘real’). Οι πρώτες γενικές παρατηρήσεις του Austin είναι οι εξής:

ι.. Η λέξη «πραγματικό» είναι *μια απολύτως φυσιολογική (συνηθισμένη, κανονική- ‘normal’) λέξη.*

ιι. Η λέξη «πραγματικό» δεν είναι *μια καθόλου φυσιολογική (normal) λέξη.*

Συγκεκριμένα, ο Austin ξεκινά (ι), για άλλη μια φορά, με μια έμμεση επίθεση κατά των φιλοσόφων. Η λέξη «πραγματικό» είναι, παρατηρεί, *μια απολύτως φυσιολογική (normal) λέξη*, από την άποψη ότι το νόημά της δεν έχει τίποτα το τεχνικό ή το εξειδικευμένο. Αντιθέτως, μάλιστα η λέξη αυτή είναι ήδη σημασιοδοτημένη από την κοινή γλώσσα στο πλαίσιο της οποίας χρησιμοποιείται καθημερινά. Οι φιλόσοφοι κάνουν λάθος αν πιστεύουν ότι μπορούν να παίζουν με τα καθιερωμένα από την κοινή γλώσσα νοήματα των λέξεων, προβάλλοντας ό,τι σημασία τους αρέσει στις λέξεις της. Αν θέλουν, «μπορούν να διασκεδάζουν» με λέξεις που επινοούν και χρησιμοποιούν μόνο οι ίδιοι, όπως το «υλικό αντικείμενο», δεν μπορούν, όμως, να παραγνωρίζουν ήδη καθιερωμένες σημασίες λέξεων της καθημερινής γλώσσας, στις οποίες συχνά αποδίδουν λάθος νόημα.<sup>143</sup>

Ο Austin, βέβαια, παρατηρεί, προσπαθώντας ίσως να εξισοροπήσει κάπως τα πράγματα, ότι η έρευνά μας δεν πρέπει να σταματά πάντα όταν ανακαλύψουμε την

<sup>141</sup> Βλ. πιο πάνω, σελ. 35-44. Επίσης, βλ. Bennett, J., 1969, σελ. 267.

<sup>142</sup> Τη διάκριση αυτή κάνει, πάντως, και η κοινή γλώσσα. Βλ. τελευταίο κεφ. σελ. 311 και εξής.

<sup>143</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 62- 63.

τρέχουσα χρήση μιας λέξης, ούτε, παραδέχεται, υπάρχει κάποιος λόγος «να αφήσουμε τα πράγματα ακριβώς όπως τα βρήκαμε».<sup>144</sup> Συνεχίζει, όμως, υπογραμμίζοντας ότι οι διακρίσεις που έχουν ενσωματωθεί στην κοινή γλώσσα δεν είναι λίγες ούτε και προφανείς, κυρίως, όμως, δεν είναι σχεδόν ποτέ αυθαίρετες.<sup>145</sup> Θα πρέπει, επομένως, προτού κάνουμε οτιδήποτε άλλο να εξετάσουμε «με τι ακριβώς έχουμε να κάνουμε», έχοντας πάντα στο μυαλό μας ότι το να πειραματιζόμαστε με σημασίες λέξεων μιας, έστω, περιοχής, η οποία νομίζουμε ότι καταλαμβάνει ένα μικρό κομμάτι του σώματος της κοινής γλώσσας, μπορεί να προκαλέσει μεγάλες αναταράξεις σε όλο το γλωσσικό μας πεδίο. Τέτοιου είδους πειραματισμοί, επισημαίνει ο Austin, δεν είναι τόσο εύκολοι, ούτε τόσο δικαιολογημένοι ή απαραίτητοι όσο πιστεύεται. Κυρίως, όμως, μια τέτοια ανάγκη βασίζεται, συνήθως, στο γεγονός ότι οι όροι της καθημερινής γλώσσας έχουν παρανοηθεί. Είναι εξάλλου συνήθεια των φιλοσόφων να μεταχειρίζονται τις καθημερινές χρήσεις των λέξεων ως ασήμαντες.<sup>146</sup>

Η δεύτερη παρατήρηση του Austin (ii) είναι ότι η λέξη «πραγματικό» δεν είναι μια καθόλου φυσιολογική λέξη από την άποψη ότι δεν έχει πάντα, σε όλες τις εκφορές όπου απαντά, την ίδια σημασία -χωρίς αυτό να σημαίνει, υπογραμμίζει, ότι έχει και πολλές διαφορετικές σημασίες, ότι είναι αμφίσημη λέξη. Τέτοιες λέξεις, κατά τον Austin, είναι υπεύθυνες για μεγάλη σύγχυση. Αν μιλούσαμε για μια «κίτρινη μπάλα», ένα «κίτρινο μπαστούνι» ή ένα «κίτρινο υπόστεγο» η κοινή ποιότητα θα ήταν προφανής σε οποιονδήποτε έβλεπε απλώς τα αντικείμενα, ακόμα κι αν δεν γνώριζε τη σημασία της λέξης κίτρινο. Αντιθέτως, παρατηρεί ο Austin, δεν θα ήταν προφανές, σε κάποιον που δεν θα γνώριζε τη σημασία της λέξης «κρίκετ», το κοινό στοιχείο μεταξύ μιας «μπάλας του κρίκετ», ενός «μπαστουνιού του κρίκετ» ή ενός «υπόστεγου του κρίκετ». Κατά τον ίδιο τρόπο, δεν υπάρχει μια κοινή ποιότητα στην οποία να αναφερόμαστε όταν μιλάμε για «πραγματική κρέμα», για «πραγματική πάπια», για «πραγματική πρόοδο» ή για το «πραγματικό χρώμα» και την «πραγματική γεύση» ενός αντικειμένου.<sup>147</sup>

Λέξεις όπως «πραγματικό» ή «καλό», υπαινίσσεται ο Austin, αλλά και ολόκληρες φράσεις, ακόμα, σαν τις προαναφερόμενες, αποκτούν νόημα μόνο μέσα σε

<sup>144</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 63. Παρόμοια υποστηρίζει και στο *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 69 και *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 185.

<sup>145</sup> Αυτό, όπως είδαμε, (κεφ. I.B.2.2) είναι και το σημαντικότερο επιχείρημα του Austin υπέρ της κοινής γλώσσας.

<sup>146</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 63- 64.

συγκεκριμένες περιστάσεις εκφοράς. Π.χ., ενώ τη φράση «πραγματικό χρώμα» (ενός αντικειμένου) την χρησιμοποιούμε συνήθως για να αναφερθούμε στο χρώμα που βλέπει ένας φυσιολογικός παρατηρητής κάτω από φυσιολογικές συνθήκες παρατήρησης, όταν εκφέρουμε την ερώτηση: «αυτό είναι το πραγματικό χρώμα των μαλλιών σου;», αυτό που ρωτάμε δεν είναι αν τα μαλλιά σου φαίνονται (π.χ.) κόκκινα υπό φυσιολογικές συνθήκες παρατήρησης, αλλά αν είναι βαμμένα ή όχι. Ο Austin συνεχίζει δίνοντας πλήθος τέτοιων παραδειγμάτων: ποιό είναι το «πραγματικό χρώμα» ενός ψαριού που μέσα στο νερό φαίνεται πολύχρωμο, ενώ έξω από το νερό (υπό 'φυσιολογικές συνθήκες παρατήρησης') ανοιχτό γκριζο; ποιό είναι το «πραγματικό χρώμα» ενός χαμαιλέοντα; ή ενός μετεϊκάσματος (after image); ποιά είναι η «πραγματική γεύση» της ζαχαρίνης, το «πραγματικό σχήμα» ενός σύννεφου ή μιας γάτας; πέραν τούτων, τι σχέση έχει η ερώτηση «είναι αυτά πραγματικά διαμάντια» ή «είναι αυτή μια πραγματική πάπια;» με την 'υπό φυσιολογικές συνθήκες παρατήρησης';

Τέτοιες ερωτήσεις έχουν νόημα μόνο όταν γνωρίζουμε τι είναι αυτό που θέλουμε να αποκλείσουμε. Αυτό υπαινίσσεται τόσο ο Austin, όσο και ο Wittgenstein.<sup>148</sup> Για άλλη μία φορά έρχεται εδώ στο προσκήνιο η ιδέα ότι τέτοιες αμφιβολίες έχουν νόημα σε συγκεκριμένα γλωσσικά περιβάλλοντα. Πρέπει κάθε φορά να είναι σαφές τι είδους αμφιβολία μπορεί να εγερθεί. Δεν μπορεί κανείς να αμφιβάλει γενικώς και αορίστως αν κάτι είναι 'πραγματικό'- μία τέτοια αμφιβολία δεν έχει νόημα. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις, όταν ρωτάμε κάτι τέτοιο τούτο συμβαίνει επειδή υποπτευόμαστε ότι το αντικείμενο μπορεί να είναι ψεύτικο, απομίμηση, παιχνίδι, όχι ότι δεν υπάρχει ή ότι θα δείχνει διαφορετικό υπό διαφορετικές συνθήκες.

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, υπογραμμίζει ο Austin, κάθε συζήτηση για την 'υπό συνήθεις ή κανονικές (standard) συνθήκες και από ένα φυσιολογικό (normal) παρατηρητή' κατ' αίσθηση αντίληψη, είναι απολύτως άσχετη.<sup>149</sup> Είναι και αυτή μια εμμονή των φιλοσόφων. Όμως, όπως και ο Wittgenstein παρατηρεί, η διαρκής αναφορά σε «φυσιολογικές» ή «κανονικές» συνθήκες δεν μπορεί να μας βοηθήσει. Κι αυτό διότι: «τις κανονικές συνθήκες τις αναγνωρίζουμε, αλλά δεν μπορούμε να τις

---

<sup>147</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 64- 65.

<sup>148</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 23, 255, 372.

<sup>149</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 65- 68.

περιγράψουμε επακριβώς. Στην καλύτερη περίπτωση μπορούμε να περιγράψουμε μια σειρά από μη ομαλές συνθήκες». <sup>150</sup>

Η φιλοσοφική χρήση της λέξης «πραγματικό» είναι ένα ακόμα παράδειγμα της συνήθειας των φιλοσόφων να επιμένουν σε μία μόνο από τις χρήσεις μιας λέξης, παραγνωρίζοντας όλες τις άλλες. Οι εμμονές των φιλοσόφων, όμως, θα πρέπει, σύμφωνα με τον Austin, αλλά και τον Wittgenstein <sup>151</sup> να θεραπευτούν. Ο Austin πιστεύει ότι η θεραπεία θα επιτελεστεί αν επιστήσει την προσοχή των φιλοσόφων στις ποικίλες χρήσεις της λέξης «πραγματικό» (“real”). Έτσι, ο Austin συνεχίζει με ορισμένες πιο εξειδικευμένες παρατηρήσεις σχετικά με τις χρήσεις της λέξης αυτής:

α. Η λέξη «πραγματικό» *διψάει για ουσιαστικό* (είναι *substantive-hungry*): ο Austin επισημαίνει ότι δεν μπορούμε απλώς να πούμε “αυτό είναι πραγματικό”, με τον ίδιο τρόπο που μπορούμε να πούμε “αυτό είναι ροζ”, χωρίς, δηλαδή, να γνωρίζουμε ή χωρίς να αναφερόμαστε στο τι είδους αντικείμενο είναι αυτό που είναι πραγματικό. Μπορεί συχνά να εξαπατόμαστε από τη γραμματική μορφή και να νομίζουμε ότι τα δύο επίθετα έχουν παρόμοια χρήση. Η διαφορά, όμως, συνίσταται στο γεγονός ότι το ίδιο αντικείμενο μπορεί ταυτόχρονα να μην είναι πραγματικό x, αλλά να είναι πραγματικό y. Π.χ., αυτό μπορεί να μην είναι μια πραγματική πάπια, αλλά παραίσθηση (ή παιχνίδι), ταυτόχρονα, όμως, αποτελεί μια πραγματική παραίσθηση (ή ένα πραγματικό παιχνίδι). Όπως επισημαίνει ο Austin, πρέπει να έχουμε μια απάντηση για την ερώτηση ‘ένα πραγματικό τί;’, αν θέλουμε να έχει νόημα η διάκριση «πραγματικό ή όχι;». Στην ίδια κατηγορία κατατάσσει ο Austin κι άλλες λέξεις όπως: «το ίδιο» (‘the same’) «ένα» (‘one’). <sup>152</sup>

β. Η λέξη “πραγματικό” είναι μια *λέξη- παντελόνι* (*trouser-word*). Αντιθέτως με ό,τι συνήθως πιστεύεται- δηλαδή, ότι η καταφατική σημασία μιας λέξης είναι η βασική για την κατανόηση της έννοιας που εκφράζει- σε λέξεις όπως το «πραγματικό» είναι η αρνητική χρήση της έννοιας που «φορά τα παντελόνια». <sup>153</sup> Ο Austin εννοεί εδώ ότι είναι η αρνητική σημασία του όρου που σημασιοδοτεί και την καταφατική και όχι το αντίθετο, όπως συμβαίνει

<sup>150</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 27.

<sup>151</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 31.

<sup>152</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 68- 70.

<sup>153</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 70: “it is the negative use that wears the trousers”. Κάτι ανάλογο με το δικό μας «είναι ο άντρας του σπιτιού» ή «έχει το πάνω χέρι». Ανάλογη παρατήρηση έχει κάνει και προηγουμένως (βλ. σελ. 102) για τη λέξη “directly”.

συνήθως. Λέμε ότι κάτι είναι πραγματικό μόνο όταν θέλουμε να το αντιπαραθέσουμε με κάποια συγκεκριμένη περίπτωση όπου το αντικείμενο *δεν θα ήταν* πραγματικό. Έτσι, θα πούμε «αυτό είναι μια πραγματική πάπια» μόνο όταν θέλουμε να αποκλείσουμε την περίπτωση να μην είναι, για κάποιο λόγο, πραγματική πάπια (όταν αναρωτιόμαστε μήπως είναι, π.χ., παιχνίδι ή απομίμηση). Στην πραγματικότητα δεν μπορεί καν να καταλάβει κανείς τη σημασία της εκφοράς «αυτό είναι πραγματικό», αν δεν έχει καταλάβει ακριβώς τί είναι αυτό που θέλει να αποκλείσει ο ομιλητής. Η λειτουργία της λέξης αυτής δεν είναι να χαρακτηρίσει κάτι θετικά, αλλά να αποκλείσει συγκεκριμένους τρόπους κατά τους οποίους κάτι αποτυγχάνει να είναι πραγματικό (επειδή είναι απομίμηση, παιχνίδι, φωτογραφία, ψέματα...). Γι' αυτό και κάθε απόπειρα να βρεθεί μία συγκεκριμένη σημασία της λέξης αυτής είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Ταυτόχρονα, είναι αυτή ακριβώς η λειτουργία της λέξης «πραγματικό» μέσα στην γλώσσα που δεν μας επιτρέπει να την θεωρήσουμε αμφίσημη.<sup>154</sup>

γ. Η λέξη “πραγματικό” είναι μια λέξη- διάστασης (*dimension- word*): είναι, δηλαδή, η πιο γενική και η πιο περιεκτική λέξη για μια ολόκληρη κατηγορία εννοιών που επιτελούν παραπλήσιες λειτουργίες.. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι λέξεις: ‘κατάλληλος’, ‘γνήσιος’, ‘ζωντανός’, ‘αληθινός’, ‘αυθεντικός’, ‘φυσικός’ και οι αρνητικές: ‘τεχνητός’, ‘ψεύτικος’(fake), ‘ψευδής’(false), (bogus) ...κ.α. καθώς και ορισμένα ουσιαστικά: ‘όνειρο’, ‘ψευδαίσθηση’...κ.α. Χαρακτηριστικό είναι, παρατηρεί ο Austin, ότι, όσο πιο στενή σημασία έχει ο καταφατικός όρος, τόσο πιο ακριβές γίνεται το ποια περίπτωση (να μην είναι κάτι πραγματικό) αποκλείεται. Ενδιαφέρον, κατά τον φιλόσοφο αυτό, έχει η μελέτη της χρήσης όλων αυτών των όρων, καθώς και των διαφορών που υπάρχουν μεταξύ τους (γιατί –π.χ.- λέμε “ψεύτικα δόντια” και όχι “τεχνητά δόντια”; γιατί το να είναι ένα μαχαίρι ‘a proper carving knife’ είναι ένας τρόπος να είναι επίσης ‘a real carving knife’ ενώ το να είναι η κρέμα ‘pure cream’ δεν φαίνεται να αποτελεί έναν τρόπο να είναι επίσης και ‘real cream’;). Η λέξη “πραγματικό” δεν είναι η μόνη *dimension word*- στην ίδια κατηγορία ανήκει και η λέξη «καλό» (good), μια λέξη που έχει επίσης υποφέρει, κατά τον Austin πάντα, στα χέρια των φιλοσόφων.<sup>155</sup>

<sup>154</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 70- 71. Πρβ. και Coval S., & Forest, T., 1967.

<sup>155</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.71- 73.

δ. Τέλος, η λέξη «πραγματικό» ανήκει σε μια ακόμα σημαντική οικογένεια λέξεων που ο Austin ονομάζει *λέξεις-προσαρμοστές* (*adjuster-words*): πρόκειται για λέξεις, με την χρήση των οποίων άλλες λέξεις προσαρμόζονται ώστε να αντεπεξέλθουν στις ποικίλες απαιτήσεις που προβάλλει η πραγματικότητα πάνω στη γλώσσα.<sup>156</sup> Με τη βοήθεια των λέξεων αυτών, εξηγεί ο Austin, μπορούμε να αντεπεξέλθουμε σε μια απειρία μη προβλέψιμων καταστάσεων, με όπλο ένα πεπερασμένο λεξιλόγιο. Ακόμα κι αν βρεθούμε μπροστά σε ένα νέο είδος ζώου, π.χ., που η συμπεριφορά του μοιάζει με των γουρουνιών, αλλά δεν συμπεριφέρεται και ακριβώς ως γουρούνι, μπορούμε να πούμε ότι «μοιάζει με γουρούνι» (η λέξη «μοιάζει» ('like') υπάγεται επίσης στην κατηγορία αυτή) αλλά ότι «δεν είναι πραγματικό γουρούνι». Η γλώσσα, παρατηρεί ο Austin περιλαμβάνει και άλλους 'μηχανισμούς ελαστικότητας' ('flexibility device') – τη δημιουργία λέξεων, π.χ., όπως: 'quasi-pigs' (ημι-γουρουνία), 'pig-type' (γουρουνικού τύπου) ή 'piggish' (γουρουνοειδής)- οι καλύτεροι τέτοιοι μηχανισμοί είναι ακριβώς οι λέξεις προσαρμοστές (*adjuster words*), διότι μας επιτρέπουν να αντιμετωπίζουμε οποιαδήποτε περίπτωση, χωρίς να δεσμευόμαστε στη χρήση νέων λέξεων, χρήση που μπορεί να αποδειχτεί προβληματική. Με τον τρόπο αυτό, επιμένει ο Austin, κερδίζουμε τόσο σε ελαστικότητα, όσο και σε ακρίβεια.<sup>157</sup>

Επιμείναμε με κάποια λεπτομέρεια στο παρατηρήσεις αυτές επειδή αποτελούν ένα έξοχο παράδειγμα της ανάλυσης κοινών χρήσεων των λέξεων, όπως εφαρμόζεται από τον Austin. Οι λέξεις που επιλέγει ο Austin να αναλύσει σχετίζονται πάντα με ένα φιλοσοφικό πρόβλημα και ο στόχος του είναι να διαλύσει συνήθως το πρόβλημα αυτό, αν όχι με κάποιο άλλο τρόπο, τουλάχιστον με το να μας δείξει ότι, αν οι φιλόσοφοι ήσαν πιο προσεκτικοί και πιο ευαίσθητοι στις ποικίλες αυτές χρήσεις των λέξεων της καθημερινής γλώσσας, το πρόβλημα, κατά πάσα περίπτωση, δεν θα είχε καν προκύψει.

Οι τελικές παρατηρήσεις του Austin, στο κεφάλαιο αυτό, έχουν ακριβώς μια τέτοια διαλυτική διάσταση: "Θα πρέπει", υποστηρίζει, "να έχει γίνει πλέον εντελώς ξεκάθαρο ότι *δεν υπάρχουν κριτήρια τα οποία να έχουν γενική ισχύ, προκειμένου να*

---

<sup>156</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 73. Αυτό είναι ένα από τα σημεία όπου ο Austin αναγνωρίζει την αναφορά της γλώσσας στην *εξωγλωσσική* πραγματικότητα. Πρόκειται, πάντως, για μια 'κοινού νου' αναφορά. Βλ. σελ. 35-44 και 192-199.

<sup>157</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 73- 76.

ξεχωρίσουμε το πραγματικό από το μη πραγματικό.”<sup>158</sup> Μια τέτοια διάκριση, συνεχίζει, μπορεί να γίνει μόνο σε αναφορά με μια συγκεκριμένη κατάσταση, ένα συγκεκριμένο πρόβλημα, κάθε φορά – πάντα εξαρτάται από τα διλήμματα τα οποία θα κληθούμε να αντιμετωπίσουμε. Υπάρχουν, εξάλλου, παρατηρεί, πολλοί τρόποι να μην είναι κάτι “πραγματικό γουρούνι” (να είναι άλλο είδος ζώου, παιχνίδι, ψευδαίσθηση κ.λπ.). Και, βεβαίως, αν τέτοιο δίλημμα δεν προκύψει, δεν προκύπτει εξίσου και η ανάγκη για μια τέτοια διάκριση. Δεν μπορούμε, π.χ., να πούμε ότι αυτό είναι ένα «πραγματικό μετείκασμα» (after image”). Δεν πρέπει, όμως, να ξεχνάμε ότι τα κριτήρια που εφαρμόζουμε υπόκεινται σε αλλαγές, καθώς η πραγματικότητα μπορεί πάντοτε να μας φέρει μπροστά σε καταστάσεις που δεν θα μπορούσαμε ποτέ να έχουμε εκ των προτέρων προβλέψει (μια γάτα που μιλά θα ήταν “πραγματική γάτα”; κι αν αποδεικνυόταν ότι αρκετές γάτες μιλούσαν ποιές θα ονομάζονταν “πραγματικές γάτες”);<sup>159</sup>

Η συζήτηση αυτή, κατά τον Austin, δεν έχει νόημα όταν γίνεται με γενικεύσεις.<sup>160</sup> Το κεφάλαιο αυτό είναι μια ακόμα μομφή στους φιλοσόφους και στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούν τη γλώσσα. Αυτό που ο Austin υποστηρίζει είναι ότι δεν έχει νόημα να μιλάμε γενικώς και αορίστως για το τι είναι πραγματικό ή όχι, ούτε να απολυτοποιούμε έννοιες (το “Πραγματικό”), οι οποίες μάλιστα γεννήθηκαν και έχουν αποκτήσει νόημα μόνο μέσα στα καθημερινά συμφραζόμενα. Δεν υπάρχει “Πραγματικό”, φαίνεται να λέει, υπάρχουν μόνο πάπιες πραγματικές σε αντίθεση με πάπιες- παιχνίδια ή μαλλιά που διατηρούν το πραγματικό τους χρώμα, σε αντίθεση με μαλλιά που είναι βαμμένα (κ.ο.κ.). Με τα λόγια του Austin:

Φυσικά – αυτό ίσως να μην αξίζει να το επισημάνουμε καθόλου, αλλά στη φιλοσοφία, απ’ ότι φαίνεται, αξίζει όντως να επισημανθεί - κάνουμε τη διάκριση μεταξύ “ενός πραγματικού x» και ενός «μη πραγματικού x», μόνο όταν υπάρχει ένας τρόπος να βρεις τη διαφορά μεταξύ του τι συνιστά πραγματικό x και τι όχι. Μια διάκριση που δεν είμαστε στ’ αλήθεια σε θέση να κάνουμε, δεν αξίζει – για να το θέσω ευγενικά- να την κάνουμε.<sup>161</sup>

<sup>158</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 76. Οι υπογραμμίσεις δικές μου.

<sup>159</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 76- 77.

<sup>160</sup> Ο Graham (Graham, 1977, σελ. 173-175) παρατηρεί ότι υπάρχει αντίφαση μεταξύ της αποστροφής του Austin για γενικεύσεις και του γεγονότος ότι και ο ίδιος ο Austin κάνει μια σειρά από πολύ γενικές παρατηρήσεις σχετικά με τις χρήσεις της λέξης «πραγματικό».

<sup>161</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 77.



Ο Austin πιστεύει ότι με το να επισημάνει τις διαφορετικές χρήσεις της λέξης “πραγματικό” θα επιτύχει και τον στόχο του να απονομιμοποιήσει, τρόπον τινά, τη συζήτηση για τη φύση της πραγματικότητας. Όμως, όπως παρατηρεί ο Ayer, παρόλο που ο Austin κατορθώνει να στρέψει την προσοχή μας στην ποικιλία των χρήσεων της λέξης αυτής - κάτι που, κατά τον Ayer, αποτελεί και το σκοπό του Austin - παραβλέπει μία συγκεκριμένη χρήση:

Γεγονός παραμένει, παρόλα αυτά, ότι επίσης συγκρίνουμε αυτό που είναι πραγματικό με αυτό που είναι απλώς φαινομενικό, όπως στο παράδειγμα «το νόμισμα υπό αυτή την οπτική γωνία μοιάζει ελλειπτικό ενώ είναι στην πραγματικότητα στρογγυλό» και ότι επίσης συγκρίνουμε αυτό που είναι πραγματικό με αυτό που είναι απατηλό, όπως στο παράδειγμα με τον αλκοολικό που βλέπει ροζ ποντίκια τα οποία, στην πραγματικότητα, δεν υπάρχουν.<sup>162</sup>

Ο θεωρητικός των αισθητηριακών δεδομένων, συνεχίζει ο Ayer επικεντρώνεται σε αυτές τις χρήσεις της συγκεκριμένης λέξης, διότι αυτές τον αφορούν, αυτές είναι που σχετίζονται με το πρόβλημα το οποίο ασχολείται. Δεν μπορεί επομένως να αποτελέσει μομφή για αυτόν το γεγονός ότι δεν ασχολείται και με όλες τις άλλες χρήσεις της λέξης «πραγματικό», οι οποίες δεν σχετίζονται καθόλου με τα ζητήματα που τον απασχολούν και τα επιχειρήματα που διατυπώνει.<sup>163</sup>

Ομοίως, και οι περισσότεροι μελετητές στηρίζουν τη θέση του Ayer και επιμένουν ότι οι παρατηρήσεις του Austin είναι εντελώς άσχετες με το παραδοσιακό πρόβλημα της διάκρισης μεταξύ φαινομενικότητας και πραγματικότητας.<sup>164</sup> Ως τέτοιες, επομένως, δεν κατορθώνουν ούτε να δια φωτίσουν το ζήτημα αυτό, ούτε και να το διαλύσουν - έχουν μόνο λεξικογραφικό ενδιαφέρον και αυτό, μόνο εάν δεχτούμε ότι η ανάλυση των χρήσεων της λέξης «πραγματικό» όπως γίνεται από τον Austin, είναι επαρκής και ορθή - κάτι που επίσης, από πολλούς, αμφισβητείται.<sup>165</sup>

Το κατά πόσο, όμως, είναι ορθή η περιγραφή των χρήσεων της συγκεκριμένης λέξης, έτσι όπως αυτή αναλύεται από τον Austin, είναι, πιστεύουμε, δευτερεύον ζήτημα. Το βασικό είναι να δούμε τις γενικότερες φιλοσοφικές υποδηλώσεις της

<sup>162</sup> Ayer, 1973b, σελ. 142- 143. Θα επανέλθουμε στο επιχείρημα αυτό. Βλ. τελευταίο κεφ. σελ. 310-320.

<sup>163</sup> Ayer, 1973b, σελ. 143.

<sup>164</sup> Βλ. Bennett, J., 1969, σελ. 280- 283, Hirst, R.J., 1969, σελ. 245, Graham, K., 1977, σελ. 173- 182, Goldstein, L.J., 1964, σελ. 231. Ακόμα και ο DiGiovanna, ο οποίος γενικά διάκειται πολύ φιλικά στην προσέγγιση του Austin, υποστηρίζει την ίδια θέση για το ζήτημα αυτό: DiGiovanna, J., 1989, σελ. 109-113.

μεθόδου του. Παρατηρούμε, λοιπόν, τον Austin να μας δίνει εδώ ένα μεγάλο κατάλογο καθημερινών χρήσεων της λέξης “πραγματικό”- παραλείπει, όμως, τις δύο αυτές χρήσεις της λέξης που ενδιαφέρουν τη φιλοσοφία. Αυτή είναι, πάντως, η πάγια τακτική του. Σε όλες τις γλωσσολογικές του επιχειρήματα που προβάλλει είναι ότι έτσι επαναφέρει την τάξη στην γλώσσα.

Έτσι, ο Austin δεν σχολιάζει το κατά πόσο διακρίνουμε μεταξύ πραγματικού και φαινομενικού ή πραγματικού και παραίτησης. Αυτό που επισημαίνει είναι ότι (α) δεν έχει νόημα να μιλάμε γενικά και αόριστα για το τι είναι ‘Το Πραγματικό’, κατασκευάζοντας μια έννοια απόλυτη, αποκομμένη από κάθε περιβάλλον εκφοράς και (β) ότι οι φιλόσοφοι έχουν πάθει εμμονή με την συγκεκριμένη αυτή χρήση του όρου, την οποία και έχουν απολυτοποιήσει, καθιστώντας την α-νόητη. Αν, λοιπόν, επιμένει σε άσχετες προς το φιλοσοφικό πρόβλημα αναλύσεις του όρου, αυτό γίνεται επειδή θέλει να επισημάνει σημασίες του όρου που οι φιλόσοφοι παραβλέπουν εντελώς και, έτσι, να μας υπενθυμίσει ότι η γλώσσα είναι πιο σύνθετη και πλούσια και πολύ λιγότερο προβληματική απ’ ό,τι νομίζουν οι φιλόσοφοι.

#### 2.4. Το πρόβλημα είναι γλωσσικό ή ‘γεγονικό’;

Ο Ayer στο *Foundations of Empirical Knowledge*<sup>166</sup> υποστηρίζει ότι, όταν εξετάζουμε αντίπαλες θεωρίες στο ζήτημα της αισθητηριακής αντίληψης, αυτό που βρίσκεται στη βάση της διαφοράς τους είναι μια επιλογή μεταξύ διαφορετικών γλωσσών. Η διαφωνία, επομένως, μεταξύ αντίθετων θεωριών συνίσταται σε μια διαφωνία για τη γλώσσα που πρέπει να χρησιμοποιηθεί, και δεν αφορά τα ίδια τα γεγονότα. Ο Austin επιτίθεται σε μια τέτοια άποψη λέγοντας:

Αν επιτρέψουμε στον εαυτό μας πλήρη χαλαρότητα στην έκφραση, τότε σίγουρα θα είμαστε ικανοί να αντιμετωπίσουμε απολύτως οτιδήποτε.<sup>167</sup>

Όμως, ο Austin δεν παραδέχεται ότι ο Ayer πραγματικά θεωρεί το όλο ζήτημα γλωσσικό. Και για τον Ayer, υποστηρίζει, το ζήτημα αφορά τα γεγονότα (είναι γεγονόςικό/ factual). Απλώς, αυτό που προϋποθέτουν οι θέσεις του Ayer είναι ότι δεν υπάρχουν εμπειρικά γεγονότα. Ότι, συγκεκριμένα, το μόνο «σκληρό γεγονός» (hard

<sup>165</sup> Bennett, J., 1969, σελ. 267- 283, Hirst, R.J., 1969, σελ.245, Graham, 1977, σελ. 175- 182.

<sup>166</sup> Ayer, 1971, σελ. 46- 58.

<sup>167</sup> “If we allow ourselves this degree of insouciant latitude, surely we shall be able to deal ...with absolutely anything”. *Sense & Sensibilia*, σελ. 58. Γενικά, ο Austin πραγματεύεται το ζήτημα αυτό στο *Sense & Sensibilia*, σελ. 55-61.

fact), στη θεωρία του Ayer, είναι η ύπαρξη των αισθητηριακών δεδομένων. Για οτιδήποτε άλλο μπορούμε να μιλάμε όπως μας βολεύει.<sup>168</sup>

Έτσι, υποστηρίζει ο Austin, κατά τον Ayer, δεν υπάρχουν εμπειρικά γεγονότα, ανεξάρτητα από το γνωσιακό υποκείμενο. Τα μόνα γεγονότα που παραδέχεται είναι τα αισθητηριακά δεδομένα του παρατηρητή. Πίσω από αυτές τις θέσεις όμως, παρατηρεί ο Austin, κρύβεται μια οντολογική παραδοχή. Η παραδοχή, συγκεκριμένα ότι υπάρχει μια αισθητή ποικιλία πραγμάτων που αποτελεί τον κόσμο και η οποία είναι ανοιχτή σε διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις.<sup>169</sup>

Στο σημείο αυτό ο Ayer συμφωνεί με τον Austin, σχετικά με τις οντολογικές προϋποθέσεις που του αποδίδει. Πράγματι, υποστηρίζει, βρισκόμαστε μπροστά σε μια ποικιλία αισθητών πραγμάτων, τα οποία μπορούν να κατηγοριοποιηθούν και να περιγραφούν με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με το εννοιολογικό πλαίσιο του παρατηρητή.<sup>170</sup> Αυτό που υποστηρίζει, λοιπόν, ο Ayer, είναι ότι η επιλογή μεταξύ διαφορετικών θεωριών για την αντίληψη είναι μια επιλογή μεταξύ διαφορετικών γλωσσών, διαφορετικών εννοιολογικών σχημάτων. Αυτό, όμως, θυμίζει και τον Austin όταν γράφει στα *Philosophical Papers*:

Αν ο τρόπος που χρησιμοποιούμε τις λέξεις διαφέρει...το πιθανότερο είναι... πως το εννοιολογικό σου σύστημα είναι διαφορετικό από το δικό μου, παρόλο που ίσως είναι εξίσου συνεκτικό και χρήσιμο...αν υπάρχουν «εναλλακτικές» περιγραφές, τότε η κατάσταση μπορεί να περιγραφεί ή να «κατασκευαστεί» με δύο τρόπους ...<sup>171</sup>

Ο Austin, όπως παρατηρεί και ο Keith Graham, μοιάζει εδώ να αντιφάσκει με τον εαυτό του, καθώς, στο «A Plea for Excuses», εκφράζει μια ανεκτικότερη άποψη σε ό,τι αφορά τη γλώσσα και μοιάζει να ταυτίζεται εντελώς με την άποψη του Ayer, όταν αυτός υποστηρίζει ότι η επιλογή μεταξύ γλωσσών, είναι, στην πραγματικότητα, επιλογή μεταξύ εννοιολογικών συστημάτων, και ότι διαφορετικά εννοιολογικά συστήματα μπορούν να είναι εξίσου ικανοποιητικά.

Όμως, αυτό που παραβλέπει ο Graham είναι ότι όταν ο Austin μιλά για διαφορετική χρήση της γλώσσας, μιλά για διαφορετικές χρήσεις εντός της καθημερινής γλώσσας. Ο Austin, εδώ, απλώς παραδέχεται ότι, και μέσα στην κοινή

<sup>168</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 60.

<sup>169</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 61.

<sup>170</sup> Ayer, 1973b, σελ. 142.

γλώσσα, είναι δυνατόν να υπάρξουν διαφορετικές περιγραφές. Αυτές δεν έχει κανένα θεωρητικό επιχείρημα για να τις απονομιμοποιήσει. Σε αυτό, όμως, που ανθίσταται είναι σε κάθε φιλοσοφική αναζήτηση ενός νέου, ιδιαίτερου, *θεμελιωτικού* γλωσσικού ‘υπερ-πλαισίου’. Σε εκείνο, δηλαδή, το οποίο αποτελεί το βασικό μέλημα του Ayer. Έτσι, ο Ayer, δεν έχει, πιστεύουμε, δίκαιο, όταν κατηγορεί τον Austin ότι δεν κατανοεί την ουσία της άποψής του:

(ο Austin) παραγνωρίζει το γεγονός ότι δεν λειτουργούσα εντός του καθημερινού εννοιολογικού πλαισίου, αλλά μελετούσα μια αναθεώρησή του.<sup>172</sup>

Αυτό που τότε υποστηρίχθηκε, συνεχίζει, ήταν ότι θα πρέπει να αλλάξουμε τα κριτήρια μας και να βρούμε άλλους, καλύτερους τρόπους περιγραφής των πραγμάτων.<sup>173</sup> Η φιλοδοξία να εφευρεθεί μια καλύτερη, ακριβέστερη γλώσσα ήταν επακόλουθο της ανάγκης να επιτευχθεί μια πληρέστερη κατανόηση της πραγματικότητας, ακριβώς επειδή το εννοιολογικό σύστημα που απεικονιζόταν στην καθημερινή γλώσσα δεν κρινόταν επαρκές για τέτοιους σκοπούς. Απέναντι σε ένα τέτοιο εγχείρημα η εμμονή στις περιγραφές του κοινού ανθρώπου φαίνεται περισσότερο από άσχετη, καθώς ήταν ακριβώς αυτές οι περιγραφές που ο Ayer επεδίωκε να υποκαταστήσει.

Κατά τον Austin, όμως, κάθε απόπειρα κατασκευής μιας εναλλακτικής γλώσσας ή ενός εναλλακτικού εννοιολογικού πλαισίου, που να λειτουργεί ως το θεμέλιο των κρίσεων μας, πέραν αυτού της καθημερινής γλώσσας, είναι, όπως θα δούμε και παρακάτω, α- νόητη.

### 3. Συμπεράσματα.

#### 3.1. Ο διάλογος A. J. Ayer – J. L. Austin.

Παρακολουθήσαμε πιο πάνω ένα διάλογο στον οποίο ο κάθε φιλόσοφος κατηγορεί εν πολλοίς τον άλλο ότι όλα όσα λέει βασίζονται σε τραγικές παρανοήσεις. Από την μία, ο Austin αρνείται ότι η όλη συζήτηση περί κατ’ αίσθηση αντίληψης βασίζεται σε καταχρήσεις της κοινής γλώσσας. Από την άλλη, ο Ayer κατηγορεί τον

---

<sup>171</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 183- 184.

<sup>172</sup> Ayer, 1973b, σελ. 141- 142.

<sup>173</sup> Ayer, 1973b, σελ.142.

Austin ότι παραγνωρίζει τις φιλοσοφικές διαστάσεις και του προβλήματος και της συζήτησης πάνω στο πρόβλημα.

Η ασυμφωνία αυτή μεταξύ Austin- Ayer έχει, αφενός, να κάνει με τα φιλοσοφικά τους ενδιαφέροντα. Το ενδιαφέρον του Ayer, είναι κυρίως επιστημολογικό (αφορά τη φιλοσοφία της επιστήμης). Μέλημά του είναι να τεκμηριώσει μια έγκυρη μεθοδολογία για την επιστημονική, κυρίως, έρευνα. Αυτό είναι το κίνητρο που τον ωθεί να ασχοληθεί με τα γνωσιοθεωρητικά ζητήματα. Όταν, π.χ., ο Ayer υποστηρίζει ότι οι εμπειρικές μας αποφάνσεις υπερβαίνουν την άμεση εμπειρία μας και ότι η παρατήρηση είναι θεωρητικά φορτισμένη από ένα πλέγμα πεποιθήσεων που πολλές φορές την προκαταλαμβάνει, αυτό που τον ενδιαφέρει δεν είναι μόνο παραδείγματα του τύπου «αυτό είναι ένα τραπέζι», αλλά και του τύπου «ηλεκτρικό φορτίο διαπερνά το καλώδιο». Αυτό δεν σημαίνει ότι τα προβλήματα αυτά δεν έχουν εφαρμογή και στην καθημερινή μας εμπειρία. Απλώς, έχει σημασία να κατανοήσουμε την αφετηρία του προβληματισμού του Ayer. Εξηγείται, έτσι, π.χ., γιατί επιμένει τόσο σε περιπτώσεις που- όπως επισημαίνει και ο Austin - είναι σπάνιες στην καθημερινή μας ζωή (παραισθήσεις, διάθλαση κ.λπ.). Ακριβώς επειδή αυτές οι οριακές καταστάσεις βάζουν σε αμφισβήτηση τις καθημερινές μας πεποιθήσεις δημιουργούν την ανάγκη για μια πληρέστερη κατανόηση της εμπειρίας μας, για μια εναλλακτική περιγραφή που θα μπορέσει να εξηγήσει και αυτά τα φαινόμενα. Ακόμα κι αν ο απλός άνθρωπος, προκειμένου να αντεπεξέλθει στις πρακτικές του ανάγκες, δεν τη χρειάζεται, μια τέτοια μελέτη έχει κεντρική σημασία και για τη γνωσιολογία και για την επιστημολογία. Έτσι, όταν ο Ayer αναζητεί τα «θεμέλια της εμπειρικής γνώσης», φιλοδοξεί να συμβάλει με την έρευνά του αυτή σε μια καλύτερη τεκμηρίωση και της επιστημονικής πρακτικής. Τα ενδιαφέροντα αυτά των λογικών θετικιστών, εξάλλου, βρίσκονται και στο κέντρο της θεωρίας νοήματος που πρεσβεύουν.

Η τεχνική του Austin βασίζεται σε μια διαρκή προσπάθεια μεταγραφής των φιλοσοφικών προβλημάτων με όρους νοήματος της κοινής γλώσσας. Αυτό που επιδιώκει είναι να αναγάγει τα προβλήματα αυτά σε ερωτήματα σχετικά με τη μελέτη των καθημερινών χρήσεων της γλώσσας και μετά να δείξει ότι η χρήση των φιλοσόφων (εδώ του Ayer) είναι εσφαλμένη. Όμως, οι φιλόσοφοι δεν χρησιμοποιούν πάντα τις φράσεις με τη σημασία που έχουν στις καθημερινές προτάσεις εκφοράς. Ενσυνείδητα, τις περισσότερες φορές, αποδίδουν πιο τεχνικές σημασίες στους όρους ή κατασκευάζουν νέο λεξιλόγιο προκειμένου να εκφράσουν θέσεις και θεωρίες που

δεν ανήκουν σε αυτό που ο Austin αποκαλεί ‘καθημερινές περιστάσεις εκφοράς’. Δεν είναι, λοιπόν, καθόλου αυτονόητο πώς το γεγονός αυτό μπορεί να αποτελέσει μομφή εναντίον τους. Παρατηρείται, έτσι, από φιλοσόφους που ασκούν κριτική, ότι αν επιμείνει κανείς σε μια ανάλυση όπως αυτή που κάνει ο Austin, και εξακολουθήσει να προβάλλει σε κάθε φιλοσοφικό όρο τη σημασία που αυτός έχει στην καθημερινή ζωή, καθίσταται αδύνατον να κατανοήσουμε τόσο τις θέσεις του Ayer, όσο και γενικότερα, όλες τις φιλοσοφικές συζητήσεις.<sup>174</sup>

Οι παρατηρήσεις αυτές φιλοδοξούν να επισημάνουν το βασικό πρόβλημα της μεθόδου του Austin. Αντιθέτως, όμως, πιστεύουμε ότι αυτό που επιτυγχάνουν είναι να φωτίσουν τους σοβαρούς (μετα)φιλοσοφικούς λόγους που οδηγούν τον Austin σε μια τέτοια πρακτική. Διότι, κατά τη γνώμη μας, αυτό είναι ακριβώς που επιδιώκει ο Austin: να δώσει μια τέτοια περιγραφή των θέσεων και επιχειρημάτων του Ayer, ώστε το ίδιο το φιλοσοφικό πρόβλημα να καθίσταται ακατανόητο. Η μεταγραφή των φιλοσοφικών όρων σε όρους της κοινής γλώσσας γίνεται σκόπιμα με την πρόθεση ακριβώς να καταδειχθεί η ανοησία της δεσπίζουσας φιλοσοφικής συζήτησης. Η φιλοσοφία είναι αυτή που, κατ’ αρχάς, χρησιμοποίησε την καθημερινή γλώσσα απρόσεκτα και ανεπιτυχώς. Πρέπει, λοιπόν, τώρα να επιστρέψουμε στο καθημερινό γλωσσικό πλαίσιο, διορθώνοντας τα λάθη των φιλοσόφων. Η μεταγραφή του Austin επιδιώκει απλώς να επαναφέρει την ‘φυσική τάξη’ στη γλώσσα. Η επιστροφή στην κοινή γλώσσα, παράλληλα, θα αναδειξεί το α-νόητο των συζητήσεων αυτών και θα σημάνει τη διάλυση των φιλοσοφικών προβλημάτων. Όπως χαρακτηριστικά λέει, κλείνοντας το *Sense & Sensibilia* «η σωστή στρατηγική είναι να γυρίσουμε πίσω, και να εξαρθρώσουμε όλη την θεωρία πριν ακόμα απογειωθεί.»

Αποτέλεσμα, πάντως, είναι να δίνεται η εντύπωση πως ο Austin και ο Ayer μιλούν χωρίς να διασταυρώνονται. Και ενώ είναι ο Austin που αρνείται τους όρους της συζήτησης και χρησιμοποιεί όλους τους φιλοσοφικούς όρους με αλλαγμένη (καθημερινή) σημασία, αντιστρέφει την κατηγορία αυτή απευθύνοντάς τη στους αντιπάλους του φιλοσόφους: αυτοί πρώτοι άλλαξαν τις σημασίες των λέξεων και τώρα μιλούν μιαν άλλη, α-νόητη, τεχνητή, επαγγελματική γλώσσα, στην οποία έχουν εθιστεί και από την οποία, όμως, υπαινίσσεται, αν παραιτηθούν, θα μείνουν χωρίς δουλειά, καθώς όλα τα προβλήματα που συζητούν αυτομάτως θα εξαφανισθούν.

---

<sup>174</sup> Goldstein, 1964, σελ. 232 και passim.

Ο Ayer, από την άλλη, προσπαθεί διαρκώς να επαναφέρει τη συζήτηση στο πρόβλημα που τον απασχολεί. Τον βλέπουμε διαρκώς να επισημαίνει ότι ο Austin χάνει την καρδιά της επιχειρηματολογίας του, ότι δεν απαντά στα κεντρικά σημεία της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων, ότι παραγνωρίζει τα πραγματικά προβλήματα που εμπλέκονται σε μια θεωρία για την εμπειρική γνώση. Με τον τρόπο αυτό, και ο Ayer, με τη σειρά του, χάνει το κεντρικό σημείο των θέσεων του Austin, που είναι, όχι τόσο να καταρρίψει την θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων, αλλά να δείξει ότι τα προβλήματα καθ'αυτά έχουν παρανοηθεί.<sup>175</sup>

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο Ayer δεν έχει κατανοήσει τις προθέσεις του Austin. Γι' αυτό εξάλλου και στο “Has Austin Refuted the Sense Datum Theory?” υπαινίσσεται ότι, πριν από κάθε συζήτηση για τη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων, προϋποτίθεται μια παραδοχή που ο Austin αρνείται να κάνει, ότι, δηλαδή, τα ερωτήματα που η θεωρία αυτή προσπαθεί να απαντήσει αποτελούν ζητήματα καθ' όλα νόμιμα για φιλοσοφική μελέτη.<sup>176</sup>

Ο Ayer, όμως, πρωτίστως ενδιαφέρεται για την υπεράσπιση- και τη διόρθωση, σε ορισμένα σημεία- της θεωρίας του και προς το σκοπό αυτό αφιερώνει το μεγαλύτερο μέρος της επιχειρηματολογίας του. Το αποτέλεσμα είναι να παρακολουθούμε στην πραγματικότητα δύο παράλληλους μονολόγους, γραμμένους μάλιστα σε διαφορετική γλώσσα, και για τελείως διαφορετικούς σκοπούς: Ο Ayer είναι υπέρ της αναθεώρησης της κοινής γλώσσας, ενώ ο Austin υπέρ της διατήρησής της στην φιλοσοφία. Έτσι, ο Austin υιοθετεί την σκοπιά του κοινού ανθρώπου και φιλοδοξεί να διαλύσει το πρόβλημα της αντίληψης. Ο Ayer μιλά ως φιλόσοφος που υπερασπίζεται μία ορισμένη λύση του προβλήματος της κατ' αίσθηση αντίληψης και που δεν είναι διατεθειμένος να συζητήσει το κατά πόσο νομιμοποιείται να μελετά τα θέματα αυτά. Κατ' αυτόν, αν σκοπός του Austin είναι να δείξει ότι οι φιλόσοφοι, όπως ο Ayer, έχουν παρερμηνεύσει τη φύση των προβλημάτων, και ότι ασχολούνται με ψευδοπροβλήματα, θα έπρεπε να δηλώσει αυτές του τις απόψεις ρητά και να επιχειρηματολογήσει διευκρινίζοντας τους λόγους για τους οποίους δεν θεωρεί τα

<sup>175</sup> Forguson, L.W., 1969a, σελ. 310.

<sup>176</sup> Ayer, A.J., 1973b, σελ. 132. Επίσης, στο Ayer, A.J., 1985, σελ. 188,187, ο Ayer διατυπώνει την άποψη πως ο Austin δεν ενδιαφερόταν για το πρόβλημα της αισθητηριακής εμπειρίας, αλλά περισσότερο για την γελοιοποίηση της θεωρίας της αντίληψης όπως περιγράφεται στο *Foundations of Empirical Knowledge*. Μάλιστα, δεν πίστευε, όπως γράφει, ότι ο ίδιος ο Austin θα κυκλοφορούσε ποτέ τις διαλέξεις του *Sense & Sensibilia* σε βιβλίο, και μάλιστα σε μια τόσο πολεμική εκδοχή, ούτε ακόμα ότι θα συνέχιζε να κάνει διαλέξεις με το υλικό αυτό, αφότου διατύπωσε την θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων. Στην περίπτωση αυτή, δηλώνει ο Ayer, ούτε ο ίδιος θα είχε γράψει το “Has Austin refuted the sense datum theory?”.

προβλήματα αυτά γνήσια. Αντ' αυτού ο Austin μοιάζει να θεωρεί ότι αρκεί να δυσφημήσει, να γελοιοποιήσει τη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων, προκειμένου να εξαφανιστεί όλο το πρόβλημα της κατ' αίσθηση αντίληψης.<sup>177</sup> Κατά τον Ayer, το πρόβλημα αυτό δεν πρόκειται απλώς να εξαφανιστεί με επισημάνσεις για τις καθημερινές χρήσεις των λέξεων.<sup>178</sup> Το όλο πρόβλημα τελικά ανάγεται στο κατά πόσο θα δεχτεί κανείς την βασική προκείμενη του Austin ότι η κοινή γλώσσα, με ό,τι αυτή ενσωματώνει, μπορεί και δικαιούται να κρίνει τη φιλοσοφία. Με το ερώτημα αυτό, που αποτελεί και το βασικό ερώτημα της διατριβής, θα ασχοληθούμε στο γ' μέρος. Προς το παρόν, ας εξετάσουμε τι ακριβώς είναι εκείνο που προσάπτει ο Austin στους θεωρητικούς των αισθητηριακών δεδομένων.

### 3.2. Η κοινή γλώσσα ως κριτής της 'κακής' φιλοσοφίας.

Το *Sense & Sensibilia*, αν και καθαρά γραμμένο, δυσκολεύει τον αμύητο αναγνώστη. Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι δεν είναι εκ πρώτης όψεως σαφές για ποιο λόγο έχει γραφτεί ή τι προσπαθεί να κάνει ο Austin στο έργο αυτό. Όπως και ο Warnock παρατηρεί, δεν είναι καθόλου προφανής η απάντηση στο ερώτημα: “what is it for?”, “what does it do?”. Συγκεκριμένα, “ποιές (ή ποιανού τις) θεωρίες υποτίθεται ότι ανατρέπει;», «τι ακριβώς αποπειράται να κάνει;», «τι ακριβώς μπορούμε να θεωρήσουμε ότι επιτυγχάνει;», «που κολλάνε τα επιχειρήματα του Austin;». <sup>179</sup> Εδώ αξίζει να αναλογιστούμε τις αντιδράσεις που προκάλεσε το *Sense & Sensibilia* στους μελετητές του. Έτσι, άλλοι παρατηρούν ότι ο Austin παρεξήγησε εντελώς τον Ayer και τα προβλήματα που αυτός θέτει,<sup>180</sup> άλλοι θεωρούν ότι ο Austin «χάνει την ουσία» της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων και ότι «δεν υπάρχει σχέση μεταξύ των επιχειρημάτων του Austin και του θέματος που πραγματεύεται»<sup>181</sup> και άλλοι ότι ο Austin δεν ενδιαφερόταν στ' αλήθεια να συζητήσει το πρόβλημα της κατ' αίσθηση αντίληψης, αλλά κυρίως να γελοιοποιήσει τις συζητήσεις των φιλοσόφων σχετικά με το θέμα αυτό.<sup>182</sup>

---

<sup>177</sup> Ayer, 1969, σελ. 342.

<sup>178</sup> Ayer, 1973b, σελ. 132.

<sup>179</sup> Βλ. Warnock, 1989, σελ.12.

<sup>180</sup> Βλ. Hanfling, O., 2000, σελ. 35.

<sup>181</sup> Βλ. Lazerowitz, M., 1963, σελ. 248- 249 και Hardie, W.F.R., 1963, σελ. 253.

<sup>182</sup> Βλ. Ayer, 1985, σελ. 187-188 και Hirst, R.J., 1969, σελ. 243. Το ίδιο υπαινίσσεται και ο Lazerowitz, 1963, σελ. 242- 243 και 246, όταν παρατηρεί ότι ο Austin δεν αναπτύσσει μέχρι τέλους τα επιχειρήματά του, αλλά χρησιμοποιεί κυρίως την ειρωνεία ως μέθοδο αντιπαράθεσης.



Ανάλογες απορίες σχετικά με τις επιδιώξεις του Austin, πρέπει να σημειώσουμε, εγείρονται και από τα περισσότερα (πρώιμα) κείμενα του Austin (στα *Philosophical Papers*)- το *Sense & Sensibilia* είναι απλώς ένα ακόμη κεντρικό παράδειγμα. Η απάντηση είναι απλή: κύριος στόχος της κριτικής του Austin είναι η παραδοσιακή, ‘σχολαστική’, ‘κακή’ φιλοσοφία. Τόσο τα επιχειρήματά του, όσο και ο τρόπος που τα διατυπώνει, έχουν ένα βασικό σκοπό: «να σταματήσουν την παράσταση» των φιλοσόφων.<sup>183</sup>

Γι’ αυτό και ο Austin δεν επιχειρεί να δώσει μια εναλλακτική λύση στο πρόβλημα της κατ’ αίσθηση αντίληψης. Αυτό που αποπειράται είναι να απομακρύνει το ζήτημα αυτό από το σώμα των φιλοσοφικών προβλημάτων. Την τακτική αυτή, εξάλλου, παρατηρούμε και στα περισσότερα άρθρα του Austin, με όποιο πρόβλημα κι αν καταπιάνονται. Φαίνεται πως πρόθεσή του ήταν αυτό που ο Warnock περιγράφει σε μια συνέντευξή του στον Mehta:

(Ο Austin) κατάφερε να στοιχειώσει τους περισσότερους φιλοσόφους στην Αγγλία, και οι συνάδελφοί του είχαν την εντύπωση ότι η τρομακτική ιδιοφυΐα του δεν αναπαυόταν ποτέ. Πολλοί από αυτούς ξυπνούσαν τις νύχτες με το όραμα του νευρώδους και αδύνατου Austin να στέκεται πάνω απ’ το μαξιλάρι τους σαν αρπακτικό πουλί. Κι οι μέρες τους, όμως, δεν ήταν καλύτερες. Θα έγραφαν μερικές φιλοσοφικές προτάσεις και μετά θα τις διάβαζαν όπως ίσως ο Austin θα τις διάβαζε, με μια ανέκφραστη, ψυχρή φωνή που πάγωνε το αίμα τους.<sup>184</sup>

Είναι δύσκολο να πει κανείς σήμερα κατά πόσο είχε επιτύχει κάτι τέτοιο ο Austin. Πιστεύουμε, όμως, ότι το απόσπασμα φανερώνει τις προθέσεις του: σχεδόν κάθε φορά που ο Austin καταπιανόταν με την ανάλυση ενός φιλοσοφικού ζητήματος ο κύριος στόχος του ήταν να κριτικάρει, αλλά και να ειρωνευτεί, να διακωμωδήσει, τελικά, να επιτεθεί στις φιλοσοφικές απόπειρες επίλυσης του ζητήματος αυτού.

Κατά τον Austin, οι φιλόσοφοι «παρασύρονται από έναν παλιομοδίτικο τρόπο επιχειρηματολογίας, υιοθετούν μια παράξενη γλώσσα και μπορούν να συνεχίσουν να μιλούν ακόμα κι όταν έχουν σταματήσει να σκέφτονται». Ακολουθούν, τρόπον τινά, «μια φόρμουλα» ομιλίας και συμπεριφοράς, ένα «επαγγελματικό ρεπερτόριο

<sup>183</sup> Warnock, 1989, σελ. 14- 15.

<sup>184</sup> Βλ. Hirst, 1969, σελ. 243. Το απόσπασμα είναι από συνέντευξη του Warnock στον Mehta, V., 1962. Η μετάφραση είναι δική μου.

κινήσεων» το οποίο πρέπει κάποια στιγμή να σπάσει. Στόχος του Austin «να σταματήσει την παράσταση, να επιβραδύνει τη φιλοσοφική ρουτίνα». Με τον τρόπο αυτό, βέβαια, το έργο των φιλοσόφων εκμηδενίζεται.<sup>185</sup> Ο Austin δεν παραδέχεται την σπουδαιότητα των προβλημάτων που συζητούν, ούτε αναγνωρίζει στη φιλοσοφία αρμοδιότητα να τα πραγματεύεται. Αντιθέτως, διαβάξει τους φιλοσόφους μεταφράζοντας διαρκώς τις ρήσεις τους στην κοινή γλώσσα, δείχνοντάς τις ανόητες, απλοϊκές. Όπως έχει, εξάλλου, παρατηρηθεί:

αυτός ο τρόπος να κάνεις φιλοσοφία τρελαίνει... Ο Austin δεν παίζει το παιχνίδι. Μα φυσικά και δεν το παίζει. Αυτός είναι όλος κι όλος ο σκοπός του. (that is his whole point)<sup>186</sup>

Πράγματι ο σκοπός του Austin μπορεί να συμπυκνωθεί σε αυτό: ο Austin θέλει να σταματήσει τους φιλοσόφους από αυτό που θεωρεί ο ίδιος ως καταστροφική πρακτική. Τι είναι, όμως, αυτό που ο Austin καταλογίζει στους λογικούς θετικιστές; Σε τι συνίσταται το “παιχνίδι” ή η “παράσταση” που θέλει να σταματήσει; Σχηματοποιώντας κάπως τις μομφές που ο Austin προσάπτει στους φιλοσόφους, θα μπορούσαμε να τις χωρίσουμε στις εξής κατηγορίες:

*1.) Κακή χρήση της γλώσσας- παράβλεψη των συμφραζομένων.*

Η κακή χρήση της γλώσσας από τους θεωρητικούς των αισθητηριακών δεδομένων είναι το βασικότερο από όλα τα λάθη τους, σύμφωνα, πάντα, με τον Austin. Συνίσταται κυρίως στο ότι αυτοί οι φιλόσοφοι αποσπούν τις λέξεις από τα ‘φυσιολογικά’ καθημερινά τους συμφραζόμενα και τις χρησιμοποιούν χωρίς περιορισμούς. Συχνά επικεντρώνονται σε μία μόνο από τις σημασίες μιας φράσης και συμπεριφέρονται σαν να είναι αυτή η μοναδική χρήση της φράσης. Αυτό είναι εν μέρει που έχει συμβεί σχετικά με την λέξη «πραγματικό», π.χ. Η απομόνωση μιας μόνο σημασίας μιας φράσης και η αναγωγή της στην κύρια χρήση της έχει κι άλλες συνέπειες. Συχνά η σημασία μιας φράσης ‘εκτείνεται’ χωρίς προσοχή και η φράση αρχίζει να χρησιμοποιείται μεταφορικά μέχρις ότου καθίσταται εντελώς α-νόητη.<sup>187</sup> Οι φιλόσοφοι ξεχνούν πως όλες οι λέξεις μπορούν να λειτουργούν σωστά και με συνέπεια μόνο μέσα στις (καθημερινές) περιστάσεις εκφοράς για τις οποίες έχουν δημιουργηθεί. Συνεχώς παραβλέπουν τη σημασία των συμφραζομένων όταν, π.χ., μιλούν για την πλάνη των αισθήσεων ή την διορθωσιμότητα, και προσπαθούν να

<sup>185</sup> Warnock, 1989, σελ. 13- 14.

<sup>186</sup> Βλ. Warnock, 1989, σελ. 14, η μετάφραση δική μου.

<sup>187</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.11,15, 62.

αναλύσουν έννοιες κενές, αποκομμένες από κάθε περίπτωση εκφοράς. Αυτό αναγκαστικά οδηγεί σε παρεξηγήσεις, καθώς οι μεμονωμένοι όροι στερούνται σημασίας- μπορεί κανείς να μιλήσει για νόημα μόνο όταν αναφέρεται σε εκφορές εντός των συμφραζομένων στα οποία απαντούν. Διαφορετικά, εύκολα κανείς παρασύρεται και αποκτά 'εμμονές' με «ένα μικρό κατάλογο 'γνησίων' παραδειγμάτων», όπως οι λιγιστές περιπτώσεις παραισθήσεων και ψευδαισθήσεων στις οποίες συνεχώς αναφέρονται οι φιλόσοφοι. Παραβλέπουν έτσι την πλειοψηφία και την ποικιλομορφία των περιπτώσεων της καθημερινής ζωής. Όμως από τη στιγμή που παραβλέπονται τα συμφραζόμενα και η ποικιλία των περιστάσεων εκφοράς, αρχίζει η σχηματοποίηση, η υπεραπλούστευση και η απολυτοποίηση ορισμένων όρων. Χαρακτηριστικό είναι, κατά τον Austin, το παράδειγμα των όρων «αισθητηριακό»/“sense” και «δεδομένο»/“data”. Και οι δύο όροι λειτουργούν κανονικά στην καθημερινή γλώσσα, αλλά απ' την στιγμή που οι φιλόσοφοι τους τοποθέτησαν μαζί, χάνουν την κανονική τους σημασία και γίνονται α-νόητοι. Μπορούν να οριστούν μόνο ως αντίβαρο της φράσης «υλικό αντικείμενο». Ένα άλλο παράδειγμα είναι αυτό που συνέβη με τη φράση «πραγματικό» (ή στη φράση «το νόημα μιας λέξης»<sup>188</sup>), με συνέπεια να απολυτοποιηθούν οι σημασίες τους και να καταστούν επίσης α-νόητες. Ανάλογες παρατηρήσεις, όπως έχουμε δει, κάνει συχνά και ο Wittgenstein, μόνο που, σύμφωνα με αυτόν, είναι η ίδια η γλώσσα που μας παραπλανά και ξυπνά «τον φιλόσοφο μέσα μας».

## 2.) Τεχνητές διχοτομήσεις.

Η γλώσσα των φιλοσόφων είναι γεμάτη με τεχνητές διακρίσεις (υλικό αντικείμενο- αισθητηριακό δεδομένο, πραγματικό- μη πραγματικό, εσφαλμένο- αληθές κλπ). Αυτές οι διχοτομήσεις είναι σαθρές, κατά τον Austin, διότι τα πράγματα είναι πολύ πιο περίπλοκα και ποικίλα για να χωρέσουν σ' αυτές. Εξάλλου, η καθημερινή γλώσσα είναι τόσο πλούσια σε διακρίσεις, ώστε συνήθως δεν αφήνει κενά στην περιγραφή του κόσμου. Δεν χρειάζονται επομένως επιπλέον, απλουστευτικές διχοτομήσεις.

Οι καθημερινοί άνθρωποι καταφέρουν να επικοινωνούν και να περιγράφουν τον κόσμο πολύ πιο επαρκώς χωρίς αυτές. Τα προβλήματα αρχίζουν όταν περνάμε στην φιλοσοφία. Την ιδέα αυτή την βρίσκουμε και στο *Περί Βεβαιότητας*, όταν ο Wittgenstein γράφει:

---

<sup>188</sup> Βλ. *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word».

«Γνωρίζω ότι αυτό είναι ένα δέντρο». Τι με κάνει να πιστεύω ότι δεν καταλαβαίνω την πρόταση, παρόλο που είναι μια απλούστατη πρόταση του πιο συνηθισμένου είδους; είναι σαν να μη μπορώ να συγκεντρωθώ εκεί που υπάρχει νόημα. Απ' τη στιγμή που σκέφτομαι την καθημερινή χρήση μιας πρότασης, αντί για τη φιλοσοφική χρήση, το νόημά της γίνεται καθαρό και συνηθισμένο.<sup>189</sup>

Σύμφωνα με τους Austin και Wittgenstein, λοιπόν, η φιλοσοφία συχνά συσκοτίζει τα πράγματα αντί να τα διαφωτίζει. Ορισμένοι φιλόσοφοι κατασκευάζουν όρους και διακρίσεις που δημιουργούν περισσότερα προβλήματα από αυτά που προσπαθούν να λύσουν: προκαλούν ένα κίβδηλο συναίσθημα κατανόησης τη στιγμή που απλώς υπεραπλουστεύουν, παραβλέπουν την ποικιλία των πραγμάτων και διαστρεβλώνουν την κοινή εικόνα τους. Ο Austin, όπως έχουμε και αλλού παρατηρήσει, δεν είναι αντίθετος με την εισαγωγή νέων όρων, όταν η «φυσική οικονομία της γλώσσας» το επιβάλλει. Είναι οι απλουστευτικές, τεχνητές διχοτομήσεις των φιλοσόφων που τον ενοχλούν.

Όπως και ο Wittgenstein, ο Austin διαρκώς υπενθυμίζει την πληθώρα και την περιπλοκότητα των χρήσεων των φράσεων εντός διαφορετικών συμφραζομένων (ή 'γλωσσικών παιχνιδιών') και επισημαίνει τους τρόπους που οι κανόνες της γλώσσας καταπατώνται από την φιλοσοφία. Αντίθετα όμως με τον Wittgenstein, ο Austin αποπειράται μια καταμέτρηση και μια 'τακτοποίηση' των χρήσεων των λέξεων, αλλά και των «ομιλιακών ενεργημάτων» που, όπως θα δούμε, αντιστοιχούν περίπου στα βιτγκενσταϊνικά «γλωσσικά παίγνια».

### *3.) Υπερβολή και εμμονή σε οριακές περιπτώσεις.*

Οι φιλόσοφοι αρέσκονται να επιμένουν και να ασχολούνται με ιδιαίτερος ασυνήθιστες, ακόμα και απίθανες καταστάσεις (παραισθήσεις, πλάνη κλπ). Συγκεντρώνονται σχεδόν αποκλειστικά σε αυτές, λες και είναι οι πιο συνηθισμένες εμπειρίες μας. Απ' την άλλη, μοιάζουν να βρίσκουν προβληματικές τις πιο συνηθισμένες περιπτώσεις, όπως τα όνειρα ή τα είδωλα στον καθρέφτη, εμπειρίες που μας είναι τόσο καθημερινές και οικείες ώστε δεν μας δημιουργούν κανένα πρόβλημα. Όλα αυτά παίρνουν διαστάσεις εμμονής για τους φιλοσόφους που επιμένουν στα ίδια παραδείγματα και στις ίδιες αναλύσεις. Πρόθεση του Austin είναι να βάλει φρένο στις εμμονές αυτές. Και εδώ εντυπωσιακή είναι η ομοιότητα με τον Wittgenstein, όταν

---

<sup>189</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 347.

γράφει: «Τις προτάσεις που σαν μαγεμένοι ξανά και ξανά επαναπροσεγγίζουμε, αυτές είναι που θέλω να εξαλείψω από τη φιλοσοφική γλώσσα.» (*Περί Βεβαιότητας*, παρ 31)

#### 4.) Διαστρέβλωση του Κοινού Νου.

Διαστρεβλώνοντας την κοινή γλώσσα, οι φιλόσοφοι διαστρεβλώνουν αυτομάτως και τις πεποιθήσεις του απλού ανθρώπου. Έτσι, οι πεποιθήσεις που αποδίδονται στον κοινό νου δεν είναι παρά ένα απλουστευτικό, φιλοσοφικό κατασκεύασμα. Έτσι υποτίθεται ότι μέσα στις πεποιθήσεις του κοινού ανθρώπου είναι και η πεποίθηση ότι αυτό που αντιλαμβάνεται είναι πάντα κάποιο 'υλικό αντικείμενο', «κάτι σαν έπιπλο», όπως χαρακτηριστικά λέει ο Austin. Ο απλός άνθρωπος παρουσιάζεται ως ένας αφελής που δεν αμφιβάλει σε περιστάσεις όπου ένας πιο καλλιεργημένος θα αμφέβαλε. Όμως, είναι μόνο μέσα στο πλαίσιο των τεχνητών, απλουστευτικών διχοτομιών που ο απλός άνθρωπος εκλαμβάνεται έτσι. Αν εξετάσουμε τα πράγματα με καθαρό μάτι, θα δούμε ότι ο κοινός νους είναι απολύτως επαρκής να αντεπεξέλθει στην πολυπλοκότητα και την ποικιλία των πραγμάτων της καθημερινής ζωής. Η διαστρέβλωση του κοινού νου είναι καταστροφική, καθώς, παρεξηγώντας ή παραβλέποντας τις πεποιθήσεις που κρύβονται μέσα στην καθημερινή μας γλώσσα, παρεξηγούμε και παραβλέπουμε αυτό που ήδη γνωρίζουμε. Οι ενσωματωμένες στη γλώσσα πεποιθήσεις αποτελούν την αφετηρία και την βάση για κάθε άλλη γνώση ή πεποίθηση. Διαστρεβλώνοντας τες, διαστρεβλώνουμε το πλαίσιο που έχουμε για να κατανοήσουμε τον κόσμο.

### 3.3. Αφελής ρεαλισμός.

Ένα από τα βασικά ερωτήματα που δημιουργούνται στον αναγνώστη του *Sense & Sensibilia* είναι το κατά πόσο ο Austin έχει να προτείνει μια εναλλακτική προσέγγιση σχετικά με το πώς αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Παρατηρούμε τον Austin να ασκεί δριμεία κριτική στην θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων, δύσκολα, όμως, μπορούμε να διακρίνουμε πώς ο ίδιος εξηγεί την αντιληπτική μας λειτουργία. Ο ίδιος, βέβαια, από τις πρώτες γραμμές του *Sense & Sensibilia*, δηλώνει ότι το κύριο μέλημά του είναι να διαλύσει αυτή την φιλοσοφική ανησυχία, μια ανησυχία που οφείλεται σε γλωσσικές, κυρίως, παρερμηνείες, δηλώνει ότι θεωρεί την όλη συζήτηση άσκοπη και δεν πιστεύει ότι η φιλοσοφία έχει κάτι ενδιαφέρον να πει για το πρόβλημα της αισθητηριακής εμπειρίας. Όπως κάθε φιλόσοφος με διαγνωστικά και θεραπευτικά, κυρίως, ενδιαφέροντα, ο Austin προσπαθεί να

υιοθετήσει ουδέτερη στάση απέναντι στο πρόβλημα που επιχειρεί να διαλύσει και ισχυρίζεται ότι τα μόνα θετικά συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν από τη δική του προσέγγιση είναι ορισμένες παρατηρήσεις σχετικά με τις χρήσεις των λέξεων.<sup>190</sup>

Κι όμως, προσφάτως, έχουν αποδοθεί στον Austin θέσεις άμεσου ρεαλιστή.<sup>191</sup> «Αφελής» ή «άμεσος»<sup>192</sup> ρεαλισμός ονομάζεται η θεωρία της αντίληψης που υποστηρίζει ότι η καθημερινή μας συναίσθηση (awareness) των φυσικών αντικειμένων είναι άμεση - δεν διαμεσολαβείται, δηλαδή, από την αντίληψη υποκειμενικών οντοτήτων όπως τα αισθητηριακά δεδομένα - και ότι, σε φυσιολογικές περιστάσεις, τα φυσικά αντικείμενα έχουν πράγματι τις ιδιότητες που φαίνονται να έχουν. Το να βλέπει κανείς ένα αντικείμενο, λοιπόν, δεν συνίσταται στο να αντιλαμβάνεται ένα υποκειμενικό αισθητηριακό δεδομένο που αναπαριστά το αντικείμενο. Τα αντικείμενα γίνονται άμεσα αντιληπτά και είναι όπως φαίνονται. Οι θέσεις του άμεσου ή αφελούς ρεαλισμού θεωρείται ότι αντικατοπτρίζουν τις πεποιθήσεις του απλού ανθρώπου. Ως τέτοιες, όμως, δεν αρνούνται, ούτε έρχονται σε αντίφαση με τις επιστημονικές θεωρίες περί αντίληψης. Αυτό που αντιμάχονται είναι η (φιλοσοφική) θέση ότι η αισθητηριακή μας αντίληψη διαμεσολαβείται από υποκειμενικά 'αντιληπτά' στοιχεία (percepts) ή αισθητηριακά δεδομένα.<sup>193</sup>

Την αναβίωση του αφελούς ρεαλισμού προτείνει ο Putnam στο τελευταίο βιβλίο του, στο *The Threefold Cord*.<sup>194</sup> Σύμφωνα με τον Putnam, η ιδέα των αισθητηριακών δεδομένων και, γενικά, κάποιων ενδιάμεσων οντοτήτων που διαμεσολαβούν στην αντίληψή μας μεταξύ ημών και του κόσμου έχει στοιχειώσει την φιλοσοφία από τον 17<sup>ο</sup> αιώνα και μετά. Είναι, υποστηρίζει, μια καταστροφική ιδέα που δεν μας αφήνει να δούμε πως ο νους μας βρίσκεται σε άμεση, γνήσια επικοινωνία με τον εξωτερικό κόσμο.<sup>195</sup> Ο Putnam προτείνει να επιστρέψουμε στον «φυσικό ρεαλισμό του κοινού ανθρώπου», ακολουθώντας τους πρωτοπόρους της αναβίωσης αυτής της θέσης, οι οποίοι, κατ' αυτόν, είναι οι W. James, E. Husserl, L. Wittgenstein

<sup>190</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 4-5.

<sup>191</sup> Βλ. Putnam, H., 2000α και Travis, C., 2000: και οι δύο τοποθετούν τον Austin στους πρωτοπόρους του άμεσου ρεαλισμού και θεωρούν τα επιχειρήματά του – ιδιαιτέρως αυτά εναντίον του ΕΨ- τομή στην ιστορία του προβλήματος.

<sup>192</sup> Οι όροι αυτοί, δεν είναι ακριβώς ταυτόσημοι (μπορεί κανείς να είναι άμεσος ρεαλιστής χωρίς να είναι και αφελής. Βλ. Dancy, J., 1985, (σελ. 147, 169- 173, 184-190), για μια χαρτογράφηση των ειδών του ρεαλισμού). Πάντως, οι δύο όροι συνήθως χρησιμοποιούνται εναλλάξ κ' με την ίδια σημασία. Έτσι καταγράφονται στο Oxford Companion to Philosophy, έτσι χρησιμοποιούνται από τον Putnam και έτσι θα τους χρησιμοποιήσουμε και εμείς.

<sup>193</sup> Dretske, F., 1995, σελ. 602.

<sup>194</sup> Putnam, 2000α.

<sup>195</sup> Putnam, 2000α, σελ. 43 και όλο το α' μέρος.

και J. Austin.<sup>196</sup> Ο ίδιος, μάλιστα, δηλώνει σε συνέντευξή του, ότι το *Sense & Sensibilia* του Austin αποτέλεσε την απάντηση που χρόνια έψαχνε στα προβλήματα που αντιμετώπιζε σχετικά με το ρεαλισμό.<sup>197</sup>

Σύμφωνα με τον Putnam, ο Austin αξίζει ιδιαίτερης μνείας καθώς «είναι αυτός που έχει δώσει τις πιο προσεκτικές απαντήσεις στα παραδοσιακά επιχειρήματα εναντίον του αφελούς ρεαλισμού».<sup>198</sup> Ο Austin, παρατηρεί ο Putnam, έχει κατανοήσει ότι το κεντρικό σημείο της επιχειρηματολογίας των πολέμιων του αφελούς ρεαλισμού είναι να δείξουν ότι οι αισθητηριακές μας εμπειρίες δεν είναι πραγματικές. Γι' αυτό και αφιερώνει, στο *Sense & Sensibilia*, το μεγαλύτερο κομμάτι της κριτικής του στο Επιχείρημα της Ψευδαίσθησης. Σύμφωνα με τον Putnam, ο Austin επιτυγχάνει να δείξει όλες τις αδυναμίες αυτού του επιχειρήματος. Όπως παρατηρεί, ο Austin δείχνει ότι τα όνειρα μπορούν να διακριθούν από τις πραγματικές αισθητηριακές μας εμπειρίες ενώ παράλληλα επισημαίνει όλες τις εσφαλμένες προϋποθέσεις πάνω στις οποίες στηρίζεται το ΕΨ: 1) ότι, ακόμα κι όταν ονειρευόμαστε, αντιλαμβανόμαστε κάτι 2) ότι οτιδήποτε δεν είναι φυσικό είναι νοητικό 3) στην παράξενη χρήση του «άμεσα» και του «μη ευθέως» 4) στην προϋπόθεση ότι οι εμπειρίες μας όταν ονειρευόμαστε και όταν είμαστε ξύπνιοι είναι «ποιοτικά μη διακρίσιμες» και τέλος, 5) στον αδικαιολόγητο ισχυρισμό ότι αντικείμενα με ριζικά διαφορετικές «φύσεις» μπορούν να παρουσιάζονται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο.<sup>199</sup>

Όπως επισημάναμε, και όπως, εξάλλου, φαίνεται και από τα επιχειρήματα του *Sense & Sensibilia* που προσπαθήσαμε να ανασκευάσουμε πιο πάνω, ο Austin προσπαθεί διαρκώς να αποφύγει να πάρει θέση στα κεντρικά ζητήματα της θεωρίας αντίληψης που πραγματεύεται ο Ayer. Το ότι ο ίδιος υιοθετεί μια στάση ουδετερότητας, βεβαίως, δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι πράγματι δεν παίρνει θέση. Πάντως, οι διατυπώσεις του όταν αναφέρεται στα κεντρικά σημεία της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων είναι μάλλον επιεικείς, σε ένα, κατά τα άλλα, πολύ πολεμικό κείμενο. Έτσι, π.χ., γράφει:

...δεν αρνούμαι βεβαίως ότι μπορεί να υπάρχουν περιπτώσεις όπου πραγματικές και απατηλές αισθητηριακές εμπειρίες να είναι 'ποιοτικά μη διακρίσιμες'.... Ακόμα κι αν το δεχτούμε αυτό όμως, χρειάζεται

<sup>196</sup> Putnam, 2000α, σελ. 24 και passim.

<sup>197</sup> Putnam, 2000c.

<sup>198</sup> Putnam, 2000α, σελ. 25.

*οπωσδήποτε να βάλουμε, ή ακόμα και να αφήσουμε να μπουκ στη μέση τα αισθητηριακά δεδομένα.... Αλλά, ακόμα κι αν κάνουμε αυτή τη... παραδοχή, ότι, δηλαδή, στις 'ανώμαλες αυτές καταστάσεις αντιλαμβανόμαστε αισθητηριακά δεδομένα, δεν θα έπρεπε να είμαστε υποχρεωμένοι να επεκτείνουμε αυτή την παραδοχή και στις 'φυσιολογικές' περιστάσεις».<sup>200</sup>*

Βλέπουμε εδώ τον Austin να κρατά μια πολύ ανεκτική στάση απέναντι στα προβλήματα της θεωρίας αντίληψης καθαυτά. Δέχεται, τελικά, ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου δεν μπορεί κανείς να αποφανθεί αν εξαπατάται ή όχι από τις αισθήσεις του, παραδοχή που πυροδοτεί το όλο πρόβλημα της κατ' αίσθηση αντίληψης. Αλλά και στο φλέγον ζήτημα της εισαγωγής των αισθητηριακών δεδομένων ως εξηγητικών οντοτήτων στη θεωρία της αντίληψης υιοθετεί πολύ μετριοπαθή γλώσσα. Είναι σαν να λέει ότι μπορεί καμιά φορά, *σε ειδικές περιστάσεις*, να χρειάζονται ενδιάμεσες οντότητες, αρκεί να μην επεκτείνουμε αυτή την παραδοχή και στις φυσιολογικές περιστάσεις.

Δεν υποστηρίζουμε εδώ ότι ο Austin δέχεται τις βασικές προκείμενες της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων. Αυτό που θέλουμε να υποστηρίξουμε είναι ότι *δεν είναι αυτό που τον ενδιαφέρει*. Δεν τον απασχολεί καθ' αυτό το πρόβλημα της αντίληψης. Η πρόθεσή του, αντιθέτως, είναι να δείξει ότι η εξήγηση του φαινομένου της αντίληψης αποτελεί ένα εμπειρικό ζήτημα και, ως εκ τούτου, δεν είναι έργο της φιλοσοφίας να απαντήσει στα σχετικά ερωτήματα. Γι' αυτό, και οι μέχρι τώρα φιλοσοφικές απόπειρες εξήγησης δημιούργησαν περισσότερα προβλήματα από αυτά που επιχείρησαν να λύσουν. Ως εκ τούτου θα ήταν καλύτερα οι φιλόσοφοι να αποσυρθούν από τέτοιου είδους εγχειρήματα. Η κοινή γλώσσα επαρκεί για να 'τα βγάλουμε πέρα' σε πρακτικό επίπεδο. Για τα υπόλοιπα υπάρχει η επιστήμη.

Γι' αυτόν το λόγο, ο Austin αποφεύγει να πάρει θέση στα βασικά σημεία της θεωρίας των αισθητηριακών δεδομένων. Το μόνο που η φιλοσοφία μπορεί να προσφέρει, σε ό,τι αφορά τη θεωρία αντίληψης, είναι να διασαφηνίσει τους τρόπους με τους οποίους ο νους μας έρχεται σε επικοινωνία με την εμπειρική πραγματικότητα. Η επικοινωνία αυτή διαμεσολαβείται αναπόφευκτα από έννοιες. Η βασική αντίρρηση του Austin σε ό,τι αφορά τα αισθητηριακά δεδομένα είναι ότι δεν μπορεί προ-εννοιακές 'ωμές' εμπειρίες να μας χρησιμεύσουν φιλοσοφικά. Αν υπάρχουν

---

<sup>199</sup> Putnam, 2000α, σελ. 24- 28.

<sup>200</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 52. Οι υπογραμμίσεις δικές μου.



δεδομένα της αντίληψης, είναι και αυτά εννοιολογικά φορτισμένα. Ο Austin, όπως ακόμα πιο ρητά ο W. Sellars,<sup>201</sup> εναντιώνεται κυρίως στην ιδέα της ‘ωμής’ εμπειρίας. Κατ’ αυτόν, κάθε εμπειρία μας έχει αναπόδραστα διαμεσολαβηθεί από τις έννοιες της κοινής γλώσσας. Το σκεπτικό αυτό είναι που εξηγεί την εμμονή του στις γλωσσικές αναλύσεις.

Η ίδια βασική ιδέα κυριαρχεί και στο έργο του ώριμου Putnam. Γι’ αυτό και ο φιλόσοφος θεωρεί την προσέγγιση του Austin ως την «πιο προσεκτική» επιχειρηματολογία του αφελούς ρεαλισμού. Πράγματι, ο Austin αφιερώνει το μεγαλύτερο κομμάτι της κριτικής του στο ΕΨ, το κεντρικό επιχείρημα κάθε απόπειρας τεκμηρίωσης έμμεσου ρεαλισμού για την αντίληψη. Είδαμε τα βασικά του αντεπιχειρήματα: το ΕΨ παρερμηνεύει τις πεποιθήσεις του απλού ανθρώπου, οι φιλόσοφοι διαστρεβλώνουν τις φράσεις της κοινής γλώσσας, υπεραπλουστεύουν όταν βάζουν κάτω από τη λέξη «ψευδαίσθηση», τόσο διαφορετικά φαινόμενα όπως τα όνειρα, τη διάθλαση, τις παραισθήσεις και γενικεύουν υπέρ το δέον τις περιορισμένες περιπτώσεις όπου οι αισθήσεις μας απατούν. Ο Austin, επίσης, δεν επιχειρηματολογεί συστηματικά πουθενά για να υποστηρίξει (όπως και ο Putnam) ότι τα όνειρα –και γενικά οι παραισθήσεις- δεν αποτελούν αισθητηριακές εμπειρίες. Αναφέρει κάπου ότι «οι παραισθήσεις πιθανώς δεν έχουν καμία σχέση με την αντίληψη»<sup>202</sup> ή ότι, όταν μιλάμε για περιπτώσεις παραισθήσεων, «υποδηλώνεται (από την κοινή χρήση της γλώσσας) ότι υπάρχει κάτι το οποίο αντιλαμβανόμαστε».<sup>203</sup> Πέραν από αυτές τις λίγες, σκόρπιες παρατηρήσεις, ο Austin δεν ακολουθεί αυτή την γραμμή επιχειρηματολογίας.<sup>204</sup> Αντ’ αυτού προτιμά σχόλια του τύπου: τα «όνειρα είναι όνειρα»<sup>205</sup>, «το να βλέπω κάτι στον καθρέπτη είναι ένα απολύτως φυσιολογικό συμβάν»<sup>206</sup> ή «η διάθλαση, πάλι είναι υπερβολικά οικεία περίσταση για να αποκληθεί περίπτωση ψευδαίσθησης»<sup>207</sup>. Ο Austin δείχνει έτσι να μην αποδέχεται το πρόβλημα εζ’ αρχής.

Όπως υποστηρίξαμε και πιο πάνω, θεωρούμε ότι η βασική «θέση» του *Sense & Sensibilia* αφορά τη νομιμότητα της φιλοσοφικής συζήτησης και όχι μια εναλλακτική πρόταση, τη στήριξη, δηλαδή, μιας άλλης θεωρίας για την αισθητηριακή

---

<sup>201</sup> Sellars, W., 1997.

<sup>202</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.23, η υπογράμμιση δική μου.

<sup>203</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 25.

<sup>204</sup> Graham, 1977, σελ. 161.

<sup>205</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 27.

<sup>206</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 26.

<sup>207</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 26.

μας εμπειρία. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο εισάγεται και ο αφελής ρεαλισμός, όχι τόσο ως μια εναλλακτική θεωρία για την αντίληψη, όσο ως αντίδραση στις θέσεις των αντιπάλων του φιλοσόφων. Πρόθεση του Austin δεν είναι να δώσει μια απάντηση στο ερώτημα σχετικά με το πώς λειτουργεί η αντιληπτική μας ικανότητα. Αν ο άμεσος ρεαλισμός διαφαίνεται στο *Sense & Sensibilia*, είναι επειδή η θέση αυτή θεωρείται ότι αντικατοπτρίζει τις πεποιθήσεις του κοινού νου έναντι των φιλοσοφικών πεποιθήσεων. Ο αφελής ρεαλισμός δεν αποτελεί, λοιπόν, μια θεωρία. Αντιθέτως, θεωρείται ότι αντικατοπτρίζει τις δεσμεύσεις που αναπόδραστα μας υποβάλλουν οι έννοιές μας. Δέχεται έτσι μια ‘φυσική’ σχέση μας με την εξωγλωσσική πραγματικότητα, έτσι όπως γίνεται αντιληπτή από εμάς: όπως, δηλαδή, διαφαίνεται και περιγράφεται από τις διακρίσεις της κοινής γλώσσας.<sup>208</sup> Βεβαίως, τα παραπάνω αποτελούν θεωρητικές θέσεις, και για τη σχέση μας με την εμπειρική πραγματικότητα, αλλά και για το έργο της φιλοσοφίας.<sup>209</sup> Αυτό μας υποψιάζει ότι κανείς, ούτε κατά τη διάρκεια διάλυσης ενός προβλήματος, δεν μπορεί να παραμείνει εντελώς ουδέτερος τη στιγμή που, θέλοντας και μη, λαμβάνει μέρος στη συζήτηση.<sup>210</sup>

Επιμένουμε, όμως, ότι εδώ ο αφελής ρεαλισμός εισάγεται ως θέση που αποδίδεται στον απλό άνθρωπο, τις εννοήσεις του οποίου ο Austin έχει αναλάβει να υποστηρίξει. Ο αφελής ρεαλισμός, όπως τουλάχιστον διαφαίνεται στο *Sense & Sensibilia*, δεν αποτελεί μια εναλλακτική θεωρία για την αντίληψη, ούτε και ο Austin επιχειρηματολογεί ρητά υπερασπίζοντας μια εναλλακτική περιγραφή του τρόπου που η αντιληπτική μας δραστηριότητα λειτουργεί. Η θεωρία αυτή εισάγεται μέσα στο κείμενο του Austin μόνο στο βαθμό που θεωρείται (από τους φιλοσόφους, βέβαια) ότι αποτελεί την περιγραφή που η καθημερινή γλώσσα δίνει για τον κόσμο και την αισθητηριακή μας εμπειρία μέσα σ’ αυτόν.

Ομοίως και ο Putnam, στο *Threefold Cord*, ενώ αφιερώνει μεγάλη έκταση στο ζήτημα, μαχόμενος όλες τις εναλλακτικές θεωρίες για την αντίληψη (ρεαλισμό, αντιρεαλισμό), επισημαίνοντας τα αδιέξοδα που αυτές οι θεωρίες έχουν να αντιμετωπίσουν, δεν προβαίνει, ούτε αυτός, σε μια τεκμηριωμένη ανάλυση ή στήριξη μιας συστηματικής θεωρίας. Μοιάζει να δέχεται πως, το γεγονός ότι οι άλλες θεωρίες αποτυγχάνουν να δώσουν μια επαρκή περιγραφή της αντιληπτικής μας λειτουργίας χωρίς να πέσουν σε μεταφυσικά ολισθήματα ή σε αντινομίες, επαρκεί για να

<sup>208</sup> Βλ. και πιο πάνω, κεφ. I.B.2.

<sup>209</sup> Βλ. και πιο κάτω, κεφ. III. A.3-4.

<sup>210</sup> Βλ. και Sorensen, R., 1993, σελ. 1-2.

θεμελιώσει τον αφελή ρεαλισμό ως τη μόνη εναλλακτική λύση. Χρησιμοποιούνται έτσι, τα αντεπιχειρήματα που προβάλλει στο ρεαλισμό ή τον αντιρεαλισμό αυτομάτως ως επιχειρήματα για τον «φυσικό ρεαλισμό του κοινού ανθρώπου», χωρίς περαιτέρω εξηγήσεις και επιχειρήματα. Και για τον Putnam- όπως προηγουμένως για τον Austin- ο αφελής ρεαλισμός ορίζεται ως η τρίτη λύση πέραν του μεταφυσικού ρεαλισμού και του έμμεσου επιστημονικού ρεαλισμού. Αποτελεί τη ‘φυσική’ λύση του προβλήματος, υπό την έννοια ότι σε αυτή την εκδοχή μας δεσμεύουν οι έννοιές μας και ο τρόπος που σε κανονικές συνθήκες μιλάμε και σχετιζόμαστε με τον κόσμο.

Πέραν τούτου, φαίνεται ότι τόσο ο Putnam, στο τελευταίο αυτό έργο του, όσο προηγουμένως και ο Austin, διακατέχονται από μια ησυχαστική διάθεση σε ό,τι αφορά τη φιλοσοφία. Αυτός είναι, πιστεύουμε και ο βασικός λόγος που ο Putnam δείχνει μια τέτοια προτίμηση στον Austin, αλλά και στον Wittgenstein και τον McDowell<sup>211</sup>. Τα φιλοσοφικά ερωτήματα, υπαινίσσονται, και οι φιλόσοφοι αυτοί, καταλήγουν σε αντιμαχόμενες, εξίσου παράδοξες, θεωρίες. Ο μόνος τρόπος να απαλλαγούμε από αυτά είναι να επιστρέψουμε σε μια προφιλοσοφική θεώρηση των πραγμάτων, σε μια περιγραφή και μία γλώσσα τέτοια, που να μην αφήνει τα ερωτήματα αυτά να τεθούν. Αυτή φαίνεται ότι είναι πια και η γραμμή που υποστηρίζει ο Putnam.<sup>212</sup> Το παρακάτω απόσπασμα, από συνέντευξη του Putnam<sup>213</sup> θυμίζει, εξάλλου πολύ τα όσα λέει ο Austin, αλλά και ο Wittgenstein:

Όλη η φιλοσοφία ξεκινά ως εάν η πιο χαρακτηριστική περίπτωση συνειδητότητας (consciousness) είναι τα όνειρα ή ίσως οι παραισθήσεις (hallucination). Τι συμβαίνει εάν ξεκινήσεις με την ιδέα ότι η θεμελιώδης περίπτωση ενσυνειδησίας δεν είναι το να ονειρεύεσαι, δεν είναι οι παραισθήσεις, δεν είναι το να κάνεις λάθος ή να εξαπατάσαι, ότι το να έχεις συνείδηση είναι κατά κύριο λόγο το να αντιλαμβάνεσαι πλευρές της πραγματικότητας; τί γίνεται εάν πας πίσω σε αυτό που ο James αποκαλούσε τον «φυσικό ρεαλισμό του κοινού ανθρώπου»;

Ο Putnam, όπως προηγουμένως και ο Austin, εφιστά την προσοχή μας στο γεγονός ότι οι πιο θεμελιώδεις –και οι πιο συχνές- περιπτώσεις αισθητηριακής εμπειρίας είναι οι περιστάσεις όπου οι αισθήσεις δεν μας εξαπατούν. Η φιλοσοφία

---

<sup>211</sup> Βλ. McDowell, J., 2000.

<sup>212</sup> Βλ. Virvidakis, αδημοσίευτο 1.

<sup>213</sup> Putnam, 2000c.

ασχολείται συνεχώς με περιπτώσεις ψευδαισθήσεων, παραισθήσεων, ονείρων, οπτασιών κ.λπ., μοιάζοντας έτσι να αρνείται αυτό που ο απλός άνθρωπος γνωρίζει πολύ καλά, ότι, δηλαδή, οι συγκεκριμένες περιπτώσεις είναι παρασιτικές στο σώμα των αισθητηριακών μας εμπειριών. Αν αντιστρέψαμε την πορεία, παίρνοντας δεδομένο ότι η αντίληψή μας συνήθως είναι ορθή, θα καταλήγαμε σε μια καλύτερη περιγραφή της κατ' αίσθηση εμπειρίας μας. Η περιγραφή αυτή δεν είναι άλλη από εκείνη του αφελούς ρεαλισμού- η περιγραφή, δηλαδή, που αποδίδεται στον κοινό άνθρωπο ή στην καθημερινή γλώσσα.

Μια τέτοια θέση, όμως, είναι κατ' εξοχήν ησυχαστική. Μας προτρέπει να βάλουμε σε παρένθεση οτιδήποτε προβληματικό εμπλέκεται στην καθημερινή θεώρηση της αντιληπτικής μας λειτουργίας και να εφησυχάσουμε λαμβάνοντας υπ' όψη μόνο τις περιστάσεις αυτές της αισθητηριακής μας εμπειρίας που δεν θέτουν σε αμφισβήτηση το καθημερινό μας κοσμοείδωλο. Ο κόσμος είναι όπως είναι και εμείς απλώς τον αντιλαμβανόμαστε. Σε αυτό συνίσταται ο αφελής ρεαλισμός τους, ο οποίος ουσιαστικά λειτουργεί εδώ ως επίκληση και επιδοκιμασία μιας προφιλοσοφικής περιγραφής, μιας περιγραφής με όρους τέτοιους, ώστε τα ερωτήματα να μην μπορούν να τεθούν.

Όμως, κανένας φιλόσοφος δεν θα υποστήριζε ότι οι περιπτώσεις των παραισθήσεων είναι οι θεμελιώδεις ή οι πιο συχνές στην κατ' αίσθηση εμπειρία μας. Απλώς, παρατηρείται ότι τα όνειρα, οι ψευδαισθήσεις κ.λπ. υπάρχουν ή είναι δυνατόν να υπάρξουν. Και από τη στιγμή που θα συνειδητοποιήσουμε κάτι τέτοιο, εύλογο είναι οι καταστάσεις αυτές να μας βάλουν σε αμφιβολία, να θέσουν σε δοκιμασία την προφιλοσοφική θεώρηση της εμπειρικής γνώσης. Μια περιγραφή της αισθητηριακής μας εμπειρίας θα πρέπει να μπορεί να εξηγήσει και αυτές τις καταστάσεις, προκειμένου να θεωρηθεί επαρκής.

Βεβαίως, είναι προφανές πως οι φιλόσοφοι αυτοί δεν προσπαθούν να αντισταθούν στην προσπάθεια της ανθρωπότητας να κατανοήσει καλύτερα τον κόσμο γύρω της. Σε ό,τι αφορά τον Austin, είδαμε πως υποστηρίζει ότι η εξήγηση της αντιληπτικής μας λειτουργίας δεν αφορά την φιλοσοφία, αλλά είναι επιστημονικό ζήτημα. Η φιλοσοφία μπορεί να διασαφήσει τους εμπλεκόμενους με την αντίληψη όρους και να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την καθημερινή μας σχέση με την πραγματικότητα. Ο Putnam, επίσης, υποστηρίζοντας τον αφελή ρεαλισμό, αντιστέκεται στην ιδέα 'επιστημονικοποίησης' της φιλοσοφίας. Κατ' αυτόν, τα προβλήματα της επιστήμης είναι διαφορετικής 'ποιότητας' από τα φιλοσοφικά- η

φιλοσοφία ασχολείται με εννοιολογικές έρευνες, η επιστήμη με εμπειρικές. Το πρόβλημα της αντίληψης, όταν εξετάζεται από φιλοσοφική πλευρά, αφορά διασαφήσεις όρων και στόχος του είναι να μας προσφέρει μια τέτοια περιγραφή του ζητήματος ώστε η κατανόησή μας να γίνει επαρκέστερη και χωρίς αντιφάσεις. Μια τέτοια έρευνα είναι αποκλειστικά έργο της φιλοσοφίας, διότι αποτελεί ένα διαφορετικό επίπεδο μελέτης. Για την εξήγηση του φαινομένου της αντίληψης ως εμπειρικό πρόβλημα- και με όρους νευροφυσιολογίας ή ψυχολογίας κ.λπ.- αρμόδια είναι η επιστήμη.

Είναι ακριβώς αυτές οι θέσεις του Putnam, εξάλλου, που προκαλούν την δριμεία κριτική του J. Fodor. Το κείμενό του τιτλοφορείται “A Science of Tuesdays”. Ο τίτλος του υπαινίσσεται τη βασική θέση του Fodor: ότι κανείς δεν μπορεί εκ των προτέρων να ξέρει τι είδους επιστήμες μπορούν να δημιουργηθούν και τι είδους απαντήσεις μπορούν να μας δώσουν. Σε ό,τι αφορά τον αφελή ρεαλισμό, ο Fodor υποστηρίζει ότι «ούτε ο Putnam, ούτε και κανένας άλλος στο πάνθεον των άμεσων ρεαλιστών του, είναι προετοιμασμένος να προσφέρει μια θεώρηση του πώς λειτουργεί η αντίληψη».<sup>214</sup> Ο άμεσος ρεαλισμός, συνεχίζει, δεν αποτελεί θεωρία - αυτό που κάνει είναι απλώς να αρνείται την αναγκαιότητα και τη χρησιμότητα των εσωτερικών αναπαραστάσεων στη σκέψη ή την αντίληψη. Δεν μπορεί, όμως, να εξηγήσει παρά μόνο τις περιπτώσεις της ορθής (veridical) αντίληψης. Τι θα γίνει όμως με τη σκέψη ή τη μνήμη; Αν, υποστηρίζει ο Fodor, η ορθή αντίληψη είναι τόσο διαφορετική από τη σκέψη ή οποιαδήποτε άλλη λειτουργία επιτελεί ο νους, πώς καταφέρνουμε να θυμόμαστε ή να σκεπτόμαστε για πράγματα που κάποτε αντιληφθήκαμε ορθώς; Κατά τον Fodor, μόνο μια λύση υπάρχει να εξηγηθούν τέτοια φαινόμενα όταν κανείς υποστηρίζει τον αφελή ρεαλισμό και αυτή συνίσταται στην απάντηση του Thomas Reid:

Η γνώση που έχω για παρελθόντα πράγματα από τη μνήμη μου, μου φαίνεται τόσο ακατανόητη όσο θα ήταν μια άμεση γνώση των πραγμάτων που πρόκειται να έρθουν- και δεν μπορώ να δώσω κανένα λόγο γιατί να έχω το ένα και όχι το άλλο, αλλά τέτοια είναι η θέληση του Δημιουργού μου.<sup>215</sup>

Σύμφωνα με τον Fodor, αυτή είναι η μόνη απάντηση που μπορεί να δώσει ο αφελής ρεαλισμός. Δεν μπορεί να προσφέρει εξήγηση για τη νοητική μας λειτουργία.

<sup>214</sup> Fodor, J., 2000.

<sup>215</sup> Reid, 1999, (ed. W. Hamilton), σελ. 340.

Οτιδήποτε κάνει ο νους πέραν από το να αντιλαμβάνεται πράγματα που βρίσκονται πράγματι στο αντιληπτικό μας πεδίο, κάθε άλλη νοητική ενέργεια όπως το να θυμάμαι ή να σκέφτομαι, για έναν συνεπή οπαδό του άμεσου ρεαλισμού, θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως θαύμα.

Γενικά, η σχέση επιστήμης και φιλοσοφίας είναι το σύνηθες διακύβευμα μεταξύ των οπαδών του αφελούς και του άμεσου έναντι του επιστημονικού και του έμμεσου ρεαλισμού.<sup>216</sup> Βεβαίως, κάθε τέτοιου είδους διακρίσεις έχουν κάποιο βαθμό γενίκευσης και σχηματοποίησης. Πάντως, αυτό που εδώ και ο Austin και ο Putnam υποστηρίζουν είναι ότι η φιλοσοφική έρευνα είναι μια εννοιολογική έρευνα η οποία δεν έχει σχέση με τα εμπειρικά ευρήματα της επιστήμης. Η επιστήμη μπορεί να φωτίσει το φαινόμενο της αντίληψης από άλλες πλευρές. Δεν μπορεί, όμως, να εισβάλει στον εννοιολογικό χώρο της φιλοσοφίας. Έργο της τελευταίας είναι κυρίως να διασαφήσει τις έννοιες που χρησιμοποιούμε για να κατανοήσουμε τον κόσμο. Γι' αυτό, λοιπόν, επιμένουν στα συνηθισμένα φαινόμενα της αντίληψης: αυτά αποτελούν τις βασικές μας εμπειρίες και αυτά λειτουργούν ως η αφητηρία της ίδιας της έννοιας της αντίληψης και της κατανόησης της.

Αυτή τη μεταφιλοσοφική προκείμενη την βρίσκουμε τόσο στον Putnam, όσο και στους Wittgenstein και McDowell που ο ίδιος αναφέρει. Και είναι αυτή ακριβώς η προκείμενη που τους οδηγεί και στον ησυχασμό. Η διασάφηση εννοιολογικών προβλημάτων είναι το μόνο έργο της φιλοσοφίας. Αυτό είναι το 'τίμημα', τρόπον τινά, που πληρώνουν για την αυτονομία της. Τουλάχιστον στην περίπτωση του Austin, η θέση αυτή συνοδεύεται από μια αφελή εμπιστοσύνη στην επιστήμη ως προς την δυνατότητά της να λύσει κάθε εμπειρικό πρόβλημα.

Ο αφελής ρεαλισμός χαρακτηρίζει τις θέσεις του *Sense & Sensibilia* στο βαθμό που δεχόμαστε ότι αντικατοπτρίζει τη στάση του 'απλού ανθρώπου'. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι ο Thomas Reid, εκτός από υποστηρικτής του αφελούς ρεαλισμού, είναι και ο πρώτος υπέρμαχος του Κοινού Νου. Ο Austin ασπάζεται τον αφελή ρεαλισμό, μέσα στο πλαίσιο μιας εκστρατείας για την αντιπαραβολή και υποστήριξη των πεποιθήσεων του κοινού νου απέναντι στις φιλοσοφικές αντιλήψεις. Ο αφελής ρεαλισμός έγκειται στον ρεαλισμό που διαφαίνεται μέσα στην κοινή γλώσσα, στις βεβαιότητες που προϋποθέτουν και υπαινίσσονται τα γλωσσικά μας παιχνίδια. Αποτελεί, έτσι, μια βασική συνιστώσα κάθε φιλοσοφικής επίκλησης του

---

<sup>216</sup> Βλ. Dancy, J., ο.π.

κοινού νου.<sup>217</sup> Δεν είναι τυχαίο ότι οι ίδιες απόψεις διαφαίνονται σε διαφορετικούς φιλοσόφους που επικαλούνται τον κοινό νου, από τον Reid και τον Austin ως τον James και τον Putnam.

### 3.4. Η κοινή γλώσσα ως το θεμέλιο της γνώσης.

Η ιδέα ότι η κοινή γλώσσα, τα γλωσσικά μας παιχνίδια, αποτελούν το υπόστρωμα για κάθε βεβαιότητα και κάθε αμφιβολία μας, είναι διάχυτη ως η βασικότερη προκείμενη ολόκληρου του *Sense & Sensibilia*. Αν, όμως, ο Austin την υπαινίσσεται, ο Wittgenstein στο *Περί Βεβαιότητας* στρέφει ολόκληρη την συζήτηση περί γνώσης, ρητά, γύρω από αυτήν την ιδέα.

Το *Περί Βεβαιότητας* μπορεί να θεωρηθεί ολόκληρο ως μια απάντηση στο “Proof of an External World” του Moore. Στο άρθρο αυτό, ο Moore υποστηρίζει ότι μπορούμε να γνωρίζουμε με βεβαιότητα την αλήθεια ενδεχομενικών προτάσεων. Ο κοινός νους εγγυάται την εγκυρότητα τους.<sup>218</sup> Ο Wittgenstein, παρά τις όποιες αντιρρήσεις του, αλλά και τις διαφορές στον τρόπο που προσέγγισε το ζήτημα, κατ’ αρχάς συμπαθούσε την φιλοσοφική στάση του Moore, ειδικότερα σε ό,τι αφορά τις απόψεις του περί κοινού νου. Λέγεται, μάλιστα, ότι είχε χαρακτηρίσει το “A Defense of Common Sense” ως το καλύτερο έργο του Moore.<sup>219</sup>

Το 1949, όμως, ο Wittgenstein πηγαίνει στην Αμερική ως προσκεκλημένος του μαθητή του, Malcolm. Ο Malcolm, που παλαιότερα είχε στηρίξει τις απόψεις του Moore για τον κοινό νου, και είχε, επιπλέον, χαρακτηρίσει αυτή την απόπειρα του Moore ως μια απόπειρα να υποστηριχθεί η κοινή γλώσσα<sup>220</sup>, το 1949 είχε μόλις γράψει ένα άρθρο υποστηρίζοντας ότι ο Moore στο “Proof of an External World” είχε χρησιμοποιήσει με λάθος τρόπο – δηλαδή, όχι σύμφωνα με την καθημερινή τους χρήση- τις φράσεις «γνωρίζω», «γνωρίζω με βεβαιότητα», «είναι βέβαιο», «έχω αδιάσειστα τεκμήρια».<sup>221</sup> Υπό την επίδραση των απόψεων του Malcolm, ο Wittgenstein ξεκινά την ίδια εκείνη χρονιά τις σημειώσεις που αργότερα αποτέλεσαν το *Περί Βεβαιότητας*. Οι σημειώσεις αυτές κινούνται γύρω από την χρήση των

<sup>217</sup> Βλ. Somerville, J., 1987, σελ. 114. Επίσης, βλ. εισαγωγή και πιο κάτω, κεφ.Π.Β.5.

<sup>218</sup> Βλ. Moore, 1993α και 1993β. Το «Η υπεράσπιση του κοινού νου» έχει μεταφραστεί και στα ελληνικά από την Δραγώνα- Μονάχου, Βλ. Moore, 1975. Επίσης, βλ. και εισαγωγή, σελ. 5-7.

<sup>219</sup> Stroll, A., 1994, σελ. 9.

<sup>220</sup> Malcolm, N., 1967, σελ. 111- 124.

<sup>221</sup> Malcolm, 1949.

φράσεων «γνωρίζω», «είμαι βέβαιος», ζήτημα που απ' ό,τι φαίνεται τον απασχολούσε μέχρι τον θάνατό του, αφού η τελευταία καταχώρηση γίνεται λίγες μέρες πριν.

Η βασική κριτική του Wittgenstein στον Moore είναι ότι παρερμηνεύει την έννοια της βεβαιότητας και ότι κακώς την συγγέει με την έννοια της γνώσης. Κατά τον Wittgenstein, η γνώση και η βεβαιότητα έχουν διαφορετικό ρόλο εντός των γλωσσικών παιχνιδιών. Προτάσεις με τις οποίες ισχυριζόμαστε ότι κάτι γνωρίζουμε ανήκουν στο γλωσσικό παιχνίδι της γνώσης και μπορούν να τίθενται υπό συζήτηση ή αμφισβήτηση. Η βεβαιότητα, όμως, δεν είναι καν προτασιακή και αποτελεί την βάση της μορφής ζωής μας. Αποτελεί το υπόστρωμα, αυτό που στηρίζει ολόκληρο το εννοιακό μας σύστημα. Είναι το υπόστρωμα των βεβαιοτήτων που προϋποτίθεται σε κάθε μας συζήτηση και που επιτρέπει και την κάθε επιμέρους αμφισβήτηση.

Έτσι, ο Wittgenstein ξεκινά το *Περί Βεβαιότητας* με πολλά αφοριστικά σχόλια για τη χρήση του «γνωρίζω» (παρ.1-27, 40-42...κ.α.) και, τελικά, παρατηρεί:

...Οι προτάσεις όμως που ο Moore απαριθμεί σαν παραδείγματα γνωστών αληθειών είναι ενδιαφέρουσες. Όχι γιατί κάποιος γνωρίζει την αλήθειά τους ή γιατί πιστεύει ότι την γνωρίζει αλλά γιατί *όλες αυτές παίζουν ένα παρόμοιο ρόλο στο σύστημα των εμπειρικών μας κρίσεων.*<sup>222</sup>

Κατά τον Wittgenstein, λοιπόν, ο Moore κάνει λάθος να χρησιμοποιεί την φράση «γνωρίζω», όπως την χρησιμοποιεί. Οι προτάσεις που εκφράζουν γνωστικούς ισχυρισμούς επιδέχονται αμφισβήτηση. Γι' αυτό εξάλλου υπάρχει και η έκφραση «νόμιζα ότι ήξερα».<sup>223</sup> Η άρνηση των προτάσεων του Moore όμως, συνεπάγεται α-νοησία. Έτσι, αν πω, ότι δεν είμαι βέβαιος αν έχω ζήσει όλη τη ζωή μου σε στενή γειτνίαση με τη γη, π.χ., αυτό δεν θα συνιστά λογική αμφιβολία αλλά, μάλλον, κατά τον Wittgenstein, διανοητική διαταραχή.<sup>224</sup> Κάτι τέτοιο θα σήμαινε ότι δεν μοιράζομαι την ίδια μορφή ζωής, τα ίδια γλωσσικά παιχνίδια με τους υπόλοιπους ανθρώπους και, έτσι, θα φαινόταν ανόητο. Οι προτάσεις του Moore έχουν σημασία όχι επειδή κάποιος τις γνωρίζει με απόλυτη βεβαιότητα, ούτε επειδή η αλήθειά τους είναι βέβαιη, αλλά επειδή αυτές συνιστούν το υπόστρωμα των βεβαιοτήτων, το κοσμοείδωλο (weltbild), που όλοι μοιραζόμαστε. Ως τέτοιες βρίσκονται πέραν της

<sup>222</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 137, η υπογράμμιση δική μου. Υπενθυμίζουμε ότι η μετάφραση των χωρίων του *Περί Βεβαιότητας* είναι του Κ. Βουδούρη.

<sup>223</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ.12.

<sup>224</sup> *Περί Βεβαιότητας*. παρ. 67-73 και 91-93.



βεβαιότητας και της αμφισβήτησης. Δεν έχει, επομένως, νόημα ούτε να ισχυριστεί κανείς ότι τις αμφισβητεί, αλλά ούτε καν να ισχυριστεί ότι τις γνωρίζει:

Οι προτάσεις που λέγουν τι «ξέρει» ο Moore είναι όλες τέτοιου είδους που θα ήταν δύσκολο να φανταστεί κανείς γιατί κάποιος θα πίστευε το αντίθετο... Τι θα μπορούσε να με παρασύρει ώστε να πιστέψω το αντίθετο; Είτε μια ανάμνηση είτε κάποιος λόγος που έχει ειπωθεί. - Όλα όσα έχω δει ή έχω ακούσει μου ενισχύουν την πεποίθηση πως κανένας άνθρωπος δεν έχει βρεθεί μακριά από τη γη. Τίποτα από την εικόνα του κόσμου που έχω στο νου μου δεν συνηγορεί για το αντίθετο.

Αλλά δεν απέκτησα την εικόνα μου για τον κόσμο ικανοποιώντας τον εαυτό μου ως προς την ορθότητά της: ούτε την έχω, επειδή είμαι ικανοποιημένος από την ορθότητά της. Όχι: είναι το κληρονομημένο υπόβαθρο πάνω στο οποίο κάνω ένα διαχωρισμό ανάμεσα στο αληθινό και στο εσφαλμένο.<sup>225</sup>

Οι προτάσεις αυτές, ή καλύτερα, οι 'βεβαιότητες' αυτές αποτελούν τη βάση της σκέψης μας. Είναι οι βεβαιότητες που χρησιμεύουν ως το υπόστρωμα για κάθε άλλο ισχυρισμό μας και είναι κοινές σε όλα τα γλωσσικά παίγνια. Αποτελούν, τρόπον τινά, την μορφή ζωής μας. Το σημαντικό και αυτό στο οποίο ο Wittgenstein επιμένει είναι ότι η γνώση μας σχηματίζει, ανά πάσα στιγμή, ένα σύστημα, και ότι μόνο στο πλαίσιο αυτού του συστήματος έχει νόημα να συζητά κανείς για γνώση:

Η γνώση μας σχηματίζει ένα τεράστιο σύστημα. Και μόνο μέσα σ' αυτό το σύστημα έχει ένα συγκεκριμένο κομμάτι την αξία που του δίνουμε.<sup>226</sup>

Εάν πω «*παραδεχόμαστε* ότι η γη έχει υπάρξει για πολλά χρόνια στο παρελθόν» (ή κάτι παρόμοιο), φυσικά ακούγεται παράξενα ότι πρέπει να παραδεχόμαστε κάτι τέτοιο. Αλλά μέσα σ' ολόκληρο το σύστημα των γλωσσικών παιγνίων μας αυτό ανήκει στα θεμελιώδη. Η παραδοχή, θα μπορούσε να πει κανείς, αποτελεί τη βάση της όρασής μας, και γι' αυτό και της σκέψης μας.<sup>227</sup>

Ο Wittgenstein επαναλαμβάνει διαρκώς ότι η γνώση μας αποτελεί ένα σύστημα. Ότι κάποιος που αμφισβητεί τις θεμελιώδεις προτάσεις του συστήματος

<sup>225</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 93, 94. Η υπογράμμιση δική μου.

<sup>226</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 410.

<sup>227</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 411.

ουσιαστικά δεν μετέχει στην ίδια μορφή ζωής. Η στάση βεβαιότητας με την οποία αντιμετωπίζουμε ορισμένες προτάσεις ‘υπό κανονικές συνθήκες’ δεν χρειάζεται απόδειξη. Η τάση μας είναι να προσπαθούμε να διαφυλάξουμε τις βεβαιότητές μας αυτές διότι διαφορετικά αισθανόμαστε όλο το σύστημα να κινδυνεύει.

Δεν είναι το ερώτημα σαν το ακόλουθο: «τι θα γινόταν αν έπρεπε να αλλάξεις τη γνώμη σου ακόμα και για τα πιο θεμελιώδη πράγματα;» Και σε αυτό το ερώτημα η απάντησή μου φαίνεται πως είναι: «Δεν είσαι υποχρεωμένος να την αλλάξεις. Σ’ αυτό ακριβώς έγκειται το ότι είναι θεμελιώδη».<sup>228</sup>

Η έννοια της βεβαιότητας, λοιπόν, κατά τον Wittgenstein, αφορά την γενικότερη στάση μας απέναντι στο πλέγμα όλων όσων στην καθημερινότητά μας θεωρούμε ως δεδομένα. Κατά τον Wittgenstein, ζούμε μέσα σε ένα τέτοιο πλέγμα πεποιθήσεων, τις βασικότερες των οποίων θέτουμε οι ίδιοι, με την καθημερινή μας πράξη, πέραν της αμφισβήτησης.<sup>229</sup> Αν όμως η γνώση μας αποτελεί ένα τέτοιο, συνεκτικό σύστημα τότε κάθε θεμελίωση μπορεί να γίνει μόνο εσωτερικά:

Όλος ο έλεγχος, η επιβεβαίωση και η μη επιβεβαίωση μιας υπόθεσης σχηματίζεται στο εσωτερικό ενός συστήματος. Αυτό το σύστημα δεν αποτελεί ένα κατά προσέγγιση αυθαίρετο και αμφίβολο σημείο εκκίνησης των επιχειρημάτων μας: όχι, ανήκει στην ουσία αυτού που ονομάζουμε επιχείρημα. Το σύστημα δεν είναι ακριβώς η αφετηρία, όσο το στοιχείο πάνω στο οποίο τα επιχειρήματα στηρίζουν τη ζωή τους.<sup>230</sup>

Ο Wittgenstein, έτσι, θεωρεί ότι κάθε κομμάτι του συστήματος στηρίζεται στη σχέση του με το σύστημα. Μοιάζει, λοιπόν, να υποστηρίζει μια ολιστική θεωρία για την κατανόηση.<sup>231</sup> Η κατανόησή μας συνίσταται σε ένα σύνολο προτάσεων που αλληλοστηρίζονται. Πρέπει να σημειώσουμε εδώ πως ο Wittgenstein δεν αρνείται ότι σταδιακά κάποια κομμάτια αυτού του υποβάθρου μπορούν να αναθεωρηθούν και να αντικατασταθούν με άλλα.<sup>232</sup> Εξάλλου, η βεβαιότητα με την οποία αντιμετωπίζουμε ορισμένες προτάσεις έχει νόημα μόνο ‘υπό κανονικές συνθήκες’<sup>233</sup> και μπορεί να

<sup>228</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 512.

<sup>229</sup> Εδώ ο Wittgenstein θυμίζει και Peirce, C.S., 1955, “The Fixation of Belief”.

<sup>230</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 105.

<sup>231</sup> Βλ. Schulte, 2001. Ο Schulte τοποθετεί τον Wittgenstein μεταξύ μιας μετριοπαθούς θεμελιοκρατίας και μιας, επίσης μετριοπαθούς, πλαισιοκρατίας.

<sup>232</sup> Βλ. και πιο κάτω, κεφ. III.A.

<sup>233</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 27.

κλονιστεί αν αλλάξουν οι περιστάσεις αυτές.<sup>234</sup> Κάθε αναθεώρηση, όμως, θα γίνει σταδιακά, σε μεμονωμένα κομμάτια του συστήματος κάθε φορά, ξεκινώντας από τις λιγότερο βασικές και πηγαίνοντας προς τις περισσότερο ουσιώδεις και υποστηρικτικές του συστήματος και μέσα στην πάροδο του χρόνου.<sup>235</sup> Η θέση αυτή έχει επανέλθει συχνά στην ιστορία της φιλοσοφίας. Εύγλωττη είναι η παρομοίωση του συστήματος των πεποιθήσεων μας ως “πλέγμα πεποιθήσεων” στο έργο του Quine.<sup>236</sup>

Μια πρώτη διαφορά, όμως, αποτελεί το γεγονός ότι, ενώ οι θεωρητικοί αυτοί δίνουν μια προτεραιότητα στις εμπειρικές προτάσεις, τις οποίες και θεωρούν ως τις κεντρικές του συστήματος, ο Wittgenstein δεν αποδίδει κανένα τέτοιο ρόλο στην εμπειρία.

Θέλω να πω: Χρησιμοποιούμε κρίσεις ως αρχές της κρίσης.<sup>237</sup>

Από παιδί έμαθα να κρίνω έτσι. Αυτό είναι κρίση.<sup>238</sup>

Έτσι έμαθα να κρίνω αυτό έμαθα να θεωρώ ως κρίση.<sup>239</sup>

Αλλά δεν είναι η εμπειρία που μας έμαθε να κρίνουμε με αυτό τον τρόπο. Αλλά πως μας διδάσκει η εμπειρία; μπορεί εμείς να βγάζουμε κάτι από την εμπειρία, αλλά η εμπειρία δεν μας καθοδηγεί να πάρουμε κάτι απ’ αυτή....<sup>240</sup>

Όχι, η εμπειρία δεν είναι δικαιολογία για το παίγνιο του κρίνουν...<sup>241</sup>

Κατά τον Wittgenstein, λοιπόν, η εμπειρία δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως αφετηρία για τις πεποιθήσεις ή κρίσεις μας. Η εμπειρία δεν μπορεί από μόνη της να μας κατευθύνει. Αντιθέτως, το εννοιακό μας πλέγμα θα μας καθοδηγήσει ως προς την ερμηνεία, την εννοιολόγηση της εμπειρίας και όχι αντίστροφα. Κι αυτό είναι κάτι που κληρονομείται, που μαθαίνεται από γενιά σε γενιά μαζί με τη γλώσσα. Αυτό το «κληρονομημένο υπόβαθρο», όπως το αποκαλεί ο Wittgenstein, μας υποβάλλει τον τρόπο που θα χειριστούμε την εμπειρία.

<sup>234</sup> Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα των παραγράφων 106, 111 του *Περί Βεβαιότητας*. Εκεί ο Wittgenstein δίνει παραδείγματα εκφοράς της πρότασης ότι ‘υπάρχει άνθρωπος που έχει πάει στο φεγγάρι’, υποστηρίζοντας πως μια τέτοια πεποίθηση είναι ανόητη εντός του δικού μας γνωστικού συστήματος. Αν τότε ήταν όμως κάτι τέτοιο αδανόητο, τώρα αποτελεί κομμάτι των βεβαιοτήτων μας. Βλ. κεφ. III.A.

<sup>235</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 96-99, 512-513.

<sup>236</sup> Βλ. Quine, W.V., 2002 και Dancy, J., 1985, σελ.233-241.

<sup>237</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 124.

<sup>238</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 128.

<sup>239</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 129.

<sup>240</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 130.

<sup>241</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 131.

Η ιδέα που υποβόσκει εδώ είναι ότι τίποτα το μη- εννοιακό δεν μπορεί να χρησιμεύσει ως το θεμέλιο των εννοιών μας.<sup>242</sup> Και αυτό διότι δεν είναι νοητή η έννοια της ‘ωμής εμπειρίας’. Η εμπειρία είναι για τον Wittgenstein, όπως και για τον Austin, ήδη εννοιολογημένη και φορτισμένη γλωσσικά. Η εννοιολόγηση γίνεται εσωτερικά και συνίσταται στη σχέση εννοιών με άλλες έννοιες. Εμείς απλώς αποδίδουμε σε ορισμένες προτάσεις το στάτους των εμπειρικών προτάσεων και αυτό είναι κάτι που μπορεί να αλλάξει με το πέρασμα του χρόνου και ενώ μεταβάλλονται τα γλωσσικά μας παίγνια. Είναι λάθος να αποδώσουμε ένα τέτοιο ρόλο στην εμπειρία. Η ‘ωμή’ εμπειρία βρίσκεται εκτός του συστήματος, και ως εκ τούτου είναι α-νόητο ακόμα και να μιλάμε γι’ αυτή, πόσο μάλλον να τη χρησιμοποιούμε για την επιβεβαίωση ή τη διάψευση των κρίσεών μας.

Επιστρέφοντας, λοιπόν, στο βασικό θέμα του *Sense and Sensibilia*, στο κατά πόσο, δηλαδή, μπορούμε να αναζητήσουμε στην άμεση, αδιαμεσολάβητη από έννοιες, αισθητηριακή μας εμπειρία το θεμέλιο της γνώσης, ο Wittgenstein απαντά ότι κάτι τέτοιο είναι ανόητο. Δεν μπορεί, κατά τον Wittgenstein, κάτι προγλωσσικό και προ-εννοιακό να αποτελέσει θεμέλιο για κάτι γλωσσικό και εννοιολογημένο. Στην πραγματικότητα, μάλιστα, ο Wittgenstein δεν θεωρεί ότι έχει νόημα κανείς να μιλήσει για κάτι προ εννοιακό, για κάτι, δηλαδή, που βρίσκεται έξω από το σύστημα των γλωσσικών μας παιγνίων. Η ‘ωμή’ (brute) εμπειρία και τα δεδομένα της, επομένως, δεν μπορούν να χρησιμεύσουν ως θεμέλιο της γνώσης μας. Αυτή αποτελεί ένα σύστημα που στηρίζεται εσωτερικά. Ο Wittgenstein συχνά ερμηνεύεται ως αντίπαλος του θεμελιωτισμού.<sup>243</sup> Πράγματι, αρνείται ένα ύστατο θεμέλιο στην ωμή εμπειρία. Υποστηρίζει, ωστόσο, συχνά ότι η θεμελίωση και η δικαιολόγηση δεν μπορούν παρά να έχουν κάποιο τέλος:

Υπάρχει βεβαίως δικαιολόγηση αλλά και η δικαιολόγηση έχει κάποιο τέλος.<sup>244</sup>

Δεν μπορεί κανείς να αναζητά λόγους για πάντα. Αυτό κατά τον Wittgenstein (και σε αυτό θα συμφωνούσε και ο Austin), είναι μία από τις διαστροφές των φιλοσόφων. Όμως, πώς μπορεί κανείς να ξέρει που πρέπει να σταματήσει. Ποιό είναι

---

<sup>242</sup> Από τον Kant ως τον Sellars και τους Brandom και McDowell, η ιδέα αυτή είναι η βασική κριτική σε κάθε προσπάθεια αναγωγής των εννοιών μας σε μη εννοιακά ‘υλικά’. Σήμερα οι Robert B. Brandom και John McDowell, παρά τις κάποιες διαφορές τους στον τρόπο που ερμηνεύουν τον Wittgenstein (καθώς και τον Kant και τον Sellars) επαναλαμβάνουν και επικαιροποιούν αυτή την αντιαναγωγιστική επιχειρηματολογία. (Βλ. McDowell, J., 2000, Brandom, R.B., 1998 και 2001).

<sup>243</sup> Βλ. Rorty, 1979.

<sup>244</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 192.

το σημείο όπου σταματά κατά τον Wittgenstein (και τον Austin) η δικαιολόγηση; Ο Wittgenstein έχει κάτι να πει γι' αυτό:

Όμως το να δίνεις λόγους, το να δικαιολογείς κάποια στοιχεία φτάνει σε κάποιο τέλος' - αλλά το τέλος δεν είναι κάποιες βέβαιες προτάσεις που μας φαίνονται αμέσως ως αληθινές' δηλαδή δεν είναι ένα είδος θέασης απ' τη μεριά μας' αντίθετα είναι ένα είδος δράσης μας, που βρίσκεται στο θεμέλιο του γλωσσικού παιγνίου.<sup>245</sup>

Εδώ, είναι, πιστεύουμε που ο Wittgenstein και ο Austin ουσιαστικά ταυτίζονται. Στο τέλος κάθε θεμελίωσης και κάθε δικαιολόγησης, στο τέλος κάθε επιχειρήματος βρίσκεται η μορφή ζωής με τα γλωσσικά παίγνια ή τα ομιλιακά ενεργήματά της, ανάλογα με την ορολογία του καθενός.<sup>246</sup> Το 'τέλος' της δικαιολόγησης, επομένως δεν είναι κάτι εξω-γλωσσικό. Αλλά, όταν μιλούν για κοινή γλώσσα εντάσσουν – ή, ίσως, προτάσσουν- σε αυτή και τη δράση μας. Η καθημερινή γλώσσα, εξάλλου, ενσωματώνει και όλη τη συμπεριφορά μας εντός της καθημερινότητας. Είναι οι γλωσσικές μας πράξεις μαζί ή μέσα στις περιστάσεις που τις πλαισιώνουν. Είναι ο τρόπος που εκλαμβάνουμε και *αντιδρούμε*, στην καθημερινή ζωή μας, σε εκφορές τύπου «γνωρίζω ότι Χ», είμαι «βέβαιος ότι Ψ», όπως αυτός υπαγορεύεται από τα γλωσσικά μας παίγνια, που αποτελεί το τέλος κάθε δικαιολόγησης. Γι αυτό και ο Wittgenstein μιλά για τη *δράση* ως το έσχατο θεμέλιο των βεβαιότητων μας. Εκεί αναζητούν και οι δύο αυτοί φιλόσοφοι το τέλος της θεμελίωσης. Κατ' αυτούς δεν μπορεί να ειπωθεί τίποτα πέραν τούτου. Είναι το κληρονομημένο μας υπόβαθρο που αναπόδραστα καθοδηγεί τις κρίσεις μας. Βέβαια, όπως επανειλημμένα έχουμε πει, κανείς από τους δύο δεν παραβλέπει την πιθανότητα αναθεώρησης κάποιων γλωσσικών παιγνίων. Η γλώσσα αλλάζει και οι χρήσεις φράσεων μεταβάλλονται και, επομένως, μαζί αλλάζουν και ορισμένες από τις πεποιθήσεις και τις αντιδράσεις μας. Και πάλι, όμως, οδηγός μας είναι η γλώσσα. Όπως μπορεί κανείς να διακρίνει, *ανά πάσα στιγμή*, την ορθή χρήση μιας φράσης, έτσι μπορεί να διακρίνει και τις πεποιθήσεις ή τις δράσεις που η κάθε χρήση υπαινίσσεται ή υποβάλλει.<sup>247</sup>

Η ιδέα ότι στο τέλος όλων των επιχειρημάτων βρίσκεται η δράση μας μπορεί να εντοπιστεί, πάντως, και στον Moore. Ο κοινός νους θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι

---

<sup>245</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 204.

<sup>246</sup> Βλ. πιο κάτω, κεφ. Π.Β.3.2.

ενσωματώνει ακριβώς αυτές τις αντιδράσεις μας. Όμως, ο Moore θεωρείται πιο φειδωλός απέναντι στην ιδέα της αλλαγής, της αναθεώρησης των πεποιθήσεών μας, απ' ό,τι οι Austin και Wittgenstein.<sup>248</sup> Επίσης, σε ό,τι αφορά τον Moore υπάρχει και το εξής παράδοξο: ο Moore δέχεται την ύπαρξη των αισθητηριακών δεδομένων, τα οποία και θεωρεί ως το θεμέλιο της αισθητηριακής μας αντίληψης και συνεπακόλουθα της γνώσης μας για τον εμπειρικό κόσμο. Θεωρεί, μάλιστα, ότι η ύπαρξή τους αποτελεί μία από τις πεποιθήσεις του κοινού νου.<sup>249</sup> Έτσι, ενώ είναι ο πρώτος, στη σύγχρονη φιλοσοφία, που ρητά αποπειράται να εδραιώσει τη γνώση μας για τον κόσμο στις πεποιθήσεις του κοινού νου, παράλληλα μοιάζει να αποδέχεται και τις απόπειρες αναγωγής και θεμελίωσης της εμπειρικής μας γνώσης στα «γυμνά» μη εννοιολογημένα αισθητηριακά δεδομένα.<sup>250</sup>

Ο Austin και ο Wittgenstein, αντιθέτως, δεν θεωρούν νόμιμη την συζήτηση περί αισθητηριακών δεδομένων ως θεμέλιο της γνώσης. Η έννοια αυτή βασίζεται στην εμμονή των φιλοσόφων να αναζητούν έσχατα θεμέλια, στην προσκόλληση τους, με τα λόγια του Austin, «στον μπαμπούλα του μη διορθώσιμου». Δεν δέχονται, έτσι, ότι κάτι μη εννοιολογικό μπορεί να χρησιμεύσει ως βάση των εννοιών μας. Κάθε απόπειρα αναγωγής της γλώσσας σε 'ωμά εμπειρικά δεδομένα' θεωρείται προβληματική, καθώς μας θέτει απ ευθείας έξω από τα όρια της γλώσσας, στην περιοχή του α-νόητου. Η κοινή γλώσσα δεν χρειάζεται θεμελίωση σε οτιδήποτε άλλο. Όπως, εξάλλου, δεν χρειάζεται ούτε και ριζική αναθεώρηση. Αντιθέτως, η καθημερινή γλώσσα, ως μέρος της γενικότερης δραστηριότητά μας, αποτελεί ως το απόλυτο και αναπόδραστο υπόστρωμα κάθε βεβαιότητας. Οι εκφορές μας, έτσι, δεν θα αξιολογηθούν με βάση κάτι ξένο προς αυτές (π.χ., την εμπειρία καθαυτή), αλλά σε σχέση με το συνολικό σύστημα των πεποιθήσεων, των αντιδράσεων και των συνηθειών μας, έτσι όπως αυτό έχει ενσωματωθεί στη γλώσσα. Άλλωστε, για τους Austin και Wittgenstein, η γλώσσα αποτελεί και αυτή πράξη, είναι κομμάτι της

---

<sup>247</sup> Το επιχείρημα αυτό το είδαμε και όταν μιλούσαμε για τη διάκριση 'ορθής' και 'τρέχουσας' χρήσης στον Austin, κεφ.Ι.Β.Ι.

<sup>248</sup> Κατά τον Stroll, A., 1994, σελ.15-16, η εικόνα του κοινού νου που υιοθετεί ο Moore για τον κόσμο δεν επιδέχεται διορθώσεις ή αναθεωρήσεις ούτε και από την επιστήμη. Ακόμα και τα πορίσματα της επιστήμης, άρα, για να γίνουν αποδεκτά θα πρέπει να μην θέτουν υπό αμφισβήτηση τις βασικές πεποιθήσεις του κοινού νου.

<sup>249</sup> Moore, 1975, σελ. 262- 267.

<sup>250</sup> Πρέπει, βέβαια να παρατηρήσουμε ότι ο Moore διαρκώς επαναπροσδιόριζε τη σημασία που απέδιδε στον όρο 'αισθητηριακά δεδομένα', ποτέ, όμως δεν εγκατέλειψε τη θέση ότι αυτά αποτελούν τη βάση της αισθητηριακής μας εμπειρίας. Για το ζήτημα αυτό, βλ. Baldwin, T., 1992, σελ. 233-267.

ανθρώπινης δραστηριότητας. Η θεμελίωση των κρίσεών μας σταματά στην ίδια τη γλώσσα και τη δράση μας εντός αυτής.

Έτσι, όμως, η γλώσσα συνιστά πια το θεμέλιο της γνώσης μας. Στο 'βραχώδες υπόστρωμα' (bed rock/rock bottom) της μορφής ζωής μας βρίσκεται η δράση μας, έτσι όπως αυτή διαφαίνεται και μέσω της γλώσσας και των γλωσσικών παιχνιδιών.<sup>251</sup> Αυτό είναι το έσχατο θεμέλιο- ένα θεμέλιο μη προτασιακό, που δεν επιδέχεται τιμές αλήθειας, αλλά θεμελιώνει την αλήθεια ή το ψεύδος καθαυτό: «Εάν το αληθινό είναι το θεμελιωμένο, τότε η θεμελίωση δεν είναι ούτε αληθής ούτε ψευδής.»<sup>252</sup> Δεν μπορεί να δικαιολογηθεί καθαυτό, ούτε να αμφισβητηθεί, αποτελεί, όμως, τη βάση κάθε θεμελίωσης και κάθε αμφισβήτησης, επίσης. Είναι ένα θεμέλιο μη ψυχολογικό: αποτελείται από την κοινότητα, έτσι όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τη γλώσσα της, αλλά και από τον κόσμο, όπως αυτός περιγράφεται μέσα στη γλώσσα.

Εδώ μπορεί κανείς να μιλήσει για ένα νέο, 'μη-διορθώσιμο', 'αντικειμενικό' θεμέλιο.<sup>253</sup> Η 'μη διορθωσιμότητα', όμως, εδώ δεν έχει να κάνει με 'προτασιακά περιεχόμενα ειδικού τύπου', όπως στη περίπτωση των προτάσεων των αισθητηριακών δεδομένων, αλλά στο γεγονός ότι δεν είναι προτασιακό το ίδιο το 'θεμέλιο'. Το ζήτημα της διορθωσιμότητας επομένως δεν μπορεί καν να συζητηθεί, είναι ανόητο να τεθεί εξ αρχής. Ακόμα, την 'αντικειμενικότητά' του, την κατακτά από την διϋποκειμενικότητα που εγγυάται η γλώσσα και η μορφή ζωής μας.

Τόσο από τον Wittgenstein, όσο και από τον Austin, γίνεται μια απόπειρα υπέρβασης των παραδοσιακών διλημμάτων και διακρίσεων της φιλοσοφίας. Το ύφος τους διαφέρει, αλλά οι ομοιότητες που μπορεί κανείς να διακρίνει στη σκέψη τους είναι εντυπωσιακές. Σε σχέση με τα δύο έργα που συγκρίνουμε στο κεφάλαιο αυτό, όμως, υπάρχουν τρεις σημαντικές διαφορές που ως τώρα σχεδόν αποκρύψαμε. Πρώτα απ' όλα ο Austin στο έργο αυτό σαφώς υπερασπίζεται τις βεβαιότητες του κοινού νου, κάτι που τον φέρνει πολύ πιο κοντά στον Moore. Αντιθέτως, εδώ ο Wittgenstein πρεσβεύει ότι η απλή επίκληση των πεποιθήσεων αυτών δεν αρκεί για να απαντήσουμε στα προβλήματα της εμπειρικής γνώσης ή του σκεπτικισμού. Η διαπίστωση αυτή σχετίζεται και με την δεύτερη διαφορά ανάμεσα στα δύο έργα: ενώ το *Sense and Sensibilia* είναι το πιο πολεμικό και θεραπευτικό έργο του Austin, το

<sup>251</sup> Βλ. και πιο κάτω, κεφ. III.A.3.

<sup>252</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ 205.

<sup>253</sup> Βλ. και Stroll, 1994 και 2000, σελ.139- 141. Επίσης η Conway, G.D.,1989 διαβάζει τον Wittgenstein ως θεμελιωτιστή, ενώ και οι Dancy, J., 1985, σελ. 82-83 και Schulte, 2001 του αναγνωρίζουν τέτοιες τάσεις.

*Περί Βεβαιότητας* δεν είναι το σκληρό ησυχαστικό κείμενο που θα περίμενε κανείς από τον συγγραφέα των *Ερευνών*. Ο Wittgenstein γράφει στο γνωστό, αφοριστικό του ύφος, που και που αναφέρει πως στόχος του είναι να απαλλάξει τη φιλοσοφία από τις εμμονές της, αλλά, σε γενικές γραμμές, το *Περί Βεβαιότητας* μοιάζει να ασχολείται γνησίως με το πρόβλημα που απασχόλησε τον Wittgenstein μέχρι τον θάνατό του.<sup>254</sup>

Το θέμα του *Περί Βεβαιότητας* είναι, σύμφωνα με τους περισσότερους μελετητές, ο σκεπτικισμός.<sup>255</sup> Αυτή είναι και η τρίτη διαφορά του με το *Sense and Sensibilia*, το οποίο πραγματεύεται κυρίως το ζήτημα της εμπειρικής γνώσης. Τα δύο αυτά προβλήματα είναι σε στενότερη συνάφεια, και οι θέσεις που θα πάρει ο κάθε φιλόσοφος για το ένα αντανακλούν και τις θέσεις του για το δεύτερο, αλλά και πάλι, το *Περί Βεβαιότητας* ασχολείται πολύ ευρύτερα με το ζήτημα της δικαιολόγησης, της θεμελίωσης της γνώσης απ' ότι το *Sense and Sensibilia*. Και εκεί, όμως, όπως και στο «Other Minds» του Austin,<sup>256</sup> στο οποίο θέτει πιο ευθέως το ζήτημα του σκεπτικισμού, βρίσκουμε την ίδια βασική ιδέα ως κεντρική συνιστώσα της σκέψης

---

<sup>254</sup> Το ίδιο υποστηρίζει και ο Stroll, 1994 (βλ. σελ. 7-8).

<sup>255</sup> Για το *Περί Βεβαιότητας*, ενδεικτικά και μόνο αναφέρω: Cavell, S., 1982, Stroll, A., 1994 και 2000, σελ. 139-141, McGinn, M., 1989, Wright, G.H., 1982, Fogelin, R.J., 1994, σελ. 193-222, Virvidakis, S., αδημοσίευτο<sup>2</sup>, Βενιέρη, Μ., 1989/90. Επιγραμματικά ας αναφέρουμε ότι από τους πάρα πάνω, άλλοι θεωρούν τον Wittgenstein ως αυτόν που έδωσε την πιο πειστική απάντηση (ή, έστω, μία από τις πειστικότερες απαντήσεις) στον σκεπτικισμό (McGinn, Cavell, οι οποίοι και τον συγκρίνουν και με τον Austin) και άλλοι τον ερμηνεύουν ως ενός είδους σκεπτικιστή που αναβιώνει το Πυρρώνειο αίτημα για 'εποχή' (Fogelin, Βιρβιδάκης, Βενιέρη). Επίσης, να αναφέρουμε και κάτι που μας έκανε εντύπωση: στο βιβλίο του Stroud, B., 1984, *The Significance of Philosophical Scepticism*, ένα από τα κλασικά πλέον έργα για το θέμα αυτό, ελάχιστη αναφορά γίνεται στον Wittgenstein και το *Περί Βεβαιότητας*, ενώ, αντιθέτως, αφιερώνεται ένα κεφάλαιο στην Φιλοσοφία της Κοινής Γλώσσας και δύο στον Moore. Σε προφορική συζήτηση, ο Stroud είπε ότι δεν θεωρεί πως το έργο αυτό προσφέρεται για μελέτη, καθώς πρόκειται για άτακτες, συχνά αντιφατικές σημειώσεις. Παραδέχεται πάντως ότι πολλά από τα επιμέρους επιχειρήματα του Wittgenstein στο έργο αυτό αποπειράονται ενδιαφέρουσες απαντήσεις στο πρόβλημα του σκεπτικισμού.

<sup>256</sup> *Philosophical Papers*, σελ. 76-117.



ου φιλοσόφου αυτού- την ιδέα περί θεμελίωσης της γνώσης πάνω στην αυθεντία της κοινής γλώσσας.

## **B. Η κοινή γλώσσα ως αφετηρία της νέας φιλοσοφίας: το παράδειγμα του *How to Do Things with Words*.**

### **1. Η «εργαστηριακή τεχνική» του Austin.**

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρακολουθήσαμε την εφαρμογή της μεθόδου του Austin για «θεραπευτικούς» ή «κριτικούς» σκοπούς. Παρακολουθήσαμε τον συγγραφέα να προσπαθεί να θεραπεύσει το φιλοσοφικό πρόβλημα της κατ' αίσθηση αντίληψης και να ασκήσει κριτική στον τρόπο που οι εμπειριστές φιλόσοφοι –και κυρίως οι λογικοί θετικιστές- πραγματεύτηκαν και το ζήτημα αυτό. Όμως, η μέθοδος αυτή δεν έχει μόνο θεραπευτική χροιά.

Ήδη υποστηρίξαμε ότι, κατά τον Austin, η ανάλυση της κοινής γλώσσας μπορεί να μας διδάξει ενδιαφέροντα πράγματα για τον τρόπο που χρησιμοποιούμε τις εκφράσεις της κοινής γλώσσας και, κατά συνέπεια, να φωτίσει τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε για τα πράγματα γύρω μας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η κοινή γλώσσα ρίχνει φως και στην πραγματικότητα, μας μαθαίνει ό,τι χρειάζεται να γνωρίζουμε, τουλάχιστον για πρακτικούς σκοπούς. Εφόσον, λοιπόν, η κοινή γλώσσα θεωρείται ικανή να επιτελέσει όλους αυτούς τους σκοπούς, είναι εύλογο ότι κάθε φιλοσοφική αναζήτηση θα πρέπει να ξεκινά με την ανάλυση της κοινής γλώσσας.<sup>1</sup>

Δεν είναι, όμως, βέβαιο ότι κάθε τέτοια ανάλυση θα καταλήγει στην θεραπεία κάποιου φιλοσοφικού προβλήματος. Η μέθοδος του Austin θα μπορούσε να αντικαταστήσει τον 'παλαιό' τρόπο φιλοσοφείν και να μας δώσει, σε ορισμένους τουλάχιστον τομείς, νέα συμπεράσματα. Οι γλωσσικές αναλύσεις είναι, ούτως ή άλλως, από μόνες τους πολύτιμες διότι μας βοηθούν να κατανοήσουμε καλύτερα τις διακρίσεις και τις χρήσεις των όρων της γλώσσα μας.

Όπως έχουμε ήδη δει, ο Austin φαίνεται να σκέφτεται σοβαρά την αντικατάσταση ενός, έστω, μέρους της φιλοσοφίας από ένα νέο είδος οιονεί εμπειρικής μελέτης. Τη μελέτη αυτή μας περιγράφει ο Urmson<sup>2</sup>, ο οποίος, μάλιστα, χαρακτηριστικά την αποκαλεί «εργαστηριακή τεχνική». Η τεχνική αυτή, λοιπόν, μπορεί να συνοψιστεί ως εξής:

Αρχικά ορίζεται μία ομάδα μελετητών που έχουν την αγγλική για μητρική τους γλώσσα. Το ιδανικό θα ήταν η ομάδα αυτή να αποτελείται και από

<sup>1</sup> Βλ. και *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ.69, «A Plea for Excuses», σελ.185.

<sup>2</sup> Urmson, J.O., 1967, σελ.232-238.

Άγγλους και από Αμερικάνους σε ίσα ποσοστά. Οι μελετητές θα πρέπει να ακολουθήσουν τα παρακάτω βήματα:

Πρώτο βήμα: Η ομάδα θα πρέπει να συμφωνήσει σε ένα θέμα, το οποίο και θα επεξεργαστεί (π.χ. στους τρόπους με τους οποίους μπορεί κανείς να ζητήσει συγνώμη) και, στη συνέχεια αναλαμβάνει να μαζέψει όλο το λεξιλόγιο, λέξεις, φράσεις, ιδιωτισμούς, που κρίνουν ότι σχετίζεται με αυτό το θέμα. Προκειμένου η συλλογή των δεδομένων να είναι πλήρης, ο Austin προτείνει να χρησιμοποιήσουν τόσο το λεξικό όσο και ειδικά βιβλία κλάδων που σχετίζονται με το θέμα, όπως βιβλία ψυχολογίας ή νομικών. Εξαιρούνται τα βιβλία φιλοσοφίας, διότι εκεί οι όροι κινδυνεύουν, κατά τον Austin, να είναι ήδη θεωρητικά ‘μολυσμένοι’, δηλαδή, επανανοηματοδοτημένοι από φιλοσοφικές θεωρίες

Δεύτερο βήμα: Η ομάδα κατασκευάζει παραδείγματα εκφορών μέσα σε πλαίσια φανταστικών διαλόγων. Οι περιστάσεις θα πρέπει να περιγράφονται με κάθε δυνατή ακρίβεια και λεπτομέρεια, ώστε να καταδεικνύεται πότε οι φράσεις που συγκεντρώθηκαν χρησιμοποιούνται εύστοχα και πότε η χρήση τους οφείλεται σε παρανοήσεις.

Τρίτο βήμα: Η ομάδα προσπαθεί να ερμηνεύσει αυτούς τους όρους, έτσι ώστε να εξηγήσει γιατί οι άνθρωποι λένε το κάθε τι και σε ποιές περιστάσεις.

Και, τέλος, το τέταρτο βήμα, το οποίο δεν είναι, κατά τον Austin, υποχρεωτικό: Η ομάδα συγκρίνει τα αποτελέσματα στα οποία κατέληξε με την φιλοσοφική χρήση των όρων αυτών, έτσι ώστε να δείξει τις παρανοήσεις των φιλοσόφων και να λύσει ή να διαλύσει τα φιλοσοφικά προβλήματα.

Ο Urmson αποκαλεί την πρακτική του Austin, έτσι όπως ο ίδιος μας την μεταφέρει, “εργαστηριακή τεχνική”, για να δώσει έμφαση στον εμπειρικό και συστηματικό χαρακτήρα της μεθόδου αυτής. Το εάν ο Austin εφάρμοσε ποτέ πλήρως την τεχνική αυτή με ολόκληρη ομάδα ερευνητών είναι κάτι που δεν γνωρίζουμε. Ο Urmson επιμένει πάντως ότι έτσι την φανταζόταν και τους την περιέγραφε.<sup>3</sup> Ίσως, μάλιστα, στις συναντήσεις με τους φοιτητές του να είχε κάνει απόπειρες μιας τέτοιας μελέτης. Φαίνεται, πάντως, ότι η συγκεκριμένη τεχνική αποτελεί το πρότυπο έρευνας γι’ αυτόν. Συμπυκνώνει τον τρόπο με τον οποίο ο Austin επιχειρηματολογεί σε όλα του τα άρθρα, αλλά και στο *Sense & Sensibilia*. Ίσως αυτή να είναι η μελέτη που έχει

---

<sup>3</sup> Βλ. Urmson, 1967.

κατά νου όταν μιλά για μια «επιστήμη της γλώσσας», με την οποία φιλοδοξεί να αντικαταστήσει μέρος τουλάχιστον της φιλοσοφίας.

Ούτως ή άλλως, πάντως, φαίνεται ότι, κατά τον Austin, αυτός είναι ο ορθός τρόπος να προσεγγίσει κανείς και την φιλοσοφία. Η αφετηρία κάθε φιλοσοφικής ενασχόλησης θα πρέπει να είναι η κοινή γλώσσα. Η θέση αυτή επαναλαμβάνεται διαρκώς στο έργο του. Αυτή είναι η ιδανική τεχνική για την ανάλυση των καθημερινών μας γλωσσικών συνηθειών. Πρόκειται για μια τεχνική που, πράγματι, θυμίζει εργαστηριακές μεθόδους: συνίσταται στη συλλογή δεδομένων από την κοινή γλώσσα και στην επεξεργασία και την ανάλυση των δεδομένων αυτών μέχρις ότου φτάσει κανείς σε κάποιους στοιχειώδεις κανόνες<sup>4</sup> σχετικά με την χρήση τους. Τότε μόνο, και πάλι προαιρετικά, εισέρχεται η ‘παλαιά’ φιλοσοφία στο τοπίο, μόνο και μόνο για να αντιπαραβληθεί με τα ορθά και τεκμηριωμένα συμπεράσματα της τεχνικής αυτής.

Η μέθοδος αυτή, επομένως, κατά τον Austin έχει να προσφέρει όχι μόνο αρνητικά, δηλαδή, για να διορθώσει τα λάθη της φιλοσοφίας του παρελθόντος, αλλά και θετικά, μιας και έχει να προσφέρει λογικά συμπεράσματα για πολλά από τα θέματα που μας απασχολούν. Σε αυτό, όπως, ήδη έχουμε θεωρητικά υποστηρίξει, συνίσταται η θετική συνεισφορά της φιλοσοφίας του Austin. Στο προηγούμενο κεφάλαιο, είδαμε την μέθοδο αυτή να εφαρμόζεται για να διαλύσει ένα φιλοσοφικό πρόβλημα. Εδώ θα παρακολουθήσουμε τον Austin μπροστά σε ένα νέο ζήτημα, το οποίο τώρα αντιμετωπίζει ως ένα γνήσιο θέμα προς διερεύνηση και με διάθεση να συμβάλει θετικά στην πραγμάτευσή του. Αυτή τη φορά το θέμα που θα συζητήσει είναι η ίδια η κοινή γλώσσα στην καθημερινή της χρήση. Η μέθοδος της γλωσσικής ανάλυσης, επομένως, εδώ έρχεται να αντικαταστήσει τον παλιό τρόπο του φιλοσοφείν και να μας δώσει ένα παράδειγμα για το πώς αντιλαμβάνεται ο Austin την ‘καλή’ φιλοσοφία, χωρίς να αλλάξει τις βασικές του μεθοδολογικές προκειμένες.

---

<sup>4</sup> Γενικούς κανόνες, αλλά όχι, βέβαια, και ‘νόμους’, με την έννοια των νόμων των φυσικών επιστημών. Βλ. σελ. 230- 235.

## 2. Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις!

### 2.1. Εισαγωγικά για το έργο.

Το “*How to Do Things with Words*” είναι το πλέον ολοκληρωμένο παράδειγμα για να παρακολουθήσει κανείς την μέθοδο του Austin να παραγάγει θετικό έργο. Στο έργο αυτό ο Austin ασχολείται με την γλώσσα στις καθημερινές της χρήσεις και προσπαθεί να συναγάγει κάποια γενικά συμπεράσματα σχετικά με τα λογικά χαρακτηριστικά αυτών των χρήσεων.

Όπως το *Sense & Sensibilia*, το *How to Do Things with Words* εκδόθηκε μετά τον θάνατο του Austin και συγκεκριμένα το 1962 από τον J.O. Urmson. Πρόκειται για μια σειρά διαλέξεων που δόθηκαν στο Harvard το 1955 στο πλαίσιο των «διαλέξεων William James». Για την ακρίβεια, το 1955 ήταν η τελευταία φορά που παρουσιάστηκαν από τον Austin, δεδομένου ότι από το 1952 ως το 1954, ο Austin παρέδιδε στην Οξφόρδη τις διαλέξεις αυτές υπό τον τίτλο “Words and Deeds” («Λέξεις και Πράξεις»). Οι ιδέες που ο Austin διατυπώνει εδώ φαίνεται πως τον απασχολούσαν ήδη από το 1939, καθώς οι απαρχές τους εμφανίζονται στο άρθρο του Austin «Other Minds»<sup>5</sup>. Στη δεκαετία του 50, όμως, το ζήτημα της γλώσσας, όπως αυτό αναλύεται στο *How to Do Things with Words*, ουσιαστικά αποτελεί το βασικό άξονα του ερευνητικού ενδιαφέροντος του Austin. Έτσι, το 1956 ο Austin δίνει μια διάλεξη στο BBC με τίτλο «Επιτελεστικές Εκφορές» (“Performative Utterances”)<sup>6</sup>, το 1958 δίνει διάλεξη στο αγγλογαλλικό συνέδριο στο Royaumont υπό τον τίτλο “Performatif- Constatif”, το 1959 δίνει διάλεξη στο Gothenberg υπό τον τίτλο “Performatives”.<sup>7</sup> Όλες οι παραπάνω διαλέξεις και άρθρα επαναλαμβάνουν τις βασικές θέσεις του *How to Do Things with Words* και διαμορφώνουν ένα γενικό περίγραμμα ή πλαίσιο μιας θεωρίας για την γλωσσική χρήση.

Βλέπουμε έτσι τα τελευταία έργα του Austin να χάνουν την θεραπευτική τους εμμονή και να προσπαθούν να σκιαγραφήσουν ένα νέο τρόπο να προσεγγίσει κανείς το ζήτημα του νοήματος της γλώσσας. Υπάρχει εδώ μια αναλογία που μας είναι δύσκολο να παραβλέψουμε: όπως ο Wittgenstein, με την πάροδο του χρόνου και

<sup>5</sup> Το άρθρο αυτό πρωτοδημοσιεύτηκε το 1946 στο Proceedings of the Aristotelian Society. Εμείς το έχουμε αναδημοσιεύσει στα *Philosophical Papers*.

<sup>6</sup> Η διάλεξη αυτή δημοσιεύτηκε με τον ίδιο τίτλο στα *Philosophical Papers*. Έχει μεταφραστεί και στα Ελληνικά από τον Σ. Πετρονάκο, στο περιοδικό Δευκαλίων, 1995, 13/2-3:215-230.

<sup>7</sup> Βλ *How to Do Things with Words* σελ.vi-viii.

μέσα από την ενασχόλησή του με τη φιλοσοφία, σιγά-σιγά χάνει το απλό ησυχαστικό του ενδιαφέρον, τουλάχιστον όπως αυτό πολεμικά εκφράζεται στις *Φιλοσοφικές Έρευνες*, και μας δίνει τελικά το *Περί Βεβαιότητας*, έτσι και ο Austin στρέφεται σταδιακά σε ένα πιο 'θετικό' ύφος έρευνας που είναι προφανές τόσο στο *How to Do Things with Words*, όσο και στις υπόλοιπες διαλέξεις που παραπάνω αναφέραμε.

Δεν εννοούμε εδώ ότι η φιλοσοφική πρακτική του Austin χάνει όλα τα χαρακτηριστικά της προηγούμενης περιόδου. Όμως, η θετική χροιά που διέπει το *How to Do Things with Words* είναι εμφανής και διαφοροποιεί σαφώς αυτό από τα άλλα έργα του. Το έργο αυτό έχει, άλλωστε, ασκήσει την μεγαλύτερη επιρροή. Έτσι, μετά τον θάνατο του Austin, ο John Searle συνεχίζει το έργο του δημιουργού του *How to Do Things with Words*, αναπτύσσοντας και εμβαθύνοντας τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων. Τα βιβλία του, *Speech Acts*<sup>8</sup> και *Expression and Meaning*<sup>9</sup>, αναπτύσσουν την ιδέα του Austin σε μια συστηματική θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων, την οποία ο Searle προτείνει ως εξηγητική του νοήματος και της λεκτικής επικοινωνίας, αλλά και στην προσέγγιση του για την κοινωνική πραγματικότητα στο έργο του *The Construction of Social Reality*<sup>10</sup>.

Επίσης, ο Robert B. Brandom και ο Jürgen Habermas, δύο από τους πιο σημαντικούς φιλόσοφους της εποχής μας, χρησιμοποιούν τα ομιλιακά ενεργήματα του Austin ως την βάση των θεωριών τους. Ο Brandom στηρίζεται κυρίως στον Wittgenstein και προσεγγίζει την γλώσσα ως μια κοινωνική δραστηριότητα που υπάγεται σε κανόνες, τους οποίους η ίδια η κοινωνία αναπαράγει και μαθαίνει στα μέλη της. Με βάση αυτή την θέση υποστηρίζει μια πραγματολογική θεωρία (pragmatics) για το νόημα, την οποία και χρησιμοποιεί για να εξηγήσει σε τι συνίστανται οι έννοιες, καθώς και τον τρόπο που συγκροτούνται και λειτουργούν.<sup>11</sup> Ο Habermas χρησιμοποιεί ρητά τον Austin και τα ομιλιακά του ενεργήματα, για να εξηγήσει τον τρόπο που η κοινωνία δομείται και εξελίσσεται μέσω της γλωσσικής επικοινωνίας και διάδρασης των μελών της.<sup>12</sup> Τέλος, και ο Jacques Derrida έχει επισταμένως ασχοληθεί με το *How to Do Things with Words*. Γνωστή είναι η αντιπαράθεσή του με τον Searle για θέματα ερμηνείας του Austin, αλλά και για

---

<sup>8</sup> Searle, J.R., 1969.

<sup>9</sup> Searle, 1985.

<sup>10</sup> Searle, 1995.

<sup>11</sup> Brandom, R.B., 1998, 2001.

<sup>12</sup> Habermas, J., 1985 και 1989. Βλ. επίσης Horster, D., 1992, σελ.19-31, Cooke, M., 1994, σελ. 51-95 και Καβουλάκος, K., 1996, σελ. 131-180.

γενικότερα ζητήματα της φιλοσοφίας της γλώσσας στο περιοδικό *Glyph*.<sup>13</sup> Πάντως, η θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων (στην ανάγνωσή της από τον Derrida) έχει ασκήσει γενικότερη επιρροή στον τρόπο που ο φιλόσοφος αντιλαμβάνεται την γλώσσα και το νόημα.<sup>14</sup>

Η επίδραση του Austin, και κατόπιν του Searle, ήταν καταλυτική κυρίως για τη φιλοσοφία της γλώσσας. Όπως και στη φιλοσοφία του Brandom, έτσι και εδώ, βεβαίως, πολύ μεγάλο ρόλο έχει παίξει και ο Wittgenstein με τα «γλωσσικά παιχνίδια». Όλη η νέα γενιά φιλοσόφων που ασχολείται με τη γλώσσα δεν μπορεί πια να παραβλέψει αυτή την ‘πρακτική’ διάσταση της γλώσσας, στην οποία ο Austin και ο Wittgenstein έστρεψαν την προσοχή τους. Μάλιστα, υπό την επίδραση του Austin, γίνονται απόπειρες συστηματικής αναγωγής όλης της σημασιολογίας (semantics) στην πραγματολογική διάσταση της γλώσσας (pragmatics). Το πιο κλασικό παράδειγμα μιας τέτοιας απόπειρας είναι ο μαθητής του Austin, H.P. Grice<sup>15</sup>, αλλά και ο C. Travis<sup>16</sup>.

Παράλληλα με τη φιλοσοφία της γλώσσας και η γλωσσολογία στρέφει το ενδιαφέρον της στα ομιλιακά ενεργήματα και στον επιτελεστικό χαρακτήρα της γλώσσας. Εδώ αναπτύσσεται μια τεράστια φιλολογία σχετικά με όλα τα επιμέρους ζητήματα της θεωρίας των γλωσσικών ενεργημάτων.<sup>17</sup> Η κύρια πηγή, βεβαίως, των γλωσσολόγων δεν είναι απευθείας ο Austin, αλλά κυρίως ο Searle. Αυτό είναι φυσικό από την άποψη ότι ο Austin μας δίνει ένα πρώτο γενικό περίγραμμα της θεωρίας των ομιλιακών ενεργημάτων, ενώ ο Searle είναι εκείνος που το επεξεργάζεται περαιτέρω και το αναπτύσσει ως μια συγκροτημένη και συστηματική θεωρία.

Η επίδραση του *How to Do Things with Words*, όμως, δεν σταματά εδώ. Αναφορές στον Austin και στις θέσεις του για τη γλώσσα βρίσκει κανείς σε όλο το φάσμα των κοινωνικών επιστημών. Από τη κοινωνιολογία μέχρι την ανθρωπολογία και από την αισθητική<sup>18</sup> και τη θεωρία λογοτεχνίας<sup>19</sup> μέχρι τις γυναικείες σπουδές (women’s studies). Σύγχρονο και ενδιαφέρον παράδειγμα τέτοιων αναφορών

---

<sup>13</sup> Βλ. Derrida, J., 1990, όπου αναδημοσιεύονται οι απαντήσεις του στον Searle και Searle, 1977.

Επίσης, για σχολιασμό του διαλόγου αυτού, βλ. Winspur, S., 1989, σελ. 169-188, Halion, K., 1992, σελ. 161-172 και Richmond, S., 1996, σελ.38-61.

<sup>14</sup> Cavell, S., 1995, σελ. 43-90.

<sup>15</sup> Grice, H.P., H.P., 1989.

<sup>16</sup> Travis, C., 1975.

<sup>17</sup> Βλ. ενδεικτικά. Alston, W.P., 2000 και 1964, Bach, K. & Hamish, R., 1989, Bach, K., 1994 και Sadock, J.M., 1974.

<sup>18</sup> Βλ. ενδεικτικά Walton, K.L., 1993, σελ. 85-89.

<sup>19</sup> Miller, J.H., 2001, σελ. 1-62.

αποτελεί το έργο της Judith Butler, η οποία χρησιμοποιεί την θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων για να διερευνήσει πώς λειτουργεί η γλώσσα σε διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα. Η Butler επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στην επιτελεστική δυνατότητα της γλώσσας να πληγώνει. Έτσι, ασχολείται κυρίως με τη ‘γλώσσα του μίσους’, εξετάζει τις μορφές που μπορεί να πάρει (ρατσιστική, σεξιστική, ομοφοβική γλώσσα) καθώς και την κοινωνιολογικο- πολιτική και θεωρητική σημασία της.<sup>20</sup>

Το *How to Do Things with Words* είναι, λοιπόν, ένα από τα λίγα βιβλία της εποχής του με τέτοια επιρροή πολλές σύγχρονες φιλοσοφικές παραδόσεις, αλλά και γενικότερα σε όλο σχεδόν το φάσμα των κοινωνικών επιστημών. Εδώ δεν θα αναπτύξουμε πώς ακριβώς εμπλέκεται η θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων στο έργο όλων των προαναφερθέντων θεωρητικών και στην ανάπτυξη διαφόρων πεδίων έρευνας. Ας μην ξεχνάμε ότι στην εργασία αυτή το ενδιαφέρον μας είναι κυρίως μεθοδολογικό. Γι αυτό, θα επανέλθουμε ενδεχομένως ακροθιγώς σε ορισμένα από τα ζητήματα που έχουν επισημάνει κάποιοι από τους προαναφερθέντες μελετητές, αλλά πάντα στο βαθμό που θα δια φωτίζουν τον δικό μας προβληματισμό.

Το πρώτο μας βήμα στο κεφάλαιο αυτό είναι να παρακολουθήσουμε την επιχειρηματολογία του Austin και να επισημάνουμε κατά πόσο ο ίδιος μένει πιστός στην προηγούμενη πρακτική του. Θα δούμε ότι, παρόλο που η βασική μεθοδολογία της επιχειρηματολογίας του δεν αλλάζει, ο Austin έχει περιορίσει σημαντικά την ειρωνική και κριτική του διάθεση και προσανατολίζεται πλέον στο να ερευνήσει εποικοδομητικά την περιοχή που τον ενδιαφέρει.

Κυρίως, όμως, μας ενδιαφέρει να διερευνήσουμε τι είναι εκείνο που διαφοροποιεί τελικά το *How to Do Things with Words*, τόσο από τα προηγούμενα έργα του Austin, όσο και από την υπόλοιπη, ‘κακή’, φιλοσοφία. Είδαμε τον Austin να ασκεί δριμεία κριτική σε φιλοσοφικές θεωρίες, κριτική που άφηνε αιχμές κατά της συστηματικής φιλοσοφίας γενικά. Εδώ, όμως, έχουμε ένα έργο που έχει πολλά από τα χαρακτηριστικά της συστηματικής φιλοσοφίας. Θα δούμε, π.χ., ότι υπερασπίζεται τη γενική ισχύ των θέσεών του, εισάγει ορολογία και, γενικά, φτιάχνει, το περίγραμμα μιας θεωρίας. Θα πρέπει, επομένως, να μπορούμε να εντοπίσουμε τι είναι εκείνο που καθιστά ειδικώς αυτό το έργο νόμιμο. Εξετάζοντας τι διαφοροποιεί το *How to Do*

---

<sup>20</sup> Butler, J., 1997.



*Things with Words* από την υπόλοιπη συστηματική φιλοσοφία, στην οποία ο Austin επιτίθεται, θα επιτύχουμε παράλληλα να αναδείξουμε ποιά είναι, σύμφωνα με τον Austin, τα χαρακτηριστικά της ‘καλής’ φιλοσοφίας. Τα χαρακτηριστικά αυτά θα πρέπει να αποκαλύπτονται μέσα στο ίδιο το έργο και να το καθιστούν απρόσβλητο από τις παλαιότερες κριτικές της παραδοσιακής φιλοσοφίας από τον Austin .

Έτσι, στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να ανασυγκροτήσουμε τα βασικά σημεία της επιχειρηματολογίας του Austin, ούτως ώστε να δώσουμε απάντηση σε δύο κυρίως ερωτήματα:

- α. σε τι διαφοροποιείται το *How to Do Things with Words* και τα ζητήματα που αυτό πραγματεύεται από όλα τα άλλα ζητήματα που τον έχουν απασχολήσει στα προηγούμενα έργα του, ούτως ώστε η φιλοσοφική προβληματική εδώ να αντιμετωπίζεται ‘θετικά’, δηλαδή, να αποσκοπεί σε μια νέα θεωρία για τη γλώσσα και το νόημα ;
- β. σε τι συνίσταται η ‘καλή’ φιλοσοφία κατά τον Austin; τι είναι αυτό, δηλαδή, που διαφοροποιεί τη δική του προσέγγιση από εκείνη των ‘παραδοσιακών’ φιλοσόφων;

Δυστυχώς, παρόλο που έχουν αρκετά γραφτεί για την μέθοδο του Austin, κανένας, από όσο γνωρίζουμε, δεν έχει θέσει τα παραπάνω ερωτήματα. Συνήθως, το *How to Do Things with Words* αντιμετωπίζεται ως μια κάθετη τομή στο έργο του Austin που ουδεμία σχέση έχει με τη μέθοδο που ακολουθεί στα προηγούμενα έργα του.<sup>21</sup> Αυτό φαίνεται και από την δευτερεύουσα βιβλιογραφία για τον Austin, που, σε γενικές γραμμές, είναι χωρισμένη στα δύο: είτε με θέμα τη μέθοδο του Austin (σε σχέση ενδεχομένως και με κάποιο συγκεκριμένο φιλοσοφικό πρόβλημα), είτε με θέμα κάποιο στενό ζήτημα της θεωρίας των ομιλιακών ενεργημάτων (τη διάκριση περιλεκτικού- ελλεκτικού, π.χ., ή την αυτονομία των επιτελεστικών εκφορών).<sup>22</sup> Υπονοείται, έτσι, ότι ο Austin μεταστράφηκε και απαρνήθηκε τις προηγούμενες

<sup>21</sup> Μια τέτοια θέση διατυπώνεται ρητά από τον DiGiovanna, J., 1989,σελ.189-193. Το βιβλίο αυτό πραγματεύεται τη φιλοσοφική μέθοδο του Austin, αλλά αναφέρεται μόνο στα προηγούμενα έργα του Austin. Ο συγγραφέας δικαιολογεί την παντελή παράβλεψη του *How to Do Things with Words* με τον ισχυρισμό ότι εκεί δεν εφαρμόζεται η γλωσσολογική μέθοδος του Austin. Εμείς θα προσπαθήσουμε να δείξουμε ότι σε βασικές γραμμές η μέθοδος του Austin παραμένει ίδια και σ’ αυτό το έργο.

<sup>22</sup> Εξαιρεση αποτελούν τα Warnock, G.J., 1989 και Graham, K., 1977. Και τα δύο αυτά βιβλία είναι δομημένα έτσι ώστε κάθε κεφάλαιο τους να ασχολείται με ένα διαφορετικό φιλοσοφικό πρόβλημα όπως αυτό συζητήθηκε από τον Austin. Έτσι, δίπλα στο κεφάλαιο για το πρόβλημα της γνώσης, της αλήθειας, κλπ, μπαίνει και το κεφάλαιο για τη γλώσσα. Οι δύο αυτοί συγγραφείς κάνουν ορισμένες εύστοχες παρατηρήσεις τις οποίες θα δούμε και θα σχολιάσουμε αργότερα. Και πάλι όμως, αποτυγχάνουν, νομίζουμε, να δουν την ιδιαιτερότητα του *How to Do Things with Words* από μεταφιλοσοφική σκοπιά.

μεθοδολογικές του εξαγγελίες.<sup>23</sup> Κατά τη γνώμη μας, αυτό δεν είναι ακριβές. Όπως θα επιχειρήσουμε να δείξουμε, ο Austin είναι πολύ πιο συνεπής και συνεκτικός απ' ό,τι μια τέτοια προσέγγιση μοιάζει να του αποδίδει.

## 2.2. Η πρακτική διάσταση της γλώσσας.

### 2.2.1. Η ανάγκη για μια νέα προσέγγιση του φαινομένου της γλώσσας.

Η βασική θέση του Austin στο *How to Do Things with Words* είναι ότι στην γλώσσα ενυπάρχει μια πρακτική διάσταση. Όταν μιλάμε, δεν δηλώνουμε απλώς τι πιστεύουμε, ούτε περιγράφουμε τα πράγματα ή τις προτασιακές μας στάσεις, αλλά κυρίως επιτελούμε πράξεις. Αυτός είναι, νομίζουμε, ο κεντρικός ισχυρισμός του Austin- με αυτόν ξεκινά το βιβλίο και σε αυτόν θα καταλήξει, αφού διαγράψει έναν μεγάλο κύκλο γύρω του. Η θέση αυτή απηχεί και τις απόψεις του ύστερου Wittgenstein για τη γλώσσα.

Κατά τον Austin, αυτή είναι μια 'προφανής' θέση. Προφανής και αληθής. Παραδόξως, όμως, η πρακτική διάσταση της γλώσσας έχει παραγνωριστεί από την παλαιότερη φιλοσοφία που αντιμετώπιζε την γλώσσα απλώς ως ένα σύνολο αληθών ή ψευδών δηλώσεων και περιγραφών. Ο Austin έρχεται, λοιπόν, να επιστήσει την προσοχή μας σε αυτή τη βασική για την καθημερινότητά μας, αλλά παραμελημένη από τη φιλοσοφία, πλευρά της γλώσσας.

Βλέπουμε ότι και εδώ ο Austin ξεκινά κάνοντας μια 'αρνητική' παρατήρηση. Η φιλοσοφία έχει παραβλέψει μία- την σημαντικότερη, ενδεχομένως- διάσταση της γλώσσας. Οι φιλόσοφοι έχουν υπεραπλουστεύσει για άλλη μια φορά, έχουν υπερτονίσει μια πλευρά της γλώσσας έναντι όλων των άλλων. Όμως «εμείς, δηλαδή ακόμα και οι φιλόσοφοι, θέτουμε κάποια όρια στον αριθμό των ανοησιών που είμαστε διατεθειμένοι να αποδεχθούμε ότι λέμε».<sup>24</sup> Έτσι, έχει παρατηρηθεί, συνεχίζει ο Austin, ότι πολλές από τις εκφορές που χρησιμοποιούμε, παρά το γεγονός ότι δεν είναι δηλώσεις, ούτε περιγραφές, δεν είναι εύκολο να χαρακτηριστούν ανόητες. Ο πρωτοπόρος σε σχέση με αυτή την ανακάλυψη είναι, υποστηρίζει, ο Kant. Απέναντι σε αυτή την διαπίστωση, όμως, η πρώτη αντίδραση της φιλοσοφίας ήταν να

<sup>23</sup> DiGiovanna, ο.π.

<sup>24</sup> *How to Do Things with Words*, σελ 2/ *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, σελ. 21. Το *How to Do Things with Words* έχει προσφάτως μεταφραστεί στα ελληνικά. Την μετάφραση αυτή σε γενικές γραμμές θα επιχειρήσουμε να ακολουθούμε, προκειμένου να συμβάλουμε κι εμείς στην καθιέρωση μιας ενιαίας ορολογίας στα ελληνικά. Σε αυτή την μετάφραση θα παραπέμπουμε όταν παραθέτουμε χωρία του έργου. Επίσης, θα παραπέμπουμε διπλά πρώτα στο αγγλικό κείμενο και μετά στο ελληνικό.

υποστηρίζει ότι όσες προτάσεις δεν είναι επαληθεύσιμες, αποτελούν «ψευδο-δηλώσεις». Οι προτάσεις αυτές, όμως, που δεν μπορούν να αποτιμηθούν με όρους αλήθειας ψεύδους και μόνο είναι πολλές και δεν μπορούν να θεωρηθούν όλες «περιγραφικές» ή «διαπιστωτικές».<sup>25</sup>

Ο μόνος φιλόσοφος που αναφέρεται ρητά στις πρώτες σελίδες του *How to Do Things with Words* είναι ο Kant. Οι παράγραφοι αυτές, όμως, συνοψίζουν την αντίδραση του Austin απέναντι σε όλη την προηγούμενη φιλοσοφία της γλώσσας, από τον Frege και τον Russell έως τους λογικούς θετικιστές. Το *How to Do Things with Words* βρίσκεται στον αντίποδα μιας απόπειρας ανάλυσης της γλώσσας ως σύνολο αληθών ή ψευδών δηλωτικών προτάσεων. Τέτοιες προσπάθειες ανάλυσης και αναγωγής της γλώσσας σε μια 'ιδανική γλώσσα', κάθε πρόταση της οποίας θα μπορούσε σαφώς να αντιστοιχηθεί σε μια τιμή αλήθειας, αποτελούν τον κοινό παρονομαστή της προσέγγισης όλων των παραπάνω φιλοσόφων. Ο Austin, όμως, δεν πρόκειται εδώ να ασχοληθεί επισταμένως με τις θέσεις και τα επιχειρήματά τους, όπως έκανε στο *Sense & Sensibilia*, ούτε καν να τους αναφέρει. Αντιθέτως, παίρνει ως δεδομένο ότι η προσέγγιση αυτή δίνει μια πολύ περιορισμένη εικόνα για την γλώσσα και απλώς προχωρά παρακάτω, στην δική του θεώρηση.

### 2.2.2. Διάκριση επιτελεστικών- δηλωτικών εκφορών.

Προκειμένου να τονίσει την επιτελεστική χροιά της γλώσσας, ο Austin αρχικά θα αποπειραθεί να απομονώσει τις προτάσεις αυτές που, ενώ έχουν τη μορφή των δηλώσεων, η λειτουργία τους εντός της γλωσσικής μας πρακτικής διαφέρει. Η διαφορά τους συνίσταται (α) στο ότι δεν δηλώνουν, ούτε περιγράφουν ή διαπιστώνουν κάτι, και ως εκ τούτου δεν μπορούν να χαρακτηρισθούν ως αληθείς ή ψευδείς και (β) η εκφορά τους *συνιστά* την τέλεση μιας πράξης ή μέρους μιας πράξης (μιας πράξης η οποία δεν θα περιγραφόταν απλώς ως το να λέει κανείς κάτι).<sup>26</sup>

Έτσι, όταν κανείς βρίσκεται στο μέσο μιας γαμήλιας τελετής και, μπροστά στον ιερέα, πει «δέχομαι», δεν περιγράφει τις προθέσεις του, ούτε κάνει απλώς μια δήλωση, αλλά επιτελεί μια πράξη, παντρεύεται. Ο Austin δίνει πολλά παραδείγματα τέτοιων εκφορών:

- «στοιχηματίζω πέντε ευρώ ότι αύριο θα βρέξει»
- «σου υπόσχομαι ότι θα έρθω αύριο»

<sup>25</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 1-4/ 20-23.

- «ονομάζω αυτό το πλοίο βασίλισσα Ελισάβετ»
- «με το παρόν κληροδοτώ το χρυσό μου ρολόι στον αδερφό μου»

Αυτά είναι όλα παραδείγματα προτάσεων, των οποίων η εκφορά συνιστά και την επιτέλεση μιας πράξης, εδώ του στοιχήματος, της υπόσχεσης, της βάπτισης, της κληροδότησης. Ίδιον αυτής της κατηγορίας εκφορών είναι ότι δεν μπορούν να χαρακτηριστούν αληθείς ή ψευδείς. Το ότι οι εκφορές αυτές δεν επιδέχονται τιμή αλήθειας είναι, κατά τον Austin, «τόσο προφανές όσο προφανές είναι ότι το επιφώνημα «Διάολε!» δεν μπορεί να είναι ούτε αληθές ούτε ψευδές».<sup>27</sup> Οι εκφορές αυτές δεν περιγράφουν κάτι, ούτως ώστε να το περιγράψουν αληθώς ή ψευδώς, αλλά αποτελούν πράξεις. Η εκφορά τους είναι απαραίτητη για να επιτελεστεί επιτυχώς η πράξη την οποία συνιστούν. Γι' αυτό και ο Austin θα ονομάσει τις εκφορές αυτές «επιτελεστικές εκφορές» (*performative utterances*) ή «επιτελεστικά» (*performatives*) - εν αντιθέσει με τις «διαπιστωτικές» (*constatives*), στις οποίες εντάσσει δηλώσεις, περιγραφές και γενικά ό,τι μπορεί να αποτιμηθεί με τιμή αλήθειας.<sup>28</sup>

### 2.2.3. Συνθήκες ευστοχίας.

Οι επιτελεστικές εκφορές δεν αποτιμώνται, λοιπόν, με όρους αλήθειας-ψεύδους. Όμως αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπόκεινται σε κανενός είδους αξιολόγηση. Είναι, εξάλλου προφανές ότι δεν αρκεί κανείς να πει κάποια λόγια για να επιτύχει την επιτέλεση μιας πράξης όπως οι παραπάνω. Μια πρώτη 'προφανής' συνθήκη που θέτει ο Austin ως όρο για να είναι επιτυχημένη είναι ο ομιλητής να μιλά 'σοβαρά'. Αυτό το αίτημα έχει διπλή σημασία: αφενός, η εκφορά θα πρέπει να συνοδεύεται από κάποια 'εσωτερική' ή 'νοητική' πράξη. Θα πρέπει, δηλαδή, ο ομιλητής να εννοεί αυτά που λέει. Αφετέρου, ο Austin επιδιώκει να αποκλείσει από τη θεωρία του όλες τις 'παρασιτικές' μορφές λόγου, όπως το να αστειεύεται κανείς, να παίζει θέατρο, να γράφει ποίηση κ.λπ.<sup>29</sup> Παρόλο που και ο ίδιος παραδέχεται ότι είναι λίγο ασαφές το τι θα χαρακτηριστεί ως 'σοβαρή' εκφορά, ο Austin επιμένει ότι μια τέτοια παραδοχή

<sup>26</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.5 /24.

<sup>27</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.6/25.

<sup>28</sup> Βλ. *How to Do Things with Words*, σελ.4-7/23-26.

<sup>29</sup> Βλ. *How to Do Things with Words* σελ. 8-10/27-29. Στο σημείο αυτό έγκειται και η βασική κριτική που απευθύνει ο J. Derrida στον Austin. Σύμφωνα με τον Derrida δεν μπορεί κατ' αρχήν να υπάρξει διαχωρισμός μεταξύ 'σοβαρών' και 'παρασιτικών' μορφών λόγου. Άλλωστε, αν η μυθοπλασία συνιστά μη σοβαρή εκφορά, όλες οι εκφορές που χρησιμοποιεί ο Austin ως παραδείγματα θα πρέπει να θεωρηθούν παρασιτικές. (Βλ. Halton K., 1992 και Patellis I./Πατέλλη, I., 1984). Αν όμως θεωρήσουμε την διάκριση αυτή ως μια 'χαλαρή', καθημερινή ή πραγματιστική διάκριση που δεν εγείρει θεμελιωτική ισχύ, το επιχείρημα του Derrida αποδυναμώνεται. Βλ. Τσινόρεμα, Β., 1996.

είναι απαραίτητη, αλλά και κοινός τόπος, όταν μιλάμε για το νόημα μιας οποιασδήποτε εκφοράς.

Παράλληλα, για να είναι επιτυχημένη μια επιτελεστική εκφορά θα πρέπει και οι συνθήκες να το ευνοούν. Έτσι, δεν θα κατορθώσει κανείς να παντρευτεί (με θρησκευτικό γάμο) αν δεν βρίσκεται σε εκκλησία, δίπλα στον μέλλοντα σύζυγό του, μπροστά στον ιερέα, αν δεν υπάρχει ένας ορισμένος κουμπάρος κ.λπ. Προφανώς, λοιπόν, δεν αρκεί να πει κανείς «δέχομαι», αν δεν είναι ο κατάλληλος άνθρωπος να το πει στις κατάλληλες συνθήκες, και αν η εκφορά του αυτή δεν συνοδεύεται ενδεχομένως και από άλλες πράξεις που χρειάζεται παράλληλα να επιτελεστούν.

Ήδη από το πρώτο κεφάλαιο, επομένως, ο Austin ορίζει τις «επιτελεστικές» του εκφορές γύρω από δύο άξονες, βάσει των οποίων προσεγγίζει γενικά το ζήτημα της γλώσσας: από την μία έχουμε τις *προθέσεις* του ομιλητή, την εσωτερική ή νοητική του διάθεση, και από την άλλη τις *συμβάσεις* που επιβάλλουν οι περιστάσεις εκφοράς. Οι προθέσεις και οι συμβάσεις είναι τα δύο χαρακτηριστικά γύρω από τα οποία κινούνται, λίγο πολύ, όλες οι θεωρίες που σχετίζουν το νόημα με τη γλωσσική χρήση.

Ο Strawson είναι από τους πρώτους που έδωσαν έμφαση σε αυτές τις δύο διαστάσεις αποτίμησης των ομιλιακών ενεργημάτων, στο άρθρο του “Intention and Convention in Speech Acts”. Όμως, εκλαμβάνει τις ‘συμβάσεις’, στις οποίες αναφέρεται ο Austin στενά ως θεσμούς ή νομικές συμβάσεις ή τελετουργικές διαδικασίες. Έτσι χωρίζει τα ομιλιακά ενεργήματα σε δύο κατηγορίες, αυτά που κρίνονται βάσει του πόσο επιτυγχάνουν να εκφράσουν μια πρόθεση, και σε αυτά που κρίνονται ανάλογα με το κατά πόσο επιτυγχάνουν να φέρουν εις πέρας μια συμβατική διαδικασία. Η πρώτη ανάγει το νόημά της αποκλειστικά στις προθέσεις των ομιλητών και στο κατά πόσο αυτές αναγνωρίζονται από το ακροατήριο. Η δεύτερη ανάγεται στο κατά πόσο έχει επιτυχώς ενταχθεί σε μια αυστηρά ‘θεσμική’, ή ακόμα και ‘νομική’, όπως ο Strawson εννοεί την ‘συμβατική’ διαδικασία.<sup>30</sup>

Όμως, οι συμβάσεις και οι συμβατικές διαδικασίες, στις οποίες αναφέρεται ο Austin δεν θα πρέπει να νοηθούν ως στενά θεσμοθετημένες ‘νομικές’ πράξεις (πράξεις όπως ένας γάμος ή η κληροδότηση περιουσίας), αλλά και ως γλωσσικές συμβάσεις ή, γενικά, πρακτικές που για την τέλεσή τους εμπλέκουν την γλώσσα. Έτσι, μια υπόσχεση, μια προσταγή ή ακόμα και μια δήλωση αποτελούν συμβατικές

<sup>30</sup> Βλ. Strawson, 1969, σελ. 380-400.

διαδικασίες, από την άποψη ότι για να εκληφθούν ως τέτοιες, θα πρέπει να επιτελεστούν από συγκεκριμένο άνθρωπο (κάποιον που να έχει το κύρος ή την εξουσία ή την αυθεντία για να τις επιτελέσει), σε κατάλληλες περιστάσεις και ακολουθώντας μια κοινωνικά αποδεκτή διαδικασία. Ακόμα και η εκφορά μιας αληθούς δήλωσης, όπως της δήλωσης «η γη γυρίζει», π.χ., δεν θα ήταν αποδεκτή αν εκφωνούνταν στη διάρκεια μιας γαμήλιας τελετής, ενώ θα ήταν αποδεκτή στη διάρκεια ενός μαθήματος ή μιας σχετικής με το θέμα συζήτησης. Και αυτό έχει να κάνει με τις συμβάσεις που διέπουν γενικά την κοινωνική μας συμπεριφορά, συμπεριλαμβανομένης και της γλωσσικής δραστηριότητας.

Κατά τη γνώμη μας, λοιπόν, η προσέγγιση του Strawson παρερμηνεύει τις ‘συμβατικές διαδικασίες’ στις οποίες αναφέρεται ο Austin, καθώς υπαινίσσεται ότι μόνο πράξεις που εντάσσονται στα πλαίσια θεσμών ή νόμων (πράξεις μόνο όπως ο γάμος ή η κληροδότηση περιουσίας κλπ) αποτελούν συμβατικές πράξεις. Μια τέτοια ερμηνεία διαφαίνεται και από τα παραδείγματα που ο Strawson χρησιμοποιεί, όταν μιλά για συμβατικές πράξεις, αλλά και από τη διάζευξη που υπαινίσσεται: τα γλωσσικά ενεργήματα αναλύονται κατ’ αυτόν ή με αναφορά σε συμβάσεις ή με αναφορά σε πρόθεση. Όμως, η ανάγνωση αυτή αδυνατίζει τα ομιλιακά ενεργήματα, αφού τους αφαιρεί αυτή την *διπλή εξάρτηση κάθε ομιλιακού ενεργήματος τόσο από το ομιλών υποκείμενο (και τις προθέσεις ή στάσεις του) όσο και από τις γενικότερες κοινωνικο-γλωσσικές συμβάσεις*. Κατά τη γνώμη μας, μία από τις αιτίες που η θεωρία του Austin αξίζει ιδιαίτερης μνείας και προσοχής είναι αυτή η ισορροπία που προσπαθεί να κρατήσει, αποτιμώντας τις εκφορές βάσει και των δύο αυτών συνισταμένων. Διότι, σε ό,τι αφορά τον Austin, και οι δύο αυτοί άξονες εντάσσονται στην θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων ως όροι ή συνθήκες που θα πρέπει να πληρούνται, προκειμένου μια εκφορά να έχει νόημα. Ο Austin ονομάζει τους όρους αυτούς «συνθήκες ευστοχίας» (“felicity conditions”), και τις περιγράφει ως εξής:

- a1. Πρέπει να υπάρξει μια αποδεκτή συμβατική διαδικασία, η οποία να έχει κάποια συγκεκριμένα συμβατικά αποτελέσματα και η διαδικασία αυτή να περιλαμβάνει την εκφορά συγκεκριμένων λέξεων από συγκεκριμένα πρόσωπα σε συγκεκριμένες περιστάσεις. Επιπλέον,
- a2. Πρέπει τα συγκεκριμένα πρόσωπα και περιστάσεις σε μια δεδομένη περίπτωση να είναι τα κατάλληλα για την επίκληση (και την εκτέλεση) της συγκεκριμένης διαδικασίας που θα επικαλεστούν.

b1. Η διαδικασία πρέπει να εκτελείται από όλους τους συμμετέχοντες σωστά και,

b2. Ολοκληρωμένα.

γ1. Όταν, όπως συμβαίνει συχνά, η διαδικασία προορίζεται να εφαρμοστεί από πρόσωπα που έχουν συγκεκριμένες σκέψεις και αισθήματα, ή να για να εξασφαλίσει μια συγκεκριμένη επακόλουθη συμπεριφορά από την πλευρά των συμμετεχόντων, τότε κάποιος που συμμετέχει, και άρα επικαλείται τη διαδικασία, πρέπει να έχει πραγματικά αυτές τις σκέψεις ή τα αισθήματα, και οι συμμετέχοντες πρέπει να έχουν την πρόθεση να συμπεριφερθούν όπως αναμένεται, και επιπλέον,

γ2. Πρέπει πράγματι να συμπεριφερθούν έτσι τελικά.

Οι περιορισμοί αυτοί, είναι, λέει ο Austin, ‘προφανείς’. Παρατηρούμε δε ότι ο Austin ρητά διαφοροποιεί τις συνθήκες a και b, που επισημαίνονται με λατινικούς χαρακτήρες, από τις συνθήκες γ που και στο πρωτότυπο επισημαίνονται με ελληνικούς χαρακτήρες. Έτσι, ενώ τα a,b αναφέρονται στις *συμβάσεις* ή τις συμβατικές διαδικασίες που επιβάλλονται από τις περιστάσεις εκφοράς, οι συνθήκες γ έχουν να κάνουν με τις *προθέσεις*, τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ομιλητών.

Παρόλο που οι επιτελεστικές εκφορές δεν επιδέχονται τιμές αλήθειας, μπορούν να αποτιμηθούν, βάσει του αν επιτυγχάνουν να επιτελέσουν το σκοπό τους. Έτσι, δεν γίνεται προφανώς να στοιχηματίσω ‘ψευδώς’. Μπορεί, όμως, να μην *επιτύχω* να στοιχηματίσω, αν ο άλλος, π.χ., δεν αποδεχθεί το στοίχημα, ή αν δεν είναι παρών ή, επίσης, αν το στοίχημα δεν είναι ειλικρινές από μέρος μου, αν, δηλαδή, εγώ δεν έχω σκοπό να δώσω τα χρήματα σε περίπτωση που χάσω. Υπάρχουν πολλοί τρόποι να αστοχήσει μια επιτελεστική εκφορά, ανάλογα με το ποιά από τις παραπάνω συνθήκες παραβιάζεται. Ο Austin θα αποπειραθεί, λοιπόν, κατ’ αρχάς να συστηματοποιήσει τις περιπτώσεις «αστοχιών» (“infelicities”), όπως τις αποκαλεί, από τις οποίες υποφέρουν οι επιτελεστικές εκφορές. Η συστηματοποίηση αυτή παραπέμπει στον προηγούμενο πίνακα σχετικά με τις συνθήκες ευστοχίας. Έτσι, οι

‘δυσλειτουργίες’ ή ‘αστοχίες’<sup>31</sup> (infelicities), αντιστοίχως με στις συνθήκες ευστοχίας, χωρίζονται σε a, b και γ ως εξής:

*ab Εμπλοκές (misfires):* Πρόκειται για αστοχίες που έχουν ως αποτέλεσμα την μη επίτευξη της πράξης, για την εκτέλεση της οποίας κατασκευάστηκε η λεκτική διατύπωση. Στις περιπτώσεις αυτές η διαδικασία που σκοπεύουμε να επικαλεστούμε είναι είτε παράτυπη είτε ‘κακοστημένη’. Εδώ η πράξη μας είναι ‘κατά πρόθεση’, αλλά αποτυγχάνει, διότι δεν τηρήθηκε η σύμβαση. Έτσι, π.χ., παρόλο που είχαμε την πρόθεση να παντρευτούμε, τελικά θα έλεγε κανείς ότι ‘κάναμε κάτι σαν γάμο’. Η πράξη δεν επιτεύχθηκε είτε επειδή:

a. έχουμε ατυχή επίκληση της διαδικασίας, οπότε μιλάμε για *λανθασμένες επικλήσεις* (ή «*δυσεπικλήσεις*»), (*misinvocations*) και το αποτέλεσμα είναι η πράξη να *ακυρώνεται*. Οι *λανθασμένες επικλήσεις* μπορούν να είναι δύο ειδών:

a1.[ο Austin δεν ονοματίζει το πρώτο είδος]: όταν δεν υπάρχει μια διαδικασία.

a2. *Λανθασμένες εφαρμογές* (ή «*δυσεφαρμογές*»)- (*misapplications*): όταν η διαδικασία δεν μπορεί να εφαρμοστεί με τον τρόπο που επιχειρήθηκε.

b. κάνουμε κάποιο στραβοπάτημα κατά την εκτέλεση της διαδικασίας. Στην περίπτωση αυτή μιλάμε για *λανθασμένες εκτελέσεις* (ή «*δυσεκτελέσεις*»)- (*misexecutions*) που έχουν ως αποτέλεσμα να *πλήττειται* η πράξη. Οι *λανθασμένες εκτελέσεις* μπορούν επίσης να είναι δυο ειδών:

b1. *Ελατώματα (flaws)*: η πράξη αναστέλλεται ή ματαιώνεται από κάποιο ελάττωμα.

b2. *Εμπόδια (hitches)*: η πράξη αναστέλλεται ή ματαιώνεται

---

<sup>31</sup> Η μετάφραση των Μπίστη/ Χρόνη χρησιμοποιεί τον όρο ‘δυσλειτουργίες’. Εμείς θα προτιμήσουμε τον όρο ‘αστοχίες’ για να υπάρχει αναλογία με τις ‘συνθήκες ευστοχίας’. Αναφερόμενοι στα είδη των αστοχιών θα αναφέρουμε την μετάφραση τους ως ‘εμπλοκές’, ‘δυσεπικλήσεις’, ‘δυσεκτελέσεις’, ‘δυσεφαρμογές’, αλλά, σε ό,τι αφορά τα τρία τελευταία, προτιμούμε να τα μεταφράσουμε περιφραστικά ως ‘λαθεμένες/ ατυχείς επικλήσεις, εκτελέσεις, εφαρμογές’ αντίστοιχα.



από κάποιο εμπόδιο.

γ. Καταχρήσεις (abuses): Πρόκειται για αστοχίες, όπου η πράξη επιτυγχάνεται μεν, είναι, όμως, πράξη «κατά δήλωση, αλλά κούφια». Στις περιπτώσεις αυτές οι διαδικασία εκτελείται χωρίς πρόβλημα, δεν συνοδεύεται, όμως, από τις αντίστοιχες πνευματικές ή εσωτερικές πράξεις. Παράδειγμα τέτοιας δυσλειτουργίας είναι να υποσχεθώ κάτι χωρίς να έχω καμία πρόθεση να κρατήσω την υπόσχεσή μου. Η πράξη έχει επιτελεστεί, όμως είναι «κούφια», γιατί δεν συνοδεύεται από την αντίστοιχη πρόθεση. Άλλο παράδειγμα είναι να πω «δέχομαι» στο μέσο μιας γαμήλιας τελετής, όπου όλη η διαδικασία θα κυλήσει ομαλά, αλλά εγώ θα είμαι ήδη παντρεμένος. Όπως παρατηρεί ο Austin, η πράξη αυτή θα είναι κούφια, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχει κατ' ουσία επιτελεστεί ή ότι δεν μας δεσμεύει ως προς τις συνέπειες, τα αποτελέσματα και τις επιδράσεις της. Και τις καταχρήσεις ο Austin τις χωρίζει σε δύο υποκατηγορίες, χωρίς όμως να εξηγεί πολλά γι' αυτές:

γ1. Ανειλικρίνιες (Insincerities)

γ2. ;<sup>32</sup>

Παρακολουθήσαμε εδώ την απόπειρα του Austin να συστηματοποιήσει, ή να σχηματοποιήσει, τις περιπτώσεις αστοχιών.<sup>33</sup> Θα πρέπει, βέβαια, να αναφέρουμε ότι στην σχηματοποίηση αυτή βοηθήσαμε κι εμείς, αφού στο κείμενο του Austin, πέραν από έναν πίνακα υπό μορφή δέντρου, που δίνεται στην σελ. 18, όλες οι υπόλοιπες επεξηγήσεις δίνονται ατάκτως και σε μορφή συνεχούς κειμένου. Ο Austin, πάντως, χωρίζει τις αστοχίες σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, και κάθε μια από τις κατηγορίες αυτές σε δύο υποκατηγορίες, έτσι ώστε σε κάθε δυσλειτουργία να αντιστοιχεί και μία συνθήκη ευστοχίας. Πάλι, λοιπόν, έχουμε την κατηγορία a, b που αναφέρεται σε προβλήματα που μπορούν να προκληθούν, όταν μία σύμβαση (μια συμβατική διαδικασία) δεν ακολουθηθεί σωστά και την κατηγορία γ (που σημειώνεται με το ελληνικό γράμμα και στο πρωτότυπο), που αναφέρεται σε προβλήματα που

<sup>32</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 18/38. Στο (γ) το ερωτηματικό είναι του Austin .

<sup>33</sup> Βλ. *How to Do Things with Words*, σελ. 13-52/32-73.

προκύπτουν, όταν η εκφορά του ομιλητή δεν συνάδει με τις προθέσεις του. Όταν εντοπίζεται μια δυσλειτουργία τύπου a, b, επομένως, μιλάμε για μία «κατά πρόθεση» επιτελεστική εκφορά, και όταν εντοπίζουμε δυσλειτουργία τύπου γ για μία «κατά δήλωση» επιτελεστική εκφορά.

Παρά τη συστηματοποίηση αυτή, λοιπόν, ο Austin σπεύδει να προσθέσει ότι «αυτές οι διακρίσεις δεν είναι άκαμπτες και, πιο συγκεκριμένα, ότι δεν πρέπει να επιμένουμε ιδιαίτερα σε τέτοιες εκφράσεις όπως οι «κατά πρόθεση» και «κατά δήλωση».<sup>34</sup> Κατ' αυτό τον τρόπο μας προδιαθέτει για αυτό που θα ακολουθήσει στις αμέσως επόμενες σελίδες: την άρση των ίδιων των διακρίσεών του. Έτσι, μόλις παραθέσει τον πίνακα των αστοχιών, αμέσως μετά θέτει τρεις ερωτήσεις:

1. Σε ποιές κατηγορίες «πράξεων» βρίσκει εφαρμογή η ιδέα της δυσλειτουργίας; Δηλαδή, πόσο διαδεδομένες είναι οι αστοχίες;
2. Πόσο πλήρης είναι η παραπάνω ταξινόμηση των αστοχιών;
3. Είναι αυτές οι κατηγορίες αστοχιών αμοιβαία αποκλειόμενες;

Η απάντηση του Austin στην ερώτηση 1 είναι ότι στις αστοχίες υπόκειται κάθε πράξη με συμβατικό χαρακτήρα, κάθε τελετουργική ή εθιμοτυπική πράξη, όπως επίσης και «νομικές πράξεις» (πράξεις που απασχολούν τους νομικούς) ή πράξεις που εμπíπτουν στην δικαιοδοσία της ηθικής. Έτσι, ακόμα και μη λεκτικές πράξεις μπορούν να προσβληθούν από τις ίδιες ασθένειες που προσβάλλουν και τα επιτελεστικά (με εξαίρεση τις αστοχίες τύπου a, που προϋποθέτουν λεκτική εκφορά). Η πεποίθηση ότι όλα αυτά τα είδη πράξεων πρέπει να αποτιμώνται ως αληθή ή ψευδή είναι λάθος και δυσκολεύει τη ζωή τόσο τον νομικών, όσο και όσων αποπειρώνται την αποτίμηση ηθικών προτάσεων.

Παρατηρούμε, λοιπόν, εδώ τον Austin να εξισώνει τις επιτελεστικές εκφορές με κάθε συμβατική πράξη, με κάθε πράξη που, για να επιτελεστεί, χρειάζεται τη συμμόρφωση σε κάποιο τελετουργικό κώδικα ή κανόνα. Ήδη, εξάλλου, έχει παρατηρήσει ότι πολλές φορές μπορούν να επιτελεστούν πράξεις, όπως το να στοιχηματίσει κανείς ή να παντρευτεί, χωρίς την εκφορά λέξεων.<sup>35</sup> Τώρα ολοκληρώνει την εξίσωση, θέτοντας όλες τις συμβατικές πράξεις και ως υποκείμενες στις 'συνθήκες ευστοχίας' του.<sup>36</sup>

<sup>34</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 17/ 37.

<sup>35</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 8/ 27.

<sup>36</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 18-20/ 39-41.

Θα πρέπει να επιμείνουμε εδώ ότι, κατά τη γνώμη μας, με την λέξη ‘σύμβαση’ ή ‘διαδικασία’, ο Austin εννοεί οτιδήποτε υπόκειται σε κανόνες. Δεν μιλά, δηλαδή, μόνο για ‘νομικές’ ή ‘θρησκευτικές’ συμβατικές διαδικασίες, όπως ένας γάμος ή μια διαθήκη, αλλά για οτιδήποτε χρειάζεται την προσαρμογή μας σε κανόνες για την επιτέλεση ή την αναγνώριση μιας πράξης. Συμβατική πράξη, υπό αυτή την έννοια, λοιπόν, είναι και το να δώσεις μια υπόσχεση, ή να απειλήσεις, να προειδοποιήσεις ή να συμβουλεύσεις κάποιον. Διαφορετικά τα συμπεράσματα για τα οποία ήδη μας προετοιμάζει ο Austin μοιάζουν αυθαίρετα. Εδώ, αντιθέτως, θα πρέπει ήδη ο μελετητής να υποψιάζεται: ότι, κατά τον Austin, ολόκληρη η γλωσσική επικοινωνία είναι μια διαδικασία που υπόκειται σε κανόνες. Ολόκληρη, λοιπόν, υπόκειται και σε ‘αστοχίες’. Ο Austin έχει ήδη αρχίσει μια συστηματική δουλειά για την υπονόμηση και, τελικά, την άρση της αρχικής του διάκρισης μεταξύ επιτελεστικών και διαπιστωτικών εκφορών. Αυτό γίνεται ρητό αμέσως πιο κάτω:

Τέλος, μπορούμε να ρωτήσουμε –κι εδώ πρέπει να ανοίξω μερικά από τα χαρτιά μου- αν η ιδέα της δυσλειτουργίας βρίσκει εφαρμογή σε εκφορές που είναι δηλώσεις...Για παράδειγμα, δηλώσεις που αναφέρονται σε κάτι που δεν υπάρχει, όπως φερ’ ειπείν «Ο τωρινός βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός». Θα είχαμε ίσως τον πειρασμό να παραλληλίσουμε το παραπάνω με το να θέλεις να κληροδοτήσεις κάτι που δεν σου ανήκει...Δεν είναι μια δήλωση που αναφέρεται σε κάτι που δεν υπάρχει, όχι τόσο ψευδής, όσο μάλλον άκυρη· κι όσο εξετάζουμε μια δήλωση όχι ως πρόταση (...), αλλά ως ομιλιακό ενέργημα, τόσο περισσότερο εξετάζουμε το όλο πράγμα ως μία πράξη. Ή πάλι, υπάρχουν φανερές ομοιότητες μεταξύ ενός ψέματος και μιας ψευδούς υπόσχεσης...»<sup>37</sup>

Συνεχίζοντας στην ίδια γραμμή επιχειρηματολογίας, ένα κεφάλαιο πιο κάτω ο Austin εξαρτά ρητά την *ευστοχία μιας επιτελεστικής εκφοράς από την αλήθεια ορισμένων δηλώσεων*. Οι επιτελεστικές εκφορές, παρατηρεί ο Austin, υπαινίσσονται ή συνεπάγονται ή προϋποθέτουν την αλήθεια ορισμένων δηλώσεων ή γεγονότων, όπως ακριβώς και οι δηλωτικές εκφορές. Για παράδειγμα, για να είναι επιτυχές το επιτελεστικό «σε προειδοποιώ ότι ο ταύρος ετοιμάζεται να χιμήξει» θα πρέπει να

<sup>37</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 20/ 40-41.

είναι αλήθεια ότι ο ταύρος ετοιμάζεται να χιμήξει.<sup>38</sup> Αυτή είναι μια ακόμα ομοιότητα με τις δηλώσεις. Έτσι, για να δηλώσει κανείς αληθώς ότι τα παιδιά του Τζων είναι φαλακρά, θα πρέπει ο Τζων να έχει παιδιά (και αυτά είναι και φαλακρά). Ομοίως, για να υποσχεθεί κανείς εύστοχα, θα πρέπει να είναι αληθές ότι υποσχέθηκε, ακολουθώντας κάποια από τις διαδικασίες που είθισται για να δίνουμε υποσχέσεις και ότι έχει αληθώς δεσμευτεί να κάνει κάτι. Κατά τον Austin, όσο ‘σκανδαλώδης’ και αντιφατική είναι η δήλωση: «η γάτα είναι στο χαλάκι, αλλά δεν το πιστεύω», άλλο τόσο παράλογο είναι να πει κανείς «υπόσχομαι ότι x, αλλά δεν οφείλω να το κάνω».<sup>39</sup>

Με τα παραπάνω, ο Austin έχει ήδη αρχίσει να μας προετοιμάζει ότι σκοπός του δεν είναι να κάνει μια νέα διάκριση, αυτή μεταξύ επιτελεστικών και δηλωτικών/ διαπιστωτικών εκφορών, αλλά να αποσταθεροποιήσει την αυτονομία και την πρωτοκαθεδρία των δηλωτικών προτάσεων. Για τον σκοπό αυτό, βλέπουμε τον Austin ήδη να αναιρεί την απόλυτη διάκριση επιτελεστικού -δηλωτικού που ο ίδιος πριν εισήγαγε. Η διαλεκτική αυτή κίνηση είναι παρούσα από την αρχή και σε όλο το *How to Do Things with Words*. Είναι δε απαράμιλλος ο τρόπος που ο Austin διαρκώς εισάγει και αίρει διακρίσεις. Θα επιμείνουμε, λοιπόν, σε αυτό καθότι πιστεύουμε ότι αυτή η επιχειρηματολογική πρακτική είναι εν μέρει το κλειδί για να κατανοήσει κανείς το κείμενο, αλλά και τη μέθοδο του Austin.

Αν λοιπόν, με την ερώτηση 1, ο Austin μας προετοιμάζει για την μελλοντική συγχώνευση του επιτελεστικού και του δηλωτικού χαρακτήρα των εκφορών, με τις επόμενες δύο ερωτήσεις ουσιαστικά αναιρεί όλη την προηγούμενη συστηματοποίηση των αστοχιών.

Υπενθυμίζουμε ότι η ερώτηση 2 ρωτά κατά πόσο η προηγούμενη ταξινόμηση των αστοχιών ήταν πλήρης. Ο Austin απαντά ότι κάθε άλλο παρά πλήρης είναι ο πίνακας εφόσον (α) τα επιτελεστικά υπόκεινται και σε πολλές άλλες διαστάσεις αποτυχίας, στις οποίες υπόκεινται όλες οι πράξεις. Μπορούν, π.χ., να γίνονται από καταναγκασμό ή απροσεξία ή τυχαία, (β) τα επιτελεστικά επίσης προσβάλλονται από αποτυχίες που πλήττουν όλες τις εκφορές, όταν π.χ. εκφέρονται στη σκηνή ενός θεάτρου ή στην απαγγελία ενός ποιήματος. Όλες αυτές τις «παραφθορές» του παρασιτικού λόγου ο Austin θέλει να τις θέσει εκτός της θεωρίας του. Τέλος (γ)

<sup>38</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 55/ 76. Βλ. και πιο κάτω (σελ.203 κ.ε.) σχετικά με τη διαμάχη Russell (1905/1975) και Strawson (1950β), στα “On Denoting” και “On Referring”, αντίστοιχα.

<sup>39</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 39-52/ 60-73.

υπάρχουν πάντα και οι περιπτώσεις μη κατανόησης ή παρανόησης, τις οποίες ο Austin δεν έχει συμπεριλάβει στις ‘αστοχίες’ του.<sup>40</sup>

Στην ερώτηση 3, τώρα, που ρωτά αν οι αστοχίες αυτές είναι αμοιβαία αποκλειόμενες, ο Austin απαντά, ‘προφανώς όχι’. Αφενός επειδή, όπως παρατηρεί, «τα πράγματα μπορούν να πάνε στραβά με δύο τρόπους μαζί», και αφετέρου, διότι οι τρόποι αυτοί μπορούν «να διαχέονται ο ένας στον άλλο». Αν, π.χ., υποσχεθώ ανειλικρινώς σε έναν γάιδαρο ότι θα του δώσω ένα καρότο, ή αν πάω απρόσκλητος στο λιμάνι, και κλωστήσω τους τάκους ενός πλοίου φωνάζοντας «βαφτίζω το πλοίο κ. Στάλιν», προφανώς δεν θα επιτύχω ούτε την πράξη της υπόσχεσης, ούτε την πράξη της βάρφτισης. Οι λόγοι της αποτυχίας μου όμως δεν μπορούν να αναχθούν σε μία και μόνο δυσλειτουργία.<sup>41</sup>

Βεβαίως, υπάρχουν και άλλες πολλές περιπτώσεις που χρειάζονται ιδιαίτερη αντιμετώπιση. Συμβατικές διαδικασίες, πολλές φορές, αναθεωρούνται ή και απορρίπτονται ολόκληρες. Η διαδικασία, με την οποία παίρνει κανείς διαζύγιο σε πολλές κοινωνίες έχει αλλάξει, ενώ οι παλαιότερα συνηθισμένες μονομαχίες τώρα δεν είναι αποδεκτές. Είναι, επίσης, ασαφές μέχρι που εκτείνονται ορισμένες διαδικασίες, ή τι θα συμβεί αν κάποιος από τους συνομιλητές απορρίπτει τη διαδικασία εξ αρχής. Ο νόμος, λέει ο Austin, έχει προνοήσει για ορισμένες περιπτώσεις, η μεγάλη μάζα όμως των καθημερινών καταστάσεων είναι περίπλοκη. Το αποτέλεσμα είναι να υπάρχουν πολλές αλληλοεπικαλύψεις μεταξύ των αστοχιών α και β.<sup>42</sup>

Ο Austin, επομένως, παραδέχεται ότι ο κατάλογος των αστοχιών που μόλις παρέθεσε δεν είναι ούτε πλήρης ούτε απόλυτος. Δεν αρνείται, βέβαια, ότι δίνει κάποιες γενικές κατευθύνσεις για τους ‘τρόπους με τους οποίους τα πράγματα μπορούν να πάνε στραβά’, τόσο για τις επιτελεστικές εκφορές, όσο και για οποιαδήποτε συμβατική πράξη. Υπερασπίζεται πάντως την ισχύ των διακρίσεών του, όταν συνεχώς υπογραμμίζει ότι αστοχίες που αναφέρει είναι ‘προφανείς’ με βάση την κοινή χρήση. Όμως δεν πρόκειται για απόλυτες διακρίσεις ή ταξινομήσεις. Τα πράγματα είναι περίπλοκα, έχει συχνά υποστηρίξει, και δεν χωράνε πάντα σε γενικές απλουστευτικές διακρίσεις. Εύλογο είναι, λοιπόν, να προχωρά τώρα προσεκτικά.

<sup>40</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 22/ 42-43.

<sup>41</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 20-25/ 41-44.

<sup>42</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 45-59.

Οι συνθήκες ευστοχίας και οι αντίστοιχες αστοχίες είναι ένα κομβικό σημείο για την θεωρία του Austin, εφόσον έρχονται να αντικαταστήσουν, προς το παρόν τουλάχιστον, και εν μέρει τις συνθήκες αλήθειας. Η δυνατότητα απόδοσης αληθοτιμής αποτελούσε για πολλά χρόνια το κριτήριο του νοήματος και της ανοησίας για όλες τις θεωρίες της γλώσσας από τον Frege και τον Russell μέχρι τους λογικούς θετικιστές. Τώρα, οι συνθήκες ευστοχίας έρχονται να μας βοηθήσουν να ξεχωρίσουμε ένα νέο είδος προτάσεων με νόημα, τις επιτελεστικές. Οι συνθήκες ευστοχίας είναι, λοιπόν, σημαντικές, διότι παίζουν και το ρόλο ενός κριτηρίου για την ταυτοποίηση των επιτελεστικών. Ακόμα πιο σημαντική, βέβαια, θα αποδειχθεί η ευελιξία τους.

#### **2.2.4. Κριτήρια προσδιορισμού του επιτελεστικού.**

Οι επιτελεστικές εκφορές ορίστηκαν αρχικά μέσα από την αντίθεσή τους με τις διαπιστωτικές. Η βασική διαφορά τους ήταν ότι συνιστούν πράξεις και όχι πραγματικές δηλώσεις ή αναφορές, και ως εκ τούτου δεν μπορούν να αποτιμηθούν με όρους αλήθειας ψεύδους. Βεβαίως, στη συνέχεια ο Austin επισημαίνει μια σειρά από αναλογίες των επιτελεστικών με τις δηλώσεις. Έτσι, στην προσπάθειά του να συστηματοποιήσει τις συνθήκες ευστοχίας καταλήγει ότι δεν είναι απλό να ορίσει κανείς τι μπορεί να πάει στραβά σε μια *οποιαδήποτε* εκφορά. Δεν αρκεί, όπως παραδοσιακά θεωρούνταν, να αναλύσει κανείς το προτασιακό περιεχόμενό της. Θα πρέπει κάθε φορά να εξετάζεται «*το συνολικό ομιλιακό ενέργημα μέσα στην συνολική ομιλιακή κατάσταση*». Αλλά έτσι, παρατηρεί, «εξομοιώνουμε (assimilating) την υποτιθέμενη διαπιστωτική εκφορά με την επιτελεστική».<sup>43</sup>

Πριν αποδεχθεί κανείς μια τέτοια εξομοίωση, φυσικό είναι να εξετάσει αν υπάρχει κάποιος άλλος τρόπος να προσδιοριστεί το επιτελεστικό στοιχείο. Έτσι και ο Austin προτείνει «να ενισχύσουμε μέσα μας την πεποίθηση ότι η διάκριση είναι οριστική» και να επιμείνουμε προς το παρόν στον αρχικό μας ορισμό: οι διαπιστωτικές εκφορές είναι αληθείς ή ψευδείς, ενώ οι επιτελεστικές εύστοχες ή άστοχες. Αν, όμως, όπως επισημάνθηκε πιο πάνω η ευστοχία εξαρτάται πολλές φορές από την αλήθεια και αν ορισμένες δηλώσεις δεν μοιάζουν και τόσο ψευδείς αλλά μάλλον άστοχες, το κριτήριο αυτό από μόνο του δεν αρκεί για τον διαχωρισμό των

---

<sup>43</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 52/ 73.

δύο εκφορών. Χρήσιμο, επομένως, θα ήταν να εξεταστεί μήπως η διάκριση αυτή μπορεί να εδραιωθεί πάνω σε κάποια άλλα κριτήρια.

Ο Austin δίνει μερικές ιδέες. Τα συνηθέστερα παραδείγματα επιτελεστικών μέχρι τώρα («σε προειδοποιώ ότι...», «σε διατάζω να...», «δέχομαι αυτή τη γυναίκα για νόμιμη σύζυγό μου»...) έχουν το ρήμα στο α' πρόσωπο της οριστικής ενεστώτα ενεργητικής φωνής. Είναι εμφανές ότι η εκφορά θα πρέπει να γίνεται σε πρώτο πρόσωπο, εφόσον ο ομιλητής είναι αυτός που επιτελεί την πράξη. Βεβαίως, είναι εύλογο ότι η εκφορά μπορεί να γίνει και σε πρώτο πληθυντικό («Υποσχόμαστε ότι...», «σε διατάζουμε να...»). Επίσης συχνά τα επιτελεστικά έχουν το ρήμα σε πρώτο ή δεύτερο πρόσωπο ενικού ή πληθυντικού παθητικής φωνής («Δια του παρόντος εξουσιοδοτείστε να...», «οι επιβάτες προειδοποιούνται ότι...»). Εδώ το πρόσωπο που ενεργεί συνήθως επισημαίνεται από την υπογραφή του. Σε τέτοιες περιπτώσεις, ορισμένες φράσεις, όπως το «δια του παρόντος», μπορούν να βοηθήσουν για την απομόνωση των επιτελεστικών, αλλά αυτές συνήθως συναντώνται σε νομικά έγγραφα και είναι υπερβολικά επίσημες για την καθημερινή ζωή.

Όμως, υπάρχουν και πολλές εκφορές που, ενώ είναι σαφώς επιτελεστικές, δεν υπακούουν τα παραπάνω γραμματικά κριτήρια. Μια επιγραφή που γράφει «επικίνδυνος ταύρος» προειδοποιεί ότι ταύρος είναι επικίνδυνος. Επίσης οι προστακτικές («κλείσε την πόρτα!», «πήγαινε εκεί») αποτελούν επιτελεστικές εκφορές, μας διατάζουν, μας προειδοποιούν ή μας συμβουλεύουν. Αντιστρόφως, υπάρχουν και εκφορές που ακολουθούν τους παραπάνω κανόνες, αλλά αποτελούν περιγραφές. Π.χ., όταν η εκφορά γίνεται σε ιστορικό ενεστώτα: «μην μ' ενοχλείς τώρα, παντρεύομαι».

Θα μπορούσε, βεβαίως, ένα κριτήριο να είναι σύνθετο: μια εκφορά είναι επιτελεστική *αν μπορεί να αναλυθεί ως ρητό (explicit) επιτελεστικό* με το ρήμα στο πρώτο πρόσωπο ενεργητικής οριστικής ενεστώτα και *αν παρατηρείται ασυμμετρία* ανάμεσα στην ίδια εκφορά όταν γίνεται σε α πρόσωπο ενεργητικής και όταν γίνεται σε δεύτερο ή τρίτο (η ασυμμετρία που παρατηρείται μεταξύ του «στοιχηματίζω», όταν επιτελώ την πράξη, και του «στοιχηματίζεις», όταν αναφέρω τι κάνει κάποιος).

Ο Austin εδώ εισάγει την έννοια του *ρητού επιτελεστικού*. Μια ρητή επιτελεστική εκφορά έχει την μορφή «σε προειδοποιώ ότι...», ακολουθεί δηλαδή τον γραμματικό τύπο που ο Austin περιέγραψε ως το πρώτο πιθανό κριτήριο επιτελεστικότητας (το ρήμα στο α' πρόσωπο του ενεστώτα οριστικής ενεργητικής

φωνής). Η αναζήτηση του κριτηρίου της επιτελεστικότητας καταλήγει στην εισαγωγή μιας νέας υποκατηγορίας επιτελεστικών, αυτής των ρητών επιτελεστικών.

Αν, όμως, το μόνο κριτήριο επιτελεστικότητας που μας απομένει είναι το κατά πόσο μια πρόταση μπορεί να αναλυθεί σε αυτή τη μορφή, τότε έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια σημαντική συνέπεια. Συγκεκριμένα, υπάρχει ο «φανερός κίνδυνος να δεχτούμε ως επιτελεστικές πολλές διατυπώσεις, τις οποίες πιθανόν δεν θα θέλαμε να κατατάξουμε ως τέτοιες». Έτσι, η πρόταση «η γάτα είναι στο χαλάκι» μπορεί να αναλυθεί στην πρόταση «δηλώνω ότι η γάτα είναι στο χαλάκι», η οποία δεν διαφέρει πολύ από την πρόταση «στοιχηματίζω ότι... (η γάτα είναι στο χαλάκι)». Βρισκόμαστε έτσι μπροστά στο ενδεχόμενο να θεωρήσουμε τις δηλώσεις ως ένα είδος επιτελεστικών εκφορών.<sup>44</sup>

Ο Austin συνεχίζει συστηματικά να υπονομεύει την διάκριση επιτελεστικού-δηλωτικού, στην προσπάθειά του να δείξει ότι οι διακρίσεις που χρειαζόμαστε, για να κατανοήσουμε τον τρόπο που λειτουργεί η γλώσσας και το νόημα των προτάσεων, είναι πολύ λεπτότερες. Δίνοντας αντιπαραδείγματα σε κάθε δυνατό κριτήριο επιτελεστικότητας που θέτει, μένει τελικά με τις ρητές επιτελεστικές εκφορές. Η εισαγωγή των ρητών επιτελεστικών, όμως, ανοίγει το δρόμο για την ταξινόμηση των δηλώσεων, των αναφορών, των περιγραφών ως υποκατηγορίες των επιτελεστικών.

Έτσι, τα ρητά επιτελεστικά του επιτρέπουν να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία που η φιλοσοφία έχει δώσει στις δηλώσεις. Η προτεραιότητα που παραδοσιακά έχει δοθεί στις διαπιστωτικές προτάσεις αποκαλύπτει ότι, κατά τους φιλοσόφους, βασική και κυρίαρχη διάσταση της γλώσσας θεωρείται η διαπιστωτική. Μια τέτοια ιδέα αποτελεί παρανόηση και σχετίζεται κυρίως με την ανάπτυξη της επιστήμης. Κατά τον Austin, η επιτελεστική διάσταση είναι η κυρίαρχη στην γλώσσα και αυτό φαίνεται από τους πάμπολλους μηχανισμούς που η γλώσσα έχει για να μας δίνει επιτελεστικές εκφορές. Η αδυναμία εύρεσης ενός καθαρού κριτηρίου για την επιτελεστικότητα αποδεικνύει πόσο πλούσιοι είναι οι μηχανισμοί αυτοί. Ο Austin εντοπίζει μια σειρά τέτοιων εγγενών τεχνικών στη γλώσσα: οι εγκλίσεις των ρημάτων, ο χρωματισμός της φωνής, διάφορες επιρρηματικές φράσεις, τα συνδετικά μόρια, χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου και μικρές τελετουργίες που συνοδεύουν τις εκφορές, όλα αυτά αποτελούν μερικούς μόνο από τους μηχανισμούς που στηρίζουν και αποδεικνύουν την επιτελεστική λειτουργία της γλώσσας.<sup>45</sup> Οι τεχνικές αυτές είναι

<sup>44</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 53-66/ 74-87.

<sup>45</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 73-77/ 94-98.



σύμφυτες στη γλώσσα από την εμφάνισή της. Και οι πιο πρωτόγονες γλώσσες στηρίζονται σε αυτούς τους μηχανισμούς. Αυτό υποστηρίζει ο Austin και θεωρεί ότι με αυτόν τον τρόπο αποδεικνύει εν μέρει τη λογική πρωτοκαθεδρία του επιτελεστικού έναντι του διαπιστωτικού. Ισχυρίζεται δε ότι στην κορυφή αυτών των μηχανισμών, ψηλά στην ιστορία εξέλιξης της γλώσσας, βρίσκονται τα ρητά επιτελεστικά.

Το ρητό επιτελεστικό πλεονεκτεί έναντι του άρρητου ή «πρωτογενούς», επειδή μας πληροφορεί για το είδος της πράξης που επιτελείται, και μειώνει έτσι τις πιθανότητες για παρανοήσεις. Αν πει κανείς «πήγαινε σπίτι σου τώρα», δεν είναι σαφές πάντα αν αυτό είναι διαταγή, π.χ., ή συμβουλή. Τα ρητά επιτελεστικά, αντιθέτως, μας βοηθούν να ερμηνεύσουμε την εκφορά. Και εδώ, βεβαίως, υπάρχει η πιθανότητα διαφορούμενης εκφοράς. Π.χ., η εκφορά: «σε προειδοποιώ ότι αν δεν κάνεις το χ, θα πάθεις ψ», μπορεί να αποτελεί μεταμφιεσμένη διαταγή.

Σε γενικές γραμμές, πάντως τα ρητά επιτελεστικά μειώνουν την ασάφεια, την αμφισημία και την αοριστία της γλώσσας. Κατά τον Austin, είναι η εκλέπτυνση και η εξέλιξη των κοινωνικών διαδικασιών που επιβάλλει αυτή την ανάγκη για διασάφηση. Τα ρητά επιτελεστικά έχουν γεννηθεί για να καλύψουν σχετικά πρόσφατες ανάγκες της κοινωνίας. Είναι, επομένως, οι πιο πρόσφατοι επιτελεστικοί μηχανισμοί της γλώσσας μέσα στην μακρά εξελικτική της πορείας.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι ο Austin χρησιμοποιεί κι εδώ το ίδιο επιχείρημα περί εξέλιξης της γλώσσας, στο οποίο στηρίζει την άποψή του για τη λογική προτεραιότητα της καθημερινής γλώσσας. Η κοινή γλώσσα είναι ανώτερη από κάθε τεχνική, επειδή εξελίσσεται ανά τους αιώνες ανάλογα με τις ανάγκες των ομιλητών. Οι όροι και οι μηχανισμοί που επιβιώνουν είναι, επομένως, οι καταλληλότεροι και αυτοί που αναδεικνύουν τις πραγματικές έννοιες και πρακτικές που έχει υιοθετήσει ο άνθρωπος.<sup>46</sup> Ο επιτελεστικός χαρακτήρας της γλώσσας ενυπάρχει εντός της εξ' αρχής και ακόμα εξελίσσεται, δίνοντάς μας τα ρητά επιτελεστικά. Αυτό, για τον Austin, αποτελεί απόδειξη της σημασίας και της έκτασης που έχει η επιτελεστική διάσταση. .

Εδώ, λοιπόν, καταλήγει η απόπειρα του Austin να δώσει ένα κριτήριο επιτελεστικότητας. Είμαστε μπροστά σε μια λαμπρή διαλεκτική τακτική: Η αδυναμία να βρεθεί ένα σαφές κριτήριο για την απομόνωση του επιτελεστικού οδηγεί στην

<sup>46</sup> Βλ. σελ.44 κ.ε., σχετικά με το επιχείρημα για την αυθεντία της κοινής γλώσσας και επίσης, σελ. 284 κ.ε. για τις δαρβινιστικές συμπαραδηλώσεις του επιχειρήματος.

συνειδητοποίηση των πολλών και διαφορετικών μηχανισμών που διαθέτει η γλώσσα για να παράγει επιτελεστικές εκφορές. Το γεγονός αυτό, όταν κανείς έχει την αντίληψη του Austin για την γλώσσα, είναι σημαντικό, γιατί φανερώνει μια ‘φυσική’ διάσταση της γλώσσας. Έτσι, αυτό που στην αρχή προτάθηκε ως το πιο προφανές κριτήριο επιτελεστικότητας αποτελεί τον πιο πρόσφατο και εξελιγμένο μηχανισμό με τον οποίο η γλώσσα αποκαλύπτει την πρακτική της διάσταση. Πρόκειται για την δυνατότητα της γλώσσας να παράγει ή να αναλύει προτάσεις ως ρητά επιτελεστικά.

Τα ρητά επιτελεστικά μας πληροφορούν για το είδος της πράξης που επιτελούμε. Ο τρόπος που χρησιμοποιούμε τον όρο «πράξη» εδώ είναι ήδη αρκετά χαλαρός. Έτσι, αν πούμε: «υποστηρίζω/ καταθέτω/ συμπεραίνω /προφητεύω ότι δεν υπάρχει πίσω πλευρά του φεγγαριού», αυτό σημαίνει ότι κάνουμε κάτι, συγκεκριμένα, ότι υποστηρίζουμε, καταθέτουμε, συμπεραίνουμε, προφητεύουμε κλπ. Μια τέτοια πρόταση αξιώνει, όχι μόνο να είναι αληθής, αλλά να είναι και εύστοχη. Υπόκειται, επομένως, στα ίδια προβλήματα και στους ίδιους ελέγχους με τις επιτελεστικές. Μπορούν για παράδειγμα να είναι άστοχες, αν αυτός που προφητεύει ή ομολογεί δεν έχει καμία δικαιοδοσία ή αν είναι ανειλικρινής. Βεβαίως, η δευτερεύουσα πρόταση, που ακολουθεί το επιτελεστικό, απαιτείται να είναι αληθής ή ψευδής. Το ίδιο όμως συμβαίνει και με πολλά αδιαμφισβήτητα επιτελεστικά, όπως, π.χ., αν πω «στοιχηματίζω ότι έξω χιονίζει». Παρομοίως, λοιπόν, και αν πω «δηλώνω ότι τον είδα να διαπράττει το έγκλημα» επιτελώ την πράξη της δήλωσης, η οποία αξιώνει τόσο να είναι επιτυχημένη η εκφορά μου (να έχω την δικαιοδοσία να κάνω τη δήλωση, να βρίσκομαι στις κατάλληλες περιστάσεις, να είμαι ειλικρινής, κλπ), όσο και να είναι αληθές το περιεχόμενο της δήλωσης αυτής.<sup>47</sup>

Υπό το φως αυτών των διαπιστώσεων, οι δηλωτικές προτάσεις παίρνουν κι αυτές ένα επιτελεστικό φορτίο. Μπορούν εύκολα να υπαχθούν στους καταλόγους των ρητών επιτελεστικών, καθώς με την εκφορά τους εξίσου επιτελούμε πράξεις: επιπλήτουμε ή μετανιώνουμε, επιδοκιμάζουμε ή μεμφόμεστε, καταδικάζουμε ή αποδεχόμεστε ή απλώς δηλώνουμε ή αναφέρουμε κάτι που έγινε. Κάθε μια από τις παραπάνω πράξεις για να επιτευχθεί χρειάζεται την επιτυχή εκφορά κάποιας πρότασης.

Κάνοντας απολογισμό της μέχρι τώρα πορείας του επιχειρηματός του, ο Austin καταλήγει: η αστοχία φαίνεται να είναι ασθένεια που μπορεί να πλήξει τόσο

---

<sup>47</sup> *How to Do Things with Words*, σελ 83-92/ 104-113.

τις επιτελεστικές, όσο και τις διαπιστωτικές εκφορές. Επίσης και για τα δύο είδη εκφορών υπάρχει η ανάγκη να συμμορφώνονται κατά κάποιο τρόπο με τα γεγονότα. Επικαλούνται, δηλαδή, υπό μία έννοια, την αλήθεια για να είναι επιτυχείς. Επομένως, τυπικό κριτήριο επιτελεστικότητας είναι αδύνατον να βρεθεί. Ακόμα και οι δηλώσεις φαίνονται να πληρούν όλα τα κριτήρια. Μπροστά σε αυτή την εξέλιξη, ο Austin επισημαίνει ότι είναι, επομένως, ώρα να κάνουμε μια νέα αρχή. Και, πρώτα- πρώτα, να διευκρινίσουμε τι εννοούμε με τη φράση «κάνω κάτι».

### 2.2.5. Μετατόπιση του επιτελεστικού εντός της εκφοράς.

Η έννοια του ενεργήματος (act) είναι ασαφής και μπορεί να οδηγήσει σε συγχύσεις. Ο Austin επισημαίνει, λοιπόν, ότι στο σημείο αυτό θα πρέπει να σταθούμε και να εμβαθύνουμε σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους το να πούμε κάτι μπορεί να συνιστά να κάνουμε κάτι.

Ζητούμενο είναι, λοιπόν, να αναλύσουμε με ποιούς τρόπους κάνουμε κάτι, όταν εκφέρουμε μια πρόταση, αλλά και ποιά είδη ενεργημάτων επιτελούνται με μια εκφορά. Ο Austin ξεκινά ονοματίζοντας τρία είδη ενεργημάτων:

- Η πράξη εκφοράς, η παραγωγή ήχων. Αυτή την ονομάζει «*φωνητικό ενέργημα*» (*phonetic*) ή «*φώνηση*» (*“phone”*).
- Η πράξη εκφοράς συγκεκριμένων λέξεων και φράσεων, που ανήκουν σε ένα συγκεκριμένο λεξιλόγιο, συμμορφώνονται με μια συγκεκριμένη γραμματική και προφέρονται με ένα συγκεκριμένο τονισμό. Αυτό το είδος πράξης ο Austin ονομάζει «*φατικό (phatic) ενέργημα*” ή «*φάση*» (*“pheme”*).
- Η πράξη, κατά την οποία χρησιμοποιούμε αυτή την φράση με μία λίγο πολύ καθορισμένη σημασία (sense) και εξίσου καθορισμένη αναφορά (reference), με συγκεκριμένο, δηλαδή, νόημα (meaning). Αυτή την πράξη την ονομάζει «*ρηματικό (rhetic) ενέργημα*» ή *ρήση* (*“rheme”*).

Τα τρία παραπάνω είδη πράξεων είναι υποδιαίρεσεις αυτού που ο Austin αποκαλεί «*λεκτικό ενέργημα*» (*“locutionary act”*). Θεωρώντάς τα κομμάτια του λεκτικού ενεργήματος, ο Austin αποφεύγει να τα ορίσει και να τα διαχωρίσει με μεγαλύτερη σαφήνεια. Υπαινίσσεται ότι συμβαίνουν ταυτόχρονα, ότι δεν ξεχωρίζουν απολύτως παρά μόνο αν προβούμε σε κάποια σχηματοποίηση. Αφήνει βέβαια εδώ ανοιχτά πολλά ζητήματα και κυρίως το πώς διαφοροποιείται η «φάση» από την «ρήση» ή, για να το θέσουμε διαφορετικά, από τι εξαρτάται η σημασία και η

αναφορά μιας φράσης, αν όχι από την ένταξή της σε μια γλώσσα με συγκεκριμένο λεξιλόγιο και γραμματική. Ο ίδιος παρατηρεί ότι στο σημείο αυτό υπάρχει μια ασάφεια και δίνει μερικές διευκρινίσεις για τις διαφορές των δύο ενεργημάτων (της ‘φάσης’ και της ‘ρήσης’).<sup>48</sup> Δεν προχωρά όμως σε τυπικούς ορισμούς- ο φορμαλισμός κατά τον Austin δεν θα μας βοηθήσει να μιλήσουμε για τη γλώσσα, ούτε να λύσουμε το ζήτημα του κατά πόσο υπάρχει διάκριση μεταξύ επιτελεστικού και δηλωτικού.

Εισάγει, έτσι, τα λεκτικά ενεργήματα. Το λεκτικό ενεργήμα μπορεί να αναλυθεί σε φωνητική, φατική και ρηματική πράξη. Παράλληλα, τονίζει, το λεκτικό ενεργήμα, η εκφορά, δηλαδή, μιας πρότασης με νόημα, συνεπάγεται και την εκτέλεση ενός άλλου είδους πράξης, του «ενδολεκτικού (illocutionary) ενεργήματος», της πράξης, π.χ., του να παρακαλέσω ή να υποσχεθώ κλπ. Το ενδολεκτικό ενεργήμα, τώρα, με τη σειρά του, έχει ορισμένα αποτελέσματα, π.χ., να πεισθώ ή να δεσμευθώ για κάτι. Ας αναφέρουμε ένα από τα παραδείγματα του Austin:

Λεκτικό ενεργήμα:

Μου είπε «δεν μπορείς να το κάνεις».

Ενδολεκτικό ενεργήμα:

Εναντιώθηκε στο να το κάνω.

Περιλεκτικό ενεργήμα:

Με συγκράτησε, με μάλωσε.

Με σταμάτησε, με επανέφερε στα λογικά μου.

Με ενόχλησε.

Το ενεργήμα που ενδιαφέρει περισσότερο τον Austin είναι, όπως θα δούμε, το ενδολεκτικό ενεργήμα. Αυτή είναι η καρδιά του ομιλιακού ενεργήματος, αυτή μας πληροφορεί για το τι είδος πράξης επιτελούμε με μια εκφορά, αυτή αποτελεί την ισχύ της εκφοράς: Με άλλα λόγια, εδώ εντοπίζεται το νόημα μιας φράσης. Παράλληλα, η πράξη αυτή μπορεί να έχει και ορισμένα αποτελέσματα. Μια υπόσχεση με δεσμεύει, μια κρίση με πείθει, μια καταδίκη με καταδικάζει σε φυλάκιση κλπ. Τα αποτελέσματα των εκφορών μας υποσημαίνονται, στη θεωρία του Austin, με το ‘περιλεκτικό’ ενεργήμα. Δεν είναι, βέβαια, πάντα σαφής η διαφορά ενδολεκτικού και περιλεκτικού

<sup>48</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 92-98/ 114- 121.

ενεργήματος (π.χ., αν πω «πάρε ομπρέλα θα βραχείς», το ότι σε προειδοποίησα ότι βρέχει θεωρείται περιλεκτική ή ενδολεκτική πράξη;). Επίσης, δεν είναι σαφές αν θα πρέπει να έχουμε κάποιο περιλεκτικό αποτέλεσμα πάντα για να θεωρήσουμε το ενδολεκτικό ενέργημα επιτυχές (π.χ., αν εγώ δεν δώσω σημασία στην εκφορά σου, αυτό σημαίνει ότι δεν ήταν επιτυχημένη;). Ο Austin αναγνωρίζει ότι υπάρχουν κάποιες εμπειρικές δυσκολίες σχετικά με την διάκριση μεταξύ των δύο ειδών πράξεων και προσπαθεί να τις αντιμετωπίσει περιγράφοντας τα ενδολεκτικά ενεργήματα ως πράξεις που επιτελούνται «λέγοντας κάτι» (in saying), ενώ τα περιλεκτικά ως πράξεις που επιτελούνται «με το να λες κάτι» (by saying). Ούτε αυτό, ούτε και κανένα άλλο τυπικό κριτήριο, όμως, δεν καταφέρνει να διαχωρίσει με μονοσήμαντο τρόπο μεταξύ των δύο αυτών ειδών ενεργημάτων.<sup>49</sup>

Ο Austin αφιερώνει δύο κεφάλαια<sup>50</sup> δοκιμάζοντας τρόπους διάκρισης των ενδολεκτικών και περιλεκτικών ενεργημάτων. Ακριβώς όπως και πριν δεν κατέληξε σε ένα τυπικό κριτήριο για να διαχωρίσει τις επιτελεστικές από τις διαπιστωτικές εκφορές, ούτε και τις ρηματικές από τις φατικές πράξεις, έτσι και εδώ δεν καταλήγει σε μια απόλυτη διάκριση των ενδολεκτικών ενεργημάτων από τα περιλεκτικά.

Ο Austin επιμένει ότι κάθε φορά που κάποιος λέει κάτι, αυτός επιτελεί παράλληλα τριών ειδών ενεργήματα: (1) το λεκτικό ενέργημα, δηλαδή, την εν μέρει «φυσική», υλική πράξη της εκφοράς μιας φράσης με νόημα, (2) το ενδολεκτικό ενέργημα που έχει να κάνει με το πώς εννοούμε αυτή τη φράση ή/και με το πώς είναι αναμενόμενο να εκληφθεί η φράση αυτή μέσα στις περιστάσεις εκφοράς και (3) το περιλεκτικό ενέργημα που έχει να κάνει με τις συνέπειες ή τα αποτελέσματα που θα επιφέρει η εκφορά της φράσης αυτής. Ακόμα κι αν οι τρεις αυτές διαστάσεις δεν διακρίνονται αυστηρά, αυτό δεν σημαίνει ότι καταργούνται. Έτσι, οι τρεις αυτές διαστάσεις μιας οποιασδήποτε εκφοράς αποτελούν τους «τρόπους με τους οποίους με το να λέμε κάτι, κάνουμε κάτι». Αυτό ήταν από την αρχή, υπενθυμίζουμε, το μέλημα του Austin στην δεύτερη αυτή απόπειρά του να διασαφήσει την έννοια του επιτελεστικού.

Πίσω από την άρνηση του Austin να διακρίνει αυστηρά μεταξύ περιλεκτικών και ενδολεκτικών ενεργημάτων κρύβεται η αντίδραση του Austin στον φορμαλισμό και στις παλαιότερες συστηματικές θεωρητικές απόπειρες να αναλυθεί η γλώσσα με

<sup>49</sup> Για την αδυναμία της διάκρισης illocution- perlocution βλ. και Graham, 1977, σελ. 87-94 και Warnock, 1989, σελ. 122-129.

<sup>50</sup> *How to Do Things with Words*, κεφ. 9,10, σελ. 109-132/ 132-156.

φορμαλιστικά εργαλεία της τυπικής λογικής. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, το φαινόμενο της γλώσσας και της κατανόησης του νοήματος δεν μπορεί να συστηματοποιηθεί με τυπικούς όρους.

Η πρόταση του Austin είναι διαφορετική. Στα κεφάλαια αυτά εισηγείται τρεις τρόπους με τους οποίους κάνουμε κάτι, εκφέροντας λόγια, και ουσιαστικά *εισάγει την επιτελεστική διάσταση της γλώσσας μέσα σε κάθε εκφορά*. Με κάθε φράση που εκφέρεται, λέει ο Austin, επιτελούνται παράλληλα και τα τρία ενεργήματα. Έτσι, ενώ πριν μιλούσαμε για τις επιτελεστικές εκφορές, με τις οποίες επιτελούνται πράξεις, σε αντίθεση με τις διαπιστωτικές, οι οποίες αναφέρουν γεγονότα, τώρα *στο κέντρο κάθε εκφοράς μπορούμε να διακρίνουμε τρεις τρόπους με τους οποίους η εκφορά αυτή συνιστά πράξη*. Το κέντρο βάρους δίνεται στο *ενδολεκτικό ενεργήμα*. Αυτό είναι που *αντικαθιστά την επιτελεστική διάσταση, τοποθετώντας τη στην καρδιά κάθε εκφοράς*. Συγχρόνως, αυτό αποτελεί και τον φορέα του νοήματος. Το νόημα εκδηλώνεται εντός του ενδολεκτικού ενεργήματος, αφού αυτό υποδηλώνει πώς πρέπει να εκληφθεί η κάθε εκφορά: ως δήλωση, ως προσταγή, ως προειδοποίηση, κ.λπ..

Στόχος του Austin ήταν εξ αρχής να αναδείξει την επιτελεστική ως την κύρια διάσταση της γλώσσας και να τοποθετήσει ακόμα και τις δηλωτικές, διαπιστωτικές ή περιγραφικές χρήσεις εντός της. Το σχέδιο αυτό έχει σχεδόν ολοκληρωθεί με την μετατόπιση του επιτελεστικού εντός της εκφοράς. Ο Austin δείχνει πώς *η γλωσσική δραστηριότητα συνίσταται στην επίτευση πράξεων*. Οι δηλώσεις ή οι περιγραφές, όσο και οι επιταγές ή οι προειδοποιήσεις, αποτελούν υπο-είδη αυτών των πράξεων. Ο Austin θα επιμείνει λίγο περισσότερο στις διαπιστωτικές εκφορές (δηλώσεις, περιγραφές, αναφορές) για να καταδείξει πώς η θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων βρίσκει εφαρμογή και σε αυτά τα είδη προτάσεων.

#### **2.2.6. Άρση της πρωτοκαθεδρίας των δηλωτικών εκφορών.**

Έχει, λοιπόν, έρθει η στιγμή για την οριστική άρση της πρωτοκαθεδρίας του διαπιστωτικού. Στα δύο τελευταία κεφάλαια, ο Austin ρητά συγκρίνει παραδείγματα διαπιστωτικών προτάσεων με παραδείγματα αναμφισβήτητων επιτελεστικών και υποστηρίζει ότι και οι πρώτες πληρούν όλες τις προϋποθέσεις για να θεωρηθούν και αυτές ένα υπό- είδος επιτελεστικών προτάσεων. Με τα λόγια του ίδιου:

Το «να δηλώνουμε» μοιάζει να πληροί όλα τα κριτήρια που είχαμε για να διακρίνουμε την ενδολεκτική πράξη. Ας εξετάσουμε μια αμπεγάδιαστη παρατήρηση, όπως την παρακάτω:

«Λέγοντας ότι έβρεχε, δεν στοιχημάτιζα ούτε υποστήριζα κάτι ούτε προειδοποιούσα: το δήλωνα απλώς ως γεγονός.»

Εδώ το να «δηλώνω» τοποθετείται ακριβώς στο ίδιο επίπεδο με το να υποστηρίζω, να στοιχηματίζω και να προειδοποιώ.

.... Ή για να πάρουμε έναν διαφορετικό τύπο ελέγχου... είναι βέβαιο ότι το «Δηλώνω ότι δεν το έκανε» βρίσκεται ακριβώς στο ίδιο επίπεδο με τα «Υποστηρίζω ότι δεν το έκανε», « Εισηγούμαι ότι δεν το έκανε», « Στοιχηματίζω ότι δεν το έκανε» κ.λπ. Εάν τώρα χρησιμοποιήσουμε απλώς την πρωτογενή ή μη ρητή μορφή εκφοράς: «Δεν το έκανε» μπορούμε να καταστήσουμε εξίσου ρητό το τι κάναμε λέγοντας τα παραπάνω, ή να προσδιορίσουμε εξίσου την ενδολεκτική ισχύ της εκφοράς με το να πούμε οποιαδήποτε από τα τρία (ή περισσότερα) παραπάνω πράγματα.<sup>51</sup>

Το να πούμε βεβαίως «[δηλώνω ότι] δεν το έκανε» εγείρει την αξίωση να είναι αληθές ότι πράγματι δεν το έκανε. Είδαμε όμως ότι πολύ συχνά οι επιτελεστικές εκφορές αξιώνουν κάποιου είδους συμφωνία με τα γεγονότα. Αν πω «[σε προειδοποιώ ότι] θα σου επιτεθεί», η εκφορά μου αποτελεί μια προειδοποίηση, αλλά εξίσου με μία δήλωση εγείρει το ερώτημα για το εάν είναι αληθές ή ψευδές ότι θα μου επιτεθεί. Η αξίωση αλήθειας μια πρότασης δεν αρκεί για να τη διαχωρίσει από τις επιτελεστικές. Το είδαμε και πριν, τώρα, όμως, ο Austin επανέρχεται με περισσότερα παραδείγματα που κάνουν σαφές ότι κάθε είδους εκφορά που με οποιοδήποτε τρόπο αναφέρεται σε γεγονότα αξιώνει την αλήθεια. Όμως αυτό δεν της αφαιρεί την επιτελεστική της λειτουργία.

Η δεύτερη υποτιθέμενη διαφορά ήταν ότι τα επιτελεστικά υπόκεινται σε συνθήκες ευστοχίας για την επιτυχία τους. Ο Austin έχει ήδη ακροθιγώς παρατηρήσει ότι πολλές από τις ασθένειες των δηλώσεων είναι ανάλογες με τις αστοχίες των επιτελεστικών. Τώρα ρητά θα υποστηρίξει ότι και οι διαπιστωτικές προτάσεις είναι ευάλωτες από όλα τα είδη δυσλειτουργίας, από τα οποία πάσχουν και τα αναμφισβήτητα επιτελεστικά.

<sup>51</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 134- 135/ 158.

Ας πάρουμε πρώτα τις αστοχίες τύπου γ. Αν, λέει ο Austin, πούμε ότι «η γάτα είναι πάνω στο χαλάκι», αυτό υπαινίσσεται ότι πιστεύω ότι η γάτα είναι πάνω στο χαλάκι, κάτι που επιτυχώς, κατά τον ίδιο, παρατήρησε ο Moore.<sup>52</sup> Κατ' αναλογία, αν πω «υπόσχομαι ότι θα είμαι εκεί», η πρότασή υπαινίσσεται ότι σκοπεύω να είμαι εκεί. Αυτό σημαίνει ότι, όταν δηλώνω κάτι δεσμεύομαι ότι είμαι ειλικρινής, εξίσου και όπως όταν υπόσχομαι. Επίσης, μια δήλωση με δεσμεύει και ως προς άλλες δηλώσεις που συνεπάγονται από την αρχική μου δήλωση, ομοίως όπως μια υπόσχεση με δεσμεύει ως προς μια μελλοντική συμπεριφορά. Έτσι αν πω «η γάτα είναι πάνω στο χαλάκι», αυτό με δεσμεύει και ως προς δήλωση «το χαλάκι είναι κάτω από τη γάτα». Οι δηλώσεις, επομένως υποφέρουν από τις αστοχίες τύπου γ, όπως αναφέρθησαν πιο πάνω. Στην πραγματικότητα, μάλιστα, φαίνεται ότι ο τρόπος που ο Austin περιέγραψε εξ αρχής τις αστοχίες αυτές υποδήλωνε την πρόθεσή του να τις εφαρμόσει και στις δηλώσεις. Γι' αυτό χρησιμοποιεί τόσο συχνά τις φράσεις «υπαινίσσεται», «συνεπάγεται», «προϋποθέτει». Οι λέξεις αυτές επικαλούνται λογικές συνδέσεις μεταξύ δηλώσεων. Ο Austin τις χρησιμοποιεί για να ερευνήσει τις αστοχίες τύπου γ, χαράζοντας ήδη από τότε την αναλογία μεταξύ των δεσμεύσεων που υπαινίσσεται/ συνεπάγεται/ προϋποθέτει ένα επιτελεστικό και των δεσμεύσεων σε άλλες δηλώσεις που υπαινίσσεται/ συνεπάγεται/ προϋποθέτει μια δήλωση.

Πέρα από τις αστοχίες τύπου γ, οι δηλώσεις μπορούν εξίσου να υποφέρουν και από τις αστοχίες τύπου a,b. Έτσι, μια δήλωση μπορεί να είναι τελείως άκυρη, όπως ακριβώς ένα συμβόλαιο. Τέτοια περίπτωση θεωρεί ο Austin τις δηλώσεις που υπαινίσσονται την ύπαρξη κάποιου πράγματος το οποίο δεν υπάρχει. Έτσι, αν πω ότι «ο βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός», κάνω μια άκυρη δήλωση εξίσου με το αν πω ότι πουλάω ή κληροδοτώ κάτι το οποίο δεν είναι δικό μου. Τα συμβόλαια, λέει ο Austin, «είναι συχνά άκυρα, επειδή τα αντικείμενα στα οποία αναφέρονται δεν υπάρχουν πλέον, πράγμα που συνεπάγεται την κατάρρευση της αναφοράς».<sup>53</sup>

Επίσης, οι δηλώσεις, προκειμένου να είναι επιτυχημένες, θα πρέπει να γίνονται από τον κατάλληλο υπό τις περιστάσεις άνθρωπο, ακριβώς όπως και τα επιτελεστικά. Έτσι, όπως μπορεί κανείς να αντιτείνει σε έναν ομιλητή: «δεν έχεις το δικαίωμα να με διατάξεις», παρομοίως υπάρχουν πράγματα που ο ομιλητής δεν είναι σε θέση να δηλώσει. Έτσι, π.χ., δεν μπορεί κανείς να πει «δηλώνω ότι στο απέναντι κτήριο υπάρχουν αυτή την στιγμή 10 άνθρωποι», αν δεν έχει πάει εκεί να τους

<sup>52</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 48/ 69.

<sup>53</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 137/ 161.



μετρήσει. Παρομοίως δεν μπορεί κανείς να κάνει δηλώσεις για τα συναισθήματα ενός άλλου χωρίς να έχει συζητήσει πρώτα μαζί του, κλπ.

Υπάρχουν, εξάλλου, περιπτώσεις όπου οι δηλώσεις υπόκεινται σε ελαττώματα ή εμπόδια, όπως, π.χ., αν κανείς πει «η γάτα», ενώ ήθελε να πει «η βάτα». Σε γενικές γραμμές, μια δήλωση μπορεί να είναι επιτυχημένη ή αποτυχημένη, όπως ακριβώς και ένα επιτελεστικό, και μάλιστα για τους ίδιους λόγους: είτε να είναι κανείς ανειλικρινής και να μην έχει την πρόθεση να αναλάβει τις δεσμεύσεις που συνεπάγεται η εκφορά του, είτε να μην είναι κατάλληλες οι περιστάσεις για αυτή την εκφορά, ή να μην είναι ο ίδιος το κατάλληλο πρόσωπο για να την κάνει. Ο Austin δίνει ορισμένα παραδείγματα για κάθε είδος δυσλειτουργίας, και μπορεί κανείς να σκεφτεί και άλλα στην καθημερινότητά του.

Ο συγγραφέας καταλήγει ότι η εμμονή των φιλοσόφων να αποτιμούν τις προτάσεις με όρους αλήθειας- ψεύδους και να θεωρούν ανόητες όσες εκφορές δεν μπορούν να αποτιμηθούν έτσι, ήταν μια απλουστευτική άποψη που αλλοιώνει τον χαρακτήρα της γλώσσας. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε εδώ ότι ο Austin δεν αντιτίθεται στην αποτίμηση των προτάσεων με όρους αλήθειας.<sup>54</sup> Αντιθέτως, ισχυρίζεται ότι ακόμα και τα επιτελεστικά αξιώνουν συμφωνία με τα γεγονότα. Δεν αρνείται την έννοια της αλήθειας ούτε και επιδιώκει να την εξισώσει με την αλήθεια των πραγματιστών. Σε αυτό είναι σαφής: Τα άρθρα του “Truth”, “Unfair to facts”, και τα δύο αναδημοσιευμένα στα *Philosophical Papers* απαντούν στον Strawson που πρεσβεύει μια πιο ακραία άποψη, σύμφωνα με την οποία η αλήθεια θα πρέπει να εξοβελιστεί ως κριτήριο αποτίμησης των δηλωτικών εκφορών.<sup>55</sup> Επίσης, στο *How to Do Things with Words* ποτέ δεν αρνείται και αυτή την διάσταση της γλώσσας, ενώ παράλληλα σημειώνει ότι η προσέγγισή του «είναι αρκετά διαφορετική από πολλά που έχουν πει οι πραγματιστές, ισχυριζόμενοι ότι το αληθές είναι αυτό που λειτουργεί αποτελεσματικά».<sup>56</sup>

Αυτό που υποστηρίζει όμως ο Austin είναι ότι:

Είναι ουσιώδες να κατανοήσουμε ότι τα «αληθές» και «ψευδές», όπως τα «ελεύθερος» και «ανελεύθερος», καθόλου δεν αντιπροσωπεύουν

<sup>54</sup> Ο Cohen, L.J., 1964, σελ.118-137, επισημαίνει ότι από τη στιγμή που δεχόμαστε απόδοση τιμών αλήθειας και στις επιτελεστικές, αυτό συνεπάγεται ότι κάθε επιτελεστική εκφορά θα πρέπει να πάρει δύο τιμές αλήθειας. Μία (αναγκαστικά ‘αληθής’) επειδή πράγματι η εκφορά επιτελέστηκε (είχαμε δηλαδή την εκφορά του ομιλιακού ενεργήματος) και μία (‘αληθής’ ή ‘ψευδής’) αναλόγως με το αν το ομιλιακό ενέργημα αντιστοιχεί στο γεγονός το οποίο περιγράφει/ επικαλείται/ επιτελεί. Για συζήτηση του προβλήματος βλ. Lycan, W.G., 1999, σελ. 181-184.

<sup>55</sup> Strawson, 1949 και 1950β.

κάτι το απλό, αλλά μόνο μια γενική διάσταση του να είναι κάτι σωστό ή κατάλληλο για να ειπωθεί, σε αντιδιαστολή με το να είναι λάθος, σε αυτές τις περιστάσεις, σ' αυτό το ακροατήριο, γι' αυτούς τους σκοπούς και μ' αυτές τις προθέσεις.

...Τόσο με τις δηλώσεις ...όσο και με τις προειδοποιήσεις κ.λπ., και με δεδομένο ότι είχες το δικαίωμα να προειδοποιήσεις και όντως προειδοποίησες, δήλωσες κάτι ή συμβούλεψες, μπορεί να προκύψει το ερώτημα αν είχες δίκιο να δηλώσεις ή να προειδοποιήσεις ή να συμβουλεύσεις- όχι με την έννοια του αν ήταν καίριο ή σκόπιμο, αλλά αν, με βάση τα γεγονότα και τη γνώση σου των γεγονότων και τους σκοπούς για τους οποίους μιλούσες κ.ο.κ., ήταν κατάλληλο να πεις αυτό το πράγμα.<sup>57</sup>

Στις παραπάνω παραγράφους ο Austin μας θυμίζει κάτι που υπαινίσσεται συχνά σε όλο το έργο του, ότι, δηλαδή, τα πράγματα είναι συνήθως πολύ πιο περίπλοκα απ' ό,τι οι φιλόσοφοι μοιάζουν να αναγνωρίζουν. Με τις παρατηρήσεις του αυτές μας θυμίζει, εξάλλου, την ανάλυση των χρήσεων του «πραγματικός» («real»), όπως την έκανε στο *Sense & Sensibilia*. Και εδώ μας δίνει παραδείγματα για να στηρίξει τις απόψεις του. Πώς θα μας φαινόταν, λοιπόν, ρωτά, αν πούμε ότι «η Γαλλία είναι εξαγωνική»; Θα λέγαμε ότι η δήλωση αντιστοιχεί με τα γεγονότα ή όχι, ότι είναι αληθής ή ψευδής;<sup>58</sup> Τέτοιες ερωτήσεις δεν απαντώνται με ένα ναι ή όχι, παρατηρεί, και μας υπενθυμίζει για άλλη μια φορά ότι αυτός είναι ένας πολύ απλοϊκός τρόπος να βλέπουμε την γλώσσα. Μια τέτοια αντιμετώπιση είναι, λέει, σαν να προσεγγίζουμε την καθημερινή ζωή με εξισώσεις μαθηματικών ή φυσικής.<sup>59</sup> Ο Austin αντιτίθεται σε κάθε φιλοσοφική συστηματική, φορμαλιστική θεωρία που κατά κανόνα υπεραπλουστεύει τα φαινόμενα που μελετά.

Η έμφαση που είχε δοθεί στις διαπιστωτικές προτάσεις βασίζεται σε τέτοιες απλουστεύσεις και αφαιρέσεις. Ακόμα και μια απόλυτη διχοτόμηση επιτελεστικών και δηλωτικών προτάσεων θα υπόκειτο στα ίδια σφάλματα. Μια τέτοια διάκριση θα ήταν εξίσου τεχνητή και εσφαλμένη και θα μας ωθούσε, σε ό,τι αφορά τις μεν διαπιστωτικές προτάσεις, να παραγνωρίσουμε τη σημασία της ενδολεκτικής ισχύος και να υιοθετήσουμε μια απλουστευμένη ιδέα περί αντιστοιχίας με τα γεγονότα, ενώ,

<sup>56</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 145/ 169.

<sup>57</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 145/ 169.

<sup>58</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 143/ 167.

αντιστρόφως, σε ό,τι αφορά τις επιτελεστικές προτάσεις, να αγνοήσουμε εντελώς το αίτημα της συμφωνίας με τα γεγονότα και να δώσουμε μονομερώς έμφαση στην ενδολεκτική ισχύ. Κατά τον Austin, αντιθέτως, η επιτελεστική διάσταση είναι η κυρίαρχη. Είναι αυτή που μας βοηθά να ξεχωρίζουμε τις επιμέρους χρήσεις των προτάσεων μέσα στα συμφραζόμενα. Το αν μια πρόταση (π.χ. η πρόταση «είναι μια σφίγγα πίσω σου») θα εκληφθεί ως περιγραφή ή ως προειδοποίηση θα εξαρτηθεί από την χρήση της μέσα στις περιστάσεις εκφοράς. Η αναγνώριση της ενδολεκτικής ισχύος της εκφοράς συνιστά και κατανόηση του νοήματός της. Αυτή συνιστά τον τρόπο με τον οποίο θα εκλάβουμε μια εκφορά. Έτσι, το κατά πόσο μια πρόταση συνιστά προειδοποίηση ή διαπίστωση, π.χ., είναι κεντρικής σημασίας για την απόδοση του νοήματος. Το τι ενέργημα επιτελείται ορίζει, τρόπον τινά, το νόημα που αποδίδεται σε μια εκφορά. Για την αναγνώριση του ενεργήματος και την κατανόηση του νοήματος, όμως, χρειάζεται κάθε φορά να γνωρίζουμε και να συνυπολογίζουμε και τις περιστάσεις εκφοράς. Για αυτό ο Austin επιμένει ότι αυτό που έχουμε να μελετήσουμε δεν είναι η πρόταση, αλλά *το συνολικό ομιλιακό ενέργημα στη συνολική ομιλιακή κατάσταση*.<sup>60</sup> Από τη στιγμή που συνειδητοποιήσει κανείς κάτι τέτοιο, θα δει ότι η ίδια πρόταση μπορεί να χρησιμεύσει άλλοτε ως δήλωση, άλλοτε ως περιγραφή και άλλοτε ως διαταγή ή προειδοποίηση κ.λπ., ανάλογα με τις περιστάσεις εκφοράς. Επιπλέον, ακόμα και οι εκφορές, που σε συγκεκριμένα συμφραζόμενα αναγνωρίζονται ως δηλώσεις, αποτελούν μια υπο-κατηγορία επιτελεστικών, οι οποίες, ακριβώς όπως όλα τα επιτελεστικά, επισείουν την συμφωνία τους με τα γεγονότα.

Ο Austin, τελειώνοντας τις διαλέξεις, ανακεφαλαιώνει και καταλήγει σε πέντε σημαντικές παρατηρήσεις. Παραθέτουμε :

A. Το ολικό ομιλιακό ενέργημα, μέσα στην ολική ομιλιακή κατάσταση, είναι το *μοναδικό πραγματικό* φαινόμενο, το οποίο σε τελευταία ανάλυση έχουμε αναλάβει να διασαφηνίσουμε.

B. Το να δηλώνουμε, να περιγράψουμε κ.λπ., είναι *μόνο δυο* ονομασίες, ανάμεσα σε ένα σωρό άλλες που δίνουμε σε ενδολεκτικές πράξεις- ο ρόλος τους δεν είναι μοναδικός.

Γ. Πιο συγκεκριμένα ο ρόλος τους δεν είναι μοναδικός από την άποψη του αν σχετίζονται με τα γεγονότα με έναν μοναδικό τρόπο, αυτόν του να είναι αληθή

<sup>59</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 146/ 170.

<sup>60</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 139/ 162.

ή ψευδή, όπως λέγεται, επειδή η αλήθεια και το ψεύδος (αν εξαιρέσουμε μια τεχνητή αφαίρεση, η οποία είναι πάντα δυνατή και εύλογη για συγκεκριμένους σκοπούς) δεν ονομάζουν σχέσεις, ιδιότητες ή οτιδήποτε άλλο, αλλά μια διάσταση αποτίμησης- πώς τα βγάζουν πέρα οι λέξεις, πόσο ικανοποιητικές είναι ως προς τα γεγονότα, τις καταστάσεις κ.λπ., στα οποία αναφέρονται.

Δ. Παρομοίως, η γνώριμη αντίθεση του «κανονιστικού ή αξιολογικού» (normative or evaluative) ως προς το γεγονός (factual) πρέπει να εξαλειφθεί όπως και τόσες άλλες διχοτομίες.<sup>61</sup>

Ε. Μπορούμε εύκολα να υποψιαστούμε ότι η θεωρία του «νοήματος» ως ισοδύναμο με «την σημασία και την αναφορά» θα απαιτήσει σίγουρα κάποιο καθάρισμα και κάποια αναδιατύπωση, υπό το φως της διάκρισης μεταξύ λεκτικών και ενδολεκτικών ενεργημάτων (αν αυτές οι έννοιες είναι βάσιμες, εδώ απλώς σκιαγραφούνται) Παραδέχομαι ότι στο σημείο αυτό δεν κάναμε αρκετά. Έχω χρησιμοποιήσει την παλιά «σημασία και αναφορά», βασιζόμενος στις τρέχουσες απόψεις....<sup>62</sup>

Ο Austin θεωρεί ότι, υπενθυμίζοντάς μας αυτά τα πέντε σημεία, το έργο του μπορεί να συμβάλει σε μια νέα, ακριβέστερη και επαρκέστερη ανάλυση του φαινομένου της γλώσσας. Ο ίδιος λέει ότι δεν έκανε τίποτα άλλο παρά μόνο να σκιαγραφήσει σε πολύ γενικές γραμμές ένα νέο τρόπο να αντιμετωπίζει κανείς τη γλώσσα. Φαίνεται, μάλιστα πως θεωρεί πως ο ίδιος ανήκει σε ένα γενικότερο ρεύμα, και ότι απλώς ξεδιάλυνε «κάπως τον τρόπο με τον οποίο τα πράγματα έχουν ήδη αρχίσει να κινούνται, και κινούνται με αυξανόμενη φόρα, σε κάποιους τομείς της φιλοσοφίας.».<sup>63</sup> Κλείνει, επομένως, με την ελπίδα πως θα ξεπεραστεί τελικά αυτή η απλοϊκή αντιμετώπιση του νοήματος ως απλή σύζευξη σημασίας και αναφοράς, και θα αναγνωριστεί ότι ο μόνος τρόπος να προσεγγίσει κανείς γνησίως το φαινόμενο της γλώσσας είναι να κοιτάζει κάθε φορά το ολικό ομιλιακό ενέργημα στην ολική ομιλιακή κατάσταση.

---

<sup>61</sup> Εδώ ο Austin επαναλαμβάνει ρητά μια θέση που παραδοσιακά παραπέμπει τον πραγματισμό. Έτσι, παρόλο που πιο πάνω αρνείται ότι έχει πραγματιστικές απόψεις για την αλήθεια εδώ διαφαίνεται μια πραγματιστική χροιά στο έργο του Βλ. στη συνέχεια σελ. 298. Βλ. και Putnam, 1995 και 2002 και White, M., 1981.

<sup>62</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 148-149/ 172-173.

<sup>63</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 164/ 189.

Μια τέτοια ολιστική αντιμετώπιση της γλώσσας, συνδέεται με την αναγνώριση της επιτελεστικής, πρακτικής, διάστασης κάθε εκφοράς. Στα τελευταία δύο κεφάλαια, ο Austin ολοκληρώνει το στόχο του να άρει την πρωτοκαθεδρία που η παραδοσιακή φιλοσοφία της γλώσσας είχε αποδώσει στις δηλωτικές προτάσεις. Αυτό το εγχείρημα αποτελεί τον βασικό στόχο του Austin. Ο ίδιος μας υποψιάζει γι' αυτό ήδη από την αρχή του βιβλίου (σελ 20), όταν μιλά για τις συνθήκες ευστοχίας των επιτελεστικών, και διαπιστώνει ότι πολλές προτάσεις που θεωρούνται δηλωτικές (όπως η πρόταση «ο βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός») είναι δυνατό να υποφέρουν από παρόμοιες αστοχίες με τις υποτιθέμενες καθαρά επιτελεστικές εκφορές (όπως η πρόταση «σου κληροδοτώ αυτό το ρολόι», όταν το εν λόγω αντικείμενο δεν είναι δικό σου).<sup>64</sup> Η παρατήρησή του, στο σημείο αυτό, είναι ότι μια τέτοια εκφορά χαρακτηρίζεται πιο εύστοχα άκυρη παρά ψευδής κι ότι μια τέτοια δήλωση, θα πρέπει να πάψουμε να την προσεγγίζουμε ως πρόταση, αλλά μάλλον ως ομιλιακό ενέργημα, για να καταλάβουμε καλύτερα το νόημά της.

Ο Austin κάνει αυτές τις διαπιστώσεις ήδη στη σελίδα 20 του *How to Do Things with Words* και μας υποψιάζει για τους στόχους του, γράφοντας μάλιστα ότι εδώ «μας ανοίγει λίγο τα χαρτιά του».<sup>65</sup> Αλλά και σε όλο το κείμενο, ακολουθεί μια περίτεχνη διαλεκτική μεθοδολογία θέσης και άρσης και σαφούς υπονόμευσης κάθε απόπειρας τυπικών διακρίσεων. Θα διαφωνήσουμε λοιπόν έντονα με όσους μελετητές θεωρούν ότι στόχος του Austin, στο έργο αυτό, είναι να διακρίνει σαφώς μεταξύ δύο διαφορετικών ειδών προτάσεων, των επιτελεστικών από τη μία και των δηλωτικών από την άλλη και οι οποίοι αντιμετωπίζουν την τελική άρση της διάστασης επιτελεστικού- διαπιστωτικού ως αποτυχία του Austin. Την εποχή που κυκλοφόρησε το *How to Do Things with Words*, υπήρξε πράγματι μια έντονη φιλολογία σχετικά με το πώς ο Austin απέτυχε να διακρίνει ανάμεσα σε δύο είδη εκφορών και για το τι θα έπρεπε να έχει κάνει για να καταφέρει να διασώσει την αρχική του διάκριση.<sup>66</sup> Κατά τη γνώμη μας, μια τέτοια προσέγγιση παραγνωρίζει τους στόχους του Austin, τον κρίνει με ξένα προς αυτόν κριτήρια και τον παρουσιάζει πολύ κατώτερο του κειμένου του.

Είναι από το ίδιο το κείμενο σαφές ότι αυτό που ο Austin θέλει να επισημάνει είναι ότι ολόκληρη η γλώσσα αποτελεί μια ανθρώπινη δραστηριότητα με σαφώς

<sup>64</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 20/40-41. Βλ. και εδώ σελ. 182-183.

<sup>65</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 20/40. Βλ. και εδώ σελ. 182.

πρακτική διάσταση. Αν, λοιπόν, θέλουμε να μιλήσουμε για το νόημα θα πρέπει να σταματήσουμε να το αντιμετωπίζουμε ως μια αφηρημένη οντότητα και να αποδεχτούμε ότι το νόημα φανερώνεται στη χρήση, στην εκφορά των προτάσεων μας μέσα στις καθημερινές μας πρακτικές. Αυτή είναι η βασική θέση του *How to Do Things with Words*.

### **3. Το *How to Do Things with Words* ως υπόδειγμα της νέας φιλοσοφίας.**

#### **3.1. Το πλαίσιο της φιλοσοφικής συζήτησης για τη γλώσσα.**

Ολόκληρη η φιλοσοφία του Austin ανήκει στην νεώτερη προσέγγιση της ‘γλωσσικής στροφής’. Η στροφή προς τη γλώσσα είναι ένα γενικότερο ρεύμα στον 20ο αιώνα το οποίο χρησιμοποιεί την γλωσσική ανάλυση για να προσεγγίσει μια σειρά από φιλοσοφικά προβλήματα –προβλήματα μεταφυσικής, επιστημολογίας έως ηθικής, πολιτικής και κοινωνικής φιλοσοφίας.<sup>67</sup> Κατά την παρουσίαση του *Sense & Sensibilia*, είδαμε ένα ζωντανό παράδειγμα του πώς η γλώσσα εκλαμβάνεται διαφορετικά από δύο φιλοσόφους, όσον αφορά την αντιμετώπιση του ίδιου προβλήματος.

Παρόλο που οι φιλόσοφοι που εντάσσονται στην γλωσσική στροφή έχουν ορισμένους κοινούς φιλοσοφικούς στόχους, όπως την απόρριψη της μεταφυσικής, την ανάγκη εύρεσης ενός κοινού εδάφους για μια νέα αφετηρία στην φιλοσοφία και στόχο τη διασφάλιση μιας ελάχιστης συμφωνίας μεταξύ των φιλοσόφων, διαφέρουν ωστόσο στον τρόπο που προσεγγίζουν το νέο αυτό φιλοσοφικό εργαλείο, την γλώσσα. Υπάρχουν δύο τουλάχιστον προσεγγίσεις στη θεωρία νοήματος, προσεγγίσεις που προσαρμόζονται με διαφορετικό τρόπο στα προβλήματα που δημιουργεί η ίδια η γλωσσική ανάλυση.

Η μία τάση, έτσι όπως διαμορφώθηκε από τον G. Frege, τον B. Russell, τον πρώιμο Wittgenstein (και αργότερα, τους λογικούς θετικιστές), ανάγει σε κεντρικό κριτήριο αποτίμησης μιας πρότασης τις συνθήκες αλήθειάς της (ή επαλήθευσής της, αντίστοιχα). Κεντρική ιδέα είναι ότι το νόημα μιας φράσης ή μιας πρότασης συνίσταται στις αναπαραστασιακές της ιδιότητες. Η βασική λειτουργία της γλώσσας, δηλαδή, είναι να περιγράφει την πραγματικότητα. Η γλωσσική ανάλυση συνίσταται

---

<sup>66</sup> Βλ. Black, M., 1969, Chisholm, R.M., 1969, Ferguson, L.W., 1969β, Furberg, M., 1969 και 1971 και Graham, K., 1977, σελ.53-85.

<sup>67</sup> Βλ. Rorty, 1967b, σελ. 1-39 και Urmson, 1963.

στην μεταγραφή των προτάσεων σε μια ιδεώδη γλώσσα, σε μια γλώσσα που να ακολουθεί, με ιδεώδη, απολύτως σαφή και μονοσήμαντο τρόπο, τους κανόνες της λογικής. Το αίτημα ήταν, με αυτό τον τρόπο, η γλώσσα να καθαρισθεί από ασάφειες και αμφισημίες και να μας οδηγήσει σε μια ορθή αναπαράσταση του κόσμου. Παράλληλα, θα διαλύσει τα φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα, τα οποία δημιουργούνται λόγω των αμφισημιών και των ασαφειών της κοινής γλώσσας.

Η ανάλυση που προτείνεται έχει ήδη μια σειρά προβλήματα να αντιμετωπίσει. Πρώτον, πρέπει να αντιμετωπίσει τις περιπτώσεις προτάσεων στις οποίες εμφανίζονται κενά ονόματα, ονόματα δηλαδή που δεν έχουν αναφορά όπως ο «Πήγασος», η «Άννα Καρένινα» κ.α. Οι προτάσεις αυτές (π.χ., η πρόταση: «Ο Πήγασος είναι ένα φτερωτό άλογο») μοιάζουν να έχουν νόημα, γίνονται, δηλαδή, κατανοητές από εμάς, ενώ οι όροι της δεν έχουν αναφορά, δεν κατονομάζουν, δηλαδή, κάποιο υπαρκτό υποκείμενο. Αυτό είναι προβληματικό, κατά την παραδοσιακή θεωρία.

Ένα δεύτερο πρόβλημα είναι ότι μια τέτοια θεωρία δεν εξηγεί πώς αποκτούν πληροφοριακό περιεχόμενο προτάσεις όπως «Η πούλια είναι η Αφροδίτη», ή «Ο Αριστοτέλης ήταν μαθητής του μεγάλου Αλεξάνδρου». Θεωρητικά, οι προτάσεις αυτές θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται ως ταυτολογίες, εφόσον και οι δύο όροι έχουν την ίδια αναφορά (τον πλανήτη Αφροδίτη ή τον Αριστοτέλη). Όμως, ενώ οι ταυτολογίες δεν έχουν κανένα γνωστικό περιεχόμενο, προτάσεις όπως αυτές μας δίνουν πληροφορίες που πιθανόν αγνοούσαμε.

Ένα τρίτο πρόβλημα παρουσιάζεται σε εντασιακά γλωσσικά πλαίσια,<sup>68</sup> όπου δεν ισχύει η αρχή της εκτατικότητας. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, αν σε μία πρόταση αντικαταστήσουμε μία από τις συνθετικές της φράσεις με μια άλλη ίδιας αληθοτιμής, τότε η αληθοτιμή της πρότασης δεν μεταβάλλεται. Έτσι, αν στην πρόταση «ο Σωκράτης ήταν δάσκαλος του Πλάτωνα και ο Αριστοτέλης δάσκαλος του μεγάλου Αλέξανδρου», που είναι αληθής, εφόσον και τα δύο μέρη της είναι αληθή, αντικαταστήσουμε το ένα συνθετικό της με μια άλλη αληθή πρόταση, π.χ., «η πούλια

---

<sup>68</sup> Μια γλώσσα είναι εντασιακή (intensional) όταν η αλήθεια των προτάσεών της εξαρτάται από τη σημασία τους και όχι από την αναφορά τους (το αντικείμενο στο οποίο αναφέρονται), όταν, επομένως, περιέχουν προτάσεις, τα συστατικά των οποίων αν αντικατασταθούν, ενδεχομένως να δώσουν προτάσεις διαφορετικής αληθοτιμής. Αντιθέτως, οι εκτασιακές (extensional) γλώσσες περιλαμβάνουν μόνο εκτασιακές προτάσεις, προτάσεις των οποίων η αληθοτιμή δεν μεταβάλλεται αν αλλάξουμε οποιοδήποτε από τα συστατικά τους. Η αλήθεια των εκτασιακών προτάσεων εξαρτάται από την αναφορά τους (από την κατάσταση πραγμάτων που αναπαριστούν). Οι εκτασιακές προτάσεις αφορούν περιγραφές του κόσμου, ενώ οι εντασιακές εκφράζουν στάσεις των υποκειμένων απέναντι στον κόσμο (επιθυμίες, φόβους, πεποιθήσεις, οτιδήποτε θεωρείται υποκειμενικό).

είναι η Αφροδίτη», η νέα πρόταση που θα προκύψει, «ο Σωκράτης ήταν δάσκαλος του Πλάτωνα και η πούλια είναι η Αφροδίτη», θα είναι παρομοίως αληθής. Το πρόβλημα όμως είναι ότι η αρχή αυτή δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε εντασιακά πλαίσια, όταν, δηλαδή, μιλάμε για τις πεποιθήσεις, τους φόβους, τις επιθυμίες ή τις προσδοκίες μας (όταν, δηλαδή, μιλάμε για προτασιακές στάσεις), ή όταν επαναλαμβάνουμε κάτι σε πλάγιο λόγο. Ας πάρουμε την πρόταση: (α') «ο Γιώργος είπε ότι έχει πάει στο Έβερεστ», η οποία είναι αληθής διότι και ο Γιώργος το είπε και πράγματι έχει πάει στο Έβερεστ. Στην πρόταση αυτή, όμως, δεν μπορούμε να αντικαταστήσουμε το β' συνθετικό της με ένα άλλο της ίδιας αληθοτιμής και να ισχυριστούμε ότι οι δύο προτάσεις έχουν το ίδιο νόημα. Αν π.χ., πούμε: (β') «ο Γιώργος είπε ότι η γάτα είναι πάνω στο χαλάκι», παρόλο που το β' συνθετικό είναι επίσης αληθές και η γάτα είναι πάνω στο χαλάκι, η πρόταση δεν είναι αληθής, διότι ο Γιώργος ποτέ δεν είπε κάτι τέτοιο, ίσως μάλιστα να μην το γνωρίζει καν. Αλλά προβλήματα παρατηρούνται ακόμα και αν το β' συνθετικό έχει και ακριβώς την ίδια αναφορά με το β' συνθετικό της α' πρότασης. Έτσι, αν πούμε: (γ') «ο Γιώργος είπε ότι έχει πάει στο Γκόρι Σάγκεν», και πάλι η νέα πρόταση δεν είναι αληθής, διότι μπορεί το Γκόρι Σάγκεν και το Έβερεστ να είναι ονομασίες του ίδιου όρους και άρα να έχουν την ίδια αναφορά, ο Γιώργος όμως δεν το γνωρίζει και έτσι ποτέ δεν θα έλεγε τη γ' πρόταση.

Παρόλο, λοιπόν, που το ιδανικό κατά τον Frege θα ήταν το νόημα μιας φράσης να προσδιορίζεται μονομερώς από την αναφορά της, αναγνωρίζοντας και ο ίδιος τα παραπάνω προβλήματα, εισάγει, πέραν από την αναφορά και την έννοια της σημασίας ως ένα δεύτερο συστατικό του νοήματος. Η «σημασία» είναι «ο τρόπος παρουσίασης» αυτού που υποδηλώνεται (δηλαδή, της αναφοράς), είναι η έννοια που προσδιορίζει σε ποιο αντικείμενο αναφέρεται το όνομα ή η φράση ή ο τρόπος, με τον οποίο κατανοούμε τη φράση αυτή. Η σημασία μιας έκφρασης καθορίζει την αναφορά της φράσης. Για παράδειγμα, ο *‘μαθητής του Αριστοτέλη’* είναι μία από τις σημασίες που μπορεί να πάρει το όνομα του «Μεγάλου Αλεξάνδρου». Έτσι ένα όνομα ή μια φράση μπορεί να έχει πολλές σημασίες, οι οποίες να παραπέμπουν στην ίδια αναφορά (*‘η πούλια’*, *‘ο Αυγερινός’*, *‘η Αφροδίτη’*). Το νόημα μιας φράσης ή μιας πρότασης αποτελείται, επομένως, από δύο κομμάτια: την αναφορά (το αντικείμενο ή την κατάσταση πραγμάτων που η φράση αναπαριστά) και τη σημασία (τον τρόπο που η αναφορά παρουσιάζεται ή αναγνωρίζεται). Μια φράση μπορεί να έχει σημασία, ακόμα κι αν δεν έχει αναφορά. Έτσι, π.χ., ενώ η φράση «η Άννα Καρένινα» δεν



αντιστοιχεί σε κάποιο υπαρκτό πρόσωπο, και, άρα, δεν έχει αναφορά, έχει σημασίες όπως «η ηρωίδα του μυθιστορήματος» και γίνεται έτσι κατανοητή από εμάς. Κατ' αυτόν τον τρόπο, λύνεται εν μέρει το πρόβλημα των κενών ονομάτων: Εξηγείται θεωρητικά γιατί κατανοούμε φράσεις που δεν κατονομάζουν πραγματικά υποκείμενα, άρα δεν περιγράφουν την πραγματικότητα και δεν έχουν αληθοτιμή. Η σημασία συνδέεται κυρίως με την διϋποκειμενική (μη ψυχολογιστική) κατανόηση των όρων μιας γλώσσας. Η έννοια της 'σημασίας' εισάγεται για να δώσει έμφαση στο δημόσιο χαρακτήρα του νοήματος, να υπογραμμίσει ότι η συμφωνία μεταξύ των χρηστών μιας γλώσσας είναι προϋπόθεση για να έχει κάτι νόημα. Η έννοια αυτή μας παραπέμπει στις κοινές, διϋποκειμενικές περιγραφές που δίνουμε στα πράγματα γύρω μας.

Επίσης, με την εισαγωγή της σημασίας εξηγούνται και περιπτώσεις, όπως «ο Εσπερινός είναι η Αφροδίτη», που διαφορετικά θα αντιμετωπίζονταν ως ταυτολογίες. Τώρα, η γνωστική συνεισφορά τέτοιων φράσεων εξηγείται, διότι συνδέει διαφορετικές σημασίες που ενδεχομένως να έχει η ίδια φράση. Τέλος, θεωρείται ότι σε ένα εντασιακό πλαίσιο, η έμμεση αναφορά μιας φράσης είναι η σημασία της. Σε εντασιακά περιβάλλοντα, δηλαδή, τα ονόματα αναφέρονται στις σημασίες τους, όχι στην αναφορά τους, επομένως δεν μπορεί το ένα όνομα να αντικαταστήσει το άλλο.<sup>69</sup> Έτσι, στην πρόταση, “Ο Γιώργος είπε ότι θέλει να ανεβεί στο Έβερεστ”, η φράση “Έβερεστ” αναφέρεται στη σημασία του όρου, “στην ψηλότερη βουνοκορυφή”, και δεν μπορεί να αντικατασταθεί από τη φράση “ο Γιώργος είπε ότι θέλει να ανεβεί στο Γκόρι Σαγιέν”, παρόλο που το “Έβερεστ” και το “Γκόρι Σαγιέν” είναι δυο διαφορετικές ονομασίες της ίδιας βουνοκορυφής, διότι ο Γιώργος πιθανόν να μην γνωρίζει τη δεύτερη ονομασία.

Μία δεύτερη απόπειρα να αντιμετωπιστούν τα κενά ονόματα έγινε από τον Russell με την *θεωρία των οριστικών περιγραφών* του. Ο Russell παίρνει προτάσεις της μορφής: «Ο βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός» και τις αναλύει στη μορφή «Υπάρχει ένα και μόνο ένα πράγμα που είναι βασιλιάς της Γαλλίας και είναι φαλακρό». Με το τρόπο αυτό, η οριστική περιγραφή παύει να παρουσιάζεται ως κύριο όνομα. Επομένως, οι φράσεις που είναι κενές (εδώ, «Ο βασιλιάς της Γαλλίας») δεν αντιμετωπίζονται πια ως ανόητες, αλλά αναλύονται, ώστε να καταδειχθούν

<sup>69</sup> Βλ. Miller, A., 1998, σελ. 1-21 και Frege, G., 1977, σελ. 19-40. Βλ. επίσης, Lycan, W.G., 1999, 1-34, Alston, W.P., 1964, 8-30 62-82, Martin, R., 1994, σελ. 183-190 και McCulloch, G., 1989, σελ.5-35.

ψευδείς (υπάρχει ένα πρόσωπο που είναι βασιλιάς της Γαλλίας). Με τον τρόπο αυτό αποκτούν αληθοτιμή.<sup>70</sup>

Η θεωρία των οριστικών περιγραφών έχει μεταφυσική βάση. Ας σημειώσουμε επί τροχάδην ότι το βασικό μέλημα του Russell δεν είναι η ανάλυση της γλώσσας, αλλά η γνώση του εξωτερικού κόσμου. Σύμφωνα με το πρόγραμμα του φιλοσόφου, η γλώσσα θα χρησίμευε ως εργαλείο: μέσω της ανάλυσης της επιφανειακής μορφής της γλώσσας θα αναδειχθεί η πραγματική λογική γραμματική δομή της. Σύμφωνα με την θεωρία του, η ανάλυση της γλώσσας σε ατομικές προτάσεις, θα μας αποκαλύψει και την δομή της πραγματικότητας, που αποτελείται από ατομικά γεγονότα. Ο Russell ενδιαφερόταν για την γλώσσα ως ένα λογικό εργαλείο που θα βοηθήσει να εμβαθύνουμε και να τεκμηριώσουμε την γνώση μας για την εξωγλωσσική πραγματικότητα. Η θεωρία των οριστικών περιγραφών, λοιπόν, εντάσσεται σε ένα γενικό μεταφυσικό και γνωσιολογικό πρόγραμμα που έχει αναλάβει ο Russell.<sup>71</sup> Ο φιλόσοφος αυτός, αν και μεγαλύτερος, υπήρξε σύγχρονος των Wittgenstein και Austin και ένας από τους μεγαλύτερους πολέμιους της στροφής στην κοινή γλώσσα. Χαρακτηριστική είναι η εισαγωγή που έγραψε ο Russell στο βιβλίο του E. Gellner, *Words and Things*, το πιο επιθετικό έργο εναντίον της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας.<sup>72</sup>

Πάντως, με αφορμή τις οριστικές περιγραφές, το σκηνικό στην φιλοσοφία της γλώσσας θα αρχίσει να αλλάζει. Σε απάντηση στο “On Denoting” του Russell, έρχεται το “On Referring” του Strawson, που σηματοδοτεί την στροφή στην κοινή γλώσσα και σε ό,τι αφορά την θεωρία του νοήματος.<sup>73</sup> Ο Strawson, στο άρθρο αυτό, υποστηρίζει ότι δεν είναι οι εκφράσεις αυτές οι οποίες αναφέρονται, αλλά *οι συγκεκριμένες περιστάσεις χρήσεως τους*. Οι ομιλητές χρησιμοποιούν τις εκφράσεις με διαφορετικούς τρόπους για να αναφερθούν. Επομένως, οι προτάσεις (propositions) δεν μπορούν να έχουν αληθοτιμή, μόνο οι εκφορές (utterances) έχουν. Κι αυτό επειδή ένας ομιλητής μπορεί να χρησιμοποιήσει την ίδια ακριβώς πρόταση και, ανάλογα με τις περιστάσεις ή τον χρόνο εκφοράς της, να δηλώσει είτε κάτι αληθές είτε κάτι ψευδές, αλλά και κάτι που να μην επιδέχεται αληθοτιμή. Έτσι, η φράση «ο βασιλιάς της Γαλλίας» χρησιμοποιείται διαφορετικά αν ειπωθεί σήμερα από έναν αδαή, άλλο

<sup>70</sup> Russell, 1905, σελ. 479-493. Και σε ελληνική μετάφραση, βλ. Russell, 1975.

<sup>71</sup> Βλ. Miller, 1998, σελ.23-76. Βλ επίσης, Soames, 2003α, σελ. 91-194, Lycan, 1999, 11-40, Martin, 1994, σελ. 133-143 και McCulloch, 1989, σελ.41-100.

<sup>72</sup> Βλ. Russell, 1968, στο Gellner, E., 1968. Ανάλογης διάθεσης είναι και το άρθρο του Gellner, E., 1986.

αν έχει ειπωθεί το 1700 π.χ., όταν υπήρχε βασιλιάς στη Γαλλία, και άλλο αν το πει μια γιαγιά σε ένα παραμύθι. Κατά τον Strawson, λοιπόν, το αναφέρεσθαι είναι μία πράξη, η πράξη του ομιλητή να αναφέρεται.<sup>74</sup>

Ο Strawson, λοιπόν, σημασιοδοτεί μια στροφή πλευσης στην φιλοσοφία της γλώσσας της αναλυτικής παράδοσης. Οι μέχρι τότε θεωρίες για τη γλώσσα ευαγγελίζονταν τη μεταγραφή της καθημερινής γλώσσας σε μια γλώσσα προτασιακού λογισμού, που θα απέφευγε τις αμφισημίες της καθημερινής γλώσσας. Μια τέτοια γλώσσα θα διευκόλυνε τις διατυπώσεις των μαθηματικών (Frege, Russell, πρώιμος Wittgenstein) και της επιστήμης (θετικιστές), αντί να δημιουργεί τα προβλήματα που προκαλεί η καθημερινή καθομιλουμένη γλώσσα, ενώ κατά τον Russell και τον πρώιμο Wittgenstein, η ανάλυση των σύνθετων προτάσεων σε ατομικές, θα αποκάλυπτε τη δομή της πραγματικότητας. Η στροφή του Strawson έρχεται όταν πια το εγχείρημα αυτό για την κατασκευή της ιδανικής γλώσσας, μετά και την ανάπτυξη του θετικιστικού προγράμματος, έχει δειχθεί πως πάσχει από εσωτερικά προβλήματα.

Αφενός, οι προτάσεις της καθημερινής γλώσσας (οι ηθικές προτάσεις, οι προτάσεις σε προστακτική, όσες φράσεις εκφράζουν επιθυμίες κ.λπ.), προτάσεις που δεν μοιάζουν καθόλου ανόητες και παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή των ανθρώπων, αντιστέκονται στην μεταγραφή τους ως απλές περιγραφές που θα αποτιμηθούν με όρους αλήθειας- ψεύδους. Το μεγαλύτερο κομμάτι των καθημερινών μας εκφορών αντιστέκονταν στη μεταγραφή και την αναγωγή τους σε μια 'ιδανική γλώσσα', σύμφωνα με τη παραδοσιακή θεωρία του νοήματος.<sup>75</sup> Η παραδοσιακή θεωρία νοήματος δεν μπορούσε να αναλύσει με τα εργαλεία της τυπικής λογικής το μεγαλύτερο κομμάτι των εκφορών μας και να προσεγγίσει τα φιλοσοφικά προβλήματα που προέκυπταν από αυτές (προβλήματα ηθικής, αξιολόγησης, αισθητικής κ.α.). Θεωρήθηκε, λοιπόν, ότι χρειάζεται ένας εναλλακτικός τρόπος ανάλυσης της γλώσσας που θα μπορούσε να προσεγγίσει ολόκληρη τη γλώσσα.

Πέραν τούτου, η στροφή αυτή συμβαδίζει και με μια υποχώρηση του πρώτου ενθουσιασμού που έφερε η επιστημονική πρόοδος. Έτσι, ενώ αρχικά θεωρείται πως η Νευτώνεια θεωρία καταφέρνει να εξηγήσει τον κόσμο των φαινομένων και η μέθοδός της προτείνεται ως η ιδεώδης επιστημονική μέθοδος, στη συνέχεια ο Αϊνστάιν ή η

---

<sup>73</sup> Strawson, 1950α, σελ. 320- 344. Βλ. επίσης McCulloch, 1989, σελ.89-92.

<sup>74</sup> Strawson, 1950α.

<sup>75</sup> Βλ. Carnap, R., 1959a, Carnap, R., 1959b, Ayer, 1959b, Urmson, 1958, σελ.130-163, 180-188.

κβαντική θεωρία προσφέρουν εναλλακτικές εξηγήσεις και περιγραφές και δεν είναι σαφές πάντα το κριτήριο επιλογής μεταξύ εναλλακτικών επιστημονικών θεωριών. Η απόπειρα κατασκευής μιας ιδανικής γλώσσας είχε ως βασικό μέλημα την διευκόλυνση της επιστήμης, την αξιολόγηση των επιστημονικών θεωριών. Πίσω από την προσπάθεια αυτή υποβόσκει η πεποίθηση ότι το μόνο έργο που απομένει στη φιλοσοφία είναι η ανάλυση της γλώσσας για επιστημολογικούς σκοπούς. Η φιλοσοφία καλείται να μετασχηματιστεί σε επιστημολογία, με αυστηρή, κατά το πρότυπο των θετικών επιστημών, τεχνητή γλώσσα. Όταν, όμως, κάτω και από την επίδραση θεωριών όπως των Imre Lakatos, Thomas Kuhn και Paul Feyerabend, αμφισβητείται η δυνατότητα τυπικής απόδοσης των επιστημονικών όρων και χάνεται ο ενθουσιασμός για την εφαρμογή της μεθόδου της γλωσσικής ανάλυσης στην φιλοσοφία της επιστήμης.<sup>76</sup>

Αποφασιστικό πλήγμα στις απόπειρες κατασκευής μιας ιδανικής γλώσσας επέφερε η εμφάνιση εναλλακτικών λογικών. Έτσι, πέραν του παραδοσιακού προτασιακού λογισμού, που αποτιμούσε τις προτάσεις ως αληθείς ή ψευδείς, τώρα αναπτύσσονται νέες τρίτιμες ή πολύτιμες (fuzzy) λογικές, που αναταράσσουν το ιδανικό απλούστευσης της γλώσσας. Αποκαλύπτουν επίσης ότι δεν υπάρχει ένας μόνο τρόπος να αναλυθούν οι προτάσεις, και έτσι καταρρίπτουν την πεποίθηση ότι, αναλύοντας τη γλώσσα, θα αποκαλύψουμε τη δομή της πραγματικότητας. Η θεωρία περί αντιστοιχίας μεταξύ της γλώσσας και της πραγματικότητας υποχωρεί και η δυνατότητα της γλώσσας να αναφέρεται στην πραγματικότητα αποτελεί εκ νέου ένα φιλοσοφικό πρόβλημα.

Ο Strawson, είναι ένας από τους θεωρητικούς που κάνει το βήμα για μια συνολική αναθεώρηση αυτής της προσέγγισης. Το άρθρο του “On Referring” δημοσιεύεται λίγο πριν κυκλοφορήσουν οι *Φιλοσοφικές Έρευνες* του Wittgenstein και το *How to Do Things with Words* του Austin. Οι τρεις αυτοί φιλόσοφοι είναι οι πρωτοπόροι της στροφής στην καθημερινή γλώσσα.<sup>77</sup> Και οι τρεις συμφωνούν στο βασικό επιχείρημα μιας τέτοιας προσέγγισης: Πολλά από τα φιλοσοφικά προβλήματα έχουν τη ρίζα τους σε καθημερινές γλωσσικές (εννοιολογικές) παρανοήσεις, και για να τις εντοπίσουμε και διασαφήσουμε θα πρέπει να αναλύσουμε τις κοινές χρήσεις

<sup>76</sup> Βλ. Kuhn, 1985, Feyerabend, P.K., 1995α, 1995β. Επίσης, βλ. Τσινόρεμα, 1994, σελ.33-71

<sup>77</sup> Προηγείται, όπως έχουμε δει, ο Moore, με τη διαφορά ότι η έμφαση, σε ό,τι αφορά τον φιλόσοφο αυτό, δίνεται στον κοινό νου και όχι στην καθημερινή γλώσσα. Βεβαίως, η συγγένεια των δυο εννοιών είναι μεγάλη και ο Moore, υπό αυτή την έννοια είναι που σηματοδοτεί την αλλαγή πλευσης, από την

των όρων.<sup>78</sup> Στην ιδέα αυτή προσαρμόζεται η φιλοσοφική τους πρακτική αλλά και οι αντιλήψεις τους για την γλώσσα και το νόημα. Η έμφαση στον ομιλητή και στην εκφορά, αντί για την πρόταση και η παράλληλη σύνδεση της εκφοράς της γλώσσας με την πράξη είναι κοινή στα έργα και των τριών φιλοσόφων και θα επηρεάσει όλη την φιλοσοφία της γλώσσας έκτοτε, καθώς και την γλωσσολογία.

Για παράδειγμα, ακολουθώντας τη γραμμή αυτή, ο Keith Donnellan,<sup>79</sup> λίγα χρόνια μετά το άρθρο του Strawson, στο άρθρο του “Reference and Definite Descriptions”, υποστηρίζει ότι οι οριστικές περιγραφές χρησιμοποιούνται με δύο τρόπους. Η πρώτη τους χρήση είναι η αναφορική, όπου η οριστική περιγραφή χρησιμοποιείται ως μηχανισμός αναγνώρισης, ως εργαλείο που θα επιστήσει την προσοχή του ακροατή πάνω στο αντικείμενο ή το πρόσωπο, το οποίο ο ομιλητής θέλει να ξεχωρίσει. Έτσι, αν σε ένα πάρτι πω «Κοίταξε τον άνδρα με το μαρτίνι», χρησιμοποιώ την οριστική περιγραφή για να αναφερθώ σε κάποιον συγκεκριμένα και είναι πιθανό να πετύχω τον στόχο μου ακόμα και αν ο άνδρας αυτός δεν πίνει μαρτίνι, αλλά κάτι που μοιάζει με μαρτίνι. Η δεύτερη χρήση των οριστικών περιγραφών είναι η αποδοτική (attributive), κατά την οποία ο ομιλητής θέλει να δηλώσει κάτι για οποιονδήποτε ταιριάζει στην περιγραφή. Π.χ., «ο άνδρας που διέπραξε την διπλή δολοφονία είναι σίγουρα ψυχοπαθής», εννοώντας οποιονδήποτε κι αν διέπραξε το έγκλημα. Κατά τον K. Donnellan, ο Russell είχε παραγνωρίσει την αναφορική χρήση των οριστικών περιγραφών, αναγνωρίζοντας μόνο την αποδοτική, ενώ ο Strawson δεν διακρίνει αυτές τις δύο χρήσεις και δεν επισημαίνει ότι η ίδια χρήση μπορεί να είναι είτε αποδοτική είτε αναφορική. Όμως, όσο κι αν ο Donnellan θεωρεί ότι παρέχει μια μέση λύση σχετικά με τις οριστικές περιγραφές, γεγονός είναι ότι μιλά για *χρήση* των περιγραφών μέσα σε περιστάσεις εκφοράς. Και εδώ, δηλαδή, η έμφαση δίνεται στην εκφορά, όχι στο προτασιακό περιεχόμενο της πρότασης. Είναι το νόημα που ο ομιλητής αποδίδει στην εκφορά, ή η χρήση της εκφοράς που έχει την πρωτοκαθεδρία και σε αυτή την ανάλυση.

Σε αυτή την κατεύθυνση, προχωρά ακόμα περισσότερο ο μαθητής του Austin, H.P. Grice. Σύμφωνα με τη θεωρία του Grice, το νόημα μιας εκφοράς συνίσταται στις προθέσεις του ομιλητή να γνωστοποιήσει κάτι σε κάποιον ακροατή και στις προθέσεις και δυνατότητες του ακροατή να αναγνωρίσει την πρόθεση του ομιλητή.

---

ανάλυση της γλώσσας με τα εργαλεία της τυπικής λογικής, στην ανάλυση των καθημερινών μας διαισθήσεων και εννοιών.

<sup>78</sup> Strawson, 1967, σελ. 312-320.

Για παράδειγμα, ένας ομιλητής μπορεί να βγάλει ένα επιφώνημα πόνου με την πρόθεση να γνωστοποιήσει το γεγονός ότι πονάει, κάτι που θα καταφέρει μόνο εάν ο ακροατής αναγνωρίσει την πρόθεση αυτή. Το νόημα που ο ομιλητής δίνει στην εκφορά του είναι, επομένως, λογικά πρότερο του νοήματος της πρότασης.<sup>80</sup> Ο Grice είναι ευθέως επηρεασμένος από τον Austin. Όμως, η θεωρία του δίνει έμφαση στην επικοινωνία, παρά στη γλώσσα, στα ‘επικοινωνιακά’ ενεργήματα που ανάγονται στις προθέσεις των ομιλητών. Δεν συζητά, έτσι, τη δεύτερη συνιστώσα των ομιλιακών πράξεων που είναι ο συμβατικός τους χαρακτήρας.

Αυτό που θέλουμε εδώ να επισημάνουμε είναι ότι, με τους Strawson, Austin και Wittgenstein, εδραιώνεται μια παράδοση στη φιλοσοφία της γλώσσας, η οποία σημειώνει μια στροφή από την αναζήτηση της ιδανικής γλώσσας πίσω στην καθημερινή, και από την ανάλυση του προτασιακού περιεχομένου με τα εργαλεία του προτασιακού λογισμού, στην ανάλυση των χρήσεων των φράσεων μέσα σε καθημερινές περιστάσεις εκφοράς. Έκτοτε, κανένας από τους θεωρητικούς της φιλοσοφίας της γλώσσας δεν θα εγκαταλείψει εντελώς την πλευρά αυτή του νοήματος που σχετίζεται με τη χρήση των ομιλητών. Ακόμα και θεωρητικοί που κατασκευάζουν ‘τυπικές’ (formal) θεωρίες για το νόημα δεν παραγνωρίζουν και αυτή τη διάσταση του νοήματος, που έχει να κάνει με τις προθέσεις του ομιλητή και με τη χρήση των προτάσεων.<sup>81</sup> Επίσης, η προσπάθεια για την κατασκευή μιας ιδανικής γλώσσας σταδιακά εγκαταλείπεται. Η φιλοσοφία της γλώσσας στο εξής έχει για αντικείμενο μελέτης τις δομές της υπάρχουσας, φυσικής, γλώσσας.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι στο σημείο αυτό, πρόθεση μας δεν είναι να κάνουμε μια λεπτομερή παρουσίαση όλων των ρευμάτων και των φιλοσόφων της φιλοσοφίας της γλώσσας. Κάτι τέτοιο υπερβαίνει κατά πολύ τους σκοπούς αυτής της διατριβής. Θέλουμε απλώς να δώσουμε μια σύντομη επισκόπηση του τι συνέβαινε στο πεδίο αυτό *την εποχή περίπου που έγραφε ο Austin, και λίγο πιο πριν ο Wittgenstein*. Αυτό θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τις απαρχές του στοχασμού τους, αλλά και να δούμε τις διαφορές του Austin (και αλλά δευτερευόντως και του Wittgenstein) με την προηγούμενη φιλοσοφία της γλώσσας, τόσο σε ό,τι αφορά τις ιδέες τους, αλλά κυρίως σε ό,τι αφορά τη μέθοδό τους. Μια τέτοια επισκόπηση,

---

<sup>79</sup> Donnellan, K., 1966, σελ.281-304.

<sup>80</sup> Grice, H.P., H.P., “»The Meaning of a Word», 1989, (πρωτο-δημοσιεύτηκε το 1957 στο *Philosophical Review*, 66, p.377-388). Βλ. Miller, 1998, σελ.23-76. Βλ. επίσης, Soames, 2003β, σελ. 195-219, Lycan, W. G., 1999, σελ. 100-114.

<sup>81</sup> Δες π.χ. Davidson D., 1984, Dummett, M., 1975 και 1993b.

εξάλλου, αρκεί για να εκτιμήσουμε καλύτερα τόσο τις έννοιες που χρησιμοποιεί ο Austin και θέτει προς επαναδιαπραγμάτευση («πρόταση», «σημασία και αναφορά»), αλλά και τα παραδείγματα που επιλέγει (οι προτάσεις «ο βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός» και «η γάτα είναι πάνω στο χαλάκι» είναι δύο από τα πιο συνηθισμένα παραδείγματα όλης της αναλυτικής παράδοσης).

Με την ίδια συντομία, αναφερθήκαμε και στους K. Donnellan και Grice ως δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα θεωρητικών που υιοθέτησαν τις νέες αυτές ιδέες, με έναν τρόπο όμως πολύ πιο συστηματικό από αυτόν του Austin και του Wittgenstein. Δεν είναι μάλιστα τυχαίο ότι, όταν ο Strawson προσπαθεί να αναλύσει πιο συστηματικά τα ενδογλωσσικά ενεργήματα του Austin, το κάνει χρησιμοποιώντας την θεωρία του Grice.<sup>82</sup> Και ο John Searle παίρνει την ιδέα των ομιλιακών ενεργημάτων και την συστηματοποιεί σε μια συγκροτημένη θεωρία. Εδώ όμως προτιμήσαμε να αναφερθούμε στους Donnellan και Grice διότι ενσωμάτωσαν στις θεωρίες τους τη βασική ιδέα του νοήματος ως χρήσης, για να απαντήσουν με το δικό τους τρόπο σε παραδοσιακά προβλήματα της φιλοσοφίας της γλώσσας.

Έχοντας, λοιπόν, μπροστά μας έναν συνοπτικό χάρτη του τι προηγήθηκε και τι επακολούθησε του Austin, θα επανέλθουμε τώρα στο *How to Do Things with Words*, για να συζητήσουμε τις βασικές του θέσεις και τη σημασία τους εντός του γενικότερου πλαισίου, αλλά και να τις συγκρίνουμε με αυτές του Wittgenstein.

### **3.2. Ομιλιακά ενεργήματα και γλωσσικά παιχνίδια.**

Η στροφή προς την καθημερινή γλώσσα, τόσο όσον αφορά τη μελέτη του νοήματος, όσο και ως εργαλείο για την αντιμετώπιση γενικότερα βασικών φιλοσοφικών προβλημάτων, συμπίπτει χρονικά με την μεταστροφή του Wittgenstein από τον λογικό ατομισμό του *Tractatus* προς την ύστερη αντισυστηματική φιλοσοφία του. Δεν είναι σαφές κατά πόσον οι φιλόσοφοι που δίνουν έμφαση στην χρήση της κοινής γλώσσας (συμπεριλαμβανομένου και του Austin) είναι απευθείας επηρεασμένοι από τον Wittgenstein. Πάντως, γεγονός είναι ότι στην Αγγλία του μέσου του 20 αιώνα το κυρίαρχο σύνθημα ήταν, «μη ρωτάτε για νόημα ρωτάτε για χρήση». Σε αυτό συνέβαλε αναμφίβολα το έργο και η διδασκαλία του Wittgenstein, που διαμόρφωσαν έτσι το κλίμα και για θεωρίες όπως αυτές των Austin, Strawson και Grice.

---

<sup>82</sup> Strawson, 1969, σελ. 386-394.

Πολλές από τις ιδέες που βρίσκουμε στο *How to Do Things with Words*, ενυπάρχουν στο ύστερο έργο του Wittgenstein. Η ενασχόληση με την καθημερινή γλώσσα και μόνο, η σημασία που αποδίδεται στις περιστάσεις εκφοράς ως συγκροτησιακές του νοήματος, η έμφαση στην χρήση μιας φράσης παρά στη σημασιολογία της, όλα αυτά είναι ζητήματα που πρώτος αναδεικνύει ο Wittgenstein. Όλες αυτές οι θέσεις συμπυκνώνονται στην βιτγκενσταϊνική παρομοίωση της γλώσσας ως παιχνιδιού.

Η βασική ιδέα που κρύβεται πίσω από αυτήν την αναλογία είναι ότι η γλώσσα, όπως και τα παιχνίδια, είναι μια δραστηριότητα που υπόκειται και κυβερνάται από κανόνες οι οποίοι δεν συστηματοποιούνται. Η ιδέα αυτή έρχεται να αντικαταστήσει την παλαιότερη προσομοίωση της γλώσσας με αλγόριθμο (calculus-κανόνες τυπικούς που συστηματοποιούνται) που βρίσκουμε στο *Tractatus*. Τώρα η έμφαση δίνεται σε μια σειρά από βασικές ομοιότητες που τα παιχνίδια - αντίθετα από τον αλγόριθμο- έχουν με τη γλώσσα. Το συνηθισμένο παράδειγμα παιχνιδιού, με το οποίο ο Wittgenstein παρομοιάζει τη γλώσσα, είναι το σκάκι. Η γλώσσα, ακριβώς όπως και το σκάκι:

1. Κυβερνάται από κανόνες που είναι αυτόνομοι, δεν θεμελιώνονται ούτε και δικαιολογούνται από τη σχέση τους με μια εξωγλωσσική πραγματικότητα.
2. Οι κανόνες της είναι τυχαίοι και θα μπορούσαν να είναι διαφορετικοί. Όμως, αλλάζοντας τους κανόνες, αλλάζει κανείς το παιχνίδι. Άρα, η γλώσσα συγκροτείται από τους κανόνες.
3. Η γραμματική μιας λέξης καθορίζει την χρήση της, όπως και οι κανόνες του σκακιού καθορίζουν τις πιθανές κινήσεις του κάθε παίκτη.

Οι ομοιότητες δεν σταματούν εκεί. Μια σειρά από χαρακτηριστικά συνδέουν την γλωσσική δραστηριότητα, κατά τον Wittgenstein, με τα παιχνίδια όπως το σκάκι: Τα παιχνίδια, όπως και η γλώσσα, είναι ανθρώπινες κατασκευές, με αυτονομία και κανόνες. Η ικανότητα να συμμετέχεις σε ένα παιχνίδι έχει τη βάση της στην εκπαίδευση. Το να συμμετέχει κανείς σε ένα παιχνίδι είναι μια ανθρώπινη δραστηριότητα, η οποία προϋποθέτει κοινές πρακτικές και ικανότητες. Όπως και στη γλώσσα, έτσι και στα παιχνίδια, δεν υπάρχει κανένα εμφανές κενό μεταξύ των κανόνων και της εφαρμογής τους: Το να ξέρω τον κανόνα σημαίνει να ξέρω πως να συνεχίσω, πως να δράσω. Η σχέση μεταξύ κανόνα και εφαρμογής του γεφυρώνεται με την εκπαίδευση. Τέλος, ο σκοπός κάθε παιχνιδιού καθορίζεται από το ίδιο το παιχνίδι. Αυτό που διαφοροποιεί την γλώσσα από ένα παιχνίδι είναι ότι η εφαρμογή



της γλώσσας συνίσταται στην απόδοση νοήματος. Πρόκειται για μια σημαντική διαφορά, που όμως δεν καταλύει τη διαφωτιστική λειτουργία της παραβολής της γλώσσας με το σκάκι.<sup>83</sup>

Από την παραβολή της γλώσσας, στο σύνολό της, με παιχνίδι, ο Wittgenstein σταδιακά περνά στην ιδέα των ‘γλωσσικών παιχνιδιών’. Η μεταφορά του γλωσσικού παιχνιδιού χρησιμοποιείται για να καταδείξει την ανεπάρκεια της φορμαλιστικής σύλληψης για την γλώσσα. Δεν είναι τυχαίο που παραδείγματα γλωσσικών παιχνιδιών εμφανίζονται ήδη από την πρώτη παράγραφο των *Φιλοσοφικών Ερευνών*, μέσα στο πλαίσιο της κριτικής που κάνει ο Wittgenstein στην ‘αυγουστίνεια εικόνα’ για τη γλώσσα. Δεν είναι άλλη από την εικόνα που και ο ίδιος ο Wittgenstein πρόσβευε στο *Tractatus*, και η οποία συνίσταται βασικά στην πεποίθηση ότι η κάθε λέξη μιας γλώσσας κατονομάζει κάποιο αντικείμενο, ενώ η κάθε πρόταση περιγράφει μια κατάσταση πραγμάτων. Πρόκειται για τη ίδια βασική θέση που βρίσκει κανείς, εν πολλοίς, σε όλη τη φιλοσοφία της γλώσσας και που παραπάνω εντοπίσαμε στο έργο των Frege και Russell. Ο Wittgenstein, ανοίγοντας τις *Έρευνες*, επιλέγει να παραπέμψει στον Αυγουστίνο, καταδεικνύοντας έτσι τη διαχρονικότητα αυτής της πλανημένης, κατ’ αυτόν, εικόνας για τη γλώσσα.

Ο Wittgenstein εντοπίζει μια σειρά από προβλήματα στη σύλληψη της γλώσσας ως πρωτίστως αναφορικής. Πρόκειται για διαστρέβλωση της λειτουργίας της γλώσσας:

«Ονομάζουμε τα πράγματα και έτσι μπορούμε να μιλούμε γι’ αυτά: να αναφερόμαστε σε αυτά όταν μιλάμε».- Εκείνο που κάνουμε παρακάτω μοιάζει σαν να ήταν κιόλας δοσμένο με την πράξη της ονομασίας. Σα να υπήρχε ένα μονάχα πράγμα που λέγεται «μιλώ για τα πράγματα». Ενώ βέβαια, με τις προτάσεις μας κάνουμε τα πιο διαφορετικά πράγματα. Ας συλλογιστούμε μόνο τα επιφωνήματα: με τις ολότελα διαφορετικές τους λειτουργίες.

Νερό!

Έξω!

Αχ!

Βοήθεια!

Ωραίο!

<sup>83</sup> Baker, G.P. & Hacker, 1997, σελ.. 48-51

Όχι!

Έχεις ακόμα τη διάθεση να ονομάζεις αυτές τις λέξεις «ονομασίες αντικειμένων»,<sup>84</sup>

Οι φράσεις της γλώσσας έχουν πολλές διαφορετικές λειτουργίες. Το να αναφέρονται σε αντικείμενα είναι μία μόνο από αυτές. Ομοίως, το να αποκαλέσει κανείς μία πρόταση περιγραφή σημαίνει ότι της αποδίδει ένα συγκεκριμένο ρόλο, μία ορισμένη χρήση μέσα στη γλώσσα. Όπως, όμως, παρατηρεί, ακόμα και οι περιγραφές μπορούν να έχουν πολλές διαφορετικές χρήσεις:

Σκέψου πόσα πολλά πράγματα λέγονται “περιγραφή”: περιγραφή της θέσης ενός σώματος από τις συντεταγμένες του· περιγραφή της έκφρασης ενός προσώπου· περιγραφή ενός αισθήματος αφής· περιγραφή μιας διάθεσης...<sup>85</sup>

Όλες αυτές οι προτάσεις θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν περιγραφές. Όμως, η λειτουργία τους, μέσα σε μια περίπτωση εκφοράς, θα είναι πιθανώς πολύ διαφορετική. Εξάλλου, αν κάθε πρόταση μιας γλώσσας είναι περιγραφή, τότε ο όρος ‘περιγραφή’ καθίσταται ένας εντελώς ασαφής όρος, αφού θα πρέπει να επεκταθεί τόσο ώστε να χαρακτηρίζει όλες τις προτάσεις, ακόμα και αυτές που δεν μοιάζουν καθόλου με περιγραφές. Επίσης, με το να αποκαλεί κανείς κάθε πρόταση ‘περιγραφή’, διαστρεβλώνει την σχέση που υπάρχει μεταξύ της κατανόησης μίας πρότασης και της αντίδρασής του σε αυτή. Κατά τον Wittgenstein, ο τρόπος που ένας ομιλητής ανταποκρίνεται (γλωσσικά ή μη) στις εκφορές είναι ένα σημαντικό κριτήριο κατανόησης.<sup>86</sup> Η έννοια της πρακτικής, στο πλαίσιο της γλώσσας, σχετίζεται με την ιδέα των γλωσσικών παιχνιδιών.<sup>87</sup> Η πρακτική ενός ακροατή σε σχέση με μια εκφορά συνδέεται με την κατανόηση, ακριβώς επειδή δείχνει κατά πόσο οι συνομιλητές παίζουν σωστά το οποιοδήποτε γλωσσικό παιχνίδι. Τέλος, ο Wittgenstein παρατηρεί ότι το να θεωρήσει κανείς όλες τις προτάσεις ως περιγραφές έχει σοβαρές λογικές και φιλοσοφικές συνέπειες. Αναγκάζεται έτσι να υποστασιοποιήσει ένα πλήθος ιδιοτήτων ή διαδικασιών, όπως μια άχρονη έννοια της ‘αλήθειας’ ή τις ‘καταστάσεις του νου’

<sup>84</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 27.

<sup>85</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 24

<sup>86</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες παρ. 363.

<sup>87</sup> Βλ. Stern, D.G., 1995, σελ.120-127 και Τσινόρεμα, Β., 1995.

(states of mind) ή την ‘ ενδοσκόπηση’ (introspection). Κάθε τέτοια οντότητα γεννά πλήθος μυθικών θεωριών και φιλοσοφικών ανοησιών.<sup>88</sup>

Ο Wittgenstein ανθίσταται *κατ’ αρχήν* στις απόπειρες μεταγραφής όλων των προτάσεων σε περιγραφές, όπως πρεσβεύει η αναφορική θεωρία νοήματος. Η περιγραφική χρήση των προτάσεων είναι μια νόμιμη, μεταξύ πολλών, χρήση. Όπως και κατά τον Austin, οι περιγραφές θεωρούνται ένα υπο-είδος ενδολεκτικού ενεργήματος που μπορεί κανείς να επιτελέσει με μια εκφορά, έτσι και ο Wittgenstein θεωρεί ότι το να περιγράψω είναι ένα γλωσσικό παιχνίδι ανάμεσα σε άλλα. Δεν έχει καμία λογική προτεραιότητα, ούτε και είναι δυνατή η μεταγραφή των υπολοίπων γλωσσικών παιχνιδιών σε περιγραφές. Κάτι τέτοιο θα αλλοίωνε εντελώς τη χρήση της γλώσσας.

Η ιδέα της μεταγραφής έχει τη βάση της στην πεποίθηση ότι υπάρχει μια βασική και θεμελιώδης χρήση της γλώσσας, η περιγραφική, και άρα ότι η κατανόηση κάθε άλλου είδους (μη περιγραφικών) προτάσεων είναι δευτερεύουσα για την κατανόηση της γλώσσας και δεν μπορεί να χρησιμεύσει για να την εξηγήσει· απλώς ανάγεται σε αυτήν. Επομένως, κάθε ομιλητής όταν εκφέρει μια πρόταση, θα πρέπει να εννοεί αυτό που μπορεί να παραφραστεί ως περιγραφή και όχι αυτό που λέει. Αυτό οδηγεί στην υποστασιοποίηση μιας ακόμα μυθολογικής φιλοσοφικής οντότητας, αυτής του ‘ περιγραφικού περιεχομένου κάθε εκφοράς’. Κατά τον Wittgenstein, η ιδέα της μετάφρασης των προτάσεων σε περιγραφές βασίζεται πάνω στις παραπάνω εσφαλμένες παραδοχές και, αν μπορούσε να πραγματοποιηθεί, θα έκρυβε τις διαφορές μεταξύ των πολλαπλών χρήσεων και λειτουργιών των προτάσεων και θα διέστρεφε τον ρόλο τους στη γλώσσα.<sup>89</sup>

Η ιδέα της ομοιομορφίας των προτάσεων είναι μια εντελώς αντιδισαιθητική εικόνα για τη γλώσσα.<sup>90</sup> Αντιμετωπίζει τις προτάσεις ως απλούς συνδυασμούς λέξεων και υπονοεί ότι υπάρχει μια θεμελιώδης γραμματική δομή και μία θεμελιώδης γλωσσική χρήση. Στην πραγματικότητα, όμως, υπάρχουν πολλές γλωσσικές δομές, η κάθε μία από τις οποίες μπορεί να παίρνει εντελώς διαφορετικούς ρόλους, ανάλογα με την χρήση και τα συμφραζόμενα, ανάλογα δηλαδή με το γλωσσικό παιχνίδι που καλείται να παίξει. Έτσι, μια πρόταση σε ερωτηματική μορφή μπορεί να χρησιμεύσει

<sup>88</sup> Βλ. *Φιλοσοφικές Έρευνες* 304-308, 586-598 και *passim*. Βλ. επίσης Baker, G.P. & Hacker, 1997, σελ. 58-60.

<sup>89</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 10, 13, 21-22, 24, 60, 63 και Baker, G.P. & Hacker, 1997, σελ. 60-64. Ο Searle, (σε συνέντευξη στον Magee, 1987, σελ. 331-344), πάντως αντιτείνει ότι κεντρική σε κάθε γλωσσικό παιχνίδι είναι η έννοια της παράστασης.

είτε για να ρωτήσει για ένα γεγονός, είτε για να προτείνει, να προστάξει, να κάνει μια υπόδειξη κ.ο.κ. Η κατανόηση μιας γλώσσας και η σωστή χρήση της συνίσταται ακριβώς στην ικανότητα των ομιλητών να αναγνωρίζουν και να συμμετέχουν επιτυχώς στα διαφορετικά γλωσσικά παιχνίδια. Οι προτάσεις είναι τα εργαλεία για τον σκοπό αυτό.<sup>91</sup>

Έτσι,

«Το να φανταζόμαστε μια γλώσσα είναι να φανταζόμαστε μια μορφή ζωής».<sup>92</sup>

Η ‘μορφή ζωής’ είναι το κοινό έδαφος που μοιράζονται οι ομιλητές μιας γλώσσας. Όπως και οι υπόλοιποι βιτγκενσταϊνικοί όροι, έτσι και αυτός δεν ορίζεται πουθενά με σαφήνεια. Η ιδέα αυτή, πάντως, παραπέμπει στους δεσμούς μιας κοινότητας που έχουν κοινές πρακτικές, συμπεριλαμβανομένων και των γλωσσικών πρακτικών. Πρόκειται για το ιστορικό-πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάσσονται όλοι όσοι μετέχουν μιας γλώσσας – ή ίσως, της (ανθρώπινης) γλώσσας και πολιτισμού. Εντός της μορφής ζωής αναπτύσσονται, εξελίσσονται ή χάνονται τα διάφορα γλωσσικά παιχνίδια. Το να κατανοεί κανείς μια γλώσσα συνίσταται στο να τη χρησιμοποιεί σωστά, στο να κατέχει, ή να μπορεί να αναγνωρίζει και να συμμετέχει στα διαφορετικά γλωσσικά παιχνίδια που αποτελούν κομμάτι των πρακτικών μιας κοινότητας. Η γλώσσα έτσι δένεται στενά με όλο το πλέγμα των δραστηριοτήτων και των καθημερινών πρακτικών των ανθρώπων. Η εκμάθηση μιας γλώσσας προϋποθέτει την συμμετοχή σε μια μορφή ζωής. Με τα λόγια του Wittgenstein:

Εδώ η έκφραση «γλωσσικό παιχνίδι» έχει προορισμό να τονίσει ότι το να μιλάμε μια γλώσσα είναι μέρος μιας δραστηριότητας ή μιας μορφής ζωής.<sup>93</sup>

Ο όρος «γλωσσικό παιχνίδι» απαντά σε όλο σχεδόν το ύστερο έργο του Wittgenstein. Στο *Μπλε και Καφέ Βιβλίο* και στις *Έρευνες* και στο *Περί Βεβαιότητας* χρησιμοποιεί το όρο ‘γλωσσικό παιχνίδι’, χωρίς όμως ποτέ να τον ορίσει επαρκώς. Έτσι, αλλού μιλά για τα γλωσσικά παιχνίδια ως πρωτόγονες γλωσσικές δομές<sup>94</sup>,

<sup>90</sup> Baker, G.P. & Hacker, 1997, σελ. 66 και 66-79.

<sup>91</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 21-24, 36, 43, 520, 421.

<sup>92</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 19.

<sup>93</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 23.

<sup>94</sup> Wittgenstein, *Το Μπλε και το Καφέ Βιβλίο*, (εκδ. Κωβαίος, 1984) σελ. 44. (Στο εξής θα αναφερόμαστε στο έργο ως *Μπλε & Καφέ Βιβλίο*).

αλλού ως πρωτόγονες τεχνικές για την εκμάθηση της γλώσσας από τα παιδιά<sup>95</sup>, αλλού χρησιμοποιεί φανταστικά γλωσσικά παιχνίδια, όπως ο Austin χρησιμοποιεί τα φανταστικά συμφραζόμενα, για να ρίξει φως σε πιο περίπλοκες (και συχνά πλανερές) εικόνες της γλώσσας μας<sup>96</sup>, ενώ αλλού αρχίζει να απαριθμεί ‘φυσικά’ γλωσσικά παιχνίδια που θυμίζουν τα ομιλιακά ενεργήματα του Austin: «να λέει κανείς ψέματα, να κάνει ανακοινώσεις, να δίνει εντολές, να λέει ιστορίες, να αναφέρει ένα γεγονός, να αποκαλύπτει ένα κίνητρο ή να μιλά για φυσικά αντικείμενα» κ.α.<sup>97</sup>. Τέλος, πολλές φορές μιλά για το (‘δικό μας’ ή το ‘ανθρώπινο’) γλωσσικό παιχνίδι:

Θα ονομάσω «γλωσσικό παιχνίδι» το σύνολο που αποτελείται από τη γλώσσα και τις δραστηριότητες με τις οποίες είναι συνυφασμένη.<sup>98</sup>

Η έννοια του «γλωσσικού παιχνιδιού» έρχεται πρωτίστως για να συνδέσει τη γλώσσα στενά με τις ανθρώπινες δραστηριότητες και πρακτικές, με την ανθρώπινη ‘μορφή ζωής’. Αυτή είναι η βασική συνισταμένη που συσχετίζει όλες τις χρήσεις της έννοιας από τον Wittgenstein.

Είναι σαφείς οι αναλογίες μεταξύ γλωσσικών παιχνιδιών και ομιλιακών ενεργημάτων. Και οι δύο έννοιες δίνουν έμφαση στις χρήσεις των εκφορών εντός των καθημερινών δραστηριοτήτων μιας ανθρώπινης κοινότητας ομιλητών και, επομένως, ανθίστανται στην ιδέα της αποκοπής της γλώσσας από την πραγματική, καθημερινή λειτουργία της. Η αντιμετώπιση της γλώσσας, ως θεωρητικής οντότητας που μπορεί να μελετηθεί αποσπασμένη από το περιβάλλον της, παρουσιάζει την γλώσσα ως μια υποστασιοποιημένη οντότητα που καμία σχέση δεν έχει με τις εκφορές που χρησιμοποιούμε και κατανοούμε όταν μιλάμε. Αντιθέτως, οι έννοιες τόσο των γλωσσικών παιχνιδιών όσο και των ομιλιακών ενεργημάτων χρησιμεύουν για να τονιστεί η επιτελεστική διάσταση της γλώσσας. Η γλώσσα αντιμετωπίζεται πλέον ως δραστηριότητα που (1) υπόκειται σε κανόνες, (2) μπορεί να έχει διαφορετικούς σκοπούς και λειτουργίες κάθε φορά, ανάλογα με τον σκοπό του συγκεκριμένου γλωσσικού παιχνιδιού (3) σχετίζεται, όπως κάθε δραστηριότητα, με τις προθέσεις των ομιλητών και (4) προκειμένου να επιτελέσει το σκοπό της, χρειάζεται το κατάλληλο ‘σκηνικό’, τις κατάλληλες περιστάσεις εκφοράς.

<sup>95</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 7. *Μπλε & Καφέ Βιβλίο*, σελ. 122.

<sup>96</sup> *Μπλε & Καφέ Βιβλίο*, σελ. 134-136, 152-154.

<sup>97</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 23, 249, 363, 630.

<sup>98</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 7. Βλ. επίσης, *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 554-9 και Glock, H.J., 1996, σελ. 193-198.

Έτσι, τόσο ο Austin, όσο και ο Wittgenstein, φαίνονται να προάγουν μια κοινή εικόνα για την γλώσσα ως κοινωνική δραστηριότητα.<sup>99</sup> Τα ‘γλωσσικά παιχνίδια’ και τα ‘ομιλιακά ενεργήματα’ είναι δύο φράσεις που χρησιμοποιούνται για να αναδείξουν τη νέα αυτή εικόνα για την γλώσσα. Τα παραδείγματα γλωσσικών παιχνιδιών που ο Wittgenstein δίνει στις *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ.23 («προστάζω και ενεργώ σύμφωνα με την προσταγή, περιγράφω ένα αντικείμενο..., αφηγούμαι ένα περιστατικό,...κάνω εικασίες σχετικά με το περιστατικό..., διατυπώνω μια υπόθεση και την εξετάζω, επινοώ μια ιστορία, παίζω θέατρο...») μοιάζουν πολύ με τα ομιλιακά ενεργήματα του Austin, αν εξαιρέσει κανείς το γεγονός ότι συμπεριλαμβάνουν και ‘παρασιτικές’ μορφές λόγου («επινοώ μια ιστορία, παίζω θέατρο») που ο Austin θέλει να αποκλείσει. Όμως, αν αναλογιστεί κανείς με πόσους διαφορετικούς τρόπους ο Wittgenstein χρησιμοποιεί την έννοια των γλωσσικών παιχνιδιών, θα δει ότι ο όρος χρησιμοποιείται ελαφρώς διαφορετικά κάθε φορά ανάλογα με το τι θέλει να επισημάνει. Εδώ τα παραπάνω παραδείγματα θέλουν να τονίσουν ότι υπάρχουν ‘αμέτρητα’ είδη προτάσεων. Δεν ορίζουν τον όρο, αποτελούν μία μόνο από τις χρήσεις του. Ο Wittgenstein αφήνει και την έννοια των γλωσσικών παιχνιδιών ασαφή και αόριστη διότι δεν πιστεύει ότι μπορεί να συστηματοποιηθεί. Η κοινή συνισταμένη παραμένει η σύλληψη της γλώσσας ως δραστηριότητας. Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι ο ίδιος ο Wittgenstein, στην παράγραφο αυτή βάζει τη λέξη ‘εδώ’ πριν μιλήσει για τα γλωσσικά παιχνίδια, επισημαίνοντας έτσι ότι δεν δίνει γενικό ορισμό, απλώς διευκρινίζει τι εννοεί κάθε φορά.<sup>100</sup>

Ο Wittgenstein δεν ορίζει σαφώς, ούτε αναλύει την έννοια των γλωσσικών παιχνιδιών, όπως κάνει ο Austin για τα ομιλιακά ενεργήματα. Το ‘γλωσσικό παιχνίδι’ είναι μια έννοια που, κατά τον Wittgenstein δεν επιδέχεται συστηματοποίηση. Περικλείει οτιδήποτε μπορεί να χαρακτηριστεί ως νόμιμη χρήση της γλώσσας και που χρησιμεύει είτε για να καταδείξει την πολλαπλότητα των χρήσεων αυτών, είτε ως εργαλείο εκμάθησης της γλώσσας, είτε ως κριτήριο κατανόησης, είτε ως μέσο για την κατάδειξη των φιλοσοφικών ανοησιών. Η έννοια αυτή ακόμα περικλείει τις κοινωνικές και γλωσσικές συμβάσεις και τις συνήθειες μιας κοινότητας. Διαφαίνεται έτσι ο βιτγκενσταϊνικός ολισμός, ανάλογος με αυτόν που βρίσκουμε και στη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων. Είναι, έτσι, πολύ πιθανό τα γλωσσικά παιχνίδια του

<sup>99</sup>Για τη φιλοσοφία της γλώσσας του Wittgenstein βλ. επίσης: McGinn, M.,1997, σελ. 52-70, Stern, D.G.,1995, σελ. 91- 192.

<sup>100</sup> Δες και πιο πάνω, *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 23.

Wittgenstein να αποτελέσαν την πηγή έμπνευσης και την αφετηρία για τα ομιλιακά ενεργήματα του Austin. Δεν έχουμε καμία μαρτυρία για έναν τέτοιο ισχυρισμό, θεωρητικά όμως τα ‘γλωσσικά παίγνια’ μοιάζουν ως τον λιγότερο επεξεργασμένο πρόγονο των ‘ομιλιακών ενεργημάτων’.

Στη βιτγκενσταϊνική φιλοσοφία, τα ‘γλωσσικά παιχνίδια’ συνδέουν τη γλώσσα με όλη την πρακτική μιας κοινότητας. Το νόημα, έτσι, φανερόνεται ολιστικά. Οι εκφορές μας, αλλά και οι πεποιθήσεις μας ή οι ερμηνείες μας αποκτούν νόημα εντός ενός κοινού πλαισίου δραστηριοτήτων, συμπεριφορών, ικανοτήτων, συνηθειών στα οποία όλοι μετέχουμε ως μέλη της ίδιας κοινότητας. Η ποικιλία αυτή των πρακτικών και συνηθειών που αποτελούν το πλαίσιο και συγχρόνως εκφράζονται και μέσω της γλωσσικής μας δραστηριότητας αποτέλεσμα να καθιστούν αδύνατη την τυπική, συστηματική, θεωρητικοποίησή της. Κατά τον Wittgenstein, η φιλοσοφική τάση να αντιμετωπίζει κανείς τη γλώσσα ως θεωρητική οντότητα που μπορεί να μελετηθεί από μόνη της σχετίζεται με την εμμονή των φιλοσόφων να εξηγήσουν πως είναι δυνατόν τα γλωσσικά σημεία να αντικατοπτρίζουν τον κόσμο. Ο Wittgenstein μοιάζει να πιστεύει ότι η φιλοσοφία θα απαλλαγεί από την εμμονή αυτή, αν απλώς παρατηρήσει τις ποικίλες δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκεται η γλώσσα. Έτσι, στο ύστερο έργο του, δίνει έμφαση στα «αμέτρητα είδη» γλωσσικών παιχνιδιών που επιτελούνται μέσω της γλώσσας:

Λοιπόν, πόσα είδη προτάσεων υπάρχουν; ... Υπάρχουν *αμέτρητα είδη*: αμέτρητα διαφορετικά είδη χρήσης όλων αυτών που ονομάζουμε “σημεία”, “λέξεις”, “προτάσεις”. Και αυτή η πολλαπλότητα δεν είναι κάτι το σταθερό, το δοσμένο μια για πάντα· αντίθετα γεννιούνται καινούργιοι τύποι γλώσσας, καινούργια γλωσσικά παιχνίδια, όπως... και άλλοι παλιώνουν και ξεχνιούνται...<sup>101</sup>

Οι χρήσεις της γλώσσας είναι αμέτρητες και δεν είναι παγιωμένες. Γλωσσικά παιχνίδια γεννιούνται κι άλλα λησμονούνται καθώς πέφτουν σε αχρηστία. Η κάθε εποχή, η κάθε κοινότητα, ανάλογα με τις συνθήκες και τις ανάγκες της ανανεώνει η ξεχνά κάποια γλωσσικά παιχνίδια, ενώ εφευρίσκει νέα. Αλλά και η τρέχουσες χρήσεις της γλώσσας μας είναι πολλές και διαφορετικές.

Ανά πάσα στιγμή, πάντως, όλα βρίσκονται μπροστά μας, σε κοινή θέα, δεν υπάρχει τίποτα το μη συνηθισμένο.<sup>102</sup> Η θέση πίσω από τέτοιες ρήσεις είναι,

<sup>101</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 23.

<sup>102</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 94, 126.

νομίζουμε, ότι ‘τα όρια του κόσμου είναι τα όρια της γλώσσας’. Η ρήση αυτή του *Tractatus* βρίσκεται και εδώ εφαρμογή. Ο Wittgenstein επιμένει ότι οτιδήποτε μπορεί να γίνει κατανοητό, βρίσκεται ήδη μέσα στη γλώσσα. Κάθε τι άλλο βρίσκεται πέραν των δυνατοτήτων μας να το συλλάβουμε, και γι’ αυτό είναι ανόητο να προσπαθήσουμε. Την ιδέα ότι η γλώσσα μας καθορίζει τα όρια του κόσμου, ότι η όποια διασάφηση μπορεί να γίνει εντός αυτών των ορίων, ενώ δεν έχει νόημα να προσπαθούμε να βγούμε έξω από τα όρια αυτά και να προσπαθήσουμε να κοιτάξουμε τα πράγματα από τα έξω, τη βλέπουμε να επαναλαμβάνεται τόσο στο έργο του Strawson<sup>103</sup>, όσο και, αργότερα, στο έργο του McDowell<sup>104</sup>.

Στο έργο του Wittgenstein, η θέση αυτή συνοδεύεται από μια έντονη αντιθεωρητική και αντισυστηματική στάση. Οι πρακτικές της κοινότητας είναι ποικίλες, το ίδιο και τα γλωσσικά μας παίγνια. Αυτή η ποικιλία, η αλλαγή και η πολυσημαντότητα δεν είναι δυνατόν, κατά τον Wittgenstein, να συστηματοποιηθεί σε θεωρία. Οι χρήσεις της γλώσσας είναι πολυποίκιλες και αμέτρητες, και δεν επιδέχονται κανενός είδους συστηματοποίηση. Η γλώσσα μπορεί να ειπωθεί μόνο από μέσα και άρα δεν μπορεί να υπάρξει καμία γενική φιλοσοφική θεωρία για τη γλώσσα. Παρομοίως, η πραγματικότητα μπορεί να κατανοηθεί μόνο δια μέσου της γλώσσας. Δεν μπορεί, επομένως, καν να τεθεί ζήτημα αντιστοιχίας μεταξύ γλώσσας και εξωγλωσσικής πραγματικότητας, από την οπτική γωνία «του ματιού του θεού, έξω, δηλαδή, από αυτά τα δύο.

Δίνοντας, όμως, έμφαση στην επιτελεστική λειτουργία της γλώσσας, τόσο ο Wittgenstein, όσο και ο Austin, δεν αρνούνται την αναπαραστασιακή της δυνατότητα. Σε ό,τι αφορά τον Austin, αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι δέχεται ως ένα κριτήριο αποτίμησης της επιτυχίας των εκφορών μας και το κατά πόσο αντιστοιχούν με τα γεγονότα. Ο Austin απευθύνεται στην κοινή λογική και στην κοινή γλώσσα, έτσι όπως καθημερινά αναφέρει παρατηρήσιμα γεγονότα: Αν πω ότι έξω βρέχει, η επιτυχία της εκφοράς μου εξαρτάται εν μέρει από το αν βρέχει. Ομοίως, αν σε προειδοποιήσω ότι τα καταστήματα κλείνουν στις 8 μ.μ., η επιτυχία της εκφοράς μου εξαρτάται και από το αν τα καταστήματα θα κλείσουν στις 8 μ.μ.. Με βιτγκενσταϊνικούς όρους, η περιγραφή και η αναπαράσταση τέτοιων γεγονότων είναι ένα κοινό γλωσσικό παιχνίδι. Δεν υπάρχει, επομένως, κατά τους θεωρητικούς αυτούς, κανένα μυστήριο εδώ που να χρειάζεται επεξήγηση ή θεωρία. Αυτά είναι καθημερινά

---

<sup>103</sup> Strawson, 1990.

<sup>104</sup> McDowell, 2000.



και οικεία φαινόμενα και μόνο από φιλοσοφική διαστροφή θα περίμενε κανείς περαιτέρω εξηγήσεις.

Επικαλούμενος την κοινή γλώσσα, ο Austin (όπως και ο Wittgenstein) πετυχαίνει, νομίζουμε, να δια φωτίσει εξίσου τις δύο θεμελιώδεις δυνατότητες των ανθρώπων και της γλώσσας τους. Αυτές δεν είναι άλλες από την δυνατότητα να καταγράφουν, να απεικονίζουν τον κόσμο, και τη δυνατότητα να πράττουν εντός του κόσμου. Η διπλή αυτή ικανότητα είναι σύμφυτη με τον άνθρωπο ως γνωστικό ον και εγγενής στη γλώσσα του. Έτσι, οι εκφορές μας αποτιμώνται βάσει και της επιτυχίας τους (αν επιτέλεσαν τον σκοπό τους), αλλά και της αλήθειάς τους (αν κατόρθωσαν να απεικονίσουν τα γεγονότα). Κατά τον Austin, η γλώσσα, μέσα στην κάθε της εκφορά, έχει αυτή τη διπλή λειτουργία: να απεικονίζει και να επιτελεί. Αυτό είναι το στοιχείο που κατά τη γνώμη μας κάνει μοναδικό το *How to Do Things with Words*. Το γεγονός ότι ο Austin δεν αποπειράται να βγει έξω από τη γλώσσα για να εξηγήσει την απεικονιστική της δύναμη υπογραμμίζει, για άλλη μια φορά, την ομοιότητα της σκέψης του με τον ύστερο Wittgenstein. Σύμφωνα με τα κριτήρια των δύο φιλοσόφων, δεν υπάρχει κανένα μυστήριο γύρω από αυτές τις έννοιες. Η οπτική με την οποία τις εφαρμόζει ο κοινός νους είναι ό,τι χρειαζόμαστε για να τις κατανοήσουμε.

Τη σημαντική αυτή συνεισφορά στον τρόπο που συλλαμβάνεται η γλώσσα αναγνωρίζει και ο Graham.<sup>105</sup> Όμως, ο Graham κάνει το σφάλμα να θεωρεί ότι τα δύο αυτά χαρακτηριστικά της γλώσσας, η απεικονιστική της δύναμη και η δυνατότητά της να επιτελεί πράξεις, είναι δύο ξεχωριστά πράγματα. Έτσι, κατά τον Graham, είναι δυστύχημα που ο Austin αποτυγχάνει να ξεχωρίσει απόλυτα τις επιτελεστικές εκφορές από τις διαπιστωτικές. Ο ίδιος μάλιστα προτείνει και μια εναλλακτική ανάλυση των επιτελεστικών που θα καταστήσει δυνατή την απόλυτη διάκρισή τους.<sup>106</sup>

Νομίζουμε ότι μια τέτοια προσέγγιση παρερμηνεύει τον Austin, διαστρεβλώνει την αντίληψή του για τη γλώσσα και αποδυναμώνει και την ίδια τη θέση του Graham για τη διπλή, απεικονιστική και ‘δημιουργική’ δυνατότητα της γλώσσας. Και ο ίδιος εξάλλου δέχεται ότι η δυνατότητα της γλώσσας να συμβάλει στην αλλαγή του κόσμου δεν εξαρτάται μόνο από την επιτέλεση πράξεων, αλλά ακόμα και από τη δυνατότητα της γλώσσας να συλλαμβάνει τον κόσμο με

<sup>105</sup> Graham, 1977, σελ. 53-54.

<sup>106</sup> Graham, 1977, σελ. 67-83

εναλλακτικούς τρόπους.<sup>107</sup> Η εμμονή του Graham για την απομόνωση των επιτελεστικών, λοιπόν, απλώς παραγνωρίζει το βασικό ισχυρισμό του Austin, δηλαδή, ότι τόσο η επιτελεστική, όσο και η απεικονιστική διάσταση της γλώσσας αποτελούν ανθρώπινες δραστηριότητες. Έτσι, ακόμα και το να περιγράφει κανείς μια κατάσταση ή ένα γεγονός αποτελεί πράξη, κατά τον Austin. Αυτό φαίνεται από το γεγονός ότι σε όλες ανεξαιρέτως τις εκφορές αποδίδεται ενδολεκτική ισχύς και ότι σε όλες εφαρμόζονται οι ίδιες συνθήκες ευστοχίας. Με τα λόγια του ίδιου:

Από τη στιγμή που θα καταλάβουμε ότι αυτό που έχουμε να μελετήσουμε... είναι η διατύπωση μιας εκφοράς σε ομιλιακή κατάσταση, θα είναι πια αδύνατον να μη δούμε ότι *το να δηλώνει κανείς κάτι είναι να εκτελεί μια πράξη*...θα δούμε ότι είναι μια πράξη για την οποία η «εξασφάλιση της πρόσληψης» είναι ουσιώδης, ακριβώς τόσο όσο είναι και για άλλες ενδολεκτικές πράξεις. Αν έχω δηλώσει κάτι, αυτό με δεσμεύει σε άλλες δηλώσεις... Και σίγουρα, δηλώνοντας ...μπορεί να εκτελούμε περιλεκτικά ενεργήματα όλων των ειδών.<sup>108</sup>

Η θέση αυτή, επίσης, απηχεί απόψεις του Wittgenstein. Διότι και ο Wittgenstein αναγνωρίζει δραστηριότητες όπως το να περιγράφει κανείς κάτι ή να αναφέρει ένα γεγονός ως γλωσσικά παιχνίδια εντός της καθημερινής γλώσσας και για καθημερινούς σκοπούς. Όμως, για τον Wittgenstein, το να περιγράφεις, να δηλώνεις, να αναφέρεις είναι γλωσσικά παιχνίδια, και, άρα, συνδέονται με ανθρώπινες πρακτικές, αλλά βρίσκονται *δίπλα* σε άλλες ανθρώπινες πρακτικές, όπως το να υπόσχεται, το να προειδοποιείς κ.λπ.<sup>109</sup> Δεν έχουν κάτι κοινό μεταξύ τους, πέραν από μια συγγένεια – όλα μαζί αποτελούν κομμάτια της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Για τον Austin, αντιθέτως, υπάρχει κάτι το κοινό σε όλα αυτά: η ενδολεκτική ισχύς. Όλα τα επιμέρους ομιλιακά ενεργήματα ενοποιούνται στο επίπεδο αυτό. Επιπλέον, όλες οι εκφορές μπορούν να αναλυθούν με τα ίδια εργαλεία και όλες υπόκεινται στις ίδιες συνθήκες ευστοχίας. Σύμφωνα με τον Wittgenstein, όμως, το να μιλά κανείς γενικά για τη γλώσσα, να ‘κατασκευάζει’ γενικά τυπικά κριτήρια αποτίμησης του νοήματος των εκφορών της, όπως οι συνθήκες ευστοχίας του Austin,

<sup>107</sup> Graham, 1977, σελ. 85-86.

<sup>108</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 139/162-163. Υπενθυμίζουμε ότι η μετάφραση όλων των χωρίων του *How to Do Things with Words* είναι των Χρόνη/Μπίστη. Η υπογράμμιση στο απόσπασμα δική μας.

<sup>109</sup> Βλ. Baker, G.P. & Hacker, 1997, σελ. 57-80.

να αναγνωρίζει κοινά συστατικά σε κάθε εκφορά, αυτό κατά τον Wittgenstein αποτελεί φιλοσοφικό ολίσθημα, γιατί αποπειράται να γενικεύσει κάτι το μη γενικεύσιμο. Με τα λόγια του ίδιου:

Αυτό είναι αλήθεια- Αντί να παρουσιάσω κάτι το κοινό σε όλα εκείνα που ονομάζουμε γλώσσα, λέω πως αυτά τα φαινόμενα δεν έχουν τίποτα το κοινό, που εξαιτίας του να χρησιμοποιούμε για όλα τους την ίδια λέξη – αλλά πως συγγενεύουν μεταξύ τους με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Χάρη σ' αυτή τη συγγένεια, ή σ' αυτές τις συγγένειες, τα ονομάζουμε όλα «γλώσσα».<sup>110</sup>

Σύμφωνα με τον Wittgenstein, δεν μπορούμε να βρούμε κάτι κοινό ούτε σε αυτό που ονομάζουμε 'γλώσσα', ούτε σε αυτό που ονομάζουμε 'γλωσσικό παιχνίδι'. Η μόνη σχέση όλων αυτών των φαινομένων και δραστηριοτήτων μεταξύ τους είναι η συγγένεια, η 'οικογενειακή ομοιότητα'.<sup>111</sup> Το να αποπειραθούμε να βρούμε κάποιο ενοποιητικό συστατικό όλων αυτών των διαφορετικών πρακτικών είναι αδύνατο. Και στον Austin, βλέπουμε μια ανάλογη, αν και πιο μετριοπαθή, επιφύλαξη απέναντι στη συστηματοποίηση, όταν αρνείται να συστηματοποιήσει αυστηρά τις διακρίσεις του.

Στον ύστερο Wittgenstein, η έννοια της γλώσσας συνδέεται με κάθε ανθρώπινη πρακτική και διευρύνεται τόσο ώστε τελικά να περιλαμβάνει κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα.<sup>112</sup> «Είναι η δραστηριότητά μας που βρίσκεται στο θεμέλιο του γλωσσικού παιχνιδιού»<sup>113</sup>, λέει ο Wittgenstein. Αυτό δεν είναι ακριβώς το ίδιο με αυτό που πρεσβεύει ο Austin, όταν τοποθετεί την ενδολεκτική ισχύ στο κέντρο κάθε ομιλιακού ενεργήματος. Στον Austin, η ενδολεκτική πράξη είναι κάτι το κοινό, αυτό που ενοποιεί όλα τα ομιλιακά ενεργήματα, ο φορέας του νοήματος κάθε εκφοράς. Για τον Wittgenstein, η δραστηριότητα είναι το ύστατο θεμέλιο, υπό την έννοια ότι αυτό θα μας δώσει το πλαίσιο για την κατανόηση του νοήματος. Το νόημα εδώ φανερώνεται ολιστικά – η κατανόησή του απαιτεί συμμετοχή σε αυτό το πλαίσιο: την ανθρώπινη μορφή ζωής εν γένει, στις κοινές πρακτικές και στα γλωσσικά παιχνίδια των ανθρώπων. Η έμφαση στην πολυπλοκότητα και την ποικιλία των πρακτικών μας και των γλωσσικών παιχνιδιών μας και η ολιστική εικόνα για το

<sup>110</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 65. Υπενθυμίζουμε ότι η μετάφραση όλων των χωρίων από τις *Φιλοσοφικές Έρευνες* είναι του Π. Χριστοδουλίδη. Η υπογράμμιση είναι του συγγραφέα.

<sup>111</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 67. Βλ. επίσης Baker & Hacker, 1997, σελ. 185-208.

<sup>112</sup> Βλ. Stern, 1995, σελ. 120-127.

<sup>113</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 204. Εδώ, η μετάφραση δική μου.

νόημα που συνεπάγονται οι θέσεις του Wittgenstein, τον δεσμεύουν σε μια αντιθεωρητική, αντισυστηματική, αντικατασκευαστική στάση.

Ο Austin, δεδομένων και των ομοιοτήτων που οι θέσεις του έχουν με τα προτάγματα του ύστερου Wittgenstein, κατηγορείται για απόπειρα συστηματοποίησης των βιγκενσταϊνικών αντιλήψεων, αντιλήψεων που επιδιώκουν να μείνουν πέραν κάθε θεωρίας. Του καταλογίζουν, έτσι, ότι παραγνωρίζει τη διδασκαλία του Wittgenstein για τη γλώσσα και ότι την περιορίζει στην θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων. Με αυτό τον τρόπο διαπράττει το βασικό εναρκτήριο λάθος της παραδοσιακής φιλοσοφίας της γλώσσας, να αντιμετωπίζει, δηλαδή, την γλώσσα ως θεωρητική οντότητα, για την οποία μπορεί κανείς να μιλήσει με γενικούς όρους. Κατά τη γνώμη μας αυτό είναι άλλο ένα επεισόδιο της συνήθους πρακτικής των μελετητών του Wittgenstein να διαβάζουν τους φιλοσόφους που έπονται αυτού ως ερμηνευτές του.<sup>114</sup> Ο Austin όμως δεν έχει αναλάβει κανένα τέτοιο ερμηνευτικό εγχείρημα. Ακόμα κι αν έχει επηρεαστεί από τις θέσεις του Wittgenstein, ακόμα κι αν οι θέσεις αυτές έχουν συντελέσει στον φιλοσοφικό του στοχασμό και στη θεωρία του για τη γλώσσα, αυτό με κανένα τρόπο δεν τον υποχρεώνει να μείνει στο γράμμα της βιγκενσταϊνικής φιλοσοφίας. Το έργο του Austin, εξάλλου, θέτει δικά του κριτήρια και βάσει αυτών θα πρέπει πρωτίστως να αποτιμηθεί.

Ο Austin, πράγματι, είναι πιο συστηματικός στη πραγμάτευση των 'ομιλιακών ενεργημάτων' απ' ό,τι ο Wittgenstein, όταν μιλά για τα 'γλωσσικά παιχνίδια'. Αυτό, βεβαίως, έχει να κάνει και με το ύφος που χρησιμοποιούν οι δυο συγγραφείς όταν γράφουν. Έτσι, ενώ πολλά από τα όσα λένε συμφωνούν, ο τρόπος που γράφουν διαφέρει εντελώς. Ο Austin ποτέ δεν χρησιμοποιεί το αποφθεγματικό και αινιγματικό, πολλές φορές, ύφος του Wittgenstein, που τονίζει την 'αντισυστηματικότητα' των ύστερων έργων του.

Παρόλα αυτά, το *How to Do Things with Words* αποτελεί κυρίως μια απόπειρα να διαφωτιστεί (και όχι να συστηματοποιηθεί πλήρως) η επιτελεστική διάσταση της γλώσσας. Οι διακρίσεις που ο Austin προτείνει δείχνουν ότι η βασική λειτουργία της γλώσσας είναι να επιτελεί κοινωνικά θεσμοθετημένες πράξεις και πρακτικές και ότι αυτές δεν μπορούν κατ' αρχήν να ενοποιηθούν σε μία διάσταση. Αυτό είναι ένα πολύ γενικό συμπέρασμα που *μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε γλώσσα και κάθε κοινωνία και όποιες κι αν είναι οι πρακτικές της κοινωνίας αυτής*. Έτσι,

---

<sup>114</sup> Βλ. Κωβαίος, Κ., 1996, σελ.335.

ακόμα και αν οι δραστηριότητες που φέρνει ως παραδείγματα ο Austin σταματήσουν να υπάρχουν (καταργηθεί, π.χ., ο θεσμός του γάμου ή αν εξαφανιστεί η υπόσχεση ως κοινωνική πρακτική), θα υπάρχει *κατ' αρχήν* πάντα κάτι που οι άνθρωποι θα κάνουν με τις λέξεις. Όπως, επίσης, θα υπάρχει πάντα και η περίπτωση κάτι να πάει στραβά σε σχέση κάποια εκφορά, και το οποίο θα έχει σχέση είτε με το υποκείμενο που την εκφέρει ή με την συνολική περίσταση στην οποία εκφέρεται. (Βλ. το κεφάλαιο για τις *συνθήκες ευστοχίας*). Αυτά είναι όλα κι όλα τα γενικά συμπεράσματα του έργου του Austin, τα οποία θα συνυπέγραφε και ο Wittgenstein.

Όμως, ο Austin μοιάζει να πιστεύει ότι θα μπορούσαμε, μιλώντας για την εποχή μας, να συστηματοποιήσουμε, μέχρι ενός σημείου, και να χρησιμοποιήσουμε τα τρέχοντα ομιλιακά ενεργήματα. Κατά τον ίδιο τρόπο με τον οποίο αναλύει την σωστή χρήση των φράσεων, εννοώντας την ορθή, τρέχουσα χρήση<sup>115</sup>, έτσι συλλέγει και πλήθος ομιλιακών ενεργημάτων που είναι καθιερωμένα στη δεδομένη χρονική στιγμή και επιχειρεί μια πρώτη ταξινόμηση σε ετυμγορικά, εξασκητικά, δεσμευτικά, συμπεριφορικά, επεξηγηματικά, ανάλογα με την ενδολεκτική ισχύ τους.<sup>116</sup> Φυσικά, η ταξινόμηση αυτή δεν είναι απόλυτη, παραδέχεται ο Austin. Επίσης, ο ίδιος τονίζει ότι οι αποδεκτές συμβατικές διαδικασίες αλλάζουν από εποχή σε εποχή και μαζί τους και η ενδολεκτική ισχύ ορισμένων εκφορών που συνδέονταν με αυτές τις διαδικασίες. Έτσι, οι μονομαχίες υπήρξαν νόμιμες συμβατικές διαδικασίες του παρελθόντος, δεν είναι όμως πλέον αποδεκτές. Το γεγονός αυτό δεν μας εμποδίζει όμως να αποπειραθούμε μια ανάλυση των συνηθειών και των γλωσσικών χρήσεων που είναι καθιερωμένες αυτή την εποχή. Αν όχι για άλλο λόγο, τουλάχιστον για να τις χρησιμοποιήσουμε ως παραδείγματα που και τη θεωρία θα εξηγήσουν, αλλά και θα μας βοηθήσουν να αναγνωρίζουμε και άλλες παρόμοιες πρακτικές. Υπό αυτό το πρίσμα, πιστεύουμε ο Austin αποπειράται να δώσει κάποιους πίνακες με τα 'ρητά επιτελεστικά ρήματα' ή τα διάφορα είδη ομιλιακών πράξεων.<sup>117</sup> Οι παρατηρήσεις του αυτές, όμως, μπαίνουν κι από τον ίδιο στο περιθώριο του έργου του και χρησιμοποιούνται μόνο στο βαθμό που θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε καλύτερα τις βασικές έννοιες και πρακτικές που χρησιμοποιούμε για να προσεγγίσουμε τον κόσμο στην καθημερινότητά μας. Δεν ισχυρίζεται ποτέ ότι τα συμπεράσματά τους είναι απόλυτα ή διαχρονικά.

<sup>115</sup> Βλ. εδώ, σελ.29-35.

<sup>116</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 148-164/172-189.

<sup>117</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 83/104 και 150-163/ 175-186.

Σε προηγούμενο κεφάλαιο, έχουμε δει και τον Austin να εκφράζεται αρνητικά για την εμμονή της δεσπόζουσας φιλοσοφίας να αναζητεί τη γενικότητα, να κατασκευάζει συστηματικές θεωρίες και να καταλήγει σε απλουστευτικά συμπεράσματα. Βεβαίως, ο Austin ποτέ δεν υπήρξε τόσο αδιάλλακτος όσο ο Wittgenstein σε ό,τι αφορά τις αντισυστηματικές, αντιθεωρητικές του ρήσεις. Αφορίζοντας μόνο το συγκεκριμένο πρόβλημα που είχε μπροστά του κάθε φορά, ή τη συγκεκριμένη θεωρία την οποία εκείνη τη στιγμή αντιμαχόταν, ο Austin πάντα άφηνε μια πόρτα ανοιχτή για τη δυνατότητα ύπαρξης και ‘καλής’ φιλοσοφίας και ‘γνησίων’ φιλοσοφικών προβλημάτων. Απ’ ό,τι φαίνεται, λοιπόν, το *How to Do Things with Words* θα πρέπει να αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα ‘καλής’, ‘θετικής’ φιλοσοφίας. Είναι σαφώς πιο συστηματικό, αλλά και ‘εποικοδομητικό’ ή ‘κατασκευαστικό’ από κάθε άλλο έργο του, υπό την έννοια ότι προωθεί μια συγκεκριμένη οπτική, αν όχι θεωρία, για τη γλώσσα και πρεσβεύει τη γενική ισχύ των συμπερασμάτων του. Αυτό που απομένει σε εμάς είναι να προσπαθήσουμε να διακρίνουμε ποιιά στοιχεία του έργου αυτού το διαφοροποιούν και από τα προηγούμενα θεραπευτικά έργα του Austin και από την παραδοσιακή ‘κακή’ συστηματική φιλοσοφία, και έτσι να κατανοήσουμε γιατί η φιλοσοφική ‘κατασκευή’ που επιχειρείται εδώ (στο βαθμό βέβαια που μπορούμε να μιλάμε για κατασκευή στο *How to Do Things with Words*) δεν πάσχει από τα ελαττώματα της προηγούμενης ‘συστηματικής’ θεωρίας της γλώσσας.

### 3.3. Η ‘εποικοδομητική’ χροιά της μεθόδου.<sup>118</sup>

Στην προσπάθειά μας να διερευνήσουμε τις απόψεις του Austin για τη φιλοσοφική έρευνα, το *How to Do Things with Words* μας προσφέρει μοναδικές υπηρεσίες. Και αυτό διότι είναι το σημαντικότερο δείγμα ‘εποικοδομητικής’, θετικής φιλοσοφίας, κατά τον Austin. Στο *Sense & Sensibilia* τον βλέπουμε κυρίως να ειρωνεύεται, να μάχεται, να προσπαθεί να θεραπεύσει από την φιλοσοφική σύγχυση και να παραπέμπει το πρόβλημα της κατ’ αίσθηση αντίληψης στην επιστήμη. Τώρα, αντιθέτως, προτείνει ο ίδιος μια νέα οπτική για την γλώσσα. Ούτε εδώ, βεβαίως, λείπουν κάποια καυστικά σχόλια για τις φιλοσοφικές πρακτικές. Επιπλέον, και εδώ ο Austin εξετάζει με κριτική ματιά την παραδοσιακή θεωρία για το νόημα στην οποία, εξάλλου, απαντά το *How to Do Things with Words*. Παρόλα αυτά, το συγκεκριμένο έργο δεν αποτελεί ένα ακόμα θεραπευτικό εγχείρημα. Δεν αντιμετωπίζει το ζήτημα

που πραγματεύεται ως ένα φιλοσοφικό ψευδοπρόβλημα και, έτσι, δεν επιχειρεί να καταδείξει την α-νοησία του και να το εξαφανίσει. Αντιθέτως, εισηγείται νέες θεωρητικές θέσεις, επιχειρεί στοιχειωδώς να τις συστηματοποιήσει, και, μάλιστα, χωρίς να απορρίπτει συλλήβδην την παλαιότερη προσέγγιση για την γλώσσα.

Αν όμως το *How to Do Things with Words* είναι δείγμα ορθού φιλοσοφείν, θα πρέπει να μπορούμε να εντοπίσουμε σημαντικές διαφορές μεταξύ αυτού και της παραδοσιακής φιλοσοφίας. Το ερώτημα που θα μας απασχολήσει εδώ, λοιπόν, είναι τι διαφοροποιεί το *How to Do Things with Words* από όσα ο Austin επικρίνει ως ‘κακή’ φιλοσοφία.

### 3.3.1. Το αντικείμενο.

Η πρώτη διαφορά, όπως ήδη αναφέραμε, είναι ότι το ζήτημα το οποίο πραγματεύεται το *How to Do Things with Words* δεν αντιμετωπίζεται ως ψευδοπρόβλημα. Η προφανής σκέψη είναι ότι αυτό που κατ’ αρχάς διαφοροποιεί το έργο αυτό από την «άστοχη» φιλοσοφία είναι το αντικείμενο, με το οποίο καταπιάνεται. Το αντικείμενο αυτό δεν είναι άλλο από την *κοινή γλώσσα στην καθημερινή της χρήση*. Η υπόθεσή μας αυτή φαίνεται ακόμα πιο εύλογη, αν αναλογιστεί κανείς ότι η καθημερινή γλώσσα είναι ο πυρήνας γύρω από τον οποίο στρέφεται όλη η φιλοσοφική σκέψη του Austin.

Πράγματι, σε όλο του το έργο, ο Austin χρησιμοποιεί την καθημερινή γλώσσα για να προσεγγίσει, να αναλύσει και συνήθως να διαλύσει κάθε ένα από τα φιλοσοφικά προβλήματα, με τα οποία καταπιάνεται. Η καθημερινή γλώσσα αποτελεί έως τώρα το εργαλείο της φιλοσοφικής του σκέψης, το μέσο το οποίο τον βοηθά να προσεγγίσει τα φιλοσοφικά προβλήματα. Έχοντας την στροφή στην κοινή γλώσσα ως το βασικό του σύνθημα, λοιπόν, είναι επόμενο κάποια στιγμή να στραφεί και στην ίδια τη γλώσσα και να εξετάσει πιο διεξοδικά τη χρήση της, που τόσο συχνά επικαλείται.

Έτσι, από εκεί που η κοινή γλώσσα αποτελούσε το μέσο για την προσέγγιση των φιλοσοφικών προβλημάτων, τώρα η γλώσσα γίνεται η ίδια το αντικείμενο της έρευνάς του. Η κοινή γλώσσα είναι για τον Austin η ενσάρκωση της ανθρώπινης λογικότητας, η αναπαράσταση του εννοιολογικού μας χάρτη, η εγγύηση της διϋποκειμενικότητας. Η καθημερινή γλώσσα είναι άρα κάτι σημαντικό εξ’ αρχής. Και

---

<sup>118</sup> Εδώ αναφερόμαστε στη ‘θετική χροιά’ του *How to Do Things with Words*, σε αντιδιαστολή με τη ‘θεραπευτική’ χροιά του *Sense & Sensibilia*, ή των έργων του ύστερου Wittgenstein.

αυτό ήδη διαχωρίζει το *How to Do Things with Words* από άλλα φιλοσοφικά έργα που, κατά τον Austin, πραγματεύονται ψευδοπροβλήματα, δημιουργημένα από φιλοσοφική κατάχρηση της γλώσσας.

Έχοντας την καθημερινή χρήση της γλώσσας ως αντικείμενο του στοχασμού του, ο Austin φυσικό είναι να προχωρήσει με περισσότερη έμφαση στην πραγματέυσή της. Εδώ, όμως, δεν έχουμε να κάνουμε απλώς με μια συζήτηση σχετικά με τη σημασία της κοινής γλώσσας αλλά με μια θεωρητική πρόταση σχετικά με τη χρήση της, και μάλιστα με μία πρόταση που παίρνει θέση απέναντι σε παραδοσιακές θεωρίες για το γλωσσικό νόημα. Το ότι η κοινή γλώσσα είναι σημαντική συνισταμένη της φιλοσοφίας του Austin, από μόνο του, δεν αρκεί για να εξηγήσει πώς αυτός, που τόσο πολεμά την κατασκευή θεωρητικών θέσεων σε παλαιότερα έργα του, οδηγείται εδώ να μας δώσει το περίγραμμα μιας θεωρίας για την γλώσσα.

Φυσικά, η καθημερινή γλώσσα για τον Austin, αποτελεί ήδη μια θεωρητικά φορτισμένη έννοια, είτε ο ίδιος το παραδέχεται είτε όχι. Είδαμε πιο πάνω ότι η κοινή γλώσσα χρησιμοποιείται ως το όχημα με το οποίο η ανθρώπινη λογικότητα περνά από γενιά σε γενιά, ή ως το πεδίο συγκρότησης των εννοιολογικών μας δομών. Ακόμα κι αν ο Austin προσπαθεί να μην χρησιμοποιεί πολλούς τεχνικούς όρους όταν μιλά για τη γλώσσα, τα παραπάνω υποβόσκουν σε όλη τη φιλοσοφία του και είναι οι λόγοι για τους οποίους η γλώσσα καθίσταται το σημαντικότερο φιλοσοφικό όργανο κατ' αυτόν. Η καθημερινή γλώσσα ανάγεται σε σημαντικό θεωρητικό εργαλείο για την προσέγγιση και άλλων ζητημάτων.

Στο *How to Do Things with Words*, όμως, γίνεται η ίδια το αντικείμενο θεωρητικής συζήτησης. Εδώ χρειαζόμαστε ένα επιχείρημα που να εξηγεί γιατί η γλώσσα επιδέχεται θεωρητική ανάλυση, τη στιγμή που, κατά τον Austin, μια πλειάδα παραδοσιακών φιλοσοφικών προβλημάτων δεν νομιμοποιούνται, ώστε να έχουν την ίδια αντιμετώπιση. Ένας από τους λόγους που ίσως διαφοροποιεί την γλώσσα ως αντικείμενο φιλοσοφικού προβληματισμού από τα υπόλοιπα ζητήματα με τα οποία έχει ασχοληθεί ο Austin, είναι ότι η γλώσσα δεν αποτελεί ένα ζήτημα για το οποίο ο κοινός άνθρωπος ή ο κοινός νους έχει να προτείνει κάποια υπόρρητη θεωρία.

Έτσι, ενώ για όλα τα άλλα ζητήματα ο Austin μπορούσε να παραπέμψει στις ενοράσεις και πρακτικές του κοινού νου και να προσπαθεί αναλύοντάς τες να δείξει ότι το φιλοσοφικό πρόβλημα έχει δημιουργηθεί απλώς από διαστρεβλώσεις και παρανοήσεις των ενοράσεων αυτών, όταν στρέφεται στην ίδια την κοινή γλώσσα δεν



διακρίνει κάποιο πλέγμα πεποιθήσεων που θα εξηγούσαν τη λειτουργία της. Η κοινή γλώσσα δεν έχει θεωρία για την κοινή γλώσσα. Αντιθέτως, για την αλήθεια, την εμπειρική γνώση, την ελεύθερη βούληση κ.ο.κ., η καθημερινή γλώσσα βρίθει όρων και εννοιολογικών διακρίσεων που, αν κανείς τους αναλύσει, μπορεί να καταλήξει σε κάποιες βασικές θέσεις που η καθημερινή γλώσσα και ο κοινός νους προάγουν για τα θέματα αυτά. Για παράδειγμα, η κοινή γλώσσα μας υποδεικνύει, κατά τον Austin, ότι μπορούμε να μιλάμε για την αλήθεια ως την προφανή αντιστοιχία των γεγονότων που παρατηρούμε με τα γεγονότα όπως τα αναφέρουμε, (η εκφορά «έξω βρέχει» είναι αληθής όταν έξω βρέχει).<sup>119</sup> Παρομοίως, η καθημερινή γλώσσα μπορεί να αντικρούσει όλες τις ψευδοδιακρίσεις που οι φιλόσοφοι εφευρίσκουν για να εξηγήσουν την εμπειρική γνώση και να δείξει ότι δεν εμπλέκεται κανένα μυστήριο στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την εξωτερική πραγματικότητα.<sup>120</sup> Τέλος, στην ερώτηση για το εάν υπάρχει ελεύθερη βούληση, αρκεί κανείς να παρατηρήσει τις πλούσιες εννοιολογικές διακρίσεις της κοινής γλώσσας για το θέμα αυτό, για να καταλήξει ότι η ελεύθερη βούληση είναι μια γενικώς αποδεκτή έννοια και συγκροτησιακή συνιστώσα των πράξεών μας.<sup>121</sup>

Όλα τα προηγούμενα ζητήματα αποτελούν πρακτικές έννοιες που εμπλέκονται άμεσα στην καθημερινότητά μας. Η καθημερινή γλώσσα και ο απλός άνθρωπος έχουν πολλά να πουν για ζητήματα όπως αυτά. Αν λοιπόν αναζητούμε τη διασάφηση τέτοιων εννοιών, η καθημερινή γλώσσα είναι ο κατάλληλος χώρος, στον οποίο θα πρέπει να καταφύγουμε. Αναλύοντας τις διακρίσεις της κοινής γλώσσας, θα διασαφήσουμε και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε αυτές τις έννοιες. Και, υπαινίσσεται ο Austin, μόλις κατανοήσουμε πλήρως τις έννοιες αυτές, έτσι όπως έχουν εισαχθεί, επιβιώσει και εξελιχθεί μέσα στην κοινή γλώσσα, δεν θα χρειαζόμαστε κανενός άλλου είδους επεξήγηση. Τα ερωτήματά μας θα έχουν απαντηθεί.

Όταν, όμως, το ζήτημα που μας απασχολεί είναι η ίδια η γλώσσα, τα πράγματα αλλάζουν. Χρησιμοποιούμε την γλώσσα για να επικοινωνήσουμε ή για να συζητήσουμε και να σκεφτούμε για μια πλειάδα ζητημάτων. Αλλά πολύ σπάνια η γλώσσα αποτελεί η ίδια το αντικείμενο του (καθημερινού) στοχασμού μας. Απόδειξη είναι ότι η καθημερινή γλώσσα δεν περιλαμβάνει αναστοχαστικούς όρους και

---

<sup>119</sup> Αυτό υποστηρίζει ο Austin και στα «Truth» και «Unfair to Facts» που αναδημοσιεύονται στα *Philosophical Papers*.

<sup>120</sup> Βλ. *Sense & Sensibilia*, passim.

διακρίσεις. Η ανάγκη αυτή θα πρέπει να καλυφθεί, επομένως, από έναν θεωρητικό μελετητή. Το κενό που η ίδια η γλώσσα έχει αφήσει μπορεί εδώ να γεφυρωθεί, όπου χρειάζεται από τεχνητό, θεωρητικό λόγο.

Αυτό, νομίζουμε, επεξηγεί γιατί ο Austin δεν είναι καθόλου φειδωλός στην εισαγωγή τεχνικών όρων. Η καθημερινή γλώσσα δεν συμπεριλαμβάνει διακρίσεις για την ανάλυση αυτής της ίδιας. Αυτό είναι φυσικό από τη στιγμή που τέτοιες διακρίσεις δεν εξυπηρετούν τις καθημερινές πρακτικές ανάγκες των ανθρώπων. Όμως, αυτό αυτομάτως διαχωρίζει το ζήτημα αυτό από όλα τα προηγούμενα προβλήματα που είχαν απασχολήσει τον Austin και εξηγεί την διαφορετική πραγματέυσή του. Αν προηγουμένως δεν ήταν νόμιμο να ανατρέξουμε σε θεωρητικές διακρίσεις, αυτό οφείλεται στο ότι η καθημερινή γλώσσα παρείχε τις διακρίσεις από τις οποίες έπρεπε να ξεκινήσει κάθε μελέτη. Τώρα, ελλείπει τέτοιων διακρίσεων, χρειάζεται άλλου τύπου μελέτη και ανάλυση. Τώρα υπάρχει μία ανάγκη που μόνο με θεωρητικό λόγο μπορεί να καλυφθεί.

Ας μην ξεχνάμε ότι κάτι τέτοιο δεν αντίκειται στις αρχές του Austin. Ο ίδιος επιμένει ότι η θεραπευτική τεχνική της γλωσσικής φαινομενολογίας μπορεί να εφαρμοστεί μόνο σε ζητήματα για τα οποία η κοινή γλώσσα είναι πλούσια σε διακρίσεις.<sup>122</sup> Για τα υπόλοιπα θέματα χρειαζόμαστε άλλες μεθόδους προσέγγισης. Επομένως, κατ' αρχήν τουλάχιστον, η νέα πιο 'εποικοδομητική' μέθοδος ανάλυσης που ο Austin χρησιμοποιεί στο *How to Do Things with Words* δεν συγκρούεται με τις θεωρητικές μεταφιλοσοφικές του θέσεις.

### 3.3.2. Η επιχειρηματολογία.

Ανατρέχοντας πίσω στο *How to Do Things with Words*, αμέσως κανείς αναγνωρίζει το χαρακτηριστικό ύφος γραφής και επιχειρηματολογίας του συγγραφέα του: Ο Austin υιοθετεί μια χαλαρή, καθόλου τεχνική γλώσσα, ενώ συχνά κάνει χιούμορ που απευθύνεται συνήθως στους φιλοσόφους, συμπεριλαμβανομένου, φυσικά, και του εαυτού του και των ακροατών του. Ας μην ξεχνάμε ότι ο Austin εκφωνεί τις διαλέξεις αυτές στην Οξφόρδη και στο Χάρβαρντ μπροστά σε νέους φιλοσόφους:

Αλλά τώρα πώς θα προχωρήσουμε ως φιλόσοφοι; Ένα πράγμα που θα μπορούσαμε να κάνουμε βέβαια είναι να τα πάρουμε όλα πίσω. Ένα

---

<sup>121</sup> Βλ., *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses».

<sup>122</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182.

άλλο θα ήταν να οδηγηθούμε με λογικά βήματα στο να βαλτώσουμε...<sup>123</sup>

Εδώ πάλι,..., μια κάποια ελαστικότητα στη διαδικασία είναι επιτρεπτή- αλλιώς καμιά πανεπιστημιακή δουλειά δεν θα ολοκληρωνόταν ποτέ!<sup>124</sup>

Και πρέπει με κάθε κόστος να αποφύγουμε τις υπεραπλουστεύσεις, που θα μπορούσε κάποιος να τις ονομάσει επαγγελματική διαστροφή των φιλοσόφων, αν δεν ήταν το επάγγελμά τους.<sup>125</sup>

Ολόκληρο το *How to Do Things with Words* είναι διάσπαρτο με τέτοια σχόλια. Η γλαφυρότητα του ύφους δεν σχετίζεται μόνο με το γεγονός ότι ο ίδιος μιλά προφορικά. Αυτό είναι το σύνηθες ύφος του Austin, και η ειρωνεία έναντι των φιλοσόφων αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του. Έτσι, και στο έργο αυτό, υιοθετεί μια ελαφρά σκωπτική στάση απέναντι στην παραδοσιακή φιλοσοφία. Ο υπαινιγμός εδώ είναι ότι η παραδοσιακή θεωρία του νοήματος πάσχει από όλα τα χαρακτηριστικά της ‘κακής’ φιλοσοφίας: την εμμονή σε μια περιορισμένη γκάμα παραδειγμάτων, την υπεραπλούστευση και, κυρίως, την εθελουφλία μπροστά στο αυτονόητο.<sup>126</sup>

Όμως εδώ ο Austin αρκείται σε μερικά ‘διασκεδαστικά’ σχόλια, χωρίς να υιοθετεί την ίδια πολεμική στάση που είδαμε στο *Sense & Sensibilia*. Εδώ δεν κατονομάζει κανέναν φιλόσοφο, δεν ειρωνεύεται ευθέως καμιά φιλοσοφική θέση, απλώς προτείνει τον εμπλουτισμό της παραδοσιακής θεωρίας, έτσι ώστε να συμπεριλάβει και τη νέα αυτή διάσταση του νοήματος που εισηγούνται οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας. Οι ελάχιστες αναφορές σε άλλους φιλοσόφους γίνονται μόνο για να τους τιμήσουν. Έτσι αναφέρεται, επί τροχάδην και χωρίς πολλές επεξηγήσεις, ο Kant ως αυτός που υποστήριξε πρώτος ότι πολλές «δηλώσεις» έμοιαζαν ανόητες παρά την φαινομενικά άμογη μορφή τους.<sup>127</sup> Επίσης μνημονεύεται και ο Moore για τη θετική του συμβολή στην ανάλυση των προτάσεων.<sup>128</sup> Επίσης ο Austin παραδέχεται ότι και άλλοι φιλόσοφοι εργάζονται πια προς την ίδια κατεύθυνση που προωθεί και ο ίδιος.<sup>129</sup>

<sup>123</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 13/ 33.

<sup>124</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 37/ 57.

<sup>125</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 38/ 59.

<sup>126</sup> Π.χ., *How to Do Things with Words*, σελ. 72/ 93.

<sup>127</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 2/ 21.

<sup>128</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 48/ 69.

<sup>129</sup> *How to Do Things with Words*. σελ. 164/ 189.

Επομένως, όχι μόνο από τις θέσεις του Austin αλλά και από το ύφος του, καταλαβαίνει κανείς ότι από αυτό το έργο λείπει η σκληρή πολεμική διάθεση του παρελθόντος. Παρόλα αυτά, η βασική επιχειρηματολογική στρατηγική του Austin δεν έχει αλλάξει. Και εδώ τα βασικά εργαλεία της επιχειρηματολογίας του παραμένουν τα ίδια:

*α. Η επίκληση της κοινής γλώσσας μέσω φανταστικών παραδειγμάτων.*

Τα παραδείγματα τύπου «τι θα λέγαμε εάν...», παραμένουν το βασικό εργαλείο του Austin. Έτσι, το *How to Do Things with Words* είναι γεμάτο με παραδείγματα που περιγράφουν φανταστικές εκφορές σε φανταστικές περιστάσεις.<sup>130</sup> Τα παραδείγματα αυτά αποτελούν ως συνήθως τον κεντρικό κορμό της επιχειρηματολογίας του και στηρίζονται στην επίκληση των καθημερινών αυθόρμητων γλωσσικών μας εννοήσεων. Ρητά ή υπόρητα, ο Austin συνεχώς κάνει έκκληση στις αποκρίσεις του κοινού νου. Ακόμα και η βασική του θέση πάνω σε μια τέτοια επίκληση τεκμηριώνεται: *Δεν θα λέγαμε ότι επιτελούμε μία πράξη εκφέροντας τα λόγια «δέχομαι» σε μια γαμήλια τελετή, ή αν βαφτίζαμε ένα πλοίο, για παράδειγμα; Η επίκληση της κοινής γλώσσας παραμένει και εδώ η βασική γραμμή επιχειρηματολογίας του Austin, από την αρχή ως το τέλος του έργου:*

...Σε καμιά περίπτωση δεν λέμε ότι η εκφορά ήταν ψευδής, αλλά μάλλον λέμε ότι η εκφορά- ή καλύτερα η πράξη, π.χ. η υπόσχεση- ήταν άκυρη ή έγινε κακόπιστα ή ότι δεν εφαρμόστηκε ή κάτι παρόμοιο... Δεν μιλάμε άλλωστε για ψευδείς υποσχέσεις...για ψευδές στοίχημα ή για ψευδή βάφτιση...<sup>131</sup>

«Φυσικά είναι αρκετά χονδρικό θα λέγαμε»...Πώς μπορεί κάποιος να απαντήσει σ' αυτή την ερώτηση, αν είναι αληθές ή ψευδές ότι η Γαλλία είναι εξαγωνική; Είναι απλά χονδρικό...<sup>132</sup>

Ο Austin εφαρμόζει και εδώ την πάγια τακτική του. Επικαλούμενος τις αυτόματες, αυθόρμητες εννοήσεις μας θεωρεί ότι επικαλείται την κοινή γλώσσα. Οι απαντήσεις που παίρνει έχουν, επομένως, την αίγλη και το κύρος της καθημερινής γλώσσας. Επίσης, προσδίδουν στα συμπεράσματα του Austin τον χαρακτήρα του αυτονόητου.

*β. Επίκληση του προφανούς.*

<sup>130</sup> Π.χ., *How to Do Things with Words*, σελ.5/24-25, 44/65, 59-60/79-80, 137/161, 143-44/167.

<sup>131</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.10-11/30-31, οι υπογραμμίσεις δικές μου.

<sup>132</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.143/167.

Ο Austin επιμένει συνέχεια να δηλώνει ότι δεν λέει τίποτα καινούργιο, ότι τα όσα υποστηρίζει είναι προφανή, εύλογα, αυτονόητα. Ειδικά στην αρχή του κειμένου, η λέξη “obvious” επαναλαμβάνεται συνεχώς.<sup>133</sup> Οι βασικές θέσεις του *How to Do Things with Words*, εξάλλου, κερδίζουν επάξια τον χαρακτηρισμό αυτόν, από τη στιγμή που τεκμηριώνονται με αναφορά στις αυθόρμητες αντιδράσεις του κοινού νου.

γ. Λεπτές διακρίσεις.

Η συνήθης πρακτική του Austin να εισαγάγει και να αναλύει λεπτές γλωσσικές διακρίσεις χρησιμοποιείται επίσης και στο *How to Do Things with Words*. Χαρακτηριστικότερο είναι το παράδειγμα της διάκρισης: «λέγοντας» (“in saying”) – «με το να λέω» (“by saying”), την οποία χρησιμοποιεί ως ένα υποψήφιο κριτήριο για τη διάκριση των ενδολεκτικών από τα περιλεκτικά ενεργήματα.<sup>134</sup>

δ. Συχνή αναφορά στη νομική επιστήμη.

Δεν είναι η πρώτη φορά που γίνεται αναφορά σε παραδείγματα ή σε πρακτικές των νομικών σε έργο του Austin. Και στα *Philosophical Papers*<sup>135</sup> βρίσκουμε τέτοιες αναφορές. Εδώ όμως, οι αναφορές αυτές είναι συνεχείς.<sup>136</sup> Επίσης, συχνά είναι τα παραδείγματα που αφορούν συμβατικές διαδικασίες, οι οποίες εμπλέκουν και νομικές διαδικασίες, όπως ο γάμος, η διαθήκη κλπ. Η συχνή αναφορά στο δίκαιο και τα νομικά νομίζουμε ότι είναι καταλυτική. Αφενός, φωτίζει τον συμβατικό και επιτελεστικό χαρακτήρα πολλών δραστηριοτήτων που εμπλέκουν και γλωσσικές εκφορές για την τέλεσή τους. Αφετέρου, διαφωτίζουν με μοναδικό τρόπο τη σύγκλιση που ο Austin επιχειρεί μεταξύ κανονιστικού και γεγονικου. Πράγματι, τα νομικά είναι η επιστήμη, στην οποία τα γεγονότα και οι αξιολογήσεις τους σχεδόν ταυτίζονται. Ένας μάρτυρας σε ένα δικαστήριο, π.χ., δηλώνει γεγονότα τα οποία αυτομάτως εκλαμβάνονται ως τεκμήρια υπεράσπισης ή κατηγορίας. Η αναφορά σε ενδολεκτικά ενεργήματα είναι αποδεκτή από τα αμερικάνικα δικαστήρια ως αναφορά γεγονότων και όχι ως αναφορά σε κάτι που κάποιος είπε.<sup>137</sup> Εδώ ο Austin γεφυρώνει το κενό μεταξύ γλώσσας και γεγονότων, θεωρώντας και τα γλωσσικά ενεργήματα ως πράξεις.

<sup>133</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.1,8,14,19,20.

<sup>134</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.109-110/132-133 και 121-132/144-156.

<sup>135</sup> *Philosophical Papers*, σελ. 186-187, 188, 196-197, 204.

<sup>136</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.19/39, 22/43, 24/44,35/56, για να αναφέρουμε μόνο μερικά.

<sup>137</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.13/33. Βλ. και Harris, J.F., 1976, σελ. 389.

Τα νομικά δίνουν έτσι εξαιρετα παραδείγματα, διότι φωτίζουν και την επιτελεστική λειτουργία της γλώσσας, αλλά και το γεγονός ότι στις πραγματικές, καθημερινές εκφορές, ενυπάρχουν περιγραφές ή αναφορές και αξιολογήσεις. Αυτή είναι η διάσταση που αναδεικνύουν οι αναφορές στα νομικά και γι' αυτό πιστεύουμε χρησιμοποιούνται σε όλο το έργο του Austin.

ε. *Το επιχείρημα για την εξέλιξη της γλώσσας.*

Αυτό αποτελεί το βασικό επιχείρημα του Austin σε όλη του τη φιλοσοφία. Δεν λείπει, λοιπόν, ούτε και εδώ. Είδαμε έτσι τον Austin να υποστηρίζει ότι η επιτελεστική διάσταση της γλώσσας λανθάνει από τη γένεσή της και ότι με τη πάροδο των χρόνων και τις καινούργιες κοινωνικές ανάγκες που έχουν προκύψει στη σύγχρονη καθημερινότητα έχει εξελιχθεί και δημιουργήσει και τα ρητά επιτελεστικά.<sup>138</sup> Η θεωρία του Austin για τη πρωτοκαθεδρία της κοινής γλώσσας στηρίζεται ακριβώς στο επιχείρημα ότι η καθημερινή γλώσσα εξελίσσεται μέσα στους αιώνες ώστε να εξυπηρετεί κάθε πρακτική ανάγκη των ομιλητών. Επόμενο είναι, λοιπόν, και η ίδια η πρακτική διάσταση της γλώσσας να υποστηρίζεται από την ιστορία της ως η κυρίαρχη λειτουργία της.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι και εδώ ο Austin χρησιμοποιεί τις ίδιες στρατηγικές.<sup>139</sup> Η διαφορά έγκειται στο ότι, στην συγκεκριμένη περίπτωση, οι τεχνικές αυτές χρησιμοποιούνται για να επιτελέσουν έναν θετικό, φιλοσοφικό σκοπό, και όχι για να θεραπεύσουν από ψευδοπροβλήματα. Ο Austin δεν αλλάζει κατ' ουσία τη μεθοδολογία του. Απλώς, την εφαρμόζει για να προτείνει αντί να απορρίψει.

### **3.3.3. Εισαγωγή νέων όρων και διακρίσεων.**

Η πάγια κριτική του Austin στην παραδοσιακή φιλοσοφία είναι ότι εισάγει απλουστευτικούς, άχρηστους όρους και διακρίσεις. Οι διακρίσεις της κοινής γλώσσας είναι, επαναλαμβάνει συχνά, πολύ πιο πλούσιες από κάθε τεχνητή διάκριση των φιλοσόφων. Και όμως, στο *How to Do Things with Words*, βλέπουμε τον ίδιο τον Austin να εισάγει πλήθος νέων όρων και διακρίσεων.

Το γεγονός ότι ο Austin εισηγείται πλήθος τεχνητών όρων συχνά επισημαίνεται ως εσωτερική αντίφαση της θεωρίας του, επειδή ο ίδιος συχνά ασκεί έντονη κριτική σε άλλους φιλοσόφους για την χρησιμοποίηση τέτοιων όρων. Όμως

---

<sup>138</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.71-73/92-94

εδώ παραγνωρίζεται κάτι σημαντικό. Ο Austin εναντιώνεται κυρίως στην επανανοηματοδότηση όρων με καθιερωμένη ήδη χρήση εντός της κοινής γλώσσας. Δευτερευόντως, αρνείται και την άσκοπη εισαγωγή, όταν δηλαδή η καθημερινή γλώσσα έχει διακρίσεις για τον ίδιο σκοπό ή όταν δεν τις χρειάζεται. Εδώ όμως δεν συντρέχει καμία από τις δύο περιστάσεις. Οι όροι που ο Austin προτείνει είναι όλοι λέξεις τεχνητές και κατασκευασμένες από τον ίδιο, και όχι φράσεις της κοινής γλώσσας που εδώ αποσπώνται από αυτήν και χρησιμοποιούνται με άλλο νόημα. Επίσης, εδώ οι όροι του Austin εκλαμβάνονται ως να αντικατοπτρίζουν πραγματικές διακρίσεις και διαστάσεις εντός της καθημερινής γλώσσας.

Το βασικό επιχείρημα που εξηγεί τη νέα πρακτική του Austin το είδαμε ήδη πιο πάνω. Η κοινή γλώσσα υπολείπεται σε διακρίσεις σε ό,τι αφορά την ίδια, οπότε εδώ μένει χώρος για θεωρητικούς όρους και διακρίσεις που θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε το φαινόμενο της γλώσσας. Όμως και άλλοι φιλόσοφοι λίγο πριν τον Austin εισηγήθηκαν όρους επεξηγηματικούς της λειτουργίας της γλώσσας, επισείοντας και πάλι την κριτική του Austin για υπεραπλούστευση. Το ερώτημα που παραμένει, λοιπόν, είναι τι είναι αυτό που καθιστά ειδικώς τις διακρίσεις του Austin θεμιτές.

Θα πρέπει, για μια ακόμα φορά, να τονίσουμε ότι εδώ οι όποιες επικρίσεις και κριτικές του Austin στην παραδοσιακή φιλοσοφία είναι πολύ πιο επιεικείς από παλαιότερα. Μοιάζει να αποδέχεται ότι από την στιγμή που το ζήτημα είναι γνήσιο, και ο διάλογος είναι θεμιτός. Πέραν τούτου, όμως, φαίνεται πια καθαρά ότι, κατά τον ίδιο, *η καλή θεωρία είναι αυτή που εισάγει καλές διακρίσεις*. Και για να ονομαστούν καλές οι διακρίσεις, θα πρέπει να μην είναι απόλυτες, να μην είναι απλουστευτικές και κυρίως να αντικατοπτρίζουν τις πραγματικές διαστάσεις και αποχρώσεις του φαινομένου που εξετάζουν.

Στο σημείο αυτό, πιστεύουμε, έγκειται, σύμφωνα με τον Austin, η διαφορά του *How to Do Things with Words* από την παραδοσιακή φιλοσοφία. Κατ' αυτόν, *η καλή φιλοσοφία είναι αυτή που εισηγείται καλές, ευέλικτες, πραγματικές διακρίσεις*. Οι διακρίσεις του Austin είναι επαρκείς, διότι δεν είναι απόλυτες, αντιθέτως, όλες αίρονται ή σχετικοποιούνται υπό ορισμένες συνθήκες. Επίσης, δεν δημιουργούν μια υπερ-απλουστευμένη άποψη για τα φαινόμενα που μελετούν. Κάθε άλλο, δέχονται

---

<sup>139</sup> Αντιθέτως με τα όσα υποστηρίζει ο DiGiovanna, (1989, σελ. 189-193 και εδώ, σελ.173) προκειμένου να υποστηρίξει τη παντελή απουσία του *How to Do Things with Words* από το έργο του για την μέθοδο του Austin.

και φωτίζουν πολλές διαστάσεις και αλληλοκαλύψεις των λειτουργιών της γλώσσας και έτσι φωτίζουν τις χρήσεις της σε όλη τους την πολυπλοκότητα και τον πλούτο.

Ο Austin διαρκώς επικρίνεται από τους μελετητές του ότι αποτυγχάνει να διατηρήσει τις διακρίσεις που ο ίδιος εισηγείται. Αυτό, όμως, που θεωρούν πολλοί το βασικό ελάττωμα του *How to Do Things with Words*, υπό αυτή τη οπτική που προτείνουμε εδώ, ανάγεται στο κύριο προτέρημά του *How to Do Things with Words* έναντι της παραδοσιακής συστηματικής φιλοσοφίας. Το *How to Do Things with Words* δεν είναι ένα δογματικό κείμενο. Αποτελεί ένα ξεχωριστό δείγμα διαλεκτικής μεθόδου, όπου ο δημιουργός του θέτει, συζητά, σχετικοποιεί και επαναθέτει το ζήτημα με νέους όρους.

Αυτό δεν συμβαίνει, βέβαια, ως ρητορικό τέχνασμα. Οι διακρίσεις του *How to Do Things with Words* είναι όλες ρευστές και ευέλικτες, διότι αφορούν ένα πολύπλοκο φαινόμενο, αυτό της γλώσσας. Η γλωσσική μας δραστηριότητα περιλαμβάνει πολλές υποδραστηριότητες, και αυτές συχνά επικαλύπτονται ή διακρίνονται με δυσκολία η μία από την άλλη, ενώ όλες φέρουν πλήθος αποχρώσεων που είναι δύσκολο να απεικονισθούν σε απόλυτα σαφείς διακρίσεις. Έτσι, είναι εύλογο να μην διακρίνονται απόλυτα τα λεκτικά ενεργήματα από τις ενδολεκτικά ή τα ενδολεκτικά από τις περιλεκτικά. Είναι επίσης εύλογο η ίδια πρόταση να χρησιμοποιείται άλλοτε με μία ενδολεκτική ισχύ και άλλοτε με άλλη, άλλοτε ως προτροπή, π.χ., και άλλοτε ως προσταγή.

Η γλωσσική δραστηριότητα είναι ένα πολυσχιδές και περίπλοκο γεγονός και ο μόνος τρόπος να το προσεγγίσει κανείς είναι να προχωρά προσεκτικά, αναλύοντας τις διαστάσεις και τα είδη των χρήσεων, ταξινομώντας και διακρίνοντας, αφήνοντας όμως παράλληλα και περιθώρια ευελιξίας στην προσέγγισή του. Διαφορετικά η θεωρία δεν θα καταφέρει να αντεπεξέλθει στην πολυπλοκότητα του φαινομένου που υποτίθεται ότι προσπαθεί να εξηγήσει. Αυτό είναι το σύννητες ελάττωμα των φιλοσοφικών ερευνών, κατά τον Austin, και πρέπει πάσει θυσία να αποφευχθεί. Διαφορετικά και ο ίδιος θα διαπράξει το πλέον διαδεδομένο φιλοσοφικό λάθος, να κάνει παραδοχές «αναμφίβολα ασυναίσθητες, αναμφίβολα εσπευσμένες, αλλά καθώς φαίνεται τελείως φυσιολογικές για τη φιλοσοφία».<sup>140</sup>

---

<sup>140</sup> *How to Do Things with Words*, σελ.12/32



### 3.4. Η οιονεί συστηματικότητα της μεθόδου του Austin.

Αν η φιλοσοφία κάνει ενίοτε εσπευσμένες υποθέσεις και οδηγείται σε απλοϊκά αποτελέσματα, αυτό συμβαίνει επειδή δεν δίνει προσοχή στην κοινή γλώσσα και στα φαινόμενα που ενσωματώνονται εντός της. Έτσι όμως, η φιλοσοφία ανακόπτει κάθε συνδετικό κρίκο με την εμπειρία και οδηγείται στην αυθαιρεσία. Καταλήγει αφενός να κακοποιεί τη γλώσσα και αφετέρου να παραποιεί την εικόνα του κόσμου αντί να την διασαφηνίζει, δημιουργώντας τελικά περισσότερα προβλήματα από αυτά που επιχειρεί να λύσει.

Οι σκέψεις αυτές υπόκεινται τόσο στο *Sense & Sensibilia*, όσο και στο *How to Do Things with Words* ως κριτική της παλαιότερης συστηματικής φιλοσοφίας. Το ύφος του Austin είναι πολλές φορές τόσο πολεμικό που δημιουργεί ορισμένες φορές την εντύπωση ότι ο ίδιος βάλει γενικά κατά κάθε απόπειρας συστηματικοποίησης της φιλοσοφικής έρευνας:

Λέω ‘σχολαστικό’, αλλά θα μπορούσα κάλλιστα να πω ‘φιλοσοφικό’: η υπεραπλούστευση, η σχηματοποίηση... είναι υπερβολικά συχνή και δεν γίνεται να την παραβλέψουμε ως μια περιστασιακή αδυναμία των φιλοσόφων.<sup>141</sup>

Στο απόσπασμά αυτό, όμως, ο Austin μιλά για τον φορμαλισμό των θετικών θετικιστών. Δεν αποκλείει ότι κάποιου είδους συστηματοποίηση θα μπορούσε να αποβεί γόνιμη για την κατανόηση ενός φαινομένου. Είδαμε, στην αρχή του κεφαλαίου, ότι ο Austin οραματιζόταν να μας δώσει ένα πλήρη, συστηματοποιημένο χάρτη της φαινομενολογίας των γλωσσικών μας χρήσεων. Παρόλο που το έργο αυτό δεν το ολοκλήρωσε ποτέ, η μεθοδός του έχει πολλά από τα στοιχεία της «εργαστηριακής τεχνικής», όπως μας παραδίδεται από τον Urmson. Είδαμε ότι η τεχνική αυτή συνίσταται στα εξής βήματα: (1) στη συστηματική συλλογή των δεδομένων, ήτοι των γλωσσικών εκφράσεων που σχετίζονται με κάποιο θέμα, (2) στην εξέταση των δεδομένων αυτών απέναντι σε περιστάσεις εκφοράς, κάτι που μοιάζει πολύ με νοητικό πείραμα, (3) στην διατύπωση γενικών κανόνων που αφορούν τη χρήση τους και τέλος (4) την εφαρμογή των κανόνων αυτών στη φιλοσοφία. Αυτή η μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί για θεραπευτικούς σκοπούς, για να δείξει δηλαδή

πώς η φιλοσοφία δημιούργησε ένα ψευδοπρόβλημα ή για να καταδείξει τα σφάλματα μιας φιλοσοφικής θεωρίας. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση του *Sense & Sensibilia*. Η μέθοδος του Austin μπορεί, όμως, να λειτουργήσει και θετικά, προκειμένου να δια φωτίσει ένα ζήτημα. Αυτή είναι, πιστεύουμε, η περίπτωση του *How to Do Things with Words*. Πρόκειται για την απόπειρα εφαρμογής μιας συστηματικής μεθόδου πάνω σε ένα γνήσιο θεωρητικό ζήτημα.

Η μέθοδός του είναι όπως στην αρχή του κεφαλαίου περιγράψαμε: Συνίσταται στην συλλογή δεδομένων, δηλαδή χρήσεων της κοινής γλώσσας, και στην αξιολόγησή τους απέναντι σε φανταστικές περιστάσεις εκφοράς. Η συλλογή δεδομένων από την καθημερινή χρήση της γλώσσας γίνεται τόσο στο *How to Do Things with Words* όσο και στο *Sense & Sensibilia*. Στο δεύτερο, τα δεδομένα αυτά αντιπαρατίθενται στην φιλοσοφική χρήση της γλώσσας προκειμένου να καταδειχτεί η ανοησία των φιλοσοφικών κατασκευών περί αισθητηριακών δεδομένων και η παρερμηνεία της κοινής γλώσσας και των εννοήσεων του απλού ανθρώπου από τους συγκεκριμένους φιλοσόφους. Στο *How to Do Things with Words*, όμως, η μέθοδος αυτή παίρνει μια πιο κατασκευαστική χροιά. Τα δεδομένα που ο Austin συλλέγει πρόκειται να χρησιμοποιηθούν, όπως τα εμπειρικά δεδομένα των επιστημόνων, για να επιβεβαιώσουν την ερευνητική υπόθεση του Austin. Είναι και αυτά εμπειρικά, εφόσον συλλέγονται από την καθημερινή χρήση της γλώσσας: λέμε «δέχομαι» για να παντρευτούμε, «υπόσχομαι ότι...» για να υποσχεθούμε, «οφ σάντ» για να δηλώσουμε ότι η μπάλα ήταν οφ σάντ, κλπ.

Παράλληλα με τη συλλογή των δεδομένων, αρχίζει και η διατύπωση των θέσεων του Austin. Στην αρχή, αναλύεται η θέση ότι με την γλώσσα επιτελούμε πράξεις, στη συνέχεια ερευνάται κατά πόσο η επιτελεστική λειτουργία αφορά διαφορετικά είδη προτάσεων, ή εάν πρόκειται για μία κοινή συνισταμένη όλων των εκφορών μας. Η απάντηση θα δοθεί από την ανάλυση των γλωσσικών δεδομένων, που παραδίδονται από τον Austin. Στο έργο του, η κατασκευή περιστάσεων εκφοράς μοιάζει με νοητικά πειράματα. Ο Austin, λοιπόν, ρωτά τι θα λέγαμε αν υποσχόμασταν ότι X, αλλά δεν κρατούσαμε την υπόσχεση; Θα λέγαμε ότι ήταν μια ψευδής υπόσχεσή; Όχι, θα λέγαμε μάλλον ότι είναι άκυρη, άστοχη ή δοσμένη με κακή πίστη. Αλλά τότε τι θα λέγαμε αν κάποιος δήλωνε ότι ο βασιλιάς της Γαλλίας είναι φαλακρός; Θα λέγαμε ότι είναι ψευδές ή μάλλον ότι είναι άστοχο; Αυτή η

---

<sup>141</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 3.

αντιπαράθεση των χρήσεων των όρων μέσα σε καθημερινές περιστάσεις βοηθά τον Austin να αναδειξεί τις διακρίσεις του, αλλά και να μας πείσει για την ορθότητά τους.

Η επίκληση των δεδομένων της κοινής γλώσσας, όπως αυτές εντοπίζονται μέσα στις καθημερινές περιστάσεις εκφοράς, γίνεται και στο *Sense & Sensibilia*, και σε όλα τα άρθρα του Austin. Μόνο που εκεί σκοπός του είναι να καταδείξει τον πλούτο και την ευελιξία του πλέγματος των διαισθήσεων που ενέχουν οι πεποιθήσεις του κοινού νου απέναντι στην απλοϊκότητα και τον δογματισμό των θεωρητικών των αισθητηριακών δεδομένων. Γι' αυτό, εκεί ο Austin σταματά σε αυτό ακριβώς το βήμα και δεν προχωρά στην διατύπωση θεωριών. Εκεί κρίνει ότι τα όσα πρεσβεύει ο κοινός νους αρκούν για να κατανοήσουμε την κατ' αίσθηση αντίληψη, σε ό,τι τουλάχιστον αφορά την καθημερινότητά μας. Οτιδήποτε άλλο μένει να ειπωθεί αφορά την επιστήμη.

Το *How to Do Things with Words*, αντιθέτως, αναλαμβάνει πιο εποικοδομητικό ρόλο. Εδώ, αυτό που ερευνάται είναι η χρήση και η κατανόηση της γλώσσας. Πρόκειται για μια κατεξοχήν εννοιολογική έρευνα, επομένως, ο Austin, ως φιλόσοφος, κατέχει όλα τα εργαλεία ούτως για να δια φωτίσει το ζήτημα. Τα βασικά του συμπεράσματα διεκδικούν γενική λογική ισχύ. Είναι διαχρονικά και ισχύουν για κάθε εκφορά μέσα στο πλαίσιο της γλώσσας: Ο επιτελεστικός χαρακτήρας είναι σύμφυτος στην έννοια της γλώσσας. Το νόημα φανερώνεται μέσα από την κατανόηση της ενδολεκτικής πράξης. Αυτό είναι το κεντρικό συμπέρασμα του έργου και ισχύει για όλους τους ομιλητές, σε κάθε πιθανή επικοινωνία.

Ο Austin μιλά με λεπτομέρειες για όλα τα είδη ενεργημάτων που επιτελούνται με κάθε μας εκφορά- τη λεκτική (την φωνητική εκφορά λέξεων), την ενδολεκτική (αυτή που μας δείχνει το ενέργημα της εκφοράς και συνιστά τον φορέα του νοήματος), την περιλεκτική (τις τυχόν επιπτώσεις της εκφοράς). Τις διακρίνει, αλλά όχι απόλυτα, μιλά για τις συνθήκες ευστοχίας της ενδολεκτικής πράξης, παρενθετικά μας δίνει και ορισμένους πίνακες με τα συνήθη είδη ομιλιακών ενεργημάτων, υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα και την αδυναμία μιας πλήρους ή απόλυτης ταξινόμησης.

Η ορολογία που εδώ εισάγεται νομιμοποιείται πρώτον, επειδή χρειάζεται για να επεξηγήσει και να ονοματίσει διαφορετικές πραγματικές διαστάσεις του φαινομένου, και δεύτερον, επειδή είναι πρωτότυπη και υποδηλώνει τις 'μεταγλωσσικές' αυτές διακρίσεις. Οι διακρίσεις του *How to Do Things with Words*,

φιλοδοξούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε το φαινόμενο της γλώσσας με όρους διαχρονικότητας και γενίκευσης.

Προκειμένου να αντεπεξέλθουν σε αυτές τις αξιώσεις, οι διακρίσεις αυτές δεν είναι καθαρές και απόλυτες. Είναι η ίδια η γλώσσα – το ίδιο το αντικείμενο- που αντιστέκεται σε απόλυτους διαχωρισμούς των λειτουργιών της και κάθε θεωρία που θέλει να δια φωτίσει τα γλωσσικά φαινόμενα θα πρέπει να φροντίζει να μην σκεπάζει, αλλά να αναδεικνύει τις πολυπλοκότητες και τον πλούτο τους. Αυτό είναι το σύνθημα λάθος των φιλοσόφων και αυτό που διαπράττουν και σε ό,τι αφορά την θεωρία της αντίληψης. Επόμενο είναι, λοιπόν, εδώ ο Austin να είναι πολύ προσεκτικός και να μην επαναλάβει τα λάθη της φιλοσοφίας του παρελθόντος.

Έτσι, ο συγγραφέας καταγράφει διακρίσεις, μας δίνει ένα νέο πρίσμα κατανόησης και αξιολόγησης της γλώσσας, αλλά τελικά κατασκευάζει μόνο το γενικό περίγραμμα μιας θεωρίας για τη γλώσσα και όχι μια νομολογική ή φορμαλιστική τύπου θεωρία. Διαφορετικά, θα μπορούσε να κατηγορηθεί για σφάλματα που ο ίδιος προσάπτει στους παραδοσιακούς φιλοσόφους. Κινείται, επομένως, μεθοδικά, προσπαθώντας να δείξει τι σημαίνει να κάνει κανείς φιλοσοφία χωρίς απλουστεύσεις και απλοποιήσεις, αλλά συγχρόνως κρατώντας επαφή με τα δεδομένα της νέας φιλοσοφίας: τις χρήσεις της γλώσσας.

Για αυτό και ονομάσαμε το *How to Do Things with Words*, ‘οιονεί συστηματικό’ έργο. Ο Austin επιδιώκει εδώ να δώσει ένα παράδειγμα καλής φιλοσοφίας. Μιας έρευνας, δηλαδή, που δεν παραιτείται από την προσπάθεια συστηματικής μελέτης των φαινομένων, παράλληλα, όμως, είναι μετριοπαθής και προσεκτική, δεν καταφεύγει στον φορμαλισμό και την υπεραπλούστευση που αυτός συχνά συνεπάγεται, ούτε προσπαθεί να μιμηθεί τους επιστήμονες.

Οι βασικές μεθοδολογικές προκείμενες του Austin δεν αλλάζουν όταν εφαρμόζονται στο έργο αυτό. Αυτό που διαφέρει, όμως, είναι ότι εδώ η μέθοδος του εφαρμόζεται μέχρι τέλους, για να μας δώσει μια εναλλακτική ματιά σε ένα φαινόμενο που χρήζει ανάλυσης. Έτσι ο Austin συλλέγει γλωσσικά δεδομένα και καταφεύγει σε νοητικά πειράματα, όχι απλώς για να καταδείξει τα λάθη της προηγούμενης φιλοσοφίας, αλλά συγχρόνως για να επιβεβαιώσει την θέση του για την επιτελεστική διάσταση της γλώσσας. Η προσέγγιση του *How to Do Things with Words* είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της νέας φιλοσοφικής πρακτικής, που προτείνει ο Austin. Η συλλογή επιμέρους γλωσσικών δεδομένων μέσα σε καθημερινές περιστάσεις εκφοράς είναι ουσιώδεις, κατά τον Austin, διότι αποτελούν τον

συνδεδετικό κρίκο μας με την πραγματικότητα και το υπό μελέτη φαινόμενο. Η ανάλυσή τους έχει στόχο να κατανοήσουμε καλύτερα το υπό μελέτη φαινόμενο. Μέσα από την ανάλυση των δεδομένων αυτών, καταλήγουμε σε ένα βασικό γενικό συμπέρασμα, δηλαδή, ότι η γλώσσα ενσωματώνει την διπλή ανθρώπινη δραστηριότητα: να απεικονίζει και να παρεμβαίνει στον κόσμο.

Στο κεφάλαιο αυτό, παρακολουθήσαμε την μέθοδο του Austin, πρώτα, στην θεραπευτική και, έπειτα, την επικοινωνιακή πλευρά της. Στο επόμενο κεφάλαιο, θα προσπαθήσουμε να βρούμε τις θεωρητικές συνιστώσες αυτής της μεθόδου και να οριοθετήσουμε την επάρκειά της να αντιμετωπίσει τα φιλοσοφικά προβλήματα. Θα αναφερθούμε, φυσικά, και στον Wittgenstein, κατά την απόπειρά μας να ανιχνεύσουμε τα εργαλεία και τις θεωρητικές προκείμενες της φιλοσοφικής κατασκευής της κοινής γλώσσας.

### **III. Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.**

#### **Εισαγωγικά.**

Στα προηγούμενα κεφάλαια παρουσιάσαμε την μέθοδο του Austin. Είδαμε πώς εφαρμόζεται, τόσο για να κάνει κριτική σε προηγούμενες θεωρίες, όσο και για να προτείνει λύσεις και μια νέα οπτική για την γλώσσα. Η ανάλυση της κοινής γλώσσας προτείνεται, από τον Austin, ως μια νέα μέθοδος που θα αντικαταστήσει την παλαιότερη γλωσσική ανάλυση των λογικών θετικιστών και ατομιστών. Παράλληλα, δανείζεται από αυτούς την ιδέα να χρησιμοποιήσει την γλώσσα ως βασικό όργανο, ώστε να αποτρέψει τη φιλοσοφία από τα μεταφυσικά ολισθήματα, αλλά και τις διαφωνίες του παρελθόντος.

Έχουμε ήδη αναλύσει τα βασικά χαρακτηριστικά της στρατηγικής του Austin, αλλά και παραδείγματα εφαρμογής της μεθόδου του στα δύο μεγάλα έργα του, το *How to Do Things with Words* και το *Sense and Sensibilia*. Παράλληλα, έχουμε αναφερθεί στη συγγένεια των απόψεων του Austin με αυτές του Wittgenstein, τόσο σε ό,τι αφορά την ανάλυση των χρήσεων της κοινής γλώσσας ως εργαλείο, όσο και σε επιμέρους φιλοσοφικά προβλήματα όπως αυτό της εμπειρικής γνώσης και της θεωρίας νοήματος.

Στο κεφάλαιο αυτό, θα αποπειραθούμε μια κριτική αποτίμηση όσων προηγήθηκαν. Κύριος σκοπός μας να ανιχνεύσουμε τις θεωρητικές προκείμενες της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας, έτσι όπως αυτή εφαρμόζεται στο έργο του Austin. Αναπόφευκτα, θα αναφερθούμε και πάλι στον Wittgenstein, αφού η φιλοσοφία του αποτελεί το πλαίσιο, εντός του οποίου και ο Austin γράφει. Η σύγκριση των απόψεων των δύο φιλοσόφων είναι, νομίζουμε, καθοριστική για να κατανοήσουμε και το έργο του Austin, αλλά και τα φιλοσοφικά ή μεταφιλοσοφικά προβλήματα που αναδεικνύονται μέσα από τον στοχασμό των δύο αυτών θεωρητικών.

## A. Οι επιμέρους θεωρητικές συνιστώσες της προσφυγής στην κοινή γλώσσα.

### 1. Η αντισυστηματικότητα του Wittgenstein και η οιονεί-συστηματικότητα του Austin.

Παρακολουθήσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο τις απόψεις του Wittgenstein για τη φιλοσοφία.<sup>1</sup> Είδαμε ότι ταυτίζει τη φιλοσοφία με μια γλωσσική- εννοιολογική, ‘γραμματική’ έρευνα, την οποία ισχυρίζεται ότι εφαρμόζει όταν πραγματεύεται τα ζητήματα που τον απασχολούν (όπως το ζήτημα της εμπειρικής γνώσης<sup>2</sup> και του νοήματος της γλώσσας<sup>3</sup>, στα οποία αναφερθήκαμε). Η επίκληση της γραμματικής από τον Wittgenstein συνδέεται με την αντίληψή του ότι η χρήση της γλώσσας αποτελεί κάτι το φυσικό και το δεδομένο. Έτσι, ισχυριστήκαμε ότι ο Wittgenstein προσπαθεί να αποδώσει στην γραμματική τον χαρακτήρα ενός ουδέτερου σημείου αφετηρίας, ενός ‘αυτο- αναφερόμενου’ κριτηρίου, του κοινού –μη φιλοσοφικού- τύπου βάσει του οποίου θα κριθεί η φιλοσοφία.<sup>4</sup> Η βιτγκενσταϊνική ‘κοινή γλώσσα’ θεωρείται ότι ταυτίζεται με την φιλοσοφικά ουδέτερη και ‘φυσική’ κοινή γλώσσα των ‘απλών ανθρώπων’ και των καθημερινών γλωσσικών παιχνιδιών.

Το βασικό σημείο, στο οποίο η σκέψη του Wittgenstein συνεχώς επανέρχεται, είναι η αντίληψη ότι τα παραδοσιακά φιλοσοφικά προβλήματα οφείλονται σε εννοιολογικές συγχύσεις και ότι ρόλος της φιλοσοφίας δεν μπορεί να είναι άλλος από το να διαλύσει τα προβλήματα αυτά, διασαφηνίζοντας τη γλώσσα και θεραπεύοντάς μας από τις φιλοσοφικές ανησυχίες. Κατά τον Wittgenstein, η φιλοσοφία είναι μια διασαφητική και περιγραφική δραστηριότητα και μόνο:

...Όλες οι εξηγήσεις πρέπει να παραμεριστούν και στη θέση τους να μπει μονάχα η περιγραφή. Και αυτή η περιγραφή δέχεται το φως της, δηλαδή τον σκοπό της, από τα φιλοσοφικά προβλήματα. Αυτά φυσικά δεν είναι εμπειρικά προβλήματα· αλλά λύνονται όταν ρίξουμε μια ματιά στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η γλώσσα μας, και, αυτό,

---

<sup>1</sup> Βλ. Μέρος I, σελ. 54- 84.

<sup>2</sup> Βλ. κεφ. Π.Α.

<sup>3</sup> Βλ. κεφ. Π.Β. και κυρίως, σελ. 208 κ’ εξής.

<sup>4</sup> Βλ. σελ 56. Υπενθυμίζουμε ότι η ανάγνωση αυτή ανήκει στον Garver, σύμφωνα με τον οποίο, ο Wittgenstein επιτυγχάνει το καντιανό εγχείρημα να κρίνει τη φιλοσοφική σκέψη, χρησιμοποιώντας ένα έξω- φιλοσοφικό κριτήριο, ένα κριτήριο αυτοτελές και αυτο-αναφερόμενο (υπό την έννοια ότι ορίζεται μόνο σε σχέση με τον εαυτό του και δεν χρειάζεται περαιτέρω θεμελίωση) ούτως ώστε μια τέτοια απόπειρα κριτικής να μην κινδυνεύει να πέσει σε μια επ’ άπειρον αναγωγή. (Garver, 1996, σελ. 139-171).

έτσι που να τον αναγνωρίζουμε: ενάντια στην παρόρμηση να τον παρανοούμε. Τα προβλήματα λύνονται, όχι προσκομίζοντας νέες εμπειρίες, αλλά συναρμολογώντας αυτό που είναι γνωστό από καιρό. Η φιλοσοφία είναι ένας αγώνας ενάντια στη γοητεία που ασκεί το γλωσσικό μέσο πάνω στη νόησή μας.<sup>5</sup>

Ο φιλόσοφος καλείται εδώ να λειτουργήσει ως ο διαφωτιστής της γλώσσας μας: να την καθαρίσει από πλανερές εικόνες που έχει την τάση να προβάλλει, να διασαφηνίσει τις χρήσεις της.<sup>6</sup> Δια μέσου της διασάφησης, ο φιλόσοφος επιδιώκει να διαλύσει τα φιλοσοφικά ψευδοπροβλήματα. Σύμφωνα με τον Wittgenstein, όμως, η διασάφηση δεν μπορεί να έχει συστηματικό χαρακτήρα. Το μόνο που η φιλοσοφία μπορεί να κάνει είναι να υπενθυμίζει τους κανόνες των γλωσσικών παιχνιδιών, όποτε διαπιστώνει εννοιολογικές συγχύσεις.<sup>7</sup> Κάθε απόπειρα συστηματοποίησης των φιλοσοφικών υπομνήσεων αποτελεί παραγνώριση του φιλοσοφικού έργου που δεν μπορεί να παρέχει νέα γνώση, αλλά απλώς διασαφήνιση των εννοιών μας, όπου και όταν χρειάζεται.

Το θεραπευτικό αίτημα, έτσι, συνδέεται αναπόδραστα με την αντισυστηματικότητα της γλωσσαναλυτικής έρευνας. Η φιλοσοφία δεν μπορεί να κατασκευάζει θεωρίες, μιας και το νόημα δεν συστηματοποιείται. Έτσι, δεν μπορεί να μας παρέχει κανενός είδους εξήγηση ή νέα γνώση. Η φιλοσοφία απλώς περιγράφει αυτό που ήδη βρίσκεται μπροστά στα μάτια μας: “Αν υπήρχαν θέσεις στη φιλοσοφία, όλοι θα συμφωνούσαν με αυτές”.<sup>8</sup> Η τοποθέτηση αυτή υποδηλώνει ότι η φιλοσοφία απλώς καθιστά σαφές κάτι που είναι ήδη γνωστό αλλά παρανοημένο. Ασχολείται τοπικά με τα σημεία όπου έγινε η παρανόηση και δεν επιδέχεται καμία συστηματοποίηση. Με τα λόγια του ίδιου:

Θέλουμε να βάλουμε μια τάξη στη γνώση μας για την χρήση της γλώσσας: μια τάξη για έναν ορισμένο σκοπό...όχι την τάξη... Από αυτό μπορεί να δημιουργηθεί η εντύπωση πως θεωρούμε καθήκον μας να μεταρρυθμίσουμε τη γλώσσα.

Μια τέτοια μεταρρύθμιση είναι βέβαια δυνατή για καθορισμένους πρακτικούς σκοπούς... Αλλά δεν είναι αυτές οι περιπτώσεις που

<sup>5</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 109. (Υπενθυμίζουμε πως η μετάφραση των χωριών των *Φιλοσοφικών Ερευνών* είναι του Π. Χριστοδουλίδη).

<sup>6</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 103, 106, 111, 115, 116, 118, 119, 123.

<sup>7</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 126- 128.

<sup>8</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 128.



έχουμε να κάνουμε. Τα μπερδέματα που μας απασχολούν, προκύπτουν, σα να λέγαμε, όταν η γλώσσα γυρίζει σαν ελεύθερος τροχός, όχι όταν δουλεύει.<sup>9</sup>

Δεν θέλουμε να βελτιώσουμε το σύστημα των κανόνων για τη χρήση των λέξεών μας ή να το συμπληρώσουμε κατά ανήκουστο τρόπο...<sup>10</sup>

Ο ρόλος της φιλοσοφίας, επομένως, είναι να αποσαφηνίζει την γλώσσα και να διορθώνει τυχόν παρανοήσεις, χωρίς να αξιώνει να μεταρρυθμίσει την γλώσσα ή το εννοιακό μας σύστημα. Η θέση αυτή σχετίζεται με την άρνηση εκ μέρους του Wittgenstein της ιδέας ότι η φιλοσοφία μπορεί να κάνει ανακαλύψεις και να παρέχει νέα γνώση. Η φιλοσοφία, θυμίζουμε, διακρίνεται σαφώς από την επιστήμη και έτσι, ενώ η δεύτερη αποτελεί εμπειρική έρευνα και μπορεί να διατυπώνει θεωρίες για τον εμπειρικό κόσμο, σε ό,τι αφορά τη φιλοσοφία κάθε απόπειρα διατύπωσης θέσεων ή θεωριών συνιστά εγκατάλειψη του ρόλου της, καθώς αποτελεί παραβίαση των ορίων της γλώσσας:

Ήταν σωστό πως οι παρατηρήσεις μας δεν μπορούσαν να είναι επιστημονικές παρατηρήσεις... Και δεν επιτρέπεται να εκθέσουμε κανενός είδους θεωρία... Όλες οι εξηγήσεις πρέπει να παραμεριστούν, και στη θέση τους να μπει μονάχα η περιγραφή. Και αυτή η περιγραφή δέχεται το φως της, δηλαδή τον σκοπό της, από τα φιλοσοφικά προβλήματα. Αυτά φυσικά δεν είναι εμπειρικά προβλήματα· αλλά λύνονται όταν ρίξουμε μια ματιά στον τρόπο που λειτουργεί η γλώσσα: ενάντια στην παρόρμηση να τον παρανοούμε. Τα προβλήματα λύνονται, όχι προσκομίζοντας νέες εμπειρίες, αλλά συναρμολογώντας αυτό που μας είναι γνωστό από καιρό...<sup>11</sup>

Στην φιλοσοφία, λοιπόν, δεν μπορούμε να μιλάμε για ‘θέσεις’, ούτε για ‘θεωρίες’, δεν αναζητούμε την γνώση και δεν ελπίζουμε σε πρόοδο. Το γεγονός ότι η παλαιότερη φιλοσοφία κατασκεύαζε συστήματα θεωριών και υποστήριζε αντιμαχόμενες, συχνά, θέσεις, είχε – κατά τον Wittgenstein- ως αφετηρία μια παρανόηση της φύσης της φιλοσοφίας. Συγκεκριμένα, στη βάση μιας τέτοιας αντίληψης βρίσκεται η σύγχυση των ορίων φιλοσοφίας και επιστήμης. Οι φιλόσοφοι νόμιζαν ότι, όπως η επιστήμη κατασκευάζει θεωρίες για να κατανοήσει τον κόσμο, το

<sup>9</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 132.

<sup>10</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 133.

<sup>11</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 109. Βλ. και παρ 89 και 124.

ίδιο θα μπορούσε να κάνει και η φιλοσοφία – απλώς, σε ένα πιο αφηρημένο επίπεδο, μιας και ασχολείται με πιο αφηρημένες και γενικές έννοιες. Κατά τον Wittgenstein, όμως, επιστήμη και φιλοσοφία διαφέρουν ‘ποιοτικά’. Η επιστήμη ερευνά τον εμπειρικό κόσμο, ενώ η φιλοσοφία είναι μια εννοιολογική μελέτη, και, ως τέτοια, αναζητεί τους όρους και τα όρια του νοήματος.<sup>12</sup>

Έτσι, η ‘νέα φιλοσοφία’ ως διασαφητική δραστηριότητα γίνεται ο αντίποδας της παραδοσιακής φιλοσοφίας ως συστηματικής θεωρίας. Αυτή η διάκριση, στηρίζεται στον διαχωρισμό που και ο Wittgenstein πρεσβεύει μεταξύ *λογικού/ εννοιολογικού/ γραμματικού*, από τη μία, και *εμπειρικού*, από την άλλη. Η διάκριση εννοιολογικού- εμπειρικού αποτελεί την καρδιά της αναλυτικής φιλοσοφίας, αλλά και όλης της παράδοσης, από τον Kant έως τον Frege και τους λογικούς θετικιστές. Σε αυτή τη διάκριση στηρίζεται η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας. Ο Wittgenstein την προϋποθέτει σε όλο το έργο του, αλλά την θεματοποιεί κυρίως στο *Περί Βεβαιότητας*. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα:

... Όχι: είναι το κληρονομημένο υπόβαθρο πάνω στο οποίο κάνω ένα διαχωρισμό ανάμεσα στο αληθινό και το εσφαλμένο.

Οι προτάσεις που περιγράφουν αυτό το κοσμοείδωλο μπορεί εν μέρει να είναι ένα είδος μυθολογίας ...

Μπορεί να τονιστεί πως μερικές προτάσεις που έχουν τη μορφή εμπειρικών προτάσεων, παγιώθηκαν και λειτούργησαν ως δίαυλοι για τέτοιες εμπειρικές προτάσεις που δεν ήταν πάγιες αλλά ρευστές· κι αυτή η σχέση άλλαξε με το χρόνο, δηλαδή οι ρευστές προτάσεις παγιώθηκαν κι οι πάγιες έγιναν ρευστές.

Η μυθολογία μπορεί να ξαναγυρίσει σε μια κατάσταση ρευστή, η κοίτη των σκέψεων μπορεί να μετακινηθεί. Αλλά κάνω μια διάκριση ανάμεσα στην κίνηση των νερών στην κοίτη του ποταμού και στη μετακίνηση της ίδιας της κοίτης, παρ’ όλο που δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός μεταξύ της μιας και της άλλης.

Αλλά, εάν κάποιος πει: «Λοιπόν, η λογική είναι επίσης μια εμπειρική επιστήμη» θα έχει κάνει λάθος...

Ακόμα κι η όχθη του ποταμού αυτού αποτελείται κατά ένα μέρος από σκληρό βράχο, βράχο που δεν αλλάζει παρά μόνο αδιόρατα, και κατά

<sup>12</sup> Βλ. Hacker, 1986, σελ.175- 178 και Baker & Hacker, 1997, σελ. 290-293.

ένα άλλο μέρος από άμμο που τώρα βρίσκεται σε ένα μέρος και μετά σε ένα άλλο, καθώς παρασύρεται ή κατακάθεται.<sup>13</sup>

Είναι εύγλωττη η εικόνα που παρουσιάζει ο Wittgenstein: οι εμπειρικές προτάσεις παρομοιάζονται με το ρεύμα στο ποτάμι, ενώ οι γραμματικές προτάσεις με την κοίτη του ποταμού. Ανάμεσά τους, άλλες είναι πιο ρευστές κι άλλες αποτελούν το σκληρό βράχο, το bedrock πλαίσιο των πεποιθήσεών μας, αυτό που τίθεται πέραν της αμφισβήτησης. Η διάκριση, όμως, δεν είναι απόλυτη (παρ. 94-96): Οι έννοιες της γλώσσας μας ή της μορφής ζωής μας επηρεάζουν τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε την εμπειρική πραγματικότητα, αλλά, και αντιστρόφως, η εμπειρία μας, ο κόσμος, η επιστήμη, τροφοδοτεί συνεχώς τη γλώσσα μας και με νέες έννοιες.<sup>14</sup>

Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα των παραγράφων 106, 111 του *Περί Βεβαιότητας*. Εκεί ο Wittgenstein δίνει παραδείγματα εκφοράς της πρότασης: «υπάρχει άνθρωπος που έχει πάει στο φεγγάρι», υποστηρίζοντας πως μια τέτοια πεποίθηση είναι α-νόητη εντός του δικού μας γνωστικού και γλωσσικού συστήματος. Αν όμως μια τέτοια εκφορά ήταν στην εποχή του Wittgenstein αδιανόητη, σήμερα αποτελεί κομμάτι των βεβαιοτήτων μας. Κι όμως, η αλλαγή της στάσης μας απέναντι σε αυτή την εκφορά συντελέστηκε από την εξέλιξη στον εμπειρικό κόσμο, στον κόσμο των γεγονότων που συνέβαλε και στην εξέλιξη των αντιστοίχων γλωσσικών παιχνιδιών.<sup>15</sup>

Η εμπειρία μπορεί επομένως να τροφοδοτήσει τις έννοιές μας. Δεν είναι, όμως, δυνατόν οι έννοιές μας να αναχθούν σε εμπειρικά γεγονότα. Το εννοιολογικό είναι κανονιστικό, και, ως εκ τούτου, μη αναγώγιμο. Υπάγεται σε κανόνες και δεν μπορεί να αναχθεί σε 'ωμά' γεγονότα. Έτσι, παρά το γεγονός ότι είναι αδύνατον να χαραχθεί ένα σαφές όριο μεταξύ δύο περιοχών, δεν σημαίνει ότι οι δύο αυτές περιοχές δεν είναι λογικώς διαφορετικές. Ίσως το bed-rock, ο σκληρός βράχος των πεποιθήσεών μας, με τον καιρό, να αλλάξει. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι δεν μπορούμε, στην παρούσα στιγμή, να διακρίνουμε το γραμματικό από το εμπειρικό.<sup>16</sup> Η θέση του Wittgenstein δεν έχει καμία σχέση με τις ακραίες απόψεις του Quine, ο

<sup>13</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 94-99. Υπενθυμίζω ότι η μετάφραση είναι του Κ. Βουδούρη.

<sup>14</sup> Αυτή είναι η αρχή του επιχειρήματος του Quine, ο οποίος και τελικά καταλήγει στην απόλυτη άρση της διάκρισης εννοιολογικού –εμπειρικού. Βλ. Quine, 1980β. Επίσης, στα ελληνικά, βλ. Πατέλλη, 1991, σελ. 21- 59.

<sup>15</sup> Υπενθυμίζουμε ότι τα γλωσσικά παιχνίδια δεν θεωρούνται στάσιμα και αναλλοίωτα, αντιθέτως διαρκώς γεννιούνται νέα, ενώ άλλα ξεχνιούνται και πεθαίνουν. Βλ. *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 23.

<sup>16</sup> Κωβαίος, 1995, σελ. 358-359.

οποίος δεν δέχεται κατ' αρχήν ότι υπάρχει διάκριση μεταξύ εμπειρικού και εννοιολογικού.<sup>17</sup>

Η διάκριση αυτή, αποτελεί μια από τις βασικές προκείμενες του Wittgenstein και όλης της σχολής της κοινής γλώσσας, και στηρίζει τις μεταφιλοσοφικές τους θέσεις σχετικά με το διασαφητικό έργο που έχει αναλάβει η νέα φιλοσοφία. Δεν νομίζουμε, όμως, ότι επαρκεί για να εξηγήσει την αντίδραση του Wittgenstein σε κάθε απόπειρα συστηματοποίησης της φιλοσοφικής μελέτης. Την άποψη ότι η φιλοσοφία είναι εννοιολογική έρευνα ασπάζεται τόσο ο Austin, όσο και ο Strawson, π.χ.. Είδαμε ήδη ότι ο πρώτος κάνει μια απόπειρα ημι- συστηματοποίησης της θεωρίας των ομιλιακών ενεργημάτων. Ο Strawson προχωρά ακόμα περισσότερο, στην διατύπωση της 'περιγραφικής μεταφυσικής' και σε μια ανανέωση της καντιανής φιλοσοφίας με τα εργαλεία της γλωσσολογίας.<sup>18</sup> Η ταύτιση της φιλοσοφίας με εννοιολογική έρευνα δεν αποκλείει την συστηματοποίηση της ίδιας της εννοιολογικής ή γραμματικής έρευνας και την διατύπωση θεωρίας.

Η αντιπαράθεση της φιλοσοφίας με την επιστήμη δεν είναι αρκετή για να αναιρέσει την δυνατότητα συστηματοποίησης των φιλοσοφικών θεωριών. Η φιλοσοφία, στα όρια της διασάφησης του εννοιολογικού, μπορεί να συστηματοποιεί ιδέες και να παράγει θεωρίες. Πολλοί αναλυτικοί φιλόσοφοι, οι οποίοι αντιλαμβάνονται το έργο τους ως εννοιολογική μελέτη και ανάλυση, διάλεξαν αυτόν το δρόμο και αποπειρώνται να συστηματοποιήσουν τις μελέτες τους και να διαμορφώσουν θεωρίες για της γλώσσα ή την σχέση της με την εμπειρική πραγματικότητα.

Ο Wittgenstein, όμως, επιμένει ότι η συστηματοποίηση δεν είναι δυνατή, ότι κάθε τέτοια απόπειρα είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Ίσως το κλειδί για να κατανοήσουμε την επιμονή του φιλοσόφου στην αντι-συστηματικότητα να είναι, αφενός, η θέση του για την πολυμορφία, την εξέλιξη και την πολυσημαντότητα της γλωσσικής μας δραστηριότητας και, αφετέρου, ο ολισμός του. Για τον Wittgenstein, το να μιλάς μια γλώσσα προϋποθέτει ότι μετέχεις σε μια μορφή ζωής. Το νόημα κατανοείται ολιστικά μέσα από την συμμετοχή του ατόμου στο κοινωνικό-ιστορικό του πλαίσιο και στα ποικίλα γλωσσικά παιχνίδια στα οποία εκπαιδεύεται από τις πρώτες στιγμές της ζωής του. Τα παιχνίδια αυτά, υπενθυμίζουμε, είναι *αμέτρητα*,

<sup>17</sup> Βλ. Quine, 1980β. Για τη διαφορά Quine και Wittgenstein, βλ. και Arrington & Glock (eds), 1996.

<sup>18</sup> Βλ. Strawson, 1959, 1967, 1990.

άλλα εξελίσσονται, άλλα χάνονται με τον καιρό, νέα εμφανίζονται.<sup>19</sup> Η ποικιλία, η πολυσημαντότητα της γλώσσας μας αντιστέκεται στην συστηματοποίηση. Το ίδιο και η ιδέα της μορφής ζωής- ενός συνόλου δραστηριοτήτων, ικανοτήτων, πρακτικών, συνηθειών, εθίμων, συμβάσεων, θεσμών...- δεν μπορεί να αναλυθεί σε επιμέρους συστατικά, καθώς το ένα στηρίζει και αλληλεπιδρά με το άλλο.<sup>20</sup> Το νόημα κατανοείται μέσα από την συμμετοχή μας σε αυτό το πλαίσιο. Δεν μπορούμε να κάνουμε καμία θεωρία γι' αυτό, δεν μπορούμε να συστηματοποιήσουμε ούτε την ποικιλία των χρήσεων, ούτε την συμπαγή ολότητα της μορφής ζωής μας.

Είδαμε, όμως, πως κι ο Austin συμφωνεί με τη θέση ότι η γλωσσική μας δραστηριότητα αποτελεί κομμάτι των καθημερινών πρακτικών μας. Το νόημα κατανοείται μόνο στο πλαίσιο των πρακτικών αυτών. Πιστεύει, παρόλα αυτά, αφενός, ότι υπάρχουν κάποια γενικά πράγματα που μπορούν να ειπωθούν σε ό,τι αφορά τις πρακτικές αυτές, έτσι ώστε να τις συστηματοποιήσουμε κάπως και να κατανοήσουμε ορισμένα βασικά- και αυτονόητα, θα προσέθετε- χαρακτηριστικά τους. Και, αφετέρου, θεωρεί ότι μπορούμε να μιλήσουμε για επιμέρους πρακτικές ή χρήσεις της γλώσσας, αναζητώντας το κοινό γνώρισμα που θα τις ενοποιήσει. Σε αυτά τα συμπεράσματα μας οδηγεί, νομίζουμε, η πρακτική του.

Ο Austin δεν επιμένει τόσο στην ιδέα της 'μορφής ζωής', ή σε κάποια αντίστοιχη έννοια. Είδαμε, όμως, ότι, όταν μιλά για συμβάσεις και συνδέει με αυτές την επιτυχία μιας εκφοράς, εννοεί κάθε είδους κοινωνικές ή θεσμικές συνήθειες ή πρακτικές που υιοθετούνται σε μια ορισμένη εποχή και αποτελούν το πλαίσιο της συμπεριφοράς μας, συμπεριλαμβανομένης και της γλωσσικής μας δραστηριότητας. Οι συνήθειες πρακτικές μας δεν θεωρούνται στάσιμες, αλλά εξελίσσονται ή αλλάζουν μέσα στο πέρασμα του χρόνου.<sup>21</sup> Η ίδια η κοινή γλώσσα είναι φορέας των συμβάσεων μας. Και αντιστρόφως, η επιτυχία μιας εκφοράς αποτιμάται μέσα από το πρίσμα των συνηθειών και πρακτικών μας. Έτσι, μπορούμε να μιλήσουμε για το νόημα μιας φράσης μόνο όταν εξετάσουμε τη χρήση της εντός των περιστάσεων εκφοράς της: «το ολικό ομιλιακό ενέργημα στην ολική ομιλιακή κατάσταση».<sup>22</sup> Ο

<sup>19</sup> Για να γλωσσικά παιχνίδια βλ. και πιο πάνω, κεφ. II.B., παρ. 3.2.

<sup>20</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 3, 19, 23,24, 27, 241.

<sup>21</sup> Βλ. και πιο πάνω, κεφ. II.B., παρ. 2.2.3. για τις 'Συνθήκες ευστοχίας'.

<sup>22</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 139/162.

Austin δεν μιλά για νόημα με γενικούς όρους, παρά μόνο για το νόημα μιας φράσης χ σε περιστάσεις ψ.<sup>23</sup>

Επίσης, ο ίδιος συχνά τονίζει την ποικιλία των χρήσεων των φράσεων και των προτάσεων. Το *Sense and Sensibilia* είναι γεμάτο με παραδείγματα των πολλαπλών χρήσεων κάθε ενός από τους καθημερινούς όρους που οι φιλόσοφοι, παραγνωρίζοντας την πολυσημαντότητά τους, έχουν αναγάγει σε τεχνικούς. Στο *How to Do Things with Words*, η ποικιλία αυτή θεματοποιείται και ένα ολόκληρο θεωρητικό εγχείρημα δομείται γύρω από την διαπίστωση των ποικίλων ενεργημάτων που μπορούμε να επιτελέσουμε με κάθε μας εκφορά.

Οι Wittgenstein και Austin, επομένως, συμφωνούν ότι τα γλωσσικά μας παιχνίδια ή τα ομιλιακά μας ενεργήματα είναι ποικίλα, βρίσκονται σε συνεχή εξέλιξη, κατανοούνται μόνο εντός των περιστάσεων εκφοράς. Και οι δύο, επίσης, προβάλλουν τη γενική ιδέα ότι οι φράσεις αποκτούν νόημα μόνο εντός του πλαισίου των κοινών ανθρώπινων δραστηριοτήτων, γλωσσικών και μη.

Ο Austin, όμως, πιστεύει ότι μπορούμε να μιλήσουμε φιλοσοφικά για ορισμένες, έστω, από τις επιμέρους πρακτικές που όλοι καθημερινά υιοθετούμε, να απαριθμήσουμε κάποιες βασικές, και - ακόμα κι αν δεν τις εξαντλήσουμε ή δεν καταφέρουμε να τις αναλύσουμε πλήρως- να πούμε ορισμένα αυτονόητα πράγματα γι' αυτές, να ξεκαθαρίσουμε αυτά που όλοι γνωρίζουμε. Επομένως, η περιγραφή της φαινομενολογίας των καθημερινών μας πρακτικών και χρήσεων θεωρείται δυνατή, τουλάχιστον τοπικά: για ορισμένα θέματα και σε ό,τι αφορά την παρούσα χρήση. Με αυτό συνάδει τόσο το ιδεώδες της 'εργαστηριακής τεχνικής' του Austin, έτσι όπως την περιγράφει ο Urmson<sup>24</sup>, όσο και η πρακτική του φιλοσόφου να αναλύει διεξοδικά χρήσεις παρεμφερών όρων που εμπλέκονται σε πιθανές συζητήσεις γύρω από κάποιο ορισμένο ζήτημα. Έτσι, συζητά, ανά θεματικές ενότητες, όρους, φράσεις και συμφραζόμενα, όπως θεωρεί ότι θα χρησιμοποιούνταν σε καθημερινές περιστάσεις: τι λέμε όταν θέλουμε, ή όταν δεν θέλουμε, να επιρρίψουμε ευθύνη σε κάποιον,<sup>25</sup> τι λέμε όταν ρωτάμε για το νόημα μιας φράσης,<sup>26</sup> τι λέμε όταν ρωτάμε για την αλήθεια ενός γεγονότος<sup>27</sup>. Τέτοιου είδους συζητήσεις συνδέονται, μεν, με όλο το φάσμα των καθημερινών μας δραστηριοτήτων, όλοι, όμως, θα παραδεχόμασταν ότι αποτελούν

<sup>23</sup> Βλ. χαρακτηριστικά *Philosophical Papers*, "The Meaning of a Word", όπου ρητά χαρακτηρίζει την αναζήτηση του Νοήματος ως μια κίβδηλη αναζήτηση.

<sup>24</sup> Βλ. εδώ, κεφ. II.B.1.

<sup>25</sup> *Philosophical Papers*, "A Plea for Excuses", "Two Ways of Spilling Ink".

<sup>26</sup> *Philosophical Papers*, "The Meaning of a Word".

ξεχωριστές θεματικές ενότητες εντός αυτού του φάσματος. Ο Austin πιστεύει ότι, αναλύοντας τέτοιες εκφορές, θα ρίξουμε φως στις πεποιθήσεις μας σχετικά με την ελευθερία της βούλησης, τη χρήση της γλώσσας, την αλήθεια και την αντιστοιχία γλώσσας και κόσμου και, τελικά, θα διασαφηνίσουμε το νόημα των εμπλεκόμενων όρων.

Οι περισσότερες αναλύσεις του Austin, βέβαια, δεν είναι απολύτως μεθοδικές ούτε ως μελέτη, ούτε και ως συμπεράσματα. Τα *Philosophical Papers*, αλλά και το *Sense and Sensibilia* περιέχουν κυρίως παρατηρήσεις, η χρήση των οποίων προσεγγίζει πολύ τον βιτγκενσταϊνικό στόχο των «υπομήσεων για ένα σκοπό»<sup>28</sup>. Πρόκειται για αναλύσεις εκφορών που φιλοδοξούν να διασαφηνίσουν μια ορισμένη περιοχή της γλώσσας, η οποία θεωρείται υπεύθυνη για κάποια φιλοσοφική πλάνη. Ανάλογες παρατηρήσεις βρίσκουμε και στο έργο του Wittgenstein. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα αναλύσεων της φράσης ‘πόνος’, ‘πονάω’ που επιχειρούνται στις *Φιλοσοφικές Έρευνες*<sup>29</sup> και θα αναλύσουμε πιο κάτω.

Είδαμε, όμως, ότι στο *How To Do Things with Words*, ο Austin προχωρά ένα ακόμα βήμα προς τη συστηματοποίηση και τη διατύπωση θεωρίας: Η στρατηγική του δεν διαφοροποιείται σημαντικά από το υπόλοιπο έργο του. Είναι, όμως, πιο μεθοδευμένη, από την άποψη ότι το κάθε βήμα είναι σαφές και ο στόχος ευκρινής σχεδόν από την αρχή του έργου. Ο Austin συλλέγει πιθανά δεδομένα από κοινές, καθημερινές μας πρακτικές. Τα αναλύει. Υποστηρίζει, βάσει των αναλύσεων αυτών, τις διακρίσεις και τις θέσεις που εισηγείται. Και, τελικά, καταλήγει σε μια ενοποιητική αρχή όλων αυτών των δεδομένων: την ενδολεκτική πράξη. Για τον Wittgenstein, αντιθέτως, δεν υπάρχει καμία ενοποιητική αρχή, τίποτα κοινό στα διάφορα φαινόμενα που ονομάζουμε ‘γλώσσα’, μόνο μια συγγένεια μεταξύ τους.<sup>30</sup>

Γεννιέται, επομένως, εύλογα η απορία κατά πόσον η ποικιλία αυτή των πρακτικών και ο ολιστικός τρόπος που συλλαμβάνεται το νόημα, αποτελούν εξ αρχής τροχοπέδη κάθε έννοιας συστηματοποίησης, ακόμα και αυτής της ‘τοπικής’ συστηματοποίησης που αποπειράται ο Austin, όταν μιλά για την τρέχουσα χρήση μιας συγκεκριμένης φράσης ή μιας ‘χαλαρής’, μη φορμαλιστικής, οιονεί συστηματοποίησης των απόψεών του για το πώς λειτουργεί η γλώσσα. Η κίνηση του Austin δεν παραβιάζει τις βασικές αρχές της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας. Η

<sup>27</sup> *Philosophical Papers*, “Truth”, “Unfair to Facts”.

<sup>28</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 127.

<sup>29</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 281, 293, 295-6, 300, 302, 310-1, 313-5, 384, 393, 448-9.

διαπίστωση της ποικιλομορφίας της γλώσσας και η συσχέτιση της γλωσσικής μας δραστηριότητας με το κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο των καθημερινών πρακτικών μας δεν αποτελούν επαρκή αντεπιχειρήματα σε κάθε απόπειρα συστηματοποίησης της φιλοσοφικής μελέτης ή σε κάθε προσπάθεια διατύπωσης μιας θεωρίας. Το βήμα του Austin να μελετήσει επιμέρους χρήσεις είναι μια θεμιτή κίνηση. Όπως επίσης θεμιτή είναι η απόπειρα να δείξει σε τι συνίσταται η συγγένεια των επιμέρους γλωσσικών παιχνιδιών.

Εξάλλου, ο τρόπος του Austin δεν είναι απόλυτος, ούτε φορμαλιστικός και προσπαθεί να πληροί το αίτημα για ‘προφάνεια’. Αν, κατά τον Wittgenstein, όλοι θα συμφωνούσαν με τυχόν θέσεις στη φιλοσοφία<sup>31</sup>, ο Austin, επίσης, στο *How To Do Things with Words*, επικαλείται διαρκώς την προφάνεια και την κοινοτοπία των απόψεών του.<sup>32</sup> Έτσι, το γενικό συμπέρασμα του έργου θεωρείται από τον ίδιο προφανές: όταν μιλάμε επιτελούμε πράξεις διαφόρων ειδών και, επομένως, για να κατανοήσουμε το νόημα, θα πρέπει να καταλαβαίνουμε τι είδους πράξη επιτελείται. Για μια τέτοια διατύπωση, νομίζουμε, ένας βιτγκενσταϊνικός φιλόσοφος δεν θα είχε αντίρρηση. Οι αντιρρήσεις εγείρονται από τη στιγμή που το ύφος συγγραφής και επιχειρηματολογίας, η ορολογία και οι πίνακες που εισάγονται δίνουν την εντύπωση ότι η φιλοσοφία μιμείται την επιστήμη. Όμως μια τέτοια μομφή θα είχε να κάνει μόνο με τη μορφή, και όχι με το περιεχόμενο της φιλοσοφίας του Austin. Οι βασικές θέσεις του δεν προχωρούν πιο πέρα από τα όρια που ο ίδιος θέτει ως νόμιμη φιλοσοφική μεθοδολογία.

Κατά τη γνώμη μας, ούτε η αντιπαραβολή της φιλοσοφίας με την επιστήμη, ούτε η διασύνδεση της γλώσσας με τις καθημερινές πρακτικές μας, επαρκούν για να απονομιμοποιήσουν κάθε είδους θεωρητική κατασκευή στην φιλοσοφία. Μπορεί κανείς να ασπάζεται όλα τα παραπάνω και να διατυπώνει θεωρίες, χωρίς να υπάρχει καμία αντίφαση μεταξύ των θεωρητικών του προκείμενων και της πρακτικής του. Η εμμονή του Wittgenstein να αρνείται κάθε είδους κατασκευή και συστηματοποίηση στη φιλοσοφία, μένει, νομίζουμε, μετέωρη.

Από την άλλη, όμως, είναι επίσης ζητούμενο να δούμε τι τελικά μας προσφέρει μια ημι-συστηματοποίηση όπως αυτή του Austin. Η πρακτική του Austin είναι μεν θεμιτή, ζητούμενο, όμως, παραμένει κατά πόσο προωθεί ή, έστω,

---

<sup>30</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ.65.

<sup>31</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ 128.

<sup>32</sup> Ο Austin χρησιμοποιεί την λέξη “obvious”. Βλ. *How To Do Things with Words*, σελ. 1,8,14,19,20.



διατυπώνει επαρκέστερα τα διδάγματα της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας απ' ό,τι η πρακτική του Wittgenstein.

Οι δύο φιλόσοφοι συμφωνούν ότι η κατανόηση συνδέεται με τις ποικίλες πρακτικές της ζωής μας εντός του κοινωνικό- ιστορικού μας πλαισίου. Μάχονται, έτσι, την παλαιότερη φιλοσοφία της γλώσσας που συνέδεε την κατανόηση με την αναπαράσταση. Ο Austin, στο *How To Do Things with Words*, προσπαθεί να ημισυστηματοποιήσει μια τέτοια άποψη, συλλέγοντας γλωσσικά δεδομένα από πιθανές εκφορές και αναλύοντάς τα βάσει των διακρίσεων που εισηγείται. Η προσπάθειά του είναι να συνδέσει την καθημερινή μας εμπειρία με την θεωρία που προτείνει.

Δεν είναι, όμως, πουθενά σαφές πώς τα δεδομένα των χρήσεών μας συνδέονται με τις διακρίσεις που εισηγείται ο φιλόσοφος. Ειδικώς στο έργο αυτό, όλα τα παραδείγματα που χρησιμοποιούνται μάλλον αντιστέκονται στις διακρίσεις του Austin, παρά τις υποστηρίζουν. Π.χ., αν πω «δέχομαι», κατά τη διάρκεια μιας γαμήλιας τελετής, παντρεύομαι- το γεγονός ότι επιτελώ μια πράξη είναι, λέει, προφανές. Όμως, είναι ζητούμενο το πώς θα διαχωρίσω εδώ το λεκτικό, το ενδολεκτικό και το περιλεκτικό ενέργημα. Υπό το φως αυτών των διακρίσεων, το ότι παντρεύτηκα είναι μάλλον *το αποτέλεσμα μιας δήλωσης*, της δήλωσής μου ότι «δέχομαι», και άρα *το περιλεκτικό ενέργημα*.<sup>33</sup> Στις αναλύσεις του Austin, όμως, αυτό το παράδειγμα έρχεται πρώτο- πρώτο για να τεκμηριώσει *τον πραξιακό χαρακτήρα της γλώσσας* (που αργότερα θα μετονομαστεί σε *ενδολεκτικό ενέργημα*) *ως φορέα του νοήματος*.<sup>34</sup> Τα πράγματα μπερδεύονται περισσότερο, όταν σκεφτούμε ότι, όταν ο Austin ορίζει το *λεκτικό ενέργημα*, μιλά για την εκφορά ήχων με *σημασία και αναφορά*, για την εκφορά, προσθέτει, φράσεων που *αναγνωρίζουμε ως κομμάτι του λεξιλογίου μας, του συντακτικού και της γραμματικής της γλώσσας μας*.<sup>35</sup> Σε ένα λεκτικό ενέργημα, άρα, ήδη εμπεριέχεται νόημα, δεν είναι, επομένως, σαφές πώς ή γιατί το λεκτικό ενέργημα διακρίνεται από το ενδολεκτικό.

Όλα τα παραδείγματα που δίνει ο Austin αντιμετωπίζουν τέτοια προβλήματα. Όμως, έτσι, δεν επιτυγχάνεται ο στόχος της σύνδεσης των δεδομένων της γλώσσας μας με την θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων. Οι διακρίσεις του Austin *δεν προκύπτουν* από τα παραδείγματά του. Αντιθέτως, τα παραδείγματα του Austin *αντιστέκονται* στις διακρίσεις αυτές. Κι ο ίδιος το παραδέχεται εμμέσως, όταν

<sup>33</sup> *How To Do Things with Words*, σελ. 94-133/116-156.

<sup>34</sup> *How To Do Things with Words*, σελ. 5/24.

<sup>35</sup> *How To Do Things with Words*, σελ. 94-108/116-131.

υπογραμμίζει την πολυπλοκότητα της γλωσσικής μας δραστηριότητας και συζητά την συνεπακόλουθη αδυναμία μιας απόλυτης διάκρισης μεταξύ των τριών ενεργημάτων. Το αποτέλεσμα, τελικά, είναι πως οι ορισμοί και οι διακρίσεις του μοιάζουν αυθαίρετες υποθέσεις.

Ο Austin, όχι απλώς αποδέχεται το γεγονός ότι οι διακρίσεις του δεν είναι απόλυτες, αλλά και το προβάλλει ως θετικό στοιχείο της θεωρίας του. Οι ευέλικτες διακρίσεις αποτελούν αντίδραση στην παλαιότερη φορμαλιστική φιλοσοφία. Όμως, έτσι, εύλογα γεννιέται η απορία γιατί, εν τέλει, προβαίνει σε όλους αυτούς τους ορισμούς και τις διακρίσεις. Τελικά, το μόνο θετικό που βγαίνει ως συμπέρασμα από το έργο του είναι, όπως είδαμε, η έμφαση στον πραξιακό χαρακτήρα της γλώσσας. Όλες οι υπόλοιπες ταξινομήσεις και διακρίσεις που αποπειράται ο Austin υποβαθμίζονται ήδη από τον ίδιο τον φιλόσοφο.

Η σύνδεση της γλώσσας και του νοήματος με τις πρακτικές της κοινότητας αποτελεί διαπίστωση και του Wittgenstein. Η θέση αυτή είναι διάχυτη στα γραπτά του, χωρίς να χρειάζεται ορισμούς και διακρίσεις για να υπογραμμιστεί. Αν τελικά, αυτό είναι το μόνο που μας μένει και από το έργο του Austin, είναι εύλογη η απορία μας ως προς τη χρησιμότητα όλων αυτών των ταξινομήσεων και των διακρίσεων που εισάγει.

Νομίζουμε, πράγματι, ότι το γενικό συμπέρασμα του *How To Do Things with Words*, αυτό που αξιώνει καθολικότητα και διαχρονικότητα, είναι η διασύνδεση του νοήματος με τις γενικότερες κοινωνικές συμβάσεις, συνήθειες, πρακτικές των ανθρώπων που μετέχουν σε μια γλωσσική κοινότητα. Για να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα αυτό, όμως, ζητούμενο είναι το κατά πόσο χρειάζεται να περάσει μέσα από τις διακρίσεις και τους ορισμούς του Austin. Ο Wittgenstein φτάνει στο ίδιο συμπέρασμα χωρίς καμία συστηματοποίηση των θέσεών του. Είναι, λοιπόν, απορίας άξιο τι επιπλέον έχει να προσφέρει μια ημι- συστηματοποίηση όπως αυτή του Austin.

Ισχυριστήκαμε πριν ότι δεν μπορεί να απονομιμοποιηθεί η συστηματοποίηση στη φιλοσοφία, βάσει των βιτγκενσταϊνικών, τουλάχιστον, θέσεων. Παρόλα αυτά, παραδεχόμαστε ότι μια ημι-συστηματοποίηση όπως αυτή που επιχειρεί ο Austin στο *How To Do Things with Words* έχει λίγα να προσφέρει στο γενικό συμπέρασμα που διατυπώνεται εκεί. Το αίτημα του Austin για μια 'τοπική' συστηματοποίηση δεν είναι παράλογο ή αθέμιτο, αλλά παραμένει ανολοκλήρωτο, καθώς η συστηματοποίηση που επιχειρείται ούτε τεκμηριώνεται επαρκώς, ούτε και αξιοποιείται φιλοσοφικά από τον ίδιο. Από τη μία ο Austin προβαίνει σε διακρίσεις και ταξινομήσεις που και ο ίδιος

θεωρεί ρευστές. Και από την άλλη, το μόνο θετικό συμπέρασμα το οποίο εξάγεται από αυτό το έργο είναι η έμφαση στον πραξιακό χαρακτήρα της γλώσσας. Το συμπέρασμα αυτό θα μπορούσε να υποστηριχθεί και χωρίς τις επιμέρους διακρίσεις και κατηγοριοποιήσεις του *How to Do Things with Words*, όπως εξάλλου συμβαίνει στο έργο του Wittgenstein. Βεβαίως, είναι σημαντικό να υπενθυμίσουμε ότι οι διακρίσεις του Austin αποτελούν μια σημαντική θεωρητική κληρονομιά και, έως και σήμερα, αναλύονται από φιλοσόφους, και κυρίως από γλωσσολόγους. Όμως, για το γενικό συμπέρασμα που υποστηρίζει ο Austin στο έργο, δεν είναι απαραίτητες.

Πέραν όμως από τη θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων, ο Austin είναι συχνά πιο συστηματικός από τον Wittgenstein και στις αναλύσεις των επιμέρους όρων που μας παραδίδει. Εδώ δεν αποπειράται να διατυπώσει θεωρία. Επιχειρεί, όμως, να μας δώσει μια συστηματική χαρτογράφηση του τρόπου που ορισμένες έννοιες λειτουργούν μέσα στην γλώσσα. Ο σκοπός του είναι ίδιος με εκείνον του Wittgenstein: Να μας υπενθυμίσει την ορθή λειτουργία των εννοιών και να διαλύσει φιλοσοφικές πλάνες. Η μεθοδολογία του, όμως, διαφέρει από αυτή που ακολουθεί ο Wittgenstein σε παρόμοια εγχειρήματα. Δεν πρόκειται απλώς για διαφορά ύφους. Ο Wittgenstein είναι αντίθετος και σε μια τέτοιου είδους συστηματοποίηση, θεωρώντας ότι παραβιάζει την ποικιλία και την εξέλιξη της γλώσσας. Ας θυμηθούμε ένα ακόμα παράδειγμα ανάλυσης από το έργο του Austin και ας το συγκρίνουμε, αυτή τη φορά, με ανάλυση του Wittgenstein.

Ανασυστήσαμε, σε προηγούμενο κεφάλαιο, εκτενώς την ανάλυση της λέξης ‘πραγματικό’.<sup>36</sup> Ο Austin παραδίδει πλήθος παραδειγμάτων χρήσης της φράσης σε καθημερινά συμφραζόμενα και καταλήγει σε τέσσερις κεντρικές διαπιστώσεις σχετικά με την χρήση της λέξης. Θυμίζουμε:

α. Η λέξη «πραγματικό» *διψάει για ουσιαστικό* (είναι *substantive-hungry*): Πρέπει να γνωρίζουμε το ουσιαστικό που προσδιορίζει τι είδους *πραγματικό πράγμα* είναι αυτό για το οποίο μιλάμε. Το ίδιο αντικείμενο μπορεί ταυτόχρονα να μην είναι πραγματικό x (π.χ. πάπια), αλλά να είναι πραγματικό y (π.χ. παιχνίδι).<sup>37</sup>

β. Η λέξη “πραγματικό” είναι μια *λέξη παντελόνη* (*trouser-word*): Η αρνητική σημασία του όρου «φορά τα παντελόνια», σημασιοδοτεί, δηλαδή, την καταφατική έννοια. Λέμε ότι κάτι είναι πραγματικό μόνο όταν θέλουμε να το *αντιπαραθέσουμε* με κάποια συγκεκριμένη περίπτωση όπου το αντικείμενο *δεν θα ήταν* πραγματικό. Για να

<sup>36</sup> Βλ. εδώ, κεφ. II. Α.2.3 και *Sense and Sensibilia*, σελ. 62-77.

<sup>37</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 68- 70.

καταλάβει κανείς τη σημασία της εκφοράς «αυτό είναι πραγματικό», θα πρέπει να έχει καταλάβει τι είναι αυτό που θέλει να αποκλείσει ο ομιλητής (π.χ. να είναι παιχνίδι ή παραίσθηση).<sup>38</sup>

γ. Η λέξη “πραγματικό” είναι μια λέξη διάστασης (*dimension- word*): Είναι η πιο γενική και η πιο περιεκτική λέξη μιας ολόκληρης κατηγορίας εννοιών, που επιτελούν παραπλήσιες λειτουργίες, όπως οι λέξεις: ‘κατάλληλος’, ‘γνήσιος’, ‘αυθεντικός’, ‘φυσικός’, κ.α., και οι αρνητικές: ‘τεχνητός’, ‘ψεύτικος’, ‘ψευδής’, κ.α., καθώς και ορισμένα ουσιαστικά: ‘όνειρο’, ‘ψευδαίσθηση’....κ.α.<sup>39</sup>

δ. Τέλος, η λέξη «πραγματικό» ανήκει σε μια ακόμα σημαντική οικογένεια λέξεων που ο Austin ονομάζει λέξεις-προσαρμοστές (*adjuster- words*): Πρόκειται για λέξεις που βοηθούν την γλώσσα να αντεπεξέλθει στις ποικίλες απαιτήσεις που προβάλλει η πραγματικότητα. Με τη βοήθεια των λέξεων αυτών, εξηγεί ο Austin, μπορούμε να αντεπεξέλθουμε σε μια απειρία μη προβλέψιμων καταστάσεων, με όπλο ένα πεπερασμένο λεξιλόγιο.<sup>40</sup>

Ο φιλόσοφος επεξηγεί τι εννοεί με κάθε όρο δίνοντας πλήθος παραδειγμάτων. Η ανάλυση της φράσης, υπενθυμίζουμε, στοχεύει στο να δείξει πόσες διαφορετικές χρήσεις έχει η λέξη ‘πραγματικό’ και, έτσι, να θεραπεύσει την φιλοσοφική πλάνη της αναζήτησης του απόλυτου ‘Πραγματικού’. Η όλη συζήτηση εντάσσεται στην κριτική αντιπαράθεση με τη θεωρία των αισθητηριακών δεδομένων. Ο Austin προσπαθεί να δείξει ότι κάθε συζήτηση για τα πραγματικά δεδομένα των αισθήσεών μας, ή τις εκφορές που υποτίθεται ότι πραγματικά θα περιγράψουν τα δεδομένα αυτά και θα χρησιμεύσουν στην θεμελίωση της εμπειρικής γνώσης, είναι α-νόητη και βασίζεται σε γραμματικές παρανοήσεις του τρόπου που λειτουργούν οι έννοιές μας.

Ας παρακολουθήσουμε τώρα, επί τροχάδην, ένα βιτγκενσταϊνικό επιχείρημα γλωσσολογίας. Θα αναφερθούμε στην ανάλυση της φράσης ‘πόνος’/ ‘πονάω’ από τον Wittgenstein. Η ανάλυση των φράσεων αυτών συνδέεται με όλα τα κεντρικά θέματα που τίγονται στο έργο του ύστερου Wittgenstein: την απόρριψη της απεικονιστικής θεωρίας για την γλώσσα, της μενταλιστικής προσέγγισης του νου και του νοητικού περιεχομένου και του συμπεριφορισμού. Ο Wittgenstein ανασκευάζει μια πυρηνική ιδέα της μενταλιστικής προσέγγισης που είναι αυτή περί ιδιωτικότητας της εμπειρίας. Συγκεκριμένα, προσπαθεί να θεραπεύσει τον πειρασμό να θεωρούμε

<sup>38</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 70- 71. Πρβ. και Coval & Forest, 1967.

<sup>39</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 71- 73.

<sup>40</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 73- 76.

την εμπειρία ως ιδιωτική και αμεταβίβαστη. Ο 'πόνος', ως κλασσικό παράδειγμα μια υποτιθέμενης ιδιωτικής εμπειρίας, επανέρχεται συχνά στο ύστερο έργο του Wittgenstein. Χαρακτηριστικά είναι τα χωρία:

Όταν θυμόμαστε με κάποιον που βγαίνει έξω στο κρύο, ενώ έχει πάθει ψύξη, λέμε καμιά φορά: «Δεν είμαι εγώ που θα κρυώσω». Κι αυτό ίσως σημαίνει: «Δεν πρόκειται να υποφέρω εγώ, αν αρπάξεις κανένα κρύο»...· αλλά υποθέστε πως εγώ και κάποιος άλλος είχαμε ένα μέλος του σώματός μας κοινό, ας πούμε ένα χέρι... Φανταστείτε τέλος μια σφήγκα να τσιμπάει το χέρι. Βάζουμε κι οι δυο μας τις φωνές, τα πρόσωπά μας συσπώνται, δίνουμε κι οι δύο την ίδια περιγραφή του πόνου κλπ. Τί θα πούμε τώρα· πως έχουμε τον ίδιο πόνο ή διαφορετικούς; Αν, σε μια τέτοια περίπτωση, πείτε «νιώθουμε πόνο στο ίδιο μέρος, στο ίδιο σώμα, οι περιγραφές μας συμπίπτουν κι ωστόσο ο πόνος μου δεν μπορεί να είναι δικός του», υποθέτω πως θα δικαιολογηθείτε λέγοντας «Γιατί ο πόνος μου είναι δικός μου πόνος κι ο πόνος του είναι δικός του πόνος». Κι εδώ δεν κάνετε παρά μια γραμματική δήλωση για τη χρήση φράσεων όπως «ο ίδιος πόνος». Λέτε πως δε θέλετε να χρησιμοποιήσετε τη φράση «έχει τον πόνο μου»... Φυσικά, αν αποκλείσουμε τη φράση «έχω τον πονόδοντό του» από την γλώσσα μας, αποκλείουμε ταυτόχρονα και τη φράση «έχω (ή νοιώθω) τον πονόδοντό του». Μια άλλη μορφή της μεταφυσικής μας δήλωσης είναι κι αυτή: «Τα αισθητηριακά δεδομένα ενός ανθρώπου είναι ιδιωτικά». Κι αυτός ο τρόπος έκφρασης της μεταφυσικής μας δήλωσης είναι ακόμα πιο παραπλανητικός γιατί μοιάζει ακόμα περισσότερο με εμπειρική πρόταση· ο φιλόσοφος που λέει αυτό το πράγμα μπορεί στ' αλήθεια να νομίζει πως εκφράζει μιαν επιστημονική αλήθεια.

Χρησιμοποιούμε τη φράση «δυο βιβλία έχουν το ίδιο χρώμα», αλλά θα μπορούσαμε κάλλιστα να πούμε: «Δεν μπορεί να έχουν το ίδιο χρώμα, γιατί στο κάτω -κάτω αυτό το βιβλίο έχει το δικό του χρώμα και το άλλο βιβλίο έχει επίσης το δικό του χρώμα.» Κι αυτό θα ήταν και πάλι

η δήλωση ενός γραμματικού κανόνα, ενός κανόνα που τυχαίνει να μην συμφωνεί με τη συνηθισμένη μας χρήση...<sup>41</sup>

Ο Wittgenstein δείχνει πώς η χρήση της γλώσσας μας υποβάλλει μια εσφαλμένη εικόνα- την εικόνα ότι εμπειρίες όπως ο πόνος αποτελούν κάτι το ιδιωτικό και μη μεταφράσιμο. Η πλάνη αυτή αποκτά φιλοσοφική και μεταφυσική χροιά και δηλώνεται ως μια υποτιθέμενη εμπειρική αλήθεια για τη φύση της εμπειρίας μας. Όλη η συζήτηση για την ιδιωτική φύση του πόνου βασίζεται σε μία εννοιολογική σύγχυση. Την σύγχυση αυτή θα προσπαθήσει να ξεδιαλύνει, δείχνοντας τα σημεία όπου έγινε η παρανόηση:

«Ο άλλος δεν μπορεί να έχει τους πόνους μου»- ποιοί είναι οι πόνοι μου; Τι λογαριάζεται εδώ ως κριτήριο για την ταυτότητα; Εξέτασε αυτό, που στην περίπτωση των υλικών αντικειμένων, μας επιτρέπει να μιλάμε για «δύο ακριβώς ίδια πράγματα». Λ.χ. να λέμε: «Αυτή η πολυθρόνα δεν είναι εκείνη που είδες χθες εδώ, αλλά είναι ακριβώς ίδια με εκείνη».

Αν έχει έννοια να λέμε ότι ο πόνος μου είναι ο ίδιος με τον δικό του, τότε μπορούμε να έχουμε τον ίδιο πόνο και οι δυο μας...<sup>42</sup>

...Η αντικατάσταση της λέξης «ίδιος» με τη λέξη «ο αυτός» (λ.χ.) είναι ένα άλλο τυπικό μέσο στο οποίο καταφεύγει η φιλοσοφία.<sup>43</sup>

Αν η λέξη 'πονόδοντος' σημαίνει το ίδιο στη φράση «Εγώ έχω πονόδοντο» και στη φράση «Αυτός έχει πονόδοντο», τότε τι σημαίνει να πω ότι αυτός δεν μπορεί να έχει τον ίδιο πονόδοντο με εμένα; Πώς ξεχωρίζουν οι πονόδοντοι ο ένας από τον άλλο; Από την ένταση τους, και άλλα παρόμοια χαρακτηριστικά και από την τοποθεσία τους. Αλλά αν υποθέσουμε ότι αυτά είναι τα ίδια και στις δύο περιπτώσεις; Αλλά, αν αντιταθεί πως η διάκριση έγκειται απλώς ότι στην μία περίπτωση τον έχω εγώ, ενώ στην άλλη αυτός- τότε ο ιδιοκτήτης είναι καθοριστικό σημείο του ίδιου του πονόδοντου.<sup>44</sup>

Ο Wittgenstein επιχειρεί εδώ να υπογραμμίσει ότι ο *κάτοχος* του πόνου *δεν αποτελεί ιδιότητα του πόνου*. Μαθαίνοντας τον κάτοχο του πόνου δεν μαθαίνουμε

<sup>41</sup> Μπλε & Καφέ Βιβλίο, σελ. 89-90.

<sup>42</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 253.

<sup>43</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 254.

κάτι επιπλέον για τον πόνο, παρά μόνο ποιό είναι το υποκείμενο που υποφέρει. Τίποτα, επομένως, δεν μας αποτρέπει να μιλήσουμε για δύο διαφορετικά υποκείμενα που υποφέρουν από τον ίδιο πόνο. Τα υποκείμενα μπορούν να διαφοροποιούνται από πολλά χαρακτηριστικά, ο πόνος από τον οποίο υποφέρουν, όμως, είναι ο ίδιος. Το να πούμε ότι κάτι τέτοιο είναι αδύνατο, ισοδυναμεί με το να ισχυριστούμε ότι δύο βιβλία δεν μπορεί να έχουν το ίδιο μπλε χρώμα, επειδή είναι διαφορετικά.

Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, εδώ έχουμε να κάνουμε με μια μυθολογία που μας έχει επιβληθεί από τον τρόπο που μιλάμε. Μιλάμε για αριθμητική και ποιοτική διαφορά ανάμεσα στα υλικά αντικείμενα (ανάμεσα σε καρέκλες, π.χ.). Δεν μπορούμε όμως να μιλάμε με τον ίδιο τρόπο και για ποιότητες (ή πόνους). Έτσι, μπορούμε να θεωρούμε ότι δύο άνθρωποι μπορεί να έχουν ποιοτικά όμοιο πόνο, αλλά όχι αριθμητικά τον ίδιο. Η διάκριση δεν είναι εφαρμόσιμη όταν μιλάμε για πόνο: Δύο άνθρωποι μπορεί να έχουν τον *ίδιο* πόνο. Όπως παρατηρεί ο Hacker, «-όχι ποιοτικά τον ίδιο, ούτε αριθμητικά τον ίδιο, απλώς τον ίδιο, και τότε πιθανότατα πάσχουν κι από την ίδια αρρώστια».<sup>45</sup>

Το να κατέχεις ένα πόνο δεν είναι το ίδιο με το να κατέχεις ένα αντικείμενο, παρόλο που η χρήση της γλώσσας είναι παρόμοια και μας υποβάλει αυτή τη σκέψη. Όταν μιλώ για τους 'πόνους μου' δεν υποδεικνύω κάποιο αντικείμενο, όπως όταν μιλάω για την καρέκλα μου, και, άρα, δεν καθορίζω κάποια ιδιότητα του ίδιου του πόνου, δεν λέω τι είδους πόνοι είναι, δεν δίνω κανένα κριτήριο ταυτότητας και καμία πληροφορία για αυτούς, παρά μόνο ότι εγώ είμαι αυτός που υποφέρει. Για να δώσω κριτήρια ταυτότητας θα πρέπει να περιγράψω τη φαινομενολογία του πόνου- την ένταση, το σημείο όπου εντοπίζεται, και ό,τι άλλο ρωτήσει ο γιατρός ώστε να βγάλει διάγνωση.

Μιλώντας για τον πόνο (ή για μια ιδέα ή μια νοητική εικόνα) σαν να μιλάμε για οντότητες, υποδηλώνουμε ότι μιλάμε για κάτι που είναι κυριολεκτικά μέσα στο κεφάλι μας. Και πάλι εδώ μας παραπλανά η χρήση της γλώσσας. Όπως αναφερόμαστε στην καρέκλα που είναι στο δωμάτιό μου, έτσι υποθέτουμε ότι και ο πόνος είναι μέσα στο ιδιωτικό αμφιθέατρο του νου μου. Πρόκειται για μια πλάνη. Στην πραγματικότητα, η γλωσσική συνήθεια και οι μεταφορικές εκφράσεις που συχνά χρησιμοποιούμε μας υποβάλλουν αυτή την εσφαλμένη εικόνα. Όμως,

---

<sup>44</sup> *Philosophical Remarks*, σελ. 90, η μετάφραση δική μου.

<sup>45</sup> Hacker, 1999, σελ. 22, η μετάφραση δική μου.

...Το να περάσει μια ιδέα απ' το μυαλό κάποιου σημαίνει το να σκεφτεί ξαφνικά κάτι. ...το να κρατήσεις κάτι στο νου σου σημαίνει να μην το ξεχάσεις· το να ξαναφέρεις κάτι στο νου σου σημαίνει να το ξαναθυμηθείς· κάτι που έχεις βγάλει από το μυαλό σου, [σημαίνει ότι] το έχεις ξεχάσει κ.λπ.<sup>46</sup>

Όλες οι παραπάνω φράσεις, αποτελούν ιδιωτισμούς και μεταφορικές χρήσεις της κοινής γλώσσας που λειτουργούν μέσα στα καθημερινά μας παιχνίδια. Αν εκληφθούν κυριολεκτικά, μας παραπλανούν, καθώς προάγουν την εσφαλμένη εικόνα του νου ως ενός ιδιωτικού χώρου και των νοητικών εικόνων ή συμβάντων ως φυσικών αντικειμένων. Εδώ έγκειται η ρίζα μιας σημαντικής πλάνης για την ιστορία της φιλοσοφίας που συνδέεται και με εσφαλμένες θέσεις σχετικά με την λειτουργία της γλώσσας. Έτσι, όπως υποτίθεται ότι η γλώσσα κατονομάζει αντικείμενα και περιγράφει γεγονότα, παρομοίως υποτίθεται ότι η ίδια διαδικασία ακολουθείται και στις περιπτώσεις νοητικών συμβάντων. Ο Wittgenstein αντιστέκεται σε αυτή την εικόνα για τη γλώσσα, γενικά, εδώ, όμως, με ιδιαίτερη έμφαση:

...Αλλά πώς εγκαθίσταται ο δεσμός ανάμεσα στο όνομα και το ονομαζόμενο; Η ερώτηση είναι ίδια με τούτη: πώς μαθαίνει ο άνθρωπος τη σημασία των ονομάτων για τα αισθήματα, λ.χ. της λέξης «πόνος»; Να μια δυνατότητα: μερικές λέξεις συνδέονται με την πρωταρχική, φυσική έκφραση του αισθήματος και την αντικαθιστούν. Ένα παιδί πληγώθηκε και ξεφωνίζει· οι μεγάλοι του μιλούν και του μαθαίνουν επιφωνήματα, αργότερα προτάσεις. Μαθαίνουν στο παιδί μια καινούργια συμπεριφορά για τον πόνο.

«Όστε εσύ λες πώς στην πραγματικότητα η λέξη 'πόνος' σημαίνει εκείνο το ξεφωνητό;»- Αντίθετα: η ρηματική έκφραση αντικαθιστά το ξεφωνητό και δεν το περιγράφει.<sup>47</sup>

«Αλλά αν οι άνθρωποι δεν εξωτερίκευαν τους πόνους τους...; Τότε θα ήταν αδύνατο να μάθουμε ένα παιδί να χρησιμοποιεί τη λέξη 'πονόδοντος'».- καλά, ας υποθέσουμε ότι το παιδί είναι ιδιοφυΐα και εφευρίσκει ένα όνομα για το αίσθημά του!- ...Αλλά τότε τί πα' να πει 'ονόμασε τον πόνο του'; -Πώς τα κατάφερε...; - και, ό,τι κι αν έκανε,

<sup>46</sup> Hacker, 1999, σελ. 24, η μετάφραση δική μου. Για την ανάλυση των βιτγκενσταϊνικών απόψεων πάνω στο θέμα της ιδιωτικής εμπειρίας, βλ. γενικά, Hacker, 1999, σελ. 20-31 και McGinn, 1997, σελ.148-176.



ποιός ήταν ο σκοπός του; - Όταν λέμε «Ονόμασε το αίσθημα», ξεχνάμε πόσα είναι τα πράγματα που συνθέτουν το γλωσσικό υπόβαθρο, χωρίς το οποίο δεν έχει έννοια η σκέτη ενέργεια του ονομάζειν. Και όταν λέμε πως κάποιος ονομάζει έναν πόνο, εκείνο που προϋποτίθεται είναι η γραμματική της λέξης «πόνος»: αυτή μας υποδεικνύει τη θέση, την έδρα, της νέας λέξης.<sup>48</sup>

Εδώ ξαναβρίσκουμε όλα τα βασικά νήματα σκέψης του Wittgenstein: την έμφαση στις συνολικές πρακτικές και συνήθειες ως καθοριστικές στην απόδοση νοήματος και στην εκμάθηση της γλώσσας, την επιμονή ότι το νόημα κατανοείται ολιστικά, μέσα από τη συμμετοχή μας στις πρακτικές αυτές και ότι, άρα, αποτελεί κοινωνική έννοια, μαζί με την παράλληλη την αντίσταση στην ιδέα ότι η γλώσσα λειτουργεί απλώς ως περιγραφή και τα ονόματα ως αναφορές. Οι παραπάνω παρατηρήσεις σχετίζονται και με το επιχείρημα κατά της ιδιωτικής γλώσσας,<sup>49</sup> ένα από τα δύο μεγάλα επιχειρήματα που ο Wittgenstein δίνει στις *Φιλοσοφικές Έρευνες*.<sup>50</sup> Πρόκειται για την θέση ότι η γλώσσα δεν μπορεί κατ' αρχήν να είναι ιδιωτική, δηλαδή, μη μεταφράσιμη κι επικοινωνήσιμη, διότι τότε δεν θα υπάρχει κανένα κριτήριο ορθού και λάθους. Κι αν δεν υπάρχει τέτοιο κριτήριο ορθού- λάθους (κανονιστικότητα) δεν υπάρχει δυνατότητα νοήματος. Εδώ δεν θα αποπειραθούμε να συζητήσουμε το επιχείρημα αυτό που αποτελεί ακόμα και σήμερα το κέντρο μεγάλων συζητήσεων και αντιπαραθέσεων στη φιλοσοφία του νου.

Θα παραμείνουμε στη συζήτηση της φράσης 'πόνος', και στο τι η χρήση της συνεπάγεται σε ό,τι αφορά την υποτιθέμενη ιδιωτική φύση των νοητικών συμβάντων. Το κέντρο βάρους των παραπάνω παρατηρήσεων του Wittgenstein είναι να δειχθεί πως μαθαίνουμε να χρησιμοποιούμε λέξεις όπως 'πόνος', *χωρίς ποτέ να χρειαστεί να στραφούμε σε κάποιου είδους ενδοσκόπηση*. Το να μαθαίνει κανείς να εκφράζει τον πόνο του δεν συνεπάγεται κάποια τεχνική του να κοιτάζει εντός του, να δείχνει και να κατονομάζει τα συμβάντα του νου. Από την άλλη, η έμφαση στην εκφορά 'πονάω' ως εξωτερίκευση του πόνου, δεν συνεπάγεται ούτε συμπεριφορισμό. Η χρήση της λέξης δεν συνδέεται απλώς με την παρατηρήσιμη συμπεριφορά. Το παιδί, μαθαίνοντας την γλώσσα, μαθαίνει να αντικαθιστά πιο πρωτόγονες μορφές έκφρασης με γλωσσικές. Η

<sup>47</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 224.

<sup>48</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 257.

<sup>49</sup> Βλ. *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 243-275. Βλ., επίσης, ενδεικτικά, Hacker, 1972, 1986 και 1990, McDowell, 1989 και McGinn, 1997, σελ. 113-134.

φράση ‘πονάω’ δεν περιγράφει εξωτερικές παρατηρήσιμες συμπεριφορές. Μια τέτοια θέση θα έχανε κάθε κανονιστικότητα. Επίσης, θα έπαυε κάθε διασύνδεση της εκφοράς με το αίσθημα του πόνου. Υπενθυμίζουμε πως, κατά τον Wittgenstein, το να πω ότι πονάω δεν σημαίνει να κλαίω, αλλά αντικαθιστά το κλάμα. Εδώ ο Wittgenstein μας κάνει παρατηρήσεις για την γραμματική της λέξης ‘πόνος’, περιγράφει τις τεχνικές που ένας ομιλητής πρέπει να κατέχει για να θεωρηθεί πως χρησιμοποιεί σωστά τη λέξη. Η σύνδεση της εκφοράς με το πώς αισθάνεται ο ομιλητής έγκειται στον τρόπο που μαθαίνει κανείς να την χρησιμοποιεί, ως μια πρακτική για να εκφράζει αυτό που νοιώθει. Έτσι, εξασφαλίζεται η κανονιστική σύνδεση με το συναίσθημα του πόνου, χωρίς την ανάγκη της ενδοσκόπησης ή ενός εσωτερικού δεικτικού ορισμού.

Πολλά έχουν γραφτεί για τα παραπάνω ζητήματα. Εμείς ας σταματήσουμε εδώ κι ας συγκρίνουμε την ανάλυση του Wittgenstein με την ανάλυση του Austin που είδαμε πιο πάνω σε ό,τι αφορά το ύφος, την μεθοδολογία, αλλά και την γονιμότητα των συμπερασμάτων. Και οι δύο φιλόσοφοι θεωρούν ότι αναλύοντας γλωσσικούς όρους θα διαλύσουν την φιλοσοφική πλάνη που τους απασχολεί. Υπάρχουν, όμως, σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις αναλύσεις των δύο θεωρητικών.

Ο Wittgenstein ποτέ δεν θα απαριθμούσε τις διαφορετικές χρήσεις μιας λέξης, όπως ο Austin κάνει στο *Sense and Sensibilia* για τις χρήσεις της λέξης ‘πραγματικό’, όπου μας δίνει τέσσερις γενικές κατηγορίες του πώς χρησιμοποιείται η λέξη. Σύμφωνα με τον Wittgenstein κάτι τέτοιο είναι αδύνατο- τα γλωσσικά παιχνίδια είναι αναρίθμητα και δεν μπορείς να προβλέψεις πότε ένα καινούργιο θα εμφανιστεί. Ο Austin δεν διαφωνεί με τη γενική αυτή θέση, υπαινίσσεται, όμως, ότι μπορούμε να μιλήσουμε για κάποια γλωσσικά παιχνίδια χωριστά, να αναλύσουμε την τρέχουσα χρήση επιμέρους φράσεων που εμφανίζονται εντός τους και να ορίσουμε, για κάθε φράση, μερικές γενικές χρήσεις, ένα ‘ρεπερτόριο’ συμπεριφοράς μέσα στην κοινή γλώσσα. Το συμπαγές όλο του Wittgenstein, μπορεί, κατά τον Austin, να αναλυθεί τοπικά. Επιμέρους χρήσεις συλλέγονται ανά περιοχή, αναλύονται, και, όπου είναι δυνατόν, διατυπώνονται ορισμένα γενικά συμπεράσματα. Η θέση αυτή είναι συνεπής με το θεωρητικό πρόγραμμα του Austin, από τη στιγμή που τα συμπεράσματα της ανάλυσής του δεν αξιώνουν διαχρονικότητα, ούτε και δίνουν κάποιο γενικό ορισμό της λέξης.

---

<sup>50</sup> Το δεύτερο είναι το επιχείρημα περί του ακολουθείν ένα κανόνα, *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 138-242. Βλ, επίσης ενδεικτικά, Baker & Hacker, 1984, McDowell, 1995 και Τσινόρεμα, 1995.

Θεωρητικά, δεν βρίσκουμε κάτι μεμπτό στην στάση του Austin. Ο Austin προσπαθεί να μας δώσει μια τοπική ανάλυση των εκφορών στις οποίες είναι πιθανόν να συναντήσουμε τον όρο. Η ανάλυση της γλώσσας με τα εργαλεία αυτά είναι εντός της στοχοθεσίας του Austin. Από την άλλη, όμως, υπάρχει, από τους ίδιους τους συγγραφείς, το ζητούμενο οι αναλύσεις που δίνονται να έχουν κάποιο φιλοσοφικό ενδιαφέρον. Οι αναλύσεις τους υποτίθεται πως στοχεύουν να διαφωτίσουν την χρήση της γλώσσας μας, να υπενθυμίζουν παρανοήσεις και τελικά να διαλύουν φιλοσοφικές πλάνες.

Από αυτή την άποψη, τα αποσπάσματα του Wittgenstein αποτελούν μια πολύ πιο μεθοδευμένη αντίρρηση στην αντίπαλη θεωρία: Εδώ ο φιλόσοφος προσπαθεί να καταρρίψει βήμα- βήμα την ιδέα ότι μπορούμε να μιλήσουμε για ιδιωτικά περιεχόμενα του νου. Αντεπιτίθεται ευθέως σε μια θεωρητική άποψη, συλλέγοντας τα σημεία όπου, κατά τη γνώμη του, έγιναν οι αρχικές παρανοήσεις που οδήγησαν στην φιλοσοφική πλάνη. Απευθύνει στον υποτιθέμενο συνομιλητή του φιλοσοφικά ερωτήματα σχετικά με τη γραμματική των φράσεων. Ο Wittgenstein δεν αποφεύγει το ερώτημα, αντίθετα το επαναθέτει με ορθούς, κατά τη γνώμη του, όρους αυτή τη φορά. Σκοπός του είναι να χτυπήσει την καρδιά της παρανόησης και να διορθώσει τις μυθοπλασίες της γλώσσας που έδωσαν τροφή στη φιλοσοφική πλάνη περί ιδιωτικής εμπειρίας.

Η στρατηγική του Austin, από την άλλη, έγκειται στο να δείξει πόσες διαφορετικές χρήσεις έχει γενικά η λέξη που αναλύει στην κοινή γλώσσα. Γι' αυτό και στα παραδείγματα χρήσεων που δίνει ο ίδιος υπάρχει τόσο έντονο το αίτημα της 'συλλογής πραγματικών δεδομένων' από την καθημερινή χρήση της γλώσσας. Σκοπός του είναι να δείξει ότι η παραγνώριση των χρήσεων αυτών συνέβαλε στην φιλοσοφική κατασκευή μιας απόλυτης έννοιας περί 'Πραγματικότητας'. Όμως, δεν προσπαθεί να εντοπίσει ή να μας πείσει για το αρχικό γλωσσικό μπερδεμα που γέννησε αυτή την ψευδοαπορία. Πιστεύει ότι η απλή απαρίθμηση των διαφορετικών χρήσεων θα καταφέρει τη διάλυση του προβλήματος. Η εμμονή αυτή, όμως, στα παραδείγματα πιθανών εκφορών τελικά γίνεται αυτοσκοπός. Δεν επιχειρείται καμία επί της ουσίας διασύνδεση των παραδειγμάτων με το φιλοσοφικό πρόβλημα, ενώ αποφεύγεται κάθε συζήτηση για το πραγματικό σε αντιπαραβολή με το επιφανόμενο, που αποτελεί την καρδιά της φιλοσοφικής συζήτησης. Με τις ταξινομήσεις που κάνει, ο Austin δημιουργεί μια επίφαση συστηματικότητας και ενδελεχούς μελέτης, ενώ στην πραγματικότητα δεν προσφέρει καμιά νέα οπτική σε σχέση με το υπό συζήτηση

πρόβλημα. Φαίνεται να πιστεύει ότι το πρόβλημα θα εξαφανιστεί, όταν απλώς θυμηθούμε την ποικιλία των χρήσεων της φράσης.

Ο Austin συχνά επιδιώκει μια τοπική συστηματοποίηση όταν αναλύει την χρήση όρων. Τα σχόλιά του πάντα στοχεύουν να δείξουν ότι η φιλοσοφική χρήση των λέξεων υπεραπλουστεύει και παρανοεί τις ποικίλες σημασίες που οι όροι μπορούν να πάρουν σε καθημερινά συμφραζόμενα. Εκεί σταματά συνήθως το φιλοσοφικό ενδιαφέρον των παρατηρήσεών του. Αντιθέτως, τα σχόλια του Wittgenstein, αρνούνται κάθε ιδέα συστηματοποίησης, έχουν όμως πολύ βαθύτερο φιλοσοφικό ενδιαφέρον, καθώς θέτουν ευθέως το πρόβλημα και προσπαθούν να ανασυγκροτήσουν το σημείο όπου έγινε το αρχικό σφάλμα και να το αποσαφηνίσουν, έτσι ώστε να αναδειχθεί μια εναλλακτική εικόνα, που δεν θα πάσχει από μυθοπλασίες.

Ο Wittgenstein μπορεί να αρνείται την συστηματοποίηση, όλο του το έργο, όμως, αποτελεί μια μεθοδευμένη ανασκευή σε συγκεκριμένες και αλληλένδετες κεντρικές φιλοσοφικές μυθοπλασίες, όπως η απεικονιστική θεώρηση της γλώσσας, ο καρτεσιανισμός και η μενταλιστική εικόνα του νου, από τη μία, αλλά και ο συμπεριφορισμός, από την άλλη. Το επιχείρημα κατά της ιδιωτικής γλώσσας και κατά της ιδιωτικότητας της εμπειρίας μας, η έμφαση στην πραξιακή διάσταση της γλώσσας, ο ολιστικός τρόπος που συλλαμβάνεται το νόημα, η υπογράμμιση της γραμματικής εντός της μορφής ζωής ως κριτήριο ορθότητας του νοήματος, όλα αυτά αποτελούν αλληλένδετες θέσεις που ανασκευάζουν παλαιότερες φιλοσοφικές θεωρήσεις σχετικά με τη λειτουργία της γλώσσας και του νου. Η γλώσσα θεωρείται ότι συνεισφέρει στην κατασκευή φιλοσοφικών μυθοπλασιών που μας γοητεύουν τόσο, ώστε να μας παραπλανούν. Ο Wittgenstein αναλαμβάνει τον ρόλο του διαφωτιστή της γλώσσας μας, αυτού που θα καθαρίσει τη γλώσσα από αυτές τις μυθοπλασίες.

Ο Wittgenstein, μέσα από τις περιγραφές της γραμματικής της γλώσσας που ισχυρίζεται ότι δίνει, προσφέρει τελικά μια εναλλακτική ματιά για πολλά παραδοσιακά φιλοσοφικά προβλήματα. Όσο κι αν ο ίδιος το αρνείται, όλα αυτά που μας λέει, π.χ., για τη λειτουργία της γλώσσας εντός της μορφής ζωής μας, για την οριοθέτηση της νοητής πραγματικότητας στα όρια της γλώσσας μας, για την ολιστική κατανόηση του νοήματος, για τη διάκριση εννοιολογικού- εμπειρικού..., όλα αυτά αποτελούν θεωρητικές θέσεις. Δεν δίνονται με τη *μορφή* συστηματικής θεωρίας, αλλά, παρόλα αυτά, *προτείνουν μια εναλλακτική και συνεκτική άποψη* για τη γλώσσα,

το νόημα και το νου. Παράλληλα, μας παραδίδει και μια σειρά σημαντικών εννοιών τις οποίες κάθε μελλοντική θεωρία νοήματος πρέπει να λάβει υπ' όψη της. Οι έννοιες αυτές υπήρξαν οι απαρχές και νέων σημασιολογικών εννοιών, όπως η διάκριση του Austin μεταξύ ενδολεκτικής και περιλεκτικής ισχύος (illocutionary- perlocutionary force) ή η έννοια της 'συνομιλιακής υπονόησης' ('conversational implicature') του Grice.<sup>51</sup>

Το έργο του ύστερου Wittgenstein, επομένως, έχει σημαντικό θεωρητικό ενδιαφέρον. Οι γλωσσολογικές του στοχεύουν μεν στην θεραπεία, αυτό, όμως που προκύπτει είναι μια συνεπής νέα εικόνα που μπορεί να αντικαταστήσει παλαιότερες φιλοσοφικές κατασκευές. Ο ύστερος Wittgenstein μετασχηματίζει έννοιες που ήταν κεντρικές τόσο στους λογικούς ατομιστές και θετικιστές, όσο και στην δική του πρώιμη φιλοσοφία. Έτσι, στη θέση του ατομισμού μπαίνει ο ολισμός (ή, έστω, μια πλουραλιστική πλαισιοκρατία- 'contextualism'), στη θέση της ιδιωτικότητας (privacy) μπαίνει η δημοσιότητα (publicity), στην θέση της σκέψης μπαίνει η πρακτική. Οι προαναφερθείσες έννοιες είναι κεντρικές και διατρέχουν όλο του ύστερο έργο του, αποτελώντας τις θεωρητικές, μη θεραπευτικές στιγμές της φιλοσοφίας του.<sup>52</sup>

Ο Wittgenstein επιμένει ότι απλώς θεραπεύει γραμματικές πλάνες. Στην πραγματικότητα, όμως, οι αναλύσεις του προτείνουν μια ανασυγκρότηση του νοήματος και της φιλοσοφικής έρευνας, που είναι εξίσου θεωρητική με κάθε άλλη. Η συμβολή του στον φιλοσοφικό διάλογο είναι σήμερα αναγνωρισμένη. Πολλοί θεωρητικοί πλέον ισχυρίζονται ότι οι θεωρητικές στιγμές του Wittgenstein υπερισχύουν του θεραπευτικού του αιτήματος και ότι, η αντισυστηματικότητα την οποία προγραμματικά ευαγγελίζεται, στη διάρκεια των αναλύσεών του υπερβαίνεται από τον ίδιο. Οι θέσεις του Wittgenstein μπορούν να επαναδιατυπωθούν έτσι, ώστε να δώσουν μια συνεκτική θεωρία για τη γλώσσα, το νόημα, την κατανόηση, την έννοια της γνώσης και της βεβαιότητας. Έτσι ο M. Dummett παρατηρεί ότι:

...το έργο του Wittgenstein είναι γεμάτο από πολύ γενικές παρατηρήσεις σχετικά με το τι είναι φιλοσοφία, όπως ότι η φιλοσοφία δεν πρέπει να προτείνει θέσεις, ή τουλάχιστον να μην προτείνει θέσεις που μπορούν να τεθούν υπό αμφισβήτηση. Αυτό είναι πιθανότατα το ασθενέστερο κομμάτι του έργου του, και αναμφισβήτητα έχει

<sup>51</sup> Dummett, M., 1978b, σελ.438-446.

<sup>52</sup> Βλ. Fogelin, R.J., 1994, σελ. 205- 220, Βενιέρη, 1989/90, σελ. 26 και Virvidakis, αδημοσίευτο 2.

επηρεάσει τον τρόπο παρουσιάσής του. Αλλά δεν υπάρχει τίποτα σε σχέση με τα όσα λέει για οποιοδήποτε άλλο ζήτημα που να προϋποθέτει ότι θα πρέπει να αποδεχθούμε αυτές τις [αντιθεωρητικές] θέσεις. Και πραγματικά μου φαίνεται ότι η πρακτική του υπερβαίνει αυτές του τις θέσεις- είναι, π.χ., πολύ εύκολο να διατυπώσεις φιλοσοφικές θέσεις τις οποίες ο Wittgenstein προέκρινε.<sup>53</sup>

Παρόμοια υποστηρίζει και ο Grayling:

ούτε είναι αλήθεια ότι τα γραπτά του Wittgenstein δεν περιλαμβάνουν συστηματικά διατυπωμένες θεωρίες, διότι στην πραγματικότητα περιλαμβάνουν. Εδώ αυτό που πρέπει να προσέξουμε είναι η διαφορά μεταξύ του τι λέει ο Wittgenstein και του τρόπου με τον οποίο το λέει - το γεγονός ότι η ύστερη φιλοσοφία του είναι μη συστηματική σε ό,τι αφορά το ύφος, δεν σημαίνει ότι είναι μη συστηματική και σε ό,τι αφορά το περιεχόμενο.<sup>54</sup>

Πίσω από την αντισυστηματικότητα του ύφους του Wittgenstein υπάρχουν ενδιαφέρουσες θεωρητικές θέσεις που υπερβαίνουν ένα απλό θεραπευτικό αίτημα. Αντιθέτως, ίσως ο Austin, σε ορισμένα από τα γραπτά του, όπως στο *Sense and Sensibilia*, να είναι πιο διαλυτικός σε σύγκριση με τον Wittgenstein, από την άποψη ότι συχνά παρασύρεται, και παρασύρει και τους αναγνώστες του, σε επιμέρους αναλύσεις και παρατηρήσεις που διακωμωδούν ή απωθούν, και, τελικά, μειώνουν τη σημασία του υπό συζήτηση προβλήματος, παρά μας βοηθούν να το επαναπροσεγγίσουμε. Η ανάλυση του 'πραγματικού' πιο πάνω είναι χαρακτηριστική. Η ημι-συστηματικότητα του Austin συνήθως δεν προσφέρει κάτι περισσότερο από μια τοπική επιμέρους μελέτη της φαινομενολογίας της χρήσης μιας λέξης σε καθημερινά γλωσσικά περιβάλλοντα, εντελώς ξένα προς το φιλοσοφικό ερώτημα. Μια τέτοια χαρτογράφηση δεν επιτρέπει κανένα ενδιαφέρον συμπέρασμα σχετικά με το φιλοσοφικό πρόβλημα, στο οποίο, υποτίθεται, στοχεύει η ανάλυση .

Ο Wittgenstein πουθενά δεν κάνει κάτι ανάλογο. Αποφεύγει τις ταξινομήσεις, δεν δίνει ορισμούς, δεν απαριθμεί χρήσεις, και, γενικά, δεν συστηματοποιεί. Όλες του οι παρατηρήσεις και οι αναλύσεις, όμως, στοχεύουν πάντα στην καρδιά ενός

<sup>53</sup> Dummett, M., 1978b, ("Oxford Philosophy"), σελ 434. Επίσης στο άρθρο του 1978c ("Can Analytical Philosophy Be Systematic and Ought it to Be?"), σελ.437-458, κάνει κριτική στην αντισυστηματική σύλληψη της φιλοσοφίας, υποστηρίζοντας ότι η φιλοσοφία (της γλώσσας, εν προκειμένω) και μπορεί και πρέπει να διατυπώσει θεωρία (νοήματος).

<sup>54</sup> Grayling, A.C., 1996, σελ..vi.

εννοιολογικού προβλήματος και προτείνουν μια εναλλακτική ματιά σε σχέση με αυτό. Επίσης, όλες του οι αναλύσεις συνδέονται μεταξύ τους, καθώς απευθύνονται σε αλληλένδετα φιλοσοφικά προβλήματα, και υπαινίσσονται μια πολύ συνεκτική και συμπαγή προσέγγιση σε σχέση με τα φαινόμενα που πραγματεύονται. Δικαίως, λοιπόν, νομίζουμε ότι πολλοί από τους μελετητές του Wittgenstein βρίσκουν ότι οι εξαγγελίες του για αντισυστηματικότητα υπερβαίνονται τελικά από τα όσα ο Wittgenstein παραδίδει.<sup>55</sup>

Υποστηρίζαμε ότι η επιμονή του Wittgenstein για την αντισυστηματικότητά της φιλοσοφικής έρευνας δεν δικαιολογείται εντελώς ως αίτημα ούτε από τη διάκριση εννοιολογικού- εμπειρικού, αλλά ούτε από τον ολισμό και την πολυσημαντότητα της γλώσσας. Οι προκείμενες αυτές δεν επαρκούν για να απονομιμοποιήσουν κάθε πιθανή θεωρία στη φιλοσοφία, αλλά ούτε και τη συστηματική ανασυγκρότηση μιας περιοχής της γλώσσας που συνδέεται με ένα συγκεκριμένο πρόβλημα και δεν έχει αξιώσεις απόλυτης διαχρονικότητας. Παρά τον αντισυστηματικό τους χαρακτήρα, όμως, οι βιτγκενσταϊνικές αναλύσεις αναδεικνύονται πιο εποικοδομητικές φιλοσοφικά από τις περισσότερες (ημι-) συστηματικές παρατηρήσεις του Austin.

## **2. Η εμπιστοσύνη στην επιστήμη.**

Ο Austin θεωρεί πως η ανάλυση της κοινής γλώσσας μπορεί να μας παράσχει το είδος της κατανόησης που μας χρειάζεται για να συλλάβουμε τον κόσμο γύρω μας και να αντεπεξέλθουμε στους πρακτικούς σκοπούς της ζωής. Αυτό, φυσικά, δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να αρκεστούμε στην γνώση που παρέχει η κοινή γλώσσα. Ο ίδιος πουθενά δεν υπαινίσσεται κάτι τέτοιο. Όταν υπάρχουν κενά στην γνώση μας για τον εμπειρικό κόσμο, η καθημερινή γλώσσα δεν αρκεί για να τα καλύψει. Σε αυτές τις περιπτώσεις, θα πρέπει να απευθυνθούμε στην επιστήμη, αλλά όχι στη φιλοσοφία. Ο Austin δεν λέει κάτι τέτοιο ρητά, όμως, το συνάγει κανείς από το απόσπασμα που μιλά για την αντίληψη:

Δεν υπάρχει ένα είδος πραγμάτων που ‘αντιλαμβανόμαστε’ αλλά πολλά διαφορετικά είδη, ο αριθμός των οποίων, αν μπορεί να αναχθεί

---

<sup>55</sup> Savigny, 2001, σελ.176- 177, Magee (συνέντευξη με τον Searle), 1987, σελ. 343- 346, Grayling, A.C., 1996, σελ. 98-99, Fogelin, R.J., 1995, σελ. 142 και Fogelin, R.J., 1996, σελ. 34-37. Βλ. επίσης, Βλ. Kenny, 1984, σελ. 59-60 και Forster, M.N., 2004, σελ. 219-220.

σε κάτι άλλο, αυτό θα γίνει από την επιστημονική έρευνα, όχι από την φιλοσοφία.<sup>56</sup>

Με άλλα λόγια, αν υπάρχει κάποιο κενό στην καθημερινή περιγραφή της πραγματικότητας ή όπου χρειαζόμαστε πιο εξειδικευμένη γνώση ή ορολογία, προκειμένου να φωτίσουμε *εμπειρικές* πτυχές της πραγματικότητας που μας προβληματίζουν, θα πρέπει να στραφούμε στην επιστήμη, όχι στη φιλοσοφία. Η επιστήμη είναι γνωστικά αξιόπιστη: μελετά συγκεκριμένα (χειροπιαστά) γεγονότα βασιζόμενη σε στέρεα δεδομένα με διαυγή, καταληπτή και ομοιογενή μεθοδολογία. Επομένως, μπορούμε να βασιζόμαστε στην επιστήμη προκειμένου να εξηγήσουμε οποιοδήποτε εμπειρικό φαινόμενο χρειάζεται να εξηγηθεί. Σε ό,τι αφορά, επομένως, τον εμπειρικό κόσμο, μόνο η επιστήμη δικαιούται να διορθώνει αντιλήψεις του κοινού νου, διότι μόνο αυτή μπορεί να αποδείξει ότι είναι εσφαλμένες. Με τα λόγια του Austin:

Παρά την εκτεταμένη και οξυδερκή (*acute*) παρατήρηση φαινομένων που σχετίζονται με την πράξη που είναι ενσωματωμένη στην κοινή γλώσσα, οι σύγχρονοι επιστήμονες είναι ικανοί μου φαίνεται να αποκαλύψουν την ανεπάρκειά της σε πολλά σημεία, ίσως απλώς επειδή έχουν πρόσβαση σε πιο περιεκτικά δεδομένα και τα έχουν μελετήσει με περισσότερο καθολικό και αμερόληπτο ενδιαφέρον απ' ό,τι ο κοινός άνθρωπος ή ακόμα και ο δικηγόρος, είχε την ευκαιρία να κάνει.<sup>57</sup>

[Μερικές λέξεις της καθημερινής γλώσσας μπορεί να κατηγορηθούν για ασάφεια] αλλά έρχονται σε αντίθεση, όχι με το λεξιλόγιο των 'αισθητηριακών δεδομένων' αλλά με τις ειδικές ορολογίες των 'αυστηρών επιστημών'.<sup>58</sup>

Ο Austin, λοιπόν, αποδέχεται ότι ο επιστημονικός διάλογος μπορεί να επηρεάσει, από γνωστική άποψη, την καθημερινή γλώσσα, κάτι που συνεχώς αρνείται για την φιλοσοφική ορολογία. Η φιλοσοφία, τις περισσότερες φορές, απλώς δίνει μια ψευδαίσθηση γνώσης του κόσμου και μια σειρά αντικρουόμενων επίπλαστων ψευδοεξηγήσεων, που διαστρεβλώνουν τις κοινές και κατά βάση ορθές πεποιθήσεις μας και διαταράσσουν την αντίληψη της πραγματικότητας. Φαίνεται ότι

<sup>56</sup> *Sense and Sensibilia*, σελ.4

<sup>57</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.203.

<sup>58</sup> *Sense and Sensibilia*, σελ.127.



το μεγαλύτερο κομμάτι της κριτικής που ο Austin ασκεί στην παραδοσιακή φιλοσοφία αντλείται από μια υπόρρητη σύγκριση που κάνει μεταξύ αυτής και της επιστήμης. Αυτό γίνεται προφανές στο παραπάνω απόσπασμα όταν, ενώ έχει πολλάκις απονομιμοποιήσει το φιλοσοφικό εγχείρημα, θεωρώντας εντελώς επιζήμια την αλληλόδραση που μπορεί να έχει με την καθημερινή γλώσσα, αποδέχεται ότι η επιστήμη συνεισφέρει στην κοινή γλώσσα με γνώσεις και την διορθώνει και σε πολλά σημεία.

Η διάκριση μεταξύ εμπειρικού και εννοιολογικού, έτσι, αντανακλά και την εμπιστοσύνη που οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας έχουν ότι η επιστήμη θα κατορθώσει να φωτίσει τον εμπειρικό μας κόσμο. Η φιλοσοφία θα ασχολείται με εννοιολογικά προβλήματα που ενίοτε θα παρουσιάζονται, η επιστήμη θα διαφωτίσει τον κόσμο των εμπειρικών φαινομένων. Η επιστήμη, και όχι η φιλοσοφία, θα αναδείξει τι είναι αλήθεια και τι όχι για τον εμπειρικό κόσμο, θα ανακαλύψει πώς λειτουργούν τα φυσικά φαινόμενα και θα μας παρέχει νέα γνώση.

Ο Austin, αλλά και ο Wittgenstein, με την διάκριση εμπειρικής και γραμματικής έρευνας και την παραπομπή κάθε είδους εμπειρικής μελέτης στην επιστήμη, παρακάμπτουν όλες τις επιστημολογικές συζητήσεις που προηγήθηκαν από τους λογικούς θετικιστές και αφορούν την θεμελίωση της επιστημονικής μεθοδολογίας.

Στο χώρο της επιστημολογίας, ήδη από την εποχή των λογικών θετικιστών, είναι ζωντανός ένας έντονος διάλογος σχετικά με την αξιοπιστία των επιστημονικών μεθόδων. Η απόπειρα να εξηγηθεί και να τεκμηριωθεί η ορθολογικότητα της επιστήμης συναντά εμπόδια κάθε φορά που μια θεωρία μάχεται για την επικράτησή της ή αντικαθίσταται από μια άλλη.<sup>59</sup> Στα μαθηματικά, στη φυσική, στη βιολογία, αντίπαλες θεωρίες που εξηγούν επαρκώς το ίδιο φαινόμενο συνυπάρχουν για μεγάλα διαστήματα και το αν κανείς θα ασπαστεί τη μία ή την άλλη φαίνεται να εξαρτάται και από παράγοντες όπως η απλότητα, η κομψότητα, η σαφήνεια και τελικά οι προϋπάρχουσες θεωρητικές παραδοχές του επιστήμονα που θα φωτίσουν με

---

<sup>59</sup> Βλ. Soames, 2003a και 2003b, Miller, 1998, Κράφτ, 1986 και ενδεικτικά Carnap, R., 1956, 1963a, 1967 και Ayer, A.J., 1959, 1963, 1971. Επίσης, Βλ. Αυγελής, 1993, σελ. 63-156, Πατέλλη, 1994, σελ. 70-113, Τσινόρεμα, 1994, σελ. 9-22, Ρουσόπουλος, 1998, σελ. 13-71 και *passim*. Τα προβλήματα αυτά δεν θεματοποιούνται μόνο από τους λογικούς θετικιστές, αλλά αποτελούν και σύγχρονα προβλήματα της επιστημολογίας. Βλ. Van Fraassen, 1980 και Laudan, 1984. Ο Van Fraassen πραγματεύεται τα ζητήματα αυτά μέσα από τη διαμάχη επιστημονικού ρεαλισμού και εμπειρισμού, ενώ ο Laudan προσπαθεί να υπερασπιστεί μια σειρά γνωστικών αξιών τις οποίες, κατ' αυτόν, προσπαθεί να υπηρετήσει η επιστήμη.

διαφορετικό τρόπο τα δεδομένα, τα φαινόμενα.<sup>60</sup> Κι όμως, ο Austin, αλλά και ο Wittgenstein, παραβλέπουν όλη αυτή τη συζήτηση και δεν δείχνουν κανένα ενδιαφέρον να τεκμηριώσουν την εγκυρότητα της επιστήμης, στην οποία, όμως, παραπέμπουν όλα τα εμπειρικά ζητήματα.

Έτσι, ο Austin, όταν παραπέμπει εμπειρικά προβλήματα, όπως αυτό της κατ' αίσθηση αντίληψης, υποδηλώνει πλαγίως την εμπιστοσύνη του στην επιστήμη. Πιστεύουμε ότι εδώ και πάλι επιχειρεί να εκφράσει την οπτική του κοινού νου. Η διάχυτη και άνευ προϋποθέσεων εμπιστοσύνη στην επιστήμη εισάγεται στο έργο του ως μια πεποίθηση του κοινού νου. Ο Austin, σύμφωνα με μια τέτοια ανάγνωση, δεν μας λέει τίποτα περισσότερο από αυτό που ο 'απλός άνθρωπος' παραδέχεται: Ότι οι επιστήμες καταφέρνουν να εξηγήσουν πτυχές ενός 'αθέατου' στην καθημερινότητά μας κόσμου και να φωτίσουν εμπειρικά φαινόμενα που πριν δεν κατανοούσαμε, ή συστηματικά παρερμηνεύαμε ή, ίσως, δεν είχαμε καν θεματοποιήσει. Για αυτό και δεν συζητά, δεν διερευνά θεωρητικά τη σχέση φιλοσοφίας και επιστήμης. Οι θέσεις που έτσι διάσπαρτα διατυπώνει αποτελούν 'φαινόμενα' της γλώσσας, πεποιθήσεις του απλού ανθρώπου, *τίποτα περισσότερο από τα δεδομένα της καθημερινής μας οπτικής για τον κόσμο.*

Όμως, ο Austin δεν σταματά εκεί. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι ο ίδιος αναφέρεται ρητά σε μια πιθανή, μελλοντική, μετεξέλιξη της γλωσσολογίας σε «επιστήμη της γλώσσας»:

Στην ιστορία της ανθρώπινης έρευνας, η φιλοσοφία κατέχει το χώρο ενός αρχικού κεντρικού ήλιου, γόνιμου και πολυτάραχου: από καιρό εις καιρό απελευθερώνει κάποιο τμήμα του να πάρει τη θέση μιας επιστήμης... Αυτό συνέβη πριν από πολύ καιρό με τα μαθηματικά, και πάλι με τη γέννηση της φυσικής: τον τελευταίο αιώνα έχουμε γίνει μάρτυρες της ίδιας διαδικασίας, για άλλη μια φορά,... με τη γέννηση της επιστήμης της μαθηματικής λογικής, που προέκυψε από την κοινή εργασία των φιλοσόφων και των μαθηματικών.<sup>61</sup> Δεν είναι, λοιπόν, δυνατό, στον επόμενο αιώνα, να δούμε την γέννηση, μέσα από τους κοινούς κόπους των φιλοσόφων, των φιλολόγων (grammarians), και των άλλων πολλών μελετητών της γλώσσας, μιας αληθινής και περιεκτικής *επιστήμης της γλώσσας*; Τότε θα έχουμε ξεφορτωθεί ένα

<sup>60</sup> Βλ. Kuhn, 1985, Feyerabend, P.K., 1985<sup>a</sup>, 1985<sup>b</sup>.

<sup>61</sup> *Philosophical Papers*, «Ifs and Cans», 232.

ακόμα κομμάτι της φιλοσοφίας (θα 'χουν μείνει πολλά ακόμα), με τον μοναδικό τρόπο που μπορούμε να ξεφορτωθούμε τη φιλοσοφία, κλωτσώντας τη στο πάνω πάτωμα.

Ένας τέτοιος ισχυρισμός δείχνει ότι, κατά τον φιλόσοφο, η επιστήμη και η φιλοσοφία δεν είναι απολύτως ασυνεχείς. Ο Austin, πιθανώς, θεωρεί ότι μια νέα επιστήμη γεννάται όταν για κάποιο θέμα, μετά από τη διασάφηση των σχετικών εννοιών και έπειτα από συσσωρευμένη έρευνα, προκύψει αρκετή νέα γνώση, ούτως ώστε αυτό να αυτονομηθεί από το ενιαίο σύμπλεγμα ζητημάτων, για τα οποία ο άνθρωπος απορεί και ερευνά. Έτσι, η φιλοσοφία παρουσιάζεται ως ένα απόθεμα ανοικτών ερωτημάτων, πολλά από τα οποία μπορούν να αυτονομηθούν και να εξελιχθούν σε επιστήμη, όταν οι έννοιες διασαφηνιστούν και οι γνώσεις μας για αυτά πολλαπλασιαστούν τόσο, ώστε να μπορούν πια να συγκροτήσουν αυτόνομο πεδίο έρευνας. Μια τέτοια αντίληψη της φιλοσοφίας και της σχέσης της με την επιστήμη διαφαίνεται και στο *Sense & Sensibilia*, όταν ένα παραδοσιακό φιλοσοφικό πρόβλημα, αυτό της κατ' αίσθηση αντίληψης, παραπέμπεται στην επιστήμη. Εδώ θεωρείται ότι το ζήτημα αυτό έχει φύγει πια από τα χέρια της φιλοσοφίας. Η επιστήμη έχει προοδεύσει σε αυτούς τους τομείς, έχει πιο ειδική γνώση και μεθοδολογία, και, επομένως, ο κύριος όγκος του προβλήματος μετατίθεται σε αυτήν.

Παρόμοια εξέλιξη, απ' ό,τι φαίνεται, ο Austin επιδιώκει και σε ό,τι αφορά την φιλοσοφία της γλώσσας. Το *How to Do Things with Words*, με την οιονεί συστηματοποίηση που επιδιώκει, τους όρους και τις διακρίσεις που εισάγει, πιθανώς αποπειράται να συμβάλει σε μια γενικότερη έρευνα που, αφού πρώτα διευκρινίσει και διασαφηνίσει κάθε εννοιολογικό ζήτημα που εμπλέκεται στη χρήση της γλώσσας και βοηθήσει να κατανοήσουμε το φαινόμενο, τελικά θα συμβάλει στη μετεξέλιξη της μελέτης της γλώσσας σε επιστημονική. Εν μέρει, μάλιστα, μπορούμε να πούμε ότι ο Austin κατάφερε αυτόν τον στόχο. Είδαμε ότι η θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων έδωσε νέα τροφή στη γλωσσολογία, που όμως προϋπήρχε της θεωρίας του Austin ως αυτόνομος κλάδος, και ότι η 'ενδολεκτική ισχύς' αποτελεί πλέον κεντρική έννοια της επιστήμης αυτής..

Πάντως, παρουσιάζοντας την επιστήμη και τη φιλοσοφία ως συνεχείς κλάδους, ο Austin, φαινομενικά, έρχεται πιο κοντά στον Russell<sup>62</sup> απ' ό,τι στον Wittgenstein. Ο Russell θεωρεί ότι η διαφορά μεταξύ φιλοσοφίας και επιστήμης

---

<sup>62</sup> Ενδεικτικά, βλ. Russell, 1975.

έγκειται στα ερωτήματα που εξετάζουν: Η φιλοσοφία ασχολείται με πιο γενικά ερωτήματα, ενώ η επιστήμη με ειδικά.<sup>63</sup> Τα ζητήματα που απασχολούν τη φιλοσοφία είναι τα λεγόμενα ‘ανοιχτά’ ερωτήματα, ερωτήματα που διερευνούν τις προϋποθέσεις, τις αναγκαίες και επαρκείς συνθήκες ή το νόημα των εμπλεκόμενων όρων. Η επιστήμη, αντιθέτως, πραγματεύεται ‘κλειστά’ ερωτήματα, αποπειράται, δηλαδή, να ερευνήσει κάποιο ζήτημα έχοντας σιωπηρά παραδεχτεί το γενικότερο πλαίσιο, το οποίο και δεν θέτει σε αμφισβήτηση.<sup>64</sup>

Ο Austin δεν έχει μια τέτοια θεώρηση σχετικά με τη διαφορά των δύο κλάδων. Αντιθέτως, πιστεύει, όπως και ο Wittgenstein ότι η φιλοσοφία είναι μια διασαφητική δραστηριότητα, μια εννοιολογική, γραμματική έρευνα. Απλώς, δέχεται ότι επιμέρους κομμάτια του εννοιολογικού μας πλαισίου μπορούν να αποκοπούν. Έτσι, πεδία που πριν θεωρούνταν τομείς της φιλοσοφίας, πιθανώς αποτελέσουν στο μέλλον τομείς νέων επιστημονικών ερευνών. Ούτε ο Wittgenstein αρνείται κατηγορηματικά μια τέτοια προσέγγιση. Επιμένει, παράλληλα, ότι η φιλοσοφία, κάθε φορά, απλώς θα διασαφηνίζει χρήσεις, χωρίς να μπορεί ή να δικαιούται να αρθεί πάνω από τη γλώσσα και να πάρει θέση σε ερωτήματα που αφορούν την εμπειρική πραγματικότητα.

Όμως, στο παραπάνω απόσπασμα του Austin, η τελευταία φράση υπαινίσσεται ότι είναι πιθανό, μέσω της σταδιακής αποκοπής όλο και περισσότερων κλάδων από τη φιλοσοφία, να έρθει κάποια στιγμή το τέλος της φιλοσοφίας. Νομίζουμε ότι το γράφει με χιούμορ και περισσότερο ως ευχή, παρά ως πρόβλεψη: Μακάρι κάποια μέρα να μην υπάρχει πια ανάγκη για περαιτέρω διασάφηση και τα μόνα προβλήματα που θα μας έχουν απομείνει να είναι τα εμπειρικά προβλήματα των επιστημόνων. Ο Wittgenstein, πάντως, και πάλι θα διαφωνούσε. Όπως έχουμε δει, σύμφωνα με αυτόν, τα φιλοσοφικά προβλήματα αναφέρονται διαρκώς, ως «καρούμπαλα της γλώσσας», ο ρόλος του φιλοσόφου, επομένως, πάντοτε θα χρειάζεται για να εντοπίζει τις πλανερές εικόνες που μας υποβάλει η γλώσσα και να τις διασαφηνίζει. Η κοινή γλώσσα, από τη φύση της, παράγει μυθολογίες που ο φιλόσοφος- διαφωτιστής θα πρέπει να ξεδιαλύνει.<sup>65</sup> Δεν είναι, επομένως, ποτέ δυνατή η πλήρης διασάφηση που υπονοεί ο Austin. Η πρακτική των δύο, παρόλα αυτά, παραμένει παρόμοια, προσκολλημένη και για τους δύο, τουλάχιστον θεωρητικά, στην

---

<sup>63</sup> Russell, 1974.

<sup>64</sup> Hollis, M., 1998, σελ 1-18.

ανάλυση των καθημερινών μας γλωσσικών χρήσεων. Αποπειρώνται, έτσι, και οι δύο να επαναπροσδιορίσουν τη φιλοσοφία, αποδίδοντάς της νέες μεθόδους έρευνας και νέους σκοπούς. Πίσω από την απόπειρα επαναπροσδιορισμού του έργου και των σκοπών της φιλοσοφίας, διαφαίνεται και ένα άγχος ‘διάσωσης’ της φιλοσοφίας ως κλάδου. Τόσο ο Austin, όσο και ο Wittgenstein, πίσω από τα αρνητικά τους σχόλια για την παλαιότερη φιλοσοφία, κρύβουν την ελπίδα της διάσωσης της αυτονομίας της φιλοσοφίας ως εννοιολογικής έρευνας.

Εντύπωσή μας είναι ότι, σε μεγάλο βαθμό, το αίτημα αυτό για τη διάσωση της φιλοσοφίας ως αυτόνομου κλάδου προκύπτει ακριβώς μέσα από τη σύγκριση της φιλοσοφίας με την επιστήμη. Η φιλοσοφία πρέπει να ανακτήσει το χαμένο της κύρος-το κύρος που τώρα έχει η επιστήμη. Οι φιλόσοφοι πρέπει να συμφωνήσουν- όπως συμφωνούν και οι επιστήμονες. Τα παραδοσιακά φιλοσοφικά προβλήματα είναι ψευδοπροβλήματα, αφού μέσα σε τόσους αιώνες δεν έχουν ακόμα επιλυθεί. Αν ήταν γνήσια, θα είχε βρεθεί κάποια ομόφωνη λύση, όπως συμβαίνει στην επιστήμη. Η εκκίνηση, λοιπόν, αυτής της απόπειρας μετεξέλιξης της φιλοσοφίας σε κάτι νέο, οφείλεται, εν πολλοίς, στο ότι συγκρίνουν, ακόμα και άρρητα την φιλοσοφία με την επιστήμη και βρίσκουν την επιστήμη να υπερτερεί.

Η γλωσσική στροφή γενικά ερμηνεύεται συχνά ως μια απόπειρα να διασωθεί το κύρος της φιλοσοφίας.<sup>65</sup> Μετά την αλματώδη πρόοδο όλων των θετικών επιστημών, μετά την απόσπαση πολλών τομέων που παραδοσιακά εντάσσονταν στη φιλοσοφία και είτε την μετεξέλιξή τους σε αυτοτελή επιστήμη, είτε την συγχώνευσή τους εντός άλλων επιμέρους επιστημών, η φιλοσοφία φαίνεται να χάνει τη σημασία που παλαιότερα είχε. Η αστρονομία, τα μαθηματικά, η ψυχολογία, ερευνητικοί τομείς που κάποτε ανήκαν στην φιλοσοφία αποσπώνται ο ένας μετά τον άλλο και αποτελούν αυτόνομες επιστήμες. Προβλήματα που θεωρούνταν παραδοσιακά φιλοσοφικά ζητήματα όπως αυτό της κατ’ αίσθηση αντίληψης ή της εμπειρικής γνώσης, θεωρούνται πλέον ως προβλήματα τα οποία μόνο η επιστήμη μπορεί να επιλύσει.

Η φιλοσοφία μοιάζει να χάνει την αυθεντία της. Μέσα σε αυτό το κλίμα, η γλωσσική στροφή έρχεται να θέσει ως κέντρο του φιλοσοφικού στοχασμού την γλώσσα και αποπειράται να στηρίξει όλα της τα συμπεράσματα σε αυτήν.<sup>67</sup> Αυτό

---

<sup>65</sup> Βλ. *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 90, 103, 106, 109, 111, 115, 118, 119, 133, 309. Βλ. και εδώ, κεφ.Ι.Γ.

<sup>66</sup> Rorty, 1967β, σελ.13-24.

<sup>67</sup>Rorty, 1967β, σελ.13- 24. Πράγματι, στο σημείο αυτό παρατηρείται μια εντυπωσιακή σύγκλιση απόψεων του Austin με τους θετικιστές- ακόμα και με τον Ayer. ( Βλ. και Graham, 1977, σελ.146.). Η

που μοιάζει να αναζητείται είναι μία γλώσσα, η οποία θα λύσει αυτομάτως – ή δεν θα αφήσει καν να εγερθούν- τα φιλοσοφικά προβλήματα. Για τον Russell, τους λογικούς ατομιστές και τους λογικούς θετικιστές, το ζητούμενο ήταν η επινόηση μιας ιδεατής γλώσσας, που θα απέκλειε διφορούμενα και αμφισημίες, και θα ήταν βοηθός της επιστήμης στην προοδευτική πορεία της. Για τη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας, γλώσσα- πρότυπο είναι η καθημερινή γλώσσα. Αυτή θα πρέπει να αναλυθεί και βάσει αυτής θα πρέπει να ελεγχθεί κάθε φιλοσοφικό συμπέρασμα.

Η κοινή γλώσσα αντιμετωπίζεται ως το ελάχιστο κοινό έδαφος, το οποίο μπορεί να παράσχει ασφαλή ‘δεδομένα’ στη φιλοσοφία και να οδηγήσει τους φιλοσόφους στην πολυπόθητη ομοφωνία. Υπό αυτή την έννοια, η φιλοσοφία μοιάζει να πασχίζει να αποκτήσει μια ‘αντικειμενική’ μέθοδο τεκμηρίωσης, μια μέθοδο τεκμηρίωσης, δηλαδή, που φαίνεται να έχει ως πρότυπο τις μεθόδους των επιστημών.<sup>68</sup> Νομίζουμε ότι το ιδανικό αυτό βρίσκει την σαφέστερη έκφρασή του στη φιλοσοφία του Austin. Και ο Wittgenstein ισχυρίζεται ότι στηρίζει τις παρατηρήσεις του στην κοινή γλώσσα, στα δεδομένα που κανείς μπορεί να αντλήσει μέσα από την ανάλυση των γλωσσικών παιχνιδιών. Ο Austin, όμως, επιμένει πολύ περισσότερο στη συλλογή επιμέρους, καθημερινών δεδομένων και στην επιμέρους εξειδικευμένη ανάλυσή τους. Η αγωνία του να συνδέσει τη φιλοσοφία με τα επιμέρους δεδομένα της γλωσσικής μας χρήσης και να τα αναλύσει με όση περισσότερη συστηματικότητα μπορεί, απηχεί την αγωνία να δοθεί στη φιλοσοφία ένα ασφαλές κύρος παρόμοιο με αυτό των επιστημών.

Μια τέτοια αγωνία δεν αποτελεί απλή διατύπωση των θέσεων του κοινού νου. Απηχεί μεταφιλοσοφικές απόψεις και θεωρητικές απόπειρες να επαναπροσδιοριστεί ο ρόλος της φιλοσοφίας απέναντι στην όλο και μεγαλύτερη επέκταση της επιστήμης σε ζητήματα που παραδοσιακά θεωρούνταν φιλοσοφικά. Συνιστά, παράλληλα, μία προσπάθεια να ανακτήσει η φιλοσοφία την αυτονομία της και το κύρος της ως ιδιαίτερος κλάδος. Η αυτονομία αυτή, όμως, έρχεται με κόστος την παραδοχή ότι ένα μεγάλο κομμάτι του κόσμου μας, η εμπειρική πραγματικότητα, ο κόσμος των εμπειρικών φαινομένων δεν αποτελεί πεδίο μελέτης της φιλοσοφίας. Και, καθώς τα όρια του εννοιολογικού δεν είναι παγιωμένα, όλο και καινούργια τμήματα είναι δυνατόν να αυτονομούνται και να καθίστανται αντικείμενα επιστημονικής μελέτης.

---

παρατήρηση αυτή έχει οδηγήσει πολλούς μελετητές να ερμηνεύσουν τη στροφή της σύγχρονης φιλοσοφίας στη γλώσσα ως μια απόπειρα να καταστεί η φιλοσοφία πιο “επιστημονική” (ή να ταχθεί στην υπηρεσία της επιστήμης). Βλ. και Χρόνης, 2003.

### 3. Ο ιδιότυπος νατουραλισμός<sup>69</sup> της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας.

Στόχος των γλωσσικών αναλύσεων του Austin είναι να κατανοήσουμε τον τρόπο που σκεφτόμαστε και κατηγοριοποιούμε τον κόσμο, να μάθουμε, όπως γράφει, να «χρησιμοποιούμε την οξυμένη μας επίγνωση για τις λέξεις για να οξύνουμε την αντίληψη που έχουμε για τα φαινόμενα.»<sup>70</sup> Οι θεωρητικοί της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας συμφωνούν ότι η μελέτη της κοινής γλώσσας θα αποκαλύψει το νόημα των εννοιών μας. Μια τέτοια έρευνα τελικά εκλαμβάνεται ως μελέτη της κατανόησης των εννοιών εντός του ‘φυσικού’ τους περιβάλλοντος. Εδώ, η αναφορά στην ανθρώπινη ‘φύση’ ή στο ‘φυσικό’ περιβάλλον, δεν συνεπάγεται τάσεις αναγωγής σε «ωμά», μη εννοιακά, εμπειρικά δεδομένα.<sup>71</sup> Απηχεί, όμως, την ιδέα ότι *όλα είναι φυσικά*, και αποτελεί έτσι μία από τις σύγχρονες μορφές νατουραλισμού.<sup>72</sup> Μόνο που εδώ, ‘φυσικό’ περιβάλλον των ανθρώπων θεωρείται το σύνολο των ανθρώπινων πρακτικών, συνηθειών και δραστηριοτήτων, εντός του γενικότερου φυσικο-κοινωνικο-ιστορικού τους περιβάλλοντος: της μορφής ζωής τους. Αυτό είναι το όριο κάθε αναγωγής, ο σκληρός βράχος που οριοθετεί το πλαίσιο κάθε φιλοσοφικής συζήτησης. Παράλληλα συνιστά και τα αναπόδραστα όρια της ανθρώπινης κατανόησης του νοήματος των εννοιών.

Από τον Hume- και ίσως αργότερα και από τον Reid- κατάγεται η ιδέα ότι η ανθρώπινη φύση, νοούμενη ως μια προ-θεωρητική έννοια, θέτει περιορισμούς στην λογική, την κατανόηση, ακόμα και στα ερωτήματα που έχει νόημα να θέτουμε. Το τι θεωρείται φυσικό διαμεσολαβείται από τις ανθρώπινες πρακτικές ή πεποιθήσεις, έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί ιστορικά. Έτσι, ο άνθρωπος βρίσκεται αναπόδραστα δεσμευμένος σε ένα πλέγμα πεποιθήσεων που τίθενται πέραν κάθε δικαιολόγησης αλλά και αμφισβήτησης.<sup>73</sup> Είδαμε πως η ιδέα αυτή είναι κυρίαρχη τόσο στον

---

<sup>68</sup> Rorty, ο.π.

<sup>69</sup> Ο όρος ‘νατουραλισμός’ ή ‘φυσικοκρατία’ (naturalism) χρησιμοποιείται ευρέως σήμερα και όχι πάντα με την ίδια σημασία. Εδώ με τον όρο αυτό αναφερόμαστε στην γενική ιδέα ότι το υπόστρωμα της σκέψης μας είναι κάτι το φυσικό. Βλ. Strawson, 1995/ 2003 (ελληνική μετάφραση) και Lacey, A.R., 1995, σελ. 605- 606. Για μια ‘χαρτογράφηση’ των ειδών του νατουραλισμού, βλ. και Βιρβιδάκης, υπό δημοσίευση1, κεφάλαιο 3.

<sup>70</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182, οι υπογραμμίσεις δικές μου.

<sup>71</sup> Και, άρα, δεν έχει σχέση με τον αναγωγιστικό νατουραλισμό του Quine, (Βλ. Quine, 1969b και Kitcher, P, 1992).

<sup>72</sup> Βλ. Lacey, A.R., 1995, σελ. 605- 606.

<sup>73</sup> Hume, *Treatise of Human Nature* (Seldy- Bigge, ed.), σελ. 183-187.

Wittgenstein (π.χ. στο *Περί Βεβαιότητας*), όσο και στον Austin και το *Sense and Sensibilia*:

...ο απλός άνθρωπος θα θεωρούσε την αμφιβολία σε αυτή την περίπτωση όχι απλώς υπερβολική ή μη πρακτική αλλά ως καθαρή ανοησία.<sup>74</sup>

Η συζήτηση περί πλάνης βγάζει νόημα μόνο σε ένα πλαίσιο μη-εξαπάτησης.<sup>75</sup>

Αυτό σημαίνει ότι τα ερωτήματα που κάνουμε κι οι αμφιβολίες μας εξαρτώνται από το γεγονός ότι ορισμένες προτάσεις εξαιρούνται από την αμφιβολία...<sup>76</sup>

Θα ήθελα να κατανοήσω αυτή τη σιγουριά όχι σαν κάτι σχετικό με τη βιασύνη ή την επιπολαιότητα, αλλ' ως μια *μορφή ζωής*...<sup>77</sup>

...σαν κάτι που βρίσκεται πέρα απ' ότι είναι δικαιολογημένο ή αδικαιολόγητο· ούτως ειπείν σαν *κάτι ζώδες*.<sup>78</sup>

Τα αποσπάσματα αυτά τονίζουν ότι υπάρχει ένα στρώμα βεβαιιοτήτων, μια αρχική προ-ορθολογική δέσμευση σε μια κοσμοεικόνα, και ότι μόνο εντός του πλαισίου αυτού έχει νόημα να μιλάμε για γνώση ή για αμφιβολία. Η περίφημη βιτγκενσταϊνική εικόνα της όχθης του ποταμού<sup>79</sup> συμβολίζει τα όρια της γραμματικής, αυτού που τίθεται πέραν πάσης αμφισβητήσεως. Φράσεις όπως 'ο απλός άνθρωπος', ή 'μορφή ζωής' συνδέουν το υπόστρωμα αυτό των βεβαιιοτήτων μας με το γενικότερο προ-θεωρητικό κοσμοείδωλο, στο οποίο μας δεσμεύει η γραμματική. Η φράση 'κάτι το ζώδες' απηχεί την εικόνα της φύσης που δίνει ο Hume ως κάποιου πρωταρχικού στοιχείου, του προ-λογικού, αυτού που αναπόδραστα περιορίζει τις πιθανές κινήσεις του ορθού λόγου.<sup>80</sup> Η 'φύση' νοείται ως μια κανονιστική έννοια, καθώς ενέχει το στοιχείο των κανονιστικών πρακτικών και συνηθειών της κοινότητας. Δεν αποτελεί το πεδίο του ντετερμινισμού, όπου τα πράγματα κατανοούνται απλώς μέσω των αιτιακών και μηχανιστικών περιγραφών, των περιγραφών, δηλαδή, που αναφέρουν πώς συνέβησαν. Στον Hume, η αναφορά στα όρια που θέτει η φύση στον λόγο αποτελεί το νατουραλιστικό στοιχείο της

<sup>74</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 10, η υπογράμμιση δική μου.

<sup>75</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 11.

<sup>76</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 341.

<sup>77</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 358, η υπογράμμιση δική μου.

<sup>78</sup> *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 359, η υπογράμμιση δική μου.

<sup>79</sup> Βλ. *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 94-99 και πιο πάνω, κεφ. II.A.3.4 και III.A.1.

<sup>80</sup> Strawson, (1995), εδώ θα παραπέμπουμε στην ελληνική μετάφραση του 2003, σελ.64-91.



φιλοσοφίας του που τον προστατεύει από τον απόλυτο σκεπτικισμό. Κατ' αυτόν, οι αναπόδραστες δεσμεύεις στις οποίες μας υποβάλλει η φύση είναι καθορισμένες: Αφενός, η ιδέα (ή προκατάληψη) ότι υπάρχουν φυσικά σώματα και, αφετέρου, η αποδοχή του επαγωγικού σχηματισμού πεποιθήσεων ως αξιόπιστη μέθοδος.<sup>81</sup>

Στο έργο του Wittgenstein, αλλά και του Austin, ξαναβρίσκουμε αυτή τη νατουραλιστική προκείμενη να θέτει τα όρια κάθε βεβαιότητας ή αμφιβολίας. Όμως, εδώ, δεν κατονομάζονται οι προδιαθέσεις που μας υποβάλλουν οι προτάσεις πλαισίου, όπως στον Hume. Επιπλέον, το 'φυσικό' αυτό πλαίσιο εκλαμβάνεται δυναμικά καθώς υπόκειται σε εξέλιξη και μεταβολή.<sup>82</sup> Τέλος, κατά τον Wittgenstein, πηγή αυτών των προδιαθέσεων είναι η συμμετοχή στην γενικότερη μορφή ζωής και τη γραμματική των ποικίλων γλωσσικών παιχνιδιών, συμπεριλαμβανομένης και μιας διαδικασίας εκμάθησης ή εκπαίδευσης σε αυτά.<sup>83</sup> Αυτό είναι το 'φυσικό' υπόστρωμα της σκέψης μας.

Παρομοίως, ο Austin θεωρεί ότι η ποικιλία των χρήσεων και των πρακτικών, έτσι όπως εκδηλώνονται και μέσα στην κοινή γλώσσα και συγκροτούν το πλαίσιο των αναπόδραστων προ-θεωρητικών διαισθήσεων.<sup>84</sup> Η θέση αυτή απηχείται σε όλο το *Sense & Sensibilia*: Κάθε φορά που μια φιλοσοφική απορία περιγράφεται ως ανόητη είναι επειδή αντιπαραβάλλεται και συγκρούεται με τις (προ-θεωρητικές) εννοιολογικές διαισθήσεις του απλού ανθρώπου, τους φυσικούς και αναπόδραστους τρόπους κατανόησής τους, έτσι όπως αυτοί εκφράζονται από την κοινή γλώσσα:

... αυτό που θα έλεγε ο απλός άνθρωπος είναι ότι ακούει τις φωνές των ανθρώπων, ή ότι είδε μια φωτιά ή ένα ποτάμι...<sup>85</sup>

Αν πω 'ο μετρητής βενζίνης μας καμιά φορά μας εξαπατά', θα γίνω κατανοητός... Αλλά φαντάσου να πω 'Η κρυστάλλινη σφαίρα μας καμιά φορά μας εξαπατά': αυτό είναι σπαζοκεφαλιά, γιατί εδώ δεν έχουμε την παραμικρή ιδέα για το τι θα συνιστούσε την κανονική περίπτωση...<sup>86</sup>

<sup>81</sup> Hume, *Treatise of Human Nature* (Seldy- Bigge, ed.), σελ.183-187. Βλ. και Strawson, ο.π..

<sup>82</sup> Βλ. και πιο πάνω, κεφ. II.A.3.4 και III.A.1.

<sup>83</sup> Βλ. Strawson, ο.π..

<sup>84</sup> *Philosophical Papers*, "A Plea for Excuses", σελ. 181-182.

<sup>85</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 8.

<sup>86</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 12.

Ο απλός άνθρωπος ποτέ δεν θα έλεγε ότι 'εξαπατάται από τις αισθήσεις του' σε κανονικές περιστάσεις, όπως κοιτάζοντας μια εικόνα στον καθρέφτη ή βλέποντας ένα όνειρο.<sup>87</sup>

Αν κάποιος παρατηρήσει... «Στην πραγματικότητα, ζω στην Οξφόρδη», ο συνομιλητής του μπορεί, αν θέλει, να επιβεβαιώσει την εκφορά· αλλά ο ίδιος ο ομιλητής...δεν χρειάζεται να το κάνει... Στην πραγματικότητα, ό,τι κι αν κάνει δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επιβεβαίωση.<sup>88</sup>

Ο Austin δεν επεξεργάζεται την ιδέα του πλαισίου τόσο ρητά όσο ο Wittgenstein στο *Περί Βεβαιότητας*.<sup>89</sup> Όμως, στα παραπάνω αποσπάσματα, ο 'απλός άνθρωπος' είναι ο φορέας των προ-θεωρητικών, αυτόματων και αυτονόητων λογικών- εννοιολογικών βεβαιοτήτων και διαισθήσεων, των 'φυσικών' μας, δηλαδή, τρόπων σκέψης και πρακτικών. Αντιπαρατίθεται προς τον φιλόσοφο για να μας δείξει τα εννοιολογικά όρια που η φιλοσοφική απορία δεν μπορεί να ξεπερνά. Όλη η γραμμή επιχειρηματολογίας του Austin στο έργο αυτό συνίσταται σε μια αντιπαράθεση των φιλοσοφικών θέσεων των θεωρητικών των αισθητηριακών δεδομένων με τις προ-θεωρητικές, 'φυσικές' προδιαθέσεις του κοινού νου.<sup>90</sup> Σκοπός του Austin εδώ είναι να δείξει ότι οι φιλοσοφικές απορίες είναι ανόητες όταν παραβιάζουν τα όρια της γραμματικής της κοινής μας γλώσσας και των προ-θεωρητικών μας αναπόδραστον κανόνων σκέψης. Κατά τον φιλόσοφο η γραμματική είναι το όριο ακόμα και της φαντασίας: «Η κοινή γλώσσα είναι οι παρωπίδες της ήδη περιορισμένης φαντασίας μας».<sup>91</sup> Οτιδήποτε το νοητό αναγκαστικά εκφράζεται βάσει της λογικής της κοινής γλώσσας.

Αν ο Austin μελετά την κοινή γλώσσα και τις καθημερινές εκφορές μας, είναι ακριβώς επειδή πιστεύει ότι αυτή η έρευνα θα τον οδηγήσει στην κατανόηση του νοήματος και, κατ' επέκταση του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα, σκέφτονται ή πράττουν. Ο στόχος αυτός απηχεί λίγη από την αισιοδοξία του Hume ότι η φιλοσοφία θα καταφέρει να απαντήσει το θεμελιώδες ερώτημα σχετικά με το πώς οι άνθρωποι μπορούν να έχουν αντίληψη του κόσμου, του εαυτού τους και μάλιστα να μπορούν να σκέφτονται και να μιλούν γι' αυτόν με

<sup>87</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 12.

<sup>88</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 117-118.

<sup>89</sup> Βλ. *Περί Βεβαιότητας*, παρ. 83, 105, 136, 151, 162, 211, 253, 342, 359, 415 και παρ. 94-99. Επίσης, βλ. πιο πάνω, κεφ. II.A.3.4 και III.A.1

<sup>90</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. II.A.

όρους ηθικούς, αισθητικούς, πολιτικούς ή επιστημονικούς.<sup>92</sup> Και μάλιστα, η μέθοδός του υπονοεί ότι η απάντηση θα δοθεί, όπως και στον Hume,<sup>93</sup> μέσω της παρατήρησης του τρόπου λειτουργίας του κοινού νου και της συναγωγής συμπερασμάτων βασισμένων σε αυτή την παρατήρηση.

Σε αυτή την εκδοχή του σύγχρονου νατουραλισμού, βασική είναι η πεποίθηση πως η ορθή φιλοσοφική μέθοδος συνίσταται στην περιγραφή των πραγμάτων έτσι όπως αυτά απαντώνται στην καθημερινότητά μας.<sup>94</sup> Η ιδέα αυτή είναι κυρίαρχη όπως είδαμε τόσο στον Austin όσο και στον Wittgenstein: Η φιλοσοφία δεν πρέπει να κατασκευάζει θεωρίες, πρέπει απλώς να περιγράφει τα πράγματα ως έχουν.

Ειδικά ο Austin επιμένει για 'έρευνα πεδίου' ('field work') στη φιλοσοφία.<sup>95</sup> Η μέθοδος του αξιώνει να ενσωματώσει ένα κομμάτι μιας καθαρά περιγραφικής τεχνικής, μιας «εργαστηριακής τεχνικής», όπως την αποκαλεί ο Urmson<sup>96</sup>, που μιμείται εν μέρει εμπειρικές τεχνικές και μεθόδους. Τα κείμενά του μαρτυρούν ότι ένα καθαρά περιγραφικό μοντέλο έρευνας αποτελεί το πρότυπο και για τη φιλοσοφία. Ο Austin μοιάζει να ασπάζεται, εν μέρει, ένα χιουμιανό μοντέλο και σε ό,τι αφορά τη φιλοσοφική μεθοδολογία.

Η άποψη ότι η φιλοσοφία θα πρέπει να είναι μια καθαρά περιγραφική δραστηριότητα είναι κοινός τόπος όλων των φιλοσόφων της κοινής γλώσσας. Τόσο ο Wittgenstein, όσο και ο Strawson, επιμένουν ότι περιγράφουν την γλώσσα και τις έννοιές μας. Στο έργο του Austin, όμως, βρίσκουμε πολύ μεγαλύτερη επιμονή στην συλλογή πραγματικών δεδομένων από την καθημερινή χρήση της γλώσσας απ' ότι σε κάθε άλλο φιλόσοφο. Η βασική ιδέα, πάντως, παραμένει ότι η παρατήρηση και η περιγραφή θα μας οδηγήσει να κατανοήσουμε το νόημα, την άρρητη λογική της γλώσσας και, μέσω αυτού, τις έννοιες που ο άνθρωπος χρησιμοποιεί για να περιγράφει και να δρα εντός του κόσμου. Εδώ, το ερώτημα του Hume σχετικά με το πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους και τον κόσμο θεωρείται ότι θα απαντηθεί από την εννοιολογική έρευνα και την ανάλυση της γλώσσας μέσω της συλλογής και της διερεύνησης παραδειγμάτων και επιμέρους περιπτώσεων. Βρισκόμαστε, εξάλλου, σε ό,τι αφορά τον Austin και τη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας, στον αστερισμό της μετα- καντιανής φιλοσοφικής παράδοσης, όπου το

---

<sup>91</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ.68.

<sup>92</sup> Stroud, 1981, σελ. 222.

<sup>93</sup> Stroud, ο.π..

<sup>94</sup> Lacey, A.R., 1995, σελ. 605- 606.

<sup>95</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 183 και εξής.

εμπειρικό διακρίνεται λογικά από το εννοιολογικό και η επιστήμη από τη φιλοσοφία. Αυτό που ζητείται να κατανοηθεί, μέσω των περιγραφών της κοινής γλώσσας, είναι το νόημά της.

### 3.1. Η ‘φυσική μας ιστορία’.

Στο έργο των Wittgenstein και Austin η κατανόηση του νοήματος παρουσιάζεται ως κάτι το φυσικό και αυτονόητο. Δεν χρειάζονται διαμεσολαβητικά βήματα (όπως η ενδοσκόπηση, η αναπαράσταση, η συμμόρφωση με αφηρημένους πλατωνικούς κανόνες ή η ευθυγράμμιση με τη συμπεριφορά της κοινότητας) για την απόδοση νοήματος.<sup>97</sup> Το νόημα φανερώνεται μέσα από τη χρήση. Η κατανόηση και χρήση των εννοιών μας θεωρείται μια φυσική δραστηριότητα εντός της μορφής ζωής μας. Έτσι, το παιδί, κατά τον Wittgenstein, μαθαίνει να χρησιμοποιεί τις εκφράσεις της γλώσσας ως κάτι φυσικό, μέσω της μάθησης και της εκπαίδευσης. Κανένα μυστήριο δεν κρύβεται πίσω από την απόδοση νοήματος. Κάθε άνθρωπος που μετέχει στη μορφή ζωής μαθαίνει απολύτως φυσικά να αντικαθιστά προγλωσσικές συμπεριφορές με γλωσσικές εκφορές<sup>98</sup> ή να ακολουθεί κανόνες.<sup>99</sup> Παρομοίως, για τον Austin, οι προ-θεωρητικές, αυτόματες διαισθήσεις μας, κληροδοτούνται από γενιά σε γενιά μέσω της γλώσσας, και υπαγορεύουν τη σωστή χρήση μιας φράσης.<sup>100</sup> Μπορούμε, επομένως, να αρκεστούμε, όπως παρατηρεί ο Strawson, στο «κυρίαρχο φυσικό γεγονός ότι πράγματι σχηματίζουμε γλωσσικές κοινότητες», με κοινές πρακτικές, ότι έχουμε μια «φυσική τάση» να αναπτύξουμε διαθέσεις που μας καθιστούν κατάλληλους για την περιγραφή: «μέλη μιας κοινότητας που συμφωνούν σε μια κοινή γλωσσική πρακτική».<sup>101</sup>

Ο ομιλητής μιας γλώσσας, επομένως, ο οποίος έχει μάθει το νόημα μιας φράσης, γνωρίζει την ορθή εφαρμογή της ως κάτι το αυτονόητο. Η κοινή γλώσσα αποτελεί σημαντικό κομμάτι του φυσικού και αναπόδραστου περιβάλλοντος του ανθρώπου. Με αυτή την έννοια, τα διάφορα γλωσσικά παιχνίδια αποτελούν κομμάτι της ‘φυσικής ιστορίας των ανθρώπων’. Με τα λόγια του Wittgenstein:

---

<sup>96</sup> Urmson, 1967, σελ. 232.

<sup>97</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. I.Γ., II.B.3.2, III.A.1 και *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 1-38, 138-242, 243-275 και *passim*.

<sup>98</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 244.

<sup>99</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ.213-219.

<sup>100</sup> *Philosophical Papers*, “A Plea for Excuses”, σελ. 181-182.

<sup>101</sup> Strawson, 2003, σελ. 175.

Το να προστάζουμε, το να ρωτάμε, το να αφηγοούμαστε, το να φλυαρούμε ανήκουν στη φυσική μας ιστορία τόσο όσο το να περπατούμε, να τρώμε, να πίνουμε, να παίζουμε.<sup>102</sup>

Η ανάλυση της γλώσσας είναι μια νατουραλιστική έρευνα, από τη στιγμή που μελετά τη φυσική μας ιστορία. Φιλοσοφικά μιλώντας, κατά τον Wittgenstein, δεν υπάρχει τίποτα πίσω από τη χρήση της γλώσσας, που να χρειάζεται περαιτέρω εξηγήσεις. Έτσι:

Εκείνο που εμείς δίνουμε είναι, στην πραγματικότητα, παρατηρήσεις σχετικές με τη φυσική ιστορία των ανθρώπων· όχι όμως αξιοπερίεργα, αλλά μόνο διαπιστώσεις που γι' αυτές κανείς δεν αμφέβαλε ποτέ, και που μένουν απαρατήρητες μόνο γιατί βρίσκονται συνέχεια μπροστά στα μάτια μας.<sup>103</sup>

Η γλώσσα ανήκει στη φυσική ιστορία των ανθρώπων και το έργο της φιλοσοφίας είναι να περιγράφει και να υπενθυμίζει τις χρήσεις της. Η έννοια της 'φυσικής ιστορίας', εδώ, έχει κανονιστικό νόημα. Αναφέρεται στις κανονιστικές πρακτικές και συνήθειες της κοινότητας έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί ιστορικά. Η κοινή γλώσσα, εξάλλου, αποτελεί τον χώρο όπου εδράζεται το νόημα. Η περιγραφή της θα μας θυμίσει κάτι το απολύτως φυσικό, το ήδη γνωστό. Μόνο που η επιφανειακή γραμματική πολλές φορές το κρύβει και δημιουργεί συγχύσεις. Έτσι κάτι το τόσο φυσικό και αυτονόητο περνά συχνά απαρατήρητο.

Και ο Austin μιλά για την γλώσσα με όρους φυσικής εξέλιξης. Εδώ δεν έχουμε ρητή αναφορά στη 'φυσική μας ιστορία'. Όμως η ιδέα απηχείται στο επιχείρημα σύμφωνα με το οποίο η κοινή γλώσσα, κατά τον Austin, αντλεί τη φιλοσοφική σημασία της. Έχουμε ξαναδεί την επιχειρηματολογία με την οποία ο Austin στηρίζει την αυθεντία της κοινής γλώσσας.<sup>104</sup> Ας θυμηθούμε τις διατυπώσεις του:

...το κοινό μας απόθεμα λέξεων ενσωματώνει όλες τις διακρίσεις που αξίζουν να διαγραφούν..., αφού έχουν επιβιώσει μετά τη μακρά δοκιμασία της επιβίωσης του πιο κατάλληλου....<sup>105</sup>

<sup>102</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ 25.

<sup>103</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ 415.

<sup>104</sup> Βλ. πιο πάνω, σελ. 44.

<sup>105</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182, η υπογράμμιση δική μου. Στο πρωτότυπο: "... they have stood up the long test of the survival of the fittest..".

Αυτές οι έννοιες θα έχουν *εξελιχθεί* για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα: δηλαδή, θα έχουν αντιμετωπίσει τη δοκιμασία της πρακτικής χρήσης σε πολλές δύσκολες καταστάσεις πιο επιτυχημένα από τους *εξαφανισμένους ανταγωνιστές τους*.<sup>106</sup>

Δεν είναι τυχαίοι οι όροι που επιλέγει ο Austin για να περιγράψει και να δικαιολογήσει την προτεραιότητα της κοινής γλώσσας. Φράσεις όπως ‘εξέλιξη’, ‘επιβίωση του καταλληλότερου’ μας θυμίζουν το δαρβινικό επιχείρημα για την εξέλιξη των ειδών: Ο ανταγωνισμός των βιολογικών ειδών για επιβίωση μεταφέρεται εδώ στο πεδίο των εννοιών και των διακρίσεων της κοινής γλώσσας. Το γεγονός ότι οι έννοιες και οι λογικές διακρίσεις της κοινής γλώσσας έχουν επιβιώσει ανά τους αιώνες ικανοποιώντας τις πρακτικές ανάγκες των ανθρώπων τις καθιστά πολύτιμες για τη κατανόηση και την περιγραφή του κόσμου. Η κοινή γλώσσα ενσωματώνει στις έννοιες και τις διακρίσεις της, όλη τη συσσωρευμένη λογική ‘σοφία’ των προηγούμενων γενεών. Η προσέγγιση του Austin βασίζεται σε ένα οιονεί δαρβινιστικό επιχείρημα.<sup>107</sup>

Σε μια ανάλογη ιδέα θα βασιστεί λίγο αργότερα η ‘εξελικτική γνωσιολογία’: Εφόσον οι άνθρωποι θεωρούνται οι πλέον εξελιγμένοι οργανισμοί, θα πρέπει να είναι εξοπλισμένοι με το καλύτερο σύστημα αναπαράστασης και κατανόησης του κόσμου. Το γνωστικό μας σύστημα δεν μπορεί παρά να λειτουργεί αποτελεσματικά καθότι, αν ο γνωστικός μας εξοπλισμός δεν ήταν επαρκής, οι πρόγονοί μας δεν θα είχαν επιβιώσει μέσα από τη διαδικασία της φυσικής επιλογής. Επεκτείνοντας το σκεπτικό αυτό, οι οπαδοί της εξελικτικής γνωσιολογίας, με πρώτο εκπρόσωπο τον Karl Popper, θεωρούν ότι και οι έννοιες και οι θεωρίες εξελίσσονται μέσα στο ίδιο πλαίσιο ανταγωνισμού για την επικράτηση του καταλληλότερου και επαρκέστερου.<sup>108</sup> Στη σύγχρονη φιλοσοφία, νατουραλιστικές προσεγγίσεις των επιστημολογικών και γνωσιοθεωρητικών προβλημάτων συνήθως στηρίζονται σε κάποιου είδους δαρβινική αντίληψη της γνωσιακής μας ικανότητας.<sup>109</sup>

Πάντως, το δαρβινικό επιχείρημα δεν είναι πολύ ισχυρό, όταν χρησιμοποιείται για να εγγυηθεί την αξιοπιστία της γνώσης μας. Ο σκεπτικιστής μπορεί να ισχυριστεί

<sup>106</sup> *Philosophical Papers*, «Three Ways of Spilling Ink», σελ. 274. Βλ. και σελ. 281-82.

<sup>107</sup> Graham, 1977, σελ. 36-37 και 46. Επίσης, στο Graham, 1981, σελ. 144- 145, ο Graham επαναδιατυπώνει τη θέση του αυτή, απαντώντας στον Furberg (Furberg, M., 1981, σελ. 465- 473) που αρνείται ότι τα επιχειρήματα του Austin μπορούν να ερμηνευτούν ως νεο-δαρβινιστικά.

<sup>108</sup> Βλ. Popper, K., 1972. Επίσης, για μια επαρκή παρουσίαση της εξελικτικής γνωσιολογίας, βλ.

Campbell, D.T., 1974, Ruse, M. 1986 και Munz, P., 1993.

<sup>109</sup> Βλ. Kitcher, 1992, σελ. 74-75 και Rosenberg, A., 1996, σελ. 22-27.

ότι ο ανθρώπινος εγκέφαλος, όπως έχει εξελιχθεί μέσα στους αιώνες, αρχικά αποτελείτο από δομές που είχαν επιλεγεί λόγω διαφορετικών ιδιοτήτων που συνέβαλαν στην επιβίωσή μας ως είδος, και όχι για να επιδιώκουν γνωστικούς ή επιστημονικούς σκοπούς. Είναι, επομένως, πιθανό να υπάρχουν σοβαροί φυλογενετικοί παράγοντες που να μας εμποδίζουν να αναπαραστήσουμε σωστά τη φύση. Το μόνο που εγγυάται μια τέτοια προσέγγιση είναι ότι ο εγκέφαλός μας είναι προικισμένος με ένα ελάχιστο (μίνιμουμ) δυνατοτήτων αναπαράστασης, ώστε να μπορούμε να προφυλαχθούμε από τον άμεσο κίνδυνο. Τίποτα, επομένως, δεν αποκλείει την υπόθεση ότι η εξέλιξη μπορεί να έχει λειτουργήσει κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι οργανισμοί που έχουν ωφεληθεί από τη φυσική επιλογή να είναι αυτοί που επιδιώκουν την ασφάλεια και μόνο. Η ασφάλειά μας ως είδος, όμως, δεν συνδέεται αναγκαστικά με την ικανότητα ορθής, ‘αντικειμενικής’ αναπαράστασης της εξωτερικής πραγματικότητας. Τίποτα δεν αποκλείει την υπόθεση ότι, αντιθέτως με όσα υποστηρίζουν πολλοί νατουραλιστές, οι επιβιώσαντες οργανισμοί έχουν αναπτύξει ανεπαρκή ή ανακριβή συστήματα αναπαράστασης του κόσμου.<sup>110</sup> Το γεγονός ότι, ως είδος, επιβιώσαμε, δεν εγγυάται πως ο λόγος που το καταφέραμε είναι επειδή αναπαριστούμε τον κόσμο όπως πράγματι είναι, ούτε ότι οι βασικές μας πεποιθήσεις είναι αληθείς.

Στον Austin, βέβαια, το επιχείρημα αυτό είναι προσαρμοσμένο στην κοινή γλώσσα. Αυτό που ενδιαφέρει τον φιλόσοφο είναι η κατανόηση του νοήματος των εννοιών που μας έχουν κληροδοτηθεί. Για άλλη μια φορά, εδώ, ο Austin μοιάζει να προλαβαίνει απόψεις που θα διατυπωθούν και θα διαδοθούν χρόνια αργότερα. Με ανάλογη αφετηρία ξεκινά και η προσέγγιση της Ruth G. Millikan, η οποία υποστηρίζει μια δαρβινιστική ανάγνωση της γλώσσας και, βάσει αυτής, εξηγεί την εξέλιξη των εννοιών μας.<sup>111</sup> Παρά τους διαφορετικούς στόχους του έργου της, και στη Millikan, βρίσκουμε ρητή την ιδέα της γλώσσας ως κάτι το απολύτως ‘φυσικό’, κάτι συνυφασμένο τόσο στενά με τη φύση του ανθρώπου, όσο το γεγονός ότι έχει δύο χέρια και δυο μάτια. Αυτή η ιδέα περί ‘φυσικότητας’ της κοινής γλώσσας υποβόσκει και στο έργο των Austin- Wittgenstein και είναι αυτή που της προσδίδει την νοηματική αυθεντία της.

Εδώ η δαρβινική ιδέα δεν χρησιμοποιείται για να εγυηθεί την αξιοπιστία των γνωσιακών μας ικανοτήτων, αλλά για να προσδώσει φιλοσοφική προτεραιότητα στις

---

<sup>110</sup> Kitcher, 1992, σελ. 91- 92.

<sup>111</sup> Βλ. Millikan, R.G., 1984.

‘φυσικές’ διακρίσεις και έννοιες της κοινής γλώσσας. Δεν είναι το γνωστικό μας σύστημα που έχει εξελιχθεί και εγγυάται, ως επιβιώσαν, την ορθότητα των αναπαραστάσεών μας, αλλά η γλώσσα, που, υπακούοντας και αυτή, κατά κάποιο τρόπο, στους νόμους της φυσικής επιλογής, κληροδοτεί στους παρόντες και μελλοντικούς ομιλητές της το νόημα των εννοιών της, συνυφασμένο με την εμπειρία των προγόνων. Το κοινό μας απόθεμα λέξεων ενσωματώνει τις έννοιες που έχουν αποδειχθεί επαρκείς, προκειμένου να κατανοήσουμε τον κόσμο γύρω μας.

Όμως, παρόλο που το επιχείρημα εδώ παίρνει διαφορετική μορφή, και η παραπάνω αντίρρηση μπορεί εξίσου να τροποποιηθεί για να αντιμετωπίσει αυτή την ‘γλωσσική’ εκδοχή δαρβινισμού. Έτσι, μπορεί να υποστηριχθεί ότι αυτό το κοσμοείδωλο που έχει επιβιώσει και μεταφέρεται, από γενιά σε γενιά, με τη γλώσσα, αποτελεί ένα ελάχιστο πλέγμα διαισθήσεων και προκαταλήψεων που αρκεί μόνο για να αντεπεξέλθουμε στις στοιχειώδεις ανάγκες μας ή για να έχουμε μια αναπαράσταση του κόσμου τέτοια, ώστε να μπορούμε απλώς να κινούμαστε ασφαλώς εντός του. Δεν αποτελεί εγγύηση ότι αυτή η κατανόηση που έχει ενσωματωθεί στην κοινή γλώσσα είναι επαρκής. Επομένως, δεν μπορεί με αυτό το επιχείρημα να διασφαλιστεί η λογική υπεροχή των διακρίσεων και περιγραφών της καθημερινής γλώσσας απέναντι σε οποιαδήποτε άλλη εναλλακτική περιγραφή. Αντιθέτως, τίποτα δεν αποκλείει την υπόθεση ότι η κοινή αντίληψη για τα πράγματα, αποτελεί την ελάχιστη προ-θεωρητική δέσμευση που ένα ον πρέπει να υιοθετεί προκειμένου να εξυπηρετεί τις στοιχειώδεις ανάγκες του. Σε μια τέτοια περίπτωση, ορισμένοι φιλόσοφοι έχουν απόλυτο δίκιο να υποστηρίζουν ότι οι προθεωρητικές διαισθήσεις του κοινού νου χρειάζονται αναμόρφωση, προκειμένου να φτάσουν σε μια καλύτερη κατανόηση των πραγμάτων.

Μια διέξοδος μπορεί να αναζητηθεί στο γεγονός ότι ο Austin είναι ιδιαίτερος φειδωλός στον τρόπο που μιλάει όταν αναφέρεται στη σχέση γλώσσας και πραγματικότητας. Ο ισχυρισμός του είναι ότι η κοινή γλώσσα μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε την *πραγματικότητα όπως την αντιλαμβανόμαστε*.<sup>112</sup> Έτσι, οι έννοιες και οι λογικές διακρίσεις της κοινής γλώσσας θεωρούνται επαρκείς ως προς την ικανότητά τους να αναφέρονται στην πραγματικότητα όπως την βιώνουν καθημερινά οι άνθρωποι. Αυτή την ικανότητά τους είναι που εγγυάται ο έλεγχος της επιβίωσης. Αυτός είναι ένας μετριοπαθής ισχυρισμός: οι έννοιές μας έχουν

---

<sup>112</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. I.B.2.



προσαρμοστεί ώστε να εκφράζουν αυτό που αντιλαμβανόμαστε. Το γεγονός ότι επιβίωσαν τους μας βεβαιώνει για αυτό.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Austin δεν αρνείται την ύπαρξη μιας εξωγλωσσικής πραγματικότητας – ούτε και τη δυνατότητα της γλώσσας να αναφέρεται σε αυτήν. Το επιχείρημα του για τη λογική προτεραιότητα της κοινής γλώσσας έχει υποδηλώσει που αφήνουν ανοικτό ένα αίτημα κάποιου είδους αντιστοιχίας γλώσσας και εξωγλωσσικής πραγματικότητας.<sup>113</sup>

Ακόμα κι έτσι, πάντως, το επιχείρημα ότι οι όροι της γλώσσας λειτουργούν, και έχουν λειτουργήσει για καιρό τώρα, δεν συνεπάγεται αναγκαστικά ότι είναι οι καλύτεροι<sup>114</sup> που θα μπορούσαμε να έχουμε προκειμένου να την κατανοήσουμε. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των χρωμάτων: η λέξη ‘κόκκινο’ χρησιμοποιείται για να περιγράψει πληθώρα αποχρώσεων· η κοινή γλώσσα δεν μπορεί να μας εγγυηθεί ότι αυτό που δύο άνθρωποι ονομάζουν ‘κόκκινο’ αντιστοιχεί πράγματι στην ίδια αισθητηριακή ποιότητα και για τους δύο.<sup>115</sup>

Έτσι, είναι ζητούμενο το τι εννοεί ο Austin όταν ισχυρίζεται πως η κοινή γλώσσα καταφέρνει να περιγράψει ‘επαρκώς’ τον κόσμο όπως εμείς τον βιώνουμε. Το μόνο που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι κάποιες έννοιες έχουν επιβιώσει ανά τους αιώνες είναι ότι ήσαν αρκετά ευέλικτες ή γενικές ή, τέλος πάντων, λειτουργικές, ώστε να εξυπηρετήσουν τους ανθρώπους στη διάρκεια του χρόνου. Αυτό δεν συνεπάγεται ότι είναι λογικά ανώτερες. Η μόνη ασφαλής διαπίστωση είναι, απλώς, ότι εντός καθημερινού πλαισίου, μπορούμε να ‘τα βγάλουμε πέρα’ με ασάφεια, απροσδιοριστία και διαφορούμενα.

Ο Austin, όμως, είναι αρκετά προσεκτικός, ώστε να επισημαίνει κάθε φορά ότι η καθημερινή γλώσσα είναι επαρκής για τις πρακτικές ανάγκες και μόνο. Παραδέχεται, έτσι, ότι δεν μπορεί να ανταποκριθεί σε μη- καθημερινές απαιτήσεις.<sup>116</sup> Αν το επιχείρημά του είχε σκοπό να τεκμηριώσει μια μεταφυσικού τύπου αντιστοιχία των πεποιθήσεών μας με τα όσα συμβαίνουν στην πραγματικότητα, η επίκληση της

<sup>113</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. I.B.2 και II.B.2.2.5, 2.2.6, 3.2.. Εξάλλου ο Austin υποστηρίζει ότι μπορούμε να μιλάμε για την αλήθεια ως μια κοινού νου αντιστοιχία γλώσσας- κόσμου. Βλέπε την υποστήριξη μιας θεωρίας αντιστοιχίας στα *Philosophical Papers*, “Truth” και “Unfair to Facts”.

<sup>114</sup> Υπενθυμίζουμε ότι ο Austin ισχυρίζεται πως η επιβίωση των όρων αυτών αποδεικνύει ότι είναι καλύτεροι από οποιουδήποτε τεχνητούς θα μπορούσε κανείς να εφεύρει «από την πολυθρόνα του». (*Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182.)

<sup>115</sup> Με οδηγό την γλώσσα δεν μπορούμε με ασφάλεια να συνάγουμε ότι όλοι αναφερόμαστε στο ίδιο ακριβώς χρώμα. Χαρακτηριστικό εδώ είναι και ‘το επιχείρημα του αντεστραμμένου φάσματος’. Βλ. ενδεικτικά, Poundstone, W., 1988, σελ. 50-51.

<sup>116</sup> Όπως λέει ο Austin, η κοινή γλώσσα είναι μόνο «η πρώτη λέξη»: *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ. 69 και «A Plea for Excuses», σελ. 185.

φυσικής εξέλιξης της γλώσσας θα ήταν αβάσιμη. Αυτό που απασχολεί τον Austin, όμως, είναι να αναφερθεί στο νόημα ως κάτι το φυσικό και κληροδοτημένο από τη φυσική μας ιστορία. Και ο φυσικός χώρος για την αναζήτηση του νοήματος είναι οι καθημερινές μας εκφορές.

Ο ισχυρισμός του Austin είναι ελάχιστος και φιλοδοξεί να πει απλώς ότι οι λογικές διακρίσεις που έχουν επιβιώσει, επιβίωσαν επειδή ακόμα καταφέρνουν να λειτουργούν και να μας εξυπηρετούν σε καθημερινά περιβάλλοντα. Το μόνο που προϋποθέτουμε, υπογραμμίζει, «είναι μια ταυτολογία ότι, τελικά, οι μορφές του λόγου που επιβιώνουν θα είναι οι καταλληλότερες (οι πιο ικανές) μορφές λόγου».<sup>117</sup> Η επίκληση της φυσικής επιλογής δικαιολογείται από το γεγονός ότι έτσι επιχειρείται να τεκμηριωθεί η λογική προτεραιότητα του καθημερινού μας λεξιλογίου έναντι οποιουδήποτε αναμορφωμένου, τεχνητού φιλοσοφικού. Η φυσικότητα και μακροζωία των κοινών εννοιών και των διακρίσεων στις οποίες αναφέρονται θεωρείται το βασικό τους επιχείρημα απέναντι στη φιλοσοφική αναμόρφωση της λογικής τους.

Η κοινή γλώσσα θεωρείται λογικά επαρκής και δεν χρειάζεται αναμόρφωση από τη φιλοσοφία. Μπορεί να εγγυηθεί την κατανόηση του κόσμου γύρω της, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά τις πρακτικές ανάγκες των ανθρώπων. *Για τα υπόλοιπα έχουμε την επιστήμη.* Επιμέρους προβλήματα, όπως αυτό που αναφέραμε σχετικά με την αντίληψη των χρωμάτων, θα λυθούν από τους επιστήμονες.<sup>118</sup> Η γλωσσαναλυτική μέθοδος, που έρχεται να υποκαταστήσει την παλαιότερη φιλοσοφία, μαζί με την επιστήμη αρκούν για μια πλήρη κατανόηση του κόσμου γύρω μας. Η επιστήμη αναλαμβάνει να εξηγήσει τον εμπειρικό κόσμο. Η φιλοσοφία να περιγράψει την γραμματική της κοινής γλώσσας, που αποτελεί το φυσικό χώρο των καθημερινών εννοιών μας, του νοήματος. Η απόδοση νοήματος είναι μια φυσική δραστηριότητα που δεν επιτρέπεται να αλλοιωθεί από τη φιλοσοφία. Μπορεί μόνο να περιγραφεί. Εξάλλου, και η επιστήμη, από εννοιολογική άποψη αποτελεί προέκταση του καθημερινού εννοιακού πλαισίου.

### 3.2. Ο υπόρρητος συντηρητισμός της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας.

Η επιμονή ότι αποστολή της φιλοσοφίας είναι η περιγραφή της κοινής γλώσσας ερμηνεύεται συχνά ως παραίνεση ότι η κοινή γλώσσα πρέπει να μείνει ως

<sup>117</sup> *Philosophical Papers*, «Three Ways of Spilling Ink», σελ.281.

<sup>118</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 4.

έχει. Θεωρείται, μάλιστα, ότι υπάρχει ένταση ανάμεσα στις θέσεις των φιλοσόφων περί φυσικής εξέλιξης της γλώσσας και στην επιμονή ότι η φιλοσοφία πρέπει να 'αφήνει τα πάντα ως έχουν'.<sup>119</sup>

Ο Keith Graham, συγκεκριμένα, παρατηρεί πως, με το επιχείρημα ότι οι διακρίσεις της καθημερινής γλώσσας δεν θα είχαν διασωθεί αν δεν άξιζαν, ο Austin επιδιώκει να αποτρέψει κάθε αλλαγή που θα είχε ως στόχο την αναθεώρηση της κοινής γλώσσας. Αν και δεν εκφράζεται ρητά, διάχυτη στα γραπτά του Austin, υποστηρίζει, είναι η αντίδραση σε κάθε είδους αλλαγή που μπορεί να ταράξει το καθημερινό κοσμοείδωλό μας. Ο Austin δεν παραγνωρίζει, βεβαίως, τη σημασία των επιστημονικών επιτευγμάτων. Σε ό,τι αφορά τη φιλοσοφία, όμως, λέει ο Graham, αρνείται κάθε επιχείρημα που μπορεί να συμβάλλει στην αναμόρφωση της γλώσσας. Εφόσον η μακροζωία θεωρείται το βασικό επιχείρημα διασφάλισης του λογικού σθένους μιας έννοιας ή ενός τρόπου χρήσης του λεξιλογίου, κάθε νέα προσέγγιση της λογικής της έννοιας αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό και επιφυλακτικότητα.<sup>120</sup> Έτσι, όμως, ο Austin υποπίπτει σε μια εντελώς συντηρητική θεώρηση του έργου της φιλοσοφίας: αρνείται, κατά τον Graham, κάθε εξέλιξη της γλωσσικής μας πρακτικής. Βασικό μέλημά του γίνεται πώς θα διατηρήσουμε, κατά το δυνατόν απaráλλακτο, το σώμα των διακρίσεων της καθημερινής γλώσσας.

Ο συντηρητισμός αυτός, επιμένει ο Graham, αυτοϋπονομεύεται, καθώς δεν είναι δυνατόν να συνδυασθούν οι δαρβινιστικές προκείμενες της επιχειρηματολογίας του Austin, με τη συντηρητική του πρακτική.<sup>121</sup> Το επιχείρημα ότι η καθημερινή γλώσσα έχει επιβιώσει στις δοκιμασίες του χρόνου και άρα πρέπει να διατηρηθεί ως έχει, είναι αυτοαναιρούμενο. Κι αυτό διότι, αν τελικά παραδεχτούμε ότι και η γλώσσα υπόκειται στους νόμους της φυσικής επιλογής, και, άρα, ότι το παρόν γλωσσικό μας σύστημα έχει εξελιχθεί και βρίσκεται σε ανώτερο επίπεδο από το παρελθόν, θα πρέπει να αποδεχθούμε, επίσης, ότι η εξέλιξη θα συνεχιστεί και θα μας δώσει, στο μέλλον, ένα ακόμα καλύτερο γλωσσικό και εννοιολογικό σύστημα. Από τη μία, και σύμφωνα με τις δαρβινιστικές προκείμενες του Austin, η εξέλιξη έχει καθοριστικό αντίκτυπο στη γλώσσα και είναι αυτή που εγγυάται την ανωτερότητά της έναντι κάθε τεχνητού ή τεχνικού (φιλοσοφικού) γλωσσικού συστήματος. Από την άλλη, όμως, και σύμφωνα με τον συντηρητισμό που διαφαίνεται κατά την εφαρμογή

<sup>119</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 123.

<sup>120</sup> Graham, 1977, σελ. 37- 38.

<sup>121</sup> Graham, 1977, σελ. 46- 47.

της μεθόδου του, ο Austin φαίνεται διατεθειμένος να σταματήσει αυτή την εξέλιξη, προκειμένου να προφυλάξει την κοινή γλώσσα από τυχόν φιλοσοφικές ανησυχίες. Ο υπόρρητος συντηρητισμός του Austin, έτσι, θεωρείται ότι έρχεται σε αντίφαση με την αντίληψη περί της (φυσικής) εξέλιξης της γλώσσας.

Όμως, ο Austin πουθενά δεν υπαινίσσεται ότι η εξέλιξη της γλώσσας έχει σταματήσει ή ότι θα πρέπει να σταματήσει. Αντιθέτως, δεν παραβλέπει το γεγονός ότι και οι χρήσεις των φράσεων της γλώσσας αλλάζουν:

Ένας νέος ιδιωματισμός μπορεί σε εξαιρετικές περιστάσεις να είναι απαραίτητος...δεν αρκεί, αφού ανακαλύψουμε όλα τα γεγονότα σχετικά με την 'καθημερινή χρήση', να αναπαυτούμε σε αυτά... Πολλά μπορούν να συμβούν, και όντως συμβαίνουν, για τα οποία χρειάζεται νέα, καλύτερη γλώσσα για να τα περιγράψει...<sup>122</sup>

Η προτροπή του, λοιπόν, δεν είναι να σταματήσουμε την εξέλιξη της γλώσσας, αλλά να αναλύουμε τις χρήσεις της, έτσι όπως έχουν διαμορφωθεί ανά πάσα στιγμή. Είναι η τρέχουσα ορθή χρήση που αφορά την ανάλυση του Austin, διότι εκεί πιστεύει ότι κρύβεται το νόημα και οι (τρέχουσες) προ-θεωρητικές διαισθήσεις του κοινού νου γύρω από τους λογικούς κανόνες που διέπουν τη χρήση (και, άρα, και το νόημα). Ένας βιολόγος που πιστεύει στη θεωρία της εξέλιξης δέχεται ότι η εξέλιξη συνεχίζεται και στις μέρες μας, ενώ ταυτόχρονα πιστεύει και ότι οι επιβιώσαντες οργανισμοί ήταν και οι ανεκτικότεροι. Δεν υπάρχει τίποτα αντιφατικό ανάμεσα στις δύο αυτές πεποιθήσεις. Εξίσου και για τον Austin, το να υποστηρίξει ότι οι λογικές διακρίσεις που έχουν επιβιώσει έχουν αποδειχθεί καταλληλότερες, δεν σημαίνει ότι δεν δέχεται πως και νέες διακρίσεις μπορούν να αναδειχθούν ως κατάλληλες στο μέλλον.

Έτσι, ο Austin δεν αντιτίθεται στην εξέλιξη της γλώσσας, αρκεί αυτή να ακολουθεί τη φυσική οικονομία της γλώσσας. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, μέσα στην γλώσσα υπάρχουν διάφορες τεχνικές 'ευελιξίας', προκειμένου να αποτρέπεται η άσκοπη διεύρυνση του λεξιλογίου της. Έτσι, π.χ., μπορούμε να πούμε ότι κάτι μοιάζει με ροζ, αλλά δεν είναι ακριβώς ροζ, χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές

<sup>122</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ.69.

(είναι ροζέ, θυμίζει ροζ, κ.α.), χωρίς να χρειαστεί να εισαγάγουμε νέο όρο.<sup>123</sup> Όπως λέει ο Austin:

Εδώ η φυσική οικονομία της γλώσσας λειτουργεί: αν οι λέξεις, που είναι ήδη διαθέσιμες και χρησιμοποιούνται στις απλές περιστάσεις, επαρκούν, όταν συνδυαστούν, για να περιγράψουν μια μπερδεμένη κατάσταση, θα χρειαστούν ειδικοί λόγοι, ούτως ώστε μια ειδική νέα λέξη να εφευρεθεί για να καλύψει αυτή την επιπλοκή. Πάντως, όσο καλά εξοπλισμένη κι αν είναι η γλώσσα μας, ποτέ δεν μπορεί να είναι εντελώς προετοιμασμένη για όλες τις πιθανές περιστάσεις που μπορεί να προκύψουν και να χρειαστεί να περιγραφούν.<sup>124</sup>

Ο Austin, επομένως, δεν αποκλείει την πιθανότητα νέες ανάγκες να δημιουργήσουν νέους γλωσσικούς όρους. Οι ανάγκες αυτές, όμως, δεν πρέπει να εκβιάζονται- κάτι που συχνά, κατά τον ίδιο, συμβαίνει στα έργα των φιλοσόφων.<sup>125</sup> Η φιλοσοφία θα πρέπει να δείξει τον δέοντα σεβασμό στη φυσική εξέλιξη της γλώσσας. Όσο το καθημερινό γλωσσικό μας σύστημα αφήνεται να λειτουργεί ελεύθερα και για τους πρακτικούς σκοπούς της ζωής, στους οποίους φυσικά λειτουργεί, η γλώσσα μπορεί να αναπτύσσεται. Ο *γλωσσικός συντηρητισμός* του Austin αφορά μόνο την αντίθεσή του στις φιλοσοφικές παρεμβάσεις πάνω στη γλώσσα.

Νομίζουμε ότι εδώ ο Graham συγχέει τον 'τοπικό' *γλωσσικό συντηρητισμό* του Austin, που αφορά μόνο την επιφύλαξή του σε ό,τι αφορά την εισαγωγή φιλοσοφικών όρων στην κοινή γλώσσα, με τον *μεθοδολογικό συντηρητισμό* που απορρέει από μια φιλοσοφική πρακτική που θεωρεί ότι το έργο της αρχίζει και τελειώνει στην περιγραφή.

Η ιδέα ότι έργο της φιλοσοφίας είναι η περιγραφή είναι, πράγματι, κοινός τόπος για μια σειρά φιλοσόφων, όπως ο Wittgenstein, ο Austin και ο Strawson<sup>126</sup>. Η πρόθεσή τους, όμως, να 'περιγράψουν' απλώς τα γλωσσικά μας παίγνια, την καθημερινή μας γλώσσα ή το εννοιολογικό μας σύστημα μπορεί να αναγνωστεί ως φιλοσοφικός συντηρητισμός. Ο χαρακτηρισμός αυτός αποδίδεται πολύ ευκολότερα στον Wittgenstein και στον Austin απ' ό,τι στον Strawson, ο οποίος και θεωρία συστήνει και πολύ λιγότερο θεραπευτικός είναι. Για τους άλλους δύο φιλοσόφους,

<sup>123</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.74-75: εδώ ο Austin χρησιμοποιεί τη λέξη 'γουρούνι' αντί της λέξης 'ροζ', που χρησιμοποιήσαμε εμείς: «δεν είναι αληθινό γουρούνι», είναι «οιονεί-γουρούνι» («Quasi- pig»), κλπ.

<sup>124</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 195.

<sup>125</sup> *Philosophical Papers*, «The Meaning of a Word», σελ.69.

όμως, η περιγραφική τους πρόθεση σε συνδυασμό με τη θεραπευτική τους εμμονή εύκολα μπορεί να ερμηνευτεί ως *μεθοδολογικός φιλοσοφικός συντηρητισμός*: το έργο της φιλοσοφίας είναι να τα αφήσει όλα ως έχουν, να κάνει μερικές γραμματικές-εννοιολογικές αναλύσεις, όταν χρειάζεται κάτι διασάφηση, και να φροντίζει να μην ανακατεύεται στην φυσική εξέλιξη της γλώσσας.<sup>127</sup>

Νομίζουμε ότι ένας υπέρρητος φιλοσοφικός συντηρητισμός είναι οιονεί παρών σε κάθε νατουραλιστική φιλοσοφία που δηλώνει ως έργο της την περιγραφή. Ο φιλόσοφος αντιλαμβάνεται το έργο του ως απλή περιγραφή και ανάλυση οποιασδήποτε ανθρώπινης δραστηριότητας, ενώ συγχρόνως εγκαταλείπει κάθε απόπειρα εξήγησης ή ακόμα και αξιολόγησης. Έτσι, η επιστήμη ή η αστρολογία, από τη στιγμή που αποτελούν πεδία δράσης του ανθρώπου, δικαιούνται να αναλυθούν εξίσου ως 'φυσικά' γλωσσικά παιχνίδια. Ο Wittgenstein μπορεί να ερμηνευτεί ως ο πρωτοπόρος μιας τέτοιας θεώρησης της φιλοσοφίας.<sup>128</sup>

Υπάρχει, όμως, και μια πιο μετριοπαθής άποψη που δεν εγκαταλείπει κάθε απόπειρα δικαιολόγησης και αξιολόγησης, θεωρεί, όμως, ότι η αξιολόγηση κάθε περιγραφής ή θεωρίας δεν μπορεί παρά να εξαρτάται και από την ιστορία της ανθρώπινης σκέψης γενικότερα. Εδώ όλα (επιστημονικές θεωρίες, πεποιθήσεις, αντιλήψεις) έχουν άμεση σχέση με το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκφράζονται.<sup>129</sup> Δεν έχει νόημα, επομένως να εξετάζονται ως 'απόλυτες θέσεις' χωρίς ιστορικότητα και χωρίς αναφορά στο πλαίσιο μέσα στο οποίο προέκυψαν.

Ο Austin θα προσυπέγραφε, νομίζουμε, αυτή την άποψη. Η έμφαση που ο φιλόσοφος δίνει στο γλωσσικό πλαίσιο, υπό την έννοια των γενικότερων περιστάσεων εκφοράς, δεν έχει να κάνει μόνο με μεμονωμένες εκφορές, αλλά συνοψίζει την γενικότερη αντίληψή του για την ανθρώπινη σκέψη και αποτελεί, νομίζουμε, και τη βάση της προσήλωσής του στην κοινή γλώσσα και τον κοινό νου. Η καθημερινή γλώσσα, έτσι, μας δίνει το στίγμα της εποχής, της ιστορικότητας, της εξέλιξης του ανθρώπινου πνεύματος. Εντός της ενσωματώνονται όλα τα παραπάνω. Η 'περιγραφή' και ανάλυσή της, επομένως, θα είναι εμποτισμένη από όλα αυτά. Εκείνο που ο Austin με σθένος αρνείται μέσω της πρακτικής του είναι 'η θέα από το πουθενά'- η άποψη, δηλαδή, ότι μπορούμε να αρθούμε πάνω από την φυσική-

<sup>126</sup> Ο Strawson υποστηρίζει ότι κάνει 'περιγραφική μεταφυσική'. Βλ. Strawson, 1967, σελ. 312-330.

<sup>127</sup> Σύμφωνα με τους Crover, M. & Feigl, H., 1967, αντιθέτως, οι αναλύσεις των φιλοσόφων της κοινής γλώσσας, τελικά αναμορφώνουν την κοινή γλώσσα. Πρβλ. και Thomson, M., 1967.

<sup>128</sup> Lacey, A.R., 1995, σελ. 605.

ιστορική- κοινωνική- πολιτισμική- (κλπ) –πραγματικότητα σε μια απόλυτη θέαση των πραγμάτων. Από την άλλη, ο ίδιος κάνει κριτική στην κοινή γλώσσα για τις μυθολογίες και τις πλάνες που ενίοτε τροφοδοτεί η επιφανειακή γραμματική της. Η γλωσσαναλυτική μέθοδος αρνείται, από την μία, ότι μπορεί να υπάρξει απόλυτη θέαση των πραγμάτων, και, από την άλλη, ότι κάθε περιγραφή είναι εξίσου ορθή.

Παρομοίως μπορεί να ερμηνευτεί και ο Wittgenstein. Παρά τις ακραίες ρήσεις του (που συχνά αφήνουν περιθώρια ακραίας ερμηνείας του ως απόλυτου ησυχαστή, σχετικιστή και οπαδού μιας καθαρά συντηρητικής φιλοσοφίας), νομίζουμε ότι η παραπάνω μετριοπαθής ανάγνωση θα ταίριαζε καλύτερα και στο βιτγκενσταϊνικό έργο. Ο φιλόσοφος αυτός είναι ο πρώτος, εξάλλου, που τονίζει την έννοια του πλαισίου ως συγκροτητικού του νοήματος. Κατ' αυτόν, «Το να φανταζόμαστε μια γλώσσα σημαίνει να φανταζόμαστε μια μορφή ζωής.»<sup>130</sup> Η γλώσσα είναι αναπόσπαστο μέρος της μορφής ζωής μας,<sup>131</sup> συνιστά τα γυαλιά με τα οποία κοιτάζουμε τον κόσμο,<sup>132</sup> ταυτόχρονα, όμως, η συμμετοχή στο πλαίσιο των ποικίλων πρακτικών μας είναι απαραίτητη για την χρήση και κατανόηση των γλωσσικών παιχνιδιών.<sup>133</sup> Η γλώσσα είναι συνυφασμένη με το γενικότερο φυσικο- ιστορικο-κοινωνικό πλαίσιο. Οποιοσδήποτε παρατηρήσεις γίνονται για την χρήση της αναπόφευκτα εντάσσονται και αξιολογούνται μέσα στο πλαίσιο αυτό.

Νομίζουμε, επομένως, ότι ο συντηρητισμός της μεθόδου των Austin και Wittgenstein μετριάζεται από τη άποψη ότι δεν αρνούνται ούτε την εξέλιξη της γλώσσας, ούτε την νομιμότητα κάποιου είδους δικαιολόγησης ή αξιολόγησης των εννοιών μας, αρκεί κάθε αξιολόγηση να γίνεται στο πλαίσιο του 'φυσικού' περιβάλλοντος των εννοιών μας που είναι η μορφή ζωής, το γενικότερο σύνολο των ανθρώπινων συνηθειών και πρακτικών. Η αναμόρφωση της γλώσσας δεν είναι δυνατή, ακριβώς επειδή η γλώσσα δεν μπορεί κατ' αρχήν να αποκοπεί από αυτό το πλαίσιο. Κάθε απορία και κάθε εξήγηση, κάθε ενδιασμός και κάθε λογική είναι ήδη διατυπωμένη σε αυτή τη γλώσσα.<sup>134</sup> Το να φανταστούμε την αντικατάστασή της θα σήμαινε να φανταστούμε μια άλλη μορφή ζωής.<sup>135</sup>

---

<sup>129</sup> Lacey, A.R., 1995, σελ. 606. Η ιδέα αυτή έχει άμεση σχέση και με τις πραγματιστικές συνιστώσες της σκέψης του Austin, τις οποίες θα εξετάσουμε αμέσως μετά.

<sup>130</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 19.

<sup>131</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 23.

<sup>132</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 103.

<sup>133</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 23, 241.

<sup>134</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 120.

<sup>135</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 19.

Ωστόσο, ακόμα κι αν μια αξιολόγηση των περιγραφών της κοινής γλώσσας θεωρείται εφικτή, όταν συνυπολογίζεται το γενικότερο πλαίσιο των πρακτικών μας, ο μεθοδολογικός συντηρητισμός παραμένει ενεργός στην απόπειρα θεωρητικής απονομιμοποίησης κάθε πιθανής φιλοσοφικής θεωρίας. Κυρίως ο Wittgenstein, όπως είδαμε, επιμένει στην άποψη αυτή. Υποστηρίξαμε μάλιστα ότι οι προκείμενες της φιλοσοφίας του δεν επαρκούν για να απονομιμοποιήσουν κάθε πιθανή φιλοσοφική απόπειρα συστηματοποίησης και θεωρίας. Η επιμονή του, πάντως, στην άρνηση αυτής της δυνατότητας στη φιλοσοφία, περιορίζει το ρόλο της σε μια συντηρητική πρακτική: η μόνη συμβολή που της αναγνωρίζεται, αν κανείς πάρει κατά γράμμα τις μεταφιλοσοφικές παρατηρήσεις του Wittgenstein, είναι η καταγραφή και ανάλυση σκόρπιων πρακτικών και χρήσεων. Η φιλοσοφία παρουσιάζεται ως μια μελέτη που στόχο έχει να αναλύει προϋπάρχουσες λογικές διακρίσεις και προθεωρητικές διαισθήσεις. Δεν συνεισφέρει στην εξέλιξη των ιδεών μας, ούτε προσφέρει κάτι καινούργιο στον τρόπο που ο άνθρωπος κατανοεί τον εαυτό και το περιβάλλον του. Αυτό, τουλάχιστον θεωρητικά, φαίνεται να υποστηρίζει ο Wittgenstein. Από την άλλη, η ανάλυση της κοινής γλώσσας συνιστά και κριτική των μυθολογιών που αυτή η γλώσσα μας υποβάλλει. Το έργο του Wittgenstein, επομένως, ενέχει σημαντικές θεωρητικές στιγμές που υπερβαίνουν, στην πράξη, μια τέτοια συντηρητική προσέγγιση της φιλοσοφικής μελέτης.<sup>136</sup>

Υποστηρίξαμε ότι η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας εμφορείται από μια νατουραλιστική προκείμενη. Αυτή εμφανίζεται, αφενός, στην θέση ότι υπάρχει ένα φυσικό όριο στη γνωστική δραστηριότητα των ανθρώπων που αποτελεί τον 'σκληρό βράχο' των προθεωρητικών, φυσικών και αναπόδραστων διαισθήσεων μας. Πρόκειται για τη «γραμματική» της γλώσσας μας, που τώρα καθίσταται το κέντρο της φιλοσοφικής ανάλυσης. Η απόδοση του νοήματος, με βάση την κατανόηση της γραμματικής της γλώσσας μας, αφετέρου, θεωρείται, κάτι το φυσικό και αυτονόητο, και δεν χρειάζεται την διαμεσολάβηση συστηματικής φιλοσοφικής θεωρίας για να εξηγηθεί. Οι παραπάνω θέσεις συνοδεύονται και από την μεθοδολογική δέσμευση του νατουραλισμού ότι έργο της φιλοσοφίας είναι να περιγράφει. Εδώ η περιγραφή αφορά την γραμματική της γλώσσας.

---

<sup>136</sup> Βλ. κεφ.ΙΙΙ.Α.1.



Ο νατουραλισμός αυτός είναι ένας “ήπιος”, κανονιστικός νατουραλισμός, μια «μη αναγωγιστική, φιλελεύθερη ή καθολική φυσικοκρατία».<sup>137</sup> Δεν έχει σχέση με τον «αυστηρό» νατουραλισμό που επιδιώκει την αναγωγή των εννοιών σε προ-εννοιακά δεδομένα ή την αναγωγή της κοινής γλώσσας σε ορολογία φυσικών αντιδράσεων και αιτιακών μηχανισμών.<sup>138</sup> Δεν αρνείται, ενδεχομένως, την συνεισφορά τέτοιων περιγραφών, αρνείται όμως ότι οι δύο αυτές περιγραφές (η εννοιολογική και η αιτιακή/ φυσική) είναι ταυτόσημες.

Για τον ήπιο νατουραλισμό της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας το έσχατο όριο κάθε αναγωγής είναι ο σκληρός βράχος της γραμματικής μας, ένα κανονιστικό, δηλαδή, θεμέλιο. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι, ακόμα και όταν οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας λένε ότι η διάκριση εννοιολογικού εμπειρικού είναι δυναμική, και, άρα, όχι απόλυτη, επιμένουν ότι αποτελεί μια κατηγορική διάκριση. Το γραμματικό-εννοιολογικό πλαίσιο της μορφής ζωής μας *αλλάζει* με το χρόνο, *αλλά δεν είναι δυνατόν να αναχθεί* σε ωμά εμπειρικά γεγονότα. Το εννοιολογικό επίπεδο είναι *κανονιστικό*, υπόκειται σε κανόνες ορθότητας, και ως εκ τούτου δεν μπορεί να ταυτιστεί με αιτιακούς μηχανισμούς. Η ανάλυση της γλώσσας νοείται ως εννοιολογική ανάλυση: αναλύει τις λογικές διακρίσεις και έννοιες της γλώσσας μας χρησιμοποιώντας απλούστερες ή πρωταρχικότερες *έννοιες* και δείχνοντας τις μεταξύ τους διασυνδέσεις.<sup>139</sup> Δεν προσπαθεί να τις αναγάγει σε ωμά εμπειρικά δεδομένα. Η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας επιδιώκει να διασαφηνίσει τις έννοιές μας και να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των διακρίσεων που καθημερινά χρησιμοποιούμε. Για να επιτύχουμε την κατανόηση αυτή αναγκαστικά θα αναφερθούμε σε άλλες έννοιες. Το *νόημα* δεν είναι δυνατόν να κατανοηθεί με *μη-νοηματικούς*, αιτιακούς ή μηχανιστικούς όρους. Εξάλλου, κάθε επιμέρους εμπειρική ανακάλυψη ή ορολογία ήδη χρησιμοποιεί τη λογική της γλώσσας για να εκφραστεί. Κατά τον μη αναγωγιστή νατουραλιστή η γραμματική της κοινής γλώσσας είναι ‘στη φύση μας’, από την άποψη ότι δεν έχουμε καν την επιλογή να μην χρησιμοποιούμε τις έννοιες και τις λογικές διακρίσεις που η κοινή γλώσσα μας έχει κληροδοτήσει.<sup>140</sup> Και αυτές δεν ανάγονται σε αιτιακές εξηγήσεις.

<sup>137</sup> Όροι που χρησιμοποιεί ο Strawson, (1995), εδώ παραπέμπουμε στη μετάφραση στα ελληνικά του 2003, (σελ. 111).

<sup>138</sup> Βλ. ενδεικτικά, Quine, 1969b και Kitcher, P, 1992 Ο όρος “αυστηρή φυσικοκρατία” είναι του Strawson, 2003, σελ. 111. Γενικά, και για τη σχέση ‘μη αναγωγιστικού’ και ‘αναγωγιστικού’ νατουραλισμού, Strawson, 2003.

<sup>139</sup> Strawson, 1992, σελ. 17-28.

<sup>140</sup> Strawson, 2003, σελ. 112.

Ο ήπιος αυτός νατουραλισμός, όπως τον αποκαλέσαμε, έχει και σήμερα πολλούς οπαδούς. Ο Strawson<sup>141</sup>, ο Putnam<sup>142</sup>, ο McDowell<sup>143</sup>, ίσως και ο Brandom<sup>144</sup> είναι μερικοί απ' όσους χρησιμοποιούν τις θέσεις αυτές για να κάνουν κριτική στο κύμα των αναγωγιστών, όπως οι Frederick Dretske και Jerry Fodor.<sup>145</sup>

#### **4. Οι πραγματιστικές συμπαρηλώσεις της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας.**

Πέραν των νατουραλιστικών τάσεων της φιλοσοφίας του Austin, έκδηλη είναι στη σκέψη του μια πραγματιστική συνιστώσα. Ο πραγματισμός δεν είναι, βεβαίως, ένα ομοιογενές φιλοσοφικό ρεύμα. Εδώ, όταν μιλάμε για πραγματισμό, θα έχουμε στο νου μας έναν γενικό προσδιορισμό της πραγματιστικής φιλοσοφίας που μπορεί να συμπεριλάβει τόσο στους κλασικούς πραγματιστές όπως τους C.S. Peirce, W. James, J. Dewey, όσο και τους 'νεοπραγματιστές' όπως τους W.V. Quine, Donald Davidson και Richard Rorty, Hilary Putnam.<sup>146</sup> Η κεντρική ιδέα μιας πραγματιστικής φιλοσοφίας είναι ότι το βασικό κριτήριο που ρυθμίζει την αλήθεια μιας δήλωσης ή την ορθότητα μιας πεποιθήσης, μιας πράξης ή μιας αξιολόγησης είναι η λειτουργικότητα τους, η επιτυχημένη εφαρμογή τους - το κατά πόσο μπορεί να θεωρηθεί ότι λειτουργούν επαρκώς και αποτελεσματικά εντός του υπάρχοντος γλωσσικού ή κοινωνικού συστήματος.<sup>147</sup>

Η ιδέα αυτή διατρέχει, νομίζουμε, όλο το έργο του Austin, χωρίς ποτέ να εκφράζεται ρητά. Η προτεραιότητα, όμως, που ο Austin δίνει στα συμφραζόμενα, στις πρακτικές ανάγκες, στην καθημερινότητα και στην κοινή γλώσσα ως μέτρα αξιολόγησης των εκφορών, των πεποιθήσεων και των πράξεών μας, όλα αυτά

---

<sup>141</sup> Strawson, 2003.

<sup>142</sup> Putnam, 1983b και 1984.

<sup>143</sup> McDowell, 2000.

<sup>144</sup> Brandom, 1998 και 2001.

<sup>145</sup> Βλ. ενδεικτικά, Dretske, F., 1981 και Fodor, J., 1987 και 1998. Βλ. επίσης και Μαραγκός, 1996.

<sup>146</sup> Για τον νεοπραγματισμό υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις σχετικά με το ποιοί σύγχρονοι φιλόσοφοι μπορούν να θεωρηθούν νεο-πραγματιστές. Ο Putnam θεωρεί αυτόν πραγματιστή και συνοδοιπόρους του τους Austin, Wittgenstein, Cavell (Βλ. Goodman, R.B., 1995, σελ. 4 και Putnam, 1990 και 1995). Ο J.R. Murphy (1990) θεωρεί ότι ο πραγματισμός στις μέρες μας συνίσταται σε μια αντιαναπαραστασιακή θεώρηση (anti-representationalism), και βρίσκει την σύγχρονη εκδοχή του κυρίως στους W.V. Quine και Donald Davidson. Ο Richard Rorty (1982) θεωρεί τον νεοπραγματισμό ως αντίδραση στον πλατωνισμό και τον εμπειρισμό και τον ταυτίζει με μια νέα «αντι-Φιλοσοφική» φιλοσοφία που βρίσκει έκφραση, μεταξύ άλλων, στο έργο των Wittgenstein, Sellars, Habermas, Heidegger, Foucault. Για μια πιο σύντομη, αλλά σφαιρική συζήτηση του σύγχρονου πραγματισμού και των διαφορετικών τάσεων εντός του βλ. Goodman, R.B., 1995β.

<sup>147</sup> Rescher, N., 1995, σελ. 710.

συνδέονται με ένα πραγματιστικό επιχείρημα που συνδέει την αυθεντία της κοινής γλώσσας με την *πρακτική αξία* των επιβιωσάντων όρων της και με την *λειτουργικότητα* των περιγραφών της. Κατά τον Austin, ένας όρος ή μία έννοια μας είναι χρήσιμη (και εξ' ου και επιβιώνει), όταν εξυπηρετεί κάποιες καθημερινές ανάγκες. Μία εκφορά είναι επιτυχημένη, όταν καταφέρνει να επιτελέσει κάποιο γλωσσικό ενέργημα εντός του πλαισίου εκφοράς της, μια πεποίθηση είναι ορθή όταν μας βοηθά να προσανατολιζόμαστε και να κατανοούμε την πραγματικότητα, έτσι όπως την βιώνουμε καθημερινά. Η φιλοσοφία του Austin συμπυκνώνει τις βασικές προκείμενες της πραγματιστικής σκέψης: (α) την λειτουργικότητα και (β) την έμφαση στο καθημερινό (γλωσσικό) σύστημα εντός του οποίου κρίνεται άλλωστε και το κατά πόσο είναι λειτουργικός ένας όρος, μία έννοια ή μία πεποίθηση. Η πραγματιστική συνιστώσα διαποτίζει όλο το έργο του Austin από τα πιο θεραπευτικά γραπτά του ως τις πιο συστηματικές αναλύσεις της φιλοσοφίας της γλώσσας του.

Ο Austin, βέβαια, μιλά κυρίως για την γλώσσα. Θα μπορούσαμε, επομένως, να μιλήσουμε για μια γλωσσική εκδοχή του πραγματισμού. Όμως, ας μην ξεχνάμε ότι, κατά τον Austin, η κοινή γλώσσα ενσωματώνει γενικότερα την εποχή της: τις πεποιθήσεις, τις πρακτικές, τις έννοιες και τις διακρίσεις στις οποίες έχει καταλήξει σε κάθε δεδομένο χρονικό σημείο η ανθρωπότητα. Έτσι, η γλώσσα βρίσκεται σε συνάφεια με ολόκληρο το κοινωνικό- πολιτισμικό σύστημα των ομιλητών της, και γενικά, με τον κόσμο έτσι όπως τον βιώνουν οι άνθρωποι. Κατά τον Austin, μια τέτοια θεώρηση δεν αναιρεί το αίτημα για αντιστοιχία γλώσσας και πραγματικότητας ή τη συζήτηση για την αλήθεια:

Αυτή η προσέγγιση είναι διαφορετική από πολλά που έχουν πει οι πραγματιστές, ισχυριζόμενοι ότι το αληθές είναι αυτό που λειτουργεί αποτελεσματικά κ.λπ. Η αλήθεια ή το ψεύδος εξαρτάται όχι μόνο από τα νοήματα των λέξεων, αλλά από το ποιά πράξη εκτελούσες και σε ποιές περιστάσεις... Χρησιμοποιούμε μια απλουστευμένη ιδέα αντιστοιχίας με τα γεγονότα- απλουστευμένη επειδή αυτό αναγκαία εισάγει την ενδολεκτική διάσταση.<sup>148</sup>

Ο Austin, όπως έχουμε ήδη υπογραμμίσει, δεν παραιτείται από την έννοια της αλήθειας και της (κοινότοπης) αντιστοιχίας με τα γεγονότα. Αντιθέτως, υιοθετεί μια έννοια αντιστοιχίας του κοινού νου, σύμφωνα με την οποία, όπως λέει, για να είναι

<sup>148</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 145/169.

αληθής η πρόταση «έξω βρέχει», θα πρέπει έξω να βρέχει.<sup>149</sup> Αυτό για τον Austin είναι κάτι το πρόδηλο. Παράλληλα, όμως, υπογραμμίζει και άλλα κριτήρια συγκρότησης του νοήματος, εκτός από την αντιστοιχία. Έτσι, το να αναφέρεται μια εκφορά σε μια κατάσταση πραγμάτων αποτελεί ένα ενδολεκτικό ενέργημα, όπως και το να προειδοποιείς κάποιον, ένα άλλο. Η εκφορά «έξω βρέχει», ανάλογα με τις περιστάσεις μπορεί να εκληφθεί είτε ως περιγραφή είτε ως προειδοποίηση. Το αίτημα για την αλήθεια της εκφοράς είναι παρόν και στις δύο εκφορές, ενώ παράλληλα είναι ανάγκη να υπάρχουν και άλλα κριτήρια αποτίμησης που θα πρέπει να συνυπολογιστούν για να αποφασίσουμε πώς θα εκληφθεί μια εκφορά ή κατά πόσο είναι επιτυχημένη: οι περιστάσεις, οι συνομιλητές, το περιλεκτικό αποτέλεσμα κ.λπ.<sup>150</sup>

Έτσι, χωρίς να παραγνωρίζεται η διάσταση της αλήθειας, ο Austin, όπως εξάλλου και ο Wittgenstein, τονίζουν ότι δεν είναι δυνατόν να αποκτά νόημα η γλώσσα αποκομμένη από τις γενικότερες περιστάσεις εκφοράς της, τις συνήθειες, δραστηριότητες και πρακτικές που συνιστούν τη μορφή ζωής μας. Αυτό είναι το βασικό μοτίβο της σκέψης τους. Απηχεί και την πραγματιστική ιδέα ότι η γλώσσα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης συμπεριφοράς και όχι απλώς μέσο παθητικής αναπαράστασης της εξωγλωσσικής πραγματικότητας. Έτσι, ο John Dewey επιμένει ότι η γλώσσα είναι εργαλείο και όχι εικόνα, δίνοντας έμφαση στην πρακτική της διάσταση.<sup>151</sup> Την ιδέα αυτή επεξεργάζεται αργότερα ο Wittgenstein και κατόπιν ο Austin. Δεν υπονοούμε εδώ ότι οι φιλόσοφοι αυτοί ήσαν επηρεασμένοι απευθείας από τους κλασικούς πραγματιστές- δεν έχουμε στοιχεία που να τεκμηριώνουν ένα τέτοιο ισχυρισμό. Παρατηρούμε, όμως, συγγένεια στις απόψεις τους.

Έτσι, και ο Austin και ο ύστερος Wittgenstein εναντιώνονται στην αντίληψη που θέλει την γλώσσα ως ένα μέσο απεικόνισης του κόσμου, ρίχνοντας συγχρόνως το κέντρο βάρους τους στην γλωσσική χρήση, στα γλωσσικά παιχνίδια ή τα ομιλιακά ενεργήματα- στις πράξεις και τις πρακτικές για τις οποίες χρησιμοποιούμε την γλώσσα. Συνυφασμένη με αυτή την εικόνα για τη γλώσσα, είναι η πεποίθηση ότι δεν μπορούμε να έχουμε πρόσβαση στην πραγματικότητα ‘καθ’ αυτή’ και άρα είναι ανόητο να θεωρούμε ότι αυτή μπορεί να απεικονίζεται στην γλώσσα. Δεν υπάρχει απόλυτη θέαση ούτε για τον κόσμο, ούτε και για την γλώσσα. Σύμφωνα με τον

<sup>149</sup> *Philosophical Papers*, “Unfair to Facts”, σελ.160.

<sup>150</sup> Βλ. και πιο πάνω, κεφ.Ι.Β.2.1 και Ι.Β.

<sup>151</sup> Rorty, 1982, σελ. xix.

Wittgenstein και τον Austin, αλλά και με τους κλασικούς πραγματιστές, τα όρια του κόσμου μας είναι το πλαίσιο των δραστηριοτήτων και της καθημερινότητάς μας. Μόνο μέσα από το πλαίσιο αυτό μπορούμε να μιλήσουμε και για οτιδήποτε άλλο.

Αλλά και οι Rorty και Putnam, ως σύγχρονοι πραγματιστές, συμφωνούν στα βασικά σημεία της βιτγκενσταϊνικής εικόνας για την γλώσσα. Οι ερμηνείες τους διαφέρουν σημαντικά. Πάντως, και ο Rorty υιοθετεί μια *δαρβινιστική* οπτική, όπως ο ίδιος την αποκαλεί: πρόκειται για μια ιστορία για «τους ανθρώπους ως ζώα με ειδικά όργανα και δεξιότητες» που δείχνει πώς συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των ανθρωπίνων οργάνων εξελίχθηκαν έτσι ώστε να αναπτυχθεί μια τόσο περίπλοκη συμπεριφορά, η οποία συνίσταται εν μέρει και στην παραγωγή και ανταλλαγή σύνθετων ήχων.<sup>152</sup>

Παρομοίως ο Putnam υποστηρίζει ότι η γλώσσα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης δραστηριότητας και ότι μέσα στην γλώσσα υπάρχουν σαφείς κανονιστικές αρχές· αρχές που εγγυώνται έναν εμμενή ορθολογισμό, αλλά και έναν εμμενή, «εσωτερικό ρεαλισμό». Οι κανόνες της γλώσσας - οι κανόνες που διέπουν τα γλωσσικά παιχνίδια ή την μορφή ζωής- κατευθύνουν την αντίληψή μας και μας αποκαλύπτουν τον τρόπο να κατανοούμε τα πράγματα γύρω μας. Ο Putnam αρνείται ότι μπορούμε να βγούμε από τα όρια της γλώσσας και του εννοιακού μας συστήματος. Ταυτόχρονα πιστεύει ότι οι έννοιές μας εμφορούνται από κανονιστικές αρχές. Η ανάλυση των εννοιών μας μπορεί να μας δώσει τις απαντήσεις που αναζητούμε.<sup>153</sup>

Η ιδέα της θέασης του κόσμου ‘από τα μέσα’ είναι, νομίζουμε, βασική βιτγκενσταϊνική θέση. Εντοπίζεται εξίσου και στον Austin, κάτι που φαίνεται και από το γεγονός ότι ο φιλόσοφος αυτός αρνείται να θεματοποιήσει τη σχέση γλώσσας και εξωγλωσσικής πραγματικότητας. Είδαμε πως, κατ’ αυτόν, η διάκριση αυτή αποτελεί μια ακόμα φιλοσοφική ψευδοδιάκριση.<sup>154</sup> Η πραγματικότητα δεν μπορεί να νοηθεί ως κάτι άλλο από αυτό που καθημερινά βιώνουμε και εντός του οποίου δραστηριοποιούμαστε, μιλάμε, δημιουργούμε. Είναι επομένως α-νόητη η ιδέα μιας πραγματικότητας πέραν αυτής, μιας πραγματικότητας η οποία να μην είναι συνυφασμένη και με την γλώσσα ως αναπόσπαστο κομμάτι όλων των ανθρώπινων πρακτικών.

<sup>152</sup> Βλ. Goodman, R.B., 1995β, σελ. 8 και Rorty, 1993, σελ. 448.

<sup>153</sup> Putnam, 1983, p. 234, 246 και Goodman, R.B., 1995β, σελ. 8. Επίσης βλ. Βιρβιδάκης, υπό δημοσίευση2.

Η ιδέα ότι μπορούμε να προσεγγίσουμε τον κόσμο μόνο μέσω των κατηγοριών του εννοιολογικού μας συστήματος αποτελεί μια καθαρά καντιανή ιδέα, αλλά και το συνδυαστικό κρίκο των πραγματιστών με την καντιανή φιλοσοφία. Σύμφωνα με τους πραγματιστές, «δεν μπορούμε να βγούμε από το πετσί μας»<sup>155</sup>, έξω από την γλωσσική, κοινωνική (κλπ) παράδοσή μας και να αντικρίσουμε τον κόσμο με απόλυτους όρους. Κατά τον C.S. Peirce, τον W. James και τον J. Dewey ο κόσμος είναι ο κόσμος όπως εμείς αντιδρούμε και επενεργούμε σε αυτόν. Ο ανθρώπινος παράγοντας είναι κατ' αρχήν αδύνατον να εξαλειφθεί όταν μιλάμε για τα πράγματα. Αντιθέτως, ο άνθρωπος και ο πολιτισμός του θα αποτελέσει το πρίσμα μέσα από το οποίο θα προσεγγίσουμε οτιδήποτε. Όλα διαμεσολαβούνται από τον άνθρωπο. Αυτού του τύπου ο 'ανθρωποκεντισμός', εξάλλου, είναι που ελκύει και στοχαστές, όπως ο Putnam και ο Rorty, να στραφούν σε έναν 'νέο -πραγματισμό'.<sup>156</sup>

Η οπτική που μας υποβάλλεται είναι στενά δεμένη με την εποχή και την κουλτούρα μας και το γενικότερο πλαίσιο κατανόησης που αυτή επιβάλλει. Στην επίρρωση αυτής της (πλαισιοκρατικής) θέσης σημαντική είναι η συμβολή των W.V. Quine και T. Kuhn. Ο Quine με το άρθρο του 'Two Dogmas of Empiricism' ισχυρίζεται ότι οποιαδήποτε δήλωση μπορεί να θεωρηθεί αληθής, αλλά και να αναθεωρηθεί εξίσου, εάν συντελεστούν επαρκείς αλλαγές στο εννοιακό μας σύστημα.<sup>157</sup> Ο Kuhn πάλι, στο έργο του *Structure of Scientific Revolutions*<sup>158</sup>, δείχνει πως μια επιστημονική θεωρία μπορεί να κυριαρχεί ως καθιερωμένο «παράδειγμα» σε μια δεδομένη εποχή, ακόμα και αν υπάρχουν πολλά δεδομένα που δεν μπορεί να εξηγήσει. Παράλληλα, παρομοιάζει την αλλαγή παραδειγμάτων μετά από μια επαναστατική περίοδο με «θρησκευτική μεταστροφή» της επιστημονικής κοινότητας. Οι απόψεις των δύο αυτών στοχαστών παίζουν σημαντικό ρόλο στην αναβίωση του νεο-πραγματισμού, καθώς δείχνουν την ενδεχομενικότητα (contingency) των θεωρητικών μας σχημάτων και την ανάγκη τους για πραγματιστική υποστήριξη.<sup>159</sup>

Ήδη ο κλασικός πραγματισμός αναζητεί τρόπους να αναθεωρήσει την φιλοσοφική πρακτική.<sup>160</sup> Πεποίθηση των κλασικών είναι ότι η φιλοσοφία θα πρέπει να σταματήσει να αναζητεί την απόλυτη αλήθεια ή το απόλυτο καλό και να εξετάσει

---

<sup>154</sup> Βλ. σελ.35 κ.ε.

<sup>155</sup> Rorty, 1982, σελ. xix.

<sup>156</sup> Goodman, R.B., 1995, σελ. 2.

<sup>157</sup> Quine, (1953) εδώ σε αναδημοσίευση, 1980, σελ. 20-46.

<sup>158</sup> Kuhn, 1985. Βλ. επίσης και Κιντή, Β., 1995.

<sup>159</sup> Goodman, R.B., 1995β, σελ. 6.

<sup>160</sup> Βλ. χαρακτηριστικά, Dewey, J., 1952.

τα πράγματα υπό το πρίσμα της εποχής τους και με γνώμονα το κατά πόσο εξυπηρετούν τις ανθρώπινες ανάγκες. Οι πραγματιστές αποπειρώνται έτσι να ‘προσγειώσουν’ τις αναζητήσεις της φιλοσοφίας, ενός κλάδου που εμφορείται από την τάση να συστήνει καθολικές κι απόλυτες ιδέες. Έτσι, στον James η φιλοσοφική μέθοδος ταυτίζεται με μία μέθοδο διάλυσης προβλημάτων. Ο πραγματισμός παίρνει τη μορφή της αντίδρασης ενάντια στον ιδεαλισμό, τον υπερβατολογισμό, αλλά και ενάντια στην ουσιοκρατία και τον πλατωνισμό.<sup>161</sup>

Μετά τον νεο-εγελιανισμό<sup>162</sup>, αλλά και μετά τις τομές που επέφεραν οι Kuhn και Quine, η ίδια στροφή παρατηρείται και στη σύγχρονη φιλοσοφία. Όπως και οι κλασικοί πραγματιστές, έτσι και πολλοί σύγχρονοι φιλόσοφοι θέτουν υπό επαναδιαπραγμάτευση τα ίδια τα ερωτήματα της φιλοσοφίας. Το άσκοπο πολλών φιλοσοφικών ερωτημάτων φαίνεται, εν μέρει, και από το γεγονός ότι τόσοι αιώνες έχουν περάσει με διχογνωμίες και πάλι οι φιλόσοφοι δεν κατάφεραν να τα απαντήσουν. Οι νεο-πραγματιστές έρχονται με πρόθεση να ‘αλλάξουν το θέμα’, να αμφισβητήσουν το ίδιο το λεξιλόγιο στο οποίο τέθηκαν τα ερωτήματα. Ο τρόπος που ο κάθε φιλόσοφος διαλέγει για να επιτελέσει αυτό το έργο μπορεί να διαφέρει, η πρόθεση όμως παραμένει η ίδια για πολλούς σύγχρονους φιλοσόφους. Είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια αναλυτικότερα την εκδοχή των Austin και Wittgenstein. Είναι δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα φιλοσόφων, η σκέψη των οποίων παραμένει σταθερά προσανατολισμένη στην προσπάθεια να ‘αλλάξουν το θέμα’, το λεξιλόγιο, και τις πρακτικές της φιλοσοφίας και να αμφισβητήσουν τις ψευδο-διακρίσεις της.

Χαρακτηριστική για τις πραγματιστικές της συμπαραδηλώσεις εδώ είναι η απόπειρα υπέρβασης της διάκρισης πραγματικότητας- φαινομένου έτσι όπως την είδε ο Austin στο *Sense & Sensibilia*.<sup>163</sup> Ο Austin αμφισβητώντας την διάκριση αυτή – και μάλιστα με κεντρικό επιχείρημα την πρακτική της απαξία – έρχεται πολύ κοντά στον W. James και J. Dewey, οι οποίοι επίσης αντιδρούν και προσπαθούν να υπονομεύσουν τη διάκριση.<sup>164</sup> Η αντίδραση αυτή συνοδεύεται και από την ίδια φιλοσοφική πρόθεση: να δείξει ότι σε όσα αφορούν την καθημερινή μας ζωή και πρακτική, ερωτήματα σχετικά με τη ‘Φύση της Πραγματικότητας’ δεν έχουν τίποτα να προσφέρουν.

<sup>161</sup> Βλ. Goodman, 1995β, σελ. 3 και Rorty, 1982, xiii, xix.

<sup>162</sup> Κυρίως τον νεο-εγελιανισμό των C.D. Broad (Βλ. Broad, 1959) και J.E. McTaggart (Βλ. Broad, 1933). Βλ. επίσης Robbins, P., 1982.

<sup>163</sup> Rorty, 1990, σελ. 3.

<sup>164</sup> Βλ. ενδεικτικά, James, W., 1975 και Dewey, J., 1952.

Όπως παρατηρεί ο Rorty, «οι πραγματιστές προσπαθούν συνεχώς να βρουν τον τρόπο να κάνουν αντιφιλοσοφικές παρατηρήσεις (points) σε μη φιλοσοφική γλώσσα.».<sup>165</sup> Εδώ, όμως, έρχονται αντιμέτωποι με ένα δύσκολο δίλημμα: αν είναι υπερβολικά μη φιλοσοφική η γλώσσα, θα κατηγορηθούν ότι δεν κάνουν φιλοσοφία αλλά κάτι άλλο – και, άρα, ότι είναι εκτός θέματος. Αν, από την άλλη, εμμείνουν σε μια φιλοσοφική ορολογία, δεν θα καταφέρουν να αποφύγουν πλατωνικές παραδοχές, που είναι πια εγγενείς εντός του φιλοσοφικού γλωσσικού πλαισίου. Ο Rorty προσπαθεί να επιμείνει στη διαφορά μεταξύ ‘πλατωνιστικής’ Φιλοσοφίας, που θεωρεί ως έργο της την αναζήτηση απόλυτων, *a priori*, αναγκαίων εννοιών και ιδεών, και της φιλοσοφίας ως ενός ακόμα κλάδου που σχολιάζει τη σύγχρονη, κάθε φορά, κουλτούρα. Οι φιλόσοφοι, κατ’ αυτόν, θα πρέπει να αποδεχθούν ότι δεν αποτελούν έναν προνομιακό κλάδο αλλά, μαζί με τους επιστήμονες, τους κριτικούς λογοτεχνίας, τους πολιτικούς κλπ, συμμετέχουν στη ‘συζήτηση της ανθρωπότητας’ ή σε μια κριτική του πολιτισμού μας γενικότερα.<sup>166</sup>

Με τα λόγια του ίδιου, «Η καλύτερη ελπίδα για την φιλοσοφία είναι να εγκαταλείψουμε τη Φιλοσοφία.».<sup>167</sup> Ο Austin (αλλά και ο Wittgenstein) πιθανότατα θα προσυπέγραφαν τη ρήση αυτή. Μόνο που αυτό που θα είχαν στο μυαλό τους ως νέα φιλοσοφία, δεν νομίζουμε ότι θα ταυτιζόταν με τη φιλοσοφία ως ‘σχολιασμό της κουλτούρας μας’, που ευαγγελίζεται ο Rorty, αλλά ως διασάφηση των εννοιών μας και ως διάλυση των εννοιολογικών παρανοήσεων.

Παραμένει, πάντως, ζητούμενο κατά πόσο η ‘αλλαγή του θέματος’ μπορεί ή έχει πράγματι συντελεστεί στην φιλοσοφία. Ακόμα και όταν φιλόσοφοι, όπως ο Austin και ο Wittgenstein, προσπαθούν να δώσουν μια νέα χροιά στη φιλοσοφική έρευνα, δεν σημαίνει ότι καταφέρνουν και να μεταμορφώσουν τον κλάδο σε κάτι νέο. Τα φιλοσοφικά προβλήματα, αλλά και οι προτεινόμενες λύσεις μοιάζουν να συνεχίζουν να κάνουν τους κύκλους τους, τα φιλοσοφικά ρεύματα επίσης.

## 5. Συμπερασματικά.

Η οιονεί συστηματικότητα της μεθόδου του Austin, η εμπιστοσύνη του ότι η επιστημονική έρευνα θα λύσει κάθε εμπειρικό πρόβλημα, ο ήπιος νατουραλισμός που

---

<sup>165</sup> Rorty, 1982, σελ. xiv.

<sup>166</sup> Goodman, 1995β, σελ. 5, Rorty, 1979, p. 392 και Rorty, 1982, σελ. xl.

<sup>167</sup> Rorty, 1982, σελ. xv.



αποκαλύπτουν τα κείμενά του, οι πραγματιστικές συμπαραδηλώσεις των θέσεών του αποτελούν τις θεωρητικές προκείμενες της φιλοσοφίας του Austin και αποκαλύπτονται εύκολα αν κανείς επιμείνει στα γραπτά του, αναζητώντας τις σταθερές που διατρέχουν όλο το έργο του. Ο ίδιος ο Austin, βέβαια, προσπαθεί επιμελώς να τις καλύψει πίσω από αποσπασματικές παρατηρήσεις και πληθώρα παραδειγμάτων. Η πρόθεσή του είναι να παρουσιάσει όλες τις υπόρρητες θέσεις του ως περιγραφές που ενυπάρχουν στην κοινή γλώσσα και αντλούν την αξιοπιστία τους από αυτή.

Έτσι, οι παραπάνω απόψεις – η εμπιστοσύνη στην επιστήμη, η αντιμετώπιση της γλώσσας ως μέρους της φύσης μας, η ‘δαρβινιστική’ ιστορία για την εξέλιξη των εννοιών μας, οι πραγματιστικές συνιστώσες της φιλοσοφίας του- όλα υπόκεινται στο έργο του Austin ως αυτονόητες περιγραφές. Γι’ αυτό και ο ίδιος δεν παραδέχεται ρητά καμία από αυτές, δεν θεματοποιεί κανένα από τα ζητήματα που τίγονται και δεν επιχειρηματολογεί για να μας πείσει για την ορθότητα των συμπερασμάτων του. Απλώς, αφήνει να διαφανούν τα παραπάνω ως υπόρρητες και φιλοσοφικά ουδέτερες προϋποθέσεις της φιλοσοφίας του.

Όλες, όμως, οι παραπάνω θέσεις δεν έχουν τίποτα να κάνουν με τις ‘πρακτικές ανάγκες της ζωής’. Αντιθέτως, αφορούν και προσδιορίζουν την φιλοσοφία ως κλάδο, ως πρακτική, ως θεματολογία. Εδώ έχουμε σαφώς να κάνουμε με μεταφιλοσοφικές θέσεις. Ο Austin συγκρίνει την φιλοσοφία με την επιστήμη, ισχυρίζεται ότι τα φιλοσοφικά προβλήματα είναι αμιγώς εννοιολογικά, παραπέμπει όλα τα υπόλοιπα, εμπειρικά ζητήματα στην επιστήμη, μιλά για την γλώσσα ως ένα φυσικό φαινόμενο που εξελίσσεται, βάσει ενός είδους φυσικής επιλογής, και χρησιμοποιεί αυτή την ιδέα για να στηρίξει τη λογική αυθεντία της. Επιπλέον, επιμένει ότι όλα τα φιλοσοφικά προβλήματα πρέπει να εξετάζονται στο κοινωνικο-ιστορικό τους πλαίσιο και προτείνει στους φιλοσόφους να εγκαταλείψουν το κυνήγι των απολύτων ιδεών- της απόλυτης Αλήθειας, Ηθικής πράξης, κλπ, και να επαναπροσανατολίσουν το ενδιαφέρον τους σε ζητήματα με μεγαλύτερη πρακτική σημασία. Όλα τα παραπάνω ζητήματα αποτελούν θεωρητικές θέσεις ενός φιλοσόφου που αναστοχάζεται, που προβληματίζεται σχετικά με τα όρια και τις μεθόδους της φιλοσοφίας. Δεν έχουν καμία σχέση με πεποιθήσεις του κοινού νου ή με περιγραφές που ενυπάρχουν μέσα στην κοινή γλώσσα. Ακόμα κι αν καταλήγουν να εισηγούνται την μετάλλαξη της φιλοσοφίας σε μια διαφορετικού είδους μελέτη, δεν παύουν να αποτελούν προκείμενες ενός θεωρητικού στοχασμού. Δεν είναι οι ουδέτερες

φιλοσοφικά περιγραφές που κρύβονται μέσα στη λογική της κοινή γλώσσα. Ούτε και η μετεξέλιξη της φιλοσοφίας σε ημι-συστηματική, περιγραφική, περισσότερο πρακτικά προσανατολισμένη γλωσσολογική έρευνα αποτελεί αίτημα της κοινής γλώσσας καθαυτής.

Ο Austin έχει να αντιμετωπίσει το δίλημμα των πραγματιστών. Έτσι, αποφεύγει να μιλήσει με φιλοσοφική γλώσσα, γιατί θεωρεί ότι δεν θα καταφέρει να απαλλαγεί από τις διάφορες μορφές πλατωνισμού που ενέχονται στις φιλοσοφικές 'διαλέκτους'. Είναι όμως αδύνατον να πάρεις μέρος σε μια συζήτηση και να την αποφύγεις συγχρόνως. Ο Austin, αν και ευαγγελίζεται μια νέου τύπου φιλοσοφική μελέτη, δεν καταφέρνει να απαλλαγεί τελείως από την φιλοσοφία όπως παραδοσιακά εκλαμβάνεται. Κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατόν από τη στιγμή που για αυτή μιλά, και μάλιστα χρησιμοποιεί πρακτικές και επιχειρήματα που επαναλαμβάνονται μέσα στην ιστορία της φιλοσοφίας και ακμάζουν ακόμα και σήμερα, δεκαετίες μετά τον θάνατο του Austin. Ο φιλόσοφος αυτός προσπαθεί να χρησιμοποιήσει την κοινή γλώσσα ως την εγγυήτρια των ισχυρισμών του. Την ανάγει σε κριτήριο φιλοσοφικής ισχύος και, από την στιγμή ακριβώς που εμπλέκεται σε ζητήματα κανονιστικότητας, βρίσκεται ήδη εντός φιλοσοφικού διαλόγου.

Εδώ προσπαθήσαμε να δείξουμε ότι οι προκείμενες της σκέψης του και τα μεταφιλοσοφικά αιτήματά του υπερβαίνουν κατά πολύ την καθημερινή μας γλώσσα και τις προθεωρητικές διαισθήσεις του 'απλού ανθρώπου'. Στη συνέχεια θα συζητήσουμε τη βασική θέση των φιλοσόφων της κοινής γλώσσας ότι πεδίο της φιλοσοφικής έρευνας είναι η κοινή γλώσσα. Θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε ορισμένα μεθοδολογικά προβλήματα της προσέγγισής του Austin. Τελικά θα καταλήξουμε ότι αυτό στο οποίο ο ίδιος αναφέρεται ως 'κοινή γλώσσα' δεν είναι παρά μια ακόμα φιλοσοφική κατασκευή.

---

## **B. Η φιλοσοφία στον καμβά της κοινής γλώσσας.**

### **1. Εισαγωγικά.**

Η ιδέα ότι η νέα φιλοσοφία θα πρέπει να αναλύει την κοινή γλώσσα, ιδέα που είναι διάχυτη τόσο στη φιλοσοφία του Austin, όσο και του Wittgenstein, κρύβει δύο βασικά μοτίβα σκέψης: Το πρώτο, το οποίο και αποτελεί την αρχική ιδέα όλης της αναλυτικής παράδοσης, είναι ότι το πεδίο της φιλοσοφίας συνίσταται αποκλειστικά στην ανάλυση της γλώσσας. Το δεύτερο, απηχεί την επίκληση του κοινού νου της παλαιότερης αγγλικής εμπειριστικής παράδοσης, και συνίσταται στην ιδέα ότι η φιλοσοφική σκέψη δεσμεύεται, και, έτσι, δεν μπορεί να μην συνυπολογίζει, τις προ-θεωρητικές, αναπόδραστες διαισθήσεις μας. Στην φιλοσοφία της κοινής γλώσσας και αυτή η προκείμενη προσαρμόζεται στη γλώσσα: έργο της φιλοσοφίας είναι να αποκαλύψει τη λογική των προ-θεωρητικών νοηματικών διακρίσεων και των καθημερινών χρήσεων της κοινής γλώσσας, και έτσι να διασαφηνίσει το νόημα των εννοιών μας.

Το πρώτο ερώτημα που θα μας απασχολήσει σε αυτό το τελευταίο κεφάλαιο της διατριβής είναι κατά πόσο η φιλοσοφία μπορεί να ταυτιστεί εξολοκλήρου με την γλωσσική ανάλυση. Εντύπωσή μας είναι ότι στο έργο του Austin, και ακόμα περισσότερο του Wittgenstein, ο στόχος μιας αμιγώς γλωσσικής ανάλυσης υπονομεύεται από τα ίδια τα κείμενα.

Το δεύτερο ζήτημα που θα μας απασχολήσει εδώ θα είναι να διερευνήσουμε κατά πόσο η ‘κοινή γλώσσα’ ταυτίζεται με την καθημερινή γλώσσα των ‘απλών ανθρώπων’, τους οποίους ο Austin συχνά επικαλείται, ή κατά πόσο αποτελεί φιλοσοφική κατασκευή. Θα προσπαθήσουμε να δείξουμε περιπτώσεις, όπου οι αναλύσεις του Austin δεν περιγράφουν αλλά ανασκευάζουν την κοινή γλώσσα, έτσι ώστε να ενσωματώνει τις θεωρητικές προκείμενες της φιλοσοφίας του και να εξυπηρετεί τους μεταφιλοσοφικούς σκοπούς του. Το αίτημα του Austin για ένα ουδέτερο κριτήριο, που θα χρησιμεύσει για να κρίνει τη φιλοσοφία, επομένως, μένει μετέωρο, αφού η κοινή γλώσσα, την οποία επικαλείται, αποτελεί μια ακόμα φιλοσοφική, θεωρητική κατασκευή.

Η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας παρουσιάζεται από τους ίδιους τους φιλοσόφους που την ασκούν ως απόπειρα να κριθεί η φιλοσοφία σύμφωνα με προ-θεωρητικές αρχές. Εδώ ισχυριζόμαστε ότι, στην πραγματικότητα, αυτό που κάνει

είναι να εμφανίζει, ως προ-θεωρητικές, αρχές που είναι εμποτισμένες από θεωρητικές παραδοχές. Στην πραγματικότητα, μάλιστα, είναι οι ίδιες αρχές που διαφαίνονται και σε παλαιότερες επικλήσεις του κοινού νου. Φαίνεται, λοιπόν, ότι, μέσα στην ιστορία της φιλοσοφίας, συγκεκριμένες θεωρητικές θέσεις έχουν αποδοθεί στον κοινό νου και τις διαισθήσεις του. Η απόπειρα αναφοράς της φιλοσοφίας σε προ-θεωρητικές αρχές συναντά πτυχές του ‘κοινού νου’ ως φιλοσοφικού πια όρου.

Θα είχε, πιστεύουμε, ενδιαφέρον να διερευνηθεί, σε μια μελλοντική μελέτη, κατά πόσο κάθε εγχείρημα αναφοράς σε προ-θεωρητικές νόρμες είναι *κατ’ αρχήν* καταδικασμένο σε αποτυχία και εάν μπορεί να βρεθεί (αλλά και αν θα έπρεπε κατ’ αρχήν να αναζητηθεί) κάποια γενική φιλοσοφική νόρμα που να μην είναι εμποτισμένη και η ίδια με θεωρία. Μια τέτοια έρευνα, όμως, ξεπερνά τους στόχους αυτής της διατριβής.

## 2. Ο μεθοδολογικός νομιναλισμός της αναλυτικής παράδοσης.

Η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας δέχεται, όπως και οι λογικοί ατομιστές και θετικιστές, την ιδέα ότι η φιλοσοφία θα πρέπει να ταυτιστεί με την ανάλυση της γλώσσας. Για τους λογικούς ατομιστές και θετικιστές, το αίτημα ήταν να εφευρεθεί μια ιδανική γλώσσα. Για τη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας, το αίτημα είναι να αναλυθούν οι λογικές διακρίσεις της καθημερινής γλώσσας.

Χαρακτηριστικό όλης της γλωσσικής στροφής, συμπεριλαμβανομένου και του φιλοσοφικού ρεύματος που εκπροσωπούν οι Austin –Wittgenstein, είναι ότι ασπάζεται τις θέσεις του ‘μεθοδολογικού νομιναλισμού’. Ο νομιναλισμός είναι μια θεωρία που αρνείται την ύπαρξη των καθόλου όντων ή των εννοιών ως την υποτιθέμενη αναφορά γενικών όρων, όπως ο όρος «κόκκινο» ή «καρέκλα». Εξηγεί δε την ταξινόμηση των επιμέρους αντικειμένων ή ποιοτήτων κάτω από τους γενικούς όρους «καρέκλα» ή «κόκκινο» λόγω της *ομοιότητας* αυτών των ποιοτήτων.<sup>1</sup> Στην αναλυτική παράδοση, ο νομιναλισμός παίρνει μια γλωσσική απόχρωση και μια μεθοδολογική χροιά. Ο όρος ανήκει στον Richard Rorty και αναφέρεται στην άποψη ότι «όλες οι ερωτήσεις που έχουν θέσει οι φιλόσοφοι, σχετικά με τις έννοιες, τα καθόλου όντα, τις ‘φύσεις’ κ.λπ., και οι οποίες δεν μπορούν να απαντηθούν με εμπειρική έρευνα για την συμπεριφορά ή τις ιδιότητες των επιμέρους όντων που υπάγονται σε αυτές τις έννοιες, τα καθόλου όντα ή τις φύσεις, και οι οποίες, όμως,

---

<sup>1</sup> Βλ. Lowe, E.J., 1995, 624.

κρίνεται ότι μπορούν να απαντηθούν με κάποιο τρόπο, *μπορούν να απαντηθούν απαντώντας ερωτήσεις για τη χρήση γλωσσικών εκφράσεων και με κανέναν άλλο τρόπο.*»<sup>2</sup>

Η θέση αυτή απηχείται τόσο στο έργο του Wittgenstein, όσο και στον Austin. Χαρακτηριστική είναι η επιμονή του Wittgenstein ότι η μοναδική σχέση μεταξύ πραγμάτων, ποιοτήτων ή δραστηριοτήτων που υπάγονται κάτω από τον ίδιο γενικό όρο (και που μας επιτρέπει, λ.χ. μιλάμε για ‘παιχνίδια’ ή για ‘γλώσσα’), είναι οι οικογενειακές ομοιότητες:

Παρατήρησε, λ.χ., τις διαδικασίες που ονομάζουμε ‘παιχνίδια’...Τί είναι κοινό σε όλα αυτά; - Μη λες «πρέπει να έχουν κάτι κοινό, αλλιώςτικά δεν θα τα λέγαμε ‘παιχνίδια’», αλλά κοίτα να δεις αν έχουν κάτι κοινό. – Γιατί αν κοιτάξεις θα δεις ομοιότητες, συγγένειες, και μάλιστα μια ολόκληρη σειρά...

Δεν βρίσκω καλύτερο χαρακτηρισμό γι’ αυτές τις ομοιότητες από τις λέξεις ‘οικογενειακές ομοιότητες’...<sup>3</sup>

Αναγνωρίζουμε πως εκείνο που ονομάζουμε «πρόταση» ή «γλώσσα» δεν είναι εκείνη η τυπική ενότητα που φανταζόμαστε, αλλά μια οικογένεια από κατασκευές που, λίγο πολύ, συγγενεύουν...<sup>4</sup>

Εδώ είναι εμφανής η θέση του γλωσσικού νομιναλισμού. Ο Wittgenstein αρνείται κάθε είδους οντότητα που θα μπορούσε να αποτελέσει το νόημα ενός γενικού όρου, και αντ’ αυτού μιλά για οικογενειακές ομοιότητες, για συγγένειες. Επίσης, μεταφέρει την όλη συζήτηση στη γλώσσα και επιμένει ότι μόνο με την γλωσσική ανάλυση θα απαντήσουμε στα ερωτήματα αυτά. Για αυτό και ρωτά για τις *ονομασίες* των όρων (ή για το *τί θα λέγαμε* πώς αναγνωρίζουμε ως κοινό). Έτσι, ζητούμενο δεν είναι τι κοινό έχουν τα παιχνίδια ή οι προτάσεις, αλλά σε ποιές περιστάσεις θα χρησιμοποιούσαμε τον όρο «παιχνίδι», «γλώσσα», «πρόταση».

Ομοίως και ο Austin, όταν εξετάζει έννοιες όπως το *νόημα* ή οι *a priori* έννοιες ή τα *καθόλου όντα*, εξετάζει την χρήση των φράσεων αυτών, έτσι ώστε να δειχθεί ότι οι έννοιες αυτές δεν έχουν νόημα:

<sup>2</sup> Rorty, 1967, σελ.11.

<sup>3</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 66-67.

<sup>4</sup> Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 108. Βλ. επίσης, Φιλοσοφικές Έρευνες, παρ. 75-77, 179.

Οι άνθρωποι (οι φιλόσοφοι) μιλούν για τα ‘καθόλου όντα’, σαν να ’ταν οντότητες στις οποίες συχνά σκοντάφτουν...Αλλά δεν είναι έτσι...<sup>5</sup>

Ο κ. MacLagan, όπως και ο καθηγητής Broad, θεωρούν ότι η διάκριση μεταξύ ‘a priori’ και ‘εμπειρικών’ εννοιών συνίσταται ‘στον τρόπο με τον οποίο αποκτώνται’... Η βασική μου αντίρρηση ... αφορά ένα ζήτημα αρχής: ότι αυτά αποτελούν παραδείγματα της ανοησίας στην οποία οδηγείται κανείς από την επιπόλαιη χρήση της λέξης ‘έννοια’.<sup>6</sup>

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΝΟΗΜΑΤΟΣ (SPECIMENS OF SENSE):

- ποιό είναι το νόημα της λέξης ‘ποντίκι’:
- ποιό είναι το νόημα (της λέξης) ‘λέξη’; ...

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΟΗΣΙΑΣ (SPECIMENS OF NONSENSE):

- ποιό είναι το νόημα μιας λέξης;....
- ποιό είναι το νόημα (της φράσης) ‘το νόημα μιας λέξης’;...
- ποιό είναι το νόημα (της πρότασης) ‘ποιό είναι το νόημα της λέξης ‘χ’;’;...<sup>7</sup>

Στα παραπάνω αποσπάσματα, είναι εμφανής, η αποστροφή του Austin προς στην οντολογικοποίηση των γενικών όρων, αλλά και η διάθεσή του να αντιμετωπίσει τα προβλήματα αποκλειστικά ως ζητήματα σχετικά με τις χρήσεις των εμπλεκόμενων φράσεων. Ο Austin πιστεύει ότι δεν υπάρχουν κρυμμένες οντότητες πίσω από τους γενικούς όρους. Είναι α-νόητη κάθε ερώτηση που προσπαθεί να προσεγγίσει σε τι συνίσταται, τι είναι το νόημα γενικά. Μεταγράφει, δε όλα τα παραπάνω προβλήματα σε γλωσσικές αναλύσεις σχετικές με τις χρήσεις των φράσεων. Το ζητούμενο εδώ, και πάλι, είναι να ανακαλυφθεί η λογική της χρήσης των όρων αυτών στη κοινή γλώσσα.

Ο μεθοδολογικός νομιναλισμός αποτελεί μια ακόμα θεωρητική παραδοχή της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας, μαζί με το νατουραλισμό, τον πραγματισμό, την εμπιστοσύνη στην επιστήμη ή την επιμονή στην αντισυστηματικότητα της νέας φιλοσοφίας. Όπως και παραπάνω, δεν θα μπορούμε στην ουσία της συζήτησης για το

<sup>5</sup> *Philosophical Papers*, “Are There A Priori Concepts?”, σελ. 33. Βλ. και εξής.

<sup>6</sup> *Philosophical Papers*, “Are There A Priori Concepts?”, σελ. 41.

<sup>7</sup> *Philosophical Papers*, “The Meaning of a Word”, σελ. 55.

νομιναλισμό.<sup>8</sup> Ο λόγος που διαλέξαμε να αναφερθούμε στο νομιναλισμό σε αυτό το σημείο, είναι ότι η θέση αυτή συνδέεται άμεσα με τη αρχική και θεμελιώδη δέσμευση της αναλυτικής φιλοσοφίας ότι όλες οι φιλοσοφικές ερωτήσεις αφορούν γλωσσικές ερωτήσεις.

### 3. Τα φιλοσοφικά προβλήματα είναι γλωσσικά προβλήματα.

Η ταύτιση της φιλοσοφίας με την ανάλυση της γλώσσας σήμανε την απαρχή της αναλυτικής γλωσσικής φιλοσοφίας. Αποτελεί ουσιώδη θεωρητική παραδοχή των επιμέρους κατευθύνσεων της, συμπεριλαμβανομένης και της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας. Όλα τα ερωτήματα της φιλοσοφίας είναι ερωτήματα σχετικά με το νόημα. Το νόημα εντοπίζεται στην χρήση των όρων και, συγκεκριμένα, στις λογικές διακρίσεις της κοινής γλώσσας.

Αν, όμως, είναι δύσκολο να πει κανείς τι συνιστά *φιλοσοφικό* πρόβλημα, είναι ακόμα πιο δύσκολο να αποφανθεί τι συνιστά *γλωσσικό* πρόβλημα.<sup>9</sup> Ή, αντιστρόφως, είναι δύσκολο να πει τι *δεν* είναι γλωσσικό πρόβλημα, ειδικά, όταν έχει ήδη ‘προαποφασιστεί’ η μεταγραφή όλων των παραδοσιακών φιλοσοφικών προβλημάτων σε προβλήματα σχετικά με τη χρήση όρων. Αν, π.χ., κάποιος διστάζει για το αν θα περιγράψει ένα λουλούδι ως *μοβ* ή *φούξια*, το ερώτημα αυτό αφορά, εν μέρει, τη δημόσια χρήση των όρων ‘*μοβ*’ και ‘*φούξια*’ (και, άρα είναι ένα γλωσσικό πρόβλημα), αλλά, επίσης, αφορά και τις αισθητές ποιότητες που ο συγκεκριμένος άνθρωπος αντιλαμβάνεται και το κατά πόσο μπορεί να τις ταξινομήσει κάτω από τα δύο αυτά διαφορετικά ονόματα (και, άρα είναι ένα εμπειρικό πρόβλημα).<sup>10</sup>

Οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας δεν θεωρούν το ερώτημα ως οριακό (από την άποψη ότι είναι *ασαφές* αν θα θεωρηθεί γλωσσικό ή εμπειρικό). Αντιθέτως, πρεσβεύουν ότι η πρώτη πτυχή του προβλήματος, σχετικά με τη χρήση των όρων,

---

<sup>8</sup> Για τη συζήτηση ρεαλισμού- νομιναλισμού βλ. ενδεικτικά, Armstrong, D.M., 1978. Σημειώνουμε μόνο ότι η συνήθης ένσταση των ρεαλιστών είναι ότι οι νομιναλιστές, κάτω από την έννοια της συγγένειας, προϋποθέτουν κάποιου είδους καθόλου όντα. Για τα προβλήματα του ρεαλισμού σε σχέση με τη φιλοσοφία της γλώσσας βλ. Blackburn, S., 1993, Dummett, M., 1993b. Ειδικώς για τον μεθοδολογικό νομιναλισμό, βλ. Rorty, R., 1967.

<sup>9</sup> Hampshire, S., 1967, σελ.284 -293. Ο Hampshire προσπαθεί να δείξει τις δυσκολίες κατάταξης των προβλημάτων ως αμιγώς γλωσσικών ή αμιγώς εμπειρικών. Οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας, νομίζουμε, θα προσπερνούσαν το δίλημμα, λέγοντας ότι αυτά που ο Hampshire ονομάζει ‘οριακά προβλήματα’, στην πραγματικότητα κρύβουν δύο διαφορετικά προβλήματα, το ένα γλωσσικο-φιλοσοφικό και το άλλο εμπειρικο-επιστημονικό.

<sup>10</sup> Παράδειγμα του Hampshire, 1967, σελ.285.

συνιστά το φιλοσοφικό πρόβλημα, ενώ η δεύτερη πτυχή αποτελεί ένα εμπειρικό πρόβλημα που μπορεί να απαντηθεί μόνο από την επιστήμη.

Έτσι, κάθε πρόβλημα που δεν μπορεί να επαναδιατυπωθεί ως γλωσσικό πρόβλημα, θεωρείται μη φιλοσοφικό: είτε αφορά την επιστήμη ή είναι ένα ψευδοπρόβλημα που θα εξαφανιστεί όταν δειχθεί ότι δημιουργήθηκε από εννοιολογικές παρανοήσεις. Μια τέτοια θεώρηση δεν αφήνει και πολλά περιθώρια για πιθανά 'οριακά' προβλήματα.

Όμως, είναι όλα τα ζητήματα που οι φιλόσοφοι εξετάζουν, πράγματι, αμιγώς γλωσσικά; Κάτι τέτοιο συνεπάγεται, αφενός, ότι στην πραγμάτευση των επιμέρους προβλημάτων, οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας επικαλούνται μόνο γλωσσικές χρήσεις και συνήθειες, και, αφετέρου, ότι τα συμπεράσματά τους αφορούν μόνο τον τρόπο που μιλάμε και δεν έχουν αξιώσεις να εξηγούν καμία πτυχή της λειτουργίας των φαινομένων.

Νομίζουμε ότι, σε ό,τι αφορά τους φιλοσόφους της κοινής γλώσσας, ο μοναδικός που επέμενε ρητά και ως το τέλος ότι όλα τα φιλοσοφικά προβλήματα αφορούν αγκυλώσεις της γλώσσας και μόνο, και ότι, επομένως, η φιλοσοφία ταυτίζεται με την γλωσσική ανάλυση είναι ο Wittgenstein. Όλοι οι υπόλοιποι, συμπεριλαμβανομένου και του Austin, ξεκινούν με τις φιλοσοφικές τους έρευνες με αυτή την παραδοχή, περνούν όμως και σε πιο θεωρητικά μονοπάτια. Έτσι, ακόμα κι αν δεν αποκηρύσσουν ρητά τη θέση ότι όλα τα φιλοσοφικά προβλήματα είναι γλωσσικά, στην πράξη αναπτύσσουν θέσεις και θεωρίες, που λαμβάνουν μεν υπ' όψη τους την χρήση της γλώσσας, αλλά δεν σταματούν σε σκόριες παρατηρήσεις για τις γλωσσικές μας εκφράσεις.<sup>11</sup> Αυτό δεν σημαίνει ότι εγκαταλείπουν την θεώρηση της φιλοσοφίας ως εννοιολογικής ανάλυσης. Η εννοιολογική ανάλυση όμως γίνεται σε ένα μετα-γλωσσικό, πολλές φορές, επίπεδο. Το αποκαλούμε 'μετα- γλωσσικό' από την άποψη ότι μιλά, γενικεύοντας σε ένα βαθμό, για την γλώσσα ως δραστηριότητα. Η θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων, π.χ., δεν ταυτίζεται με αναλύσεις των επιμέρους χρήσεων της κοινής γλώσσας, ούτε ως θεωρητικό πρόγραμμα, ούτε στην πράξη.

Σε ό,τι αφορά τον Austin, συγκεκριμένα, σχεδόν όλα τα άρθρα που περιλαμβάνονται στα *Philosophical Papers* (εκτός, ίσως, μόνο από το "Performative Utterances"), καθώς και το *Sense & Sensibilia*, είναι μια περίτεχνη, και ίσως και η πιο

---

<sup>11</sup> Βλ. Strawson, 1959, 1967, 1990, 1992, 1995/2003 και Ryle, 1984.



συνεπής, εφαρμογή της ιδέας ότι τα φιλοσοφικά προβλήματα θα πρέπει να απαντηθούν απαντώντας ερωτήσεις για την χρήση γλωσσικών εκφράσεων και με κανέναν άλλο τρόπο. Στο κεφάλαιο για το *Sense & Sensibilia*,<sup>12</sup> είδαμε αναλυτικά τον τρόπο που ο Austin μεταφέρει τα παραδοσιακά προβλήματα στο επίπεδο της γλώσσας, παραπέμπει ό,τι εμπειρικό ζήτημα εμπλέκεται με αυτά στην επιστήμη και αναλύει σχολαστικά όλες τις χρήσεις των επιμέρους φράσεων που σχετίζονται με το πρόβλημα που μελετά. Έτσι, σε ό,τι αφορά το ζήτημα της αντίληψης, αυτό που μένει στη φιλοσοφία να μελετήσει είναι οι χρήσεις των φράσεων «αντιλαμβάνομαι», «πραγματικό», «απατηλό», «ακριβώς» κ.λπ.<sup>13</sup> Το κατ' εξοχήν πρόβλημα για το πώς αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο γύρω μας αναλαμβάνει να το λύσει η επιστήμη.

Όταν, όμως, γράφει το *How to Do Things with Words*,<sup>14</sup> ήδη το γεγονός ότι αναφέρεται στη γλώσσα από ένα μετα-επίπεδο, αποτελεί σημαντική διαφορά. Εδώ, το πρόβλημα που εξετάζεται είναι η *ίδια η χρήση της γλώσσας*. Προτείνεται μια (οιονεί συστηματική) θεωρία για την γλώσσα γενικά, και δίνονται ορισμοί και διακρίσεις (για τα 'ομιλιακά ενεργήματα', τις 'λεκτικές', 'ενδολεκτικές', 'περιλεκτικές' πράξεις, τα 'ρητά επιτελεστικά' κ.λπ.) σε μια *μετα-γλώσσα*. Με τον όρο αυτό, δεν εννοούμε βεβαίως ότι ο Austin προτείνει την μεταγραφή της κοινής γλώσσας σε μια αυστηρή τυπική μεταγλώσσα, μας μιλά, όμως, για τη γλώσσα συνολικά ως δραστηριότητα, από ένα επίπεδο αφαίρεσης και γενίκευσης που βρίσκεται 'πάνω' από τις πραγματικές επιμέρους χρήσεις της γλώσσας. Κάθε αναφορά σε χρήσεις της γλώσσας χρησιμοποιείται ως παράδειγμα που θα τεκμηριώσει τους μεταγλωσσικούς ισχυρισμούς του Austin. Το ζητούμενο, όμως, εδώ είναι να εξηγηθεί γενικά τι είναι αυτό που κάνουμε όταν μιλάμε. Και το ερώτημα αυτό δεν μπορεί να περιγραφεί ως ένα αμιγώς γλωσσικό ερώτημα. Αντιθέτως, η γλώσσα εδώ εξετάζεται ως μια παρατηρήσιμη ανθρώπινη δραστηριότητα, και άρα ως ένα εμπειρικό φαινόμενο.

Οι θεωρητικές διακηρύξεις του Austin επιτρέπουν αυτή την μετάβαση. Ο Austin ποτέ δεν επέμεινε ότι όλα τα προβλήματα είναι προβλήματα για τις χρήσεις των φράσεων της κοινής γλώσσας. Ακόμα κι όταν στην πρακτική του τα αντιμετώπιζε έτσι, φρόντιζε να αφήνει περιθώριο για το γεγονός ότι κάποιο άλλο πρόβλημα ίσως απαιτήσει διαφορετική μεταχείριση. Έτσι, στο *Sense & Sensibilia*

<sup>12</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. II.A.

<sup>13</sup> Βλ. ενδεικτικά *Sense & Sensibilia*, σελ. 44-55, 78-83, 85-103 (για το 'perceive' και άλλα αισθητηριακά ρήματα)/ 62-77 (για το 'real')/20-25(για το 'delusive/delusion')/124,126, 127-131 (για το 'precise').

<sup>14</sup> Για λεπτομερή ανάλυση του έργου, βλ πιο πάνω, κεφ. II.B.

υποστηρίζει ότι η μέθοδός του θα μας παράσχει μια τεχνική για να διαλύσουμε ορισμένες, όχι όλες, τις φιλοσοφικές ανησυχίες, ενώ στα *Philosophical Papers* αναφέρει ότι η μέθοδος της γλωσσικής ανάλυσης είναι μία ανάμεσα σε πολλές φιλοσοφικές μεθόδους και μάλιστα ότι είναι μόνο το πρώτο βήμα της φιλοσοφίας.<sup>15</sup> Εξάλλου, είδαμε πως ο Austin μιλά και για μια επιστήμη της γλώσσας<sup>16</sup> που ενδεχομένως να αντικαταστήσει την πρακτική του όταν η εννοιολογική διασάφηση θα έχει ολοκληρωθεί.

Πολλά από αυτά που υποστηρίζει ο Austin για τη λειτουργία της γλώσσας τα υποστηρίζει και ο Wittgenstein. Έτσι, δίνεται παρόμοια έμφαση στον πραξιακό χαρακτήρα της γλώσσας, στη συνάφεια της γλώσσας με το γενικότερο πλαίσιο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, συμβάσεων, συνηθειών. Η έννοια των ‘γλωσσικών παιχνιδιών’ ή της ‘μορφής ζωής’ φωτίζει τις πτυχές αυτές του γλωσσικού φαινομένου.<sup>17</sup> Οι θέσεις αυτές είναι το ίδιο θεωρητικές με τις θέσεις του Austin και, επίσης, αποτελούν μια μετα-θεώρηση του γλωσσικού φαινομένου. Η διαφορά τους με αυτές του Austin είναι ότι είναι λιγότερο συστηματοποιημένες.

Ο Wittgenstein, βεβαίως, θα επιμείνει ότι αποτελούν απλώς παρατηρήσεις και διευκρινήσεις σχετικά με τα επιμέρους φαινόμενα που αναγνωρίζουμε ως γλωσσικά και ότι σκοπός τους είναι απλώς να διαλύσουν παρανοήσεις για την γλωσσική μας συμπεριφορά. Ακόμα κι έτσι, όμως, γεγονός παραμένει ότι ο Wittgenstein προτείνει έναν άλλο τρόπο να προσεγγίζουμε την γλώσσα γενικά ως φαινόμενο. Οι παρατηρήσεις του, συχνά υπό το ένδυμα σκόρπιων γλωσσικών παρατηρήσεων, δεν παύουν να αναφέρονται και να φωτίζουν ένα φαινόμενο που έχει και εμπειρικές πτυχές: τη συνολική γλωσσική μας δραστηριότητα. Έτσι, υποστηρίζεται, π.χ., ότι βάση της δεν είναι η αναπαράσταση<sup>18</sup> ή ότι για να αναγνωριστεί κάτι ως γλώσσα χρειάζονται δημόσια κριτήρια νοήματος.<sup>19</sup> Οι παρατηρήσεις αυτές, είτε το παραδέχεται ο Wittgenstein, είτε όχι, δεν είναι αμιγώς ενδο-γλωσσικές παρατηρήσεις. Έχουν μια αξίωση αναφοράς στο πώς πράγματι λειτουργεί η γλώσσα ως εμπειρικό, παρατηρήσιμο φαινόμενο.

<sup>15</sup> Βλ. *Sense & Sensibilia*, σελ. 5 και *Philosophical Papers*, “A Plea for Excuses”, σελ. 181, 185.

<sup>16</sup> *Philosophical Papers*, “Ifs and Cans”, σελ. 232.

<sup>17</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. Π.Β.3.2.

<sup>18</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 1-38 και passim.

<sup>19</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 243-275 και passim.

Ας αναφερθούμε πάλι στο παράδειγμα της λέξης ‘πόνος’/ ‘πονάω’ που εξετάσαμε πιο πάνω.<sup>20</sup> Ο Wittgenstein αρνείται ότι η ορθή χρήση του ρήματος χρειάζεται τη διαμεσολάβηση κάποιου είδους ενδοσκόπησης, ή ότι συνίσταται στην απλή συμμόρφωση με την χρήση των υπολοίπων ομιλητών της κοινότητας. Αντιθέτως, ισχυρίζεται πως ότι το ρήμα ‘πονάω’ αντικαθιστά, φυσικά και μέσω μιας διαδικασίας εκμάθησης, πρωτόγονες, προ-γλωσσικές συμπεριφορές και αντιδράσεις και ότι η ορθή χρήση της φράσης αυτής, όπως και κάθε φράσης, εντός των γλωσσικών παιχνιδιών προϋποθέτει τη συμμετοχή του ομιλητή στο γενικότερο πλαίσιο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, στη μορφή ζωής.

Όλες οι παραπάνω παρατηρήσεις έχουν τη μορφή γραμματικών υποδείξεων σχετικά με τη φράση ‘πονάω’. Παράλληλα, έχουν το στόχο να αναιρέσουν τη θέση ότι υποκειμενικές εμπειρίες, όπως ο πόνος, είναι ιδιωτικές και μη μεταφράσιμες. Η ιδέα εδώ είναι ότι η ανάλυση των εννοιών μας θα μας δείξει ότι μια τέτοια προϋπόθεση αντιφάσκει με τη λογική της έννοιας στην καθημερινότητά μας, ότι, δηλαδή, η κοινή χρήση της έννοιας του πόνου, το νόημα της έννοιας, δεν συνάδει με την αντιμετώπισή της ως κάτι το λογικά μη μεταδόσιμο, το ιδιωτικό.

Υποστηρίζεται, λοιπόν, υπό τη μορφή γραμματικής παρατήρησης, ότι η φράση ‘πονάω’ αντικαθιστά το κλάμα. Το παιδί, λέει ο Wittgenstein, μαθαίνει σιγά - σιγά να αντικαθιστά «την πρωταρχική, φυσική έκφραση του αισθήματος» με γλωσσικές εκφορές.<sup>21</sup> Αυτό είναι αποτέλεσμα της εκπαίδευσής του εντός της μορφής ζωής. Όμως, με την αναφορά σε πρωταρχικές, φυσικές συμπεριφορές είμαστε ήδη στα όρια της γλώσσας. Εδώ οι ‘γλωσσικές αναλύσεις’ του Wittgenstein αναφέρονται σε κάτι το ‘προ-γλωσσικό’, σε κάτι το οποίο η γλώσσα θα έρθει να αντικαταστήσει.<sup>22</sup>

Είδαμε ότι ο φιλόσοφος γενικά συνδέει την γλώσσα με το γενικό φυσικο-κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Το πλαίσιο αυτό καθιστά δυνατή κάθε συζήτηση για νόημα, καθώς μας παρέχει τα κριτήρια ορθότητας.<sup>23</sup> Η ανάλυση της λέξης ‘πονάω’ εντάσσεται σε αυτή τη φιλοσοφική γραμμή και προσπαθεί να υποστηρίξει ότι η εφαρμογή τέτοιων εννοιών βασίζεται σε ένα προ-υπάρχον, κοινό για όλους τους εν δυνάμει ομιλητές, σύστημα συναισθημάτων και πρακτικών. Παράλληλα, όμως, αποτελεί χαρακτηριστικό

<sup>20</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ.ΙΙΙ.Α.1., σελ. 256-265 και *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ.243-244, 253-257..

<sup>21</sup> *Φιλοσοφικές Έρευνες*, παρ. 244.

<sup>22</sup> Βλ. και Pears, D., 1995, σελ. 418 και passim. Κατά τον Pears, η αναφορά του Wittgenstein σε κάτι το πρωτόγονο και προ-γλωσσικό αποτελεί πτυχή των νατουραλιστικών του προκειμένων.

<sup>23</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ.Ι.Γ.2, κεφ. ΙΙ.Β.3.2, κεφ. ΙΙΙ.Α.1.

παράδειγμα μιας ανάλυσης του Wittgenstein όπου, πέραν των γλωσσικών χρήσεων, ο φιλόσοφος ωθείται να αναφερθεί και σε κάτι που βρίσκεται *εκτός της γλώσσας*.<sup>24</sup>

Αλλά και τα συμπεράσματα που ο Wittgenstein παρουσιάζει ως γλωσσικές παρατηρήσεις σχετικά με την ορθή χρήση των όρων φαίνεται να έχουν την αξίωση να μας δείξουν πως πρέπει να κατανοηθεί το φαινόμενο. Από την ανάλυση της χρήσης της λέξης 'πόνος', θα οδηγηθούμε στην καλύτερη κατανόηση της έννοιας του πόνου. Η ανάλυση του νοήματος των εννοιών μας δεσμεύει και σε πεποιθήσεις σχετικά με τις έννοιες αυτές. Η έννοια του πόνου θεωρείται μεταφράσιμη, καθότι στη βάση της είναι κοινή για όλους τους ανθρώπους. Παρομοίως, φωτίζεται όλο το πλέγμα των υποκειμενικών εμπειριών και προτασιακών στάσεων ως μεταφράσιμων και μη ιδιωτικών, και αναιρείται η εικόνα του νου ως ενός ιδιωτικού αμφιθεάτρου όπου λαμβάνει χώρα η ενδοσκόπηση.

Όλα αυτά διαφωτίζουν τις έννοιές μας, διασαφηνίζουν το νόημα των όρων, έχουν όμως παράλληλα μια υπόρρητη αξίωση να αναφερθούν στα ίδια τα φαινόμενα και να υποδείξουν τη λειτουργία τους, από την άποψη ότι η εννοιολογική ανάλυση, τελικά, μας δεσμεύει και στο πως θα αντικρίζουμε τα φαινόμενα. Όταν κανείς δεχθεί τις αναλύσεις του Wittgenstein, δεσμεύεται και στο πώς θα μιλά, θα σκέφτεται, αλλά και θα αντιμετωπίζει τη γλώσσα ή το νου, όχι απλώς ως έννοια ή ως όρο, αλλά και ως δραστηριότητα ή λειτουργία. Δεσμεύεται, δηλαδή, για το πώς θα αντιμετωπίζει *τα ίδια τα φαινόμενα*, ποιές πεποιθήσεις θα έχει για αυτά ή ποιές εξηγήσεις θα δέχεται, ακόμα κι από την επιστήμη. Έτσι, π.χ., θα αρνηθεί κάθε απόπειρα αναγωγής και ταύτισης των νοητικών φαινομένων με φυσικά φαινόμενα και κάθε απόπειρα εξήγησής τους με μηχανιστικούς όρους. Η θεωρία που οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας υποστηρίζουν για το νόημα τους δεσμεύει στην άποψη ότι υπάρχουν δύο διακριτά επίπεδα φαινομένων, το εννοιολογικό και το εμπειρικό και ότι το πρώτο είναι μη αναγώγιμο στο δεύτερο. Πρόκειται για μια θέση, η οποία υποστηρίζεται με γλωσσαναλυτικά επιχειρήματα, έχει συνέπειες όμως και στον τρόπο θέασης του κόσμου γενικότερα.

Προσπαθήσαμε εδώ να εκφράσουμε κάποιες επιφυλάξεις σχετικά με το κατά πόσο οι αναλύσεις του Wittgenstein μπορούν να θεωρηθούν αμιγώς γλωσσικές.

---

<sup>24</sup> Ο Pears (1995), μάλιστα, προτείνει ότι, εφόσον ο Wittgenstein προϋποθέτει πρωτόγονες αντιδράσεις και αισθήματα για τη θεωρία του, θα μπορούσε να έχει προχωρήσει τη νατουραλιστική του σκέψη και να συμπεριλαμβάνει στις μελέτες του και δεδομένα από επιστήμες, όπως η νευρολογία ή η ψυχολογία, που θα του έδιναν πιο καθαρή εικόνα για τις προ-γλωσσικές δομές των ανθρώπων, σπάζοντας έτσι τη διάκριση εμπειρικής- γλωσσικής έρευνας.

Ισχυριστήκαμε, έτσι, ότι οι βιτγκενσταϊνικές παρατηρήσεις, πρώτον, συχνά προϋποθέτουν μη-γλωσσικά δεδομένα, και δεύτερον, δεσμεύουν όποιον τις αποδέχεται και στον τρόπο που θα αντιμετωπίζει τα φαινόμενα που σχετίζονται με αυτές. Ο Wittgenstein είναι αυτός που περισσότερο από όλους τους φιλοσόφους της κοινής γλώσσας επιμένει ότι η φιλοσοφία πρέπει να ταυτιστεί με μια αμιγώς γλωσσική ανάλυση. Φαίνεται, όμως, ότι οι αναλύσεις του έχουν συνέπειες που συχνά υπερβαίνουν τα όρια της γλώσσας, και λόγω των δεδομένων που προϋποθέτουν και λόγω των δεσμεύσεων που υποβάλλουν. Αυτές οι διαπιστώσεις μας δημιουργούν, γενικά, επιφυλάξεις για το κατά πόσο η φιλοσοφία μπορεί ή πρέπει να ταυτιστεί με μια αμιγώς γλωσσική ανάλυση. Αν με κάτι τέτοιο εννοείται ότι θα πρέπει να περιοριστεί στις αναλύσεις γλωσσικών όρων, η αξίωση αυτή μοιάζει να περιορίζει ασφυκτικά τη φιλοσοφική μελέτη. Οι αναλύσεις όρων είναι σίγουρα χρήσιμες, όταν κάνουμε μια εννοιολογική έρευνα, η απαίτηση όμως να μην προϋποθέσει κανείς τίποτα το μη γλωσσικό ή να μην συστηματοποιήσει τα συμπεράσματά του σε μια θεωρία για τη γλώσσα ή τις έννοιές μας θα καταδίκασε τη φιλοσοφία σε μια άσκοπη λεξικογραφία. Επίσης, είναι αναπόφευκτο η ανάλυση μιας έννοιας να μας δεσμεύσει ποικιλοτρόπως: τόσο στον τρόπο που θα κατανοούμε και θα χρησιμοποιούμε την έννοια αυτή, όσο και στον τρόπο που θα σχετιζόμαστε με τα συναφή φαινόμενα.

Πέραν των επιφυλάξεων για το αν η φιλοσοφία μπορεί να ταυτιστεί με γλωσσική ανάλυση, υπάρχει κι άλλο ένα ζητούμενο: Είναι πράγματι οι αναλύσεις των φιλοσόφων απλές περιγραφές των κοινών γλωσσικών μας χρήσεων; Με το ερώτημα αυτό θα ασχοληθούμε αμέσως πιο κάτω, ξανακοιτάζοντας τις μεθόδους περιγραφής που εφαρμόζουν οι φιλόσοφοι. Θα υποστηρίξουμε ότι συχνά οι φιλόσοφοι που ισχυρίζονται ότι περιγράφουν την κοινή γλώσσα προβάλλουν σε αυτή δικές τους διαισθήσεις, που εκφράζουν τις φιλοσοφικές ή μεταφιλοσοφικές τους θέσεις. Η διαπίστωση αυτή συνιστά άλλον ένα σοβαρό λόγο για να είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι στην ιδέα της ταύτισης της φιλοσοφίας με την γλωσσική ανάλυση, διότι δείχνει ότι ακόμα και αυτό που παρουσιάζεται ως μια απλή γλωσσική ανάλυση ενός όρου της κοινής γλώσσας, μπορεί να είναι ήδη εμποτισμένο με θεωρία.

#### 4. Η ‘περιγραφή’ της κοινής γλώσσας.

##### 4.1. Μια μέθοδος προσαρμοσμένη στην αγγλική γλώσσα.

Η πρώτη ένσταση στη μεθοδολογία του Austin είναι ότι όλες του οι αναλύσεις αφορούν μόνο την αγγλική γλώσσα και επομένως τα συμπεράσματά τους δεν μπορούν να γενικευτούν για κάθε γλώσσα.<sup>25</sup>

Πράγματι όλες οι διακρίσεις που ο Austin επισημαίνει και αναλύει είναι διακρίσεις της αγγλικής γλώσσας. Μάλιστα, πολλές από αυτές δύσκολα μεταφράζονται στα ελληνικά (θυμίζουμε τις διακρίσεις ανάμεσα στους όρους: “by accident/ by mistake”, “unintentionally/ mistakenly/ without the intention/ accidentally”, “accurately, precisely, exactly”). Παράλληλα, υπάρχουν διακρίσεις σε άλλες γλώσσες που δεν είναι εύκολο να μεταφραστούν στα αγγλικά, όπως η διάκριση μεταξύ του ‘γνωρίζω’ και ‘ξέρω’, και για τις οποίες δεν προβλέπεται καμία ανάλυση εκ μέρους του Austin.<sup>26</sup>

Τα περισσότερα επιχειρήματα του Austin βασίζονται σε τέτοιες αναλύσεις λεπτών διακρίσεων μεταξύ κοινών όρων. Όταν οι αναλύσεις αυτές αφορούν διακρίσεις που υπάρχουν μόνο στα αγγλικά, εύλογο είναι να ισχυριστεί κανείς ότι και τα *φιλοσοφικά συμπεράσματα* που στηρίζονται στις αναλύσεις του θα αφορούν εξίσου μόνο τον αγγλοσαξονικό κόσμο. Αν κάθε γλώσσα έχει δικές της διακρίσεις, οι οποίες μάλιστα μετά βίας μεταφράζονται από γλώσσα σε γλώσσα, τότε δεν έχουν ιδιαίτερο νόημα τα συμπεράσματα που μπορούν να προκύψουν από την ανάλυσή τους, τουλάχιστον για όσους μιλούν διαφορετικές γλώσσες.

Κάτι τέτοιο, όμως, θα σήμαινε ότι διαφορετικά φιλοσοφικά συμπεράσματα θα εξαχθούν από την αγγλική κοινή γλώσσα και διαφορετικά από την ελληνική. Έτσι σε ένα κοινό φιλοσοφικό πρόβλημα θα μπορούσαμε να πάρουμε διαφορετικές, εξίσου έγκυρες αν και πιθανόν ασύμβατες, απαντήσεις, ανάλογα με τη γλώσσα που χρησιμοποιούμε. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται από την πρακτική του Austin. Θυμίζουμε εξάλλου και το απόσπασμα:

---

<sup>25</sup> Βλ. Graham, 1977, σελ. 34-35.

<sup>26</sup> Ανάλογη είναι και η διάκριση μεταξύ των γαλλικών ρημάτων “connaître” και “savoir” που χρησιμοποιεί ο Graham ως παράδειγμα διάκρισης που δεν μεταφράζεται εύκολα στα αγγλικά: Graham, 1977, σελ. 34. Βλ. και Α. Ραφτόπουλος & Α. Οικονόμου, «Γνωρίζω’ και ‘πιστεύω’, Κριτική της θέσης του Austin», *Δευκαλίων* 16 (1998),

Αν ο τρόπος που χρησιμοποιούμε τις λέξεις διαφέρει... το πιθανότερο είναι... πως το εννοιολογικό σου σύστημα είναι διαφορετικό από το δικό μου, παρόλο που ίσως είναι εξίσου συνεκτικό και χρήσιμο ... αν υπάρχουν «εναλλακτικές» περιγραφές, τότε η κατάσταση μπορεί να περιγραφεί ή να «κατασκευαστεί» με δύο τρόπους<sup>27</sup>

Φαίνεται, λοιπόν, ότι ο Austin δεν αρνείται ότι διαφορετικές γλωσσικές συνήθειες –και, άρα και διαφορετικές φυσικές γλώσσες- ενδεχομένως, ενσωματώνουν διαφορετικά εννοιολογικά συστήματα. Κατά τον Austin, μάλιστα, τέτοιες περιπτώσεις πρέπει να μελετώνται προσεκτικά: «Μια διαφωνία σχετικά με το τί θα λέγαμε δεν θα πρέπει να αποσιωπάται, αλλά να προτάσσεται: γιατί η εξήγηση θα είναι διαφωτιστική».<sup>28</sup> Η φιλοσοφική ανάλυση θα πρέπει να συνοπολογίζει τέτοια δεδομένα. Όμως, ο Austin έχει ήδη λίγο πριν από αυτά τα αποσπάσματα υποστηρίξει ότι, αν μια κατάσταση περιγραφεί με κάθε λεπτομέρεια, είναι πολύ απίθανο να υπάρξει διαφωνία για τη χρήση της γλώσσας. Όταν υπάρχει διαφωνία συνήθως οφείλεται σε ανεπαρκή περιγραφή των συμφραζομένων. Έτσι, «όσο πιο λεπτομερώς φανταζόμαστε μια περίπτωση, με μια ιστορία πίσω μας,... τόσο λιγότερο διαφωνούμε για το τί θα λέγαμε.»<sup>29</sup> Ο Austin αποδέχεται ότι η χρήση της γλώσσας μπορεί να διαφέρει και ότι μια τέτοια διαφορά ενδεχομένως κρύβει διαφορετικούς τρόπους κατανόησης. Επιμένει ότι, όπου παρατηρείται μια τέτοια διαφωνία, θα πρέπει να μελετάται, γιατί θα αποκαλύψει κάτι σχετικά με τη λογική των εννοιών, όπως τουλάχιστον κατανοούνται σε κάθε γλωσσικό σύστημα. Όμως, πιστεύει, ότι τέτοιες διαφωνίες είναι ιδιαίτερες σπάνιες.

Ενδεχομένως, η πεποίθηση που κρύβεται πίσω από αυτή τη θέση του Austin- αλλά και από την πρακτική της γλωσσικής ανάλυσης, εν γένει - είναι ότι οι γλώσσες είναι τελικά μεταφράσιμες η μία στην άλλη. Ακόμα κι αν οι όροι δεν αντιστοιχούν ένας προς έναν, το νόημά τους τελικά μπορεί να αποδοθεί σε κάθε γλώσσα. Και πάλι, όμως, το γεγονός ότι ο Austin επιμένει σε υπερβολικά λεπτές διακρίσεις και ισχυρίζεται ότι μέσω αυτών θα προσεγγίσουμε την κατανόηση του κόσμου που μας πλαισιώνει, δημιουργεί πρόβλημα. Όμως, θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι η βασική λογική είναι παρόμοια σε κάθε γλώσσα και ότι αυτή είναι που πρέπει να μελετηθεί.

<sup>27</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.184.

<sup>28</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.184.

<sup>29</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.183-184.

Οι αναλύσεις του Austin, επομένως, αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή της γλωσσαναλυτικής του μεθόδου, η οποία θα επιφέρει αποτελέσματα σε όποια γλώσσα και αν εφαρμοστεί. Το κλειδί για να κατανοήσουμε τον Austin έγκειται στο γεγονός ότι το κύριο μέλημά του είναι η διάλυση των φιλοσοφικών προβλημάτων και η επαναφορά μας σε αυτό που ο ίδιος παρουσιάζει ως προ-θεωρητική αντίληψη του κόσμου.

Για αυτό τον σκοπό, η ανάλυση κάθε γλώσσας, έτσι όπως γίνεται από τον Austin, μπορεί να βοηθήσει. Ο στόχος είναι να διαλυθούν τα επίπλαστα φιλοσοφικά ερωτήματα. Έτσι 'μεταγράφονται' σε μια γλώσσα που δεν τα θεματοποιεί και που χρησιμοποιείται ως το μέτρο που θα καταδείξει την α-νοησία τους εντός του δικού της πλαισίου. Πολλά από τα ειρωνικά αντιπαραδείγματα του Austin στο *Sense & Sensibilia* μεταφράζονται πράγματι σε όλες τις γλώσσες (σύμφωνα με τον Austin, π.χ. οι απλουστευτικοί φιλόσοφοι υπαινίσσονται πως, όταν ο απλός άνθρωπος βλέπει μια φωτιά ή έναν ίσκιο, πιστεύει ότι βλέπει ένα υλικό αντικείμενο...)<sup>30</sup>, αλλά και ό,τι δεν μεταφράζεται εύκολα (π.χ. η διάκριση μεταξύ κατάλληλου-πραγματικού μαχαιριού για κοπή κρέατος -proper/ real carving knife)<sup>31</sup> μπορεί να εξηγηθεί περιφραστικά ή να αντικατασταθεί με κάποια άλλη εξίσου ειρωνική διάκριση.

Κάθε γλώσσα μπορεί να συνεισφέρει για να καταδείξει ότι ο φιλοσοφικός διάλογος είναι τεχνητός και υπερβαίνει την καθημερινή γλώσσα, διότι πράγματι έτσι είναι. Ως μέθοδος, επομένως, η ανάλυση της γλώσσας μπορεί να αποκαλύψει την λογική των εννοιών που χρησιμοποιούν οι ομιλητές. Μια τοπική διχογνωμία σε ό,τι αφορά μεμονωμένες χρήσεις, υπαινίσσεται ο Austin, είναι απίθανη, και, όπου διαπιστωθεί, θα πρέπει να μελετηθεί. Το σημαντικό, όμως, είναι, ότι η ανάλυση της γλώσσας ως μέθοδος μπορεί να οδηγήσει σε μια καλύτερη κατανόηση των εννοιών που καθημερινά υιοθετούμε. Αυτό είναι ένα σημαντικό πρώτο βήμα.

Σημειωτέον ότι στο μοναδικό έργο του Austin που δεν έχει τέτοια θεραπευτική διάσταση, στο *How to Do Things with Words*, βλέπουμε, εξάλλου, και τα παραδείγματα να τροποποιούνται έτσι ώστε να υπάρχει πιο έντονο το αίτημα γενίκευσης των ισχυρισμών του Austin. Έτσι ο Austin επιμένει σε παραδείγματα τελετουργιών ή θεσμικών πράξεων: γάμων, συμβολαίων, υποσχέσεων.<sup>32</sup> Το πλεονέκτημα αυτών των παραδειγμάτων είναι ότι, ακόμα κι αν σε κάποια κοινωνία

---

<sup>30</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 8.

<sup>31</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.72.



δεν υπάρχουν ή δεν εφαρμόζονται ακριβώς όπως περιγράφονται από τον Austin, το τελετουργικό στοιχείο επιτρέπει να αναγνωριστούν ως θεσμικές πράξεις και να αντικατασταθούν εύκολα από κάποια άλλη θεσμική πράξη, που να παραπέμπει στη δομή και τις συνήθειες της κοινωνίας οποιουδήποτε αναγνώστη του *How to Do Things with Words*. Οι δε διακρίσεις του Austin εκεί δεν είναι διακρίσεις που μπορεί κανείς να βρει στην κοινή γλώσσα, αλλά τεχνητές διακρίσεις δικής του κατασκευής,<sup>33</sup> που σαφώς εγείρουν το αίτημα της καθολικότητας.

Στο υπόλοιπο έργο του, δεν είναι τόσο έντονο το αίτημα της καθολικότητας των αναλύσεων επιμέρους φράσεων της κοινής γλώσσας. Εκεί, σκοπός είναι η διασάφηση και η θεραπεία. Και για το σκοπό αυτό, η γλωσσολογία ως μέθοδος, μπορεί να βοηθήσει σε όποια γλώσσα κι αν εφαρμοστεί. Αυτό, εξάλλου, είναι μόνο το πρώτο, απαραίτητο βέβαια, βήμα.<sup>34</sup> Όταν ο Austin περνά στο δεύτερο βήμα, στη διατύπωση, δηλαδή, μιας θεωρίας, η αξίωση της γενίκευσης των συμπερασμάτων του φιλοσόφου, ώστε να καλύπτουν την χρήση της γλώσσας γενικά, είναι εμφανής.

#### **4.2. 'Γραμματική ανάλυση' με την επίκληση προσωπικών γλωσσικών διαισθήσεων.**

Είδαμε ότι, όταν ο Austin διεξάγει τις γραμματικές του έρευνες, χρησιμοποιεί τις δικές του διαισθήσεις. Είναι, δηλαδή, ο ίδιος που απαντά κάθε φορά στην ερώτηση 'τι θα λέγαμε εάν συνέβαινε το χ;'. Οι απαντήσεις που δίνει δεν είναι το αποτέλεσμα κάποιας εμπειρικής έρευνας, αλλά βασίζονται στις δικές του λογικές εννοήσεις σχετικά με το τι θα έλεγε κάθε ικανός ομιλητής της Αγγλικής.

Δεν είναι, βεβαίως, ο Austin ο μοναδικός φιλόσοφος που ακολουθεί αυτή την μέθοδο. Εξίσου και ο Wittgenstein, αλλά και κάθε φιλόσοφος που επικαλείται την κοινή γλώσσα, βασίζεται στις διαισθήσεις του. Η πεποίθηση πίσω από αυτή την πρακτική είναι ότι η γλώσσα είναι μια δραστηριότητα που κυβερνάται από κανόνες, και ότι, όποιος μετέχει σε αυτή την δραστηριότητα, μπορεί να ακολουθεί αυτούς τους κανόνες επιτυχώς.<sup>35</sup> Οι διαισθήσεις σχετικά με την χρήση της υπακούουν στους κανόνες της γλώσσας και είναι κοινές για όλους τους χρήστες. Οι απαντήσεις που

---

<sup>32</sup> *How to Do Things with Words*: Βλ. χαρακτηριστικά τα παραδείγματα των σελίδων σελ.5,6/24,25, πάνω στα οποία 'χτίζεται' όλη η θεωρία των ομιλιακών ενεργημάτων του Austin.

<sup>33</sup> Αναφερόμαστε κυρίως στις διακρίσεις μεταξύ 'δηλωτικών' - 'επιτελεστικών εκφορών' και 'λεκτικών' - 'περιλεκτικών' - 'ενδολεκτικών' ενεργημάτων. Βλ. *How to Do Things with Words*, σελ. 1-12/20-31 και 94-109/116-131, αντιστοίχως.

<sup>34</sup> Η 'πρώτη' και όχι η 'τελευταία λέξη', όπως λέει ο Austin: *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ.185.

δίνουν ο Austin και οι υπόλοιποι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας υποτίθεται ότι υπαγορεύονται από τους ίδιους τους κανόνες της γλώσσας.

Ας επιστρέψουμε, όμως, σε ορισμένα παραδείγματα αναλύσεων για να δούμε κατά πόσο τα όσα λέει ο Austin μπορούν να θεωρηθούν προ- θεωρητικές περιγραφές της λογικής της κοινής γλώσσας. Θα δούμε ότι όχι απλώς δεν μπορούμε να έχουμε εγγυήσεις ότι αυτό που περιγράφει ο Austin ως κοινή γλώσσα είναι πράγματι η καθημερινή γλώσσα των ανθρώπων, αλλά, απεναντίας μπορούμε να εντοπίσουμε σημεία όπου η κοινή γλώσσα παραβιάζεται, έτσι ώστε να εξυπηρετήσει τους θεωρητικούς σκοπούς του Austin.<sup>36</sup>

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ανάλυση του Austin σχετικά με τις πολλαπλές και διαφορετικές χρήσεις της λέξης ‘πραγματικό’.<sup>37</sup> Ο Austin θέλει να θεραπεύσει τη φιλοσοφική αναζήτηση για το Πραγματικό και την Πραγματικότητα, επισημαίνοντας ότι η λέξη «πραγματικό» έχει πολλές χρήσεις, και ότι το νόημά της διαφοροποιείται ανάλογα με το πώς και σε τι συμφραζόμενα χρησιμοποιείται. Δεν έχει νόημα, λοιπόν, να αναζητείται κάτι κοινό σε όλες αυτές τις χρήσεις, ούτε να υποθέτουμε ότι υπάρχει κάποια πλατωνική οντότητα του ‘πραγματικά Πραγματικού’. Ο Austin, λοιπόν, φροντίζει να απαριθμήσει ποικίλες χρήσεις του όρου, να δώσει δεκάδες παραδείγματα, να αντιπαραβάλει την λέξη ‘πραγματικό’ με κάθε αντίθετη έννοια, όπως ‘ψεύτικο’, ‘τεχνητό’, ‘παιχνίδι’ (‘δεν είναι πραγματική πάπια, αλλά παιχνίδι’), ‘βαμμένο’ (‘δεν είναι το πραγματικό χρώμα των μαλλιών της, τα έχει βάψει’) κ.α.<sup>38</sup>, αλλά δεν αφιερώνει ούτε μία γραμμή στη διάκριση μεταξύ πραγματικού και απατηλού. Κι όμως, και αυτή είναι μία διάκριση που κάνουμε και στην καθημερινή μας ζωή (‘νόμισα ότι είδα τον Αλέξανδρο, αλλά στην πραγματικότητα ξεγελάστηκα- ήταν απλώς κάποιος που του έμοιαζε’ ή ‘ήμουν τόσο μεθυσμένη χθες που έβλεπα το ταβάνι να γυρίζει’).

Η κοινή γλώσσα σαφώς και διακρίνει, και μάλιστα πολύ συχνά μεταξύ αυτού που είδαμε/ ακούσαμε/ νομίσαμε και αυτού που πράγματι έγινε ή ισχύει. Κι όμως, ο Austin δεν αναφέρεται καθόλου στην διάκριση αυτή που αποτελεί την εκκίνηση όλης της φιλοσοφικής συζήτησης. Ο λόγος δεν μπορεί να είναι άλλος παρά το γεγονός ότι

---

<sup>35</sup> Βλ. και πιο πάνω, σελ. 29- 35 και 208-220. Επίσης, Searle, 1969, σελ. 12-15..

<sup>36</sup> Βλ. Crover, M. & Feigl, H., 1967. Σύμφωνα με τους θεωρητικούς αυτούς, η αναμόρφωση της κοινής γλώσσας όπως επιτελείται από τον Austin, αντιβαίνει με τους σκοπούς του, είναι όμως χρήσιμη για θεωρητικούς σκοπούς. Πρβλ. και Thomson, 1967.

<sup>37</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 62-77. Βλ. και προηγουμένως, σελ.125-134. Το ‘ατόπημα’ αυτό, όπως είδαμε έχει παρατηρηθεί και απ’ τον Ayer, 1973b.

<sup>38</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.62-77.

από αυτή τη διάκριση ξεκινούν όλα τα φιλοσοφικά προβλήματα που αφορούν την κατ' αίσθηση αντίληψη. Έτσι, όμως, ο Austin επιλεκτικά αναφέρεται σε διαστάσεις και διακρίσεις της κοινής γλώσσας που τον βοηθούν να υποστηρίξει τα αντιφιλοσοφικά του θεωρήματα.

Προκειμένου να αντιτεθεί στην έγερση φιλοσοφικών προβλημάτων και να υποστηρίξει τις θέσεις του, ο Austin προσαρμόζει ανάλογα και την γλωσσολογική μέθοδό του. Έτσι, ενώ, όταν εξετάζει την χρήση της λέξης «πραγματικό» (*real*), η γραμμή που ακολουθεί είναι να υπογραμμίσει τις *δεκάδες διαφορετικές χρήσεις*, ούτως ώστε να μην αφήσει να προκύψει το γενικό ερώτημα για τη φύση της πραγματικότητας, όταν εξετάζει τη χρήση της λέξης 'βλέπω' ('*see*'), ακολουθεί τον αντίστροφο ακριβώς δρόμο. Έτσι, η γραμμή πλεύσης εδώ είναι να δείξει ότι το ρήμα *βλέπω* έχει ένα και μοναδικό κεντρικό νόημα και μπορεί να χρησιμοποιείται σωστά μόνο όταν το αντικείμενο της αντίληψής μας είναι πράγματι ενώπιόν μας.

Ο Austin απαντά εδώ στον Ayer, που είχε υποστηρίξει ακολουθώντας τον Moore, ότι υπάρχουν δύο χρήσεις της λέξης «βλέπω»: σύμφωνα με την πρώτη, το να πει κανείς ότι βλέπει κάτι συνεπάγεται ότι το αντικείμενο αυτό υπάρχει (ασχέτως αν έχει τις ιδιότητες που του αποδίδονται) ενώ, σύμφωνα με τη δεύτερη, το να πει κανείς ότι βλέπει κάτι δεν συνεπάγεται και την ύπαρξη του αντικειμένου.<sup>39</sup> Ο Austin, αντιθέτως, υποστηρίζει πως όσοι χρησιμοποιούν τέτοια ρήματα εντός του επιχειρήματος της ψευδαίσθησης, τα χρησιμοποιούν λάθος. Τα αισθητηριακά ρήματα μπορούν να χρησιμοποιούνται μόνο όταν το αντικείμενο της αντίληψής μας είναι υπαρκτό.<sup>40</sup>

Το επιχείρημα του Austin είναι ότι η δεύτερη αυτή σημασία του ρήματος 'βλέπω' δεν υφίσταται στην κοινή γλώσσα.<sup>41</sup> Όμως, όπως ο Ayer απαντά, η ανάλυση του Austin είναι εσφαλμένη.<sup>42</sup> Εξάλλου, ακόμα και ο Austin χρησιμοποιεί το ρήμα με αυτή τη σημασία, όταν χρησιμοποιεί το παράδειγμα με τον αλκοολικό που βλέπει (ανύπαρκτα) ροζ ποντίκια.<sup>43</sup> Υποτίθεται ότι ο Austin δεν ασχολείται ιδιαίτερα με περιπτώσεις όπου το αντικείμενο της αντίληψης είναι ανύπαρκτο, επειδή δεν θεωρεί ότι αυτό συμβαίνει συχνά στην καθημερινή ζωή. Παραβλέπει, όμως, έτσι το γεγονός ότι συχνά αυτό που μας ενδιαφέρει, και στην καθημερινή χρήση της γλώσσας, είναι

<sup>39</sup> Ayer, 1971, σελ. 19- 28 και 1973α, σελ. 143.

<sup>40</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.87- 103, και ειδικά σελ. 90-92.

<sup>41</sup> Βλ. και Warnock, 1989, σελ. 18-20.

<sup>42</sup> Ayer, 1973α, σελ. 143- 145.

<sup>43</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 49.

να μιλήσουμε απλώς για το περιεχόμενο των αισθητηριακών μας εμπειριών, άσχετα με το κατά πόσο η εμπειρία μας αντικατοπτρίζει τα περιεχόμενα της πραγματικότητας. Για αυτό και χρησιμοποιούμε το ρήμα 'βλέπω' και με τη δεύτερη αυτή σημασία του σε τέτοια συμφραζόμενα. Ο Austin εδώ κατηγορείται για άλλη μια φορά ότι, προκειμένου να βάλει τέλος στη συζήτηση, προσπαθεί να απονομιμοποιήσει την χρήση ακριβώς που ενδιαφέρει για φιλοσοφικούς σκοπούς.<sup>44</sup>

Ο Austin, επομένως, πέραν από το φιλοσοφικό ενδιαφέρον που συνεπάγεται αυτή η δεύτερη σημασία του ρήματος 'βλέπω', παραβλέπει και το γεγονός ότι το ρήμα χρησιμοποιείται και με τις δύο σημασίες *και στην κοινή γλώσσα*. Για άλλη μια φορά, λοιπόν, ο Austin μάλλον επιλέγει διαστάσεις της κοινής γλώσσας, παρά την περιγράφει. Διότι και σε καθημερινά συμφραζόμενα συχνά λέμε ότι νομίσαμε πως είδαμε κάτι που τελικά δεν ήταν εκεί. Παρά τα όσα λέει ο Austin, υπάρχουν άνθρωποι που ισχυρίζονται ότι βλέπουν φαντάσματα ή ξωτικά, όπως υπάρχουν άνθρωποι που υποφέρουν από παραισθήσεις. Επίσης, μπορεί κανείς να ισχυριστεί, π.χ., ότι είδαμε τη γάτα μας, παρασυρμένοι από έναν ίσκιο ή ότι ακούσαμε κάτι ενώ κοιμόμασταν, όταν στην πραγματικότητα μας ξύπνησε το όνειρο που βλέπαμε. Από τη στιγμή που υποστηρίζουμε ότι περιγράφουμε την κοινή γλώσσα, είμαστε υποχρεωμένοι να παραδεχθούμε ότι, μέσα στο πλαίσιο των καθημερινών μας διαλόγων, όλες οι παραπάνω είναι καθόλα θεμιτές χρήσεις του ρήματος 'βλέπω' ή 'ακούω', ακόμα κι αν η πρόταση είναι ψευδής. Οποιοσδήποτε δεν κινητοποιείται από θεωρητικές αντιρρήσεις απέναντι στο επιχείρημα της ψευδαίσθησης θα τις δεχόταν ως τέτοιες.

Αυτά είναι δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα για το πώς η μέθοδος του Austin προσαρμόζεται, έτσι ώστε να εξυπηρετεί τους θεωρητικούς σκοπούς του. Το έργο του είναι, εξάλλου, γεμάτο από παραδείγματα και αναλύσεις που ουσιαστικά αποπειρώνται να 'αλλάξουν το θέμα', να σύρουν τη συζήτηση σε κάτι άσχετο από την ουσία της φιλοσοφικής θέσης ή του φιλοσοφικού προβλήματος που ο ίδιος πραγματεύεται εκείνη τη στιγμή. Έτσι ο Austin απαντά, υποτίθεται, στους θεωρητικούς των αισθητηριακών δεδομένων ότι ο μοναδικός τρόπος να δει κανείς 'εμμέσως' (indirectly) ένα πλοίο είναι να δει τα σημεία στο ραντάρ. Αυτό το παράδειγμα αποτελεί μία από τις δεκάδες απόπειρες του Austin να διαβάσει τη φιλοσοφική γλώσσα *σα να ήταν η καθημερινή*. Τα σχόλιά του είναι χαριτωμένα,

---

<sup>44</sup> Βλ. Graham, 1977, 165- 169, Anscombe, G.E.M.,1965, σελ. 169- 170 και Harrod, R., 1963, σελ. 235-237.

αλλά γεγονός παραμένει ότι για τον θεωρητικό των αισθητηριακών δεδομένων, όπως και για κάθε φιλόσοφο που παίρνει στα σοβαρά την ιδιωτικότητα της αισθητηριακής εμπειρίας, και εντός της φιλοσοφικής τους γλώσσας, τόσο ένα πλοίο, όσο και τα σημάδια σε ένα ραντάρ γίνονται εξίσου αντιληπτά εμμέσως.<sup>45</sup>

Η πρακτική του Austin έχει σαφείς στόχους: να δείξει ότι τα προβλήματά της φιλοσοφίας δεν αφορούν τον απλό άνθρωπο, ότι τέτοια διλήμματα είναι για αυτόν λυμένα και ότι σε οτιδήποτε επιπλέον χρειαστεί περισσότερο εξειδικευμένη γνώση θα απευθυνθεί στον επιστήμονα. Ακόμα περισσότερο, να δείξει ότι η ορολογία και οι μέθοδοί της είναι ανόητες και αναποτελεσματικές και ότι αυτή η έμφαση σε καθολικές και απόλυτες έννοιες είναι αδιέξοδη και δεν έχει τίποτα πρακτικό να προσφέρει στον καθημερινό άνθρωπο. Προκειμένου όμως να εξυπηρετήσει τους πραγματιστικούς σκοπούς του, ο Austin δεν επικαλείται την κοινή γλώσσα του απλού αυτού ανθρώπου, όπως ισχυρίζεται ότι κάνει, αλλά μια δική του κατασκευή, σχεδιασμένη σύμφωνα με τις θεωρητικές προκείμενες του. Απόδειξη είναι ότι συστηματικά παραβλέπει όσες χρήσεις της κοινής γλώσσας έχουν τροφοδοτήσει φιλοσοφικά προβλήματα, ενώ συνεχώς προσπαθεί να δείξει το ανόητο των προβλημάτων αυτών μεταγράφοντάς τα ως να ήταν διατυπωμένα στην κοινή γλώσσα.

Ο Austin συχνά βάζει την κοινή γλώσσα να λειτουργήσει σε πεδία που δεν είναι σχεδιασμένα γι' αυτή, ούτως ώστε να παρουσιάσει ως α-νόητες θέσεις και θεωρίες που χρησιμοποιούν τεχνική γλώσσα. Αυτό φαίνεται κάθε φορά που απονομιμοποιεί φιλοσοφικούς όρους ή θέσεις με μοναδικό επιχείρημα ότι ο 'απλός άνθρωπος δεν θα το έλεγε αυτό'. Έτσι, π.χ., ο Austin καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο απλός άνθρωπος δεν νομίζει ότι βλέπει μόνο υλικά αντικείμενα, όπως ισχυρίζονται οι φιλόσοφοι, διότι ο απλός άνθρωπος «θα έλεγε ότι βλέπει φωτιές ή ποτάμια και δεν θα τα περιέγραφε αυτά ως 'υλικά αντικείμενα'».<sup>46</sup> Αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, μεταξύ πολλών του *Sense & Sensibilia*, όπου ο Austin βάζει τον 'απλό άνθρωπο' και την κοινή γλώσσα να λειτουργήσουν σε ένα περιβάλλον που είναι ξένο και τεχνικό. Δεν προσπαθεί να εντοπίσει την αρχική παρανόηση και να επαναθέσει το πρόβλημα με σωστούς για τη λογική της κοινής γλώσσας όρους, όπως υποτίθεται ότι κάνει ο Wittgenstein. Αντιθέτως, επικαλείται τον 'απλό άνθρωπο' σε μια συζήτηση ξένη προς τις συνήθειές του, όπου οι γλωσσικές προδιαθέσεις του δεν μπορούν να

<sup>45</sup> Βλ. και Goldstein, 1964, σελ. 227. Ο Goldstein σχολιάζει μια σειρά από αναλύσεις όρων που σχετίζονται με την αντίληψη προκειμένου να υποστηρίξει ότι τα σχόλια του Austin είναι συχνά άσχετα και ότι η φιλοσοφία, όπως και κάθε θεωρητική έρευνα, χρειάζεται το δικό της τεχνικό λεξιλόγιο.

βοηθήσουν, γιατί είναι συχνά άσχετες με το κέντρο του προβλήματος που υποτίθεται ότι εξετάζει ο Austin. Η πρόθεσή του είναι να βάλει όρια στο φιλοσοφικό λόγο. Η επίκληση του ‘απλού ανθρώπου’, όμως, μοιάζει πολλές φορές άσχετη με το φιλοσοφικό πρόβλημα που υποτίθεται ότι συζητείται κάθε φορά.

Ο όρος ‘υλικό αντικείμενο’, εντός της φιλοσοφικής συζήτησης για την αντίληψη, χρησιμοποιείται τεχνικά ως αντίποδας στον όρο ‘αισθητηριακό δεδομένο’. Η υπενθύμιση ότι ο απλός άνθρωπος «θα έλεγε ότι βλέπει φωτιές ή ποτάμια και δεν θα τα περιέγραφε αυτά ως ‘υλικά αντικείμενα’», δείχνει απλώς ότι χρησιμοποιεί τη φράση διαφορετικά. Ο Austin όμως, προκειμένου να δείξει την ανοησία των τεχνητών όρων, χρησιμοποιεί παραδείγματα όπως κι αυτό, βάζοντας την κοινή γλώσσα να απαντά σε ερωτήματα που είναι ήδη διατυπωμένα σε μια ξένη, τεχνητή γλώσσα.

Εντύπωση, επίσης, μας έχει κάνει το γεγονός ότι, όταν ο Austin μας δίνει παραδείγματα θεμάτων στα οποία η μέθοδός του μπορεί να συνεισφέρει, αποκλείει ζητήματα που σχετίζονται με την έννοια του χρόνου. Είδαμε ότι το κριτήριο του Austin για να θεωρήσει ότι ένα ζήτημα προσφέρεται για γλωσσική ανάλυση είναι να υπάρχουν διακρίσεις της κοινής γλώσσας που να σχετίζονται με το θέμα αυτό. Με βάση το κριτήριο αυτό, λοιπόν, ο φιλόσοφος δίνει ως παράδειγμα θέματος που είναι ακατάλληλο για γλωσσική ανάλυση τον Χρόνο (“Time”, με κεφαλαίο το T στο πρωτότυπο).<sup>47</sup> Ζητούμενο, όμως, αποτελεί γιατί ο Austin κρίνει ότι η κοινή γλώσσα είναι φτωχή σε διακρίσεις σε ό,τι αφορά τον χρόνο. Εντύπωσή μας είναι ότι η καθημερινή γλώσσα έχει και πλούσιο λεξιλόγιο και πολλούς ‘τρόπους’ να μιλάει για τον χρόνο. Ίσως επειδή η φιλοσοφική συζήτηση για τον χρόνο έχει οδηγήσει τους φιλοσόφους σε παράδοξα συμπεράσματα. Έτσι, αυτό που νομίζουμε ότι υπονοείται εδώ, για άλλη μια φορά, είναι ότι, για ζητήματα σαν κι αυτό, πιο ικανή και αρμόδια να μιλήσει είναι η επιστήμη και όχι η φιλοσοφία. Προκειμένου να μην αναμειχθεί σε περίπλοκα προβλήματα, ο Austin επιλέγει να μην μιλήσει καθόλου για το νόημα ενός όρου που εμπλέκεται συχνά στις καθημερινές μας συζητήσεις. Δεν μας δίνει, όμως, κανένα βάσιμο επιχείρημα γιατί η ανάλυση τέτοιων όρων δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο της μεθόδου του.

Όμως, πέρα από τέτοια επιμέρους παραδείγματα που δείχνουν την ανασυγκρότηση της γλώσσας σύμφωνα με τις θεωρητικές συνιστώσες της

<sup>46</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ.7-9.

<sup>47</sup> *Philosophical Papers*, «A Plea for Excuses», σελ. 182.

φιλοσοφίας του Austin, νομίζουμε ότι ακόμα και οι βασικές αρχές της μεθόδου του παραβιάζουν την κοινή γλώσσα.

Ο Austin θεωρεί ότι η λογική της κοινής γλώσσας αποκαλύπτεται στις λεπτές εννοιολογικές διακρίσεις που αυτή ενσωματώνει, και επιμένει να αναλύει σχεδόν ταυτόσημους νοηματικά όρους, άλλοτε επισημαίνοντας κι άλλοτε προκαλώντας εμάς να βρούμε τις λεπτές διαφορές τους. Όμως, στην πραγματικότητα η κοινή γλώσσα λειτουργεί με αρκετή αμφισημία και ελαστικότητα και οι διακρίσεις, στις οποίες επιμένει ο Austin, είναι διακρίσεις που πολύ συχνά κανένας δεν θα σκεφτόταν μπροστά σε μια πραγματική περίπτωση. Σε προγενέστερο κεφάλαιο είχαμε υπερασπιστεί αυτή την τεχνική, λέγοντας ότι το γεγονός πως συχνά μιλάμε αυθόρμητα και χωρίς να λάβουμε υπ' όψη όλες τις πιθανές διακρίσεις που θα έκαναν πιο σαφή και εύστοχη την εκφορά μας, δεν σημαίνει ότι οι διακρίσεις αυτές δεν υπάρχουν, ούτε ότι δεν θα απαντούσαμε και εμείς το ίδιο με τον Austin, αν είχαμε το χρόνο και την ψυχραιμία να αναλογιστούμε την απάντησή μας.<sup>48</sup> Υποστηρίξαμε, μάλιστα, ότι αυτό είναι το προνόμιο των φανταστικών περιστάσεων και ότι γι' αυτό και ο Austin επιλέγει να κατασκευάζει υποθετικά σενάρια περιστάσεων, αντί να διεξαγάγει εμπειρική έρευνα. Ακολουθώντας τον παραπάνω συλλογισμό, εξάλλου, επισημάναμε ότι το ενδιαφέρον του Austin δεν αφορά την τρέχουσα χρήση της γλώσσας, αλλά την ορθή, ανά χρονική περίοδο, χρήση της.<sup>49</sup> Δεν πιστεύουμε, επομένως, ότι οι γλωσσικές παρατηρήσεις του Austin είναι όλες εσφαλμένες. Από τη στιγμή που διατυπώνονται, όμως, ξεκινά και η κριτική σχέση με την κοινή γλώσσα. Ο φιλόσοφος αναζητά την ορθή χρήση ανάμεσα σε διακρίσεις που μόνο ιδανικά θα έκανε ο απλός άνθρωπος ή το λεξικό.<sup>50</sup> Ο Austin επιμένει σε λογικές διακρίσεις τόσο λεπτές που συνήθως είναι αόρατες από τον κοινό άνθρωπο σε κοινές περιστάσεις (και, μάλιστα, σε διακρίσεις που συχνά δεν επισημαίνονται ούτε και από τα λεξικά) και η δική του προσέγγισή συνιστά επέμβαση στην κοινή γλώσσα, ακόμα και αν τα σχόλια του είναι σωστά.

---

<sup>48</sup> Αυτός είναι πιθανώς και ο λόγος που, όπως έχει παρατηρηθεί, συχνά το τι νομίζει και αναφέρει κανείς ότι θα έλεγε διαφέρει από αυτό που πράγματι λέει όταν βρεθεί στις περιστάσεις. Το γεγονός αυτό είναι άλλωστε και το βασικό πρόβλημα της χρήσης ερωτηματολογίων.

<sup>49</sup> Βλ. σελ.29-35.

<sup>50</sup> Ο Graham παρατηρεί, αναφερόμενος σε τέτοια παραδείγματα από το έργο του Austin ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια αντίφαση: ενώ ο Austin προτείνει το Λεξικό ως βοήθημα στην ανάλυση των χρήσεων των καθημερινών λέξεων, επιμένει να διακρίνει μεταξύ όρων που το λεξικό χρησιμοποιεί συχνά χωρίς διακρίσεις -συνήθως επεξηγεί τον έναν χρησιμοποιώντας τους άλλους. (Graham, 1977, σελ.222-224) Όμως, όταν ο Austin προτείνει το λεξικό ως βοήθημα, το προτείνει ακριβώς για να αντλήσει παραδείγματα τέτοιων συνωνύμων και να εξετάσει τη διαφορά στη χρήση τους.

Η επέμβαση αυτή γίνεται ενσυνείδητα, ούτως ώστε να ανακαλυφθεί η λογική της χρήσης και να διασαφηνιστεί το νόημα των όρων. Η κοινή γλώσσα δεν λειτουργεί βάσει αυστηρών αλγοριθμικών κανόνων. Ο απλός ομιλητής, ακόμα κι όταν κάνει διακρίσεις, δεν κατέχει μια κατευθυντήρια θεωρία για αυτές. Ίδιον της κοινής γλώσσας είναι η ευελιξία, η ανεκτικότητα σε διαφορετικές χρήσεις, η ικανότητά της να ενσωματώνει νέες ή παραλλαγμένες χρήσεις πολύ γρήγορα. Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά της που εγγυώνται την δυνατότητα επικοινωνίας μας για 'πρακτικούς σκοπούς'. Αυτά είναι, συγχρόνως, και τα χαρακτηριστικά της που την κάνουν φιλοσοφικά δυσλειτουργική, δηλαδή, μη συστηματοποιήσιμη. Η γλώσσα κρύβει ασάφειες που μας παραπλανούν, που δημιουργούν μυθολογίες. Είναι ο χώρος της ιδεολογίας και των προκαταλήψεων. Χρειάζεται επομένως η ανάλυση αυτή που θα δια φωτίσει τις χρήσεις της και θα μας βοηθήσει να απαλλαγούμε από τις πλάνες που μας υποβάλλει.

Ο Austin και ο Wittgenstein ξεκινούν την ανάλυση της γλώσσας λόγω ακριβώς των παραπάνω διαπιστώσεων. Αν αναλογιστούμε τις αναλύσεις τους, θα δούμε ότι πράγματι αυτό που εδώ υποδηλώνεται είναι ότι μέσα στην γλώσσα υπάρχουν οι απαντήσεις, είναι, όμως, αόρατες για όλους εμάς. Χρειάζεται διασάφηση. Η κοινή χρήση της γλώσσας κρύβει νοήματα και διακρίσεις που ο μέσος ικανός χρήστης της γλώσσας δεν συνειδητοποιεί. Για να την αναλύσουμε, αλλά ακόμα και για να την εντοπίσουμε χρειαζόμαστε γλωσσική ανάλυση, μία μετα-έρευνα που θα εντοπίσει την ορθή χρήση της γλώσσας.

Αν, όμως, οι διακρίσεις και οι χρήσεις που αποδίδονται στους όρους της κοινής γλώσσας είναι αναγκαία διαμεσολαβημένες από την ανάλυση ενός φιλοσόφου- γλωσσολογού, τότε δεν μπορούμε να έχουμε καμιά εγγύηση ότι αυτές είναι πράγματι οι κοινές, προ-θεωρητικές χρήσεις των απλών ανθρώπων τους οποίους ο ίδιος επικαλείται.<sup>51</sup> Έτσι, δεν είναι προβληματική μόνο η πρακτική του Austin που περιγράφει μια άλλη κατασκευασμένη γλώσσα στο όνομα της καθημερινής, αλλά εξίσου προβληματική είναι και η ίδια η θεώρηση της 'κοινής γλώσσας' που σιγά - σιγά χάνει οποιαδήποτε συσχέτιση με την γλώσσα που μιλούν οι απλοί άνθρωποι. Διότι η κοινή γλώσσα δεν ενέχει τα ίδια κριτήρια ορθότητας που υποβάλλει ο

---

<sup>51</sup> Βλ. Patellis/Πατέλλη, 1984. Η Πατέλλη υποστηρίζει ότι αυτό συνιστά πρόβλημα όλης της φιλοσοφίας της γλώσσας, καθώς τα παραδείγματα και οι αναλύσεις των φιλοσόφων είναι αναπόφευκτα έτσι 'κατασκευασμένα', ώστε να προάγουν τη δική τους, κάθε φορά, θεώρηση για τη γλώσσα και το νόημα.



γλωσσολογικής. Η ίδια η ιδέα της διασάφησης της συνιστά επέμβαση στη φυσική λειτουργία της γλώσσας.<sup>52</sup>

Τέλος, μια ακόμα σημαντική επιπλοκή της εμμονής του Austin σε λεπτές διακρίσεις μεταξύ όρων αποτελεί το γεγονός ότι, με το να επιμένει τόσο πολύ στην χρήση μεμονωμένων όρων, μοιάζει να ταυτίζει τη μονάδα του νοήματος με τη μεμονωμένη λέξη. Στα περισσότερα από τα παραδείγματά του, αυτό που παρουσιάζεται ως φορέας του νοήματος δεν είναι πια η πρόταση, όπως υποστηρίζεται ήδη από τον Frege, ούτε και ολόκληρη η γλώσσα, όπως ο Austin υποστηρίζει θεωρητικά, αλλά η λέξη, ο όρος, η φράση.<sup>53</sup> Έτσι, ενώ ο ίδιος επιμένει στο *How to Do Things with Words* ότι το νόημα δεν μπορεί να αποτιμηθεί παρά μόνο σε σχέση με το «συνολικό γλωσσικό ενέργημα στη συνολική περίσταση εκφοράς»<sup>54</sup>, κατά τα λοιπά αφιερώνει σελίδες επί σελίδων στην ανάλυση μεμονωμένων όρων ('perceive', 'see', 'real', 'precisely', 'exactly', 'accurately').<sup>55</sup> Οι όροι αυτοί τοποθετούνται εντός συμφραζομένων. Όμως, το κέντρο βάρους δίνεται στις χρήσεις του κάθε όρου και περιγράφεται ένα συγκεκριμένο 'ρεπερτόριο' εφαρμογής καθενός από αυτούς τους όρους.

Νομίζουμε ότι και εδώ υπάρχει ένταση στη φιλοσοφία του Austin, ένταση ανάμεσα στη θεωρητικές παραδοχές του, από τη μία, και στην πρακτική του, από την άλλη. Στο *How to Do Things with Words*, αλλά και σε άλλα του άρθρα,<sup>56</sup> ο θεωρητικός διδάσκει ότι η μονάδα του νοήματος είναι ολόκληρη η γλώσσα εντός των κοινωνικών, πολιτισμικών, πολιτικών και λοιπών θεσμών και συνηθειών μιας κοινωνίας. Για αυτό και επιμένει ότι η αποτίμηση μιας εκφοράς χρειάζεται να συνυπολογιστούν όλες οι πτυχές που συγκροτούν μια 'κατάσταση εκφοράς', από τον ομιλητή και τις προθέσεις του, μέχρι τους θεσμούς και τις συνήθειες της κοινωνίας.<sup>57</sup> Αφετέρου, όμως, όταν περνά στην γλωσσολογική ανάλυση, εξετάζει πάντα συγκεκριμένες λέξεις και μας δίνει ένα ρεπερτόριο εφαρμογής τους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα ανάλυσης της λέξης «πραγματικό» που εξετάσαμε πιο πάνω.<sup>58</sup> Στην πραγματικότητα, ούτε η υπερβολικά 'μακροσκοπική' θέαση της γλώσσας ως της

<sup>52</sup> Βλ. Crover, M. & Feigl, H., 1967.

<sup>53</sup> Όπως υποστηρίζουν οι Fodor και Katz, η ταύτιση της μονάδας του νοήματος με τη μεμονωμένη λέξη είναι ίδιον όλης της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας και αποτελεί μέρος των προβλημάτων της να προσφέρει μια επαρκή θεωρία για τη γλώσσα. (Katz, J. & Fodor, J., 1962, σελ. 197-237.).

<sup>54</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 148/172.

<sup>55</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 44-55, 78-83, 85-103, 62-77, 124-131.

<sup>56</sup> *Philosophical Papers*, "How to Talk", "Performative Utterances".

<sup>57</sup> *How to Do Things with Words*, σελ. 12-25/32-44.

<sup>58</sup> *Sense & Sensibilia*, σελ. 62-77. Βλ. και πιο πάνω, κεφ. II.A. 2.3 και III. A.1.

συνολικής δραστηριότητας του ανθρώπου, ούτε αυτή η υπερβολικά ‘μικροσκοπική’ ως άθροισμα χρήσεων όρων, μπορεί να εξηγήσει, τουλάχιστον έτσι όπως γίνεται από τον Austin, την κοινή μας γλωσσική πρακτική.

Μπλεγμένη μέσα σε αυτή την ένταση, η γλωσσική ανάλυση του Austin, κινείται από τη μία άκρη στην άλλη. Από την μία, αποπειράται μια (εμμενή) θέαση της συνολικής ανθρώπινης δραστηριότητας ως ενός ακατακερμάτιστου όλου, ενώ, από την άλλη, προσεγγίζει την γλώσσα ως ένα άθροισμα μεμονωμένων χρήσεων. Η πρακτική αυτή και πάλι εξυπηρετεί τους θεωρητικούς σκοπούς του Austin, αφού δεν μας επιτρέπει καν να θεματοποιήσουμε το ζήτημα της γλώσσας και να διατυπώσουμε κανενός είδους συστηματική θεωρία που να ασχολείται με τα βασικά προβλήματα που σχετίζονται με την γλώσσα (π.χ., να εξηγήσουμε την συνθεσιακότητα /compositionality). Δεν είναι όμως καθόλου προφανές ότι αυτή η εικόνα επιβάλλεται από την ίδια την κοινή γλώσσα. Παρόλο που ο ίδιος θεωρεί ότι κάνει μια απλή περιγραφή, εύκολα κανείς μπορεί να επισημάνει ότι η ανάλυσή του στηρίζεται σε μια ‘μεταθέαση’ της γλώσσας, η οποία, μάλιστα, είναι και προβληματική.

Ο Austin ισχυρίζεται ότι απλώς θα περιγράψει τη λογική της κοινής γλώσσας. Αυτό που ο Austin μας περιγράφει, και τις χρήσεις του οποίου αναλύει, δεν είναι η κοινή καθομιλουμένη, καθημερινή γλώσσα, αλλά εν τέλει μία θεωρητική επιλογή.<sup>59</sup> Ο Austin είναι ο δημιουργός της: Ο ίδιος επιλέγει σε ποιούς όρους θα αναφερθεί και ποιές από τις χρήσεις τους θα συμπεριλάβει ή θα αγνοήσει. Μεταγράφει τα φιλοσοφικά προβλήματα σε μια γλώσσα που δεν τα θεματοποιεί, την κοινή γλώσσα, και την βάζει να απαντήσει σε φιλοσοφικά ερωτήματα, προκειμένου να δείξει την ανοησία τους. Θέτει ένα κριτήριο ορθότητας της γλωσσικής χρήσης- κριτήριο που δεν ενέχει από μόνη της η κοινή γλώσσα- και κατόπιν παρουσιάζει ως ορθές τις χρήσεις εκείνες που εξυπηρετούν τα δικά του θεωρητικά προτάγματα.

Έτσι, λοιπόν, και ο Austin, έρχεται πολύ πιο κοντά στην παραδοσιακή φιλοσοφία απ’ ό,τι ο ίδιος νομίζει. Οι παραπάνω διαπιστώσεις αποτελούν μία προς μία μομφές που ο ίδιος έχει στρέψει προς τους παραδοσιακούς φιλοσόφους. Η εκκίνηση της φιλοσοφίας με ήδη διαμορφωμένα θεωρητικά προτάγματα, η κριτική της κοινής γλώσσας με κριτήρια που δεν ενέχει η ίδια, η μεταφορά κοινών όρων σε ‘αφύσικα’ για αυτούς περιβάλλοντα, όλα αυτά αποτελούν τους λόγους για τους

---

<sup>59</sup> Βλ. και Patellis/ Πατέλλη, 1984.

οποίους ο Austin ψέγει την παραδοσιακή φιλοσοφία και στρέφεται στην αναζήτηση μιας προ- φιλοσοφικής νόρμας για να την κρίνει.

Αντί να κατορθώσει να αναδείξει και να στηριχθεί σε μια τέτοια φιλοσοφικά ‘ουδέτερη’ νόρμα, η κοινή γλώσσα του Austin αποκαλύπτεται ως μια ακόμα φιλοσοφική κατασκευή με θεωρητική αποστολή. Το αίτημα της αναφοράς σε ένα προ-θεωρητικό κριτήριο, λοιπόν, μένει μετέωρο. Ο Austin δεν κατόρθωσε να δικαιολογήσει την προσφυγή του σε ένα προ- θεωρητικό ή εξω- φιλοσοφικό κριτήριο και χρησιμοποιώντας αυτό να κρίνει τη φιλοσοφία. Το κριτήριό του ήταν ήδη εμποτισμένο από τις δικές του φιλοσοφικές και μεταφιλοσοφικές παραδοχές και λειτουργούσε βάσει αυτών.

### **5. Η κοινή γλώσσα ως φορέας των ‘προ-θεωρητικών μας διαισθήσεων’.**

Στη διατριβή αυτή προσπαθήσαμε να δείξουμε ότι το βασικό εγχείρημα του Austin να χρησιμοποιήσει την κοινή γλώσσα ως ένα προ-θεωρητικό κριτήριο και με αυτό να κρίνει τη φιλοσοφία δεν ολοκληρώθηκε, διότι η ‘κοινή γλώσσα’ του Austin είναι ήδη θεωρητικά φορτισμένη. Μέσα στην ιστορία της φιλοσοφίας, η επίκληση της κοινής γλώσσας αποτελεί μία ακόμα προσπάθεια μεταξύ πολλών να εντοπιστεί μια ουδέτερη φιλοσοφικά νόρμα που θα λειτουργήσει ως το κριτήριο της φιλοσοφίας εν γένει. Πολλές ανάλογες απόπειρες έχουν γίνει στην ιστορία της φιλοσοφίας - η επιστήμη, ο κοινός νους, οι ‘διαισθήσεις’ μας, είναι μερικές από τις επινοήσεις των φιλοσόφων για αυτό τον σκοπό. Το να εξετάσουμε καθένα από αυτά και πως πράγματι η επίκλησή του έχει λειτουργήσει στην φιλοσοφία ως σήμερα είναι ένα έργο που υπερβαίνει αυτή την διατριβή. Πιστεύουμε όμως ότι το έργο του Austin λειτούργησε ως οδηγός, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά την επίκληση της κοινής γλώσσας, και να μας υποψιάσει ότι η έννοια του ‘κοινού νου’, μετά από δεκαετίες επικλήσεων σε προ-θεωρητικές διαισθήσεις, έχει πια αποκτήσει τεχνικό, φιλοσοφικό νόημα και προϋποθέτει ένα, λίγο πολύ, προσδιορισμένο πλέγμα (θεωρητικών) θέσεων.

Κάθε φορά που η επίκληση του κοινού νου αποκτά κεντρική θέση στον στοχασμό ενός φιλοσόφου, η αναφορά στις προ-θεωρητικές μας εννοήσεις συνιστά συνήθως αντίδραση σε μια προηγούμενη φορμαλιστική ή/ και ‘αντιδιαισθητική’ φιλοσοφική θεωρία ή θέση. Έτσι, ο Reid αντιδρά στον ακραίο σκεπτικισμό του

Hume, ο Moore στην εγγεληνική φιλοσοφία των C.D. Broad και J. McTaggart, ο Austin και ο Wittgenstein στις θεωρίες των λογικών ατομιστών και θετικιστών. Κοινό επιχείρημα όλων των θιασωτών του κοινού νου είναι ότι οι προηγούμενες θεωρίες παρανοούν ή καταπατούν κάθε κοινή έννοια και αναπαριστούν μια παραμορφωμένη πραγματικότητα που δεν αντιστοιχεί στην καθημερινή εικόνα των πραγμάτων. Στην φιλοσοφία των Austin και Wittgenstein, μέρος της αντίδρασης αυτής, είναι η αξίωση για μια αντισυστηματική φιλοσοφία 'χωρίς θέσεις'. Ο φορμαλισμός, αλλά και η σύλληψη της φιλοσοφίας ως ψευδοεπιστήμης που επιδιώκει αλλά αδυνατεί να εξηγήσει εννοιακά τα εμπειρικά φαινόμενα, όπως η δομή της πραγματικότητας ή η αντίληψη, είναι βασικές θέσεις των λογικών ατομιστών και θετικιστών, στις οποίες οι φιλόσοφοι της κοινής γλώσσας εναντιώνονται.<sup>60</sup>

Η αναφορά, πάντως, στην κοσμοεικόνα που όλοι 'φυσικά' φέρουμε εντός των εννοιών μας, συνιστά μια κοινή νατουραλιστική θέση. Η 'φύση' για τον Reid,<sup>61</sup> το γενικότερο φυσικό-κοινωνικό-ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο ζούμε, για τους Austin και Wittgenstein, μας έχουν αναπόδραστα εφοδιάσει με το πρίσμα υπό το οποίο συλλαμβάνουμε τον κόσμο γύρω μας.<sup>62</sup> Παρόλο που η ιδέα αυτή δεν είναι το ίδιο επεξεργασμένη στον Moore, και ο φιλόσοφος αυτός υποστηρίζει ότι ορισμένες καθημερινές παραδοχές μας τίθενται πέραν πάσης αμφιβολίας και ότι κάθε αμφισβήτησή τους είναι ανόητη. Είδαμε, άλλωστε ότι και ο Wittgenstein συστηματοποιεί την ιδέα του πλαισίου με αφορμή τα άρθρα του Moore, «A Defence of Common Sense» και «Proof of an External World»,<sup>63</sup> αλλά και ως αντίδραση σε αυτά.<sup>64</sup>

Έκδηλη, επίσης, είναι μια πραγματιστική προκείμενη.<sup>65</sup> Κάθε φιλοσοφική άποψη εντάσσεται και συνυπολογίζει το πλαίσιο αυτό των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων. Έτσι, δεν θεωρείται ότι είναι δυνατόν να μιλήσει κανείς με απόλυτους όρους διότι δεν είναι δυνατόν να προσεγγίσει κανείς τον κόσμο υπό το 'πρίσμα του θεού', βγαίνοντας, δηλαδή, από το πλαίσιο των αναπόδραστον δεσμεύσεών μας. Αυτή η συνιστώσα της σκέψης των φιλοσόφων του κοινού νου ή της κοινής γλώσσας δεν γίνεται πάντα ρητή, είναι, όμως, εμφανής κάθε φορά που

<sup>60</sup> Βλ. κεφ. III.A.1.

<sup>61</sup> Reid, *Essay on the Intellectual Powers of Man* και *An Inquiry into the Human Mind*.

<sup>62</sup> Βλ. κεφ. III.A.3 και Strawson, 2003.

<sup>63</sup> Moore, 1993a (και στα ελληνικά, 1975) και 1993b, αντιστοίχως.

<sup>64</sup> Βλ. *Περί Βεβαιότητας* και πιο πάνω, κεφ. II.A.3.4. Ο Wittgenstein υποστηρίζει ότι ο Moore συγχέει το πλέγμα των βεβαιότητων μας που αποτελεί το 'σκληρό βράχο' των εννοιών μας με επιμέρους πεποιθήσεις ή εμπειρικές γνώσεις.

επιμένουν στις ‘φυσικές’ ή αυτονόητες διαισθήσεις μας, ως το πλέγμα υπό το οποίο κάθε επιμέρους ζήτημα θα πρέπει να εξεταστεί.

Δεδομένων αυτών των κοινών θεωρητικών δεσμεύσεων, δεν είναι τυχαίο ότι συχνά υποστηρίζεται και συναφής θέση για επιμέρους φιλοσοφικά προβλήματα. Έτσι, ήδη στον Reid τονίζεται η κοινωνική διάσταση της γλώσσας μέσω της έννοιας των ‘κοινωνικών πράξεων’, έννοια που θεωρείται πρόγονος των ομιλιακών ενεργημάτων του Austin.<sup>66</sup> Επίσης, σε ότι αφορά το πρόβλημα της κατ’ αίσθηση αντίληψης, ο Reid είναι ο πρώτος γνωστός υπέρμαχος του αφελούς ρεαλισμού, μιας προσέγγισης για την αντίληψη που θεωρητικά ενσωματώνει την θέση του κοινού νου. Την ίδια προσέγγιση βρίσκουμε αργότερα και στο *Sense & Sensibilia* του Austin.<sup>67</sup>

Η φιλοσοφία της κοινής γλώσσας, λοιπόν, ενσωματώνει πολλές από τις θέσεις της φιλοσοφίας του κοινού νου και δικαίως έχει θεωρηθεί ο πιο εξελιγμένος απόγονός της.<sup>68</sup> Η κοινή γλώσσα θεωρείται ο φορέας των διαισθήσεων του κοινού νου και, ως εκ τούτου υποτίθεται ότι έχει σημαντικά πλεονεκτήματα έναντι της παλαιότερης επίκλησης του κοινού νου. Αφενός, διότι, όταν κανείς μιλά για την ‘κοινή γλώσσα’, έχει υπ’ όψη του ένα πλαίσιο αναφοράς. Η γλωσσική δραστηριότητα είναι κάτι στο οποίο όλοι μετέχουμε. Αντιθέτως, η έννοια των ‘διαισθήσεων του κοινού νου’ είναι δυσνόητη και ομιχλώδης. Όταν κανείς επικαλείται την κοινή γλώσσα, μπορεί να ισχυριστεί ότι έχει κάποιου είδους λογικά δεδομένα που θα χρησιμοποιήσει για να προσεγγίσει τις προ θεωρητικές, φιλοσοφικά ουδέτερες εννοήσεις του κοινού ανθρώπου. Αφετέρου, όταν κανείς απευθύνεται στην γλώσσα, αναφέρεται σε μια δραστηριότητα που διέπεται από κανόνες. Επομένως, οι απαντήσεις που αναζητά, θεωρητικά τουλάχιστον, υποβάλλονται από τους κανόνες χρήσης της γλώσσας. Η ίδια η γλώσσα μπορεί να μας καθοδηγήσει μέχρι ενός σημείου, ώστε να δούμε τι θεωρούμε πιθανό και τι όχι, ή πως θα αντιδρούσαμε στην α’ ή β’ περίπτωση. Οι κανόνες της κοινής γλώσσας, στους οποίους όλοι μετέχουμε, αποτελούν έναν πιο ασφαλή οδηγό σε σχέση με τις ασαφείς ‘διαισθήσεις’ μας.<sup>69</sup>

Η επίκληση της κοινής γλώσσας δεν παύει να αποτελεί ένα νέο μέσο για να αναφερθούμε στις προ-θεωρητικές μας εννοήσεις. Όμως, όλες οι παραπάνω προκειμένες (ο νατουραλισμός, ο πραγματισμός, η αντισυστηματικότητα) και

---

<sup>65</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. III.A.4.

<sup>66</sup> Βλ. Burkhardt, A., 1990, σελ. 30.

<sup>67</sup> Βλ. πιο πάνω, κεφ. II.A.3.3.

<sup>68</sup> Βλ. Wozzley, A.D., 1953 και Malcolm, N., 1967.

<sup>69</sup> Βλ. Malcolm, 1967 και Searle, 1969, σελ. 12-15.

φιλοσοφικές θέσεις (η θεωρία για τη γλώσσα ως δραστηριότητα, ο αφελής ρεαλισμός) αποτελούν θεωρητικούς και μεταφιλοσοφικούς ισχυρισμούς σχετικά με τις θεμιτές μεθόδους, τα θεμιτά ερωτήματα, αλλά και τις θεμιτές απαντήσεις της φιλοσοφίας. Βρίσκονται μάλιστα σε συνέπεια μεταξύ τους, αφού ο ένας ισχυρισμός συμπληρώνει ή προϋποθέτει τον άλλο: Ο νατουραλισμός και η αναφορά στα αναπόδραστα ‘φυσικά’ όρια της σκέψης μας, συμπληρώνεται από την πραγματιστική χροιά της φιλοσοφικής μελέτης που τώρα προσαρμόζεται στην ιδέα ότι δεν μπορεί να υπάρξει απόλυτη, πέραν αυτού του ορίου, θεώρηση των πραγμάτων. Το ιστορικο-κοινωνικό μας πλαίσιο αποτελεί το πρίσμα μέσα από το οποίο αναγκαία προσεγγίζουμε τον κόσμο γύρω μας. Επόμενο είναι η φιλοσοφία να ταυτιστεί με μια εννοιολογική μελέτη ‘από τα μέσα’. Έτσι, προκύπτουν και θέσεις όπως αυτή του αφελούς ρεαλισμού, ως περιγραφές του καθημερινού μας κοσμοειδώλου σε ό,τι αφορά τα ζητήματα της αντίληψης. Η γλώσσα εντάσσεται στο κέντρο αυτής της έρευνας, αφού αποτελεί το μέσον έκφρασης των εννοιών μας, αλλά και αναπόσπαστο κομμάτι της μορφής ζωής μας.

*Όμως, κανένας από αυτούς τους ισχυρισμούς δεν μπορεί ούτε να νομιμοποιηθεί, ούτε να απονομιμοποιηθεί από τον ίδιο τον κοινό νου ή την κοινή γλώσσα. Ο απλός άνθρωπος, τον οποίο ο Austin, τουλάχιστον, συχνά επικαλείται ως φορέα του κοινού νου, πιθανόν δεν έχει καμία διαίσθηση, αλλά και κανένα ενδιαφέρον για τα ζητήματα αυτά. Οι πιο πάνω θέσεις αποτελούν τις φιλοσοφικές απόψεις και τις μεταφιλοσοφικές δεσμεύσεις των φιλοσόφων που τις επικαλούνται.*

Κρίνοντας από την θεωρητική συνάφεια που οι περισσότερες επικλήσεις στον κοινό νου έχουν, ίσως να ήταν εύλογο να υποθέσουμε ότι η έννοια του κοινού νου, και γενικά των προ-θεωρητικών μας ‘δαισθήσεων’, έχουν, μέσα στην ιστορία της φιλοσοφίας, αποκτήσει λίγο πολύ σταθερές συμπαραδηλώσεις. Οι περισσότερες από τις συμπαραδηλώσεις αυτές πάνε πίσω στον Reid και ταυτίζουν τον κοινό νου με μια σειρά από βεβαιότητες που παραπέμπουν κυρίως στον αφελή ρεαλισμό, αλλά και με θεωρητικές δεσμεύσεις για το πώς πρέπει να προχωρά κάθε φιλοσοφική έρευνα: πάντα να συνυπολογίζει και ποτέ να μην αμφισβητεί τις θεωρητικά ‘φυσικές’ μας λογικές προδιαθέσεις.

Το κριτήριο αυτό είναι, νομίζουμε, δύσκολο να εφαρμοστεί. Το κέντρο του προβλήματος είναι ότι δεν οριοθετείται εύκολα- αν οριοθετείται- ούτε ο κοινός νους, αλλά ούτε και η κοινή γλώσσα και οι εννοήσεις της. Αλλά, και πέραν τούτου, για να εφαρμοστεί κανείς αυτό το κριτήριο και να θεωρήσει αθέμιτη κάθε αμφισβήτηση

‘κοινών’ μας λογικών βεβαιοτήτων, χρειάζεται να έχει από πριν ήδη αποδεχθεί πολλές από τις συνιστώσες μιας τέτοιας επίκλησης, χρειάζεται να έχει ασπαστεί μια σειρά από θεωρητικές θέσεις. Το παραπάνω κριτήριο είναι ένα θεωρητικό κριτήριο που εντάσσεται στο πλαίσιο μια συνολικής θεώρησης για το έργο και τις μεθόδους της φιλοσοφικής έρευνας.

Το ερώτημα που ελλοχεύει πίσω από κάθε τέτοια απόπειρα επίκλησης ενός ουδέτερου, προ-θεωρητικού κριτηρίου ως οδηγού μας στη φιλοσοφία, είναι το κατά πόσο είναι *κατ’ αρχήν* δυνατόν να μιλήσουμε για μη θεωρητικό κριτήριο σε μια θεωρητική έρευνα οποιουδήποτε είδους. Αυτό, όμως, είναι ένα τεράστιο μεταφιλοσοφικό ερώτημα που δεν θα αποπειραθούμε να λύσουμε εδώ.

### **Επίλογος.**

Στην διατριβή προσπαθήσαμε να δείξουμε την θεωρητική κατασκευή της κοινής γλώσσας, με οδηγό το έργο του J.L. Austin. Νομίζουμε ότι οι απόψεις του για τα επιμέρους θεωρητικά ζητήματα, όπως η αντίληψη και η γλώσσα, αλλά και οι μεταφιλοσοφικές του δεσμεύσεις, αποτελούν θεωρητικές θέσεις κεντρικές για τη φιλοσοφία της κοινής γλώσσας.

Εδώ αντισταθήκαμε στην ιδέα ότι οι θέσεις αυτές είναι, όπως συχνά παρουσιάζονται, απλές περιγραφές των προ-θεωρητικών γλωσσικών μας ενοράσεων. Επίσης, εκφράσαμε κάποιες επιφυλάξεις για την θεώρηση της φιλοσοφίας ως αμιγώς γλωσσικής έρευνας. Όμως, το ρεύμα που έγινε γνωστό ως ‘φιλοσοφία της κοινής γλώσσας’ αξίζει μελέτης και ιδιαίτερης προσοχής, ακριβώς διότι ενέχει και υπερασπίζεται δύο σημαντικές φιλοσοφικές προκείμενες: Κατά πρώτον, την θέση ότι έργο της φιλοσοφίας είναι η εννοιολογική ανάλυση, και ότι η γλώσσα είναι ένα σημαντικό εργαλείο για τον σκοπό αυτό. Δεύτερον, την συνακόλουθη σκέψη ότι το πλέγμα των εννοιών μας, μας υποβάλλει ενοράσεις, διαισθήσεις ή ακόμα και προκαταλήψεις που είναι δεσμευτικές, υπό την έννοια ότι τίθενται πέραν κάθε έλλογης απόπειρας δικαιολόγησης ή αμφισβήτησης. Και οι δύο αυτές ιδέες είναι ζωντανές σήμερα και αποτελούν τα πιο συνήθη επιχειρήματα υπέρ της αυτοτέλειας της φιλοσοφίας και ενάντια στην θεώρηση της φιλοσοφίας ως συνεχούς με την εμπειρική έρευνα.<sup>70</sup>

<sup>70</sup> Βλ. ενδεικτικά Strawson, 2003, Putnam, 1983a,b, 1984, McDowell, 2000, Brandom, 1998, 2001.

Εδώ προσπαθήσαμε να αναδείξουμε τη συνέπεια των βασικών ιδεών της φιλοσοφίας της κοινής γλώσσας, με έμφαση στο έργο του Austin, αλλά και να επισημάνουμε ορισμένα κενά αυτής της προσέγγισης, όπου τα διακρίναμε. Έχουμε συναίσθηση ότι αφήνουμε πολλά ζητήματα ανοικτά, και κυρίως το βασικό (μετα)φιλοσοφικό ερώτημα του κατά πόσο οι προ-θεωρητικές μας διαισθήσεις μπορούν να χρησιμεύσουν ως φιλοσοφική νόρμα. Για το ζήτημα αυτό, ελπίζουμε ότι διακρίνονται ορισμένες επιφυλάξεις μας. Όμως, τόσο αυτό, όσο και το θεμελιώδες ζήτημα σχετικά με την ταύτιση της φιλοσοφίας με εννοιολογική έρευνα αποτελούν τεράστια (μετα)φιλοσοφικά ζητήματα, η αναλυτική πραγμάτευση των οποίων υπερβαίνει τις δυνατότητες αυτής της διατριβής.



## Βιβλιογραφία:

### 1. Τα έργα του J.L. Austin.

#### Βιβλία:

- (1961) 1979, *Philosophical Papers*, J.O. Urmson, G.J. Warnock, (eds), Oxford University Press, Oxford, 3<sup>rd</sup> edition.
- (1962) 1964, *Sense and Sensibilia*, G.J. Warnock, (ed), Oxford University Press, Oxford.
- (1962) 1975, *How to Do Things with Words*, J.O. Urmson (ed), Oxford University Press.
- 2003, *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, μτφ. Α.Μπίστης, επιμ. Χ.Χρόνης, Το Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, Αθήνα.

#### Άρθρα:

- (πριν το 1939) ‘Αγαθόν και Ευδαιμονία in the Ethics of Aristotle’: *Philosophical Papers*: 1-31
- (1939) “Are There A Priori Concepts?” : *Philosophical Papers*: 32-54.
- (1940) “The Meaning of a Word”: *Philosophical Papers*: 55- 75.
- (1946) “Other Minds”: *Philosophical Papers*: 76-116.
- (1950) ~: *Philosophical Papers*: 117-133.
- (1953) “How to Talk – some simple ways”: *Philosophical Papers*: 134- 153.
- (1954) “Unfair to Facts”: *Philosophical Papers*: 154- 174.
- (1956) “A Plea for Excuses”: *Philosophical Papers*: 175- 204.
- (1956) “Ifs and Cans”: *Philosophical Papers*: 205- 232.
- (1956) “Performative Utterances”: *Philosophical Papers*: 233- 252.
- (1958) “Pretending” : *Philosophical Papers*: 253- 271.
- (1966) “Three Ways of Spilling Ink”: *Philosophical Papers*: 272- 288.
- “The Line and the Cave in Plato’s Republic”: *Philosophical Papers*:1-31
- (1950) «Intelligent Behaviour», A. Rorty (ed), *Ryle: A Collection of Critical Essays*, Mac Millan Press, σελ. 45-51, 1971
- (1958) “Performatif- Constatif”, *La Philosophie Analytique*, Les Editions de Minuit, 1962, σελ. 271-303.
- (1956) «Επιτελεστικές Εκφορές», μτφρ. Σ.Πετρουνάκος, *Δευκαλίων* 13/2-3, Φεβρ.-Ιουν 1995, σελ. 215-230.

## 2. Αναφερόμενα έργα:

- Alston, W.P., 1964, *Philosophy of Language*, Prentice-Hall INC, New Jersey.
- Alston, W.P., 2000, *Illocutionary Acts and Sentence Meaning*, Cornell University Press, Ithaca.
- Ambrose, A., 1952, “Linguistic Approaches to Linguistic Problems” στο *Journal of Philosophy* Vol. XLIX, no 9, σελ. 289- 301.
- Anscombe, G. E. M., 1965, «The Intentionality of Sensation: a Grammatical Feature» στο Butler, R. J., (ed), *Analytical Philosophy*, 2<sup>nd</sup> series, Blackwell, Oxford.
- Armstrong, D.M., 1978, *Nominalism and Realism*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Arrigton, R.L. & Glock, H.J., 1996, *Wittgenstein and Quine*, Routledge, London.
- Avgelis, N., 1983, «Zu Wittgenstein’s Konzeption der Philosophie» στο *Proceedings of the 7<sup>th</sup> International Symposium*, Wien, σελ. 456-9.
- Ayer, A. J., (ed), 1959, *Logical Positivism*, The Free Press, Glencoe, Illinois.
- Ayer, A. J., 1963, «Philosophy and Language» στο Lewis, H.D., (ed), 1963, *Clarity is not Enough*, Allen & Unwin, London, σελ. 401- 429.
- Ayer, A. J., 1969, “Rejoinder to Professor Forguson” στο Fann, K.T. (ed), *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 342- 350.
- Ayer, A. J., 1971, *The Foundations of Empirical Knowledge*, The MacMillan Press LTD, London.
- Ayer, A. J., 1973a, *Metaphysics and Common Sense*, The MacMillan Press LTD.
- Ayer, A. J., 1973b, “Has Austin Refuted the Sense- Datum Theory?” στο Ayer, A. J., *Metaphysics and Common Sense*, The MacMillan Press LTD.
- Ayer, A. J., 1980a, *Philosophical Essays*, Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1980.
- Ayer, A. J., 1980b, “The Terminology of Sense Data” στο Ayer, A. J., *Philosophical Essays*, Greenwood Press, Westport, Connecticut.
- Ayer, A. J., 1985, *More of my Life*, Oxford University Press, Oxford.
- Ayer, A. J., 1994, Γλώσσα, Αλήθεια και Λογική, μτφρ. Λ. Τάταρη- Ντουριέ, Τροχαλία, Αθήνα.
- Ayer, A.J., 1959b, “Verification and Experience” στο Ayer, A. J., (ed), 1959, *Logical Positivism*, The Free Press, Glencoe, Illinois.

- Bach K. & Harnish R., 1989, *Linguistic Communication and Speech Acts*, The MIT Press.
- Bach, K., 1994, *Thought and Reference*, Oxford University Press, Oxford.
- Baker G.P. & Hacker P.M.S., 1997, *Wittgenstein: Meaning and Understanding*, vol.1, Blackwell, Oxford.
- Baker, G.P. & Hacker, P.M.S., 1984, *Scepticism, Rules and Language*, Blackwell, Oxford.
- Baldwin, T., (ed), 1993, *G.E. Moore: Selected Writings*, Routledge, London –New York.
- Baldwin, T., 1992, *G.E. Moore*, Routledge, London –New York.
- Bennett, J., 1969, “Real” στο Fann, K.T. (ed), *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 267- 284.
- Berkeley, G., 1998, *A Treatise Concerning Human Understanding*, J. Dancy (ed), Oxford University Press , Oxford –New York.
- Berlin, I., Forguson, L.W., Pears, D.F., Pitcher, G., Searle, J.R., Strawson, P.F., Warnock, G.J., (eds), 1973, *Essays on J.L. Austin*, Clarendon Press, Oxford.
- Bernecker S. & Dretske F. (eds), 2000, *Knowledge*, Oxford University Press.
- Black, M., 1969, “Austin on Performatives” στο Fann K.T. (ed), 1969, *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 401-411.
- Blackburn, S., 1993, *Essays in Quasi-Realism*, Oxford University Press, New York-Oxford.
- Brandom, R.B., 1998, *Making it Explicit*, Harvard University Press, Cambridge Mass-London.
- Brandom, R.B., 2001, *Articulating Reasons*, Harvard University Press, Cambridge Mass- London.
- Broad, C.D., 1933, *An Examination of McTaggart’s Philosophy*, vol.1-2, Cambridge University Press, Cambridge.
- Broad, C.D., 1959, *The Philosophy of C.D. Broad*, Schlipp, P., (ed.), LaSalle, Illinois Press, Urbana.
- Broad, C.D., 1963, «Two Lectures on the Nature of Philosophy» στο Lewis, H.D., 1963, *Clarity is not Enough*, Allen & Unwin, London, σελ. 42- 75.
- Burkhardt, A., 1990, *Speech Acts, Meaning and Intentions*, Walter de Gruyter, Berlin-New York.

- Butler, J., 1997, *Excitable Speech: A Politics of the Performative*, Routledge, New York.
- Campbell, D.T., 1974, “Evolutionary Epistemology” στο Popper, K., *The Philosophy of Karl Popper*, Schlipp (ed), Open Court, LaSalle, IL.
- Carnap, R., 1956, *Meaning and Necessity*, University of Chicago Press, Chicago & London.
- Carnap, R., 1959a, “The Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language” στο Ayer, A. J., (ed), 1959, *Logical Positivism*, The Free Press, Glencoe, Illinois.
- Carnap, R., 1959b, “Psychology in Physical Language” στο Ayer, A. J., (ed), 1959, *Logical Positivism*, The Free Press, Glencoe, Illinois.
- Carnap, R., 1963, *The Philosophy of Rudolf Carnap*, Schillp, P.A. (ed), Cambridge University Press.
- Carnap, R., 1963a, “On the Character of Philosophical Problems” στο Schillp, P.A. (ed), *The Philosophy of Rudolf Carnap*, Cambridge University Press.
- Carnap, R., 1963b, “Intellectual Autobiography”, in Schillp, P., 1963, *The Philosophy of Rudolf Carnap*, Open Court, La Salle, Illinois, σελ. 3-84.
- Carnap, R., 1967, *The Logical Structure of the World & Pseudo- Problems in Philosophy*, Routledge & Kegan Paul, London.
- Caton, E.C., (ed), 1963a, *Philosophy and Ordinary Language*, University of Illinois Press, Urbana.
- Cavell, S., 1968, “The Availability of Wittgenstein ‘s Later Philosophy” στο Pitcher, G., 1968, *Wittgenstein: The Philosophical Investigations*, MacMillan and co LTD, London, σελ. 151- 185.
- Cavell, S., 1982, *The Claim of Reason*, Oxford University Press, Oxford –New York.
- Cavell, S., 1990, *Conditions Handsome and Unhandsome*, University of Chicago Press, Chicago.
- Cavell, S., 1995, *Philosophical Passages*, Blackwell Publishers, Cambridge Mass.
- Chisholm, R. M., 1969, “Austin’s Philosophical Pappers” στο Fann K.T. (ed), 1969, *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 101- 126.
- Cohen, L. J., 1964, “Do Illocutionary Forces exist”, *Philosophical Quarterly* 14, σελ. 118- 137.
- Conway, G. D., 1989, *Wittgenstein on Foundations*, Atlantic Highlands, New Jersey.

- Cooke, M., 1994, *Language and Reason: A study of Habermas' Pragmatics*, The MIT Press, Cambridge Mass- London.
- Coval, S. & Forrest, T., 1967, «Which Word Wears the Trousers?» στο *Mind* 76, σελ. 73- 82.
- Crover M. & Feigl, H., 1967, «Why Ordinary Language Needs Reforming», στο Rorty, Richard, (ed), 1967, *The linguistic Turn*, The University of Chicago Press, Chicago and London, σελ. 193- 200.
- Dancy, J., (ed), *Perceptual Knowledge*, Oxford University Press, Oxford.
- Dancy, J., 1985, *Introduction to Contemporary Epistemology*, Oxford: Blackwell.
- Dancy, J., 1995, “Arguments from Illusion”, *The Philosophical Quarterly*, Vol. 45, No. 181, σελ. 421- 438.
- Davidson D, 1984, *Inquiries into truth and interpretation*, Oxford University Press, Oxford.
- Dennett, D., 1991, *Consciousness Explained*, Little, Brown and Company.
- Derrida, J., 1990, *Limited Inc*, Northwestern University Press, Evanston, Illinois.
- Dewey, J., 1952, *Reconstruction in Philosophy*, Mentor Books.
- DiGiovanna, J., 1989, *Linguistic Phenomenology*, Peter Lang, New York.
- Donnellan, K., 1966, “Reference and Definite Descriptions”, *Philosophical Review* 75, σελ. 281- 304.
- Dretske, F., 1968, “Reason and Consequences”, *Analysis* 68.
- Dretske, F., 1970, “Epistemic Operators”, *Journal of Philosophy* 70, σελ. 1007-1023.
- Dretske, F., 1981, *Knowledge and the Flow of Information*, The MIT Press, Cambridge Mass.
- Dretske, F., 1995, «Naïve Realism» στο *Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, Oxford- New York, σελ. 602.
- Dummett, M., 1975, “What is a Theory of Meaning” στο Guttenplan, S., (ed), *Mind and Language*, Oxford University Press, Oxford, σελ. 97- 138.
- Dummett, M., 1978a, *Truth and Other Enigmas*, Harvard University Press.
- Dummett, M., 1978b, “Oxford Philosophy” στο Dummett, M., 1978, *Truth and Other Enigmas*, Harvard University Press σ.431-436.
- Dummett, M., 1978c, “Can Analytic Philosophy be Systematic and Ought it to Be?” στο Dummett, M., 1978, *Truth and Other Enigmas*, Harvard University Press, σ. 437-458.
- Dummett, M., 1993, *The Seas of Language*, Oxford University Press, Oxford.

- Dummett, M., 1993b, “Mood, Force and Convention” στο Dummett, M., 1993, *The Seas of Language*, Oxford University Press, Oxford.
- Dummett, M., 1993b, “Realism and Anti-realism”, *The Seas of Language*, Oxford University Press, Oxford, σελ. 464-478.
- Engel, P., 2000, *Η Αλήθεια*, μτφ. Σ. Βιρβιδάκης, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα.
- Fann, K.T. (ed), 1969, *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley.
- Feyerabend, P.K., 1995a, *Problems of Empiricism, Philosophical Papers*, vol.2, Cambridge University Press, Cambridge.
- Feyerabend, P.K., 1995b, *Realism, Rationalism & Scientific Method, Philosophical Papers*, vol.1, Cambridge University Press, Cambridge.
- Findlay, J.N., 1963, «Use, Usage, Meaning» στο Lewis, H.D., 1963, *Clarity is not Enough*, Allen & Unwin, London, σελ. 339- 369.
- Firth, R., 1969, “Austin’s Argument from Illusion” στο Fann, K.T. (ed), *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, 1969, σελ. 254- 266.
- Flew, A.G.N., (ed), 1965a, Introduction στο Flew, *Philosophy and Language*, v.I, Anchor Books, Doubleday & co INC, New York, σελ. 3-13.
- Flew, A.G.N., (ed), 1965b, Intoduction στο Flew, *Philosophy and Language*, v.II, Anchor Books, Doubleday & co INC, New York, σελ. 217- 226.
- Flew, A.G.N., (ed), 1965c, *Logic and Language*, v.I & II, Anchor Books, Doubleday & co INC, New York.
- Flew, A.G.N., 1966b, “Philosophy and Language” στο Flew A.G.N. (ed), *Essays in Conceptual Analysis*, MacMillan Press, New York.
- Flew, A.G.N., (ed), 1966a, *Essays in Conceptual Analysis*, MacMillan Press, New York.
- Fodor J. & Katz, J., 1963, “The Availability of What We Say”, *Philosophical Review*, vol.LXXII, σελ. 57- 71.
- Fodor, J., 1960, “What do you Mean?” στο *Journal of Philosophy* LVII, σελ. 499-506.
- Fodor, J., 1964, “On knowing what we would say”, *Philosophical Review*, vol.73, σελ. 198- 212.
- Fodor, J., 1987, *Psychosemantics*, Cambridge University Press, Cambridge Mass.
- Fodor, J., 1998, *Concepts*, Oxford University Press, Oxford.

- Fodor, J., 2000, “A Science of Tuesdays”, London Review of Books Online, vol.22, no 14, cover date: 20 July 2000.
- Fogelin, R.J., 1994, *Pyrronian Reflections on Knowledge and Justification*, Oxford University Press, Oxford.
- Fogelin, R.J., 1995, *Wittgenstein*, Routledge, London –New York.
- Fogelin, R.J., 1996, “Wittgenstein’s Critique of Philosophy” στο Sluga, H & Stern, D.G., 1996, *The Cambridge Companion to Wittgenstein*, Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 34- 57.
- Fogelin, R.J., 2001, *Berkeley and the Principles of Human Knowledge*, Routledge, London.
- Forguson, L.W., 1969a, “Has Ayer Vindicated the Sense- Datum Theory?” στο Fann, K.T. (ed), *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 309- 341.
- Forguson, L.W., 1969b, “In Pursuit of Performatives” στο Fann K.T. (ed), 1969, *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 412- 420.
- Forster, M.N., 2004, *Wittgenstein on the Arbitrariness of Grammar*, Princeton University Press, Princeton and Oxford.
- Frege, G., 1977, «Νόημα και αναφορά», μτφρ. Ι. Πατέλλη, Δευκαλίων 17, σελ. 19-40.
- Furberg, M., 1969, “Meaning and Illocutionary Force” στο Fann K.T. (ed), 1969, *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 445- 469.
- Furberg, M., 1971, *Saying and Meaning*, Basil Blackwell, Oxford.
- Furberg, M., 1981, Review on K. Graham’s *J.L. Austin*, Synthese 46, σ. 143- 147.
- Garver, N, 1996, “Philosophy as Grammar” στο Sluga, H & Stern, D.G., 1996, *The Cambridge Companion to Wittgenstein*, Cambridge University Press, Cambridge, σελ. 139- 170.
- Gasparatou, Z., 2002, « Ordinary Language and Thought Experiments», ECAP 4, Lund, αδημοσίευτο 1.
- Gasparatou, Z., 2003, «What would you say then? The Appeal to what one would say as a form of Demonstration in Philosophy», Athens-Pittsburgh Conference, Δελφοί, αδημοσίευτο 2.
- Gellner, E., 1968, *Words and Things*, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, England.

- Gellner, E., 1986, “Three Contemporary Styles of Philosophy” στο Shanker, S.G., (ed), *Philosophy in Britain Today*, Groom Helm, London & Sydney, σελ. 98-117.
- Gettier, E.L., 2000, “Is Justified True Belief Knowledge?” στο S. Bernecker & F. Dretske (eds), 2000, *Knowledge*, Oxford University Press, σελ. 13-15.
- Glendinning, S., 1998, «Perception and Hallusination: A New Approach to the Disjunctive Conception of Experience», *Journal of the British Society of Phenomenology*, 29 (3), σελ. 314-319.
- Glock, H.J., 1996, *A Wittgenstein Dictionary*, Blackwell, Oxford.
- Goldfarb, W., 1992, “Wittgenstein on Understanding”, *Midwest Studies in Philosophy*, 17, σελ. 109- 122.
- Goldstein, L.J., 1964, “On Austin’s Understanding of Philosophy” στο *Philosophy & Phenomenological Research*, vol. xxv, σελ. 223-232.
- Goodman, R.B., 1995a, *Pragmatism: A Contemporary Reader*, Routledge, N.Y., London.
- Goodman, R.B., 1995b, Introduction, στο *Pragmatism: A Contemporary Reader*, Routledge, N.Y., London, σελ. 1-20.
- Graham, K., 1977, *J. L. Austin: A Critique of Ordinary Language Philosophy*, Humanities Press, New Jersey.
- Graham, K., 1981, “A Note on Reading Austin”, *Synthese* 46, σελ. 143- 147.
- Grayling, A.C., 1996, *Wittgenstein*, Oxford University Press, Oxford.
- Grice, H.P., 1989a, *Study in the Ways of Words*, Cambridge, Harvard University Press.
- Grice, H.P., 1989b, “Meaning” στο Grice, H.P., 1989, *Study in the Ways of Words*, Cambridge, Harvard University Press.
- Habermas J., 1985, *The Theory of Communicative Action*, vol. 1, trans. T. McCarthy, Beacon Press.
- Habermas J., 1989, *The Theory of Communicative Action*, vol. 2, trans. T. McCarthy, Beacon Press.
- Hacker, P., 1972, “Frege and the Private Language Argument”, *Idealistic Studies*, S72, vol.2, σελ. 265-287.
- Hacker, P.M.S., “Reply to mr Mounce’s ‘Following a Rule’”, *Philosophical Investigations*, JL 86, vol.9, σελ. 199-204.
- Hacker, P.M.S., 1986, *Insight and Illusion*, Clarendon Press, Oxford.



- Hacker, P.M.S., 1990, *Meaning and Mind*, vol. 3, Blackwell, Cambridge.
- Hacker, P.M.S., 1996, *Wittgenstein's Place in Twentieth-Century Analytic Philosophy*, Blackwell, Oxford.
- Hacker, P.M.S., 1999, *Wittgenstein on Human Nature*, Phoenix, London.
- Halion, K., 1992, «Parasitic Speech Acts: Austin, Searle, Derrida», *Philosophy Today*, summer 1992, σελ. 161-172.
- Hampshire, S., 1969, "J.L. Austin", στο Fann, K.T. (ed), 1969, *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 33- 48.
- Hanfling, O., 2000, *Philosophy and Ordinary Language*, Routledge, London - New York.
- Harrdie, W.F.R., 1963, «Ordinary Language and Perception», Lewis, H.D., (ed), 1963, *Clarity is not Enough*, Allen & Unwin, London, σελ. 239- 254.
- Harris, E., 1963, «Misleading Analysis», Lewis, H.D., (ed), 1963, *Clarity is not Enough*, Allen & Unwin, London, σελ. 201- 217.
- Harris, J.F., 1975/76, "A New Look at Austin's Linguistic Phenomenology", *Philosophy and Phenomenological Research*, 36, 1975/76.
- Harrod, R., 1963, "Sense and Sensibilia" στο *Philosophy*, vol.xxxviii, no 145.
- Hinton, J.M., 1967, "Visual Experiences", *Mind* 76, σελ.217-227.
- Hirst, R.J., 1969, «A Critical Study of Sense and Sensibilia» στο Fann, K.T. (ed), 1969, *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 243- 253.
- Hollis, M., 1998, *Invitation to Philosophy*, Blackwell, Oxford.
- Honderich, T., (ed), 1995, *Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, Oxford- New York.
- Horster, D., 1992, *Habermas: An Introduction*, trans. H. Thompson, Pennbridge Books, Philadelphia.
- Hume, D., 1990, *A Treatise of Human Nature*, Seldy-Bigge & Peter H. Niddith (ed.), Oxford University Press, Oxford.
- James, W., 1975, *Pragmatism*, στο *The Works of William James*, F.H. Burkhardt, F. Bowers & I.K. Skupskelis (eds), Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Kant, I., 1965, *The Critique of Pure Reason*, trans. Norman Kemp Smith, St Martin's Press, New York.
- Katz, J. & Fodor, J., 1962, "What's Wrong with the Philosophy of Language" στο *Inquiry* 5, σ. 197- 237.

- Katz, J., 1965, "The Relevance of Linguistics to Philosophy" στο *Journal of Philosophy* LXII, vol. 62, σελ. 590- 601.
- Kenny, A., 1973, *Wittgenstein*, Penguin, Harmondsworth & Middlesex.
- Kenny, A., 1984, *The Legacy of Wittgenstein*, Basil Blackwell.
- Kindi, V., 1998, "Is Wittgenstein's Resort to Ordinary Language an Appeal to Empirical Facts?" στο *Metaphilosophy* 29 (4), σελ. 298- 305.
- Kitcher, P., 1992, "The Naturalists Return", *Philosophical Review*, vol. 101:1, σελ. 53- 114.
- Kuhn, T., 1985, *Η Δομή των Επιστημονικών Επανάστασεων*, μτφ. Κ. Γεωργουσόπουλος & Β. Κάλφας, Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα.
- Lacey, A. R., 1995, «Naturalism» στο *Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, Oxford/ New York, σελ. 604- 606.
- Laudan, L., 1984, *Science and Values*, University of California Press, Berkeley- L.A.- London.
- Lazerowitz, M., 1963, "Austin's Sense and Sensibilia" στο *Philosophy*, vol.xxxviii, no 145, σελ. 243-252.
- Lewis, H.D., (ed), 1963, *Clarity is not Enough*, Allen & Unwin, London.
- Locke, J., 1975, *Essay Concerning Human Understanding*, P.H. Nidditch (ed), Clarendon Press, Oxford.
- Lowe, E.J., 1995, "Nominalism" στο Honderich, T., (ed), 1995, *Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, Oxford- New York, σελ. 624.
- Lycan, W.G., 2000, *Philosophy of Language*, Routledge, London.
- Magee, B., 1987, *The Great Philosophers*, Oxford University Press, Oxford –New York.
- Malcolm, N., 1949, "Defending Common Sense", *Philosophical Review* LVIII, σελ. 201-220.
- Malcolm, N., 1967, "Moore and Ordinary Language" στο Rorty, R.M., (ed) *The Linguistic Turn*, The university of Chicago Press, Chicago and London, σελ. 111-125.
- Martin, R. M., 1994, *The Meaning of Language*, the MIT Press, London.
- Maud, B., 2003, *Perception*, Chasham, Acumen.
- McCulloch, G., 1989, *The Game of the Name*, Clarendon Press, Oxford.
- McDowell, J., 1988, "Criteria, Defeasibility and Knowledge", στο Dancy, J., (ed), *Perceptual Knowledge*, Oxford University Press, Oxford.

- McDowell, J., 1989, "One Strand in The Private Language Argument" στο *Wittgenstein in Focus*, Rodopi, Amsterdam.
- McDowell, J., 2000, *Mind and World*, Harvard University Press, Cambridge Mass-London.
- McGinn, M., 1997, *Wittgenstein and the Philosophical Investigations*, Routledge, London.
- Mehta, V., 1962, *The Fly and the Bottle*, Little Brown & co, Boston.
- Miller, A., 1998, *Philosophy of Language*, Routledge, London –New York .
- Miller, J.H., 2001, *Speech Acts in Literature*, Stanford University Press, Stanford California.
- Millikan, R.G., 1984, *Language, Thought and other Biological Categories*, The MIT Press, Cambridge Mass- London.
- Monk, R., 1999, *Λούβιχ Βιτγκενστάιν, Το χρέος της μεγαλοφυΐας*, μτφ. Γ. Κονδύλης, επιμ. Κ. Κωβαίος, εκδόσεις Scripta, Αθήνα.
- Moore, G. E., 1975, "Μια Υπεράσπιση του Κοινού Νου", μτφ. Μυρτώ Δραγώνα – Μονάχου, Δευκαλίων 15, Σεπτέμβριος 1975, σελ. 241- 268.
- Moore, G.E., 1993a, «A Defence of Common Sense» στο Baldwin, T., (ed), 1993, *G.E. Moore: Selected Writings*, Routledge , London –New York, σελ. 106-133.
- Moore, G.E., 1993b, «Proof of an External World» στο Baldwin, T., (ed), 1993, *G.E. Moore: Selected Writings*, Routledge , London –New York, σελ. 147- 170.
- Mulhall, S., 1996, *The Cavell Reader*, Blackwell Publishers, Cambridge, Mass.
- Munz, P., 1993, *Philosophical Darwinism*, Routledge, London.
- Murphy, J.R., 1990, *Pragmatism from Peirce to Davidson*, Westview Press.
- New, C. G., 1969, "A Plea for Linguistics" στο Fann, K.T. (ed), *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 148- 165.
- Nozick, R., 1981, *Philosophical Explanations*, Cambridge Mass.
- Passmore, J.A., 1968, *A Hundered Years of Philosophy*, Basic Books, New York.
- Patellis, I./ Πατέλλη I., 1984, "Philosopher's Language and Philosophy of Language"/ «Η φιλοσοφία της γλώσσας και η γλώσσα των φιλοσόφων» [bilingual], στο Δευκαλίων 37 (1984), σελ. 3-44.
- Pears, D., 1969a, "Wittgenstein and Austin" στο Williams B. & Montefiore A. (eds), *British Analytical Philosophy*, Routledge and Kegan Paul.

- Pears, D., 1969b, «An Original Philosopher» στο Fann, K.T. (ed), *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 49- 59.
- Pears, D., 1995, “Wittgenstein’s Naturalism”, στο *The Monist*, v.78, October 1995, σελ. 411-424.
- Peirce, C.S., 1955, “The Fixation of Belief” στο *Philosophical Writings of Peirce*, J. Buchler (ed), Dover Publications, New York, σελ. 5-23.
- Phillips, D.Z., 1999, *Philosophy’s Cool Place*, Cornell University Press, Ithaca – London.
- Pitcher, G., 1968, *Wittgenstein: The Philosophical Investigations*, MacMillan and co LTD, London.
- Popper, K., 1974, *The Philosophy of Karl Popper*, Schlipp (ed), Open Court, LaSalle, Illinois.
- Popper, K.R., 1972, *Objective Knowledge: an Evolutionary Approach*, Clarendon Press, Oxford.
- Poundstone, W., 1988, *Labyrinths of Reason*, Penguin books, London.
- Price, H.H., 1932, *Perception*, Methuen Press.
- Price, H.H., 1963, «Clarity is not Enough», στο Lewis, H.D.(ed), *Clarity is not Enough*, Allen & Unwin, London, σελ. 15- 41.
- Putnam, H., 1983a, *Realism and Reason: Philosophical Papers vol. 3*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Putnam, H., 1983b, “Why Reason can’t be Naturalized” στο *Realism and Reason: Philosophical Papers vol. 3*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Putnam, H., 1984, *Reason, Truth and History*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Putnam, H., 1990, *Realism with a Human Face*, Harvard University Press, Cambridge.
- Putnam, H., 1995, *Pragmatism: An Open Question*, Blackwell, Cambridge Mass.
- Putnam, H., 2000a, *The Theifold Cord: Mind, Body and the World*, Columbia University Press, New York.
- Putnam, H., 2000c, “Hilary Putnam on the Threefold Cord”, transcript of Friday Forum, February 11, Copyright: Harvard Bookstore.
- Putnam, H., 2002, *The Collapse of the Fact-Value Dichotomy*, Harvard University Press, Cambridge Mass.

- Quine, W.V., 1965, "On Austin's Method" στο Fann, K.T. (ed) *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 86-90.
- Quine, W.V., 1969a, *Ontological Relativity and other Essays*, Columbia University Press, New York.
- Quine, W.V., 1969b, "Epistemology Naturalized" στο Quine, W.V., *Ontological Relativity and other Essays*, Columbia University Press, New York.
- Quine, W.V., 1980a, *From a Logical Point of View*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Quine, W.V., 1980b, "Two Dogmas of Empiricism" στο Quine, W.V., *From a Logical Point of View*, Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Quine, W.V., 2002, *Ο ιστός της πεποιθήσεως*, μτφ. Ε. Αγαλοπούλου, επιμ. Σ. Ψύλλος, Leader Books, Αθήνα.
- Reid, T., 1999, *An Inquiry into the Human Mind*, στο *The Works of Thomas Reid*, Hamilton, W., (ed), Thoemmes Press, Bristol.
- Reid, T., 1999, *Essays on the Powers of the Human Mind*, στο *The Works of Thomas Reid*, Hamilton, W., (ed), Thoemmes Press, Bristol.
- Rescher, N., 1995, "Pragmatism" στο Honderich, T. (ed), 1995, *Oxford Companion to Philosophy*, Oxford University Press, Oxford- New York, σελ. 710-713.
- Richmond, S., 1996, «Derrida and Analytical Philosophy: Speech Acts and their Force», *European Journal of Philosophy*, vol 4, σελ. 38-61.
- Robbins, P., 1982, *The British Hegelians: 1875-1925*, Garland Pub., New York.
- Robinson, H., 1990, "The Objects of Perceptual Experience II", *Aristotelian Society* 64, σελ. 151-166.
- Robinson, H., 2001, *Perception*, Routledge, New York.
- Romanos, G.D., 1983, *Quine and the Analytical Philosophy*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Rorty, R., (ed), 1967a, *The linguistic Turn*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
- Rorty, R., 1967b, "Metaphilosophical Difficulties of Linguistic Philosophy", στο Rorty, R. (ed), 1967, *The Linguistic Turn*, The University of Chicago Press, Chicago and London, σ. 1- 39.
- Rorty, R., 1979, *Philosophy and the Mirror of Nature*, Princeton University Press, Princeton.

- Rorty, R., 1982, *The Consequences of Pragmatism*, University Minnesota Press, Minneapolis.
- Rorty, R., 1990, "Introduction: Pragmatism as Anti-representationalism" στο Murphy, J.R., *Pragmatism from Peirce to Davidson*, Westview Press, σελ. 1-7.
- Rorty, R., 1993, "Putnam and the Relativist Menace", *Journal of Philosophy*, 90:9, σελ. 443- 461.
- Rorty, R., 1997, "Introduction" στο Sellars, W., 1997, *Empiricism and the Philosophy Of Mind*, Harvard University Press, Cambridge Mass, σελ. 1-13.
- Rosenberg, A., 1996, "A Field Guide to Recent Species of Naturalism", *British Journal of Philosophy and Science*, no 47, σελ. 1-29.
- Ruse, M., 1986, *Taking Darwin Seriously: A Naturalistic Approach to Philosophy*, Oxford.
- Russell, B., 1905, "On Denoting", *Mind* 14, σελ. 479-493.
- Russell, B., 1959, "Logical Atomism", στο Ayer, A.J., (ed), 1959, *Logical Positivism*, The Free Press, Glencoe, Illinois.
- Russell, B., 1968, «Introduction» στο Gellner, E., 1968, *Words and Things*, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex, England, σελ.7-13.
- Russell, B., 1974, *The Problems of Philosophy*, Oxford University Press, Oxford.
- Russell, B., 1975, "Υποσήμανση", μτφ. Π. Χριστοδουλίδης, *Δευκαλίων* 15, Σεπτέμβρης 1975, σελ. 224-240.
- Russell, B., 1995, *My Philosophical Development*, Routledge, New York- London.
- Ryle, G., 1963, "Ordinary Language" στο Caton, E.C., (ed), *Philosophy and Ordinary Language*, University of Illinois Press, Urbana, σελ. 108-127.
- Ryle, G., 1965, «Systematically Misleading Expressions» στο Flew, A.G.N, (ed), 1965, *Logic and Language*, v.I & II, Anchor Books, Doubleday & co INC, New York, σελ. 13- 40.
- Ryle, G., 1984, *The Concept of Mind*, University of Chicago Press, Chicago.
- Sadock, J.M., 1974, *Toward a Linguistic Theory of Speech Acts*, Academy Press, London.
- Savigny, E., 2001, "On Wittgenstein", *Philosophical Investigations* 24:2, σελ. 169-177.
- Schlipp, P.R., (ed), 1963, *The Philosophy of Rudolf Carnap*, Open Court, La Salle, Illinois.

- Schlipp, P.R., (ed), 1974, *The Philosophy of Karl Popper*, Open Court, LaSalle, Illinois.
- Schulte, J., 2001, “Wittgenstein’s Quietism», στο *Metaphysics in the Post-Metaphysical Age*, U. Meixner (ed), Oebvahpt, Wien, σελ. 37-50.
- Searle, J.R., 1969, *Speech Acts*, Cambridge University Press.
- Searle, J.R., 1971a, *The Philosophy of Language*, Oxford University Press.
- Searle, J.R., 1971b, “What is a Speech Act” στο Searle, J.R., *The Philosophy of Language*, Oxford University Press.
- Searle, J.R., 1977, “Reiterating the Differences: a replay to Derrida”, *Glyph* 1, Baltimore: the John Hopkins University Press, σελ. 198-208.
- Searle, J.R., 1985, *Expression and Meaning*, Cambridge University Press.
- Searle, J.R., 1995, *The Construction of Social Reality*, Penguin Books.
- Sellars, W., 1997, *Empiricism and the Philosophy Of Mind*, Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Sluga, H. & Stern, D.G., 1996, *The Cambridge Companion to Wittgenstein*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Smith, A.D., 2002, *The Problem of Perception*, Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Snowdon, P., 1990, “The Objects of Visual Experience”, *Proceedings of the Aristotelian Society Supplementary*, Vol. 64, σελ. 121-150.
- Soames, S., 2003a, *Philosophical Analysis in the Twentieth Century*, vol. 1, Princeton University Press.
- Soames, S., 2003b, *Philosophical Analysis in the Twentieth Century*, vol. 2, Princeton University Press.
- Somerville, J., 1987, “Reid’s Conception of Common Sense”, *The Monist*, 1987, v.70, σελ. 418- 429.
- Sorensen, R.A., 1993, *Pseudo-Problems*, Routledge, London & New York.
- Sorensen, R.A., 1998, *Thought Experiments*, Oxford University Press, New York.
- Stern, D.G., 1995, *Wittgenstein on Mind and Language*, Oxford University Press, New York –Oxford.
- Strawson, P.F., 1949, “Truth”, *Analysis*, vol. ix, σελ. 83- 97.
- Strawson, P.F., 1950a, “Truth”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, vol. xxiv, σελ. 129-156.
- Strawson, P.F., 1950b, “On Referring”, *Mind* 59, σελ. 320- 344.

- Strawson, P.F., 1959, *Individuals*, Methuen, London.
- Strawson, P.F., 1967, "Analysis, Science and Metaphysics", στο Rorty, Richard, (ed), *The linguistic Turn*, The University of Chicago Press, Chicago and London, σελ 312- 330.
- Strawson, P.F., 1969, "Intention & Convension in Speech Acts" στο Fann K.T. (ed), *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 380- 400.
- Strawson, P.F., 1985, *Skepticism and Naturalism: Some Varieties*, Methuen & Co. Ltd, London.
- Strawson, P.F., 1990, *The Bounds of Sense*, Routledge.
- Strawson, P.F., 1992, *Analysis and Metaphysics*, Oxford University Press, New York.
- Strawson, P.F., 2003, *Σκεπτικισμός και φυσιοκρατία*, μτφ. Ε. Μυλωνάκη, επιμ. Σ. Βιρβιδάκης, Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα.
- Stroll, A., 1994, *Moore and Wittgenstein on Certainty*, Oxford University Press, Oxford –New York.
- Stroll, A., 2000, *Twentieth Century Analytic Philosophy*, Columbia University Press, New York.
- Stroud, B., 1981, *Hume*, Routledge, London –New York.
- Stroud, B., 1984, *The Significance of Philosophical Skepticism*, Oxford University Press.
- Stroud, B., 2000, *The Quest for Reality, Subjectivism and the Metaphysics of Color*, Oxford University Press, Oxford.
- Thomson, M., 1967, «When Is Ordinary Language Reformed» στο Rorty, Richard, (ed), 1967, *The linguistic Turn*, The University of Chicago Press, Chicago and London, σελ. 201- 205.
- Travis, C., 1975, *Saying and Understanding, A General Theory of Illocutions*, Blackwell, Oxford.
- Travis, C., 2000, *Unshadowed Thought*, Harvard University Press, Cambridge mass.
- Tsohatzidis, S., 1994, *Foundations of Speech Act Theory*, Routledge.
- Urmson, J.O., 1963, *Philosophical Analysis*, Clarendon Press, Oxford.
- Urmson, J.O., 1967, "J.L. Austin", στο Rorty, Richard, (ed), *The linguistic Turn*, The University of Chicago Press, Chicago and London, σελ. 232- 238.



- Urmson, J.O., Quine, W.V.O., Hampshire, S., 1969, "Symposium on Austin's Method" στο Fann, K.T. (ed), *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 76- 100.
- Van Fraassen, B.C., 1980, *The Scientific Image*, Clarendon Press, Oxford.
- Virvidakis, S., 1984, *Transcendental Arguments, Transcendental Idealism and Scepticism*, Princeton, (διδακτορική διατριβή).
- Virvidakis, S., 1990, "Wittgenstein and the Development of Transcendental Philosophy", στο R. Haller & J. Brandl (eds.), *Wittgenstein; Towards a Re-Evaluation*, Proceedings of the 14<sup>th</sup> Wittgenstein-Symposium: Centenary Celebration, 13<sup>th</sup> to 20<sup>th</sup> August 1989, Kirchberg am Wechsel, Wien 1990: Hölder-Pichler-Tempsky Verlag, σελ. 144-46.
- Virvidakis, S., Putnam's quietist tendencies, αδημοσίευτο 1.
- Virvidakis, S., Varieties of Quietism, αδημοσίευτο 3.
- Virvidakis, S., Wittgenstein's two kinds of accent, αδημοσίευτο 2.
- Walton, K. L., 1993, *Mimesis as Make-Believe*, Harvard University Press, Cambridge Mass.
- Warnock, G.J., 1953, *Berkeley*, Penguin Books.
- Warnock, G.J., 1972, *English Philosophy since 1900*, Oxford University Press, London .
- Warnock, G.J., 1973, «Saturday Mornings» στο Berlin, I., Forgason, L.W., Pears, D.F., Pitcher, G., Searle, J.R., Strawson, P.F., Warnock, G.J., (eds), 1973, *Essays on J.L. Austin*, Clarendon Press, Oxford, σελ. 31- 46.
- Warnock, G.J., 1989, *J.L. Austin*, Routledge, London –New York.
- Weinstock, H.R., 1971, "On Philosophical Problems Subject to Ordinary Language Analysis" στο *Journal of Thought*, vol.6, σελ. 38-48.
- Wheatley, J., 1969, "Austin on Truth" στο Fann, K.T. (ed), 1969, *Symposium on J.L. Austin*, Routledge and Kegan Paul, London and Henley, σελ. 226- 242.
- White, M., 1981, *What Is and What Ought to Be Done*, Oxford University Press, New York.
- Winspur, S., 1989, "Text Acts: Recasting Performances with Wittgenstein and Derrida" στο *Redrawing the Lines*, W. Dasenbrock (ed), University of Minnesota Press, Minneapolis, σελ. 169-188.
- Wisdom, J., 1969, *Philosophy and Psychoanalysis*, Basil Blackwell, Oxford.

- Wittgenstein, L., 1922, *Tractatus Logico-philosophicus*, C.K. Odgen & F.P. Ramsey (tr), Trench, Trubner & Co, London.
- Wittgenstein, L., 1970, *The Blue and Brown Book*, R.Rhees (ed), Blackwell, Oxford.
- Wittgenstein, L., 1975, *Philosophical Remarks*, ed. R. Rhees, trans. R. Hargreaves & R. White, Blackwell, Oxford.
- Wittgenstein, L., 1977, *Über Gewißheit/ On Certainty* [bilingual], G.E.M. Anscombe & H. von Wright (eds), trans. D. Paul & G.E.M. Anscombe, Blackwell, Oxford .
- Wittgenstein, L., 1977, *Φιλοσοφικές Έρευνες*, Εκδ. Παπαζήση, μτφ. Π. Χριστοδουλίδης, Αθήνα.
- Wittgenstein, L., 1978, *Tractatus Logico-Philosophicus*, μτφ. Θ. Κιτσόπουλος, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- Wittgenstein, L., 1984, *Το Μπλε και το Καφέ βιβλίο*, μτφ. Κ.Κωβαίος, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Wittgenstein, L., 1989, *Περί της Βεβαιότητας*, μτφρ. Κ. Βουδούρης, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Wittgenstein, L., 1997, *Philosophical Investigations*, trans. By G.E.M. Anscombe, 2<sup>nd</sup> ed., Blackwell, Oxford.
- Woozley, A. D., 1953, "Ordinary Language and Common Sense", *Mind*, vol. 62, 247, σελ. 301- 312.
- Wright, G.H., 1982, *Wittgenstein*, Blackwell, London.
- Zangwill, N., 1992, «Quietism», *Midawest Studies in Philosophy*, XVII, σελ. 160-176.
- Αυγελής, Ν., 1993, *Φιλοσοφία και ιστορία της επιστήμης*, Θεσσαλονίκη.
- Βενιέρη, Μ., 1989/90, «Moore, Wittgenstein και Σκεπτικισμός», Θ. Βέικος (επιμ.), *Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Φιλοσοφίας: Σκεπτικισμός, Πρακτικά 1989/90*.
- Βενιέρη, Μ., 1995, "Η δικαιολόγηση των πίστευων και το τρίλημμα του Αγρίππα", *Δευκαλίων* 14/1, σελ. 5 – 16
- Βιρβιδάκης, Σ., 1990, "Το πρόβλημα της θεμελίωσης της γνώσης. Μια σύγχρονη προσέγγιση", *Ελληνική Φιλοσοφική Επιθεώρηση* 7 (1990), σελ. 107-132.
- Βιρβιδάκης, Σ., 1991α, "Η γλωσσαναλυτική μέθοδος και το πρόβλημα της φιλοσοφικής γνώσης", στο Γιάννης Τζαβάρας (επιμ.), *Συμπόσιο Wittgenstein*, Αθήνα-Γιάννινα: Δωδώνη, 1991, 118-138.

- Βιρβιδάκης, Σ., 1991β, “Η υπερβατολογική αντιμετώπιση του σκεπτικισμού”, στο Θ. Βέικος (επιμ.), *Σκεπτικισμός*, Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Φιλοσοφίας, Πρακτικά 1 (1989-90), Αθήνα, σελ. 44-60.
- Βιρβιδάκης, Σ., 1996, “Επιστημονιστικές και άλλες σύγχρονες χίμαιρες. Οι υποτροπές της μεταφυσικής νόσου και η γλωσσαναλυτική πανάκεια”, *Δευκαλίων* 14/2-3 (Φεβρουάριος- Ιούνιος 1996), σελ. 237-50.
- Βιρβιδάκης, Σ., 2003, “Η μετεξέλιξη της περιγραφικής μεταφυσικής του P.F. Strawson”, εισαγωγή στην ελληνική μετάφραση του έργου του Strawson, *Σκεπτικισμός και φυσιοκρατία*, Αθήνα: Εκδόσεις Εκκρεμές.
- Βιρβιδάκης, Σ., υπό δημοσίευση 1, *Ηθική Πραγματικότητα; Δοκίμιο για τον ηθικό ρεαλισμό*, Leader Books, Αθήνα.
- Βιρβιδάκης, Σ., υπό δημοσίευση 2, “Η παρουσία του Καντ στη σύγχρονη αγγλόφωνη φιλοσοφία», Νέα Εστία.
- Καβουλάκος, Κ., 1996, *Γιούργκεν Χάμπερμας: Τα θεμέλια του λόγου και της κριτικής κοινωνικής θεωρίας*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα.
- Κιντή, Β., 1995, *Kuhn and Wittgenstein: Φιλοσοφική έρευνα της δομής των επιστημονικών επαναστάσεων*, Εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα.
- Κράφτ, Β., 1986, *Ο κύκλος της Βιέννης*, μτφρ. Γ. Μανάκος, εκδόσεις «γνώση», Αθήνα.
- Κωβαίος, Κ., 1988, *Φιλοσοφικές περιηγήσεις*, Δωδώνη, Αθήνα- Γιάννενα.
- Κωβαίος, Κ., 1996, *Όλα κβοφορούνται μέσα στη γλώσσα*, Εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Μαραγκός, Γ., 1996, *Γνωσιολογισμοί*, Αθήνα, Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Πατέλλη, Ι., 1991, *Νόημα και Πράξη*, Εξάντας, Αθήνα.
- Πατέλλη, Ι., 1994, «Αναγωγισμός και αξίες», *Αξιολογικά* 6, Μάιος 1994, Εξάντας, Αθήνα, σελ. 70- 113.
- Ρουσόπουλος, Γ., 1998, *Η αναλυτική της παράστασης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Τζαβάρας, Γ., 1991, *Συμπόσιο Wittgenstein*, Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα- Γιάννενα.
- Τσινόρεμα, Σ., 1994, «Επιστήμη και Ορθολογικότητα» στο *Αξιολογικά* 7, Νοέμβριος 1994, σελ.7-72.
- Τσινόρεμα, Σ., 1991, «Κριτική στο φιλοσοφικό σχετικισμό» *Αξιολογικά* 2, Απρίλιος 1991, Εξάντας, Αθήνα, σελ.192- 223.
- Τσινόρεμα, Σ., 1994, «Επιστήμη και ορθολογικότητα», *Αξιολογικά* 7, Νοέμβριος 1994, Εξάντας, Αθήνα, σελ. 7- 71.

Τσινόρεμα, Σ., 1995, «Ο Wittgenstein και η συζήτηση γύρω από τη γλωσσική κανονιστικότητα», Δευκαλίων 13/ 2-3, Φεβρ.-Ιουν 1995, Δαίδαλος, Αθήνα.

Τσινόρεμα, Σ., 1996, «Ορθολογισμός και Σχετικισμός: μεταμοντερνισμός ή μοντερνισμός;», στο *Μοντερνισμός, η ώρα της αποτίμησης*, Εταιρεία σπουδών Νεοελληνικού πολιτισμού και γενικής παιδείας, Σχολή Μωραΐτη, Αθήνα, σελ. 29- 57.

Χρόνης, Χ., 2003, “Σχόλιο σ’ ένα αυτοϋπονομευόμενο κείμενο”, στο *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, μτφ. Α.Μπίστης, επιμ. Χ. Χρόνης, Το Βιβλιοπωλείον της “Εστίας”, Αθήνα, σελ. 200-259.